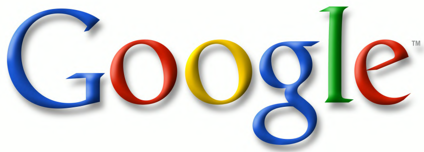
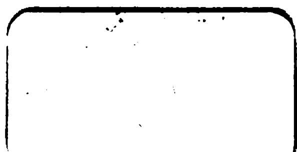

GROOT NEDERLAND

1906.

II.

GROOT NEDERLAND

LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT VOOR DEN NEDERLANDSCHEN STAM

VIERDE JAARGANG

ONDER REDACTIE VAN

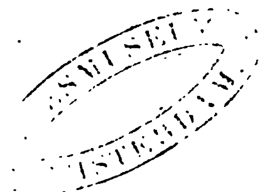
CYRIEL BUYSSE, LOUIS COUPERUS

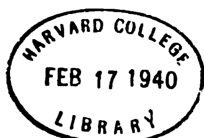
EN

W. G. VAN NOUHUYS.

TWEEDE DEEL.

AMSTERDAM
VAN HOLKEMA & WARENDORF
1906.

TYP. ZUID-HOLL. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ.

Printed in the Netherlands

INHOUD.

REGISTER

VAN IN DIT DEEL BEHANDELDE WERKEN.

ADONIS

DOOR

LOUIS COUPERUS.

I.

Nòg was het nacht, en toch — zeker moest achter de goudene poorten van het verre Oosten Eos in hare gloeiende rozetuinen al bij hànden-vol de rozen hebben geplukt, die zij weldra zoû strooien over Helios' hemelheirweg, want vele vogelen aanvingen heel zacht te fluittjilpen enkele kristallen voorslagjes, dof en nog sluimergedempt. Maar niet bespeurde Afrodite, dat weldra de nacht zoû zijn omgewenteld. De liefde-rijke godin lag in allerdiepste rust verzonken, en in haar diepste rust welfde open glimlachend de dubbele boog van haar mond en parelden de tanden als dauw in een bloem. Zij had, voor zij slapen zoû, haar hoofd als op een hard kussen, dat haar dierbaar zoû zijn, gelegd op de vierkante linkerborst des jagers, om speelsch te bespieden de vermindering der hevigheid van zijn hartklop, na het alleropperst geluk, en terwijl zij het rustiger rythme daarvan glimlachend had gevolgd, was zij ingesluimerd en dieper en dieper verzonken in de astrale afgronden, die zijn des slaaps. Zij had zich niet meer bewogen. Zij lag, als zij was ingeslapen, op Adonis' linkerborst haar godinnehoofd, vermenschelijkt die bovenaardsche schoonheid in liefde-spillenden overdaad: haar eene arm rondde een snoer om zijn jong krachtigen, breed korten hals; haar andere geheel om zijn tors geslagen, lag zalig verpletterd onder zijn steenzwaar gewicht. Tegen hem aan, regelmatig in slaap, deinden hare godinneborsten, als twee tortels, die zich hebben genesteld, en, in zijn armen overweldigd, had zij geduld, dat zijne handen vierkant bleven gegespt met vingers-in-een om haar diep plooigeknakte leest.

Nòg was het nacht, en zij lag als zij was ingeslapen, zóó ver-

menschelijkt in spillen-van-liefde, dat, toen vogelenvoorslag, tjilpend, Adonis de oogen deed opslaan, en hij in zijne armen haar zag sluimeren op zijn linkerborst, de jager in des ontwakens onzekerheid twijfelde of hij wel de goddelijke Kypris bemind had, zij, die hem toch tegengeglansd had als een licht, een zilverparelen glans uit Olympos. Tot, zich herinnerende, hij wel zeker moest zijn en niet twijfelde meer. Hij glimlachte, wel even gelukkig, maar niet meer dan een bedorven kind, overstelpt met tè groote zaligheid en tè groote weelde voor zinnen, gehard in de jacht en heroïesch woudleven en onwetend, dat wat hij ontvangen had, de weelde der goden was en de zaligheid slechts enkeler stervelingen. Daarom waren waardeering en dankbaarheid niet in zijn jonge, rotsruwe ziel, en de liefde der versmachte Afrodite was over hem heen gesprenkeld als te veel edele en bedwelmende geur, verspild over woesten dierentemmer en jagersknaap, koningszoon wel, hij de spruit van schande des bloeds; hij, uit Myrrha verwekt door eigen vader —; hij, kind van een moeder, die, dochter, den vader in duisteren kamernacht als haar minnaar genaderd was. Afrodite had zèlve Myrrha bezield, maar de onzalige vrouw, na bangen strijd bezweken in liefde, en uit erbarming der goden herschapen in harsgeurdroppelen weenenden boom, had als laatste woord geslaakt:

— Afrodite, lijden zult ge als ik!

Die woorden, in ruischen van dicht gebladerte, waren verklonken en verklonken was Afrodite's tartende spotlach, maar, om Ares' liefde terugkomende in dat eigene woud, waar de onzalige der natuur was teruggegeven, waren dryaden de schitterende godin genaderd en hadden zij haar den boom getoond, die der myrrhe, gespleten en, welriekend van kostelijken geur, in den gouddropweenenden spleet een knaapsken, zoo wonderschoon, dat Afrodite het den nymfen beval te kweeken. En op het kind was zij toen al verliefd, de godin, wetend in liefde, want zij voorspelde uit die edele en sterke leedjes een heros, die als een wonder zoo schoon zoû zijn, ook al zoû hij niet meer dan sterveling wezen. En bespied had zij het groeiende kind, den bloeienden knaap, den opgroeienden jongeling, bespied had zij in het kind den minnaar, en toen hij tot minnaar gerijpt was, had zij hem in hare armen geklonken en zich gegeven aan zijn hartstocht en zijn verwondering,

diep in het woud, waar de wilde rozen wit weligden in een woest gewarrel van wèlriekenden wellust, de ranken der rozenstruiken onontwarrelbaar gestrengeld door een, en de groote bloemen zoo blank als albasten bekers, die uitgoten den bijna zichtbaren geur, welgevallig aan de godin. Een waai van wind had de bloembladeren duizende omme doen stuiven, toen de godin, stillekens lachende, in gelukkig geheim — want zij verborg zich voor de oogen der goden — Adonis had binnengevoerd in de rozen-alkove en hem gezegd had, dat hij beter dan de rozen geurde, omdat hij, in zweet na de jacht, wèlrook naar myrrhe, den reuk, die herinnering blijvend zoû houden aan zijn ongelukkige moeder. Wel had aan Myrrha de godin gedacht, één oogenblik achterdochtig om den geur der herschapene, die nu in den zoon haar, de goddelijke liefdeplaagster, bedwelmde, maar zoo die liefdeplaagster zèlve lief had, dacht zij alleen aan het naaste oogenblik des geluks, en verder niet, en verder niet.... Als een sterflijke vrouw, die lief had, was Afrodite, lust van goden en menschen, gelukkig en dacht niet aan toekomst, dacht niet aan toekomst.... Als een sterflijke vrouw beminde zij den ruwen jager. Want ruw was hij, haar jager, een knaap nog en ruw, en zij, de geliefde van Ares, god van stormkracht en stormgeweld, maar gòd, zij beminde in Adonis wel hem, die haar neêrtrok uit goddelijkheid in de minderwaardigheid van het menschelijke, dat haar prikkelde als een genot verboden, omdat zij godin was en haar lust niet mocht zoeken op de slijk-aarde der menschen, in de armen van een mooien, bezweeten jager, ook al geurde hij harstig naar myrrhe en al had zij rozen om hare liefde tot dicht bruidsvertrek weligen doen. En behalve dat hij ruw was, bleef hij een mensch en een man, de wondermooie Adonis en werd hij tot god nooit, zelfs niet in haar godinnearmen, maar had zij hem daarom minder lief, smaakte zij daarom minder geluk aan zijn mond? En behalve dat hij mensch en man bleef, bleef hij jager ook, tuk op wild, zelfs in hare armen plotseling opschrikkend begeerig, als hij den ever door het struikgewas, heel ver verwijderd, meende te hooren draven....

Nog sliep Afrodite, haar hoofd in lichtglanskruivend haar op Adonis' vierkante linkerborst, nog sliep zij diep, in afgrond astraal verzonken en de open glimlach van den dubbelen boog harer lippen was verstard, tot het was of zij niet meer glimlachte, maar verdroomd was in zwaren droom.

Vol aandacht keek Adonis, ontwaakt, nu toe en vond haar de schoonste in schoonheid, die hij ooit had gezien tusschen vrouwen en nymfen en hij begreep, dat het goudenste bloed, zuiver, en warm toch, door hare fijne aderen stroomen moest, om haar die schoonheid te geven van onbegrepene goddelijkheid en onverklaarbaarder vrouwelijkheid tevens. Nu ontgespte hij den klamp zijner handen en zijn eene streelde over de welvende heuplijn der slaapster zóó, dat zij trilde....

Zij trilde en zilverde in het blank-roze schemeren van den aanlichtenden dageraad en omdat morgenkoelte bewoog, vielen over haar de rozenbladeren heen. Adonis bewoog niet meer, zijn hoofd op mosmollig kussen, zijn oog nog droomende op de godin, maar, trots de herinnering aan den nacht, luisterde hij uit naar den morgen. De vogelen, met een getril van kristal, voorslag op voorslag, jubelden uit, als in strofe en antistrofe, zongen hoog uit, antwoordden elkander, en nòg steeds sliep Afrodite.... en droomde. Door het gejuich heen der vogelen luisterde Adonis uit naar den morgen. Geoefend zijn fijn gehoor, door leven in het geluid-overrijke woud, hoorde hij, ver in de verte, openwijken de goudene deuren op het geknars harer gouden hengsels, hoorde hij aannaderen op meerderen wind Eos, wier vingeren wierpen uit sluier de rozen harer morgentuinen, hoorde hij stralend naderen Helios, maar door dat bruischen van aangloriënden triomf heen, hoorde hij dichterbij ook ontwaken het woud en ritselen ontèlbare geluiden. Rondom jubileerden de vogelen, rondom de vogelen warrelde morgenwind, verder dan de wind ruischte het aannaderen van Dageraad; klaar klankelden de wijder openwijkende Poorten, en, nog diep in de Voorhal zwol golvend, zee van glans, de straks uitstralende gloed van de Zon. De vogelen, de wind, rozige Eos, — hij hoorde haar kindlàch parelen schel — als met cymbalen opdreunend de Poorten.... en dàn de Zon .... het nog verre gloedzwellen van Helios, als een aandaverend, — daverend, straks overweldigend gouden bazuingejuich . . . Maar in het woud ruischten nu àlle de bladeren, een dalende beek liep de gamma van haar gemurmel heel snel op en waterviel af, en door alles heen zwermden insecten en gaven ééne duizendvoudige ondertrilling aan de harmonieën der morgenwereld... Tot Adonis plots rilde van ongeduld en hij riep:

— Ontwaak, Afrodite, ontwaak...

De godin, droomensloom, opende de oogen, schrik in dien goudvochtigen glans. Adonis, al ontvlucht uit haar omhelzing en zich richtende op, riep weêr:

— Ontwaak, Afrodite, ontwaak.... Hoor, de morgen is aangeklonken als met een daverende hymne: voorslag van vogelen heeft aangekondigd, windewaai is vroolijk aangevlaagd, Eos heb ik als een kind hooren lachen, zoo schel, dat weêr scheller de vogelen haar hebben willen overstemmen; beken hebben gevloten als met fluitgedrop; de dreuning der Goudene Pooten heb ik gehoord dof en toch duidelijk met een verren cymbalenslag, weêrechoënd tegen den verklarenden hemeldom en nu.... hoor, Afrodite!.... nu brallen zonnebazuinen hoog op en klatert Helios aan, daverend van zijn golvenden glans, die zeeëruischt rondom zijn lichtflitsenden wagen! Ik hoor hem, ik hoor hem: de zonnerossen brieschen en, hoor! het sterke geluid van de Zon overstroomt thans alles wat heeft geklonken!

Zoo juichte de jager Adonis, opgestaan, en blij om het aanklinkende nieuwe zonneleven van den nieuwen aanklinkenden dag. Forsch stond hij en jong als een groote knaap, rossig fulp overblaakt zijn naaktheid door den brand van de zon, die hij zoo blijde toejuichte: gebrand had de zon hem zijn voorhoofd onder bronsgoud en zwaar dicht gekroes; gebrand had de zon hem zijn wangen, waar het mannelijk baarddons schaduwde; gebrand had zij hem goudblond zijn tors, die zich welfde met de trotsch hoog vierkante borsten, heuvelend de schouderlijn vierkant ook naar de volmaakt gespierlijnde armen, heuvelend de schouderbladen forsch uit aan weêrszijden van den gleuf zijns rugs, die diep inzonk naar krachtigen onderrug, de volmaakt gespierlijnde beenen hem dragend zóó licht in zijn stevigte, dat hij van veerige luchtigheid nauwlijks met den ongeduldig teenkrampenden voet de madeliefjes van het mosbed kreukelde. Geheel om hem waren de rozen, wit altijd bloembladstuivende, als eene omlijsting, te week bleek voor zijn schoonheid, te geurig zacht voor zijn brutale dapperheid, die jong sterk inkeek den glorie-aanruischenden dag, vol verlangen om nieuwen wind in te snuiven....

Afrodite, geheel, was gestegen uit den astralen afgrond naar den bovenrand van haar leven, en als kwam zij uit duistere diepte, zag zij uit naar den goudenen dag, die haar verblindde... zag zij uit naar Adonis, die stond. En met eene beweging, die

haar op deed bloeien met een zilverlijnige bloeiïng van parelen glanzen, verrees zij en had zij de armen rondom Adonis breed geslagen, rondom zijn schouders en rug, en poogden hare handen elkander te klampen, bereikten elkander zoekende ... tot zij riep:

— Liefde! Droom van mijn dagen en levend geluk van mijn nachten! Zijn al zóó wijd open de Poorten, om Helios uit te laten, en wond je je geheel los uit mijn kluisterenden arm, en speurde ik niets, speurde ik niets! Waar was ik: waar ben ik geweest! Niet heeft mijn lichaam de plek verlaten, waar ik insluimerde op je nog hevig hamerend hart, maar mijn ziel, waar is ze geweest? Waar heeft ze gedwaald, Afrodites ziel; langs welke duistere boorden van wateren zwart, tusschen welke donkere rotsen en ruige bosschen, geroepen door een sombere stem, die ik herkende als die van Hades! Langs welke affodillenvelden ben ik gezweefd heel snel, heel snel; ben ik zieleluchtig en snel gezweefd met vooruit tastende armen, om mij heen een dof bruischen van klachten! Ik zocht.... ik zocht: wat zocht ik?! Adonis, o zeg mij, wat zocht ik! Wat zocht ik in die verzinking van droom! Heilige Styx, ik herinner mij: Adonis, ik zocht je: liefde, droom van mijn dagen en levend geluk mijner nachten, ik zocht in den droom van mijn nacht de doode smart van àl mijn eeuwige dagen: ik zocht, Adonis, je lijk.... Ik vond het niet, maar je schim, Adonis, vaarde mij tegen en toonde mij een bloedende wonde: de wonde leekte en liet purperen spoor! O, Adonis, dien ik lief heb als nooit liefde ik denken kon, ik ben in zweetparelenden doodsangst ontwaakt en ik zie je staan, in den aangoudenden morgen, en een ongeduld huivert in je houding, o held, daar, waar ik je rijzen zie tusschen mijn rozen.... Adonis, wat wil je ongeduld? Waar wil het heen, waar wil het heen, ver van mij? O, blijf, blijf, blijf! Blijf in mijn armen, mijn handen klampen zich eindelijk tot een gesp om je leest te zamen; blijf bij mij, tegen mij aan, want zeker is de morgen niet gunstig aan ons geluk, ijverzuchtig zijn de goden steeds, ijverzuchtig is Ares, ijverzuchtig is Helios, en zij gunnen mij niet de heerlijkheid in je menscharmen te vergeten, dat ik ben godin en aan je lippen te hangen als een honigzware bij aan een kelk! O blijf, Adonis, o blijf! Voel mijn hart kloppen van angst: zeker is de morgen niet gunstig! Zeker zal de dag niet veilig zijn! Zeker zal het woud zijn des onheils! Ik weet niet, maar ik raad, want

ik droomde! O, Adonis, blijf, blijf, blijf.... Zie, zóo dicht heb ik deze rozenalkove wingeren doen, dat Helios in zijn brallende glorie niet zien zal wie schuilt in dit bladerengesneeuw, en speurt hij ook even de beweging van onze omhelzing, zoo zal hij niet anders denken, dan dat een faun een dryade omhelst, en voorbij glanzen in zijn ijdele glorie.... O, blijf, Adonis, blijf! Blijf één dag, blijf dezen enkelen dag! Geef mij den nacht niet enkel, maar ook den dag! Zie, ik ben Kypris, dochter ben ik van Zeus, en toen ik opsteeg uit de schuimende zee, trilden hemel en aarde van wonder geluk, louter omdat IK was geboren.... O blijf, Adonis, blijf! Uitverkoren heeft de godin, die weet wat de liefde is, je boven àlle goden, àlle stervelingen, boven àlle wezens, die ademen; uitverkoren heeft zij je boven geweldigen Ares, verschrikkelijk in strijd en verschrikkelijk in liefde en verschrikkelijker nog in ijverzucht, maar zij tart alles, Adonis, om één zoen van jou, om één druk van je armen rondom haar heen, om de ééne seconde, waarin lijf en ziel smelten te zamen, en de hemel zich opent in een regen van duizende sterren....

— Afrodite, Afrodite, niet ben ik ondankbaar, dat ik los me uit je armen langzaam maakte, maar de dag behoort niet aan de liefde, want luister.... luister één oogenblik! Hoor je dan niet...

— Ik hoor alleen je stem weêrtrillen diep in mij, als bronzen slag tegen brons....

— Hoor je dan niet — door het woud aanstormen ... dwars door Helios' zonnegejuich .... aanstormen ZIJN verschrikkelijke drang, de drang van ZIJN ondierkracht, die uit de nog nachtelijke wouddiepte aanraast, als een stormwind, voor wien het bosch huivert, de bladeren bruischelen gaan, voor wien dryaden en saters zelve zich verschuilen achter het ruigste gewas, om niet door hèm overstoven te worden, in het zand vertrapt door ZIJN orkanende vaart .... Hoor je dan niet ... Afrodite, hóór je hem dan niet naderen ... En is de dag aan de liefde als HIJ nadert....

— Adonis, als WIE nadert? Ik luister, maar ik hoor niets, dan de aan het woud gewone geluiden van den jubelenden morgen! Adonis, WIE nadert er dan? Is het een onheil, is het een god, is het Ares? Hoor je hem naderen? Stuiven zal hij voorbij; onzichtbaar doe ik ons beiden zijn in onze bloembladersneeuwende roze-alkove, en de dag, dien mijn droom somber spelde, zal naar ons niet wijzen met noodlottigen vinger, als je blijft, Adonis, blijft.... O blijf,

blijf, blijf! Zie, ik ben de mooiste: er is vrouw noch godin, die heerlijker is, en, Adonis, ik ben de wetendste: er is geene liefde, die meer weet dan de mijne, want ik ben de godin àller schoonheid en liefde, en zelfs mijn zoon is niets zonder mij! Maar mijn droom heeft mijn brein somber beneveld, en ik ben bang, als ik nooit was, Adonis! Ik ben bang voor dezen dag! Blijf hier bij mij, tusschen mijn rozen! Blijf in mijn armen, blijve ik in je armen! WIE nadert, WIE nadert dan?! Adonis, de zonhelle dag baart mij spokeverschrikking: ik dacht ginds de schim van je moeder te zien, haar vrouweschim voor zij herschapen in boom werd!! Ik ben bang, ik ben bang, o Adonis, voor jou ben ik bang en mijzelve.... O blijf, o blijf, o blijf....

— Afrodite, hoe kan ik blijven! Hij nadert.... hij nadert dichter....

— WIE? Is het Ares, die dichter nadert....?

— Neen, het is niet Ares, Afrodite, maar één, bijna zoo geweldig als hij....

— Wie, Adonis, WIE nadert....?

— De Ever! Het is de Ever, die nadert! Hoor!!

— O goden, de Ever? De Ever??

— Het is de Ever, die nadert: hoor! Helios' eerste straal wekte hem uit zijn dichte hol, en hij kwam te voorschijn, en nu stormt hij voort, als een geweld, door het sidderende woud! Hoor! Hoor je hem niet naderen, Afrodite.... Ik hoor hem, ik hoor hem: mijn gehoor is ge-oefend en ik hoor het naderen van ieder gebeeste.... Hij nadert, hij nadert, Afrodite.... De aarde dreunt van zijn razende vaart, zijn steile borstels bruischen tegen de bladeren aan, het lagere struweelgewas overtrapt hij, hoe dik de stammen der struiken ook zijn; zelfs jonge boomen loopt hij omver; hij is ontzaglijk groot als nooit ever was; zijn slagtanden bliksemen vooruit en gooien den grond omgewoeld op; zijn bloeddoorvlamde oogen weêrlichtflikkeren, zijn reuzesnuit snuffelt en snuift en blaast stoomenden adem uit de gespalkte gaten en hij draaft, hij draaft steeds verder.... Het woud kraakt en zie... zie, Afrodite! de dryaden vluchten, de najaden duiken achter de rotsen het water in, en ik moet gaan om den Ever te dooden!!!

Zoo sprak de ruwe jager Adonis en hij greep zijn sterk drillende speer, en rukte zich bijna los van de godin, toen de vluchtende dryaden door de rozen heendrongen en zij riepen, dringende op elkaâr:

— De Ever, de Ever komt!!

— Liefde! kreet Afrodite. Genot van mijn dagen, geluk van mijn nachten! Blijf!! Ik droomde ontzettend! Mijn ziel dwaalde bij Hades! Ik zag je schim: zij bloedde, zij bloedde! De dag spelt onheil! Helios is mij ongunstig! Ares is ijverzuchtig! HIJ is het, HIJ is het, Ares, die den Ever zendt, die den Ever zendt! Adonis, liefde, genot, geluk, o blijf! Ga niet! Ga niet ter jacht! Zoek niet den Ever op! Van daag niet! Niet van daag! O, mijn Adonis, o mijn liefde, o mijn genot, o mijn geluk, o mijn heerlijkheid, o mijn Adonis, o mijn Adonis: blijf! Blijf, blijf! Blijf dezen dag, blijf dezen nacht, en morgen bekamp den Ever! Adonis, ik hang aan je lichaam! O mijn held, ik sleep mij voort aan je knieën! O zaligheid van mijn armen, ik omhels je voeten, en zal mijn omhelzing nooit slaken! Blijf!! Ik ben bang! Adonis, aanzie mijn wanhoop, mijn oogen puilen van angst, mijn kaken versterfelijken tot doodsbleekte, op mijn lippen dooft alle kussensgloed! Adonis, ik ril: ijskoude stroomt mij de leden over en ik sleep mij, ik sleep mij voort, aan je beenen, aan je knieën, aan je voeten. ... Dryaden!! Houdt hem tegen! O, goden, houdt hem tegen! Zeus, houd hem tegen! Alle goden, alle helden, die mij gunstig zijn, o houdt Adonis, houdt Adonis tegen.... De dag is zwart! De dag is zwart!!

Zoo kreet de liefde-rijke Afrodite, en toen zij Adonis, losgerukt uit haar armen, zag verdwijnen tusschen de stuivende rozen, wier ranken hij met breed gebaar openscheurde, viel de godin in zwijm, als een gewone vrouw.

De rozen, beschermend, sloten zich dicht over haar heen, en Helios, die haar vijandig was, zag haar niet onder zoo vele witte rozen en had, in het fanfaregejuich zijner eigene trotsche zonnebazuinen, hare kreten niet gehoord. Als een gewone vrouw lag de godin in zwijm, en de bange dryaden naderden haar parelblanke lijf, dat heerlijk schoon lag gestort op het gras, dicht bij de beek, die waterviel van zwavelgeel overmoste rotsblokken. De dryaden, de godin ter wille, strooiden rozenbladeren over haar uit om Helios te beletten haar op te merken. Zij knielden rondom Afrodite en zij hieven haar ooggeloken gelaat, waarom het kruivend haar neêrviel als goudzilveren licht. Nu sloeg Afrodite de azuren oogen op, en in tranen was haar blik zoo een wonder starrelen, dat de dryaden glimlachten.... En zij troostten:

— Ween, Afrodite, niet.... Adonis is gegaan, den vreeslijken Ever te moet, maar Adonis is een vreeslijke jager. Geen woest dier heeft hem ooit weêrstaan .... Ween, Afrodite, niet, en in ons midden, onder rozetente verscholen voor al wat ongunstig is aan je liefde en aan je geluk, blijf met ons, Afrodite, wachten. Blijf wachten met ons, tot Helios ginds aan het Westen is weggedaverd met zijn brallende paarden en bliksemenden wagen, en tot Adonis terugge keert, torsend in zijn geweldige mannenvuist den everkop, die zwart uitbloedt. Ween, Afrodite, niet .... Zie, wij allen, dryaden, zijn om je heen, en uit het water weêr duiken najaden, onze zusteren gewillig als wij... Ween, Afrodite, niet...

— Rijs op, Afrodite, rijs uit je zwijming en droeve zorgelijkheid! riepen de najaden haar toe. Rijs op, Afrodite; rijs op! Plegen zorgvuldig wij allen je heerlijke schoonheid en wachten wij tot Adonis, den everkop, die zwart uitbloedt, in zijn geweldige mannevuist torsend, terugge keert, als met bliksemenden wagen en brallende paarden aan het Westen Helios is weggedaverd! Rijs op, Afrodite, rijs op! Zie, ten bade vullen wij onze kruiken aan den bronstraal, die van laag zingt tot hoog, tot zij overloopt uit onze kruiken... Kom, Afrodite, kom!

— Kom, Afrodite, kom! zeiden de dryaden en zij hieven-op de godin en voerden haar naar den stroom, die tusschen blanke iris zacht klapperde. Kom, Afrodite, kom! Hurk hier tusschen de hoogstengelige bloemen en duld, dat wij je lichtkruivende haar nu opknoopen tot glanzende wrong. Hurk, Afrodite, neêr! Onze zusters, najaden, giet over die ronde schouders de kruiken uit, en het water, gelukkig, liefkoost overal je goddelijke vrouwelijkheid. Rijs nu, Afrodite, en zet je, op mossige rots, hier neêr, en duld, dat wij verfrisschen je voeten, tot zij koud glanzen als versch vallende sneeuw.... O glimlach, Afrodite, glimlach! O glimlach, o glimlach weêr! Glimlach weêr! Glimlach weêr! Wij zijn om je heen, waar je rust op de rots, herademend, en op Adonis wachtende, en wij ontknoopen je de haren weder en wij kammen je de haren met gouden kam, en wij houden je den gouden spiegel voor! Reik Afrodite de linnene dwale! Bied Afrodite de onyxen kruike! Buig den goudenen gordel om Afrodite rond! Pluk witte rozen, pluk witte rozen! Veel witte rozen, dat Helios haar niet ziet en sluier met witte rozen Afrodite! Witte rozen aan Afrodites slapen en witte rozen om haar heen, tot festoen! Laat

ons spelen, laat ons spelen, Afrodite, laat ons met rozen spelen, tot Adonis terugge keert, in zijn vuist den kop, die zwart bloedt.....

En de godin glimlachte en zij duldde, dat de nymfen pleegden hare schoonheid en speelden rondom haar heen, om haar de lange eenzame uren des beidens vergeten te doen in de geurige roze-alkove. Zij maakten vele beweging en wind door het witbloemig priëel en de bladeren der rozen stuifden en toen Helios met zijn glorie over haar heen trok en recht boven haar stond, meende hij, de Vèrziende, niet anders dan dat nymfen speelden en lette hij de goddelijke Afrodite niet op, die de dryaden in rozen hulden, terwijl de najaden het water plasten en de droppelen deden regenboogtintelen. Zij maakten een lieflijk festijn rondom de godin, wier glimlach weemoedigjes bleef, in wier azuren oogen de angstige ontroering nawemelde. Zij brachten vruchten, en er waren om haar fladderende duiven. Maar van ontroering en weemoed was moê de goddelijke Afrodite en hoe de nymfen ook speelden, lieflijkjes, om haar rond, zij dacht steeds aan Adonis en dat hij nu onvermoeid stormde door de dichte bosschen van Byblos ... den Ever achterna!!! Zij zag, vizioen, het voor zich... Het vizioen wêertrilde door der nymfen gespeel, en zij zag den Ever, en zij zag Adonis... Toen was Afrodite zoo moede van weemoed en van ontroering en van heel stil nahuiverende angsten, dat zij de oogen look op de mossige rots, waar zij zat en het hoofd tegen een dryade leunde. En zij viel in sluimer en zuchtte heel diep. De middag was blakende warm, van brallenden Helios, wiens zonnebazuinen dikwijls òpschetterden met klaterend gejuich, en de nymfen legden de sluimerende godin ter ruste tusschen de blankende iris. En zij trokken zich terug, geen enkel blad latende ritselen ... tusschen de rozen verdwenen dryaden; najaden verzonken in het water en achter de rotsen... Afrodite lag als ademloos en niet de allerminste rilling sidderde over haar in schaduw blauw-aan versneeuwigde huid.

De vogelen zwegen alle stil, en alleen de krekelen, door het middagwoud, snerpten met een eindeloozen vedelentriller....

II.

— Huja! Hújà! Uit de liaandicht gestrengelde oermassa's van het duisterste woud, waar de middag zelfs blijft duister, hújà, over

de rotsen heen, langs de boomen om, over het struweel al door hèm vertrappeld, naar de vlakte, de brandende vlakte, onder den blauwen, van zonglans klaterenden hemel, rond! Hújà, over de eindelooze, eindelooze vlakte en het woud weêr in, en den stroom doorgewaad, die opspat onder den lompen plomp van zijn pletterzwaar ondiergewicht! Hújà, door den regenboog heen, die siddert met de van zijn steile borstels afgeschuddelde druppelen en hem bijna, op speerlengte, bereikt! Hij ijlt verder! Huja, in de oogen stuiven mij de aardklompen verblindend, die zijn snuivelende snuit opsmijt! Hújà, vooruit! Vooruit! Over het struweel door hèm al vertrappeld, om de boomen langs en de rotsen weêr over, waar hij staan blijft, éen oogenblik, borstels steil tegen den van zonglans klaterenden hemel, rond! Ik bereik hem, ik werp mijn speer! Hij is omgezwenkt, hij rent het gerotste af; hem achterna, hem achterna.... O, ik weèt, dat hij moê is en uitgeput en dol en verblind van zijn eigen bloed, dat hem de monsteroogen doorvlammelt, en ik weèt, dat ik hem dooden zal.... Daar! Zijn vaart vertraagt, zijn vaart vertraagt; hij staat stil, hij zwenkt om.... Huja!! Hújà!!! Ondier geweldig, brullend monster, fabelgebeeste, Ever, groote Ever, hújà! Daar! Daar!!! Mijn speer in zijn flank! Brul! Brul-uit je smart! Adonis heeft gezegevierd! Adonis heeft den Ever gedood! A.... oh! Goden!! Goden!!! Afrodite!!! Hij heeft zich, stervende, mijn speer in zijn flank, nog kunnen storten.... op mij toe!! Ik wring hem zijn slagtand krom.... maar ik bloed.... Ik bloed! O, diepe wonde! O, mijn bloed, mijn bloed, waar gulp je heen, wat gulp je heen uit mij! O, breede wonde! O, mijn bloed, o stelp.... O, gulp niet meer.... Uit zóo breede wonde.... uit zoo diepe wonde gulpt mijn bloed, gulpt mijn bloed altijd.... Altijd.... Ik heb hem gedood.... Ik heb gezegevierd....: Adonis heeft den Ever gedood! Maar waarom ontstroomt mij àl mijn bloed, of mijn leven wegvloeit uit breed-diepe wonde, of ik leêgloop uit gespletene flank..... Blauwe hemel, waarom wordt je rood....? Purperen hemel, waarom wordt je zwart....?! Goden, o gunt mij mijn jeugd.... O, gunt mij het leven.... O, gunt mij de jacht.... O, gunt mij, o gunt mij Afrodite.... Afrodite!!! Adonis heeft den Ever ... gedood ... Maar des Evers slagtand heeft Adonis den flank gespleten en zijn ziel vloeit hem met àl zijn bloed weg uit die opene spleet.... O, nu zink ik, nu zink ik neêr.... nu

zink ik naast den Ever neer.... Is het zoo vroeg gedaan....? Was Adonis al oud? Was hij niet krachtig meer, en heeft hij den Ever niet kunnen dooden... Beminde hem niet meer Afrodite.... O nu is het, zoo vroeg, gedaan... Zoo vroeg, o wreede goden, zoo vroeg.... nu.... is het zoo vroeg.... gedaan....!!

III.

In vlam stond de westereinder, van Helios, die brallend verzonk — nog laatste fanfare-klanken schetterden de zonnebazuinen des gloriënden lichts — en de hemelbrand wemelde door de boomstammen heen, toen de goddelijke Afrodite ontwaakte.

Het was als droop bloed van de boomstammen af.

— Adonis! riep zij. Waar is hij? Is hij niet terug, is hij nog niet terug? Heb ik gesluimerd? Waar ben ik geweest? Langs welke begoochelde velden, Elyzeïesch, bloembespikkeld, heeft mijn geest gedwaald met zijn schim.... Ik dwaalde zalig, ik droomde zalig: Adonis was teeder, als hij nog nooit was geweest! En hij glansde als een god! Maar het was droom en het was bedrog! Ik ben alleen! En de ure is laat! En Adonis is niet terug! Adonis!! Neen.... Hij is niet terug.... Waarom vloeit er bloed langs de stammen af? Waarom druipen de mossige paden van bloed? Waarom druipt er bloed tusschen de bladeren door? Waarom stroomt de rotsbeek van zuiver bloed?? Zelfs de rozen blozigen van bloed! Waarom rozigt er bloed over mijn lichaam.... O, mijn zinnen zijn begoocheld van angst en van duisterende eenzaamheid, en omdat de zon zinkt, zie ik bloed... Er is geen bloed.... er is geen bloed... Maar waarom toeft HIJ zoo lang... O, nooit zal hij den Ever bereiken.... O, zoo hij nu, moê, maar terugkwam, en hij rustte uit in mijn verlangende armen! Ik zoû hem niet kussen, ik zoû hem zelve plegen, ik zoû hem wasschen de leden, drogen met linnene dwale en ik zoû hem zalven met balsem uit onyxen kruik! O, ik zoû hem wiegen en hem sluimeren laten, heel den avond, en heel den nacht, ik zoû over zijn sluimer waken, als een moeder zelfs niet over haar kind! O, zoo hij maar terugkwam.... Het angstigt mij in de duisterende eenzaamheid! Waar zijn de nymfen? Waar is Adonis!? Najaden, duikt op! Dryaden, komt hier! O, zij verschijnen, maar zij zijn als bloedige schimmen..... Waarom zijt ge als bloedige

schimmen.... Waarom blijft ge zoo verre.... Wat weent ge.... Omdat ik verdriet heb en niet verlustigde in uw spelen....? Komt dichter, komt dichter om mij.... Weest vroolijk rondom mij heen .... Zingt, danst, speelt, vlecht rozefestoenen... Kamt mij de haren, balsemt de leden mij, opdat ik schoon ben als Adonis komt .... Spreidt voor hem uit mossige kussens, opdat hij slape na zijn wilde jacht.. Hij zal den Ever nooit bereiken... Hij zal dra nu terugkomen, uitgeput... Maar waarom komt ge niet nader.... Waarom weent ge, en wat blijft ge zoo ver.... Goden ...! Raad ik .... raad ik .... dat gij weet?? Dat gij iets weet....? Dat gij Adonis zaagt? Dat hij gewond is..?? O nacht, o nacht, blijf nog verre! Duister nog niet! O Helios, kom terug! O dag, straal weêr! Ik wil zien, ik wil weten! Ik wil Adonis terug zien; ik wil weten, waar toeft Adonis .... Neen, neen, laat mij, ik wil hem zoeken .... Ik bèn niet bang meer voor Helios' haat en voor Ares' ijverzucht: ik heb Adonis lief, ik heb Adonis lief! Ik juich het uit, dat ik Adonis lief heb.... Ik heb Adonis lief, ik heb Adonis lief: ik schreeuw het ùit in mijn bangen nacht! Ik wil weg uit deze rozen! Houdt mij niet tegen: ik wìl wèg! Ik wil hem zoeken! O, zoekt hem met mij!! Gilt-uit zijn naam, opdat hij antwoorde.... Want hij rust ergens uit: in den donker is hij in slaap gevallen, vermoeid, uitgeput! Gilt-uit zijn naam met mij! Adonis!! Adonis!!! Wat deeren mij Olympos en goden! Ik heb Adonis lief, ik heb Adonis lief! Adonis!!!! Hoor je ons dan niet roepen? Hoor je mij niet? Waar ben je? O, zoekt hem met mij, ik wil hem vinden.... Wij zùllen hem vinden! Al dwalen wij úren lang.... Uit de liaandicht gestrengelde oermassa's van het duisterste woud, over de rotsen heen, over het.... zie!... door ZIJN vaart vertrappeld struweel.... over de vlakte, de gezengde vlakte onder den paarsigen, nachtwazigen hemel rond, over de eindelooze, eindelooze vlakte, maar helaas! wij vinden hem niet, en hij antwoordt ons niet.... Dan het woud weêr in, en den stroom doorwaad, en het gerotste op, tot ik hem vind, tot ik hem vind.... O, Adonis, Adonis, kom terug; o Adonis, kom terug.... O nymfen, o dryaden, najaden!!! Wat spookt daar in de nòg daghelle laatste schemering, daar waar het gerotste bleek verijlt en het geboomte zoo schraal is van wittige stammen en zilverige bladeren, als magere abeelen hoog tegen de lucht gezet.... Een glooiende vlakte van rotssteen, en.... zie

ik, zie ik goed in die weifeling van dag en van nacht! O nacht, o nacht, blijf nog verre! Laatste schemering, o verhelder!.... Ik zie! Daar ligt de Ever! Daar ligt de Ever.... dood.... en als een bóom is geplant in zijn flank Adonis' eigene speer! Adonis versloeg den Ever! Adonis versloeg den Ever!! O mijn held, mijn held, waaar ben je?! Waarom sloeg je hem niet met breed zwaard den kop af en torste je, zege!, den kop, die zwart bloedt?! O... oh!! Adonis...?! Ligt hij... dààr? O nymfen, ligt hij daar...? O zegt mij, dat niet HIJ daar ligt! Ligt hij daar?? Heb ik Adonis gevonden? Sluimert hij, overmand van uitputting, na den Ever te hebben gedood? Sluimert hij...? Zeus, mijn vader, hij bloedt!! O Zeus, hij bloedt; ik wààd in zijn bloed! O Zeus, de Ever heeft Adonis gewond! Wat bloed, wat veel bloed! O nymfen, o nymfen, plegen wij hem: o voeren wij zijn lichaam heen van hier... Nacht, o nacht, blijf nog verre... of breng àl je sterren meê! Opdat ik Adonis zièn kan! O nymfen, voert hem zacht heen .... O, wat bloed, o wat veel bloed.... Hij bloedt ... hij bloedt nog ... O Zeùs! Mijn hand, die zijn bloed stelpen wilde, verzinkt in zijn gespletene flank! Adonis! Adonis!! Hij is koud! Hij is dood!! Hij is dood!!! Adonis is dood!!! Zeùs, de Ever heeft mij Adonis gedòòd! O, zijn bloed... o zijn bloed ... vloeit niet meer! Misschien... misschien leeft hij nog?? Ik adem hem mijn leven in! Ik adem hem mijn goddelijkheid in! Ik ben godin, ik kan hem weêr bezielen! Adonis, Adonis, herleef! Nog kàn je ziel niet je lijf hebben verlaten; nog mòet zij huiveren die opene flank uit te glippen, nog klámpt zij zich vast in je lichaam zoo mooi, en wìl zij je nog niet, zoo heel vroeg,. verlaten!! Neen!!! Zijn ziel heeft Adonis verlaten! Zijn ziel is hem ontglipt in gulpen van bloed! Adonis is dood! Adonis is dood!! Goden, Adonis is dood!!! Helios, die ik liefheb, is dood! Ares, die ik je voortrok, is dood! Wees tevreden! Wees gelukkig! Lach, lach, lach: Adonis is dood!!! Maar Afrodite, onsterfelijk, wil sterven ook, en zoo zij niet sterven kàn, zal zij doen verwelken alle schoonheid... zal zij dòòden àlle liefde! NOOIT, goden, zult ge schoon meer zijn, en NOOIT goden, zult gij lief meer hebben! Natuur, aarde, hemel, verdort, verwelkt, sterft af, verzinkt in vernietiging: NOOIT zult gij, hemel, aarde, natuur, weêr beminnen, want Afrodite ontneemt àlle liefde u, omdat de goden hebben geduld, dat de Ever Adonis doodde! Nooit zult gij lief meer hebben!

Voor eeuwig zult gij in vernietiging ondergaan! Geen kiem zal meer ontluiken! Geen omhelzing zal meer vruchtbaar doen trillen de gewillige en goddelijke vrouwelijkheid! Heelal, verontvruchtbaar! Ook IK ben godin, gij goden! Ook IK roep het noodlot op! Ook IK heb macht over u! Ook IK kan mij wreken, Helios, Ares.... Zeùs, vader zonder erbarmen! De dood, de dood over àlles wat gij àllen hebt geschapen en hebt bezield! Hades, gij zult heerschen over hemel en aarde! De dood.... over àlles de dood, als hemel en aarde in zich verschrompeld zijn van onvruchtbaarheid, in MIJN vloek, dien ik over hèn riep!.... O, wat roep ik! O wat vloek ik, wat vloek ik! Adonis, Adonis is dóod! Mijn liefde, mijn geluk zijn dood!! Nimmer zal hij mij meer kussen! Nimmer zal hij meer mij omhelzen en zijn handen als een gesp om mijn middel klampen! O nymfen, legt hem nu neêr.... hier.... in onze rozenalkove bereikt, op de moskussens ter liefde gespreid.... Adonis is dood: hij is dood.... Stil....: Adonis is dood.... Wasschen wij de breed gespletene flank en winden wij de waden om zijne wonde en wasschen wij zijn heerlijk lijf.... Ja, sterren, hebt medelijden.... Ja, lieflijke sterren, schijnt.... Zie, nymfen, hoe heerlijk hij is.... Nu is het of Adonis slaapt.... Of hij slaapt.... Ja nymfen, weenen wij zacht rondom hem heen.... Zalven wij de leden hem, met strijkende vingers heen en weêr.... Leggen wij om hem de rozen.... Spelen wij zacht met onze wanhoop.... Speelt zacht met rozen en Afrodites wanhoop.... Speelt zacht, streelt zacht, balsemt zacht.... O, nu is het zóo vroeg.... gedaan! Zoo vroeg.... O wreede goden, zòo vroeg: nù.... is het zoo vroeg.... gedaan....

Toen stortte op het lijk van Adonis Afrodite in éen.... viel zij in zwijm als een gewone vrouw.

En in den nacht van rouw, toen de goden haar zàgen vrouw en heel het Heelal haar vrouw-in-smart vóelde.... herademden Heelal en goden, want al wat leefde had gehuiverd om den vloek, die van liefdelippen gedreund had over de Schepping....

IV.

Mare van des jagers dood spreidde zich over de landen; knapen van Byblos vonden het doorpriemde lijk van den Ever, groot, borstelruig fabelgebeeste, dat de schrik was geweest van de wouden,

sedert Ares het razend en rennend had gezonden ter zekere wraak, en geheel het volk liep uit om het gevelde reuzige ondier te zien, dat monsterlijk, de lans als een boom in de flank, neêrgestort lag op de rotsige vlakte. Maar vreemd, zag het volk, een bloem onbekend ontloken tusschen de rotsen en die bloem weligde, weligde dicht met purperen kelkje een geurig pad tot in het diepst van het bosch.

— Zoeken wij Adonis' lijk! riepen de knapen van Byblos en de maagden van Byblos riepen:

— Zoeken wij Adonis' lijk! Zoeken wij het lijk van den heerlijken jager, die onwillig en ruw was en òns versmaadde!

— Maar dien de godin beminde!

— En die wij àllen hadden lief!

— Zie, de nieuwe bloem weligt, en de weliging, tot een pad, slingert zich in het diepst van het woud!

— O, Adonis, hoe wij je betreuren!

— Adonis, hoe wij je beklagen....

— O, Adonis, hoe wij je beminden!

— Adonis, hoe wij de godin benijdden!

— Loopen wij het bloemenpad af....

— Overal uit Adonis' bloed is de nieuwe bloem ontpurperd!

— Overal is ontpurperd de anemoon!

— Langs dezen weg sleepte hij zich voort!

— Neen, langs dit pad droegen de nymfen hem!

— Langs dit pad droeg hem Afrodite!

— Overàl is uit zijn bloed, dat vloeide, de anemone ontpurperd!

— Tot ver, ver diep in het bosch!

— O, Adonis, hoe wij je betreuren!

— Adonis, hoe wij je beklagen!

— O, Adonis, hoe wij je beminden!

— Adonis, hoe wij de godin benijdden!

— Zoeken wij Adonis' lijk! Zoeken wij het lijk van den heerlijken jager, die onwillig en ruw ons versmaadde!

— Zoeken wij Adonis' lijk!

Zoo riepen de knapen en maagden van Byblos en liepen zoekende het woud door, geleid door het breede pad van anemonen, die ontpurperd waren uit Adonis' lijk.

Toen hoorden de nymfen hen naderen. Het was in den vroegen morgen, en weemoedig, om Adonis' dood, weigerde het woud

zijn stemmen tot strofe en tot antistrofe samen te doen klinken; klaterende alleen klonken Helios' geweldige zonnebazuinen, fanfarende aan uit het Oosten.... maar de vogelen zwegen, de morgenwind zweeg, de bladeren ritselden niet, de vogelen tjilpten treurig en de beek weende en verwaterviel snikkend van rots tot rots. Toen hoorden de nymfen naderen de knapen en maagden van Byblos. Zij omringden Adonis' lijk, dat gezalfd en gebaad zij recht-uit hadden gelegd op versche kussens van mos en over wien zij rozen gestrooid hadden, de rozen, die niet blank waren maar rood .... Want Afrodite, die zich in wanhoop geworpen had in het dichtst van de rozedoornen, had haar heerlijk lijf opengereten in razernij, en zij had gebloed en, waanzinnig, was zij blijde geweest, omdat zij bloedde, omdat zij bloedde als Adonis gebloed had. En in den meëlijdenden sterrennacht hadden de nymfen het wonder gebeuren zien: het bloed van de godin, over de rozen gestroomd van haar armen, van haar boezem en schoot, het bloed verfde donkerrood de tot nog toe immer blank gebloeid hebbende rozen, en de kleur van het bloed breidde zich uit, als vloeide de roode kleur voort, als klom zij de rozen op, als daalde zij weêr neêr, en toen de morgen verhelderde, zagen de nymfen de blanke rozenalkove verbloosd tot bloedroode bloemetente ... Zacht weenden de nymfen en klaagden den geheelen nacht en zij wrongen de armen en in den morgen plukten zij de roode rozen en bladerden ze over Adonis en strooiden ze over Adonis rond. De godin lag met haar hoofd op zijn borst, hare handen gespgeklampt om des dooden jagers goudbrons gekroesde hoofd. Zij lag onbewegelijk, de oogen dicht, maar telkens voer een lange snik door haar geheele lijf en schokte er de weêrgalooze schoonheid van. Tot de nymfen hoorden naderen de knapen en maagden van Byblos.

— Afrodite! riepen de nymfen zacht. Afrodite, hoor; zij naderen, de knapen en maagden van Byblos, die zoeken Adonis' lijk in het woud en langs de anemonen, uit zijn bloed ontpurperd, komen zij allen hierheen en zullen zij dra hier zijn. O Afrodite, goddelijke Afrodite, openbaar niet aan stervelingen de smart van u, Onsterflijke! O Afrodite, verberg hun uw smart!

Zoo smeekten najaden, dryaden, en de goddelijke Afrodite rees. Snikkende omringden de nymfen haar: zij hadden zóo groote wanhoop in schoonheid zóó groot nooít gezien. De godin,

voor het laatst, zag op het lijk van Adonis, met een blik, zóó smartelijk, dat de geheele natuur zweeg en zelfs Helios, die haar bespeurde, het lied van het licht deed zwijgen. Er was één zwijgen in de natuur, en er huiverde niet enkel een medelijden, maar er huiverde ook een angst voor de wraak van de godin. Toen bracht Afrodite hare beide handen aan hare lippen en liet zij haar laatsten kus in den vorm van een vlinder neêrvallen op Adonis' mond. Zij stond en zag toe, hoe de vlinder, klapwiekende. dadelijk stierf over Adonis' lippen. Maar door de huiverende zwijging van de natuur, klonken de stemmen der zoekende knapen en maagden van Byblos.... En toen, plotseling, werd de godin onzichtbaar; zij verijlde tot een damp en de damp mistte weg en Afrodite was dàar niet meer....

De nymfen schrikten en zij verdwenen. En Adonis' lijk bleef alleen te midden der roode rozen. De vogelen dorsten tjilpen; wind stak op; in de zonneverte, gedempt, klonken òp de zonnebazuinen.... Zoo vonden de knapen en maagden van Byblos Adonis' lijk en zij weenden rondom den langen dag, vóor zij den jager ten brandstapel torsen zouden....

Maar toen, bij het vallen des dags aan hun klagen een einde was, en zij des jagers lijk wilden torsen, klonk zóo droef en zoet een stem, de stem eener Onsterflijke Onzichtbare, en zij murmelde, terwijl verwonderd toehoorden de knapen en maagden van Byblos:

— O gij allen, die Adonis lief hadt, die hem lief hadt als ik hem lief had! Hoort mij en doet als ik zeg. Hoort mij en weet wie ik ben. Ik ben Afrodite, die tot u spreekt. Ik ben het, die Adonis beminde. Ik ben het, aan wie hij ontroofd werd, door wie hem haatte en den Ever zond. Ik ben de Liefde en de Schoonheid almachtig en onder mijn zegen is het Heelal liefde-zalig en onder mijn vloek heeft het gehuiverd van angst. Ik ben Afrodite en ik ben gestegen voor den zetel van Zeus, mijn vader, en zijn dochter, die hem nooit anders dan met liefde en glimlach naderde, heeft den vader om rècht gevraagd. Heeft den vader gevraagd, waarom hij geduld had, dat de onschuld vermoord is geworden door woestheid en door geweld, door haat en door ijverzucht.... O gij allen, die Adonis lief hadt, die hem lief hadt als ik hem lief heb, Zeus, mijn vader Zeus, mijn machtige vader Zeus heeft gesidderd om zijn wanhopige dochter, en alle goden zijn haar voorspraak geweest, dat recht aan Adonis geschieden zoû, ook al ligt zijn lijk

met gespletene flank. Gij allen, die Adonis lief hadt, hoort mij en doet als ik zeg, naar den wil van Zeus en Afrodite beiden. Brengt Adonis der goden eer en richt hem tempelen op, op deze beide dagen des jaars, den dag van gisteren en van heden; viert zijne Adonieën en weeklaagt eerst, maar jubelt dan, maar jubelt dan! Zoekt zijn lijk door het bosch langs de anemonen en legt ten bedde zijn beeld, gebootst naar de heerlijkheid, die hij eenmaal was en wier laatste afglans gij nu nog aanschouwt. En legt ten bedde mijn beeld naast Adonis' beeld, en jubelt dan en hebt lief... O, hebt lief, gij allen hebt lief! Natuur, bemin! Heelal, weêrtril van vruchtbaarheid: Afrodite dreigt met haar vloek niet meer sedert de goden erbarmden en sedert Zeus rechtvaardigheid werd. Adonis, Adonis, vaarwel, mijn liefde, maar vaarwel niet voor altijd! Tot wederziens, o mijn Adonis: tot zaligen, zaligen wederziens! Want Zeus, die de smart van zijn dochter heeft zien staan voor zijn rechterzetel, staat, o mijn Adonis, toe, dat gij in Olympos Afrodite terug zult zien gedurende die helft des steeds wentelenden jaars, die Hades aan haar liefde Adonis' ziel terug zal schenken. Adonis, vaarwel, mijn liefde, maar vaarwel niet voor altijd! Tot wederziens, o mijn Adonis, tot zaligen, zaligen wederziens, wanneer onze Liefde de vruchtbaarheid van Aarde en Hemel zal doortrillen met eeuwig herhaalde herleving en eeuwig herhaalde geboorte ....! Kort genot van mijn aardsche liefde, tot zaligen ziens, tot ziens!

Toen verklonk de stem der godin en de knapen en maagden van Byblos riepen onder elkaâr:

— De godin.... de godin heeft gesproken! Wij betreuren Adonis heden! Morgen, om zijn herleving, zullen wij jubelen in liefde!

NICE, Nov. IV.

GEDICHTEN

DOOR

RENÉ DE CLERCQ.

Hemel-huis.

Door mijn woning
Speelt een zonnig licht;
'k Voel me een kleinen koning
In mijn grooten plicht:
Vrouw en kind te schragen
Op mijn sterke jeugd;
En ze hoog te dragen
In mijn vreugd!

Daar, op 't schouwke,
Prijkt mijn éénig kruis.
Wees mijn engel, vrouwke,
Wees mijn hemel, huis.
Wees mijn stoutste roemen,
Wees mijn zoetste troost,
Frissche levensbloemen,
Krachtig kroost!

O, mijn kindren,
Graaggebroken brood!
Zou 't geluk vermind'ren
Waar de last vergroot?
Zou men armoê lijden
Om een mondje meer?....
Och, waar menschen strijden,
Helpt de Heer.

Vóór 't Kantkussen.

Losjes, losjes, losjes,
Vliegen doen de klosjes;
Van den éénen kant,
Naar den ándren kant;
Vrouwkes komen vragen:
Wie zal dat kantje dragen?
— Het liefste kind, het koningskind,
Het liefste kind van 't land!

Zachtjes, zachtjes, zachtjes,
Reizen onz' gedachtjes;
Van den éénen kant,
Naar den ándren kant;
Kan er iemand peizen
Waar die gedachtjes reizen?
— Naar 't liefste kind, naar 't koningskind,
Naar 't liefste kind van 't land!

Losjes, losjes, losjes,
Kinders gaan als klosjes;
Van den éénen kant,
Naar den ándren kant;
Kinderkens der armen,
Wie reikt er u zijne armen?
— Het liefste kind, het koningskind,
Het liefste kind van 't land!

Het Lied van het Vlas.

Zaaiers en wiedsters, slijters en booters,
Al dat hoeven en hekkens heeft;
Hooge schelvers en diepe rooters,
Al dat zwingelt en spint en weeft;
Jubelt en zingt en zwaait de handen!
Viert het edelste veldgewas!
Leven de Leye en de Leyelanden!
En 't vlas, en 't vlas, en 't vlas!

Herelkes, goud in groen gegoten,
Bloemekes, blauw gelijk de lucht;
Bollekes, dik en dicht gesloten,
Glanzende zaden, vrome vrucht!
Jubelt en zingt en zwaait de handen!
Viert het edelste veldgewas!
Leven de Leye en de Leyelanden!
En 't vlas, en 't vlas, en 't vlas!

Eindt er een arbeid een ander begint er;
Zerp is het zweet maar zoet de loon;
Weelde in den Zomer, weelde in den Winter,
't Jaar is gesierd met een vlassene kroon.
Jubelt en zingt en zwaait de handen!
Viert het edelste veldgewas!
Leven de Leye en de Leyelanden!
En 't vlas! en 't vlas! en 't vlas!

Zegen het Land, o Heer.

Zegen het land, o Heer!
De zee, het veld, den heuvel....
Dat Uwe Hand ál euvel
Van Belgie's bodem keer.
Zegen het land, o Heer!

Zegen het volk, o Heer!
Gebieder, burger, werker....
Maak geest en armen sterker,
En alle harten teer.
Zegen het volk, o Heer!

Zegen den vorst, o Heer!
Zijn doel, zijn daad, zijn pogen,
Zijn wijsheid en vermogen.
En dat hij lang regeer'!
Zegen den vorst, o Heer!

Kind van mijn Liefde

Kind van mijn liefde,
  schoone knaap;
bloeiende roze,
  rood in slaap;
rustende sterkte,
  komende kracht;
dageraad van mijn nacht!

Stijg nu, mijn ziel, op
  melodij,
menschen en wereld
  hoog voorbij;
draag, waar de hemel
  zont en start,
't kind van mijn liefde en hart!

Leven te geven:
  menschentrots!
Eeuwigheid schenken:
  fierheid Gods!
Straal in de glorie
  van mijn lied:
Kindren van dichters
  sterven niet!

Maart, 1906.

VAN JONGERE GESLACHTEN

DOOR

LEO MEERT.

I.

Pas heeft de bel met haar hel-kortklinkende klopjes door de verschillende zalen der fabriek het middaguur verkondigd, en daar stroomt door de groote poort die haastige half loopende menigte van mannen en vrouwen onder elkaar, in een roezemoes van gebabbel, geroep en gekletter. De straat vult zich in bonte schakeering van veelkleurige sjaals, op blauwe, roode, of grijze rokken, met daartusschen groepen mannen, sterk afstekend in hun somber pak.

In een oogwenk is 't voorbij, 't sterft uit in de aanpalende straten. De stoutste klanken dringen nog door, tot eindelijk weer alles stil komt, en er nabij de fabriek enkel één paar overblijft: een jongen en een meisje in druk gepraat. Beurtelings doen zij eenige stappen, of blijven weer staan, en dan telkens tracht hij door gebaren zijn rede overtuigend te maken. Na elken aanval beziet hij achtereenvolgens driftig het meisje en de tippen zijner schoenen.... om dan eenige passen verder te herbeginnen. Een verschenen rostachtig jas zit hem gespannen om de lenden, terwijl de broek op de schoenen wijd openloopt. De klak, met groote klep, staat wat op zij, op 't voorhoofd is een ronde bles haar geplakt. Zijn rood gezicht en sterk gebouwde leden verraden een kloeke natuur. Zij is gansch in een grooten sjaal gewikkeld, netjes omgeslagen. In haar blauwe oogen ligt een uitdrukking van vrees en onrust, en haar woelige handen trekken al binnen den doek dichter om, hoewel het niets koud is. Zij zijn bijna op het einde der straat en zij staart steeds droomerig vóór zich uit, knikt wel eens bevestigend maar blijft meest het antwoord schuldig. Op den

hoek wijkt de jongeling ineens ruw af, keert zich midden der straat nog eens om en roept: „Ge moetet gij maor weten, wilde nie' ten trouwen we nie'!" en met snellen stap trekt hij huiswaarts. Zij blijft hem een oogenblik besluiteloos nastaren, werpt een tip van den sjaal, die opengevallen is, terug over den schouder, en trekt de andere straat in.

„'t Is moeilijk, 't is moeilijk," herhaalt zij verscheidene malen, terwijl zij, het hoofd ten gronde, nog andere straten doorloopt.... vòòr haar ouders huisje blijft zij nog aarzelend staan, en dan ineens heft zij het hoofd op, en mompelt; „Vermits dan 't moet, zal 'ker 'taovend over spreken." Zij licht de klink en treedt binnen.

Rondom de withouten tafel zit de gansche familie. Zonder een enkel woordje, neemt zij de eenige leege plaats in, en de aanwezigen schijnen zelfs niet te merken dat er iemand bijkomt. De groote teel staat bijna leeg op tafel.... Zij schudt de enkele aardappelen die er nog in zijn op haar bord, en roept zonder zelfs op te zien: „De saaspan...." en meteen ijvert zij reeds aan het in stuk brengen der „patatten", die zij dan met de overgebleven azijnsaus overgiet.

Moeder heeft al gedaan en overziet de neergebogen hoofden, en die handen die op en neer gaan met elk een vork erin, terwijl de ellebogen op tafel blijven rusten. Zij schenkt vader nog een glas water, en rijkt de kan over aan een harer zoons. Dan neemt zij de leege teel en gaat naar de stoof. Terwijl vermindert het getik, naarmate de borden leegkomen, en er wordt hier en daar een woord over werk en weer gewisseld, tot moeder terug is met de nieuw gevulde kom, waarvan de dampkrulletjes haar in 't wezen vliegen.

En nu plukken zij weer allen, in een en dezelfde beweging, van de kom naar het bord; weer buigen zich de hoofden en tikken de vorken.

't Is nu gedaan; vader gaat boven en legt zich op 't bed. De kinderen nemen de boterhammen die moeder regelmatig voor den middag gereed legt, stoppen z' in hun zakje en vullen hun kannetje met koffie. Er heerscht een oogenblik groote drukte in huis. Een voor eén komen ze weg: op den hof en op straat.

Moeder wascht de schotels geholpen door haar jongste dochter. „'t Is toch 'ne g'heelen hoop", zegt ze dan dikwijls als tot zich zelf, en dan denkt zij weer dat een vrouw toch geen oogen-

blikje rust vindt in haar leven. Kleine kinders, groote kinders 't brengt alles om te meer last mede. Zij heeft altijd gehoopt dat het beteren zou, en toch heeft zij altijd de handen vol gehad, nu nog weet zij bijna niet waaraan het eerst te beginnen.

„'t Kweeken is toch 't lastigste," is haar gewoon besluit.

„Negen op 't boeksken en zeven in 't leven,".... die tijd zou ze toch niet meer willen herbeginnen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Nu zijn ze weer allen uit naar 't werk. Moeder zit reeds te spoelen, en vader kletst maar gestadig met regelmatigen trek en tiktak-geklop op zijn getouw. Hun leven staat achter hen als een gedane zaak; zij laten de dagen maar voortslijten, „pakken meê' 't plezier dat nog te pakken is," en werken verder den ganschen dag.

Zoo zijn de jaren heengevloden, met afwisseling van welstand en armoede, tot de kinderen begonnen te verdienen en het wekelijksch inkomen vermeerderden. Nu staat Peer van den Brande bekend als een „welgezette wever.".... Moeders arm draait maar immer aan het spinnewiel, terwijl haar vingers met lang geleerde, machinale heen en weer beweging, het spoeltje laten volloopen; vader trekt en trapt en slaat de lade met regelmatigen klop tegen het nieuw ingeschoten draadje aan....

Het spoelbakje wordt nog eens gevuld en nu kan de vrouw weer haar huiswerk voortzetten. Ze schikt de zes stoelen met houten zitsels, schuift de tafel wat dichter tegen de bank aan den muur en hangt nog twee ijzeren potten bij het andere keukengerief onder aan de plank waarop de borden en kopjes voor 't dagelijksch gebruik staan.....

Zij maakt nu vlugger een heel hoopje spoelen, 't bakje vol en dan nog een deel in den korf, om ongestoord den opschik der huiskamer te kunnen doen.

Zij vertrekt den groenen neteldoek wat, die over den spiegel is, neemt een plooitje, schudt, en doet hem zoo golven; dan stoft zij voorzichtig, met een versleten rooden zakdoek, de schouwstukken af, een huwelijksgeschenk van een afgestorven bloedverwant. Beurtelings worden ze dan verschoven om de schouwplaat te zuiveren, en telkens weer staat moeder er voor, 't hoofd van links naar rechts leggend, de handen in d' heupen.... Nu komt de beurt aan de printjes: een tikje aan elk kadertje om ze weer recht te hangen; 't koffiestelsel dat is een ander werk! Elk kopje

een voor een,.... met ver uitgestoken arm en opengespreide vingers tast z'er in telkens een stuk is afgekuischt; „'t zou toch spijtig zijn dat'k 't moest breken" denkt en herinnert zij telkens.... 't Staat daar al twaalf jaar.... vier maal heeft het reeds gediend.... De kast, de tafel, de stoelen, 't krijgt alles een „wreef", de gordijnen ook al.... en eindelijk komt de vager om de krulletjes versch en nieuw in 't glinsterend fijne zand te drukken. Zij draait en keert en wendt hem, strooit wat bij en haalt uit waar „'t bekeuzeld" is en eindelijk zet zij de voordeur wijd open en met twee, drie forsche vegen, is 't al de straat op.

Dit is zoo haar gewone doening, van 't wiel aan 't huishouden en van 't huishouden aan 't wiel; sedert de kinderen groot zijn gaat het regelmatig in een opvolging van dagen en jaren.

. . . .

Krachtig jaagt de zingende moor den damp door het gaatje van het scheel, ook de teut ijvert meê, en moeder schenkt versche koffie op, zet tusschendoor de kommetjes op tafel en snijdt de boterhammen. De dikbuikige koffiekan vult zich.... moeder doet er een kommetje melk bij en roept haar man.

Zij zitten daar zoo alle dagen met hun tweeën, tegenover malkaar, als verloren aan de groote tafel, van klokslag vier tot half vijf. Na het eten wordt alles wat op zij geschoven, de kommetjes nog eens gevuld, en dan praten zij over huishoudelijke dingen.... Vandaag is 't over Jo.... zij, die altijd zoo gedienstig is, en moeder 's Zondags „bijspringt", blijft nu geen oogenblik meer te huis.... „We zien ze nie' meer a's om t' eten."

„En 'k vind da' ze veel botter wordt, en heur manieren staon mij nie' meer aon."

„'t Zal toch waor zijn, wa' da' Wies ons vertelde! Wij die meenden da' ze naor geene jongen keek, zou nao volop moeten aon 't vrijen zijn! Da' mannevolk, da' mannevolk! Maor we zulle' z'ee's onder handen pakken, en ee's zien hoe da' de zaok staot."....

De tasjes zijn ledig, de wekker wijst half vijf, en vader gaat terug op 't getouw, terwijl moeder alles wegbergt....

Zij sloft om en weer, knabbelt woordjes tusschen de tanden, schudt bij wijlen het hoofd: Die kinderen, dat opkomend geslacht, die jonge lui.... o! 't ging er anders door in haar tijd! Nu loopen zij op straat, in 't veld.... 't is een plaag geworden, een schand!

Zij windt zich op, zij zal aan Jo verbieden te vrijen.... trouwen daar komt ze niet tegen.... doch dat publiek loopen, 's avonds en 's Zondags.... nooit meer bij tijds te huis.... de geburen zullen 't merken en 't haar doorsteken....

't Zijn al dingen die komende zijn, dingen waaraan zij geen uitkomst ziet en die zij vreest.... komende dingen die schande zullen verwekken.... En zòò, tot de kinders weder komen. Zij „vallen binnen" d' een voor, de andere na. 't Wordt weer lustig en levendig, tot moeder de koffie opdient met dikke boterhammen en gestampte patatten. Elk zoekt nu zijn plaatsje, en zet zich voor de uitgeschonken kom.... In tien minuten is 't al weg. Een kom slechts is blijven staan, de plaats van Jo is open gebleven, en lang reeds nadat allen boven zijn, zit moeder daar nog op een stoel, bij de blozende stoof, duttend te wachten op Jo. Bij elk gerucht schrikt zij wakker, de slaperige oogen naar de deur richtend, en telkens als de stappen voorbijtrekken zakt het hoofd weder op de borst, en valt met kleine knikjes dieper en dieper op de gekruiste armen....

De klink lutst, doch de deur is vast. Moeder springt recht, schuift gauw den grendel, en dan zegt zij aan Jo: eerst in de huiskamer, dan al voortgaande in het achterhuis.... „of de jonge menschen de oude nu heel en al over 't hoofd willen zien, of vader en moeder niets meer te vertellen hebben", en eindelijk komt het er uit, wat meer opgewonden, met een groot gebaar:

„Da' ze die jongens uit heure kop moet zetten, want da' da' geloop moet uitscheên...."

Jo verweert zich....: de oude menschen gaan niet met den tijd meê en verstaan de nieuwe gebruiken niet, en willen zich hun tijd niet meer herinneren, en benijden het opkomende geslacht omdat hun jonge jaren voorbij zijn....

„'t Moet veranderen," klinkt het uit de val, „da' loopen zal 'en einde nemen.".... Vader die gerucht gehoord heeft, komt beneden om ook zijn woordje te zeggen. Hij staat daar in zijn blauw hemd dat slecht in de half geknopte broek gesteken is, met de slaapmuts wat op het rechter oor....

„We weten 't, kind, we weten 't. Z' he'n 't ons verteld, ge vrijt! Ge moete 't nie' afstrij'n."

„Awel jao 'k, ik vrij, en meê' 'nen braven jongen; is da' ten zoo wreed? Hedde g'ulder nie' gevreen?"

Vader legt het uit hoe hij getrouwd is: hij kwam bij moeder aan huis. 's Zondags een wandelingje, en verder „in de deftigheid" besluit hij.

„Deftigheid.... in de deftigheid".... herhaalt Jo.... „en.... en.... zeg ee's hoe dan't komt.... ja, hoe dan't komt da' ge nog geen drei maond getraad waort a's Frans geboren is?".... Zij windt zich op, beweert dat zij ook zullen vrijen tot dat „er iets ao' komt" en dan ook zullen zij doen als vader en moeder.... Daar de oudjes stom blijven, met open mond en verglaasden blik:

„En 'k zal der maor van profeteeren, 't moet er toch uit: van e' Zaoterdag af betaol 'k mijn kosten, 'k geef vier frank in de week, en de rest spaor 'k om stillekens aon te beginnen koopen veur 't huishaån"....

Met dezelfde verontwaardigde beweging springen de oudjes vooruit: „Da' zulle wij zien."

„Zijt 'e nie' kontent, dan trekke 'k er g'heeleganssch van onder; 't is 't gebruik, ze doen 't allemoal: Wies Vinck, en Lot Panne, en Mie Kaddee, en.... allemaol."

Jo is reeds boven; de oudjes staan daar nog, en bekijken malkaar.... Ze zetten zich rond de stoof: en gezocht en herzocht wie haar 't hoofd heeft opgewonden en 't komt altijd uit op den vrijer, en zij verwenschen hem, en zij verwenschen dat opkomende geslacht, en al die jonge lui die wetten durven stellen aan hun ouders.... Lang nadien liggen beide nog wakker en denken aan komende dingen die hoe langer hoe wreeder worden, en naarmate de slaap hun oogen vat, zien zij grooter en vreeselijker dingen.... de spottende jonge lui.... de jongere geslachten....

— — — — — — — — — — — — — — — —

....„Stil, 'k hoor onze Jan die binnen komt; 'k hen der aon de kinderen niets van gezeed, ze meugen 't nie' weten...."

Een gekend airken schuifelend treedt hij de huiskamer in. Jan is de tweede zoon van Peer Van Den Brande. Buitenmate lang en zeer mager; men noemt hem de „Putkodde". Daarbij altijd vroolijk, zijn hoofd dat overal boven steekt, schijnt alles te merken, en een aardig en gepast woordje heeft hij voor en over alles....

„Dag Peter, dag Pitte."....

„Jan" zeggen de oudjes hem na, en zij vinden geen ander woord om hun verlegenheid achter te verbergen.

„'t Zondagklapken is aon de gang," zegt Jan deugnietachtig

kijkend, „is 't over mij? omda' ge zoo ineens uitscheed! of is 't van de geburen.... allé, 'k zal ulder nie' lang lastig vallen. Hij neemt zijn pijp die op het venster was blijven liggen, en met drie stappen is hij de kamer uit. „Toch 'en lengde van 'ne mensch!" schikt grootvader „wa' verschil me' Frans da's vardja 'ne korte gestoepten."....

Van tijd tot tijd komen de groot-ouders Peer en zijn vrouw bezoeken. Zij zijn reeds t'einde de zestig, hij klein, en zij tamelijk groot, met geel gerimpeld vel en gebogen rug. Zij hebben maar een zoon gehad: Peer — die is gekomen toen zij reeds drie jaar getrouwd waren. Grootvader Van Den Brande's familie is gansch uitgestorven, grootmoeder bleef vroegtijdig gansch alleen op de wereld. Zij hebben dus geen familie; en al hun hoop berust op Peer. Ze houden veel van malkaar, en de oudjes komen geregeld alle maanden eens af. Ondertusschen gaan Peer en zijn vrouw en ook de kinderen de groot-ouders bezoeken.

't Is nu de dag der oudjes en met groot ongeduld werden zij verwacht. Seffens is 't aan den gang gegaan, en zij vertellen, en herhalen en zeggen het nog eens; en als grootvader zich kwaad maakt, antwoordt Peer: „'t Is 't gebruik, wa' wilt g'er aon doen?"

Grootmoeder kan er toch niet overheenstappen, komt gestadig op de zaak terug en tracht haar man op te winden. Zij houdt niet af tot hij weer eens knort....

Peer is opgestaan, wandelt om en weer, en de handen in de broekzakken, de beenen wijd open, blijft hij voor 't groepje staan:

„En a's z'er van onder trekt, ten hemme niets nie' meer; maor, we moeten goed oppassen dat d'andere d'er niets van in de mot krijgen of 't is nog ruzie op den koop toe...."

Hij zet zich terug neder, schuift zijn stoel wat dichter bij, en nu zitten zij daar in een kringetje dicht tegen elkaar, rondom de stoof, de hoofden bijeen.

Een gansch menschenleven gaan zij achteruit om alle oude gebruiken uit den hoek te halen. Peer krijgt ook al wat meê. Hij ook heeft onzedelijk gevrijd: „'k Hent zien aokommen" besluit grootmoeder, „alle jaoren wa' slechter, en 'k ben kontent da'k zoover ben, want 't is nie meer om uit te staon." Geheel de stad zou er in „haar tijd" over gesproken hebben; en zij haalt 't geval aan van „Mie Pardoes," en zij vertelt hoe elk deftig mensch zich

van haar afkeerde. En nu durven die jonge lui dat goed vinden, nu blijven er nog slechts oude menschen over om zulke handelwijzen te beknibbelen, om dat doorslecht te vinden.

„De wereld gaot om zeep, wa' moet da' wurren? Ons geslacht weg wa' zal er overblijven .... en dan .... en dán .... en binnen honderd jaar? O! dat opkomende geslacht, die nieuwe wereld, die slechte gebruiken .... „en grootvader stemt toe, hij is er reeds aan gewend zijn vrouw gelijk te geven in alles, doch nu ook voelt hij met haar meê', en kan hij beseffen wat er van komen moet .... En 't slotwoord is: „Peer, gij moet het weten, ge zij' meester in ao huis en moete 't bestieren ...."

Zij zijn reeds de straat op. Verdiept in gedachten sukkelen zij voort: zij vóór, en hij een stap of wat achteraan, een weinig op zij', met het kabasje in de hand ....

Peer en zijn vrouw gaan terug binnen en blijven te huis. 't Is de eerste Zondag sinds lange jaren dat zij hun gewoon „tourneetje" niet doen. Zij hebben behoefte aan klappen en toch kan geen der twee een zin aaneenknoopen; 't zijn woordjes die hun nu en dan ontvallen .... hun beider gedachten zijn bezig met de zaak die zij uitgeklapt, vervelend reeds vinden; ze zwijgen liever dan dat alles terug ten berde te brengen ....

Moeder heeft kousen uitgehaald, en zit met de voeten op een stoel, de knieën omhoog. Zij heeft een sok vast met een groot hol erin, waardoor het plat der hand bijna half ontbloot is. Eerst steekt zij met dubbelen dikken draad van 't een boordje naar 't andere, dan in tegenovergestelde richting, 't puntje der stopnaald beurtelings onder en boven de draden duikend, trekt zij het op 't einde door, en zoo van links naar rechts en omgekeerd .... Dan nog eens goed de kous in haar geheel overziende, tot de beurt komt aan een andere ....

Vader rookt zijn pijpje, en 't huis schijnt zoo leeg en verlaten: 't Getouw stil, al de kinderen uit, moeder aan 't stoppen .... 't ijvert alles meê tot de doodsche leegte die hen drukt.

„Had Fons ten te minste ééne kanarievogel g'haân" zegt moeder zonder opzien als tot zich zelf; „over drei weken was 't hier e' laweit zonder einde, gekwetter en gezang. Vader ook vindt da't 'ne koppighaord is," en „dat er nooit iets aon te zeggen is ...."

Fons is een jongen van zeventien jaar. Hij kweekt kanarievogels, koopt, verkoopt, en leeft slechts voor zijn vogeltjes.

Nooit spreekt hij te huis over iets anders, als hij spreekt, en verders bemoeit hij zich uitsluitend met zijn kweekerij. 't Is van jongs af een zeer eigenzinnige jongen geweest, en nooit is er iets aan te doen. Reeds twee jaar duurt nu deze passie, en moeder heeft wel te roepen.... Fons doet naar zijn zin en antwoordt niet eens.

Van Fons komt het op Petrus, en al de kinderen „vliegen er dien avond door." Zij klappen gestadig aan, soms beide te gelijk, als willen zij nu den verloren tijd inhalen.

De kousen zijn gedaan en nu worden de werkpakken overzien: gelapt of genaaid.

„'t Verandert alles, 't gaot alles met den gewonen draai van de zaken meê, en we moeten d'er ons maor in schikken...."

Vader vult nog een pijpje, steekt de beenen wat rechter uit, en kijkt de witachtige rookwolkjes na die grijs-blauw worden naarmate zij zich krullend openspreiden.

„'t Werk is verbeterd, en alles slaat af, en ze kijken meer naor 't werkvolk den dag van vandaog...."

Hier zijn ze weer ten einde, en om de nieuwe komende verveling tegen te gaan, besluiten zij „al was 't maor 'en beetje van 't tourneeken te doen." De zaak, de groote zaak, is afgeschud. Ze zijn wederom in hun goede humeur: de wekelijksche inkomst is wel wat verminderd, doch Jo kan nu maar zelf voor haar kleeding zorgen. Zij voelen zich weer bereid de komende dingen met hun gewone onverschilligheid aan te zien.

II.

Jo werkt op de sigarenfabriek en wint van acht tot twaalf franken in de week. 't Is met kermis dat zij Allewies heeft leeren kennen in een danszaal. Eenige weken nadien heeft hij werk gevonden op dezelfde fabriek, en 't is sedert dien reeds tweemaal „afgeweest," doch telkens hebben ze weer aangeknoopt. Zij nam het in den beginne niet ernstig genoeg op naar zijn zin. Eens dat hij belet was, ging zij met een anderen meê. Dan heeft hij haar duchtig afgeranseld, en hem verwijtend is zij weggeloopen. 's Anderendaags bij het uitgaan der fabriek, toen hij haar wilde vervoegen, heeft zij het hem naar het hoofd geslingerd: „lafaard, beul, smeerlap." Zij stonden omringd van een groepje:

„Z' is meê 'nen anderen op gang gegaon, en 'khen z' afgeranseld," schreeuwt hij.

„Ten hee't ze maor wa' da' ze verdiend hee't," brengen de toehoorders er tusschen.

De vriendinnen hebben haar in het naar huis gaan uitlachen:

„Ge zien 't wel da' ge nog nie' veel gewoon zijt. Wa' is da' 'en ranseling? 'ne vrijer hee't 't recht zij' lief te slaogen a's ze meê 'nen anderen optrekt...."

En 's anderendaags reeds zijn zij weer te samen en niemand denkt nog aan 't gebeurde.

Sedert dien scheiden zij zoo gemakkelijk niet, en 't is slechts de kwestie van het achterhouden van het weekloon die hen voor de tweede maal van malkaar brengt. Doch dat ook is opgelost.... Zelfs is 't nu reeds ten uitvoer gebracht.

— — — — — — — — — — — — — —

Nog nooit zijn zij zoo goed bijeen geweest als dien Zondag. In den achtermiddag zijn zij 't veld ingegaan, en hij heeft haar omhelsd en tot zich getrokken, in wilden hartstocht zooals hij dat nog nooit gedaan heeft. En zij geeft zich gansch over aan zijn ruwe liefkoozingen, met lijf en ziel....

Zij „zakken nu terug af" naar de stad, hij met de handen in de broekzakken en een takje in den mond, zij nevens hem aanloopend met een trek van onverschilligheid op de lippen.

„Weet 't ao vaoder al da' we op trouwen peizen?" vraagt zij, het hoofd een weinig omwendend.

„Wij hemmen tijd genoeg a's g'a' zoo zijt om 't hem te zeggen."

Hij schuifelt een gekend airken.

„Is 't weer de „Pijnbank" die in ao kop speelt?"

„Da' zij' mijn zaoken. A's 'k da' geern zing moetet gij maor verdraogen."

„Sè, Allewies, ge weettet hè? da'k da' nie' hooren of zien kan. En 't is maor genoeg da'k ao iets vraog omda' ge 't nie' zou' doen."

Hij haalt de schouders op en schuifelt voort.

En weer loopen zij onverschillig nevens malkaar. De avond is heelemaal gevallen en zij stappen wat flinker door, en voelen zich teruggetrokken naar de stad. Bijna alle Zondagen gaan zij zoo 't veld in, soms wel eens in de week ook, en dan loopen zij tegen malkaar aangedrumd, met stille woordjes en verlangende

blikken.... tot ze weer terug komen in hun gewone onverschilligheid gehuld, trachtend naar andere vermaken.

Ze zijn aan een „Café Chantant" gekomen, en zonder iets te zeggen trekt hij het portaal in, opent de deur en treedt binnen.... Zij volgt hem op de hielen.

't Zit gestampt vol volk, met moeite kunnen zij zich een wegeltje banen.

Er is juist niemand aan de beurt, en de pianist speelt met groot gedruisch een marsch.

„Dag, Allewies, ah dag, Joken! op wandel, mannen? Wa' zoud 'r ulder believen? Een van vijf of va' zes?"

„Geeft er maor twee va' zes, 't is rijk vandaog: 't Kan der opaf."

„'en Vette week gehad?" roept de bazin nog wegloopend.

Zij zien kennissen en roepen „'nen goeien dag." Daar er juist drie man buitengaan, drummen ze tot daar door en zetten zich bij de vrienden. De bazin is daar terug met de pinten, en Allewies staat recht: „Hela! brengt ze maor hier de baatjes!"

„'t Is e' vasch tonneken, ziet ee's wat 'en blommeken dat er op staot." Allewies betaalt. „Allé, mannen, op ons gezondheid." De glazen tikken....

Intusschen is er een aan de piano aan 't zagen: een liedje van zes en dertig coupletten, en telkens hij aan 't refrein komt, roept hij: „Allé! allemaol meezingen." De pianist roffelt maar door en zit bijna te slapen, speelt hoog waar de zang laag komt; en tusschen de coupletten in: „Allé Stant, a's ge nie' beter oplet dan schei 'k er uit...."

Stant lacht eens en speelt voort, een oogenblik oplettend en dan weer wegdwalend. 't Publiek begint te woelen, bijna niemand luistert nog....

„A's ge nie' zwijgt zing 'k nie' meer."

„Ge.... ge.... hik.... ge meugt er al uit scheen, 'k zal ek ik.... hik.... ee's zingen.... g'embeteert ons allang genoeg.... hik...."

Een groote dronken kerel zet zich aan de piano, klimt op de tree en sukkelt er weer af....

„Zô-ôt...." roept men in de zaal.

„Stant, van 't Liefken.... hik...."

Hij staat daar, zich recht houdend aan een stoel, met bedron-

ken gezicht, gebaren makend met den wijsvinger der rechter hand, als wil hij een maat van acht en twintig slaan. Men lacht. „Hij kan nie' beginnen" roept er een." „Gaot eerst wat slaopen," roept een andere, „ge'he't e' stuk in ao botten...."

„'k Heb e' liefken, zoo poeslig...."

begint hij, en hij sukkelt weer naar beneden.

Allewies is intusschen naar de piano gekomen en springt op de tree, en 't publiek wordt ineens als opgewekt: Een „Ha!" komt op aller lippen, en sommigen roepen reeds: „Allewies, de „Pijnbank" hé?" En daar hij niet antwoordt: „Toe Allewies, Wiesken allé...." Van alle kanten roept en schreeuwt men, en hij kijkt naar de zoldering en schijnt zich geenszins te storen om al dat lawaai. 't Vermindert; Fons heeft al twee maal sstt.... ssttt.... tusschen de tanden geblazen, en elk zet zich naar zijn beste gemak, om goed te kunnen luisteren.

„Allewies, de „Pijnbank" nie' hé?" roept Jo als alles stil is.

„'k Was 't nie' va' zin, maor nao doen 'k het zeker," lacht hij, „de menschen zou'n wel peinzen da'k onder de pantoeffel lig."

En met heldere stem zingt hij 't eerste couplet:

„Ik ben pas getrouwd, maar ik ben het al beu:
Ik zal 't gansch mijn leven berouwen.
Was ik nog eens vrijgezel, nondekeu!
Voorzeker zou ik niet meer trouwen.
Vroeger kon ik doen al wat ik maar wou:
Ik ging en ik kwam naar verkiezen,
Maar nu dat ik ben gewaaid aan een vrouw,
Begin ik mijn verstand te verliezen"

Jo is bleek geworden, haar handen beven....

„A's ge voort zingt trek 'k er van deur...."

„Allé, de refrein allemaol meê," roept Allewies, weinig acht gevend op Jo's woorden. En in een mengelmoes van fijne, grove en valsche stemmen klinkt het in valsmaat:

„Och God! want ik zien mijne peere,
'k Zal uitteeren van miserie,
'k Weet niet wat te doen van hartzeer,
'k Heb geenen moed niet meer.
't Muziek dat ik hoor alle dagen
Dat is klagen, altijd zagen.
Getrouwd zijn, ik zeg het gewis,
Dat het een pijnbank is!"

Zij klappen in de handen, terwijl luide bravo's malkaar doorkruisen....

Er heerscht geestdrift in de zaal, en men kan het gemakkelijk raden dat Allewies het troetelkind is van het gewone publiek der „Café Chantants".

De pianist speelt reeds de ritournelle van het tweede couplet, toen Jo weer recht springt: „Nao is 't gemeend zulle...." ze kan niet verder, de vrienden trekken haar weer op haar stoel.... Terwijl klinkt weer de heldere stem van Allewies:

„In 't eerst was mijn vrouwken zoo zacht als een kind;
't Was al liefde dat ik haar zag toonen.
Maar eensklaps, pardaf, en daar draaide de wind,
Schoonmoeder kwam bij ons inwonen!
Nu is 't in huis een hel, geschreeuw en lawijt,
Mijn vrouw speelt den baas met schoonmeke,
Ze kloppen op mij gelijk een tapijt,
Wanneer ik niet vlieg als zij spreken."

En weer huilt de gansche zaal meê; sommige kijken reeds deugnietachtig naar Jo, en men doet zich onderling teekens, want aan die tooneeltjes is men reeds lang gewend.

Doch buiten ieders verwachting, is Jo eensklaps opgestaan, en de deur met geweld dicht gooiend, is zij de straat opgeloopen. Men kijkt angstig naar Allewies, elk denkt dat er wat bijzonders gaat gebeuren, en als op een gegeven teeken is de zang ineens uitgescheiden. Er heerscht een oogenblik groote drukking....

„'t Derde couplet," zegt Allewies zeer kalm.

De ritournelle wordt gespeeld en even klaar klinkt zijn stem:

„T'huis tellen ze mij zooveel als een hond.
Ik mag geen pot of pan verschuiven,
En heb ik mijn voeten niet goed afgekuischt,
Och God, dan begint het te stuiven.
Zij steken mij naar den zolder alras,
Of ik wordt in den kelder gedouwen.
Ik wilde dat ik nog maar een jongman was,
Zijt zeker ik zou niet meer trouwen!"

„Allemaol!...."

En opnieuw is 't aan den gang, en meer en meer windt men zich op, men huilt en schreeuwt, en een lang gesjouw begroet de laatste tonen.

„Bis.... bis...." klinkt het van alle kanten; maar Allewies gaat naar zijn plaats, ledigt zijn glas met een teug, en zegt tot de vrienden: „'k Trek er van deur, gaot'e meê?"

Buiten vinden zij Jo met het oor tegen de ruiten....

Hij verwijt haar, en vraagt waarom zij niet lang naar huis is. Zij snikt, tranen bollen over haar wangen en zij bergt het gezicht in haar voorschoot. Daar zij niet antwoordt, neemt hij haar bij den arm en schudt haar geweldig.

„A's da' gejank nie' uitscheed, laot 'k ao staan."

„Wa' zachter, Allewies," merkt een meisje uit het gezelschap op. „Ge doet heur zeker zeer."

„Da' zij' zijn zaoken," antwoordt zij bijtend, „a's hij mij wilt slaon, daor is hij meester van." En zij neemt den arm van Allewies, en zich dicht tegen hem aanleunend, trekken zij verder met het gezelschap. Als bij tooverslag is 't gedaan, zij blijven weer de beste vrienden, en tot laat in den nacht gaan zij van d' een herberg naar d' andere.

III.

„Schoon weer hé?" roept een vrouw die het plankier veegt, tot haar buurvrouw, die juist met haar bezem buitenkomt.

„Precies zomer, de zon schijnt en 't is niet koud vandaog."

En ze komen een stap dichter, en vegen de goot....

„Gee' nieuws?" gaat de andere voort....

„Niets bijzonders da'k 't weet" en zij vegen de straat....

„Och! 'k zou 'tao nog vergeten te zeggen."

Zij staan al bij malkaar, de handen op den steel van den borstel.... En zij vertelt hoe Jef Van Ekker, haar buurman, weeral laat uitgezeten heeft gister avond. Om tien uur is de vrouw op zoek gegaan, en hij is intusschen te huis gekomen en heeft de deur op slot gevonden. Hij rammelde en stampte.... eindelijk is de vrouw terug gekomen „en 't is er op geweest".... en zij schateren het uit van lachen.

Een derde vrouw komt bij.... een vierde, en telkens wordt het historietje herhaald, met geheimzinnige kijkjes naar Van Ekker's deur.... Allewies is t'huis gekomen als ze volop aan 't kijven waren, en vader en moeder hebben zich tegen hem gekeerd, en „'t is bal geweest!...."

„Past op, z' is daor."

Van Ekker's vrouw komt bij het groepje. „Hedde gevallen?" vraagt er een vrouw, beteekenisvol lachend, terwijl zij een blauw bocheltje op haar voorhoofd aanwijst.

„Gevallen, gevallen," antwoordt zij gestoord. „'k Hen 't wel gezien da' ge van ons aon 't spreken waort. want a's 'k buiten kwam hedde alle vier gelijk omgekeken." Zij gaat terug binnen en vergeet het plankier te vegen.

Allewies is de schuld van alles. Vroeger kwam zij goed overeen met haar man; hij dronk wel eens een pintje te veel, doch er was altijd eten, en hij gaf bijna al zijn geld af. Sedert Allewies begon te verdienen, heeft deze zijn loon meer en meer achter gehouden, en op zijn zeventiende jaar reeds gaf hij bijna niets meer af. 's Zondags en 's Maandags drinkt hij regelmatig, en ook nog wel eens in de week. Daarbij houdt hij duiven, en verspeelt daar zijn laatste geld aan. Dikwijls is het ruzie. Allewies heeft zijn moeder reeds geslagen, en met vader meermaals gevochten. Haar man heeft zich dan gansch aan den drank overgegeven. Hij beweert dat hij niet blijft werken om dien „nietdeug" te onderhouden. Tweemaal reeds is Allewies op de straat gegooid en telkens is hij met meer gerucht binnen gekomen. De laatste maal sloeg hij heel den boel stuk, en sedert dien heerscht er groote armoede. De andere kinderen zijn veel jonger en winnen een mager loon. Met dat karig inkomen en de enkele franken die vader afgeeft, moet moeder het heele gezin onderhouden.

Toen Allewies verleden jaar aan de loting deel nam, kwam er nieuwe hoop: kon hij een slecht nummer trekken, dan waren zij er weer boven op! Zeer dikwijls hadden zij er in stilte over gesproken.... doch hij was er uit! „T'overste kop uit" zooals hij zeide, en dan hebben zij al gedaan wat in hun macht was om hem te overhalen zich te verkoopen, of als vrijwilliger binnen te gaan.

Niets hielp.... Nu echter dat hij aan 't vrijen is, hopen zij, dat hij gauw zal trouwen, en eenmaal Allewies buiten, zal zij haar man wel weer op den goeden weg brengen.... Hij heeft toch nog van niets gesproken.... 't Is met Jo Van Den Brande, z' hebben het haar al dikwijls gezeid....

De trap kraakt, Allewies komt beneden. Met dikke slaperige oogen staat hij daar, geeuwend, zich uitrekkend.

Zonder spreken neemt hij de koffiekan, bedient zich, en haalt

brood uit den „spender" 1). Moeder schilt de aardappels en slaat hem met zijdelingsche blikken gade.

„Boterhammen" klinkt het als een kort bevel. Een nieuw geschilde aardappel plonst in den emmer water, het vuilblik waarin moeder schilt wordt op den emmer gezet, en zich den schoot afwrijvend met het plat der hand, staat zij recht en snijdt drie dikke sneden af, die zij profijtig met vet bestrijkt.

„Is 't weer droog brood da'k moet eten? en kommen der weer maor drei af!"

„Der wilt ons niemand niemeer plakken, we kunnen bijkans geen eten nie' meer krijgen." En nogmaals tracht moeder hem te overhalen tot beter leven. Wilde hij al was 't maar zes frank in de week afgeven, dan zou vader ook tot betere gedachten komen.

Hij spreekt er weer op dat er te weinig vet op het brood is, en de andere kinderen, die braaf en deftig zijn, heeft zij dien morgen nog droog brood gegeven.... Zij weet het wel dat hij van zestien tot achttien franken wint in de week. Wilde hij maar buiten huis blijven, dat is ook al goed.... neen, op den koop toe moet hij zijn arme ouders nog ten gronde brengen, en ten spot maken der gansche buurt.

„Loopt 't zaogewiel weer ee's af? Hoe lang moet 't nog duren?" zegt hij zonder opkijken, en hij trekt naar zijn duivenkot. Zij is er reeds aan gewend geen antwoord te krijgen, en toch doet het haar nu meer aan dan anders.

Ze zijn toch zoo dicht bij de armoe, en zij heeft gehoopt te vernemen uit zijn mond dat hij hun niet lang meer zou lastig vallen, want dat hij binnen kort zou trouwen. Dat is nog het eenige redmiddel, en hoe meer zij er naar verlangt, hoe min zij er van spreken durft....

Zij neemt dus haar toevlucht tot omwegen, en zal zoo haar doel trachten te bereiken. Als hij weer in de kamer komt, om boonen voor de duiven, zegt zij op bijna onverschilligen toon: „Veur 'ne jonge mensch, 'k zou toch beschaomd zijn zoo te luirikken. Wa' zult 'e gij doen a's g'ee's 'en vrouw he't meê 'en half dozijn paddre kinderen."

„Ik traâ' nooit", huilt Allewies, en buitenloopend slaat hij de deur met geweld achter zich dicht.

---

1) Spender: kast onder den trap, die in de werkerswoningen den kelder vervangt.

IV.

Peer Van Den Brande heeft op zijn „tourneetje" van Zondag vernomen, dat de vrijer van Jo „'ne zekeren Allewies Van Ekker" is.... En fluisterend heeft men er bijgevoegd dat er van „dien kerel" niet veel goed te zeggen is. De late tehuiskomst van Jo, dien avond, bevestigt reeds wat de gezegden, doch alvorens te spreken wil hij zeker van „zijn stuk" zijn.

Dat het die Allewies is, die Jo's hoofd op hol brengt, dat staat vast, doch Peer wil 't fijne van de zaak kennen en gaat heel omzichtig te werk, totdat hij alles „van 't naaldeken tot 't draaiken" er van weet.

Jo wordt duchtig onder handen genomen, en haar ouders ijveren om te meer, om haar goed te doen inzien welk ellendig leven haar met zulk een „nietdeug" te wachten staat.

„'t Is 'ne zatlap, 'ne luirik, 'ne slechte kerel."

„Van jongs af aon hee't hij nie' gedeugen, hij hee't altijd zij' weekloon achter g'haan."

„'t Is 'ne vechter; en hij hee't ao ook al slaogen gegeven."

Zij tracht vol te houden met Allewies' verdediging. Hij bemint haar, en doet alles voor haar, en betracht slechts haar geluk; weer beweert zij dat de ouderen de jonge lui altijd willen tegen werken, dat zij tegen geen plezier meer kunnen.... dat de opkomende geslachten toch altijd de oude menschen niet kunnen na-apen. Ze zou willen vechten; zij is bijna razend van koppigheid en woede.... en als zij op moeder toespringt, de gebalde vuist vooruit gestoken, grijpt vader haar bij den arm, duchtig en pijnlijk, smijt haar de straat op en roept: „Loopt dan waor da' ge goed veur zijt, a's ge toch nie' wilt luisteren."

Alsof de avondlucht haar verhitte zinnen opeens als verkoelt, komt zij tot bezinning, juist op het oogenblik dat de grendel geschoven wordt. Zij doet een stap, en dan ineens wijkt zij weer achteruit, als hervallend in haar dolle opgewondenheid.... ze loopt tegen de deur aan, tot driemaal toe; dan ontspannen haar zenuwen en stort zij overvloedige tranen....

Geruimen tijd doolt zij langs de straten en gaat eindelijk aankloppen bij Allewies.

Na eenige oogenblikken hoort zij geslof: „Wie is daor?"

„Doe maor open, 'k ben ekikke't!"

„Wie is da'?"

„Ik moet Allewies spreken, ik ben zijn.... zijn.... wij gaon te zamen trouwen, en 'k wil hem ee's spreken."

Moeders blijdschap is zoo groot, dat zij uur en tijd vergeet: Haastig wordt de grendel verschoven, en Jo knijpt de oogen dicht voor de heldere stralen van de lamp die moeder in de hand houdt.

„Kom binnen, meisje.... zet ao.... vertel mij ee's wa' dat 'r ao hier brengt."

In een adem vertelt Jo van af haar eerste betrekkingen met Allewies, tot hetgeen nu is voorgevallen, en als zij naïef weg vraagt: „Vrouw, gij zult 'r toch nie' tegen kommen da' we trouwen?" kan de moeder zich niet weerhouden haar de hand te drukken.

„Kom, kind, Allewies moet ao van den aovond nie' zien. We hemmen hier nog 'ne stroozak en we zullen 't deksel deelen: 't is nao toch nie' koud nie meer."

— — — — — — — — — — — — — — —

's Anderen daags morgens trekt Peer Van Den Brande naar de sigarenfabriek. Na het onweder is de kalmte gekomen, en dan hebben zij ingezien hoe verkeerd zij gehandeld hebben. Jo op de straat zetten, is haar toch wel overgeven aan dien „nietswaard"? Neen, hun plicht hebben zij nu begrepen: gansch den nacht hebben zij er aan gedacht; geduld, veel geduld, moeten zij hebben, om zoo stil aan, Jo van Allewies trachten te krijgen.

Hij schelt....

„Is Jo Van Den Brande op 't werk?"

„'k Zal ee's gao' zien, baos."

.... Ha! daar komt ze.... onbeschaamd en met stouten blik.

„Wat isser?" vraagt ze kort af.

En hij vernedert zich, bekennend zijn ongelijk, en haar vragend om weer naar huis te komen. „We zullen 't potjen gedekt laoten, en ao over de zaak zoo weinig meuglijk spreken...."

„A's 'k kom, zie-de mij," antwoordt zij, en meteen is zij in een zijdeur verdwenen. . . . .

De bel klinkt; Jo wacht Allewies aan den uitgang.

„Hij hee't al geweest, zulle!" Zij vertelt het voorgevallene: „Wa' zou 'k nao doen?"

Allewies denkt na.....: „Da' zij' van die dingen waorda' ge

van moet profiteeren." .... hij wijdt er op uit hoe hij in zijn tijd ertoe gekomen is zijn geld achter te houden. Hij raadt haar terug te keeren, op voorwaarde dat zij niets meer moet afgeven. Fijntjes kijkt hij met zijdelingsen blik naar Jo, en zich gul de handen wrijvend: „En 't is àl veur ons! Bij 't mijn, op de post, kan 't gezet worden, wij zijn ineens burgers a's w'ons instellen."

Jo lacht, ook gelukkig over dien schoonen vondst, en in de beste stemming trekken zij elk langs hun kant.

Als naar gewoonte neemt Jo sprakeloos haar plaats in aan tafel; buiten vader die bij haar binnenkomst een beteekenisvol oogje knipt tegen moeder, schijnt alles als naar oude gewoonte.

Na 't eten echter vraagt Frans wat er gister avond gebeurd is. Terwijl hij boos Jo bekijkt, richten zich ineens al de oogen nieuwsgierig op de ouders.

„Kom, niets," zegt vader verlegen, „een vlug woordje, eer een misverstand met Jo."

„Nie' achter stoelen of banken steken," herneemt Frans, „ik hen alles g'hoord; ik ken 't fijn van d'historie, en da' spelleken moet hier veranderen." Hij vertelt hoe hij verleden Zondag heel de zaak heeft hooren uiteen doen: Dat Jo vrijt met Allewies Van Ekker, „'ne zatlap, 'ne luirik, 'ne slechterik," dat zij haar weekloon niet meer afgeeft om het in de handen van Allewies te stoppen, die alles „verzuipt en verbrast."

„Da's nie' waor," valt Jo er nijdig tusschen, „Allewies die zet...."

„Laot mij spreken, 't wil alles zeggen."

Hij weet het van iemand aan wie Allewies het zelf verteld heeft, lachend met haar onnoozelheid, en spottend met vader en moeder die zich laten vangen. Alle Zondagen en Maandagen, nadat hij Jo naar huis gezonden heeft, zit hij nog uren lang in de kroegen en werpt het geld weg met volle handen....

Jo is zoo wit als een lijk, moeder beeft, en vaders gezicht en hals zijn gespannen en hoogrood. Elk mengt zich nu in de woeling: Zij blijven niet werken voor die loopster; Jo zal afgeven of de anderen zullen ook achterhouden.... Jo schreeuwt en roept.... haar stem klinkt scherp, snijdend.

In al dien warboel wordt het onmooglijk malkaar nog te verstaan: Vader heeft reeds drie maal op tafel geslagen dat de borden dansen, de stoelen schuiven en piepen, de tafel rijdt naar

achter en voor en op zij, naarmate men er tegen leunt; en als Fons ze met forschen duw omver werpt, al de borden rinkelend stuk smijtend, springen zij allen, oud en jong, uiteen, en komt opeens het bewustzijn en zien zij hoever zij gegaan zijn. Jo is buiten gesprongen, en de anderen staan daar, versuft, als zijn zij beschaamd om het gebeurde.

Moeder lonkt reeds in de huiskamer door de venster, of het gerucht de geburen niet getrokken heeft, terwijl zij nu en dan een traan uit haar oogen vaagt....

„Z' is buiten," roept Fons, „en a's ze nog binnen komt ten geef 'k ook nie' meer af."

Allen stemmen toe, en vader schudt het hoofd: „Veur de rust in huis is 't best da' ze weg is."

„Maor der mag gebeuren da' wilt, a's ze mij laoter noodig hee't, blijf 'k toch altijd heur moeder," komt de vrouw er tusschen; en weer is zij weg en loert door het gordijntje . . . .

V.

Sedert drie maanden woont Jo in bij kennissen, en betaalt vier frank in de week. Het overige wordt regelmatig aan Allewies gegeven, die het „bij 't andere op de post zet."

Zij heeft hem alles verteld, en gevraagd „of 't waor is?" terwijl zij hem vlak in de oogen keek. Met gefronste wenkbrauwen heeft hij het aanhoord, en als 't gedaan was trappelde hij opeens van woede, en met stouten blik en dreigend gebaar: „Ah! ze willen ao va' mij trekken me' leugens! Ah! ze willen mij slecht maoken! We zullen ee's zien of da' nie' zal uitscheen! Ge zijt de mijn, en ge blijft de mijn. Da' ze doen wa' da' ze willen, ze krijgen ao nie' meer uit mijn handen, al moest ik er veur vechten...."

Sedert dien is Allewies schijnbaar veel verbeterd, want telkens Jo wat vraagt, en hij het niet doen wil, dan hoeft zij maar te zeggen „awel nao gaon 'k terug naor huis." Dat moet hij kost wat kost vermijden. Zij heeft betrouwen in hem, gelooft hem op zijn woord, geeft haar weekloon af. Zoolang zij niet zwanger is, spreekt zij van geen trouwen en in afwachting blijft hem vrije handeling telkens Jo weer binnen is . . . .

Nu is ze „in dien staat". Ze heeft hem over eenige dagen

verwittigd, en gisteren nog bevestigd. Hij heeft er niets op geantwoord; zij praatte altijd maar door van een huisje, een huishouden, van goed overeen komen, kinderen krijgen, en toen zij dan eindelijk aan haar deur kwamen, en zij vraagde: „Wanneer zou'n wij 't doen?" heeft hij de schouders opgehaald en gezegd: „W' hemmen nog tijd genoeg...."

Heel de week heeft Allewies nagedacht: aan haar, het huishouden, het verbraste geld.... 't zit hem in 't hoofd, 't moet overal met hem meê: den enkelen dag dat hij naar de fabriek gegaan is, heeft hij alles verkeerd gedaan. In de herbergen, t'huis, zelfs op zijn duivenkot, plaagt hem schrikkelijke verveling, en tot een besluit kan het in zijn warrelend binnenste toch maar niet komen.

't Is nu Zondag. Sedert drie dagen heeft hij Jo niet gezien.... Nu moet hij er heen.... en later dan gewoonte gaat hij buiten. Traag doorloopt hij eenige straten; als hij het huis nadert, slaat hij nog een zijstraat in, loopt nog een eind om, aarzelt, blijft ineens staan: „Nie' trouwen, is heur naor huis sturen, en trouwen is.... awel wa' zou 't zijn?" zegt hij half luid, terwijl hij de armen op de borst kruist.... Opeens wat opschrikkend kijkt hij bedeesd rond en gaat voort met verhaasten stap.

Aan de deur staat Jo hem af te wachten: Zij ziet er frisch uit in haar Zondagpak.

„Zoo laot, jongen, vandaog?"

„Jao," zegt hij nog wat afgetrokken.

„Der is toch niets bezonders, hé Allewies?"

Hij antwoordt weer met een korte „Nee".

„Maor wa' isser toch, op wa' peisde nao toch allemaol?"

„Op niets, op niets," zegt hij ontwijkend,.... opeens van toon veranderend.

„Der is toch nog geen verandering zeker?"

„Ne nee', 'k zal der wel aon zijn, we meugen serieus op trouwen peinzen."

Zij stelt voor op Temsche kermis. Verschrikt weert hij af: „'t Is vandaog vier weken Temsche kermis: allé da's nie' meuglijk."

„En waorom nie'? A's ge wilt is alles meuglijk."

„Ne nee', da' kan 'k nao nog nie' zeggen, der is niets da' presseert."

Hij spreekt voort over gewone dingen.... ook die dag gaat voorbij zonder dat er een besluit genomen wordt.

Sedert is hij wat meer ingetrokken, hij spreekt min, en zingt niet meer; hij vraagt zich maar altijd af, en kan niet verstaan, wat dat zegje van die menschen, die toch maar menschen zijn evenals hij, daar aan kan veranderen? Zijn er niet genoeg die zoo leven en twee, drie, zelfs meer kinderen hebben?.... Hij zal maar eens vlakaf zeggen dat hij niet trouwt, en dan kan hij nog altijd zien. Dàt is de gewenschte oplossing, beter kan hij het niet vinden. Wil Jo het volstrekt doordrijven, „ten hee' z' het maor te pakken lijk dan 't valt."

Die dag vindt Jo hem meer opgewekt, hij is gespraakzaam, heelemaal in de gewone doening van vroeger.

„'t Is de moment," denkt zij; en ineens vlak af: „Nao moet'e mij zeggen of da 'we traan of nie', en wanneer?"

„Ik traa nie'," antwoordt hij beslist; „wilde me' mij nie' leven, ten trekt 'e maor naor huis, en 't is uit tusschen ons."

Met zijdelingschen blik bespiedt hij het uitwerksel op Jo's gezicht, hij schopt een steen weg, spuwt eens, en loopt met het hoofd ten gronde.... Hij ziet haar veranderen: Snel wendt zij het hoofd naar hem en in haar verbaasde blik is tevens vrees en verontwaardiging te lezen.

Zij staat als verstomd. Neen, dat heeft zij niet verwacht, dat is te veel.

In een adem rolt het er uit: „Ah! ge peist da' ge vrij meugt spreken omda' ge mij zoo ver gebrocht he't. Ge wil mij tot de schande brengen, gelijk stellen met die vrouwen die me' huldere vrijer leven! 't Zal nie pakken, manneken, ik gao naor huis en nooit bekijk 'k ao nie' meer."

Ze stapt reeds; hij heeft eens gegrinnikt en is dan al den anderen kant gegaan. Hij kijkt om.... Jo is achter den hoek verdwenen. Op een draije keert hij terug, spiedt, zich rekkend, of ze wel werkelijk voortgaat.... achtervolgt haar zoo drie straten ver.

Jo gaat met onregelmatigen stap, zonder omzien, de gedachten verward, denkend aan Allewies. Wat zal er gebeuren? Zal vader haar de straat opwerpen? Zullen de andere geen ruzie maken? Ze neemt reeds haar besluit: toegeven, beloven, alles wil zij doen, in afwachting dat Allewies haar terug komt halen en beloven zal te trouwen.... Hij zal dit doen, zij is er zeker van....

Zij hoort iemand loopen. Is het Allewies? Haar hart klopt....

omkijken durft en wil ze niet.... daar is hij reeds nevens haar en zij stapt voort en doet alsof zij het niet weet dat hij haar vervoegd heeft.

„Jo,".... Zij gebaart niets te hooren, niets te zien....

Hij knijpt haar in den arm: „Jo, ge moete 't zoo nie' opnemen, ik zei' da' maor veur de grap. Ik wil ek zeker traan."

„Aai, ge doe' mij zeer," en zij wringt zich los.

„Wilt 'e nie' luisteren" zegt hij opeens kwaad wordend, „dan trekke 'k veur goed weg."

Zij blijven staan, hij bedaart zich en belooft zeker en vast zijn woord te zullen houden. Hij heeft dat zoo maar gezeid om haar te plagen.... Daar Jo nog niet antwoordt: „'t is zeker zulle, ik zal ao zelf zeggen da'k 't wil doen meê' Nieukerken kermis."

„Zeker en vast?" vraagt Jo nog eens.

„Zoo waor a's da'k hier veur ao staon."

Zijn stem klinkt zoo overtuigend dat Jo toegeeft, en hij brengt haar naar huis.

VI.

Sedert hebben zij vernomen dat Mie Van Plas en Siska Panders den zelfden dag trouwen; Jo heeft het met kinderlijke vreugd aan Allewies verteld. Zij werken allen op dezelfde fabriek. 's Anderen daags reeds spreken zij af om den volgenden Zondag samen uit te gaan.

De drie koppels op een rijtje achter elkaar, trekken zij nu geregeld op zwier. Over acht dagen hebben zij de mooglijkheid besproken samen te slaan voor het feest.

„Da' zal wa' zijn" heeft Jo uitgeroepen, en als Allewies erbij voegde: „Hoe meer hoe beter, 't zal der stuiven dien dag", hebben zij allen gesjouwd en getierd en luidruchtig gelachen dat zij schokken. 't Is als overviel hen allen een overgroot geluk: De meisjes slaan met de handen op de knieën, terwijl Allewies met zijn rechter hiel op zich zelf draait, en de twee andere vrijers het ook uitschateren van pret.

„Wij eten allemaol uit 'ne groote ketel".

„Wij huren de grootste zaol van de stad."

„'t Zal 'en bende zijn zonder einde."

Ze waren er nog niet over uitgepraat toen ze dien avond van elkaar moesten scheiden.

Jo vooral is gelukkig over dat „samenslaan", want zij heeft reeds dikwijls gevreesd dat hun hoopje kleiner zou geweest zijn dan dat der andere. Nu echter dat het versmolten wordt met de families der andere trouwers zal men niet eens opmerken dat er langs haar kant niemand zal opkomen. 't Blijkt echter dat alles niet kan samen gedaan worden, want de moeders hebben er anders over beslist: Samen uitgaan, daar komen zij niet tegen, doch wat het eten betreft, neen, dat kan niet. Bij dat besluit blijven zij alle drie; tot zelfs de moeder van Allewies....

De tijd kort reeds. Nog drie weken. Jo's moeder komt haar verwittigen dat vader naar 't stadhuis wil komen. 't Is op een avond terwijl haar man naar een vergadering is. Zij heeft geweend, de goede vrouw, en zonder dat Peer er iets van weet is ze gauw afgekomen. Zij vertelt hoe ze vader tot inkeer heeft gekregen om toch te gaan teekenen. Maar 't is op deze enkele voorwaarde dat hem niemand zal aanspreken.

„Hij blijft koppig, kind, der is niets aon te doen. Hij zegt zelfs dat hij ao nooit nie' meer zal bekijken, en dat hij hem dien dag e' ferm stuk in zijn botten drinkt, en hij wil nie' dat er iemand van t'huis op de feest komt."

„Sè, da' hebbe 'k wel gepeisd," valt Jo er tusschen, en met een denkt zij weer aan dat „gelukkig" samenslaan.

„Alla, ik kan hem ten volle toch geen ongelijk geven, Allewies is toch...."

„Allewies is niets," neemt Jo haar bijtend het woord af, „'t doe' mij veel plezier da' ge mij komt opzoeken, maor a's ge daor veur gekommen zijt, zie 'k ao liever nie'."

„Kind, kind, wa' zijt 'e gij toch veranderd!.... maor gij moet er meê' leven, en trekt ao plan."

Bij het buitengaan zegt ze nog: „Laoter, a's ge mij noodig het, ge weetet hé?...."

Ernstiger dan ooit denk Jo er nu op na. Allewies is toch een jongen zooals de andere? Hij drinkt wel eens een pintje te veel, doch is dat geen algemeen gebruik in de jongere geslachten? Hij is toch altijd goed voor haar geweest.... wel eens wat geslagen, doch hebben haar vriendinnen haar niet uitgelachen omdat zij daarvoor kwaad was? 't Is ook al 't gebruik bij de jonge menschen!

Zeggen zij het allemaal niet dat een vrijer het recht heeft zijn lief te slaan?.... Soms is hij wat stijfhoofdig.... dwars.... wel eens plaagachtig.... och, wie heeft er geen gebreken? Hij wint toch veel geld, de meester heeft haar laatst nog gezegd dat hij soms tot acht en twintig en dertig franken in de week trekt. En haar tien, dat is veertig. 't Eerste kind kan uitbesteed worden, aan drie franken in de week. Ze zullen burgers zijn! En dan het postboekje? „Ziet eens hoeveel weken al...." zij telt op haar vingers: „Mei, Juni, Juli, Augustus, September, volle vier maond, 'aon vier weken.... vier keeren vier.... vier keeren vier...." en zij kijkt naar de zoldering.... „Zestien. Neem maor aon dertig frank in de week.... zestien.... drei keeren.... zestien en zestien is.... twee en dertig, en zestien.... twee en dertig.... twee en veertig.... acht en veertig". Zij springt recht, „vijf honderd franken! 't is 'ne g'heele schat...."

Weer zit zij neer en rekent voort „mij kleed en Allewies zij' kostum."

Opeens staakt zij „maor we hemmen nog geen bed en geen huis, en niets!" roept zij half luid, „en de naoste week trouwen we veur de wet, en binnen veertien daogen veur de kerk. Hoe zou 't toch kommen da' Allewies da' allemaol volstrekt tot achter den traå wilt uitstellen? Ik zal der hem nog ee's over spreken," zegt zij beslist....

's Anderendaags als zij van 't werk komen: „Maor Allewies, wij moeten toch ons huis en 'en bed hên. Laot ons 't ander der achter koopen zooveel als ge wilt, maor we moeten toch kunnen slaopen en eten."

Hij fronst de wenkbrauwen, trekt het hoofd wat tusschen de schouders en zonder zich om te wenden antwoordt hij:

„'t Zal der wel kommen, we kunnen d'eerste week bij mij moeder blijven."

„Maor Allewies, waor 't nie beter da' we...."

„Jao, jao, maor ik hen geld op de post gevraogd, en we moeten drei weken wachten. Daorbij a's ge peist da' we al da' geld gao' verteeren, dan zijd'e mis.... Allé, salut zulle, tot straks," en hij trekt al zijn kant.

„Binnen kort gao' we tegaor naor óns huis," klinkt het hem nog na, doch hij hoort het niet.

„Da' verdomd geld", mompelt hij.... „Jo, mij' moeder,

allemaol zitten z' er veur op mijnen nek. 'k Kan toch nie' geven da'k nie' hen.... Op de post.... op de post...." herhaalt hij grijnslachend, „gelukkig da'k de leste weken wa' bijeen g'haan hen, of anders kwam het al uit veur da' we getrouwd waoren. 'k Zal nao toch genoeg hemmen veur de feest en de kleeren; de rest zal wel gaon."

Dat is altijd zijn laatste woord: „de rest zal wel gaon...." en daarop blijft hij gerust....

Jo moet hij hebben, dat voelt hij, en toch kan hij zich die noodwendigheid niet goed uitleggen. Altijd heeft hij gevreesd haar terug naar huis te zien keeren, en hij wil dat vermijden kost wat kost. Nu is het maar een kwestie van dagen meer, eenmaal voor de wet getrouwd kan hij weer vrij handelen. „De vrouw moet heure man volgen. En volgen zal zij mij!" zegt hij dan om de laatste tijden van onderwerping te vergeten. „We zullen dan ee's zien wie da' de broek draogt."

T'huis zitten zij reeds aan tafel: de kinders, kleine en groote bezijden, vader en moeder achteraan; de voorkant blijft hem open. Hij smijt zijn klak op den grond tegen den muur, beziet ze allen met een scheeven trek om de lippen, en valt uit omdat er slechts bloote aardappelen op 't berd komen. Doch niemand antwoordt: Men is reeds lang gewend aan die slechte ruwheid en soms wel is er een die hem met zijdelingschen blik gadeslaat, om te zien of „'t spelletje niet voort zou gaon." Want onvermijdelijk moet het er op volgen, dat moeder ten einde geduld hem toesnauwt:

„Geeft ao loon af, ten zulle wij senzen hen om wat anders te koopen."

Nu echter blijft het daarbij. Naarmate het groote oogenblik nadert heeft men meer geduld. Men aanziet het als een zóó groot geluk van dien „slechterik," zooals vader hem noemt, ontslaan te zijn, dat men wel 't onmooglijke zou doen in 't vooruitzicht van die onverhoopte verlossing.

Vader heeft beloofd zich te beteren, en sedert de trouw vastgesteld is, begint hij meer en meer af te geven.... moeder verricht wonderen van beleg en spaarzaamheid.... ze verzorgt haar man en omringt hem met een oplettendheid die hem de eerste huwelijksweken herinneren, doch de tafel blijft schaarsch, want vader heeft het geëischt dat zoolang die „vlegel" in huis

blijft, hij van de opbrengst der anderen geen duit meer mag genieten dan hoogst noodig is.

— — — — — — — — — — — — — — —

's Avonds spreken vader en moeder over den trouw. Zij beleggen een en ander en bespreken de noodige schikkingen. De familie is verwittigd.... 't feest hier in huis, zoo stil mooglijk; wat de gerechten betreft, dat hangt maar alleen van Allewies af....

„'k Hoor iemand in de huiskamer...."

„Zou Allewies daoral zijn?"

Hij is al in 't achterhuis: „Jao, 'k ben ek ik het, awel?" zegt hij bot weg.

„We spreken over de feest," en moeder dringt er op aan dat het hoog tijd wordt dat hij eens zegt hoeveel geld hij er aàn wil besteden.

„Meê' hulder geld! Ge spreekt van anders nie' meer", bromt hij. „Jo ook al raost er mijn ooren van zot. Maor 't zal heur vaoren a's wij getrouwd zijn!"

Vader en moeder wisselen een beteekenisvollen blik, en nu vlak af zegt het vader:

„Geefde nie', ten feeste wij nie'. Want wij geven der geenecens aon uit. Daorbij al wilden wij, we zoun 't nog nie' hên."

Nu volgen vragen op vragen, bitse woorden doorkruisen malkaar, Allewies vloekt.... tot hij toch eindelijk ziet dat er niets aan te doen is.

„Betaolen op voorhand", besluit vader, „eer da' we 't geld in handen hên bestellen wij niets."

Moeder zal het morgen uitrekenen.

Misschien wel sedert lange jaren is het de eenige maal dat zij het met hun drieën op een punt eens gekomen zijn; en dan nog enkel omdat het moet.

VII.

't Is een schoone najaarsdag, zooals September ze soms geven kan. Een vroolijk zonnetje van 's morgens vroeg, zonder evenwel al te groote warmte in den dag. 's Avonds zelfs wat frissche koelte, die een saargieken meer op 't bed gezellig en aangenaam maakt.

Bij de Van Ekkers heerscht groote drukte. 't Is half acht, en binnen een half uur trouwen Allewies en Jo. Moeder steekt van

tijd tot tijd het hoofd eens buiten om te zien of het rijtuig nog niet afkomt: 't moet Jo meebrengen, 't is zoo belegd: „Koetsier, ge rijdt ee'st om Jo, en dan komt g' Allewies haolen.... Maor nie' te laot zulle, da' we eerst kunnen klappen.".... 't Is reeds vijf minuten na half acht! Nog eens in huis en vader wat aangespoord en Allewies ook verwittigd.... straks wordt het te laat, 't rijtuig gaat komen....

't Bolt op de straatsteenen. 't Getrappel slaat door tot in huis.

„Ze zijn der al, toe!" roept moeder nog eens; zij is reeds aan de deur en verwelkomt Jo die al het venstertje open gedaan heeft en uitwipt voor de koetsier van den bok is.

„Dag moeder."

„Dag kind." G'he't schoon weer. Laot ao ee's zien."

Zij staat voor Jo, de vuisten in d'heupen. „Draait ao ee's om." Ze slaat de handen in elkaar: „Wie hee't da' gemaokt?" vraagt zij, alhoewel zij het reeds sedert drie, vier weken weet: „'t Is schoon! 't Is schoon.... 't Blinkt gelijk piere zij'."

Jo draait en keert, wendt zich links en rechts, bewondert nog de plooien van den rok, betast het goed, schikt het kanten zakdoekje, en schijnt zelfs van al wat moeder zegt niets te hooren.

„En 'ne schoonen hoed! Wat 'en panache! Die ligt 'r toch schoon op, kind, en wit, zuiver wit. Da' was toch 'e gedacht! 't Is schoon allé, schoon...." Zij heeft Jo's handen genomen: „Geglaceerde handschoenen...." Jo haalt haar rok op en laat een blinkend voetje te voorschijn komen: „Verlakte schoenen, en fijne muilkens.... Maor Jo, maor Jo, gij zij' percies 'ne rijken trouwer!"

Al de kinderen zijn er stil aan bijgekomen. Met goedkeurende knikjes en lachjes geven zij hun tevredenheid te kennen. De eerste oogenblikken van bewondering voorbij, beginnen zij ook te praten en te roepen, 't wordt een warboel waarin Jo op honderd vragen te gelijk zou moeten antwoorden.... Moeder is intusschen weer eens boven geloopen en roept al van op de eerste trede. Nu komt zij met de twee mannen beneden.

't Rijtuig is sinds weggereden om onkel Ward te gaan halen, Jo's getuige voor de kerk. 't Is maar twee straten ver en nu is het weer terug.

„'ne Goeien dag," roept hij binnenkomend, „allé kinderen, 'k geloof dat 't hoog tijd is."

Zij stappen met hun vieren het rijtuig in. De koetsier sluit het deurtje, klautert op den bok, en breed klakkend met de zweep spoort hij het paard aan, dat in vollen galop het groepje weg voert. Heel het huishouden is aan de deur gekomen en de geburen steken nu de hoofden bijeen. Zij vinden allen „da' Jo rijk gekleed is, dat 't in orde is, geschikt in de deftigheid."

— — — — — — — — — — — — — — —

„Allé toe, kinders, om negen uur komt de voituur, dat er geen eenen treutelt, zulle, want tante Wies zou nie' kontent zijn a's we te laot kommen."

Onkel Ward, de oudste broeder van Jef Van Ekker, is de man van Tante Wies. Meer dan dertig jaar zijn zij getrouwd, zij hebben geen kinderen gehad. Daarbij altijd spaarzaam, zelfs wat gierig, hebben zij den naam een welgevuld spaarpotje te bezitten. Zij worden aanzien als kleine burgers.

Jef en zijn vrouw hebben hem als getuige gevraagd, en Ward zelf heeft voorgesteld, gezien Jo's ouders toch niet meê' willen, bij hem te komen koffie drinken na de kerk. Tante Wies is er mede in haar schik. „'t Zal nogal wa' kosten" heeft zij gezegd, „maor 't is toch den ee'sten keer dat we veur Sjef iets moeten doen"....

't Koffiestel is van de kast gekomen en in de huiskamer prijkt reeds de tafel: Op het kleed met witte en roode ruitjes staan de borden, tasjes en kopjes, netjes geschikt. 't Zijn eigenlijk twee tafels die zij bijeen gebracht hebben, doch ze passen zoo goed bij malkaar dat men het niet kan merken.

„Wa' gelukkig toeval," heeft tante Wies reeds dertig maal tegen haar man gezegd. „'t Zal a' zoo veel plezieriger zijn." Altijd met hetzelfde geduld heeft Ward toestemmend geknikt, met dunne opeen genepen lippen. Alles is nu klaar, ze gaat nog eens voor den spiegel staan, trekt haar muts wat rechter, strijkt de haartjes glad die los geraakt zijn, en gaat dan eens tot aan de deur.

„Wies, ge ligt gelijk aon de feest," roept een buurvrouw. Nog een andere komt bij, en zij praten een oogenblik over het jonge paar en het gunstige weder.

„We meugen toch wel onze kop ee's binnen steken, Wies?"

„A waorrom nie'? A's 'k iets doen is 't goed, en mag 't gezien zijn."

De deur is al open.... zij treden binnen.

„Koeken en korentenbrood, goed, Wies, ge ziet 'r nie' op!"

„'t Is nog nie' alles", antwoordt zij fier, „komt ee's achter."

De vrouwen worden aan de stoof gebracht. Het scheel van een kom opheffend: „Riekt maor ee's, hoe lekker!"

„Chocolat! 'k wenschte da'k er bij was!"

De vrouwen likken zich de lippen, als smaken ze den geurenden drank, en weer komt men in de huiskamer.

„Maor waor hedde die groote taofel g'haold?"

„'t Is waor, da' was'k vergeten!"

Het tafellaken wordt opgeheven: „Ze passen bij malkaor of z' er veur gemaokt waoren.... 't moet toch lukken hé!"

„Wel, wel, wel," zeggen de vrouwen te gelijk. Doch zij slaan weinig acht op de uitroepen van Wies, en kijken met begeerige blikken naar de smakelijke brokjes die de tafel versieren: Twee stukken kaas, ook zooveel lekkerkoek, daarbij twee goedgevulde suikerpotten....

In de verte hoort men het rollen van een rijtuig: „Ze kommen al."

De twee vrouwen gaan buiten, klappend met Wies, zoo traagjes mooglijk vooruitkomend, om te kunnen blijven tot het rijtuig daar is en zoo de trouwers van nabij te zien.

't Rijtuig stopt....

De koetsier legt de lijn vast, springt van den bok en opent de deur.

Bij 't wielengerol worden de gordijntjes in de buurt wat verschoven. om seffens daarna weer terug te vallen. In een oogenblik komen er vrouwen en kinderen uit alle huizen. 't Groepje rond het rijtuig wordt grooter, en de trouwers blijven op straat een praatje doen met Wies, dan met de buurvrouwen, en zij knikken nog eens tegen al de andere, want het doet hen deugd te laten zien aan heel die schaar volk „hoe rijk da' z' er voor komen."

„Nao naor mijn huis," roept Jef Van Ekker den koetsier toe.

't Rijtuig keert, spreidt de nieuwsgierigen angstig uiteen, en de familie treedt binnen vooraf gegaan door tante Wies, die pronkt als een pauw. Met een goedkeurend lachje en korte hoofdknikjes, beantwoordt zij de verbaasde uitroepen. Als allen reeds gezeten zijn, en over andere zaken beginnen te spreken, komt zij er nog eens op terug en weer hernieuwen zich de uitroepen.

— — — — — — — — — — — — — — —

't Koffiegerief is nu achter gedragen en oom Wart ontkurkt reeds twee flesschen: een met „Franschen" en een met „zoeten", terwijl zijn vrouw kleine roomertjes voorzet, die daar als verloren staan, opengespreid als zij zijn op de groote tafel. Op het schenkbord haalt zij dan nog een heel groepje dat naar de familie blijft wachten, die weldra door het rijtuig zal opgehaald worden. Nauwelijks zijn de glaasjes vol geschonken, of er wordt al eens getikt, en zij slorpen allen met uitgestoken lippen en kleine teugjes het brandend vocht naar binnen. Nu blijft elk een oogenblikje stil; de oudere genietend van de plotselinge warmte, die hun ingewanden deugd doet, de kinders met een scheef gezichtje, al kijkend naar den „zoeten".

„Achter de koffie" heeft oom Ward gezegd, „smaokt 'n teugsken Franschen best."

Nu echter neemt elk naar verkiezen: de een houdt zich aan het brandend vocht, de andere mengen, terwijl de kinderen de flesch „zoeten" niet uit het oog verliezen, met ongeduld wachtend tot moeder of tante hen nog eens zou inschenken.

Jef en Ward rooken hun pijpje en staan nu bij het venster te praten. De vrouwen en de kinders hebben zich in een groepje geschaard en zoo blijven Allewies en Jo alleen, midden in. Zij zijn stil; spreken weinig en kijken de kamer rond. Allewies wijkt het hoofd af telkens hun blikken zich ontmoeten....

„Ze wachten lang," zegt Sjef ineens, zich naar het groepje keerend, „we gaon e'n pintje pakken „In de Blaa duif"."

„'k Gao meè'," zegt Allewies opstaande, opeens verlost van een grooten last. De drie mannen trekken buiten.

Jo kijkt hem bedrukt achterna, durft hem niet vergezellen, en vreest reeds een tooneeltje te verwekken als zij hem wil weerhouden. Zij schuift haar stoel wat dichter bij en mengt zich bij het groepje.

Als al de genoodigden opgehaald zijn, doet de moeder van Allewies zich met de kinderen naar huis voeren, om voor het eten te gaan zorgen.

„'t Is nao half elf, binnen twee uren verwacht 'k ulder."

De flesschen komen ledig en ze trekken allen naar de „Blauwe Duif".

Heel de buurt wordt afgedaan, tot het tijd wordt om naar Van Ekkers te gaan. 't Rijtuig brengt hen weer met groepjes weg, en

nu zitten zij daar allen aan den disch: Jo en Allewies aan het uiteinde, zooals het de „helden van den dag" betaamt.

De soep is opgediend, de lepels scheppen, en allen slorpen; een tweede „telloor" kan niet geweigerd worden. Groote schotels met dikke sneden brood krimpen als sneeuw voor de zon, want „den bouillon" kan zoo lekker zijn „a's hij wilt," 't is toch wat dun met enkel bolletjes gekapt er in. Het brood wordt er in gebrokkeld en met elken lepel schept men een doorweekte brok mede.

„Z' is goed heet," roept er een, „da' doet deugd, da' opent de maog en doet 't bier zakken."

Als 't al op is, geven allen hun bord over, en moeder verzamelt, stapelt ze rinkelend opeen, en draagt ze dan achter. Oogenblikkelijk daarna verschijnt ze met een overgroote schotel waarop een dampende klomp „bouillie" ligt. De dochters volgen met de wortels en de bloemkolen. Jef snijdt, en naarmate de brokken los komen, steekt men de borden bij, en hij laat z' er van de vork opvallen met kleine schokjes, of als het zoo niet gemakkelijk gaat met een duwtje van den vinger er bij. Sinds bedienen de anderen zich van groenten, drie of vier propvolle lepels, en na 't gerucht der messen, hoort men nog slechts 't getik der vorken en 't malen van het vleesch. De leege borden worden nog eens toegestoken, en zoo tot heel het stuk verdwenen is. Intusschen heeft moeder de pintglazen gevuld met schuimenden „bruinen" en dan nog drie groote kannen op tafel geplaatst. Dan vindt zij een oogenblik rust, en terwijl de „rostbief" braadt, komt zij haar deel, dat Jef op zij' gehouden heeft, opeten. Terwijl staan er eenige op, loopen rond in 't achterhuis, op den koer, en aan de deur, en vooraleer moeder gedaan heeft met eten, zijn allen van tafel.

„Awel, hee't gesmaokt?" vraagt men in een groepje op den koer.

„'k Geloof het wel, verdja! 't Was fijn."

„E' luchtje doet toch deugd tusschen in."

„Jao 't," zegt een andere, „en 't doet 't eten wa' zakken, en zoo komt er plaots veur de rest."

Weer is moeder in de keuken, keert de patatjes nog eens, overgiet het vleesch en roept dan „da't ander eten gereed is."

Terwijl men de „rostbief" binnen speelt, zijn er die een poosje wachten, wat rond loopen of den bovensten knop der broek open zetten....

't Bier komt overvloedig, de pinten worden goed gevuld door de kinders, en na het taartje, dat men als dessert heeft opgediend, zijn zij het alle eens: „Da' ze bijkans nie' meer gaopen kunnen."

— — — — — — — — — — — — — — —

„Nao gaon we bij de vrienden," roept Allewies, vroolijk opspringend, terwijl hij den arm van Jo vat, en haar zoo optrekt. „'t Is al twintig minuten over d'uur en zij zullen wachten."

Zijn gezicht is hoog rood: zijn glas is weinig ledig gebleven; en het laten volstaan dat kan hij ook niet. Doch gewend aan veel bier, is hij nog maar „plezierig" terwijl anderen reeds „in den wind" zijn. Jo's oogen blinken. Allewies heeft er voor gezorgd dat haar glas regelmatig gevuld werd, en hij heeft haar zooveel mogelijk aangespoord meê' te tikken telkens hij dronk. Haar gelaat schittert, en springend is zij nevens hem recht gekomen.

„Allé, ten vooruit!" antwoorden al de andere in koor.

Mutsen en hoeden worden van de bedden gehaald, manteltjes en pelerinen aangetrokken en omgehangen, en 't is een oogenblik geroep en getier, terwijl het al dooreen wemelt; tot de bende de straat op is, Allewies en Jo aan 't hoofd.

— — — — — — — — — — — — — — —

„Ze zijn daor!" Die kreet uitgegalmd uit twintig borsten, en terstond herhaald door allen, davert door de zaal, kletst tegen de muren en bolt langs de ronde zoldering weer beneden, en stijgt terug op uit dien groep lustige menschen; en allen, alsof zij den echo willen aanmoedigen, herhalen den kreet, tot Jo en Allewies, gevolgd van de bende, dansend en zingend komen binnen gevallen.

Men wenscht geluk, men praat en zingt, en 't krioelt als een mierennest, elk wil naar Jo en Allwies, terwijl de nieuw aangekomenen de andere trouwers opzoeken.... Als het wat op zijn effen komt, springt Allewies op een stoel en zingt van „'t Jagertje."

De andere trouwers en Jo maken een kringetje en dansen er rond; het voorbeeld volgend sluiten de overigen zich in twee wijder kringen en springen tegen malkaar op en draaien.... en draaien.... de rokken zwieren, de voeten slepen, en 't stof drijft als een dunne wolk boven de hoofden.

't Liedje is uit, men lost de handen, allen hijgen en zweeten, en men wrijft met de platte hand op het voorhoofd.

„Bier!" roept Allewies krachtig, „'en Ronde!"· en hij springt

van den stoel. Hij onderhoudt zich een oogenblik met de andere trouwers, springt terug op den stoel en vraagt de stilte.

„'Nen tournée veur mij, en de twee andere geven ook eenen, en ten is 't aon ulder om ons vrij t'haan."

Allen stemmen toe met handgeklap en geroep. De bazin en haar dochters komen met groote kannen bier, de aanwezigen steken een handje toe . . . .

De avond valt, als de bende 't lokaal verlaat.

Twee en negentig man.... 't is een heele hoop. Uit alle vensters en deuren duiken nieuwsgierige hoofden en een ontzaglijk getal kinderen loopen trippelend bezijden den stoet. Elk heeft kennissen in iedere straat die doortrokken wordt, en dan scheiden zij zich in groepjes om een pint te pakken bij „Charel of Piet" en daarnevens, en recht over, en zes huizen verder.... Men zingt altijd te samen een en hetzelfde liedje, en drie, vier straten ver klinkt het en galmt het weg over de huizen.

Tot nu toe heeft het goed gegaan om soldaat te spelen: Dan zwijgen zij allen, gaan op stap, stampen de zolen op de straatsteenen, dat het een regiment gelijkt dat voorbij trekt. Nu echter zijn er reeds te veel beenen aan het waggelen geraakt, het bier begint al een zijde door te wegen en er komt wanorde onder den troep. 't Zingen gaat ook niet meer: de een huilt, de andere schuifelt, en 't is al verschillig; met het babbelen en trappelen versmelt zich dat alles in een warboel van onsamenhangende geluiden. Naarmate het uur vordert dunt de bende: hier blijft er een zitten, daar rolt er een onder de tafel, anderen krijgen ruzie.

Zoo komt het dat Jo en Allewies zich ineens bijna alleen bevinden in een herberg: de bijgeblevene zijn vreemden en zoeken hun mannen op.

Allewies tiert.... Jo zit te slapen op de bank....

„Baos, twee pinten."

„Wilt 'e gij limonade?"

„Bier, zeg 'k! of hoorde nie' goed?"

„Jao maor, vriend, ge weet wel da'k geen bier mag geven aon iemand die te veel gedronken hee't."

„Te veel gedronken!.... awel jao 'k.... ik hen veel gedronken.... ik ben vandaog getraad.... daor zit mij' kruis." Hij gaat naar Jo en schudt haar geweldig: „Allé, 't is nao geene

moment om te slaopen." Zijn forsche vuist trekt en stampt....
„Allé op! we trekken hier weg, den baos wilt ons geen bier geven.... allé buiten.... haost ao...."

De ruwe behandeling na een weinigje rust, heeft Jo terug wat tot bezinning gebracht. Zij beseft ineens dat het reeds laat moet zijn; vermits de bende toch verloren is, tracht zij Allewies stilletjes aan mede naar huis te krijgen. Waar ze nu voorbij trekken zijn de herbergen reeds gesloten.

Jo heeft hem onder den arm genomen; ze doet haar best om hem wat recht te houden en naarmate de stap van Allewies onzekerder wordt, spant zij meer en meer haar krachten in. Zonder los te laten drentelt zij mede, van het plankier op de straatsteenen, dan weder tegen de huizen, en zoo komen zij, na veel moeite, tot in hun straat.

„'k Hen dorst," zegt Allewies met schorre stem, „we moeten nog eenen hên."

„Maor alles is gesloten, de menschen zijn allemaol slaopen."

Doch hij heeft zich los gerukt; hij loopt opeens tot bij de deur eener herberg, en alsof die inspanning zijn laatste kracht gebroken heeft, valt hij loodzwaar tegen de deur en komt te recht op den grond. Hij vloekt en tiert, en bonst met gesloten vuist tegen de deur.

Jo is toegeschoten, en tracht hem op te richten, doch hij laat zich doorhangen....

Het venster boven de deur kraakt.... een hoofd verschijnt....

„Wie is daor?.... Wa' isser?"

Jo staat als verplet, zij durft niet antwoorden uit vrees van herkend te worden, doch de vrouw, aangehitst door nieuwsgierigheid, dringt aan:

„Wa' moet hen?"

„Bier," bromt Allewies, als wakker wordend. Hij richt zich half op tegen den muur: „Doe' maor open, Mina, 't is Allewies...."

„'t Kan nie' zijn, 't is te laot," zegt de vrouw, terwijl zij het venster weer dicht sluit.

Weer hernieuwt Jo haar pogingen om hem recht te krijgen. Hij steunt zich nu op den dorpel, zij trekt aan den anderen arm. Eindelijk komt hij toch op de beenen, en zoo goed als zij kunnen, zich zoo dicht mooglijk bij de huizen houdend, komen zij tot aan Jef Van Ekker.

VIII.

's Anderendaags 's morgens komen Jo en Allewies om tien uur beneden.

„Goe' geslaopen, kinders?" vraagt moeder.

Zij zet de koffiekan op tafel en brengt 't morgenmaal in regel.

„'k Hên d'er ao g'haan da't goed is, want ge zult zeker nog wa' bedorven zijn deur den dag va' gisteren."

Jo bedankt voor de oplettendheid, terwijl Allewies, den mond vol met brood, zegt:

„'t Is zeker om mij' vertrek te feesten da' ge zoo goed gezind zijt?"

Daar moeder niet antwoordt voegt hij er bij:

„Da' we hier ee's bleven wonen, wa' zoudt 'e dan zeggen?"

„Daar zulle' wij straks over spreken, ao vaoder komt om half twaalf naor huis."

Het gesprek veranderend, klapt moeder met Jo over het feest, de talrijke opgekomenen, de groote bende.

Allewies geeuwt, rekt zich uit en klaagt dat hij moe is.

„Ik hên e' zwaor hoofd...."

Zonder acht te geven op hetgeen Jo verder zou zeggen, staat hij op en wil weg.

„Waor gaot 'e?"

„Naor mijn duiven."

„'k Gao meê."

Zij trekken den trap op. Hij staat nu op de ladder en kijkt door den ijzerdraad die het hok afspant. Jo, met uitgerokken hals, op de teenen, tracht ook te zien. 't Is te hoog en zij kijkt rond naar een stoel. Zij vindt niets om op te staan en loopt twee, drie maal den zolder op en neer. Terwijl Allewies om eten gaat, klautert zij gauw eenige treden op. 't Kot ziet er netjes uit; goed getimmerd, met al den eenen kant wel dertig gelijke, vierkante hokjes, waarin vier duivinnen broeien, en twee met jongen liggen. De andere zitten verspreid in het groote kot op plankjes, latten en stokken, en zij vindt er bijzonder vermaak in een koperen na te gaan die achter een duivin stuwt....

„Allé, beneên, da'k z' eten geef...."

Zij schrikt op, gehoorzaamt, en nu blijft Allewies wel tien minuten op de ladder zonder naar Jo om te zien.

Zij heeft hem reeds verscheiden malen gevraagd hoeveel duiven hij heeft; welke die „blauwe" is die zooveel prijzen haalt; hoeveel de jongen voor 't oogenblik kosten, en telkens heeft hij kortaf twee, drie woorden gemompeld.

't Verveelt haar; een groot verlangen om te klappen komt in haar op, en zij vertelt en vraagt van alles te gelijk over 't huishouden: wat zij zullen koopen, waar een huis te huur is....

„Ge zult mij vandaog toch ten minste gerust laoten, mee' al die onnoozele dingen?" vraagt Allewies.

„Maor a's 't wij vandaog nie' doen, kunne' wij morgen weeral nie' gao' werken.... 't is allemaol zooveel verlet. En da' huisken stao' nao just leeg, en 't is hier in de straot...."

„Ge kun' mij verdomme gerust laoten," gromt Allewies, en hij loopt den trap af, neemt zijn klak in 't voorbijgaan van een stoel, en verdwijnt op straat.

De duiven korren en wippen en vliegen tegen den draad die hen gevangen houdt. Dat aanhoudend kirren werkt op Jo haar zenuwen, en zij voelt zich verlaten en ongelukkig nu Allewies zoo eensklaps weggeloopen is. Zij barst in tranen los en komt langzaam beneden. Terwijl haar voeten machinaal van d'een trede naar d' andere reiken zijn haar gedachten zeer ver....

„Awel, kind, kom maor beneên, zijt 'e benaad?"

Bedeesd kijkt zij op. 't Is moeder die haar van in de huiskamer gadeslaat, en nu reeds de handen in de heupen zet om een praatje te doen:

„Waorom blijft 'e zoo lang op den trap?"

Jo wischt gauw de tranen af die op haar wagen bengelen, poogt te glimlachen en komt haastig beneden.

„Traonen," dringt moeder aan. „Is er iets gebeurd?"

Jo tracht het antwoord te ontwijken en wil naar den koer. Doch moeder laat niet los:

„'k Hen 't gezien, kind. 't Is zeker omda' Allewies d'er azoo ineens van deur geloopen is? Wel, wel, wel! 'ne jonge mensch waotert toch gâa'! Wa' zal da' ten zijn a's g'en maond of drei zult getraâd zijn?"

En daar Jo haar met verwonderde oogen aankijkt:

„Ge weet toch zeker wel da' ge van Allewies wa' meer a's van 'nen anderen zult moeten verdraogen?"

Zich hervattend, spreekt Jo ineens van 't huisje in de straat,

en vraagt of moeder nu reeds bij de menschen gegaan is die er inwonen, wanneer zij verhuizen.

Op alles is moeder reeds ingelicht. Toekomende Zaterdag trekken zij weg. 't Huis is gerieflijk en kost maar twee franken in de week.

Zij komen overeen in den achtermiddag met Allewies eens te gaan kijken. . . . .

Als Jef Van Ekker binnen komt, zitten Jo en moeder reeds aan de tafel en beleggen een en ander voor 't huishouden.

„Waor is Allewies?" vraagt vader rondkijkend.

Moeder vertelt het gebeurde, gestadig onderbroken door Jo die Allewies wil verschoonen.

„We kennen hem beter a's gij," zegt vader. „Ge moet nie' probeeren hem in ons oogen wit te wasschen."

„A's ge da' peist" antwoordt Jo, half lastig, „'k weet 't wel da' g'er kwaod op zijt omdat hij nie' afgaf. Maor 't was toch veur ons dat hij spaorde."

„Spaoren! Allewies spaoren!" roepen vader en moeder tegelijk, en zij lachen om zooveel onnoozelheid.

„Spaoren, ja! en ge meug 't nao wel weten, 't staot allemaol op de post."

„Hedde 't gezien?" vraagt vader ongeloovig.

„Gezien of nie' gezien, 't is toch zoo."

„Jao maor hedde 't gezien me' áó oogen?"

„Nee 'k, maor hij hee't mij altijd gezeed, en 't mijn staot er bij. Ge kunt nao sjaloersch zijn a's ge wilt, maor 't is toch 't ons," roept Jo, nu geheel kwaad en zelfs nijdig voor die stelselmatige ongeloovigheid.

Vader vergenoegt zich de schouders op te halen. Hij neemt een stoel en zet zich tegenover de twee vrouwen aan tafel.

„'t Huis hier in de straot?" vraagt hij, de oogen naar zijn vrouw richtend.

„Komt 'e Zaoterdag leeg, en is nog nie' verhuurd," antwoordt moeder.

„Ge kunt ten maor zien da' g'ulder pak en zak gereed maokt, en e' Maondag d'er ingaot. Langer dan 't noodig is moet 'e hier nie' blijven. Veur de kost zulle' wij nog zoo lang zorgen maor geen uur meer."

— — — — — — — — — — — — — — —

Op haar bloote voeten komt Jo het keldertrapje af.... zoo stil

mooglijk.... Zij heeft gerucht gehoord en luistert angstig, met het oor tegen 't sleutelgat der huisdeur geplakt....

„Nee', 't is hij nog nie'," zegt zij, terwijl haar gezicht zich in plooien trekt.

Zij hoort beweging boven, en loopt gauw het kelderkamertje weer op.... Ze laat de deur met een spleetje open....

„'t Is niets," zucht zij ontlast, „'t zal eene zijn die hem in zijn bed omkeerde."

Zij zet zich op 't ledikant, en in een helder straaltje dat de maan zilverachtig door het raampje giet, schijnt haar angstig gezicht doodsbleek....

In een adem, met half beroeste stem en snelle kloppen, roept de hangklok in huis dat het reeds elf uur is.

Jo luistert de trillende geluiden na, 't krijschend afzakken van 't gewicht geeft haar een gevoel als werd de ketting telkens door haar hart getrokken.... Slechts enkele oogenblikken daarna ontwaakt zij, als uit een duizeling.... zij herinnert zich dat het uurwerk geslagen heeft, en weer gaat zij zacht het trapje af en kijkt in het heldere maanlicht:

„Elf uren!.... Waor blijft hij toch?"

Zij voelt iets dat prangt in haar binnenste, een vrees woelt in haar boezem, en tegen de komende vertwijfeling vecht zij als instinktmatig:

„A's hij t'huiskomt, zal 'k stil de deur opendoen.... en niemand zal 't weten.... Zij zal hem smeeken niet meer te herbeginnen en...."

Een lichaam bonst tegen de deur....

Jo is angstig het trapje opgeloopen en luistert met jagend hart of niets in huis verroert.... Na enkele oogenblikken opent zij zachtjes de deur. Eenige stappen verder zit Allewies op 't plankier, half recht tegen den muur. Haastig gaat zij naar hem toe:

„Allewies, komt algauw binnen, der weet 't niemand in huis en a's ge stil zijt zulle z' het alleens nie' klappen...."

„Hein!" zegt hij, verwonderd opkijkend, „Hein! wa' meende gij wel! Allé haost ao, in huis, zulle." Terwijl steekt hij in dreigend gebaar den arm naar Jo.

„En ao wa' haosten" huilt hij rechtspringend. Jo loopt verschrikt het huis in, gevolgd van Allewies die kletsend de deur achter zich toesmijt.

„A's ge da' meent, da'k mij zal laoten leiën 'lijk e' kind, ten zij 'd er wel meê'...." De vuisten gebald wil hij op Jo toespringen, juist op het oogenblik dat vader en moeder beneden komen.

„Luistert Allewies," zegt vader. „A's g'in ao huis woont, kunt ge doen wa' da' ge wilt, maar zoo lang da' g' hier zijt, moet'e ao goed gedraogen of 'k roei ulder buiten."

„Gij mij buiten roeiën, of ik buiten willen, da's twee" huilt Allewies, terwijl hij waggelend eenige schreden naar zijn vrouw toekomt. Zij denkt dat hij haar wil vervoegen om samen boven te gaan, en ineens valt haar groote angst."

„Kom Allewies" en zij neemt zijn arm....

„Laot mij gerust, g'hê't mij lang genoeg gefleemd en onder de pantoffel geleêd in de lesten tijd. 't Is nao mijnen toer...." Hij vertelt in een adem, met een slechten trek om de smeerige lippen, dat al het geld weg is, „verzopen op áó gezondheid." Dat zijn „slang van e' wijf" nu maar zelf kan zorgen voor meubelen en een huis. Zij heeft het gewild en hem met geweld meegetrokken, en nu moet „ze hem pakken gelijk dat hij is."

Als versteend staat Jo naar hem te luisteren, bijna wegkrimpend van schaamte onder de tergende glimlachjes der ouders. Nu en dan knikken zij beteekenisvol tegen malkaar, waarna zij dan weer met zelfvoldoening naar Jo kijken.

„Hên we 't ao nie' gezeed" schijnen hun oogen te zeggen....

Jo's bevende lippen kunnen geen woorden uitbrengen. Haar oogen branden en staan diep in het hoofd, en haar bevende handen trekken met zenuwachtige schokjes aan het wit gebekte rokje dat zij om de lenden heeft.

„Allewies" ontvalt het haar in bitter verwijt....

Hij bootst, met slechte vroolijkheid, haar smartkreet na: „Allewies", met fijne piepende stem herhaalt hij het, en hij gaat voort en zegt dat de trouwkleeren zelfs niet betaald zijn en dat zij op hem niet moet rekenen om af te geven.

„Zie 'd heur daor ee's staon gelijk 'en heiligenbeeldeken! Zoud 'e nie' zeggen da' ze nie' weet da' ze me' mij getrouwd is...."

Weer rollen uit de hangklok rasse beroeste slagen, weer krijscht de ketting van het zakkende gewicht en 't geeft aan Jo een trilling die haar heel en al koud doet worden. Zij schudt schaamte, verveling en verdriet van haar schouders, en verwijt nu Allewies,

en wil op hem toevliegen, terwijl een hoog roode kleur haar gebelgd aangezicht overdekt.

De ouders springen er tusschen, en roepen en schreeuwen tegen beide te gelijk. Zij beweren dat het nu reeds voldoende is en dat al die schandalen moeten eindigen.

Met zenuwachtige gebaren staat moeder tegenover Jo, terwijl vader Allewies stilaan naar achter duwt. En ineens, onverwacht, springt Jo het keldertrapje op.... zij wipt de kamer binnen en schuift den grendel.

„Verdoemd wijf!" hoort zij Allewies haar naroepen.... nog wat gescharrel.... nog wat stemmengeluid en dan kraken de treden onder de zware voetstappen....

Enkele oogenblikken daarna is alles weer doodstil. Jo haar zenuwen ontspannen en overvloedige snikken „hikken" op uit haar droge keel, terwijl tranen over haar wangen vloeien....

Zij legt zich op 't bed en den elleboog op 't kussen, het hoofd in de hand, een weinig op zij rustend, overdenkt zij 't gebeurde. Na 't uitgestorte verdriet komt er wraaklust in haar op: 't Kookt door heel haar lichaam, en star zijn haar oogen naar den helderen hemel gericht.

„Allemaol ons schoon geld weg" zegt zij bitter, terwijl de hand zich krampachtig in het haar toeknijpt. „'t Zal ten tóch waor zijn? Moet e'k 't náó gelooven?" Een diepe zucht ontsnapt haar gespannen boezem en haar aangezicht wordt hard. Zij richt zich half op.... doch hervalt na een oogenblik plat op 't kussen „en mij' vaoder en mij' moeder.... ze zulle' lachen me' mijn ongeluk." Haar opelkaargeperste tanden kraken, en nog meer woedend springt zij op, steekt de gebalde vuist vooruit: „Oh! smeerlap 'k zal mij wreken...."

„Nee'," herneemt zij na eenige oogenblikken, „nee'," en zij schudt het hoofd; „ik hen 't gewild, hij hèe' gelijk.... ik hen 't gewild.... en 'k zal d'er mij naor trachten te gedraogen."....

Haar gedachten verduisteren en een woelige slaap overvalt haar....

Een bons.... zij schrikt wakker, haar hart klopt luide en zij hijgt.... 't schijnt haar of het juist 'en bons is als gisteravond....

„Jo, doet open." 't Is Allewies. Zij wrijft met de platte hand over haar zwaar voorhoofd, springt uit 't bed en doet de deur open.

Ruw komt hij binnen, zet zich op de eenige stoel en zegt kortaf: „Awel?"

Daar Jo hem verwilderd blijft aanstaren.

„Awel, wa' gaon we nao doen?"

Weer kropt de woede in haar keel, maar zij bedaart zich en na een oogenblik:

„Allewies, zijt toch zoo hard nie'."

„Wa' gaon we doen, vrąog 'k ao? Huurt 'e da' huis of huurde 't nie' en waor gaot 'e de meubels haolen?"

Zij staat daar, met een wit rokje en een hemd voor alle kleedij.... als versuft. In haar oogen blinken tranen en zij weet niet wat antwoorden....

Eindelijk toch zegt zij: „Allewies, daor zulle we straks over spreken.... da' zal van ao afhangen, jongen.... a's we goed werken zullen we gauw wa' geld hên...."

Zij is hem genaderd en den elleboog op zijn schouder, staart zij hem met goede oogen aan....

„Jo," zegt hij opeens als verteederd, en hij neemt zijn vrouw om 't middel en kust haar met wilden hartstocht....

— — — — — — — — — — — — — — —

(Slot volgt).

OUD-DORDRECHT

DOOR

WILLEM KALMA.

We hadden een paar uur in den middag in het nieuwe gedeelte van de stad rondgewandeld, en zitten kijken naar de smalle bedden met fel-roode geranium-kleuren, die een in Engelschen landstijl gebouwde villa omlijstten. Toen, na den eten, terwijl de schemering begon te wazen en een blauw-violettige damp hoog heensluierde om de daken en den ouden toren, kwamen we over een hooge wipbrug op de oude gracht, die op de rivier mondde.

Het was donkerder hier. Aan den waterkant stonden de hooge, zware iepen met hun breed-uitgevouwen kruinen, roerloos in de violette wazigheid. Maar er onder was het geheimzinnig schemerig, wat lichter weer naar den kant der huizen, die verlaten leken in den stillen avond. Hun smalle gevels staken hoog op, en vingen héél boven een laatste glimp van het scheidende daglicht. Maar de hooge, blauwsteenen bordessen, met ijzeren leuningen omrand, waaronder lage poortjes kleuriger uitbraken, de breed-omlijste, hooge deuren en daarnaast de smalle, hooge ramen met hun vele, violetkleurig-schijnende ruitjes, het was alles in dat wonder-kleurlooze schemerlicht, dat de dingen vreemd maakt en teerder en als onwezenlijke herinneringen van wat men in droomen alleen zag.

Er kwam niemand langs de gracht. In het onbewogen, kleurlooze water, lagen kleine jachten met vreemd-witte zeiltjes en andere bootjes. En aan den overkant waren kleine, smalle achterplaatsen, een enkele wat breeder uitloopend naar het water, met balken hoog-opgestapeld en brokken gehouwen hardsteen, en het simpele groen van een lage heg. Daarachter stond een zonderlinge warreling van vreemde, oude bouwseltjes, kleine vensters en open

smalle deuren in groezelig-witte muren, waarover soms lage dakranden afhingen, en daartusschen vele donkere hoeken vol van geheimzinnigheid. Maar er boven rezen, klaarder weer in het schemerige, bouwvallige schoorsteenen en spitse dakgeveltjes, die een wondergrillige lijn vaag teekenden in de wazige lucht.

Er was een vreemde, levenlooze stilte omhoog en over de gracht. De oude huizen stonden als waren ze zonder heer, en de zware boomen leken verstard in hun roerloosheid. De laatste kleuren, die hoog in de lucht nog hingen, gingen zachtaan verbleeken en om de huizen en de oude boomen kwam nu àl meer de stille ééntonigheid van den grijzen avond.

We gingen zwijgend naast elkaar, en we liepen heel zacht en voorzichtig om die vreemde roerloosheid, die als een droom om ons stond. We begrepen niet. Was dit een doode stad?.... Even kleurde de herinnering op aan de mooilichte huizen met breede, blinkende ramen, die wij in den middag hadden zien opschateren in het felle zonlicht. Maar zij verbleekte dadelijk weer, wegdoezelend, zonder spoor in den droom, die ons omving.

Ergens knarste een deur open en wij zagen ginds de beweging van een deurvlak. Maar er kwam niemand buiten. En wij gingen nu stiller nog, behoedzaam, en het scheen ons, als waren wij alleen de levenden, hier ver rondom.

Maar toen plotseling schrokken onze oogen. Voor een opgeschoven raam zat een jong meisje. Zij was zoo vreemd hier met haar licht-kleurig kleed en de lichte helderheid van haar blonde wezen. Toen wij voorbijgingen, hief zij langzaam het hoofd op van het boek, dat ze in de hand hield, en zij bezag ons met verwonderde oogen. Achter haar was de donkerte van een kamer en daarachter leek wel, helderder, een tuin met heesters volgegroeid. Wij bezagen haar óók met verwondering, en dan elkaar, en glimlachten ongeloovig, maar spraken niet.

De gracht hoekte nu scherp en werd smaller. Hier waren de huizen kleiner en zonder hoog bordes, en ze schenen donkerder, als overhangen door de zwaarte der boomen-kruinen. En aan het eind scheen een klein plein, met boomen omplant.

En plotseling brak nu een zacht lachen door de roerlooze stilte van onzen avondlijken droom. Het kwam van ginder, van het pleintje, waar menschen stonden. Naderbij zagen we er een open water blinken, een kolk, omlijnd met ijzeren leuningen, waarover

de menschen heenbogen. Zij stonden toe te zien naar jongens, die daar beneden over balken liepen en sprongen en soms de voeten onderdoken in het water, als een balk weggleed, of vielen in het nat. Dan lachten er een paar, maar hun lachen scheen gedempt toch, als vreesden ze voor veel rumoer in deze schemerige avondstilte en het klonk als onwezenlijk ons en van heel verre. Was het, dat de breed-uitgebouwde kerk, die hier boven kleine huizen uitklompte, met haar stomp-massieve laag-schijnenden toren, te kolossaal zwaar hier, alles wegdrukte, wat het leven scheen?

De even-doorbroken droom sloot weer om ons. En ons omkeerend, zagen we het pas-verlaten grachtje, eenzaam nog, waar nu onder de boomen langzaam de duisternis oppropte.

Onder een oude poort door, kwamen we aan de rivier. Hier boog wijd de lucht over gindsche velden, die nog lagen in vollere klaarheid, en het rimpellooze watervlak blonk van het laatste licht. Vlak tegenover ons scheen een groot gebouw zijn lichten uit over de rivier.

Met de pont, die gereed lag, voeren we over. Ginds verre over het water treuzelden een paar lichtjes en dichter bij kwam een houtvlot afgedreven. Maar er was geen ander geluid als het kletsen van de raderen der stoompont in het roerlooze water.

Aan de overzijde voor het café, waar we gingen, zaten veel menschen. Wij zetten ons ook en bezagen het stille Dordrecht, dat ginds wegwaasde in het duistere, met droomende oogen. Het was nu geen stad meer, maar er waren vreemde, onzekere dingen, die onbelijnd opstonden uit donkerder massa, waarin kleine, gele pitjes geheimzinnig glommen. Alleen de zware toren donkerde nu, hooguit, tegen den wazigen hemel, stevig-vast in zijn vierkante breedte, en onbegrensd toch. In het Oosten droomde al een enkele ster door het nevelig blauw, maar rechts teekende het netwerk eener geboogde spoorbrug fijn tegen lichtere lucht. Maar het praten, dat aldoor luider om ons rumoerde, brak onze aandacht weg.

In de stad stonden langs de verlaten gracht de boomen nu als vreemde, donkere koepelingen in het onbekende van den nacht. Maar beneden, waar de lantarens waren, scheen wonderlijk-veel licht op den eenen kant der onderste bladermassa's, dat het een

gewriemel leek van vele, kleine glinsterplekjes. Naar de huizen toe liepen daar breede strepen licht over het plaveisel en klommen op tegen de donkere muren, tegen de deuren en de smalle ramen, overspreidend soms de bordessen met een lichtschijning. Maar hoog-op bleven de huizen in het donkere alleen en niemand wist, hoe hoog ze staken in den geheimzinnigen nacht.

Aan den overkant, waar de oude huisjes waren, stond niets dan een zwarte massa met uitschijnende lichtjes. En over het donkere water er tusschen waren lichtspikkelingen en breedere lichtplassen dichtbij onder de lantarens.

Het was vreemder nu en verlatener en de zomerzwoelte scheen benauwend in de donkere onbekendheid van den nacht. Er was niemand voor de opgeschoven ramen, waar we zwijgend langs gingen. De huizen schenen dood en beangstigend in hun grillige, onzekere belichting. En de lucht en de gracht rondom waren vol van huiverende, geheimzinnige stilte. We liepen behoedzaam, met onhoorbare schreden, bang van verwondering, en zagen niet....

— — — — — — — — — — — — — — —

Maar hoor.... Wat was dat?.... 't Scheen wel of ginder, heel verre, een zacht geluid nu de nachtelijke stilte aandroeg. Maar 't was zoo wonderlijk, en we wisten niet hoe....

Dan plots brak om ons de zwoele lucht stuk met een vreemd-klagend geluid. Ontroerd stonden we en hoorden toe. Uit een open raam, maar 't scheen wel van verre uit het huis, kwam zacht vioolspel in lang-gedragene, weemoedige melodie. De zachte tonen klommen hooger en hooger en 't scheen wel of de stil-teere droefheid, die om geen pijn weende, straks zou uitbreken in een helle schatering van geluk.

Maar dan eensklaps daalde de melodie tot een wondere teederheid, als de innige fluistering van een vrouwestem, die nu in wonderbaar-vreemde bekoring hare woorden bleef lispelen. Tot een snik brak door de zachte ruisching harer stem, en droef klaagde de viool voort, zoo ontroerend-droef, dat het als weening was in den vreemden, geheimen nacht.

Wij roerden ons niet, omsponnen door de rag-teere weving van dit droeve geluid, en we stonden, ik weet niet hoe lang.

— — — — — — — — — — — — — — —

Maar plotseling huiverden we als in koude. Het was vreemd-stil en leeg om ons heen.

— — — — — — — — — — — — — — —

„Stil" fluisterde ze.

En we gingen dan zwijgend, in onbegrepen verwondering de gracht af, die hol en verlaten achter ons bleef in den nacht.

EENZAAMHEID

DOOR

ANNIE SALOMONS.

I.

Ik zei „m'n god", en in je oogenpracht
Las 'k de belofte van 'n hemelrijk.
Toen wierp ik àl wat ik bezat in 't slijk,
Om gansch me weg te geven in joúw macht.

Zooals 'n zuster, die haar heiland wacht,
Om wie ze 't leven vluchtte, háár gelijk,
Bood 'k jou m'n zieleschat bij dag en nacht,
En jou m'n lijfsgeheim, devotelijk.

Je hebt het bloeien van m'n ziel gesmaad,
Je hebt m'n lijf gepijnd in eenzaamheid,
En toen me uitgestoot' — een weerloos kind....

O, wèl 'n god was je; met koel gelaat,
Slechts achtend eigen, hooge majesteit,
Bleef je voor klachten doof, voor tranen blind.

II.

En elken dag hief 'k in m'n handen, rein
Van iedre zonde, daar ik alles band',
Wat niet van liefde was als smaad en schand',
Den beker van m'n hart vol minnewijn,

Die donkerrood er bruiste tot den rand,
En beefde, — want m'n handen zijn zoo klein
En vrouweliefd' is zwaar, en fel ze brandt,
Schoon blank d'albasten kelkewanden zijn.

En hooger hief 'k ze; tot je lippen-rood
Al bijna proefden weelde van den dronk,
Die je voor eeuwig aan me had geboeid,
Had j' eens genoten — maar met lachen snood
Wendde je j' af — en 'k stortte in vonk na vonk
Weenend van 't wijnvuur, dat m'n handen schroeid'.

III.

O, komt, gij allen, die m' eens liefde bracht,
Of ik zal sterven van de eenzaamheid,
Komt allen, die zoo lang m'n gunst gewacht,
Nu is U heel m'n wezen toegewijd.

Laat nu m'n handen woelen door uw haar,
Laat m'n moe hoofd uitrusten op uw schoot,
O, streelt nu zacht en vroom m'n handenpaar,
En kust m'n oogen, waar de vree uit vlood.

Zie, alles, àlles wild' ik geev' aan één,
Geheel m'n ziel en heel m'n jonge lijf,
Hij minde me een poosje, ging toen heen, —
Ik was voor hem niets dan 'n tijdverdrijf....

Gij allen, die zoo lang m'n roep verbeidt,
Nu smacht ik naar u, nu ben ik alleen;
Kòmt; of 'k zal sterven van de eenzaamheid.

IV.

Als ik je nu hier had, zoo heel dicht bij mij,
Dan zou ik je vast met m'n armen omknellen,
Dan zou er 'n wilde, 'n stormende rij
Van woorden en kussen m'n lippen ontwellen.

Dan liet ik uitslaan in omhelzingen heet,
Al 't maanden verstikte, verkropte verlangen;
Dan kuste ik weg al m'n liefde-in-leed,
En juichte m'n weeld' uit in hijgende zangen.

Maar nu ik alleen sta voor 't nacht-donkre raam,
Druk diep ik m'n nagels in 't vleesch van m'n wangen
In koortsige spanning herhaal ik je naam....
't Is stil.... ik ben bang voor m'n wilde verlangen.

V.

De blaren rotten op den grond,
De nevels hangen aan de boomen,
Nu gaat de barre winter komen,
M'n ziel is ziek, m'n hart is wond.

En toch — de lente was zoo blond,
Het leven gudste in volle stroomen,
En zomer heeft met rooden mond
Liefde gegeven en genomen;
Almachtig z' over d' aarde stond.

Maar nu gaat barre winter komen,
De blaren rotten op den grond,
De blaren van de kale boomen,
Ze sterven langzaam, sterven loome....
M'n ziel is ziek, m'n hart is wond.

VI.

Zal ik dan nóóit meer blije liedren zingen?
M'n ziel is zwaar als gifverzaadde zwam....
Zal nooit m'n jonge stem weer bel-luid klingen,
Wijl vreugde-in-liefde toch nog wederkwam.

Ai mij, die zoo vroeg liefdeappel nam
Van levensboom, waar andre lager hingen
En rijper! Straft zóó 't leven met z'n ban
Wie ongeduldig namen vóór ze ontvingen?

Nu gaat 't bestaan maar dag aan dag z'n gang,
Zoo stil en statig, zonder liefde en kussen,
Met slap verdriet rondsluipend als 'n slang....

En als 'n kindje, dat, in donker bang,
Met eigen stem het dreigend zwart wil sussen,
Blijf 'k aldoor zingen: ik verlang, verlang....

DE ERFENIS VAN PIER-CIES

DOOR

GUSTAAF D'HONDT.

X.

In den vroegen uchtend kwamen Gust en Eedje haastig het hofstedeken opgestapt. Roze ging hen te gemoet, tot buiten de deur, en met den voorschoot voor de oogen, begon ze weêr te snikken en te huilen.

— Wat is er gebeurd? vroeg Gust.

— Onz' Heere heeft hem uit de pijnen verlost! zei ze, ootmoedig en ze maakte devotelijk het teeken des kruises.

— Wanneer? zei Eedje, kort en barsch.

— Binst den nacht, jongen, antwoordde ze, deemoedig.

Alle drie gingen zij dan de voutkamer op, Roze traag en slepend achteraan.

Pier-Cies lag daar nu, waskleurig, de handen gevouwen op de borst en daartusschen een kruisbeeldje en een palmtakje. Zij staarden hem aan, sloegen een kruis en prevelden een kort gebed, op de knieën. En wanneer zij hem ook met wijwater hadden besprenkeld, met een klein palmtakje dat daar in een spoelkom lag, op de tafel, vroeg Gust:

— En hoe is hij gestorven?

— Och, jongen, zoo schoone, zoo schoone! Uitgegaan lijk een keersken, zonder doodstrijd.

— En wie was er bij?

— Niemand. Ik alleen.

Nu stiet Eedje plotseling een grooten vloek uit, onwillekeurig:

— En zijt-de niet beschaamd? snauwde hij haar toe. Nonkel

alzoo te laten sterven, zonder paster of koster, lijk 'nen hond?...

— 'k Zou ú eens hier willen zien hebben, zoo moederziel alleen, in 't diepste van den nacht, met dien stervenden mensch! Dat vergeet ik van mijn leven niet!

De twee neven wisten niet veel daarop te zeggen en de vrouw maakte van hun stilzwijgen gebruik om voort te spreken:

— En hem zoo gansch alleen gewasschen, verschoond en afgelegd.... En dan nog moeten verweten worden....

— Maar, mensch! zei dan Gust, peins ne keer: zóó te sterven, zonder paster of koster!

— Maar kon ik hem hier alleen laten liggen om den paster te gaan halen?

Zij dachten een oogenblik na.

— 't Is waar, zei dan Eedje, er moest hier gister iemand gebleven zijn.

En zich tot Roze wendend:

— Hebt ge jenever in huis? vroeg hij.

— Ja, dáár, in de kas.

Zij dronken een glas en dan nog een tweede en Eedje zei:

— Wat staat er ons hier te doen?

— Eerst en vooral om den paster gaan en dan om den notaris, meende Gust. Er moet hier kort spel gemaakt worden. Toe, Roze, zei hij, vriendelijk bijna, ga gij....

Maar zij plantte de vuisten in de heupen en keek ze beiden uitdagend aan:

— Ik? zei ze.

— Ja, gij! En wie anders?

— En ik zou u hier moeten alleen laten?....

Eedje begon weêr te vloeken.

— 't Is proper alzoo te vloeken, berispte Roze boosaardig, — in een huis wáár een lijk ligt!

— Ik doe wat ik wil! schreeuwde Eedje; en gij zult gaan waar wìj willen!

Roze begon uittartend te lachen.

— Ik blijf hier, snauwde ze. Ik heb hier zooveel te zeggen als gij!

— Gij? riepen zij alle twee, als uit éénen mond.

— Ja, ik, zei ze, nijdig. — Pier-Cies heeft me altijd beloofd dat ik in zijn testament....

Maar zij kon niet voleinden. Eedje wilde op haar toespringen en Gust had alle moeite om hem te bedwingen.

— O, gij smerig, smerig wijf! hijgde hij dan.

— Stil zijn, Eedje, vermaande Gust... Geen schandaal maken hier... Zij is het niet waard...

— Ja, zij is zat, schreeuwde Eedje.

— Ik of gij! beet hem Roze toe, stout en bits.

Daarop begon Eedje haar brutaal uit te schelden, bewerend dat zij wel wist waarom nonkel Pier-Cies haar in zijn testament had opgenomen, hatelijk zinspelend op betrekkingen die zouden bestaan hebben tusschen haar en den doode. En als laatste, uiterste beleediging, voegde hij er bij:

— 't Is dáárom dat nonkel niet moest hertrouwen, hee, serpent?

Maar tegen die zinspeling kwam Roze op, vol verontwaardiging:

— Sloeber! groote sloeber! snauwde zij. En, weenend weêr, vervolgde zij:

— Treffelijk en eerlijk heb ik hem altijd gediend. Ik mag mijn gezicht overal toonen, ik!....

Gust kwam weêr tusschen beiden en raadde kalmte aan. Met ruzie te maken, kwam men tot niets, zei hij. En wat zouden de menschen zeggen, indien zij hoorden dat hier zoo gekrakeeld werd? Hij stelde dan voor dat hij met Roze zou thuis blijven; want haar hier alleen laten wilde hij ook niet. Eedje kon dan den pastoor, den geneesheer en den notaris gaan halen.

Dit werd aangenomen.

Wanneer Roze en Gust alleen waren, werd geen woord meer tusschen beiden gewisseld. Roze had zich aan de tafel gezet, de beide handen zwaar rustend in den schoot en starend vóór zich uit, lijk in booze gepeinzen. Gust had ook een stoel genomen en ging bij het venster zitten. Om den tijd door te brengen, had hij dan langzaam zijn pijp gevuld en ze vervolgens aangestoken. En zwijgend blies hij de dikke rookkronkels in de hoogte en keek het na hoe zij tegenaan een balk der lage, zwarte zoldering aanbuitelden en traag uit elkaar brokkelden en verdwenen. Alzoo bleven zij daar zitten, bijna vlak tegenover elkaar, sprakeloos en norsch. Soms gluurde de eene den andere aan, van ter zijde, onopgemerkt, hatelijk en nijdig.

Binnen hoorde men niets anders dan het rustige, zware tiktakken der oude hangklok, in een hoek der kamer.

Na een tijdje was Roze opgestaan en buiten gegaan en zij had zich met den rug vóór 't venster geplaatst, loerend nu en dan eens naar binnen, mistrouwend en uittartend eenigszins. Gust had dan ook de woonkamer verlaten, minder omdat hij Roze's gedoe niet vertrouwde, dan wel om haar goed te doen voelen dat zij voortaan, in het huis van hun oom, geen oogenblik meer alleen zou blijven. En hij was dan in den stal gegaan en onmiddellijk daaruit teruggekeerd, met een handvol stroo. Daarvan had hij een kruis gemaakt en het gelegd, met een steen daarop, nevens het kleine hek dat zich in de haag bevond.

Toen hij daarmeê gedaan had, kwam Roze er naar kijken, dood onverschillig als 't ware. En wanneer zij dan van het hekje wegging, naar het huisje toe, meende zij dat Gust haar iets achterna mompelde.

Zij keerde zich gezwind om en snauwde:

— Zeg-de iets misschien?

Maar hij bezag haar misprijzend, nam de pijp uit den mond, spuwde eens verachtelijk op den grond en zei:

— Zooveel zijt ge mij niet waard, mensch!

Het aankomen van den pastoor voorkwam eene heftige bui. Hij nam den hoed af, wanneer hij het strookruis, aan het hek, voorbij stapte en zich tot Gust wendend:

— Slecht nieuws, naar ik hoor?

— Ja, Mijnheer de pastoor, slecht nieuws. — En alzoo moeten sterven lijk 'nen hond! voegde hij er spijtig bij, Roze boos aankijkend.

De pastoor bekende ook dat het beter anders geweest ware; maar dat Pier-Cies toch altijd braaf en eerlijk had geleefd en steeds nauwlettend zijn kristelijke plichten had vervuld.

Nadat hij een bezoek bij het lijk had gebracht en daar een kort gebed had gezeid, was hij heengegaan, uitgeleid door Roze en Gust die allebei schenen te vreezen dat één hunner bij den pastoor alleen bleef.

Later was ook de dokter gekomen, in en uit het huisje, en omstreeks half voornoen, keerde Eedje terug met den notaris en de twee getuigen.

Nauwelijks was de notaris het huisje binnen of Roze vloog op hem toe:

— Niet waar, Mijnheer de notaris, zei ze, dat Pier-Cies een testament heeft gemaakt?

Er heerschte een oogenblik bange stilte.

— Een testament? herhaalde toen de notaris, droogjes, — neen, neen; niet bij mij. Daarvan wilde Pier-Cies niet hooren.

En zich tot de neven wendend, vroeg hij:

— Heeft iemand van u daar iets van gehoord?

— Neen! zeiden Gust en Eedje, als uit éénen mond.

Maar Roze was zuchtend op een stoel neêrgezonken, de handen zwaar in den schoot drukkend, en bedenkelijk en wanhopend het oude hoofd schuddend.

— Heilige deugd! jammerde zij dan, — en mij dat zoo vast beloven!...

Gust en Eedje lachten haar in 't gezicht, hoovaardig en zegevierend...

Toen begonnen zij alles te doorsnuffelen. In de laden van kasten en tafels was er niet veel te vinden. Een koffer, die nevens het bed stond, waarin Pier-Cies dood lag, werd geopend en daarin vonden zij, onder een hoop kleederen, eenige goudstukken en wat zilvergeld, waarvan het bedrag zorgvuldig door den notaris werd opgeteekend.

Daarna gingen zij naar het schotelhuis. In den donkersten hoek stond een oude trog die door de beide neven werd verschoven. Na een tijdje zoekens vonden zij dat een der groote vloertegels losgepeuterd scheen en hol klonk. Met behulp van een kapmes werd hij opgelicht en een zwarte opening gaapte. Allen keken nieuwsgierig toe terwijl Gust, die zich haastig had neêrgebukt, er den arm in duwde.

— Het weegt zwaar! zei hij en hij haalde een grauwe beurs boven, van grof lijnwaad, die stevig was vastgeknoopt.

Zij gingen er meê naar de woonkamer, plechtig als met een schat. Gust opende daar de knoopen, met de tanden, zenuwachtig-gejaagd ietwat, en goot toen den ganschen inhoud, met een fieren zwaai, over de tafel. Er lag daar een hoop vijffrankstukken en ook, hier en daar er tusschen heen, enkele goudstukken. Begeerig keken de twee neven toe, terwijl de notaris langzaam telde en weer het bedrag aanteekende. Alleen Roze oogde onverschillig hun gedoe na, als was zij plotseling aan alles vreemd geworden.

— Al óns geld! pochte Eedje, haar uittartend in het gezicht kijkend.

— De moeite niet waard er van te spreken! mompelde Gust, eenigszins mistroostig.

Zij gingen vervolgens zoeken onder de zoldertrap. Evenals in het schotelhuis, ontdekte Gust daar algauw een tegel die ook los in den vloer stak, onmerkbaar bijna. Wanneer hij hem er uit had gekregen, haalde hij weer een pak naar boven. Het waren twee beurzen, aan elkaar gebonden, een groote en een kleine. In de grootste, niets dan vijffrankstukken, altijd vijffrankstukken.

— Al de vijffrankstukken van heel de wereld! lachte Eedje, met een zweem van hoovaardigheid in de stem.

In de kleinste zaten goudstukken, kleine en groote, een vijftigtal ongeveer. Alles werd weêr zorgvuldig geteld en aangeteekend.

— Hoeveel hebben wij nu al, notaris? vroeg dan Eedje, die zijn nieuwsgierigheid niet meer meester was.

De notaris telde samen.

— Vijftienhonderd frank, ongeveer, zei hij, onverschillig.

— Vijftienhonderd frank! kreet Eedje, ongeloovig. Maar, notaris, 't en kan niet zijn!

— En toch waar zijn! bevestigde de notaris, met onveranderlijke kalmte.

— Ja maar, ja maar, kwam Gust tusschen, de groote ponk zit elders. Komt maar meê.

Nu gingen zij allen het huisje uit, naar het oude ovenbuur dat daar in een hoekje van den lochting stond. Het was er donker en allerhande dingen lagen daar overhoop, als had niemand, sinds jaren, daarin een voet gezet: landbouwalm, brandhout, een hondenhok, enz.

Nadat hij een hoopje rijshout van onder den oven had weggenomen, begon Gust er het zand met de handen weg te weeren en een stukje vermolmde plank kwam alzoo bloot.

— Hier, zie! riep Gust en hij rukte het hout weg. Er was daar een put, tamelijk diep, waaruit hij dan, niet zonder krachtsinspanning, een ouden boterpot bovenhaalde, toegestopt met een stuk versleten baal.

— Weegt hij veel? vroeg Eedje, met groote, begeerige oogen toekijkend.

— Of hij weegt! zei Gust en hij trok, gevolgd van al de anderen, met den pot naar het huisje, als met een schat uit de Duizend-en-eenen-Nacht.

Binnen werd het stuk doek weggehaald en de inhoud van den

pot op den vloer gegoten. Maar geen klank was er te hooren en wanneer Gust den pot op zijde had gezet, lag daar een hoop aarde, tamelijk versch nog, en daartusschen in eenige scherven van teljooren en potten.

— Nondedju! vloekte Eedje.

Gust stond daar op den grond te kijken, sufferig-onnoozel, als was de donder in huis gevallen. Eedje riep en tierde en sloeg met de vuist op de tafel, lijk een bezetene.

— Wij zijn bestolen! brieschte hij.

— Houd u toch stil! vermaande de notaris.

— Mij stil houden! kreet hij weer, — mij stil houden? Misschien omdat wij zoo schromelijk bestolen zijn?...

— Maar het lijk dáár!... meende de notaris nog eens te moeten zeggen, en hij wees naar de voutkamer.

— 't En kan mij niet schelen! Ik zeg u dat wij bestolen zijn, schromelijk bestolen!

Gust was nu terug tot bezinning gekomen. Maar de groote teleurstelling scheen alle opwelling van woede in hem te hebben gesmoord.

— Ja, notaris, zei hij dan ook, triestig, bestolen zijn we. Bezie maar die aarde: zij is nog versch.

Eedje had zich nogmaals een paar glazen jenever uitgeschonken en die in één slok geledigd en dan was hij weer aan 't vloeken gegaan. Nijdig keek hij steeds naar Roze die daar nevens de stoof stond, sprakeloos, als was alles wat daar gebeurde, haar volkomen onverschillig. En hij sloeg toen met de gebalde vuist op de borst, herhaaldelijk en luid bonzend, en schreeuwde:

— Wij zijn mannen, wij! En de dief zal gekend zijn, al moest de duivel de keers houden. En procedeeren zullen we, ja, procedeeren tot den laatsten cent!

Gust zei dat het waar was, en dronk nu ook een glas jenever.

— Voorzichtig zijn, jongens, vermaande nog eens de notaris, goedaardig.

— Wij weten wat ons te doen staat, notaris, tierde Eedje. Maar procedeeren zullen we, procedeeren tot den laatsten duit!

En hij keek nogmaals, boos en valsch, naar Roze die daar nog altijd, onbeweeglijk en zwijgend, nevens de stoof stond, kijkend door het venster...

XI.

Eñ zij procedeerden.

Dien dag moesten zij allen voor den rechter verschijnen: de erfgenamen, en Roze alsook de notaris. En van meer dan twee uren ver waren zij te voet naar Gent gekomen, Eedje, Gust en zijn broeder Dolf, en hunne tante Fie met hare dochter Eele.

Van den ganschen nacht hadden zij geen oogen geloken omzoo te zeggen, en het was nauwelijks acht uur 's morgens, toen zij reeds aan 't Justiciepaleis aankwamen. De groote deur was nog gesloten en, in afwachting dat zij zou opengaan, stelden zij zich in een groepje, nevens de trap, kijkend naar de menschen die onophoudelijk voorbijgingen, rechts en links.

Het was stilaan beginnen stofregenen en de wind, die door de straten blies, joeg hun altemet het vochtige gesmokkel in 't gelaat. En zij stonden daar dicht bijeen, meest sprakeloos, oogend steeds naar de massa voorbijgangers, lijk groote kinderen die voor het eerst in hun leven, de rustelooze, zenuwachtige bedrijvigheid eener groote stad te aanschouwen krijgen. Ook de menschen die zich voorbij spoedden, als automatisch voortgestuwd en onophoudelijk, bekeken hen, eenigen half-spottend glimlachend, anderen meêwarig bijna toekijkend, en allen toch ziende de schuchtere onbeholpenheid waarmeê ze daar in elkander gedrongen stonden, als een troepje vee duchtend voor het droeve weder.

Eele vooral werd aangekeken. Zwanger zooals ze was, plakte de vochtige wind hare schamele kleeren tegenaan de beenen, zoodat de ronding van haren buik daar zoo ellendig bochelde in de kleine groep. Hare moeder die zulks bemerkte, kon het niet langer uitstaan. En op haren buik wijzend, zei zij, verwijtend:

— Zij-de nie beschaamd daar alzoo te staan? Wat moeten de menschen daarvan peinzen?

Eele werd een beetje rood en bekeek hare moeder boos.

— Maar die menschen kennen mij niet! antwoordde zij, bits.

— 't Is gelijk. Ze zien u toch!

Het jonge meisje ging een weinig op zijde en plaatste zich achter Dolf.

Eedje was stilaan ongeduldig geworden.

— Ik heb geen goeste, zei hij, mij hier te laten nat regenen. Er zijn hier herbergen genoeg....

Dolf en Gust gaven hem gelijk en de kleine groep stapte traag en slepend de straat over.

Vlak vóór hen, in een kelder-herberg, speelde een piano.

— Laat ons hier gaan, meende Eedje. Wij hebben dan nog muziek voor ons geld.

Een na een daalden zij de steile trap af, voorzichtig en aarzelend bijna, en verdwenen in de donkere diepte van den kelder.

Aan eene tafel, in een hoek der flauw verlichte gelagkamer, hadden zij plaats genomen en jenever besteld. Tante Fie vond ook dat, in dat smerige smokkelweêr, een glaasje klaren deugd deed.

De waard, na ze het gevraagde gegeven te hebben, had een nieuwe aria op de piano gebracht. En zij gaapten het zwarte ding, dat zoo gansch alleen speelde, in stomme verbazing aan, met half geopenden mond en luisterden naar de muziek, eerbiedig bijna, lijk wanneer ze 's Zondags in de kerk zaten.

Toen het stuk uit was, zei Eele, vol overtuiging:

— Is dat toch schoone!

De anderen beaamden zulks, knikkend, zonder één woord te spreken, onder den indruk nog van het wonderbare dat zij gehoord hadden. Alleen Eedje had onverschillig toegeluisterd en zei, op de glaasjes wijzend:

— Goeie jenever ook. — Nog eentje?

Niemand maakte eenig bezwaar en de waard werd verzocht nog eens de glazen te vullen.

Weer was de piano aan 't spelen en Eele luisterde gretiger dan ooit:

— Och, God! is dat toch schoone! zei zij nog eens, met meer nadruk nog. 'k Zou er alzoo kunnen bij schreemen!

Maar de moeder kwam barsch tusschen:

— Stom jong! snauwde zij. Spaar uwe tranen voor later. Gij zult ze genoeg van doen hebben.

En zij keek naar haren buik die achter de tafel rondde.

— Och, moeder! smeekte het meisje, spijtig: moet-de mij dat altijd verwijten?

— Ja, ik, — zoolang of da 'k leven zal... 't Is schande!...

Andere menschen kwamen binnen en daardoor viel ook het gesprek stil.

Een man met een houten been, een rond en blauw opgezwollen gelaat en waterig-bloederige oogen, pinkend achter een vuilen

neusnijper, kwam aan hunne tafel staan en vroeg waarom zij dien dag naar 't Justiciepaleis moesten komen. Tante Fie begon onmiddellijk de zaak uit te leggen, met breeden omhaal van allerhande nietigheden, als in een dringende behoefte haar gemoed eens flink lucht te geven.

De man, die zich ook een glas jenever had besteld — hij leed aan buikpijn, beweerde hij verontschuldigend — knikte onophoudelijk, als kende hij reeds op voorhand de gansche zaak.

— Hebt ge een advocaat? vroeg hij.

— Een advocaat? hernam Eedje. Neen. Dat hebben wij niet noodig; de zaak is te klaar.

— Ik weet het niet, zei de man met het houten been, en maakte daarbij een veelbeteekenend gebaar. Zonder advocaat, menschen, komt ge niet ver den dag van vandaag.

— Wij hebben geen advocaat van doen, beweerde ook tante Fie.

— En zij, — de andere? vroeg nog eens de man.

— Zij een advocaat? Waar zou zij hem gaan halen, pochte Dolf. Daarbij, zij moet den bak in, willen of niet!

En na een brutale vermaledijding tegen Roze, dronk hij zijn glas leeg.

Toen stelde de man voor zelf voor een advocaat te zorgen: hij kende al die heeren, beweerde hij, en door zijn voorspraak zouden zij ongetwijfeld hunne zaak hebben gewonnen. Maar daarvan wilde tante Fie niets hooren: de dronkemanstronie en het aandringen van den man met het houten been wekten nog meer hare aangeboren achterdocht en mistrouwen op en zij zei, ietwat hard en uittartend:

— Ik heb ook mijn tong voor niets niet gekregen!

De man vond het nutteloos verder aan te dringen; maar hij deed toch opmerken dat het bij negenen was en tijd werd dat zij gingen zien.

Terwijl Eedje den man nog een borrel betaalde, vroeg Eele om toch nog één half minuutje te blijven: de mekanische piano tokkelde nu juist eene klagende melodie en het jonge meisje kon haast niet van haren stoel op. En toen het aria uit was en zij allen weêr de trap opgingen, bleef Eele steeds de piano aangapen, met groote, glazige oogen, onafwendbaar om zoo te zeggen, en weer zei ze:

— Is dat toch schoone! Is dat toch schoone!

Hare moeder gaf haar een korten duw in den rug en barstte toen los:

— Dom schepsel! Ik zou hier blijven wonen, da 'k in uw plaats ware. Ge zoudt dan niet moeten zingen om uwen bastaard in slaap te wiegen.

Het jonge meisje zuchtte eens, gelaten, en sprak geen woord.

Zij waren nu buiten gekomen, staken traag de straat over en verdwenen daarna in het Justiciepaleis.

De man met het houten been was hen gevolgd en wees ze de zaal aan waar zij geroepen waren. Aan de deur stonden twee gendarmen met hunne groote haren mutsen en log-leunend op hun kort geweer. Binnen in de zaal zaten reeds eenige menschen, zwijgend, als neêrgedrukt onder de kille ongezelligheid der plaats.

Eedje was de eerste binnengetreden en keek de kleine kamer rond. Dan keerde hij zich om, tot de anderen, die aarzelend volgden:

— Zij en is er nog niet!

— Wie weet of ze zal durven komen? meende tante Fie.

Kort daarna kwam ook de notaris binnen. Hij was met een vreemden heer en knikte eens vriendelijk tot de familie. Die groet wekte hunne tevredenheid op en was hun als een goed voorteeken voor hetgeen straks zou gaan gebeuren. En terwijl zij daar nu, zwijgend en peinzend, op de bank zaten, de ellebogen op de knieën en diep voorover gebogen, groeide het in hun simpel brein tot een blijde zekerheid dat hunne zaak goed moest staan. Altijd, immers, hadden zij gevreesd dat Roze vóór den rechter zou verschenen zijn, bijgestaan door den notaris, die haar gaarne lijden mocht en op wiens vriendschap zij, sinds den dood van Pier-Cies, onophoudend pochte. En nu hij daar alleen was, kon het niet anders of Roze had eindelijk ingezien dat zij niet aan de welverdiende straf kon ontsnappen.

Tante Fie kon het niet langer verzwijgen:

— Wat heb ik gezeid? — Z' en zal niet komen, jongens! Z' en durft niet.

— Neen, zei Dolf; ze zouden haar seffens den bak in draaien.

En Eedje, die steeds de slimste wilde zijn, kwam nu ook tusschen:

— Ge zult het zien, beweerde hij: de notaris heeft het gestolene geld meê...

Zij keken elkaar eens aan, ongeloovig bijna en daarna stil hoofdknikkend, als drong de overtuiging dat het zoo zijn moest

zich stilaan bij hen op. En weêr vervielen zij, de kop steeds diep voorovergebogen, in hun trage, koppige gepeinzen...

XII.

Eedje had een ruwen vloek geslaakt en de anderen, als plotseling gewekt uit hun diep gemijmer, keken tegelijk op. Roze was daar binnen gekomen, vertrouwelijk koutend met een jongen heer, gehuld in een lange, zwarte toga.

— Zij heeft toch 'nen advocaat! zei Gust, eenigszins dof en diep en de anderen voelden ineens al hun illusies verzwinden, terwijl een gevoel van onbepaalde onrust in hun binnenste kwam donkeren.

Roze had ze eens allen bekeken, dood kalm en zonder groeten en had dan weêr eenige woorden gezeid tot den advocaat, die, stil-glimlachend, zijn kneveltje opkrulde.

— Hoe is ze daaraan geraakt? fluisterde Eedje.

— Och, zei tante Fie, zij heeft in hare jonkheid nog in de stad gediend, en die menschen kennen overal den weg...

Eedje wilde ook nog wat zeggen, maar eene zijdeur ging open en iemand riep luide hunne namen af, ook dien van Roze en van den notaris, en verzocht allen binnen te komen.

Traag en als met tegenzin waren zij opgestaan en lusteloos gingen zij de kamer binnen. Een der gendarmen riep hen barsch toe:

— Klakken af! en zei dan dat zij wat rasscher zouden gaan.

Het was een groote, koude zaal. De rechter zat daar op een hoogen stoel, benevens een ander persoon, achter een groote tafel, heel en al met groen omhangen. Hij keek de binnentredenden strak aan en zijn oud en rimpelig gelaat scheen zuur en stuur.

— Is iedereen binnen? vroeg hij toen, kort en stroef, tot een jong ventje aan de deur.

Deze, na een oogenblik rond gekeken te hebben, antwoordde bevestigend.

— Ehwel! zei hij dan, wat is er van die zaak?

Tante Fie kwam vooruit, onbeschroomd en beslist en begon onmiddellijk, met grooten omhaal van bijzonderheden, de zaak uiteen te zetten.

— Hij had ons altijd gezeid dat alles voor de familie was, zei ze, en Pier-Cies was de eerlijkheid zelve. En als de jongens dan, Gust daar en Eedje, na zijn dood, dat beetje geld vonden, een

armoedje, en dien boterpot opgevuld met steengruis en aarde — versche aarde, Mijnheer de Zuze — dan kunde wel peinzen hoe zij als van de hand Gods geslagen waren. Pier-Cies die zoo schromelijk rijk was....

— Hoe weet gij dat? onderbrak haar de rechter.

— Hij zei het altijd....

— Ja, maar hoeveel zei hij?

— Hij zei het niet. Maar toch zeiden al de menschen dat hij schromelijk rijk was, niet waar, notaris?

De notaris haalde de schouders op, in een beweging van niet weten.

— Maar hoe weet gij dat? drong de rechter aan, ongeduldig wordend.

Tante Fie zweeg.

— En gij zegt dat het geld gestolen is? vroeg dan weer de rechter.

— Ja! zei ze, onbeschaamd en stout.

— Voorzichtig zijn, moederken!.... En wie zou het gestolen hebben?

Tante Fie zweeg weer, een oogenblik slechts en toen zei ze, in éénen adem:

— Dat weet Ons Heere alleen.... Maar *ik* was er toch niet in huis, — en zij loerde zijdelings naar Roze die daar stond aan de andere zijde der kamer.

De rechter haalde eens wrevelig de schouders op, als kon hij niet langer zijn ongeduld onderdrukken. Hij riep toen Roze:

— Laat eens hooren!

Dood kalm, zonder ééne trilling harer dunne lippen, vertelde zij toen hoe zij, door de tusschenkomst van tante Fie zelve, bij Pier-Cies in dienst was gekomen, hoe zij daar had gewerkt als een beest, van den morgen tot den avond — ja, Mijnheer de Zuze, bezie maar eens mijn handen! — en hoe vaak Pier-Cies tot haar had gezeid dat zij „er eene was uit een duust". Dan wat zij gedaan had voor zijne ziekte; hoe zij met hem, 's nachts, een verren beeweg had gedaan, om zijne genezing te bekomen; hoe hij haar altijd had gezeid dat zij, na zijn dood, over hem niet zou te klagen hebben....

En zij besloot, met tranen in de oogen, eenigszins huichelend toch:

— En nu ben ik moederduts alleen op de wereld en moe en

versleten, — en in mijn ouden dag moet ik nog in daghuur gaan werken, voor een bete broods...

Tante Fie fluisterde tot de anderen, boos en hatelijk:

— O, dat schijnheilig schepsel!

Daarna spraken de notaris, de rechter en de jonge advocaat een geruimen tijd onder elkaar, in 't Fransch. En de erfgenamen gaapten het aan, met dom-kijkende oogen en neêrhangende onderlip, niets begrijpend van hetgeen er nu werd gezeid. Maar elke beweging op 't gelaat van den rechter volgden zij, lijk om daarop te kunnen lezen wat hij dacht en zou beslissen. En wanneer zij hem vervolgens steeds tot den advocaat zagen knikken, als instemmend met wat hij zei in die voor hen vreemde taal, en dan kalm zijne papieren zagen ter zijde leggen, gevoelden zij, als instinctmatig, dat alles nutteloos zou zijn.

Het was alsof zij uit een droom ontwaakten toen zij weer de stem van den rechter hoorden, in hunne taal, sprekend tot hen en er sterk op drukkend dat zij, in 't vervolg, beter op hunne woorden moesten passen, wilden zij niet in moeilijkheden komen. Daarna werd er overeengekomen dat de notaris, 's anderendaags, tot de verdeeling der nalatenschap van Pier-Cies zou overgaan...

XIII.

Toen zij buiten het Justiciepaleis kwamen, was het reeds vrij laat. De motregen had opgehouden en het verkeer en de beweging in de straten waren nog drukker geworden.

Nevens de trap waren zij weêr blijven staan, besluiteloos, duizelig nog als 't ware van het gebeurde vóór den rechter. Het wilde hun maar niet in den kop dat die zaak zoo eenvoudig was afgeloopen, dat de rechter niet meer had aangedrongen op de schuld van Roze en dat deze zoo gemakkelijk op vrije voeten werd gelaten.

Het was Eedje die de eerste tot het eigenlijke besef der zaken terugkwam.

— Al dieven in één kerke! vloekte hij.

Al de anderen stemden daarmee in, steeds neêrgedrukt nog onder die brutale ontgoocheling die hen zoo onverwachts was op 't lijf gevallen. De voorbijgangers keken hen weêr aan, nieuwsgierig, evenals vroeger in den morgen en Tante Fie gevoelde

er nu behoefte aan hare korzeligheid op Eele bot te vieren.

— Moet-de daar weêr alzoo in 't gezichte van de menschen staan, onbeschaamd schepsel? beet zij haar toe.

— Maar, moeder, is 't mijn schuld als de menschen mij bekijken? zei ze, verdrietig en ootmoedig eenigszins.

— Ja 't!

— Toe, toe! kwam Dolf tusschen beiden; laat ons liever voortgaan... Ik krijg honger.

— Ik ook, zei Eele; laat ons hier weêr rechtover gaan.

— Wij kunnen daar zoo wel eten als elders, meende ook Eedje.

En zij trokken nogmaals de straat over, terwijl tante Fie hare dochter met de vuist in den rug stootte, morrend:

— Gij droomt van die piano, dom jong!... Peins liever op wat anders...

— Maar, moeder, zwijg daar toch van ... 't Is al ongelukkig genoeg...

— 't Is waar ook; meende Eedje: laat dat jong gerust.... Zij is de eerste niet....

— .... En ook de laatste niet! zei Gust en hij lachte om zijn geestigheid....

Toen zij binnenkwamen in den kelder, waar nu reeds veel volk zat, meest boeremenschen zooals zij, zagen zij dat hunne tafel van 's morgens onbezet was. En onmiddellijk waren zij er heengegaan, tevreden bijna omdat zij hunne zelfde plaats hadden.

Zij bestelden nu bier en tante Fie opende den grooten korf dien zij reeds den ganschen voormiddag zorgvuldig aan den arm droeg. En daaruit haalde zij dan eenige sneden roggebrood en gerookt spek dat zij alles onder hen verdeelde. De jongens trokken hunne lierenaars open, sneden vleesch en brood en aten smakelijk hun landelijken kost.

— 't Eten gaat vóor alles, meende Gust.

Alleen tante Fie at niet. Vóór haar, op de tafel, lag een snêe roggebrood onaangeroerd. Zij keek starrelings door het beetje venster dat op het voetpad uitgaf en waar het nu één aanhoudende wemeling was van voorbijstappende beenen.

— Smaakt het niet, tante? vroeg Eedje, den mond vol eten.

— Neen! zei ze, kort en knorrig.

De anderen aten voort en bestelden versch bier. En wanneer alles opgegeten was, ook het brood van tante Fie, zat de oude vrouw daar nog steeds zwijgend en peinzend. Hare oogen stonden

lijk dieper in het beenderige, gelige gelaat en de rimpels in haar voorhoofd, groefden akelig bijna in hare huid.

De jongens hadden, met den rug der hand, den vettigen mond afgewreven en de pijpen gestopt, waaraan ze nu gulzig trokken, verstrooid luisterend naar de altijd doortokkelende piano.

— Maar waarom zit-de daar zoo triestig, moeder? vroeg Eele toen.

— Zwijg en laat mij gerust en horkt liever naar dat ding dáár! snauwde zij, luid en barsch.

En, na een poosje, terwijl de anderen nu zwegen, kloeg zij, spijtig:

— Ik kan er niets aan doen.... Het is mij in de beenen geslagen.... Wie zou er ooit kunnen peinzen dat de wereld zóó slecht is!....

De anderen antwoordden niet, instemmend met die meening. Nijdig en haatvoedend volgden zij hunne donkere gepeinzen, denkend steeds aan die groote desillusie die hun stumperig leven was komen vergallen.

Eedje begon nu ongeduldig te worden. Hij had, een tijdje lang reeds, zenuwachtig op zijn stoel zitten heen en weer schuiven en vroeg dan, beslist en kort:

— Blijven we hier?

— Neen, zei tante Fie, hier zullen we toch niet vinden wat ze ons ontstolen hebben.

Eedje vloekte weêr brutaal en wenschte Roze, en den notaris en den rechter en den ganschen „verdomschen boel", alle mogelijke en onmogelijke ongelukken.

— Als ik dat schepsel eens onder vier oogen krijg, knarsetandde Dolf — en hij duwde plomp zijn krampachtig-gebalde vuist op de tafel, zoodat de glazen er van rinkelden — dan zult ge er van hooren!

Niemand zei iets daarop; maar allen wenschten uit den grond van hun hart, dat zooiets spoedig mocht gebeuren.

En Eedje, die nogmaals versch bier had besteld, barstte dan los:

— Maar uitkomen *moet* het; ge zult het zien, — al moesten de kraaien het uitpikken...

— Het is nog gebeurd, meende tante Fie en zij kreeg plotseling als de vaste, onwrikbare overtuiging dat, eens of morgen, de zonneklare waarheid onvermijdelijk aan 't daglicht zou komen. En zij voelde dan die overtuiging meer en meer aangroeien, over-

weldigend bijna, met als een gevoel van stil-angstwekken. Het was haar te moede alsof zij daarbij onwel ging worden en in eens begon de duffe atmosfeer van de herberg drukkend op haar te wegen.

— Het wordt mij hier zoo bevangen, zei zij dan, hare gepeinzen afbrekend. Laat ons liever voortgaan.

— Ja, stemde Dolf in, laat ons maar vertrekken.

— Wij kunnen eens langs de foore overgaan, meende Gust.

— 'n Gedacht, zei Eedje. 't Mag er af, — met ons schromelijk erfdeel...

Hij zei het meer bits dan spottend en het was lijk de schaduw van een glimlach die op het gelaat der anderen kwam treuren.

Versche pijpen werden aangestoken en dan vertrokken zij, de stad uit, naar het fooreplein. Traag sleepvoetten zij voort, meest midden in de straat bijna, de jongens vooraan, dan Eele, en tante Fie heel achteraan, den grooten korf steeds aan den arm en de handen op den buik over elkaar gekruist. En terwijl de jongens gulzig de rookwolken uit hunne aarden pijpen opbliezen, pratend steeds over het gebeurde dat hun onophoudelijk in den kop stak en wroette, strompelde tante Fie sukkelend langs de huizen, verdiept in haar trage gepeinzen van verloren en teruggevonden schatten...

XIV.

Zij waren nu op het groote plein gekomen waar de jaarlijksche foore was opgetimmerd, — eene bonte, grillige mengeling van allerhande kramen, winkels, barakken en gebakhuisjes, met goud en zilver en brons bemorste façades, hel-glimmende spiegels en schreeuwerige schilderijen, alles fel door elkaar blekkerend in een afmattend getintel van schelle kleuren.

Er was nog weinig volk; enkel eenige buitenmenschen, met de middagtreinen in de stad aangekomen en kindermeisjes en soldaten, kuierend tusschen de kramen, in tragen wandeltred.

Geruimen tijd reeds liepen zij daar achter elkaar, dom-starend op alles wat er te zien was en verbluft over al het onbekende en vaak onbegrijpelijke dat hun naïeve verbeelding kwam beroeren. Zij strompelden voort, traag en aarzelend soms, lijk menschen die uit de duisternis vielen en voor het eerst in een gulzige rondschittering van licht terecht kwamen.

Eene reeds bejaarde vrouw stond plotseling tusschen hen; zij wisten niet van waar ze gekomen was.

— Komt binnen, menschen, komt binnen! drong zij aan, oogenknijpend en lachend, en zij wees op een klein barakje, juist vóór hen, met een groot beschilderd doek: een mooie vrouw, wijzend met den vinger op eenige kaarten rondgestrooid over eene tafel.

— Hier weet ge alles, fluisterde zij dan, geheimzinnig: het verleden, het tegenwoordige en de toekomst... Tien centen per persoon...

Zij bekeken eens elkaar, eenigszins onthutst, twijfelend en ondervragend. En toen keken zij weer naar dat sterk gekleurde doek, met die groote, mooie vrouw, met diep-ontbloote borst en weelderige vormen en dat groote oog, stijfkijkend op die kaarten, zoo geheimnisvol...

Tante Fie had weer die zonderlinge gepeinzen van daar straks onder haar brein voelen kruipen.... Het verleden, het tegenwoordige, de toekomst.... Zij kreeg daarbij als een lichte duizeling, lijk bij een stil-aankomende dronkenschap. En vele wonderbare geschiedenissen van waarzeggerij die zij gedurende haar leven, 's avonds, aan den haard, had afgeluisterd, werden nu weer plotseling in haar geheugen wakker geroerd.

Zij stond het oude wijf aan te staren met glinsterende oogen en uitgestrekten nek.

— En.... en.... zou zij ons ook kunnen zeggen wat gebeurd is en wat gebeuren zal? vroeg zij toen in eens, en zij voelde haar ingeboren mistrouwen zoetjes wankelen.

— Alles, moederken, alles.... Toe, moederken, toe, brave jongens, komt maar binnen.... Tien centen maar.... 't Is voor niets....

Zij lieten zich door de vrouw gedwee naar het kleine, geheimzinnig barakje vooruitduwen en, zonder dat zij het vermoedden bijna, stonden zij vóór den ingang.

— Tien centen maar per persoon, zei weer de vrouw, haar bruine, viezige hand uitstekend.

— Een halve frank voor ons allen zal ook wel genoeg zijn, meende tante Fie.

— Mensch toch! kloeg de vrouw.... 't Is voor niets, tien centen voor ieder!.... 's Avonds betalen de rijke heeren en de rijke dames altemet vijf frank!....

Zij betaalden en traden binnen.

Het was zeer donker in dat kleine hokje, en stil en drukkend. En zij stonden daar, wachtend op hetgeen komen zou, zwijgend en eenigszins gejaagd, lichtjes ongerust toch onder dat vage mysterie dat hen omringde.

Na een korte poos werd eene der gronddraperieën opgelicht en eene nog jonge vrouw, gansch in 't zwart gekleed, met een donkeren doek over het hoofd, kwam te voorschijn. Op eene kleine tafel, in den hoek, plaatste zij een brandende kaars in koperen kandelaar en vouwde dan de handen gekruist over de borst, peinzend. Daarna nam zij plaats in een grooten leunstoel, nevens de tafel en keek de menschen doordringend aan, zoodat Eele onwillekeurig een stap zijdewaarts deed en achter hare moeder ging staan.

— Gij zoudt willen weten wat er gebeuren zal? vroeg zij met trage stem, blikkend in een hoek der barak.

— Ja! viel tante Fie plotseling in, en ook of zij waarlijk het geld gestolen heeft...

— 't Geld gestolen,... hernam de geheimzinnige vrouw, traag altijd en drukkend op de woorden.

— Ons geld! barstte Eedje dan plotseling los, langzamerhand stouter geworden, — het grootste deel van onze erfenis... Wij komen van 't paleis van...

Maar tante Fie gaf hem een stoot in de zijde, vrij ruw snauwend:

— Zìj zal ons dat wel zeggen...

De vrouw dacht een oogenblik na en begon toen een spel vettige kaarten op de tafel te leggen, de eene kaart naast de andere. En wanneer het gansche spel daar opengespreid lag, overkeek zij zorgvuldig al de kaarten, soms met den wijsvinger op de eene of op de andere drukkend en dan verviel zij weer in lange gepeinzen.

In gespannen aandacht, strak-toekijkend, stonden zij daar allen te wachten, hopend dat een gewichtige bekendmaking volgen zou. En dan sprak de vrouw, dof en langzaam, met tusschenpoozen altemet die hun zeer lang toeschenen:

— Erfdeel,... ja,... redelijk groot erfdeel — en haar wijsvinger bleef op ruiten tien rusten — maar iemand die u kwaad wilde — en zij wees op schoppenvrouw — en die heeft gestolen, veel gestolen...

— Wie is 't? kreet tante Fie.

— Zoo juist kan ik het niet zeggen — en met diep fronsende brauwen keek zij weer bedenkelijk in de kaarten — maar toch iemand die ge niet denken zoudt, misschien...

Zij keken nu elkaar aan, ondervragend, met dom-blikkende oogen.

— En...? vroeg nog eens tante Fie.

De vrouw had haastig de kaarten bijeengeraapt en lei ze nog eens op de tafel, de eene naast de andere.

— Maar, hernam zij dan, de dief zal toch eens restitutie doen, ...op zijn sterfbed misschien,...— jaren kan het nog duren... Ge zoudt nog rijk kunnen worden...

Zij was opgestaan, nam de kaars van de tafel en verdween er mee achter de grove draperieën die zwaar achter haar neêrvielen.

De vrouw die ze binnengelokt had, kwam nu weer aantrippelen, knipoogend en handenwrijvend.

— Om u te bedanken, moedertje, brave jongens! huichelde zij en duwde ze stilaan buiten.

Nauwelijks waren ze weer in de volle, vrije lucht, of ze hokten samen en Eedje vloekte:

— Ehwel! hebt ge 't gehoord?

— Ja, zei tante Fie, beslist; ze weet er iets van.

Gust haalde de schouders op, ongeloovig ietwat, en mompelde iets van „stomme priet-praat".

— Zwijg, jongen, beet hem tante Fie toe; gij kent daar niets van.... Als ge mijne jaren zult hebben...

— En, viel nu ook Eele in, hoe zou ze dat anders alles kunnen weten, zoo van naaldeken tot draadjen?

Er volgde toen eene poos stilte, terwijl zij traag tusschen de kramen voortsukkelden. Niets zagen zij echter van wat hen omringde. Strak keken zij vóór zich uit, doelloos, en in hun eenvoudig brein lagen de geheimzinnige woorden der waarzegster lijk ingeworteld en daar groeiden zij allengskens aan tot iets van groote beteekenis, tot eene stille hoop in de toekomst die hen van lieverlede hulde in een vage atmosfeer van blijde verwachtingen....

Langzamerhand liepen zij alzoo de stad uit, huiswaarts nu. Het was weer beginnen smokkelregenen en daar zij den wind vlak in gingen, kletste de nattigheid hen kil in 't gelaat.

Eedje stelde weêr voor eene herberg binnen te gaan en daar te wachten tot de bui over was. De anderen stemden gereedelijk toe, al snauwde tante Fie nijdig:

— Overgaan, overgaan! Zie-de niet dat 't voor den ganschen dag is?

Maar men hield geen rekening van haar kwade luim.

In de herberg was Eedje onmiddellijk beginnen vloeken over 't hondenweêr van daar buiten en op de verregaande slechtheid van de wereld. Andere menschen, die daar zaten, zeiden hunne meening, de eene voor, de andere tegen, en zoo, brok bij brok, kwam daar nogmaals de gansche, droeve geschiedenis van nonkel Pier-Cies ter tafel. Eenige menschen beklaagden hen, maar anderen beweerden brutaal dat zij dom waren geweest en zich hadden laten bestelen lijk onnoozele kinderen.

Toen was het dat tante Fie, die daar al gansch den tijd in een hoek zat te pronken, zich ook in 't gesprek mengde. En nog steeds onder den invloed van hetgeen zij uit de woorden der waarzegster had meenen op te maken en ook van hare lange en trage gepeinzen, beweerde zij nu, vol overtuiging, dat eens of morgen, de zaak toch moest aan 't licht komen en de dief zou restitutie doen, — bij voorbeeld op zijn sterfbed.... Maar de menschen uit de herberg proestten het uit, luidruchtig spottend, terwijl de oude vrouw halsstarrig bij hare meening bleef.

— Wie heeft u dat wijs gemaakt? schreeuwde er iemand. Die verdient 't zothuis!....

Tante Fie durfde echter niet bekennen dat zulks de woorden waren der waarzegster, om niet een tweede maal tot spot der aanwezigen te dienen.

— 't Is toch gelijk, zei zij, wrevelig en nijdig. Men kan niet weten wat er gebeuren zal....

Nu begonnen de menschen haar voor goed uit te lachen, zoo lang en zoo lawaaierig dat zij er schaamte over kreeg. En zij was in eens opgestaan, brutaal rukkend aan haar stoel, met de dol-opborrelende begeerte al die onbeschaamde kerels daar uit te schelden voor alles wat haar door het hoofd schoot. Maar Eele had haar bij den arm gevat, aarzelend en schuchter, en bad:

— Toe, moeder, laat ons toch voortgaan! Die steedsche menschen zouden ruzie maken...

— Zwijg, gij, dom jong! snauwde zij haar toe. En zich tot de jongens wendend, zei ze, kort en barsch:

— Toe, betaalt en laat ons voort gaan...

En zij vertrokken, de eene na den andere, met een flauw:

— Elk 'n goeien dag!

— Allee! veel geluk op de reize, — en de complimenten aan den dief! riepen de blijvenden hen achterna, spottend altijd door om hunne verregaande naïefheid.

Buiten hield de triestige motregen steeds aan en het scheen of hij nog dikker geworden was. En naarmate zij de stad uitgingen, blies ook de wind nijdiger en joeg hun het stuivende stof vinnig in 't gelaat.

Langs de breede baan, in den weeken aardeweg, stapten zij voort, eenigszins in elkaar gedrongen, zwijgend, lusteloos. De atmosfeer van stille hoop die hen, op het fooreplein, een tijdje lang had gekoesterd als een lauw-zoete uchtendzonneschijn, was langzamerhand weggekoeld onder hunne steeds zwaarder wordende gepeinzen. Dat uitbundige spotten daar straks, in die herberg, bleef in hun gemoed wringen als een bittere ontgoocheling...

Maar dan kwam weêr, aarzelend eenigszins, de stille blijheid in hen dat zij morgen toch, bij den notaris, geld zouden krijgen, — meer geld dan zij nog ooït hadden bezeten...

Eén oogenblik slechts duurde dat gelukkig-zijn. Dan werden zij weêr neergedrukt onder het wrange bewustzijn dat zij eens, in hun stumperig, poover bestaan, een groote en blijde verwachting, een machtige illusie hadden gekoesterd, roeswekkend in hun naïef-onbekend zijn met geldzaken, en dat dit alles nu was uiteengespat, lijk het graan, wanneer zij 's zomers, in de open lucht, hun koren stonden te dorschen.... Zelfs de voorzegging van een paar uren vroeger nauwelijks, dat de dief kon restitutie doen en zij wellicht nog eens zouden rijk worden, stompte nu in hun gemarteld brein af tot een groote onverschilligheid....

En tante Fie had eens diep gezucht en dan geklaagd, ineenschrompelend als 't ware:

— Jongens, jongens! Wat 'n mensch toch al moet beleven in zijn ouden dag!....

Daarop was Eedje nogmaals aan 't vloeken gegaan:

— Wij hebben ons g'heele leven moeten slaven en zwoegen in armoê: — Wij kunnen nu maar als arme sloebers kreveeren....

Niemand antwoordde daarop, lijk zwijgend instemmend met die rauwe vermaledijding en als had Eedje geraden, instinctmatig, wat de anderen, daar nevens hem, hopeloos liepen te denken.

En altijd stapten zij voort, met steeds loomer wordende voeten,

als maakte de doorweekte grond hun het gaan moeilijk, — altijd voort, langs de lange baan....

En langzamerhand ook groeide en donkerde in hen de hopelooze zekerheid dat hun leven alzoo zou ten einde loopen, in hun eenzelvig, miserabel gedoe van arme stumperds, zwoegend van den vroegen uchtend tot den laten avond, tot zij, stram en lam, eens op hun stoel zouden blijven zitten, angstig wachtend op hun laatste ure, — de ure der verlossing uit een bestaan dat weinig vreugde en weinig genot had meêgebracht....

En wanneer zij eindelijk hun huisje gingen bereiken, lusteloos en moedeloos meer en meer, en een paar andere erfgenamen daar aan 't hofgat stonden te wachten, radend reeds aan hun schoorvoetenden gang wat er was gebeurd, riep tante Fie uit de verte:

— Al dieven in één kerke, jongens!... Niets te doen...

Als vernietigd ook stonden de wachtenden de anderen aan te gapen, sprakeloos, haat en wrok in 't harte, terwijl Dolf, nu ook boos geworden, bralde:

— In d' helle zal hij branden, de oude sloeber! 't Is al zijne schuld!...

En een laatste, hatelijke verwensching ontviel aan zijne lippen.

DRAMATISCHE KUNST.

VAN ELRING, *Harald de Skalde.*
Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

Een tooneelstuk in vijf bedrijven en in verzen, geschreven door een jong letterkundige, die reeds in verschillende opzichten zich als een ijverig en ijverend beoefenaar onzer literatuur heeft doen kennen, is — reeds als poging om het schaars vertegenwoordigde anti-burgerlijke element in onze hedendaagsche dramatische letteren te versterken — de moeite waard met belangstelling behandeld te worden. Te meer indien, gelijk in dit geval, de dichter zoo ernstig te werk gegaan is en zichzelven zoo volkomen rekenschap gegeven heeft van wat hij wenschte te volbrengen, blijkbaar zelf innig overtuigd dat hij voor groote moeilijkheden kwam te staan.

Mochten wij aan dit laatste nog eenigen twijfel hebben na de lezing, een naschrift zal dien geheel doen verdwijnen. In „Eenige Opmerkingen" voert hij ons als 't ware in zijn studeerkamer, legt hij ons zijn plan voor, uitgewerkt tot in onderdeelen, wijst hij ons op bizonderheden, op de vooruit vastgestelde beteekenis van details, kortom wijdt hij ons geheel in zoowel in den bouw van zijn stuk als in zijn bedoeling met dien bouw.

Indien we nu na lezing van dit tooneelspel en na aandachtig overwegen der verklarende opmerkingen, nog niet voldaan zijn, dan is het aan ons om de oorzaken van onze onvoldaanheid op te sporen. De dichter heeft blijkbaar gedaan wat hij kòn. Van hem nog meer te vragen, ware onredelijk.

Vooraf ga een kort overzicht van het stuk. 't Speelt in den Noorschen heldentijd, zoodat zelfs god Donar deel neemt aan de handeling. Widubald is een Noorsch vorst, die met binnen- en buitenlandsche onlusten te kampen heeft. In zijn rijk bestrijden elkaar het heidensche en het christelijke element, vertegenwoordigd door Wolfert, 's koning wapenmeester, Harald de Skalde, Harigold den zoon van een gestorven skalde ter eene en Gizur, een christenpriester met eenige edelingen ter andere zijde. Widubald

zelf is tot het christendom geneigd. Die tweedracht wordt gevaarlijk door de bedreiging van een naderenden vijand. De vorst doet een beroep op allen en benoemt Gotila, een edeling, als zijn opvolger tot „hoofd der heirmacht". Maar zijn rol is gauw afgespeeld. Harald, dien we als skalde in het eerste bedrijf zien optreden, wordt bekoord door Blidi, Harigold's schoone zuster, de vriendin van Widubald's dochter Mega. In het tweede bedrijf dwaalt Blidi 's nachts alleen naar den Wodanseik en haar zingen lokt Harald tot haar. Harald heeft zich vrouwenhater betoond en als hij met verliefde woorden Blidi nadert, wantrouwt zij hem, wijst ze hem schamper af. Dan gebruikt hij geweld, doch op haar geroep snelt Gotila toe. Een tweegevecht volgt, waarin Gotita gedood wordt. Harald heeft dadelijk berouw, breekt zijn harp en zijn zwaard, gebiedt Blidi te zwijgen over het gebeurde en vlucht.

Nu sluipt de christenpriester Gizur nader. Hij wil in den nacht den Wodanseik omhakken, vindt Gotila's lijk en de stukken van Harald's harp. Dat is een kolfje naar zijn hand. Hij zal 't doen voorkomen of Gotila verraderlijk vermoord is. Dit lukt hem: Harald wordt daarop vogelvrij verklaard.

Doch de vijanden van Gizur gelooven hem niet. Zij zullen Harald zoeken en door een list hem weder in eere brengen. Harigold verneemt van Blidi de ware toedracht en onderneemt den tocht naar Tresuban, waar de skalde zich in 't woud verborgen heeft en wonderlijke ontmoetingen heeft met Donar en met een beer. Harald is bereid Harigold te volgen; hij sluit zich aan bij Wolfert en de overige heidensche Noren, wil hun aanvoerder zijn. Hiermee eindigt het derde bedrijf.

Na een tusschentooneel bij de Walkuren vinden we in het vierde bedrijf Blidi terug, die Harold heeft liefgekregen en de aanzoeken van anderen afslaat. Zij is treurig, kan niet meedoen in de bruiloftsvreugde van 's vorsten dochter Mega en fleurt eerst op als zij door een haar minnenden edeling Thalfried van Harald's heldendaden hoort. Widubald heeft beloofd Mega's bruiloft op te luisteren met Blidi's huwelijk, doch eerst als Blidi door Harigold gehoord heeft dat Harald haar tot vrouw begeert, besluit zij met haar moeder tot een list, waarbij zij Widubald's verzoek schijnbaar inwilligt, en Harald gelegenheid geeft om alles in 't reine te brengen.

In het vijfde bedrijf komt alles in orde en draagt Widubald zelfs zijn vorstelijke waardigheid op Harald over.

Voor dit beknopt relaas heb ik de aandacht moeten vragen, omdat het noodig is ten einde eenige mededeelingen van den heer Van Elring aan het slot te begrijpen en op juiste waarde te schatten. Hij zegt daar:

„In dit drama zijn verschillende hoofdinvloeden aanwezig: 1°. buiten-

landsche oorlog; 2°. binnenlandsche godsdienstige verschillen; 3°. liefdesinvloeden. Deze oefenen alle wisselwerkingen op elkander, die groot van gevolg mogen zijn, dunkt mij. Zegt de volksmond zelfs niet: een klein geschil baart dikwijls een groote ramp? De veeten geven het bestaan aan twee partijen; de steeds verrassende en wonderlijk werkende invloeden der liefde veroorzaken den dood van een politiek belangrijk persoon en verscherpen de toestanden, werken aldus toevallig of niet toevallig naar buiten, op het geheele wezen van den staat; de buitenlandsche oorlog bezorgt, in verband met het vorige, het overwicht aan de onderliggende partij en brengt dus een beslissing, die slechts op de doorvoering wacht; dit overwicht wordt slechts tegengehouden door den persoon van Widubald, doch voert spoedig, in het laatste bedrijf, de overwinning weg."

Fraai van stijl is het niet, doch we begrijpen de bedoeling. Een bedoeling die de schrijver nog verduidelijkt, als hij een paar bladzijden verder dit zegt:

„Ten slotte rest mij nog de handeling van dit drama te bespreken. De gebeurtenissen en geschiedenissen zijn de volgende: het feestmaal, godsdienstveeten en oorlog, het liefdesavontuur van Blidi en Harald, tweegevecht, Gizur's aanslag op den eik en zijn verraad, de banvloek over Harald, het werven van een eigen leger onder Wolfert, Harald en Harigold's ontmoetingen, de Walkuren en de slag met den dood der edellieden, Blidi en Thalfried, de terugkomst der krijgers en het huwelijk van Mega, Widubald's optreden, de oproep en de omwenteling met de nederlaag van Gizur, het aftreden van Widubald met de verheffing van Harald tot koning en zijne bruidswerving. Zijn deze niet genoeg om een drama te vormen?"

Deze vraag kan kort en bondig beantwoord worden met: Neen.

Ja, wat meer zegt, heel wat van het blijkbaar met voldoening door den schrijver opgenoemde zou kunnen gemist worden en *Harald de Skalde* desniettemin een drama kunnen zijn.

Om deze reden:

Al het opgesomde betreft in hoofdzaak toestanden en feiten, ergo uiterlijke dingen, en een drama heeft daar nooit genoeg aan. Wat voldoende kan geacht worden voor een avonturen-roman, voor een historisch-romantische vertelling, is te eenenmale ònvoldoende voor een dichtwerk van deze soort, die vóór alles bedoelt indruk te maken, te boeien en te ontroeren door het innerlijke.

De uiterlijke handeling van een drama, het als voor onze oogen gebeurende is alléén van belang, als het òf voortspruit uit innerlijke conflicten, òf de zichtbare verklaring daarvan is.

Anders zou toch elk rumoerig stuk geschiedenis, echt gebeurd leven, gedialogizeerd en in bedrijven afgedeeld, een drama vormen. En niets is minder waar.

Want het is niet om de gebeurtenissen, het is om de ziel der handelenden te doen. „Die Geschichte ist für die Tragödie nichts als ein Repertorium von Namen," heeft Lessing gezegd en daarmee aangeduid wat van den waren dramaturg gevergd wordt. En de fabel, de inhoud van een drama, zoo verteld, staat daarin met de geschiedenis gelijk, behalve dat wij aan geen der namen nog eenige beteekenis kunnen hechten. Dat dit een verschil is, gedeeltelijk ten voor-, gedeeltelijk ten nadeele van den drama-dichter, valt gemakkelijk aan te toonen.

Wie een Julius Caesar, een Napoleon I, een Cromwell noemt, heeft daarmee al tevens de gewichtigheid van den genoemde aangeduid. De naam staat dadelijk voor een persoon, dien we meenen te kennen, een karakter, dat overheerschend is. Dat is een voordeel voor den dichter. Het nadeel is dat hem daardoor tevens de verplichting opgelegd wordt zulk een persoon niet beneden de hoogte te laten blijven, waarop hij zich in het geheugen der menschheid tot heden heeft gehandhaafd.

Wie echter een geschiedenis van geheel-en-al fictie dramatizeert, heeft elk der personen door nauwkeurige karakterteekening zijn bizondere plaats aan te wijzen, en het is volstrekt onvoldoende dat hij hun belangrijkheid voor zich zelf vaststelt, indien hij ons niet van die belangrijkheid weet te overtuigen. Wij — toeschouwers — moeten vanzelf tot de gevolgtrekking komen door groot belang te gaan stellen!

Het klinkt alles haast onnoozel eenvoudig en toch kan ik hier slag voor slag aantoonen dat de heer Van Elring dit onderscheid tusschen het objectief als belangrijk bedoelde en het subjectief als belangrijk gevoelde niet heeft beseft.

Ik wil liever niet wijzen op de omschrijving, in de narede, van Gotila als een „politiek belangrijk persoon", terwijl we van dien man niets hooren dan een opgewonden toespraak in het eerste bedrijf, (waarvoor hij op den disch gesprongen is en waarbij hij de wapens — dus meer nog dan éen — zwaait,) en hem in het tweede bedrijf na korte woordenwisseling met Harald door dezen zien afmaken. Immers — de schrijver kan hier zich verdedigen met te zeggen dat hij hem enkel „politiek belangrijk" genoemd heeft, en zijn dood alleen het middel geweest is om na Gizur's list, de haat der christenen tegen Harald te motiveeren. Toch moet hij voelen hoeveel werkdadiger dit feit geweest zou zijn, als wij, de veronderstelde toeschouwers, dien Gotila óók als „belangrijk politiek persoon" hadden erkend.

Maar als met Gotila is het met Widubald, met Wolfert, met Gizur, met het heele risje „edelingen". We kunnen in de lange lijst die voorafgaat niet veel meer zien, in verband met het geschiedenisje, dan een „Repertorium von Namen".

En de naamdragers zijn niets meer geworden dan dàt.

Er is geen ziel in, niets wat ons met hen mee doet leven en lijden. Voor 't meerendeel spreken zij zeer opgeblazen taal en spreken zij véél. Maar 't gaat haast aldoor langs ons heen als een luid gerucht. Datgene, waaraan wij het werk van den echten dramaturg, den diepgrijpenden zielsontleder herkennen, en waardoor hij telkens ons pakt, ontroert, overtuigt van de waarachtigheid van alles wat gezegd wordt, en alles wat gebeurt tot iets noodzakelijks maakt — dat ontbreekt.

Widubald is een schim, evenals Gotila en de anderen.

En Harald — de hoofdpersoon?

Ik voel in hem een schepsel van louter romantische verbeelding, de held van een romantische opera, met wien we het niet zoo nauw hoeven te nemen, en die in de vereischte kleeding, tusschen fraaie decors en bij goed-berekende lichteffecten niet falen zou de door dit alles romantisch-gestemde harten van bakvischjes en oude dames te bekoren.

Tenzij de eerste indruk wat bouffe-achtig was, welk gevaar de dichter hem doet loopen door die plotselinge opkomst tusschen het luid geklaag en tumult der oneenigen in het eerste bedrijf, met deze zelfaankondiging:

Die hier verschijnt, is Harald de skalde.

wat herinnert aan: „Je suis le bouillant Achille", komischer gedachtenis.

Doch laat die onwillekeurige herinnering niet den ernst verdrijven, en ontleden we eens een fragment van het eerste bedrijf, waar we nu juist terecht gekomen zijn.

Harald dan moet imponeeren en hij zegt met waardigheid:

Die hier verschijnt, is Harald de skalde.
Storm heeft gebaard, toen de branding bralde.

Die tweede regel is me niet duidelijk. Is 't de mededeeling van een feit dat door de aanwezigen verwacht werd, en vervult Harald de opdracht het eerste bericht te brengen? „Storm heeft gebaard, toen de branding bralde." 't Is stellig iets niet gewoons, zoo'n barende storm, en we zouden willen weten wat er voor den dag gekomen is; ook of dat brallen van de branding het gebeuren bespoedigd heeft, gelijk we eenigszins vermoeden uit de samenkoppeling, dan wel of het alleen als tijdstip vermeld wordt. Maar we hooren verder niets. 't Lijkt meer een mededeeling en passant, of wel een invallende gedachte van Harald, — en een plaatsing tusschen haakjes zou aanbeveling verdienen.

Die hier verschijnt, is Harald de skalde.
(Storm heeft gebaard, toen de branding bralde.)
Wiegelied was mij het bladergeruisch,
Spreken leerde mij 't windgedruisch.
Met woesten drang
Klinkt nu mijn zang
Tredend ontembaar in ijzeren gang.

Alledaagsch is het stellig niet. Eerst die belangwekkende mededeeling betreffende de prilste jeugd en dan de plotselinge overgang: „Met woesten drang klinkt nu mijn zang"! Het laatste vers viel me wat tegen. Ik vind dat „tredend" zoo kalm-plechtig na dien „woesten drang". En dan „ontembaar tredend"?.... Ontembaar rennen, stormen, hollen.... ja, dat kàn, maar, ontembaar treden?! Zou die „ijzeren gang" ook de verklaring kunnen zijn? Ik tracht me een voorstelling te maken van het beeld dat de dichter gezien heeft — „ontembaar tredend in ijzeren gang" — maar 't gaat niet. Aan 't kippenhok wil ik liever niet denken.

En ik moet hier toch even bij stilstaan omdat we tot viermaal toe dien zelfden regel te hooren krijgen, die alleen den eersten keer op den zang, de drie volgende keeren op Harald zelven blijkt te slaan.

Laat ik tot nadere kennismaking nog een strofe overschrijven:

Vrouwen vermijd ik, op zwakheid vergramde,
Min wel den bliksem, door woede ontvlamde,
Donder, die dreunt door de doffe lucht,
Wolken in donkergepantserde vlucht.
Met woesten drang
Zing ik mijn zang,
Tredend ontembaar in ijzeren gang.

Mocht ik niet aan „le bouillant Achille" denken?

Hoe het zij — de schrijver boekstaaft dat Harald „bijval" vindt en vorst Widubald neemt na hem het woord.

Juist zoo, dat is een wonderkloeke zang
Zooals ik meer en even schoon mag hooren.

Ik moet hem even in de rede vallen, omdat in deze verzen zich iets openbaart, dat de aandachtige lezer telkens weer in dit drama kan opmerken, n.l. de eigenaardige vermenging van het heldhaftige met het gemoedelijke.

Harald is in een stemming zoo fel-heroïek mogelijk. Hij wil van donder en bliksem, van oceaan en storm, van oorlog en vechten getuigen, zijn makkers oproepen „tot heldenleven", tredend maar aldoor ontembaar in ijzeren gang, en in plaats dat we nu wapengekletter vernemen, allen zien opstuiven het zwaard in de vuist, zegt de vorst heel gemoedelijk: „Juist, Harald, zoo mag ik het hooren."

Stel ik 't me op 't tooneel voor, dan klopt hij hem daarbij goedkeurend op den schouder en vraagt belangstellend: „Kerel, heb je geen dorst gekregen van dat geweldige zingen? Toe Blidi, geef's effen wat drinken." En Harald grinnikt, een beetje met zijn figuur verlegen.

Maar ik dien den tekst getrouw te blijven.

Widubald. Juist zoo, dat is een wonderkloeke zang,
Zooals ik meer en even schoon mag hooren,

Dat vraagt zijn loon en beter loon is niet,
Dan uit de hand der schoonste maagd t' ontvangen.
(Tot Blidi): Gun hem, gij sieraad van dit land, een beker,
Door uwe hand geschonken en gereikt.

Maar, nu komt voor Harald het psychologische oogenblik. Hij heeft op de vrouwen gesmaald, (zie boven) en Blidi trekt zich dat aan. „Laat hij zichzelf inschenken!"

Blidi. Hij schenke zelf, hij kracht der krachtigsten.
Harald (bij zich zelven): Gewond! Dat schrijnt! Mij raakt een schicht in 't harte.
Die helle blik. Bij Freia! Een maagd jaagt mij.

Uit welke terzijde-mededeeling we kunnen opmaken, vooral ook uit dat gloednieuwe: „mij raakt een schicht in 't harte," dat bij Harald hoogmoed voor den val komt. Die stolze Blidi, sie hat 's ihn angethan!

Maar dat een zoo grootsprekende held van de eene bladzij in de andere dermate omkeert, doet wel wat schade, zou ik meenen, aan den indruk, dien de dichter gewenscht heeft dat wij van de vier heroïeke strofen ontvangen zouden. Harald is een vrouwenhater, dien we nog geen minuut tegenover een hem nog wel met afkeer behandelende vrouw zien staan of hij heeft het, wat wij familiaar noemen, te pakken.

De auteur heeft het in zijn narede over gewilde komische effecten, die de treurspeldichter gebruiken kan ter verhooging der tragiek.

Maar.... hij is zich niet bewust geworden dat heel vaak zijn hooge ernst als in het boven even nauwkeurig bekeken fragmentje een geheel ongewild komischen indruk maakt. Aan die misrekening, aan de wanverhouding tusschen het bedoelde en het bereikte lijdt het heele stuk.

Zoo is er volmaakt geen harmonie ontstaan tusschen de gewichtigheid waarmee de hoofdpersonen over zich zelven spreken en hun beteekenis als dragers der handeling. De psychologische uitbeelding, de psychoplastiek in dialoog en actie waardoor ze het noodige relief moesten krijgen, en wij ze als lévende mènschen zouden moeten zien, is uiterst zwak.

Na Harald den skalde, is Blidi de hoofdpersoon. In het eerste bedrijf hebben we gezien hoe juist haar stug doen tegen Harald den vrouwenhater zijn te ontvlambaar hart in lichte laaie heeft gezet. Welnu — zij zelve is gansch niet ongevoelig daarbij gebleven en het drama beweegt zich verder hoofdzakelijk om de oplossing van de vraag: hoe zullen deze beiden elkander krijgen?

Blidi zien we in 't begin der tweede acte alleen in een bosch. Het is nacht, althans 's avonds laat. En dan begint zij met een alleenspraak:

De toorts des nachts richt zwevend zich omhoog
En zendt haar vriendlijk schijnsel naar deez' aarde.
Zij weet van oorlog noch van felle twisten,

Maar straalt als een vorstin van vred' en rust,
Die niet bereikbaar is voor 't grof geweld.

Let nu eens even op deze dichterlijke taal. De heer Van Elring heeft het blijkbaar over de maan. Hij noemt die „de toorts des nachts". Goed. De nacht is dus een manlijk wezen dat een toorts omhoog houdt, of gelijk er eigenlijk staat, een toorts op een of andere wijze „zich zwevend omhoog laat richten". Daarbij wordt nu tevens die toorts weer gepersonifieerd, want zij „zendt haar vriendlijk schijnsel naar deez' aarde," ja die toorts weet niet van oorlog of twisten, en straalt als een godin. Laat iemands verbeelding zich nu eens richten naar de vizie van den dichter. Welke bizarre voorstelling ziet hij dan, gegeven door den nacht als manlijke acrobaat met zijn toorts-godin.

De lust om met den besten wil den auteur te volgen in zijn vizie stuit vanzelf tegen dit verwarde en gebrekkige, dat onder geen dichterlijke taal weg te moffelen is.

Ik zal nu Blidi niet meer in de rede vallen, laat de contrôle aan den lezer zelven over.

Dit is de stond, dat Blidi pleegt te poozen
En t' overpeinzen 't geen de drukke dag
Aan haar verbiedt. Het is een gunst van d' avond,
Haar immer welkom, die het felle mijdt
Voor d' eenzaamheid en teedere gedachten.
Dan giet gij, maan, mij gansch de schaal van 't hart
Ten rand toe vol met liefd' en zoete droomen,
En berg 'k mij heimlijk weg, opdat geen vreemde
Daaraan zal stooten om mij roekeloos
Mijns harten heldre innigheid te storten.
En mijne vreugd rijst bij het zwellen van
Uw licht, ten elken avond, dat gij staat
In voller welving aan de poort der stilte.
Ja, stil zijt gij, maar spreekt in stiltes talen
Nog door des hemels wijd' azuren zaal,
Gelijk een flonkrend oog het zwijgen breekt
Met liefde's zegening. Maar nu, nu ruischt
Een stem van smart en foltrend weegeklag
En roept: Vaarwel! — Vaarwel! Zij zweeft rondom
En warrelt door de lucht, snelt naar omhoog
Gelijk een herfstelijke wind. Wat is,
Wat, Blidi, is deez' opstand om u heen?
De stemmen rijzen op en immer sterker.
Neen, geen beteuglen meer. Ik sloot hen op
En trachtte hen te sussen met 't aloud
Verhaal van rust en ongestoord genieten,
Maar het vervloeide water dempt geen brand,
Veel minder nog de stilt' een heir geruchten.

O, staar niet maan! Is dit geen lach van ijs?
Staar mij niet met die helle strakheid aan,
Die geen verbreken kent. Is dit de dood?
Ontzetting? Wee? Zoo ben ik gansch verlaten?

Zoo praat ze, praat ze door — kan 't met zich zelf niet eens worden over de oorzaak van haar vreemde stemming. Tot ze zich bezint:

Kom, wees ik niet zoo zwak, dat ik niet lijk
Op wat de jonge skalde van ons dichtte.
Ik ben slechts onder d' indruk van deez' middag....

Dan denkt ze aan den Skalde, zonder het te willen, en praat maar, dwalend door het woud, tot ze plotseling uitroept:

Hoe kom ik hier
Eensklaps juist bij den Wodanseik? Een toeval.
Wat nood! Keer, opgeruimdheid, weer! Ik wil!
Ik zing een lied, deez' stemming te verdrijven.

'k Hoop dat mijn lezers de zelfbeheersching waardeeren zullen, waarmee ik me van commentaar onthoud, want waarlijk bij het overschrijven van zulke verzen (!) komt er een zekere tinteling in de vingers.

Laten we Blidi nog haar liedje hooren zingen, daar 's avonds laat bij dien toevallig ontmoeten Wodanseik:

Zalig de maged,
Die liefde zich weet,
Levend in toover
Zichzelve vergeet.

Zoet is het steunen
Op sterken arm;
Hoorend naar woorden,
Van teederheid warm.

Heerlijk te kennen
De trouw van een held,
Drinkend de min,
Die zijn oogen ontwelt.

Zalig de maged,
Die liefde zich weet,
Levend in toover
Zichzelve vergeet.

Bij het lezen van dit brokje lyriek moest ik vanzelf denken aan onzen ook door den heer Van Elring zoo hoog vereerden dichter Vondel.

Zooals we weten heeft hij, evenals Horatius en dezen voor een goed deel volgende, zijn „ars poetica" geschreven in de „*Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunde*" en — al kunnen wij niet meer met al zijn

inzichten mee — er zijn nog altijd zeer te behartigen wenken in dit geschrift. Hij heeft het daar ook over de Dichters en zegt o. a.:

„Op zijn eige riemen zich op dit gevaerlijcke vaerwater begevende, moet men zijne kracht overwegen, eer het schip zee kieze. Menighten lijden hier schipbreuck, die, door verwaentheid aengevoert, ja vervoert, zich te vroegh en te diep op dezen Oceaen wagen, en niets is er schadelijcker als eige liefde, die fraeie vernuften verblint, en onderhout [1]). Die naulix twee of zes goede regels weet uit te wercken, wil een lierdicht opzetten. Die qualijck een lierdicht kan, wil voort een treurspel spelen...."

Tot zoo ver Vondel.

Als we het lierdichtje door Blidi gezongen — ik heb, boven, Harald ook al laten hooren — nu eens als maatstaf nemen voor het poëtisch kùnnen des heeren Van Elring, moet het ons dan verwonderen dat er van zijn drama in verzen zoo weinig terecht is gekomen?

Afgescheiden nog van zijn verkeerd inzicht dat hem den inhoud van een drama deed zoeken in een veelheid van gebeurtenissen; dat hem het voor alles noodige bij zijn opsomming van saamstellende deelen deed vergeten, lijkt mij zijn werk als een streven boven zijn macht. Sympathie te onthouden aan een poging om onze letteren te verrijken in een genre, dat niet rijk vertegenwoordigd is, ligt niet in mijn bedoeling, maar een tooneelstuk in verzen, zoo royaal uitgegeven dat het als boek reeds imponeert, en voorzien van een narede waarin de grootste treurspeldichters worden opgeroepen om bedoelingen toe te lichten, doet als het dermate teleur stelt, die sympathie toch wel sterk afkoelen.

Of er dan niets goeds in is? 't Zou zeker onbillijk zijn dat te beweren. Eenmaal berustend in het feit dat hier de hoofdzaak, het eenig noodige ontbreekt en derhalve het als geheel een treurige mislukking is, en niet voorbijziende dat doorgaans de dichterlijke uitbeelding niet weinig te wenschen overlaat — ik heb maar een paar voorbeelden geciteerd — kan en moet eerlijkheidshalve vermeld worden dat er enkele bladzijden, enkele regels aan te wijzen zijn, waar de heer Van Elring door poëtische zegging of gelukkige formuleering een voordeeliger indruk maakt.

Zoo Harigold's zang op blz. 60, en verder bijv.:

(nu) stijgt
De wraakvloek uit zijn bloed, en groeit, en spreidt
De vale vlerken over gansch dit land.

of:

Zoo mijn stem niet sprak,
Ik wed, deez' wanden kregen zelf een stem.

of:

Leer aan een beer het kirren.

---

1) D. w. z. onder houdt.

Maar 't is wel een moeizaam zoeken om op deze wijze een garve te lezen. En daartegenover die ontzettende malligheden, waarvan de auteur niets gevoeld heeft, waarbij hij blijkbaar geen gezicht vertrekt.

Zoo lees ik op blz. 30, let wel, als tooneelaanwijzing: (*Gotila valt; Blidi* versteent)!

Op blz. 52:

> Ik bruis in toomelooze woede, maar
> Hij 's weg.

Blz. 58:

> Treed op voor 't vaderland
> En maak den vorst verplichting door uw zwaard.

Op blz. 62 vraagt Harald aan Harigold:

> Waaraan moet 'k zoo 'n schoon gedrag toeschrijven?

en op blz. 74 zegt Blidi:

> Weer was het Harald en toch was 't hem niet, [1])

Op blz. 94 klaagt Blidi's moeder tot haar:

> Ach, mijn kind, mijn kind, gij scheurt
> Mijn vezels door.

waarop ze eenige oogenblikken later verzekert:

> Ik ben gespannen.

O, die verzen, die verzen, waarvoor geen enkele verontschuldiging te vinden is!

Ik eindig met een brokje van Harald (blz. 100):

> O, kom, mijn dochter, treed dichtbij, dat is
> De maagd, die aller voorbeeld is, die op
> De tongen zweeft van velen en in 't hart
> Van, ja, mijn oogen zijn zoo zwak, vergeef,
> Dat 'k zoo aandachtig u beschouw, ik kus
> Den zoom van uwe kleedren, Blidi, laat,
> Laat mij, nu 'k zoo goedgunstig u ontmoet,
> Uw stemme hooren, ja, uw reine stemme.

Na de lezing van zulke „poëzie" is stellig Lessing's vraag gerechtvaardigd: „Wer wird nicht lieber eine kernichte, wohlklingende Prosa hören wollen, als matte, geradebrechte Verse?"

Ik heb hiermee mijn weinig opwekkende taak afgewerkt. De poging van den heer Van Elring lijkt me grootendeels mislukt. Zijn willen was zijn kunnen te ver vooruit. In Van Suchtelen's *Kroisos* is een gelukkige verhouding tusschen talent en intentie merkbaar, samenwerkend tot eene harmonische eenheid. In *Harald de Skalde* wordt die harmonie niet bereikt.

W. G. v. N.

---

1) Ik spatieer.

LITERATUUR.

Critiek en Kunst.

WILLEM KLOOS, *Nieuwere Literatuur-geschiedenis*, III en IV. Amsterdam, S. L. van Looy.

L. VAN DEYSSEL, *Verzamelde Opstellen*, Achtste en Negende Bundel. Amsterdam, Scheltema's en Holkema's Boekhandel.

IS. QUERIDO, *Literatuur en Kunst*, Eerste Reeks. Haarlem, Erven F. Bohn.

F. SMIT KLEINE, *Denkers en Dichters*, Utrecht. A. W. Bruna & Zoon.

EDW. B. KOSTER, *Studiën in Kunst en Kritiek.* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

ALBERT VERWEY, *De Oude Strijd.* Amsterdam, W. Versluys.

HENRI BOREL, *Opstellen*, 2e Bundel. Drukkerij en Uitgeversmpij. „Voorburg".

I.

Alvorens een en ander te zeggen over deze geheele reeks van werken, in hoofdzaak gevuld met literaire meeningen, mag ik zeker eerst wel iets doen voorafgaan over literaire critiek in 't algemeen. Over het al of niet noodige van critiek kan ik zwijgen, mij bepalend tot het feit dat *zij* er is. Iets kan onnoodig lijken en onvermijdelijk zijn [1]). Critiek is den mensch aangeboren. In het onwillekeurige: „ik vind" van wie ook ligt een uitgesproken oordeel.

1) „Hoeveel er gescholden wordt op kritiek, ze moet er zijn, als prikkel en als richting.

„Slechte, oppervlakkige, jaloersche, beste, gevoelige, fijne en zuivere kritiek, ze hebben allemaal d'r waarde.

„Een schrijver met menschenkennis, en ook 'n lezer, leert er de karakters der beoordeelaars vaak scherp en grondig uit kennen."

Querido over Streuvels' *Minnehandel.*

Als dit oordeel in zake literatuur eenige waarde en eenig gezach wil hebben, dan dient de beoordeelaar in staat te wezen zijn „ik vind" nader toe te lichten en te motiveeren. En hier begint de moeilijkheid.

Wie in de maatschappij onderscheid gaat maken tusschen goed en kwaad, heeft indien hij niet meer wenscht dan grove onderscheidingen een zekeren norm, zoo iets als een sociale moraal, waaraan hij de daden der menschen toetsen kan. De codex van die sociale moraal is het strafwetboek, en wie „kwaad" bedrijven, komen met de wakende handhavers der maatschappelijke voorschriften in aanraking. Zelfs buiten die sociale is er nog een ethische moraal, welke ook als gangbare maatstaf gebruikt kan worden, al wordt dit reeds lastiger. Maar we vinden toch bijv. leugenachtige, valsche menschen slecht in vergelijking met waarheidlievende en oprechte.

Doch stel u nu eens tegenover de literaire kunst. Waar zijn de wetten, waarop gij u beroepen kunt, en waar is de — mutatis mutandis — ethische moraal die u helpen zal?

Ge staat tegenover elk nieuw kunstwerk als tegenover het onbekende. Ge leest een roman, ziet een tooneelstuk, hoort een gedicht en bemerkt dat er een beroep op u wordt gedaan, op datgene in u wat oordeelen moet. En dat voelt zich aangetrokken, of afgestooten, of blijft onverschillig. Ja, het ondergaat vaak zeer gemengde aandoeningen: vindt mooi en leelijk beurtelings, zelfs tegelijk. Toch wilt ge tot een ander over die aandoeningen spreken, wilt ge uw bewondering, uw ontroering, uw afkeer, uw ontevreden- of onverschilligheid hem verklaren, uit lust tot saamvoeling, uit roeping tot smaak-verbetering, omdat gij meent door uw groote liefde voor literatuur ook vanzelf uw eigen smaak, dat wil zeggen uw reageerende gevoeligheid veredeld te hebben.

Bewijzen kunnen we niets. Artikels toepassen evenmin. Ons oordeel is gebouwd op wat men wel genoemd heeft „een bodemloos subjectivisme". En — o wonder! — het kan daarop staan rotsvast.

Nu heeft men wel getracht ook voor het kunst-schoon bepaalde regelen vast te stellen; men heeft op academiën uit de kunst der eeuwen omzichtig aesthetische normen afgeleid, en op die wijze getracht onder het kunst-oordeel een behoorlijken bodem te metselen, maar... men heeft vergeten deze kleinigheid: dat de kunst in elke nieuwe eeuw op nieuw geboren wordt en vaak in de ziel van hem die absoluut niets af weet van, of in elk geval zich niet stoort aan welke regels en normen door schoolsche aesthetici vastgesteld. En daarom hebben de eerstgenoemden zoo heel dikwijls tegenover nieuwe kunst een droevig of dwaas figuur gemaakt.

Lessing heeft het gezegd en Querido herhaalt het op zijn wijze:

„Elk groot werker lacht om bepaalde bouw-voorschriften, konceptie-

reglementen; lacht om elk bindend, akademisch-duf geformuleer. Elk groot werker bouwt voor zichzelf eigen wetten en voorschriften en dwingt scholastici naar hèm te luisteren, den bouw te toetsen aan *zijn* beginselen van struktuur, *zijn* architektonisch besef. En als we zien dat een waarlijk groot werker aan 't woord is, volgen wij gewillig. Dan bestaat er geen aesthetisch reglement. Maar..."

Let nu wel op, nu komt de critiek als orde-bewaarster tegenover eventueel tè anarchistische neigingen.

„Maar toch is er *in* ons, ook staand tegenover 'n oorspronkelijk scheppend werker, een geheimzinnig levende en altijd zacht-ademende intuïtie, die smetteloos zuiver laat voelen of er bouw, eenheid, groepeeringsmacht in zijn kunstwerk leeft, of er werkelijk een hoogere orde bestaat, al is bouw, eenheid en kompositie ganschelijk geïndividualiseerd door eigen opvattingen. M. a. w.: Wij willen toetsen aan z'n *eigen* architektonische begrippen, of hij *zijn* bouw-orde werkelijk verstaat."

Met nog andere woorden: we toetsen elk kunstwerk in de eerste plaats aan de intentie van den maker.

Toch voelen we dat wij, met den besten wil zoo objectief mogelijk redeneerend, in een kring van subjectiviteit blijven rondloopen. In Querido's formuleering wordt dat onontkombaar kringetje aangeduid met de woorden: „als we zien dat een waarlijk groot werker aan 't woord is..." Met andere woorden: als we zien dat er een groot, in elk geval zelfstandig kunstenaar aan 't werk is. En hoe zien we dat?... Uit zijn werk. Onze geheel subjectieve indruk van dat werk begint dus met te beslissen, wordt tegelijk het punt van uitgang èn het punt waartoe we langs den weg der redeneering weer terugkeeren.

In elk geval blijkt ook hieruit de erkenning der souvereiniteit van den kunstenaar, die doen kan wat hij wil, mits zijn werk aan zijn bedoeling blijkt te beantwoorden. Indien het dat doet, hebben wij het te aanvaarden, al strijdt het ook tegen ònze opvattingen, die of individueel of voor velen gangbaar zijn als kloppende met kunst-theorieën, overgehaald uit de kunst van vele eeuwen. Of hij bij het belichamen van zijn levensvoelingen alleen zich zelven voldoen wil, dan wel ook anderen, is bijzaak. De regel is dat de schilder zijn doeken niet in zijn atelier houdt, de tooneelschrijver zijn werk liefst voor 't publiek brengt, de schrijver zijn boeken uitgeeft. Dat wijst op een behoefte aan meevoeling en sanctioneert door het feit zelf het uitoefenen van critiek.

Over de verschillende wijzen van critiek-schrijven zal ik hier nu niet uitweiden. Alleen dit zeggen: dat nog altijd, daar toch al uitteraard ons oordeel zoo geheel subjectief is, mij die wijze het verkieslijkst lijkt waarbij het behandelde werk hoofdzaak blijft, en de argumenten voor het oordeel zooveel mogelijk daaraan ontleend worden. De criticus is en

blijft de beoordeelende persoon, maar tracht als het ware het werk voor zich zelf te laten spreken. Van zich zelf wegcijferen is daarbij geen sprake; immers uit de wijze waarop hij dit volbrengt komt zijn persoonlijkheid, zijn inzicht genoegzaam voor den dag. Maar hij laat zijn lezer zooveel mogelijk door het behandelde zelf voelen waar, volgens zijn gevoel, het den kunstenaar al of niet gelukt is zijn bedoeling te verwerkelijken.

Tegenover deze methode, de zgn. objectieve, die met redeneeren, formuleeren van onderscheidingen en ontleden tracht den lezer eigen inzicht te doen deelen, staat een andere, welke gebazeerd is op een andere opvatting. Zij zegt: kunst is in hoofdzaak gevoels-uiting. Het gevoel is door verstandelijke onderscheidingen en formuleeringen niet te naderen. Nooit kunnen verstandswoorden raken aan de essentie der kunst. Wil men den indruk daarvan weergeven, dan kan men dat het best doen door dien op zijn beurt weer te ver-kunsten. Reageeren op gevoels-indrukken is lyriek. En ergo dient goede critiek nu en dan lyrisch te worden waar het verstandelijke te onmachtig blijkt om eenigszins recht te doen aan de bekoring door de schoonheid, aan den afschuw door 't leelijke gewekt.

Stellig is er iets voor te zeggen. En de criticus kan zeer zeker door te reageeren in lyrischen vorm een veel sterker suggereerenden invloed hebben dan door logisch redeneeren. Maar — 't blijft een zeer gevaarlijk bedrijf. Immers, de critiek-schrijver komt er zoo licht toe aan de uiting van zijn persoonlijke voelingen zooveel zorg en ziel te besteden, dat de eerste aanleiding daartoe op de tweede plaats komt, ja zelfs geheel vergeten wordt. En dat is zoo natuurlijk. Als een lyrische dichter ons de schoonheid van boomen of duinen of weiden bezingt, dan is het ons voldoende om door de schoonheid van zijn gedicht bekoord te worden, gelijk het hem voldoende was zijn indrukken in schoonheid weer te geven. Komen we daarna tot de gevolgtrekking: dat moeten wel mooie boomen of duinen of weiden geweest zijn die hem tot zoo mooi zingen hebben geïnspireerd, dan is toch de indruk van dat zingen hoofdzaak. Nog grooter wordt het gevaar als de lyrische criticus, eenmaal op die wijze uiting gevende aan persoonlijke voelingen, zich maar laat gaan en geheel het verband, of wel het stemmingsverband verbreekt tusschen de oorzaak: het te beoordeelen werk — en het verwachte gevolg: zijn critiek.

Ik heb hierop gewezen bij het spreken van Querido's *Over Literatuur* in dit tijdschrift. [1])

Over L. van Deyssel, die in onze letteren der laatste kwarteeuw de lyrische critiek invoerde, — ondanks zijn zelf waarschuwen tegen 't verwarren van critiek met ontboezeming [2]) (*Nieuw-Holland* 1884), — heeft in

1) Jaargang 1904. Dl. II, blz. 351.

2) De onderscheiding is trouwens niet vol te houden: wie kan aanwijzen waar de ontboezeming ophoudt en de critiek begint?

zijn proza-lyriek meer dan eens dat verband verbroken, en ik geloof dat menig lezer die onder suggestie van de ontboezeming het daartoe bezielende boek is gaan lezen, zich verbaasd heeft afgevraagd of het nu werkelijk dìt wel geweest was wat bedoeld werd.

Is Van Deyssel zich het gevaarlijke van het genre bewust geworden — het gevaarlijke van zich maar te laten gaan in lyrische verrukking, onafhankelijk van zijn onderwerp soms? We moeten het wel vermoeden als we hem thans zich zien beperken tot uitsluitend betoogend gestileerde critiek.

Er is dan ook aanleiding toe!... Denk eens aan de pathetische verheerlijking van Van Eeden's *Ellen* in 1891. „Over Ellen ben ik zielsverheugd. Met Ellen is Van Eeden in de Hooge Literatuur. Ellen heeft de immense schoonheid van een eindelijke, opperste zelf-ontdekking....

„Ellen is als een Mis....

„Ellen is als een bloem, één wonder-lelie-bloem, hooger dan manshoogte, berg-hoog, die tegen aardschen weêr en wind, òp, langzaam zacht òp, tegen de rukken der windvlagen in, tegen den regenval, tegen de weêrlicht-schoten, tegen het donder-slaan, groeit en bloeit, ongekreukt in haar vleugel-groote uitgebogen bladen, vrij en zeker den stillen vasten glans van het groote goud-hart open tegen den nacht.

„Ellen is de hymne aan den schoonen maagdgod...." enz.

Kortom — Van Deyssel had in 1891 niet een bewondering, maar een bevlieging voor *Ellen*. En een groote tien jaar later moest hij komen verklaren dat hij het niet zoo bizonder gevonden had, — nu ja, wel voor Van Eeden — maar niet in vergelijking van wat er omstreeks 1891 door anderen geschreven en gedicht werd.

Dat kwam waarschijnlijk alleen door de lyriek, die in '91 haar voorwerp vergat!....

Er is nog een treffend voorbeeld. Voor het andere gevaar.

Ten opzichte Van Looy is Van Deyssel zich, wat bewondering betreft, in ontboezeming en critiek gelijk gebleven. Dat is dus anders dan met Van Eeden. Maar vergelijk nu eens de fijn ontledende en onderscheidende, de door zuiverheid van formuleering uitmuntende critiek in den Achtsten Bundel met de ontboezem-critiek in den Derde (eerst *Proza-stukken* getiteld).

Van Deyssel is vol bewondering voor Van Looy's eenvoud: juist den eenvoud die het zoo moeilijk maakt de „lieve kunst in haar bestanddeelen te ontleden." En hij geeft ter verduidelijking van zijn bedoelen deze poëtische vergelijking: „Zoo een alinea van Looy doet ook als een onbekende, mooye, maar meer dan mooye, want lieve, vrouw, die plotseling om den hoek komt kijken van een zomerpriëel waarin gij vertoeft."

Hoe gelukkig is dit eenvoudige beeld gekozen, in harmonie met den innigen eenvoud van Van Looy's *Feesten*.

Welnu — door dien zelfden eenvoud is Van Deyssel vroeger ook al getroffen in Van Looy's *Proza*. Vooral in *De dood van mijn poes*, het aandoenlijke verhaal vol ontroerende menschlijkheid. Maar hoor hem daar nu eens over in den Derden Bundel (1890).

„En o, die kolossale teederheid van het laatste verhaal; welk een zilver-zuivere ziel en welk een strenge kunstkracht moet de man hebben die zoo van vuur en van ijs een hemelhoogen graftempel weet te bouwen voor het doode zachte klein-kleine, dat hij lief heeft gehad. Ik voel dat ik dit laatste van Van Looy's verhalen het mooist zie, en ik zou er nog lang en veel [1]) over door kunnen gaan, maar ik wil mijn taal-zaal voor dit taal-schilderij niet al te rijk verven, niet door een gemakkelijke rijkheid van bont gepolychromeer den intensen eenvoud van dit meesterstuk kermisachtig verlichten."

't Is of ik iets als een gewetenskloppinq voel in de laatste regels. 't Is dan ook welletjes geweest. Men leze nog maar den tweeden zuiver rhetorischen zin van deze ontboezeming, beginnend met: „Ik heb niet dien drang, die opvoert," enz., om ten volle overtuigd te worden, voorzoover men 't niet al is, dat grooter disharmonie moeilijk bestaan kan dan in dit geval tusschen het bewonderde werk en de uiting zelve der bewondering.

Tusschen de jongste critieken van Van Deyssel en van Willem Kloos is in hoofdzaak dit onderscheid, dat de laatste meestal begint met een theoretische inleiding van algemeene strekking, een beschouwing van de kunstsoort waartoe hij het behandelde boek acht te behooren.

Zijn *Nieuwere Literatuur-geschiedenis* lijdt in den titel aan hetzelfde euvel als de critieken en beschouwingen waarop zij het vervolg is, en die verscheen onder den titel *Veertien jaar Literatuur-geschiedenis*. Immers van een geschiedenis, een met zorg saamgesteld verhaal van de lotgevallen onzer letteren, een geregelde behandeling van de verschillende verschijnselen in oorzaak en gevolg en onderling verband, is geen sprake. We vinden hier verzameld veel materiaal voor een dergelijk werk, dat nog op de hand van den bouwmeester wacht om er een harmonisch geheel van saam te stellen.

Al jaren geleden heb ik er op gewezen dat men heel wijs doet met bij Kloos de twee elementen, waaruit hij zijn critieken samenstelt, het algemeen-beschouwende en de daarop volgende critische behandeling van een werk — men zou zeggen: de preek en de toepassing — zorg-

1) Ik heb gespatiëerd. v. N.

vuldig van elkaar te scheiden. De algemeene beschouwingen toch zijn kostbare bijdragen voor een literaire schoonheidsleer, getuigen van een doordringen tot in de kern van allerlei aesthetische vragen, en bekoren door zuivere en vooral zoozeer oorspronkelijke stileering, dat men geen bladzij lezen zal zonder den auteur te herkennen.

Lees bijv. alles wat hij over poëzie schrijft en ge zult overtuigd worden hoe dicht deze dichter tot het wezen der poëzie genaderd is en hoe gelukkig hij in verstandelijk, fijn onderscheidend betoog u weet nader te brengen tot de quintessens van verskunst. Er is iets klassiek-rustigs, een groote zelfbewustheid en kracht en klaarheid in de mededeeling van zijn kunstmeeningen, en het zou kunen bevreemden dat niet vele jongeren die ook hun critische inzichten wenschen uit te spreken, dezen veelzijdigen literatuur-kenner tot hun meester gekozen hebben.

Ik geloof echter dat daarvoor verschillende redenen bestaan. Ten eerste, dat het lyrisch-ontboezemen met veel pathos en gewichtige hoofdletters bij abstracte begrippen (?) gemakkelijker en veel meer imponeerend, zoo niet epateerend is. Ten tweede dat de groote literaturenkennis die Kloos tot zoo diep inzicht heeft geleid, maar niet een-twee-drie te verwerven valt. En eindelijk — ik wil deze reden vooral niet verzwijgen: dat Kloos' toepassingen, critieken op bepaalde werken, beschouwd als vruchten van den boom zijner aesthetische kennis, eenig wantrouwen wekken aangaande den vruchtdrager.

Dit laatste is wel jammer, en getuigt in elk geval van der jongeren kortzichtigheid.

Want laat hij een dichteres als Lucie Broedelet, een dichter als Van 't Hoog prijzen en met de geestdrift van een tooster uitroepen: „Leven de jongeren!" — hij is toch ook de man die èn zelf met schitterend-mooie gedichten onze literatuur verrijkt heeft èn, na al wat hij reeds in doorvoelde formuleering over „poëzie" schreef, nu in zijn IVe deel nogmaals op deze wijze zijn meening geeft over „Verzen". (In een artikel over Edward B. Koster en Guido Gezelle).

„Wat toch zijn verzen? Laten wij elkander eens goed verstaan. Verzen zijn, precies-gezegd, regels schrift van een bepaalde lengte, waar de lettergrepen elkander volgen in een bepaalde verdeeling der klemtonen, zoodat er, bij wie ze hard-op leest, een zekere, regelmatig wederkeerende, verheffing of daling van stem moet ontstaan.

„Verzen nu zijn er bij millioenen reeds geschreven, en nog altijd gaat men door, er nieuwe te vervaardigen, zonder dat de schrijver daarom per se een dichter behoeft te zijn. Want het wezenlijk-dichterlijke, de poëzie, ligt geenszins alleen in dat rijmen en rhythmeeren, al gaat het er dikwijls wel mee samen.... Neen, de poëzie ligt, in de allereerste plaats, in de menschelijke ziel. Ons diep-in-liggende, levende wezen, de

kern van ons zijn, dáár schuilt de werkelijke, voelende en ziende en zingende dichter, en als die tot uiting komt, dan kan dat wel dikwijls in regelmatige rhythmen gebeuren, maar dat rhythme blijft dan toch altijd maar de zinnelijke vorm, die een min of meer geslaagde benadering van de inwendig-ruischende zielsmuziek is, en daarnevens ligt het poëtische evenzeer in het geschrevene, gevoelde woord, dat dus, van zijn rhythmus ontdaan, óók nog poëzie, alleen wat minder volmaakt, zal moeten wezen, en dus geen dor-droog geredeneer of weinig zinvolle woordenkraam mag zijn."

Wanneer hij schrijft over Coenen (III, 76), dan zal hij er een inleiding over het realisme aan doen voorafgaan, die als wij ze goed lezen, volmaakt klopt met de uitspraak van Van Deyssel, dat „goed Realisme ideaal" zal zijn (VIII, 15) en die nog elders gezegd heeft dat we toch vooral voorzichtig moeten zijn met het gebruik van de woorden „realisme, naturalisme, idealisme", dat realisme en idealisme elk van tegenovergestelde zijde het hoogste trachten te naderen en dat het idealisme grooter naarmate het meer reëel en het realisme grooter zal zijn naarmate het meer ideaal wezen zal.

Van Deyssel doet zulke uitspraken tusschen detail-critiek in, Kloos maakt er verreweg het meeste werk van. Zoo zal hij het hebben over Marie Metz-Koning, over twee deelen sprookjes, een roman en een bundel verzen. Welnu — van de dertien bladzijden aan haar gewijd, worden er tien gebruikt voor een beschouwing over het verval der romantiek en het eeuwig-waardehoudende der echte romantische kunst. Dan volgt er in algemeene gezegden een globale waarde-bepaling van haar werk.

Hij waagt zich maar zeer zelden aan detail-critiek, is daar niet het sterkst in. Maar het valt niet te ontkennen dat er daardoor iets breeds, iets univerzeels in zijn kronieken is, dat ze op zich zelf buiten relatie met het behandelde (?) boek als theoretische beschouwingen van veel waarde doet zijn voor wie waarlijk iets voelen willen van het essentieele der literaire kunst. Te bespreken boeken zijn hem een aanleiding, meer niet. Zoo, als hij een *Aenaeïs*-vertaling gelezen heeft van Dr. Chaillet, krijgen we een duidelijke uiteenzetting van wat de schoonheids-eischen zijn voor een goede vertaling van klassiek dichtwerk. Voor jonge literatoren lijken mij de opstellen van Kloos van zeer groot belang. Ze kunnen hun voordeel doen met de zoo wel overwogen en keurig gestileerde formuleeringen van aesthetische inzichten, gestevigd door een breede literatuur-kennis en berustend op een fijn gevoel voor de essentie van literaire kunst. Nadrukkelijk wil ik dat constateeren juist nú — nu zich onder het aankomend geslacht bij enkelen een bedenkelijke neiging openbaart om over dezen klassiek-gevormde en bizonder-begaafde onder de ouderende generatie op een hun allerminst passenden toon zich uit te laten.

De bundel van Querido bevat een uitvoerige critiek op Heijermans' *Diamantstad*, een paar artikelen over Streuvels en eenige fragmentarische critieken, kortelings in dit tijdschrift gepubliceerd.

De critiek op Heijermans is breed opgevat [1]). Al bepaalt zij zich tot *Diamantstad*, toch wordt ze min of meer een synthetische karakteristiek van zijn anderen arbeid.

Heijermans is geen „gemakkelijk" auteur om over te schrijven. Ten eerste, omdat zijn onbetwistbaar groot talent zich zoo weinig gelijk blijft, en ten tweede omdat hij zelf beweert dat hij met zijn kunst een bepaald doel beoogt.

Wat punt 1 aangaat, geeft hij een saamgesteldheid van hoedanigheden te aanschouwen die dikwijls moeilijk uiteen te houden zijn. Kloos heeft getracht van hem een beeld te geven (III, 129).

„De heer H. Heijermans Jr. is een vrijwel opmerkenswaardig mensch. Gevat en handig, niet ongevoelig en ook niet onpractisch, kinderlijk-naïef soms en weer ouwelijk-bedacht dan, journalistisch bedreven in uiterlijke trucjes en vorm-maniertjes, een journalist bij uitnemendheid, en dan toch weer plotseling, voor een oogenblikje, met een zuiverheid van vizie en een diepte van inzicht, die op de grens van 't geniale staat, zóó is de heer Heijermans..."

Kloos schreef dat naar aanleiding van *Ghetto*, sedert heeft Heijermans gelegenheid gegeven zijn talent in heel wat meer uitingen te waardeeren.

En Querido heeft alle hoedanigheden van Heijermans' kunstenaar-zijn zeer scherpzinnig doorvorscht, om dan met logische onderscheiding na te gaan, welke bevorderlijk geweest zijn en welke een hinder voor 't bereiken van zijn doel: het scheppen van een episch geheel, waarvoor *Diamantstad* wil doorgaan.

Querido vindt Heijermans geen epicus — veel meer een detail-ziener, een Falkland, die zich niet laat verloochenen. Hij prijst de innigheid van zijn gevoel, de bewogenheid waarmee hij zuiver op indrukken reageert, maar het compozitie-vermogen voor een groot en grootsch geheel vindt hij niet bij hem.

Dan de subjectiviteit. Een epicus moet evenals een tragicus objectief zijn zoo veel mogelijk. In *Ghetto* heeft Heijermans een Rafaël geschapen, die alles zegt wat Heijermans op het hart ligt. Dien Rafaël vinden we in het meerendeel van zijn werk terug. Hij is de porte-voix van den auteur, de vermenschelijking van zijn opiniën. In *Diamantstad* heet hij Eleazar.

Het subjectieve staat den epicus in den weg. Querido spreekt volstrekt niet geringschattend over Heijermans' gaven:

„O! ik voel op heel veel pagina's wel den scherpen waarnemer, den

1) Het eerst verschenen in *Groot-Nederland* 1905, Dl. I.

peinzer, den weemoedigen aanbidder van toon en atmosfeer, van licht en schaduwgroei; den geheimzinnig ontroerde door al het diepe, mysterieuze schoon van kleur-stervende huisrompen, van grachten en pleinen. Ik zie wel den aanvoeler, teeder en innig, van schemer en nevelen, van grauw en luchten. Ik zie wel leven den bijna dekadenten sensitivist van groote-stads-koloriet en tonalisatie; den fijne sensitivist van een brok wereldleven; de droom-groote, dichterlijke, schuwe schilderszziel, bestarend heel dat krioelende zwermende menschen-bestaan, — maar 't blijft individualistische ziening, die geen epische steunselen vindt."

Zoo is het heele artikel een doorgaande poging om — de bedoeling van den schrijver als maatstaf nemend — conscientieus aan te wijzen door welke eigenschappen die bedoeling niet kon worden verwezenlijkt. Juist het scherpe en vaak anecdotische detail-zien, het knap typeerende dat echter bij 't scheppen van typen blijft zonder aan de diepere psychologie te raken, de handigheid die met effecten en trucs werkt — ze zijn evenveel hindernissen, waarover Heijermans gestruikeld is. En wie het diepgaande en gewetensvolle betoog van Querido ten einde toe volgt zal zijn concluzie moeten aanvaarden.

„Met epische kunst heeft *Diamantstad* niets uit te staan.

„Dat Heijermans een groot talent is hoeft niet meer gezegd. Maar zijn grootheid leeft 't gaafst in *kleine* kunst. Voor epischen arbeid van machtigen, hevigen adem, voor menschenschepping en groot-menschelijke tragedie, van diep-innerlijk levensbeelden mist hij nù nog de wèrkelijke gaven."

De polemiek met den heer en mevrouw Scharten — hoe interessant op zich zelf — had ik in dit opstel liever gemist.

Meer lyrisch is de critiek op *Minnehandel*, maar lyrisch in de goede beteekenis, dat ze ons de stemming suggereert die een boek als *Minnehandel* in ons wekken moet, de zachte aandoening van iets bizonder liefelijks dat een poos der kunst verre bleef. De romantiek, de idylle in de realiteit. Boeren en boerinnekes, samen feestend en vrijend en zingend, maar alles zoo heel onschuldig en speelsch in landelijken eenvoud.

Querido staat verstomd: „over zulke suikerzoete, poeslievige boerinnetjes, zulke levensbevallige, gevatte, snaaksche deerns en knapen, zoo argeloos naïef, zoo vol onschuldgetokkel en liefdoenerij. *Minnehandel* heeft iets operette-achtig onwerkelijks. Die mooie en bevallige deerntjes lijken bepoederd met valsche teederheid en stemmingzoekerij van Watteausche romantiek."

Maar dat maakt den kriticus niet blind voor 't vele aantrekkelijke en poëtische in die twee deelen van landleven op z'n mooist. Lees de bladzijden 120 en 121 ter verheerlijking van Streuvels' proza. Op blz. 159 over *Openlucht* ('n bundeltje, waarnaar hij meent dat deze auteur niet

mag beoordeeld worden) bewondert hij hem nog om zijn landschapsschilderingen: „Stijn Streuvels is de man die het land en zijn atmosferisch schoon door en door kent, en ook de kleur tevens van het landschap... (Hij) heeft werkelijk met z'n ziel 't licht, de tinten, de lijn, 't wolkenleven bestudeerd en innigst in zich opgenomen."

In de „Fragmentarische Kritiek" wordt een oordeel van Busken Huet gewraakt over Mme de Staël, Flaubert beoordeeld naar zijn dualistische natuur, Vincent van Gogh bewonderd en Montaigne gehuldigd als „het belichaamde gezond verstand der 16e eeuw."

Vergeleken met den eersten critieken-bundel van Querido *Over Literatuur*, maakt deze op mij een zeer gunstigen indruk. Heb ik mij tegen zijn wijze van critiek-voeren daarin destijds zoo kras mogelijk verzet — te meer verheugt het me mijn instemming en bewondering te kunnen betuigen voor wat hierin geboden wordt. Veel minder lyrisch, veel minder doctrinair en eenzijdig, even scherpzinnig maar met meer neiging tot waardeering en tot het formuleeren van een onhartstochtelijk weloverwogen oordeel, behoort het tot het meest belangwekkende in de literaire critiek der laatste jaren.

Het veelsoortige van den arbeid door Van Deyssel ook weer in deze Bundels bijeengebracht, noopt me tot hem terug te keeren. Van zijn „kritieken" lijken mij de verschillende op werk van Frans Coenen, Frans Erens, die op Van Looy's *Feesten* en M. Scharten-Antink's *Sprotje* de voornaamste. De aanteekeningen bij de *Camera Obscura* zijn voorzoover zij een oordeel motiveeren scherpzinnig en oorspronkelijk, doch waar zij zich bepalen tot een oordeel zonder motiveering klinken zij te veel ex cathedra. Bijv.: „*Vooruitgang* en *Het Water* zijn aardig." — „*De Schippers-knecht* en *De Veerschipper* zijn niets." Noteer dat nu maar, leergrage jeugd! Bij *Sprotje* trof het me den criticus te hooren gewagen van de „keurige nieuwe manier" der schrijfster. Hij stelt die boven haar oude werkwijze. Ook ik heb die „nieuwe manier" geconstateerd, doch ze niet boven haar vroegere gesteld — integendeel [1]). Vanzelf kom ik in dit artikel nog hierop terug.

De Negende Bundel is voor een groot deel aan Rembrandt gewijd. Bewonderende liefde voor den grootsten onzer schilders deed Van Deyssel bladzij na bladzij vullen met hetzij kunst-benaderende hetzij kunstbesprekende, in alle tot belangstelling en vereering opwekkende beschouwingen.

Of de schrijver zich zelf als Rembrandt-bewonderaar een zeker merk van bevoegdheid heeft willen geven? Alle kunsten reiken aan elkaar en

1) Zie Oct. afl. 1905.

derhalve zal een fijn keurder der eene allicht gemakkelijker naderen tot de andere, dan de eerste de beste. Nu maakt het inleidings-opstel *Het Rembrandtfeest in 1906* op mij den indruk, van een voorafgaande verklaring. Daaruit moet blijken dat de literatuur en de schilderkunst elkaar in de laatste 25 jaar innig verwant gevoeld hebben. Met vreugde herdenkt Van Deyssel het feit dat schilders tot de eersten behoorden die zijn prozastukken met bewondering lazen. Samen voelden ze hetzelfde voor de kunst, en dit deed hen doordringen in de quintessens van elkaars werk. 't Is mogelijk — maar er is iets dat tot voorzichtigheid maant. Een literator ziet nu eenmaal een schilderstuk anders dan een schilder, en vooral dan de schilder. Veel moois schrijft Van Deyssel over Het Joodsche Bruidje (blz. 55 en vlgg.), maar er is een groot deel literaire appreciatie, en daarvoor ben ik altijd wat huiverig. Zoodra als een literator over het sujet gaat spreken, aesthetizeeren, filozofeeren, fantazeeren zelfs, loopt hij gevaar — als zegt hij veel moois op zich zelf — geheel buiten de schilderkunst te verdwalen. Het zou bizonder belangwekkend en leerzaam kunnen zijn als een literator, tevens schilder, een Jan Veth of Jac. van Looy, eens wilden aantoonen hoe vaak de literaire critiek op schilderkunst, van Diderot af met zijn oordeel over *Le coucher de la mariée* van Baudouin tot onze dagen toe, met de beste bedoelingen gezondigd heeft.

Van Deyssel heeft geen moeite gespaard om op de hoogte te komen van zijn onderwerp. Te St. Petersburg, te München en te Weenen heeft hij de schilderijenmusea bezocht om vergelijkende studies te maken. Ook de Rembrandt-literatuur blijkt hij voor een groot deel doorgewerkt te hebben. En dat dit alles geschied is niet met den speurzin van den kunst-historicus, niet met het dilettantisme van den liefhebber die zooveel mogelijk wil weten en gezien hebben om mee te kunnen spreken, maar met de toewijding van een eerbiedvolle, in wien het sterk verlangen, de behoefte leeft om door te dringen tot de ziel van den beminden kunstenaar, voelt de lezer op tal van bladzijden aan de warmte der geuite bewondering. Liefde was ook hier drang tot kènnen.

Nu rest me nog te spreken over de zoogenaamde „Adriaantjes", waarvoor een nieuw hoofdstuk.

(*Wordt vervolgd.*)

W. G. v. N.

SONNETTEN

DOOR

LOUIS COUPERUS.

I.

Daar, waar de lenterozenwegen klimmen
Rondom de' olijvenberg... waar, rond en nauw,
De zee te aanzien is als een beker blauw
Tusschen veel villa's, die als gemmen glimmen;

Daar — marmer blank, roze granietsteen — zoû
Ik, 't peristylium ópen naar de kimmen,
Willen òprijzen doen een tempelbouw
Ter eere Eén der onsterflijke Schimmen.

Maar 'k vrees, mijn tempel zoû in der olijven
Grijszilvren schemer onbewoond steeds blijven,
Tusschen de azuren lucht hoog, de zee diep;

Na zóo veel sombere eeuwen zijn de goden
Te ver zelfs van dit blauwe land gevloden,
Dan dat mijn bede een enklen binnen riep...

II.

De goden willen niet, dat wij veel weenen;
Zij wenschen door hun wierook niet ons wee.
Vroom gaf ik àl mijn wee en weedom henen,
En wierp ze als àl mijn weelde op outertreê.

Nu voel 'k mij arm: mijn wanhoop is verdwenen,
Maar bibberkoud smeek, beedlaar, ik mijn beê:
O Hermes, deel mij nieuwen rijkdom meê,
Maak mij ten leste wijs, Pallas-Athene!

Schenk, Dionyzos, vreùgd mij voor dien weemoed,
Wiens grauwige offergeur uw gramschap suss'!
Vervoèr mij, als 'k moê in uw zege meê moet!

Goude' Apolloôn, gun me uw stràlenden kus!
En, Machtigsten! — Eroôs, dien 'k heb getart,
En Afrodite! Geeft mij wéêr mijn hart!!

III.

Bagno di Venere.

Vermarmersteend ontrijst tot heup, die blinkend rondt,
De roerlooze godin moerasgroen, ruischloos water...
... Zij spiegelde eens in rimpelloos lazuur 't gelaat er,
Wond met de teedre vingers zich de tressen rond,

En werd betooverd tòen, nauwlijks twee tellen later...
Sedert vergeefs zich spieglend, om heur slapen bond
Zij met verstard gebaar de grauwe vlecht, eens blond...
't Doorschijnend meer blauw werd een groene plas, die baadt haar...

De tijd verminkt' haar àl haar vingren; niet bewoog zij;
Met diepe, zwijgend-stille smartlijkheid gedoogd' zij
Breed, over de' ambren boezem, wònden eens barbaars;

Maar al die eeuwen lang heeft dicht steeneikgebladert
Een troost van tempelschaduw om haar heen vergaderd,
En de iris — paars — omscheptert de treê haars altaars...

IV.

O, is het aanschijn van dit landschap wel veranderd?
Zinkt niet de heilge Zon, schoon niet meer aangebeden,
Zoo als ze eeuwen geleden zonk ter kimme ook heden,
En strijkt door vuurgen hemel neêr haar vlammenstanderd?

Scheen toen dit ros gebergte oòk niet porfier? Omspande er 't
Grondlooze firmament ook toèn met starrenvrede
Die zelfde zee niet rond, de diep rùischende en breede,
Met zoom van blanke steden, gesnoerd aan elkander...?

En is mijn eigen ziel niet meer dan éens geboren,
Wat wil in 't purpren uur haar vreemd heimwee dan smachten
Naar vèr vervlogen liefdes in antieke nachten,

Die met die zèlfde starren ze aandroomt op te gloren...
Terwijl, trots 't eeuwen-spoelen en 't eeuwen-zeèruischen,
De zèlfde weelde wacht in een dier witte huizen...?

V.

Gewillig trekt de blanke buffel de egge
Door 't klonterland; uit brokkelmuur met bressen
Steken de agaven blauw metalen messen.
Veel wilde rozen weelgen langs de heggen.

Velden viooltjes, anjelieren liggen
Te balsmen achter zwartgroene cypressen.
De late lucht is honigblond, bij zessen.
Wat toch de ritselriethalme' altijd zeggen...?

Acht'r afgebladerd wingerdschutsel blankt
Aan pulvergrauwe wegebocht 'n taverne,
Die 'n blauwe-regen lucht met trosse' omrankt.

In 't iris-tuintje spiegelt de citerne,
Waarbij een donkre vrouw haar water pompt,
En 't is heel vreemd, dat plots een auto trompt...

VI.

'k Weet, heftig schuimend en donker kobalt,
Onder 't lang sleepend loover van moerbeien,
Een ruischend water, dat een rots afsnelt,
En glipt langs zilver gepolijste keien...

De zon wil zien, komt langs de olijven glij'en,
Sprankelt, voorzichtig eerst, dan dartel, al 't
Wit, roze en paars gebloemte door en valt
Diep, breed in 't bekebed zich uit te spreien...

't Ontdekt geheim van 't water tusschen 't lisch
Oogt blauw als lucht nu met myosotis,
En zonstraal-angstig schieten waterspinnen;

Tussche' anemone', op vleuglen van stijf gaas,
Zoemen libelle' in 't ruischend schuimgeraas,
En visschen flikkren van robijnen vinnen...

VII.

Zie, vriend, de kleine dingen dezer wereld;
Zij zijn wel lieflijk en somtijds zelfs schoon;
De nieuwe daagraad rozigt dauwbepereld,
En elken dag herstemt mijn ziel haar toon.

De kleine dingen en de groote goôn,
ZIJ zijn 't, waartussche' ik altijd heb gedwarreld:
Heeml van extaze' heeft mij de Nacht bestarreld,
Maar 'k weende soms om 'n bloem, mij niet geboôn.

Zoo nietig zijn we: in boete op de aard vernederd,
Doorvlijmt ons 't heimwee naar onze' Oorsprong groot,
Maar kleine liefde heeft mij vaak verteederd;

En kleine smart doorleefde ik tot den dood;
En kleine illuzies, vluchtigjes gevederd,
Troostten mij lief voor èlken god, die vlood....

VIII.

'k Bemin die appelbloesems in de rozige uchtendure,
Die gouden stuifmimoza's in den fèlsten middaggloed,
En de eerste volle, roode rozen, rijk aan liefdebloed,
Als schuinre zonnestralen er de passie-geur uit puren.

Meest zijn in 't mauve zonnesterven mij viooltjes zoet.
Als glories van den dagedood scharlake' en amber duren
Heb ik de olijven 't liefst, wier loovr' òplicht van schelle vuren,
Tot dat de schemerasch, die zinkt, ze weêr verdooven doet.

Maar als haar starrensluier over mij de Nacht komt plooien
Aâm ik het liefst seringe-aroom, als cinamoom zoo zacht,
Terwijl jasmijne' een regen kleine, blanke sterren strooien;

Tot trillend met de kreten van verliefde' hamadryaden,
De oranje-geuren, hóorbáar in den liefde-middernacht,
Me omsnerpen onder 't sikkelen dier eucalyptusblaadren ....

IX.

Ik heb dit land gezien in diep verleden:
Mijn ziel heeft daadlijk nagevoel zoo vreemd
Van diep antieke tijden aangezweemd,
En haar geloof aan de oude goôn beleden.

Geen koel verstand, dat nuchter 't haar ontneemt....
Toen ik ten tempelgang ben meêgetreden,
Schakelden ook, antiek, de blanke steden
Zich langs deez' blauwe bocht in palmenbeemd....

Hoorde ik het klappren van Foeniciërs riemen...?
Aanzag 'k geweldig voor Nicea's muur
Rome's legioenen dwingen den Liguur...?

Of heb 'k op feestdag in Antipolis
Gejuicht in 't circus om dien kleinen mime,
Die danste en, dertien jaar, gestorven is...? *)

*) Te Antibes is een antieke inscriptie, vermeldende den vroegen dood van een jeugdig danseertje: „PLACUIT ET SALTAVIT..."

X.

Ik wil de pure, rechte, marmren lijnen;
De stille plooien, week en wit en breed;
De kleuren hèl in klare zonneschijnen,
De aromen, druivezwijmlend, rozenheet.

Ik wil in steden blank op forumpleinen
De menschen móoi in vreugde en zelfs in leed,
Dat ik àl 't nietig kleine in groote en reine
Tragedies en verrukkingen vergeet.

Ik wil de zielen blijde om 't rijke leven;
'k Wil overvol van passie 't leve' en vrij,
Onder héel blauwe lucht in palmendreven.

De goden wil ik stralend, hoog verheven,
Rechtvaardig over alle', en mij ter zij
Wil 'k je nièt ànders, dan je bent gebleven....

XI.

INCANTATIE,

Van een Stervenden Genius.

„O, kom tot mij, gij denker, dichter, droomer!
Neem mij de hand; ik weet een paradijs:
Laat mij u leiden door latijnschen zomer;
De rozenvelde' ontbloeie' er waar ik wijs!

De accacia sneeuwt; terwijl de oranjeboom er
Bezwijmelt, is de olijf er zacht'r en grijs;
De zonnedag maakt u het hart er vromer,
De sterrenacht maakt u de ziel er wijs!

Ik ben wie in antiek verleden tijden
De weerld heeft blaùw met wijd gebaar ontwolkt;
Ik ben wie met godinne' en goden beiden

Den hemel, schittrend diep, heeft schoon bevolkt:
O kom, kom, voor 't te laat is, laatste Heiden!
Opdat uw lied mijn laatsten lust vertolkt....!"

NICE, 1906.

Nacht.

I.

Theeroos-roze avondschemering... Teêr-gouden schijn
Waaiert uit wèggezonken zon achter de bergen,
Die achter tooverslotmuur, teeder karmozijn,
Den gouden schat van 't Licht tot nieuwen daagraad bergen.

Heilige Licht! Meer dan gij gaaft, mag 'k, vroom, niet vergen.
De ontblauwde zee verschiet tot lila einderlijn,
Waar zich sirenen in opalen grot verbergen,
En 't schijnt mij: 'k zie er één, schrijlings op haar dolfijn...

Haar zang verjubileert blij-zacht door 't dauwig scheemren
Der sluiers van de Nacht, die sleepen, nu Zij zweeft,
De goddelijke Moeder, àan, uit 't oostlijk deemren...

Nachts koele handen sprenklen rust op al wie leeft;
En bij den laàtsten lach, gedempt, van de zeevrouwen,
Voel 'k in vertrouwe' op morgen vroom mijn ziel toevouwen...

II.

Weldaadge Duisternis, Moeder van Ruste, hoe
Kon zich de ondankbre mensch U Bron van Zonde ooit denken!
Oneindig-teedre, Gij, die ons met laafnis drenken
Komt iedren nacht, en dicht streelt de oogen, stárensmoê...

Zalige tooverban zinkt van uw ebben roê,
Terwijl vergetelheid uw gitte' amforen schenken...
Heilige Moeder, wil de blijde droomen wenken:
Ik sluit verwachtingsvol mijn ziel en oogen toe...

Uw glimlach, vol van sterren, is oneindig goed,
En dat ik tot U bid, vóor ik bid tot den Vader
Verschriklijk in Lichtglorie, is omdat GIJ nader

Tot uw aardkindren staat, Uw kindren stout en zoet; —
Murmlend, dat Zonde niets dan booze nachtmaar is,
En dat àl stoute kindren zoet eens zijn, gewis...

III.

Gij zijt het, Eeuwge Moeder, die de Smart begrijpt:
Kleine verdrietlijkheid van uw klein-stoute kindren:
Kindsmart, die uw liefkoozing en kus kan vermindren
Tot dat ontwaakt, het kind weêr naar zijn Vreugde grijpt.

Het rozige uur is dàn tot dageraad gerijpt!
De morgen is te plukken en er fladdren vlindren;
De dag wijkt open als een vreugdegaard te plundren,
Terwijl de Faun zijn lokgezang ons tegenpijpt.

Om 't geurblauwend altaar, ombloemd van versche slingers,
Schaart tot de Hymne zich de theorie der zingers:
Priesters van 't Gouden Leve', omlauwerd en omroosd,

En sluimerzwijmlend nog, na in ùw schoot getroost
Te zijn, rijst uw weêr zoete kind en strekt de vingers,
Dronken, naar d'eersten straal van 't opendagend Oost...

MILAN VAN SERVIË

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

Ik herinner het mij heel goed: het was den 20 November 1866, dat ik met een paar vrienden — een zeer geleerde Duitsche dame en haar man, Constant Leirens — bij welken ik tijdelijk te gast was, naar Parijs uit Brussel vertrok. Het ging over Bergen (Mons) met den sneltrein: van drie uur in den namiddag tot kwart over negen.

Nu duurt het minder tijd nog.

Het sprak van zelf, dat wij onzen gezamenlijken vriend, den heer François Huet, zouden bezoeken. Hij was, zooals men weet, hoogleeraar in de wijsbegeerte te Gent geweest. Zijn republikeinsche, socialistische gedachten werden destijds door clericalen aangeklaagd bij den koning en de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De toenmalige, liberale minister Rogier moest hem slachtofferen.

Huet diende zoogezegd zijn ontslag in en werd om ingebeelde gezondheidsredenen op pensioen gesteld, 1850.

Parijzenaar, had hij weder zijn geboortestad tot verblijf gekozen. Philosophische werken, die hij alleen of in collaboratie met Bordas de Moulin uitgaf, trokken opvolgentlijk zeer de aandacht.

Onder deze noem ik: *Eléments de philosophie pure et appliquée*, (1848), *Le règne social du Christianisme* (1853), *Essais sur la réforme catholique* (1856), *La Science de l'esprit* (1864), [1]) en meer andere.

Zijn roem was over de grenzen heen gegalmd.

Prins Michel van Servië — van het geslacht Obrenovitch — tegensteller van den pretendent Karageorgevitch, regeerend vorst, dweepte met de in die leerstelsels voorkomende levens- en wereldbeschouwingen. Hij was de voogd van zijn minderjarigen neef Milan, dien hij als troonopvolger had gekozen. Hij kwam op den

---

1) Over François Huet's gedachten zie Quack, *De Socialisten, personen en stelsels.*

inval dien knaap aan den heer Huet toe te vertrouwen, stelde zich met hem in betrekking; zijn aanbod werd aangenomen tegen hooge vergelding, en de jonge prins woonde sedert — ik weet niet meer hoelang — bij zijn leermeester.

Na een paar dagen verblijf en omzwerven in Parijs, reden wij op een mooien, kouden, winter-zonnigen morgen naar het ons bekend adres: boulevard St.-Michel. Deze was te dien tijde nog niet gansch volbouwd: huizen lagen in puin afgeworpen, gapingen waren in de murenrij, prachtpaleizen rezen uit den grond; mortel en kalk, steenhoopen en arbeidslui, bedrijvig door elkaar wemelend. Heel of ten minste een groot deel van Parijs lag overhoop, het was gedurende het bloeitijdperk der Haussmann-bouw-omwenteling....

Het huis, dat professor Huet bewoonde, was een groote vierkante blok, gelijkend op een buiten — een klein kasteel — zooals men in Vlaanderen zeggen zou. Het deed vooral daaraan denken, omdat het niet ten voorhoofde der straat, maar in een soort van tuin stond, alles wel beperkt tot bescheiden evenredigheden, maar met groote boomen toch en groen beneden.

Wij klommen op naar de tweede verdieping: breede trap, gestukeerde wanden, ruime, rijk gemeubileerde zalen.

Mijnheer Huet was uit.

Mevrouw ontving ons: Française ook zij: klein, mager, nerveus, pijlrecht zich houdend, heel hoog en hard van blos, met sterk-afgeteekende trekken, kortgeknipt kinhaar, een zwart snorbaardje en een stijve, grijzende krul langs elken kant der smalle wang, wat destijds nog mode was.

Wij kenden ze van vroeger ook sinds lang. Handdrukken en kuspartijen, luide wederzijdsche vreugdbetuiging; dadelijk een uitnoodiging om 's avonds te komen dineeren. Het trof juist dat men gasten had.

„En Milan," vroegen wij, „Milan, zullen wij hem zien?"

Zonderling, dat schier een ieder zulk een diep belang stelt in gekroonde of te kronen hoofden....

„Waarom niet? Hij leeft het gewone leven met ons mede."

Zij belde en verzocht een bediende den prins te roepen.

„Hij zit in zijn studeerkamer, de jongen moet veel leeren," berichtte zij: „Hij heeft professors voor elk vak; Huet bestiert enkel het onderwijs. Milan leert allerlei wetenschappen en talen: Duitsch, Engelsch, Servisch met een landgenoot; Fransch kent hij als een inboorling."

Een deur ging open, een twaalfjarige knaap kwam binnen: een mooie jongen, donkerharig, recht van neus, met fluweelen, zwarte oogen, lange krulwimpers, en een gezonden, buitengewoon frisschen blos. Hij naderde met een innemenden glimlach, als kende hij ons reeds.

„Vrienden van mij en van uw meester, uit Gent en Brussel," zei de gastvrouw. „Milan," stelde ze hem voor.

„Hoe moeten wij hem noemen?" had ik fluisterend gevraagd.

Zij aarzelde een oogenblik: „Zeg prins", sprak ze toen.

„*Bonjour, prince,*" zei ik.

„*Des amis de mon boss?*" vroeg hij, en op haar geknik, „O!" en hij reikte ons de hand.

„*Mon boss!*" Ik hoorde later ook, dat hij mijnheer Huet, dien hij letterlijk aanbad, aldus noemde. Ik vernam dat zulks in het Servisch „meester" beduidde, en mij trof de gelijkenis met het Vlaamsch woord „baas".

De huisbel tinkelde.

Na een korte poos trad weder een meid, witgemanchet, frilgeschort, kantgemutst, binnen en zei iets stil aan mevrouw Huet.

Deze sprong half van haar stoel op, in verwarring of verlegenheid:

„*La princesse!*" zei ze met de handen naar omhoog. „*O mes amis, excusez-moi, elle vient voir son fils, entrez ici, ici,*" drong ze aan, haastig een deur op den achtergrond ontsluitend.

En wij vluchtten letterlijk daarheen.

Maar de prinses had niet gewacht, tot ze binnengeleid werd. Zij was reeds in de groote kamer, waaruit wij moesten vertrekken en haar, die ons niet zien mocht, zagen wij toch: een fraaie figuur, gansch in kostbare pels, met een witten satijnen vederhoed op het hoofd, en de armen vol sachets en bonbondoozen.

De prins vloog naar haar toe.

En wij, nog onthutst over onze schielijke overkamering, keken elkander guitig en glimlachend aan, onder het gedempt aanhooren der fijne giegelstemmen en ophefmakingen van de prinses en mevrouw Huet.

Lang duurde 't niet, dat wij uit onze celgevangenis werden verlost.

De prinses had al hare snoeper-pakken op de tafel nagelaten.

Mijnheer Huet kwam binnen: op leeftijd reeds, gezet, met een aangezicht door de natuur niet begunstigd, ietwat door de pokken geschonden zelfs, maar mooier dan wat de conventie mooi noemt:

met een fijnen blik en een ziele-zonneschijn op de onregelmatig geniale trekken, en de blanke hand, rond als een kussen, warm als zijn hart, trouw als zijn vriendschap, blij-verrast naar ons uitgestoken.

Milan liep naar hem toe, klemde zich aan hem als een kind aan zijn moeder: „*Mon boss!*"

En *mon boss* liet de vingeren streelend op den schouder van zijn pleegzoon neer.

Des avonds aan het diner zat de prins ergens onder de gasten en werd niet eerst bediend, juist behandeld als ware hij de zoon van het huis geweest — daar had zijn oom Michel op aangedrongen. Hij was opgewekt en als hij wat te veel medepraatte, naar den zin van mevrouw Huet, deed ze hem zwijgen.

Zijn houding was overigens ook niet als die van een fatsoenlijken, twaalfjarigen jongen, maar van een drie- of vierjarig kind, dat nog geen begrip van deftigheid heeft. Hij klopte met zijn mes of zijn vork op de tafel, uit tijdverdrijf, tusschen het aanbrengen der gerechten, niet ontroerd door de vlam van haar terechtwijzend oog, en schreide eindelijk slachtofferlijk-luid, toen ze hem met woorden terechtwees.

Hij schreide overigens om een niets, ook storend-rumoerig aan het nagerecht, waar hem een tweede oranje-appel werd geweigerd.

„*Il pleure pour une orange et son grand père est mort sur le champ de bataille*," zei mijnheer Huet, met zekere plechtigheid, met de hand uitgestrekt hem aan de gasten aanwijzend.

En Milan droogde zijn tranen af en zette zich in postuur als een kleine, fiksche, heldhaftige krijgsman.

Hij sprak niet meer, hij scheen te luisteren.

Het gesprek werd heel ernstig gevoerd onder al die vrijzinnige menschen: over het Fransch keizerrijk met zijn dompers-politie en zijn misbruiken, en de lafhartigheid der bevolking, in platte aanbidding voor de macht — de portretten van den keizer en de keizerin stonden op alle mogelijke koop-voorwerpen te pronk, — over de lotsverbetering der werkersklas, over het onlangs ondernemen van een coöperatief weekblad, waarvan mijn reisgezel, Constant Leirens, met den Franschen publicist Léon Walras, hoofdopsteller en eigenaar of liever goudschieter was, en waarvoor ik — onvergeld — de beknopte vertalingen uit Engelsche en Duitsche

tijdschriften van dien aard leverde. De eerste nummers waren verschenen, het heette *Le Travail* [1]).

Mevrouw Huet mengde zich levendig in de besprekingen — de andere dames zwegen meest. Zij redeneerde heel hoog en met sterke overtuiging, wars van tegenspraak, en begeleidde hare woorden met afwijzende gebaren of zenuwachtig-kletsend handapplaus, als de uitgedrukte gedachte van een ander de hare beaamde.

Intusschen hield ze Milan in 't oog, corrigeerde hem bestendig met stiefmoederlijke strengheid. Hij scheen er overigens behagen in te scheppen haar, ongehoorzaam, te trotsen, niet achtend op de korte berispingen; opvallend den stoel naast dien van zijn boss innemend, als zij er een bij zich aanwees onder 't koffiedrinken; madame stuursch verwijtend hem aanziende, hij stout tegenkijkend met pruilerige lip.

Er werd gezongen, muziek gespeeld.

„*Milan va nous offrir des bonbons*," zei zijn meester.

De door de prinses meegebrachte doozen en zakken werden op een grooten japanschen schotel uitgeschud, aangevat door het kind en rondgedragen.

„*Mon boss*," zei hij, met de streeling van zijn glimlach, het eerst voor zijn meester blijvende staan.

„*Non, chéri, d'abord les dames*," werd hem gezegd met een even zoeten glimlach, die als de weerkaatsing van den zijnen op hem uitstraalde.

Ik zie hem nog, Milan, zooals hij zich voordeed op dat oogenblik: groot voor zijn leeftijd, flink en slank met zijn zachte, donkere oogen, zijn recht profiel en zijn rozen-kleur. Hij droeg een blauw fluweelen costuumpje, glimmig-fijnplooiend, als ware 't satijn geweest, een korte broek, had bloote beenen en witte, korte kousjes, boven de laarsjes uitpiepend.

Hij bood zijn kinderschatten zoo mild en lief aan, zoo naief-innemend: „*Encore, encore*," zeggend, als men te weinig nam naar zijn zin.

Onweerstaanbaar werd men aangetrokken in sympathie tot dien mooien knaap, een echt natuurproduct nog, ondanks zijn

1) Lang bestond het blad niet onder dien naam door de scheiding der opstellers. Constant Leirens gaf het weldra alleen uit onder den titel van: *Le Travailleur associé*.

zijn hoogen geboorterang. Hoe was het mogelijk dat iemand hem met ontoegeeflijke hardheid bejegende!....

Zonderling, en zeker ter afwisseling van het vele ernstig verhandelde, moest het wezen, dat iemand ten laatste voorstelde te dansen.

Iets dat aangenomen werd: men sloeg een flikker, jong en oud.

Milan speelde walsers en polka's en wierp in eens moedwillig de piano toe.

Hij had er genoeg van, zei hij, hij moest ook eens mededoen.

Mevrouw Huet nam zijn plaats in, en met eene der dames danste hij de kamer rond.

Des anderdaags — mijn weg voorbij hun huis leidend — haalde ik afzonderlijk de drie af, om bij den broeder van mijnheer Huet, professor bij het Collège de Ste.-Barbe te gaan déjeuneeren.

Ik was een oogenblik alleen met Milan in den salon. Hij naderde dicht bij mij:

„*Madame est méchante*," zei hij aan mijn oor.

Zij kwam juist binnen en verzocht hem zijn boss te verwittigen.

Hij verwijderde zich.

„*Quel charmant garçon*," zei ik.

„*C'est un mauvais garnement. Il est passionné, égoïste, indiscipliné. Il n'a aucun sentiment du devoir. Huet, malgré toute sa peine, ne parviendra jamais à en faire quelque chose qui vaille*," beweerde zij.

Akelige voorspelling, die mij destijds diep en als een onrechtvaardigheid trof....

En aldus trokken wij op langs de boulevards van Parijs: Milan met zijn arm door dien van zijn zoo innig geliefden boss, nu en dan, als een eenvoudig burgersjongetje, zijn halskraag tegen den kouden wind optrekkend; ik — weder wat rijker aan kennis van 't leven — volgend met madame Huet, stijf, klein, mager en recht in haar bruinlakensch kleed....

. . . .

Toen mijn zuster Rosalie den daaropvolgenden zomer 1867 naar de tentoonstelling van Parijs ging, logeerde zij bij de echtelingen Huet. Zij bleef er een drietal weken, en toen ze wederkwam, had ze bijna evenveel van Milan te vertellen als van iets anders.

Hij scheen een groote vriendschap voor haar te hebben opgevat,

en zij vond hem lief, schrander, fijn van geest, ondanks zijn kindergrillen. Zij waren vaak te zamen uitgegaan.

Het was hem, ik weet niet hoe, aan 't oor gekomen, — want wij spraken nooit daarover — dat ze verzen maakte. Hij wilde weten in welken trant en of het haar aanstond of niet, moest ze 't hem uiteendoen. Hij wilde weten in welke taal en, vernemend dat het Nederlandsch een vertakking der Germaansche talen was, zei hij, dat hij Duitsch en Engelsch kende, en zeker was hare gedichten te kunnen verstaan bij het lezen.

Hij deed haar beloven hem een exemplaar te zenden, als ze verschijnen zouden.

Mijnheer Huet vond dat de prins reizen, en vreemde landen zien moest. Milan zou beginnen met België en ook ons te Nevele bezoeken, er eenige dagen blijven met zijn boss.

Het was voor ons een feestelijk vooruitzicht.

Milan, steeds nieuwsgierig, had gevraagd wat er ter streek te zien was:

„Het feodaal slot van Oydonck, het kasteel van de voormalige heerlijkheid van Nevele."

Hoe was dat kasteel, waar lag het?

„Op een uur gaans van ons huis."

„Te voet?"

„Ja."

„Goed zoo," hij liep gaarne, zei hij.

„Vervolgens het kasteel van Poucques, twee uren ver; daarvoor moet men een rijtuig nemen. Heel mooi in Renaissance-stijl, door een urengroot park omgeven. Men vertelt, dat de grondvesten er van vier steenen beelden uitmaken, welke met de kaart spelen."

O, dat moest hij zien, die vier mannen onder een groot gebouw!

Zij had hem wel te zeggen, dat zulk verhaal voorzeker een verdichtsel was en die mannen — indien ze ook bestonden — onder 't water van de wallen zaten, het was gezegd en zijn verbeelding opgewekt, hij moest het onderzoeken, zei hij.

En dan.... maar dat was een lokvogel! de Dikke Linde, de Meire-Linde! De grootste boom wellicht van heel ons land, zoo groot, dat tien personen zich, op een reeks staande, achter zijn stam verschuilen kunnen!....

Twintig minuten enkel ver te gaan van onzent uit.

En zij vertelde hem, dat er een legende bestond, waarbij een

haveloos vrouwtje, in vroeger eeuwen, den hollen stam bewoonde en aldaar te spinnen zat. Dat er nu een andere boom of groote lindenscheut in het midden groeide. Dat er twee openingen in den stam waren en de kinderen der familie — in vacantie bij ons — door de grootste kropen om door de kleinste als door een venstertje suiker en lekkernij te krijgen.

Zijn oogjes hadden geflikkerd. Zijn kinderverbeelding teekende hem Vlaanderen als een tooverland af. Hij wilde en moest ook in die linde kruipen en hij, die zooveel snoeperij van 't allerfijnste naar hartelust had, hunkerde als een behoeftige naar die beetjes door de opening in de schors van den hollen boom toegestoken.

Van dat reisplan kwam er niets, hoewel in 't voorjaar van '68 de datum reeds was vastgesteld: den tienden Juni werd vorst Michel in het park van Topdchider te Belgrado vermoord.

Een voorloopig bewind werd ingesteld.

Overwinnaar op den pretendent Karageorgevitch, werd de jonge prins Milan — de eenige overblijvende Obrenovitch — door de Skoupchtina tot opvolger van den troon uitgeroepen, onder de benaming van Milan IV, en verliet hij onmiddellijk Parijs om zich naar zijn land te begeven.

Mijnheer en mevrouw Huet volgden er hem, de opvoeding van den veertienjarigen knaap verre van voltrokken zijnde.

Zij vestigden zich ook in het paleis van Belgrado.

Er werd een regentschap gevormd, bestaande uit drie personen onder leiding der Skoupchtina, die gedurende de minderjarigheid van Milan op regelmatige tijden vergaderen moest.

Met ingenomenheid schreef mijnheer Huet over zijn verblijf aldaar, meldde allerlei wetenswaardigheden betrekkend de bevolking en het leven, en sprak over Milan met de begoocheling van een vader, die zijn kind aanbidt. — Jammer, dat ik die brieven niet heb bewaard:

„*Il faudrait voir* Milan," schreef hij, „*vous ne le reconnaîtriez plus, quel gaillard! il est aussi grand que moi, trapu et fort.*"

In Juli '69 kwam er weder een brief van mijnheer Huet. De toon was moedeloozer, hij was niet wel, hij stond op het punt om naar Parijs te vertrekken; hij wilde een specialist raadplegen en hij voegde er bij: „*Ci-inclus deux portraits, un pour chacune de vous, Milan ne vous oublie pas, c'est lui les qui envoie avec son affectueux souvenir.*"

Teleurstelling!

De omslag was groot, onbeschadigd, de frankeering dubbel of nog meer, maar er staken geen photografieën in.

Het adres was van mevrouw Huet's hand.

„Laten wij dadelijk naar Belgrado schrijven, wat er van is."

Doch het werd verschoven, niet lang; eenige dagen zou het misschien zijn geweest, toen op den eerstvolgenden Zaterdag een kort bericht in de *Flandre libérale* ons met ontzetting sloeg:

Nous apprenons avec un vif regret la mort de M. François Huet, décédé à Paris hier à la suite d'une opération.

„Zou dat wel hij wezen?" met hartebevingen.

Wij wilden het betwijfelen nog: „De naam Huet is veel verspreid in Frankrijk. Het bericht is zoo kort, zoo onbepaald, geen aanduiding van professorat of vroeger leven in Gent...."

Onzin van onze spijt en onze vrees.

Een uitvoeriger levensbericht in 't zelfde dagblad gaf ons helaas! des anderdaags zekerheid....

Toen mevrouw Huet eenige weken daarna, ontroostbaar, roodgeweend, in zwaren rouw, met langen sleep en dichten kripsluier, naar Gent kwam, waagden wij het, na machteloos luisteren naar haar ontboezemingen, en het willen wekken van onmogelijke opbeuring, eens te vragen naar de photografieën van den prins.

„Ja, inderdaad," zei ze tusschen hare tranen, „ik was belast ze te zenden, ik zal vergeten hebben ze in den omslag te steken, ze zullen ginder blijven liggen zijn...."

Het was voor haar van geen belang. Zij achtte het van geen voor ons evenmin.

Haar smart eerbiedigend, dorsten wij geen verwijten doen.

Toen in 1870 de eerste druk van onzen verzenbundel te Groningen verscheen, zonden wij, de belofte getrouw, er een gebonden exemplaar van naar Servië. Wij voegden er een Franschen brief bij, waarin wij, half onder het prestige van zijn hooge waardigheid, half heimelijk-guitig — want wij zagen steeds nog vooral het wispelturig kind door de verbeelding in hem — den jongen vorst „Monseigneur" noemden. Het geheel was ietwat bombastisch-solemneel opgesteld.

Geen hoegenaamd antwoord kwam daarop.

De belangstelling in Milan verzwakte niet echter.

Opvolgentlijk vernamen wij door de dagbladen, hoe de minis-

teriën afwisselden in Servië; las ik later-alleen, dat Milan Obrenovitch in October 1875 in het huwelijk trad met Natalie, een dochter van den Russischen kolonel Kechko; in '76 oorlog voerde tegen Turkije, door Rusland bijgestaan; en hij den 6den Maart 1882 tot koning werd uitgeroepen. Hoe hij in October 1888 van zijn vrouw scheidde en eindelijk, onbekwaam om te heerschen, den troon afstond aan zijn eenigen zoon Alexander, in 1889.

Zijn schulden, zijn buitensporigheden van allen aard waren algemeen bekend. Milan's dood (1901) werd niet of weinig betreurd. „*Un mauvais garnement, Huet n'en fera jamais rien qui vaille.*"

De scherpziende gastvrouw had van toen af aan zijn aard en neigingen doorgrond.

Indien Milan's opvoeding echter niet plots door het overlijden van zijn begaafden leermeester onderbroken ware geweest, wie weet?....

Eens zag ik zijn wassen beeld in de verzameling van madame Tussaud te Londen. Hij stond daar in burgerkleedij: rood gekleurd, dik, breed, rechtgeschouderd, regelmatig van trekken.... Doch nooit zou ik daarin een zweem van gelijkenis met den mooien, fijnen, twaalfjarigen knaap hebben herkend....

Op een warmen Juni-avond terugkeerend in de laatste dagklaarte, hoorde ik in mijn straat de man, die er de dagbladen aanbracht, luidkeels roepen:

„Groot nieuws! Moord op koning Alexander en koningin Draga van Servië?"

Het wekte diepe ontsteltenis.

Die schrikkelijkheden van den Konak liggen versch in elks geheugen....

Moest de dynastie der Obrenovitch waarvan prins Michel zooveel voor de beschaving en het heil van zijn volk verwachtte, aldus in een bloedbad eindigen!....

9 April '06.

VAN JONGERE GESLACHTEN

DOOR

LEO MEERT.

IX.

Moeder en Jo beraadslagen: „Laot ons ee's zien wa' da' we allemaol hên, en ten zullen wij best weten waor da't 't moet staon...."

Natuurlijk moet de kast, het geschenk van onkel Wart en tante Wies, in het voorhuis. „Moeder, ao heiligbeelden zulle' wij daor op zetten, hè?"

„En de roomerkes meê' 't kanneken op de schouw." Zij bewonderen in 't verplaatsen nog dit stuk, dat geschonken werd door een ander familielid....

„Die printjes hier?"

„Nee', dáór zulle ze veel schoonder hangen."

Zij overzien nog de andere geschenken: een pan, zes borden, een ketel, vorken, lepels en messen....

„Maor wanneer toch zulle' ze 't gerief brengen da' we Vrijdag gekocht hên?"

„Jao kind, as't op de plak is, zijn ze zoo haostig nie'.... 'k zal ee's gao' kijken."

Voor de zooveelste maal loopt moeder naar al de winkels waar zij „op den plak het ontbrekende goed losgekregen hên."

Eindelijk toch zijn de meubelen daar:

„De schoone taofel en de zes biezen stoelen in de veurste plaots.... zet die' maor van achter;.... hier man, da' bed moet op de kelderkaomer...."

't Is nu alles op orde, en moeder doet nog de ronde, verschuift

hier een stoel, trekt aan de gordijn, herveegt nog eens het kraakwitte zand in de voorkamer....

„Alla, kind, ik vertrek. Ik wensch ao veel zegen en meegank in ao huis, en tracht het wel te stellen."

„Dag moeder, tot laoter" zegt Jo nog op den drempel. Zich wat voorover hellend, werpt zij links en rechts een vlugge blik in de straat, en gaat dan weer gauw binnen. Heel traagjes doorwandelt zij nu het voor- en achterhuis, klimt op het kelderkamertje, komt terug beneden, en vergenoegt zich in het bewonderen van al die voorwerpen die nu „de hare" zijn.... een gulle glimlach plooit haar lippen en zij omvat het alles met een blik vol liefde en toewijding: 't Is nu háár huis, met háár meubelen en gerief, alles splinternieuw en glanzend, en krakend van zuiverheid....

„Wa' zal Allewies kijken" denkt zij, „van den noen stond alles nog ondereen...."

Opeens gaat zij naar den muur en verhangt een en ander aan het keukengerief. „Hoe is 't meuglijk da'k da' nog nie' gezien had" zegt zij, en rondkijkend: „'nao is alles goed op orde, nao kan 'k mij gao' kleeden."

Zij gaat op den koer, pompt een emmer water en kletst haar wezen vol.... na zich de handen te hebben gewasschen gaat zij in het achterhuis waar het kambakje en een klein spiegeltje hangen. Nog eens naar de stoof gezien, de koffie klaar gezet en dan naar boven. Zij trekt een licht jakje aan, met een strikje om den hals, steekt ook een bovenrok over en haalt dan haar voorschoot: pijpend ligt de kraag om den hals, zakt over de schouders weg in het middel om daar wat wijder op den schoot uit te loopen. 't Pakje staat haar „echt lief."

„'t Zal toch nog zoo wreed nie' zijn me' Allewies", zegt zij, terwijl zij zich op een stoel zet, en zij herdenkt de dagen die op de eerste ruzie gevolgd zijn. Hij heeft zich toch nog al wel gedragen, en Zaterdag afgegeven. 't Was wel maar twaalf francs, doch met haar winst maakt dit weer een net, rond sommetje dat vrij wel in hun onderhoud zal voorzien. Twee francs huishuur, drie francs aan de maatschappij die haar meubelen en keukengerief bezorgd heeft, twee francs op rekening der trouwkleeren, een frank en half aan Marie, die 't ondergoed leverde.... „'t Zal er deur kunnen" besluit zij „der blijft genoeg over veur 't huishaân, en da' is 't bijzonderste...." ....„Binnen drei

maond en half 't kinderbed".... Zij zal Allewies wel weten te overhalen om meer af te geven, al is het maar een of twee francs per week. Stilletjes aan zal het tot een sommetje komen dat zij dan zal wegleggen voor die buitengewone omstandigheid....

„Hij is daor...." Zij schrikt op en staat midden het achterhuis.

„Wa' is da'?" vraagt hij kort af, „wa' zit 'e gij hier te luirikken me' ao armen gekruist? Ik moet werken, en gij zit aon tijd te verkijken. Da' zal nie' blijven duren, hoorde 't?"

„Maar zie' toch ee's, Allewies, wa' da' we dezen achternoen allemaol gedaon hên...."

„'t Eten stao' nie' klaar, en da' is veur mij 't bezonderste."

Zonder een woord meer te zeggen, haalt zij gauw alles bij de hand, terwijl hij den trap op is naar zijn duivenkot.

Eenige oogenblikken nadien roept zij hem reeds:

„Allewies.... Allewiêsss...."

Zij krijgt geen antwoord.... „Allewiesss."

Na enkele minuten gaat zij boven: „'t Is gereed zulle."

„Nao kunt 'e ook wachten tot da'k ik gereed ben," bromt hij.

Een goed half uur nadien komt hij beneden, en nuttigt de boterhammen met koffie en gestampte aardappelen.

Jo zit aan de andere zijde der tafel. Verscheidene malen tracht zij het gesprek aan te knoopen en telkens plooit zijn norsch wezen zich in harderen trek.

Na 't eten staat hij op, gaat buiten en trekt de deur met een schok achter zich dicht.

Onbeweeglijk staart zij eenige oogenblikken naar de deur, loost een zucht en schudt het hoofd....

Tot laat in den avond blijft zij er aan denken. Alle middelen zal zij gebruiken, en veranderen zal z' hem. Na die troostende woorden is zij weer wat gerust gesteld, en eindelijk toch gaat zij boven en legt zich te bed.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ze zijn nu eenige weken getrouwd, en Allewies geeft reeds min af. Van twaalf francs kwam het op elf.... en nu krijgt Jo 's Zaterdags, met een vloek er bij, acht francs.

Herhaalde pogingen om hem meer te doen geven zijn mislukt.

Jo is bij den meestergast gegaan om te weten hoeveel juist Allewies verdient....

't Is middag, en na 't eten zegt zij: „Allewies, 'k vraog ao veur de leste keer of ge meer gaot afgeven?"

Hij haalt de schouders op en neuriet een liedeken....

Opgehitst gaat Jo voort, ruwer en verwijtend:

„'t Is 'en schande gelijk da' ge 't geld moet wegsmijten.... wegsmijten is wel 't woord, want a's ge van achter in de twintig francs verdient...."

„Ge weet gij da' zoo goed?" onderbreekt Allewies haar, terwijl hij even het hoofd omwendt.

„Jao, zeker, de meester hee 't mij gezeed.... en hij zal 't mij altijd zeggen...."

„Awel ten zal 'k ook mijne' kop ee's uitwerken."

Hij staat op, wint de dikke sneden brood die Jo gereed gelegd heeft in een stuk papier, vult zijn kannetje met koffie en.... plets.... daar slaat weer de deur, zonder dat hij een woord meer gezegd heeft.

De straat waarin de fabriek staat ziet zwart van 't volk. Rumoerende menschen die wachten naar d' opening van de poort. Zij babbelen en schetteren.... met groepen staan ze overal verspreid, terwijl de voetpaden in heel hun lengte door half liggende jongens ingenomen zijn. De meisjes, arm aan arm, wandelen daartusschen om en weer, en werpen met hun lichte pakken een blijde tint in dien somberen hoop....

Allewies drumt er door, met gefronste wenkbrauwen, als een vreemde, zonder iemand te groeten. Aan 't verste uiteinde der straat vindt hij „zijn" groepje. De gezellen bemerken Allewies en komen hem eenige passen te gemoet.

„Mannen, 'k hên nog wa' over, we gaon d'r ee's ne' goeien baat op zetten," zegt hij, terwijl hij fijntjes lacht.

„We staon al genoeg op 't zwart boeksken," zegt een kerel met een bedronken gezicht, „'k ben zeker da' we deze keer zou'n buiten vliegen...."

„Ao wijf," fluistert een andere Allewies in 't oor.

Hij draait zich om, en vóór hem staat Jo, netjes aangekleed, krakend van zuiverheid....

„Wa' staot 'e hier weer al op 't hoeksken te doen?" vraagt zij verbitterd.

„Da' zij' mijn zaoken, en haost ao de straòt in, bij 't ander vrouwvolk, want ao plaots is hier nie'."

„Jao, a's ge meegaot."

Schouderophalend keert Allewies zich terug naar 't groepje. De glimlachjes der gezellen doen hem zeer, en fluisterend belooft hij hun een goede belooning als zij meegaan....

Intusschen heeft de bel met heldere stem over de huizen geklonken, en zich verdrummend, als zand schuift in een trechter, is heel die menigte in de poort verdwenen.

Tien minuten nadien komt het groepje met Allewies aan 't hoofd terug.

Zij bellen. Na enkele oogenblikken doet de meestergast zelf open.

„Weeral de zelfde, 'k verzeker ulder da't de leste keer is...."

Terwijl de anderen, zich tegen elkaar drummend, eenige stappen den koer opgaan, blijft Allewies vóór hem staan en zegt met stout gezicht: „Kunt 'e weer nie' verdraogen da' we 'en pint gedronken hên?"

„Ge kunt doen dat ulder belieft, maor als 't belt moet iedereen binnen."

„Awel en bij mij steekt het op geen tien minuten, en a's ge daor nie' meê' kontent zijt, da's ook al wel."

„Zwijgen of buiten, hoord't?" zegt de meester kwaad. „'t Is altijd meê 't slechtste volk da' we meest last hên."

„Da zult 'e mij betaolen" roept Allewies schijnbaar gebelgd, terwijl hij de vuist opsteekt, „'k vertrek, en ziet da' g' in mijn vaarwater nie' komt...."

Met een zware „klak" valt de groote poort achter hem dicht. Hij wrijft zich de handen, snokt het hoofd links en rechts, ademt diep als een gevangene die juist op vrije voeten gesteld is, en opeens half loopend, verdwijnt hij achter den hoek. — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Heel die week drinkt hij. Zelfs is hij een nacht buiten huis gebleven. Aan de poort der fabriek is hij stout de andere gezellen gaan afwachten en heeft ze meegelokt om met hem te „feesten". 's Anderen daags middags loopt hij smoordronken door de straten der stad, arm aan arm met zijne „drinkebroers" en na den middag wachten zij Jo in een straat af.

„Allé, meê', naor huis, ik moet geld hên," huilt Allewies, terwijl hij zijn vrouw bij den arm vat.

Zich loswringend geeft zij hem een vuistslag op het hoofd, die hem duizelend eenige stappen achteruit werpt.

„Houdt ze vast, da'k ze doodslaog," huilt hij na enkele oogenblikken.... hij wil haar achterna.... doch Jo is gauw weggeloopen en nu is zij reeds ver....

Razend van dolle woede trekt hij met de bende naar zijn huis, doch de deur is vast. Hij bonst er op, rammelt aan de klink, huilt en tiert.... de geburen komen bij.... en eindelijk toch kan men hem tot bedaren krijgen.

Terwijl de bende terug weggaat wendt hij het hoofd nog om en de bevende vuist achter zich uitstekend bezweert hij 's avonds zijn wraak te zullen koelen.

In den achtermiddag is hij smoordronken in den hoek eener herberg gevallen. Terwijl hij snorkend zijne zware roes uitslaapt, zijn de gezellen verderop getrokken.... In den vooravond ontwaakt hij.... zijn hoofd is duizelig.... doch het trekt ineens als een klare dag voor zijn geest op en hij herinnert zich....

„O! die slang," zegt hij, op elk woord drukkend.... „Baos, genever.... nog genever.... en nao bier.... en ten weer genever.... 't is mijne leste frank, die zal mij wreken...."

En als hij 's avonds aan zijn huis komt, en hij de deur op slot vindt, begint hij weer te bonzen en met rauwe keel te schreeuwen.

Bang voor de geburen, doet Jo gauw open. Nauwelijks is de deur dicht, of hij grijpt haar bij de keel, werpt haar met een slag op den grond, en gromt, en grolt, als een wild dier dat zijn prooi in de klauwen vat.... Zijn zware vuist bonst, en zij slaat, en zij krabt, en zij grijpt.... en 't gillen en 't huilen van Jo maakt hem nog meer dronken. Met gespannen kaken en zeeverenden mond en knarsende tanden, de neusvleugels trillend en wijd open snuivend, hitsen die herhaalde snerpende kreten zijn wreedheid aan; en als het roofdier dat in het lauwe bloed van zijn slachtoffer zijn zinnen zat drinkt, zoo ook zijn voor hem die hartverscheurende kreten een bedwelming. En eindelijk als hij los laat, lam en moe, verduisterd in 't hoofd, en als hij zich wil oprichten, wankelt hij en valt, als een logge massa, zwaar over den grond.

Jo is bedwelmd. Bloed op haar aangezicht.... bloed aan haar handen.... bloed op den grond....

Als zij eindelijk als uit een verre vage droom tot bezinning komt, eer haar gedachten zich kunnen bijeen scharrelen, ziet zij op den vloer twee lichamen uitgestrekt, met op de kast een lamp met een pinkend vlammetje op de bijna droge pit.... en eindelijk

meer tot bezinning komend, blijft dit gevoel haar overmeesteren:
Die twee lichamen bewegingloos op den vloer uitgestrekt, als twee lijken; gewaakt door het pinkend klein vlammetje der uitgaande lamp....

Zij schudt die pijnlijke indruk van zich af, en nu komen in wanorde, als een verwarde bol, al de herinneringen in haar hoofd draaien. Zij is stijf en heel haar lichaam doet zeer. Zij tracht op te staan.... zich steunend aan een stoel komt zij met groote moeite ten halve van den grond. Na enkele oogenblikken toch is zij geheel recht gekomen. Daar ligt hij, haar beul. Zijn log lichaam verspert de deur, en om naar bed te gaan moet zij er over stappen. Een oogenblik overmeestert haar de wraaklust, haar opgeheven hiel voelt een drukking als moést hij verpletterend op het hoofd neerbonzen.... haar vuisten ballen zich instinktmatig.... doch op hetzelfde oogenblik verlamt haar de vrees de wreede kastijding te zien hernemen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

's Anderen daags, heel vroeg in den morgen, ontwaakt Allewies. 't Duistert nog, met hier en daar nochtans reeds tintelingen van den opkomenden dageraad. Zijn hoofd is loodzwaar en 't is als bonzen er groote hamers op zijn voorhoofd. Hij wendt zich om en stoot tegen den muur. De snerpende pijn brengt hem eensklaps tot bezinning en hij bemerkt dat hij op den vloer in de voorkamer ligt....

„Gisteren aovond, jao.... 'k hên z' afgeranseld".... Hij kijkt rond.... „bloed op de steenen, zou 'k ze nie'...." een verschrikkelijk denkbeeld springt voor zijn geest. Hij loopt de kamer op.... „Nee, daar ligt ze.... ze leeft, want ze beweegt." Haar aangezicht is doodsbleek. Zij klapt.... Allewies luistert als versteend. Eerst zijn het onsamenhangende woorden die Jo in haar woelige slaap uitbrengt: „Blijf va' mij.... slaog mij nie' dood.... beul.... aai...." Na dien kreet is zij weer wat stil gevallen. Meer en meer klaart de dag, en nu ziet hij dat er bloed aan haar aangezicht en wangen kleeft.

„Twee lijken op den vloer.... een pinkend lichtje.... dood.... dood...." raast Jo weer, en zij wroet zich om, trekt het deksel mee', en nu ziet Allewies meer bloed.... tot zelfs in 't bed.

De slagen in zijn hoofd verdubbelen. Als een bezetene loopt hij het huis uit recht naar een dokter. Vóór een poort houdt hij stil:

„Hoe ben 'k hier geraokt? Wa' kom 'k hier doen?" vraagt hij zich af in zijn verwilderden angst. Opeens herinnert hij zich weer.... de dokter woont verder de straat in. Hier.... hij belt....

„Wat is er gebeurd?" vraagt de dokter. „Spreek toch duidelijk."

„Bloed in 't bed, aon heur handen, aon heure kop," stottert Allewies.

„Wij zullen eens gaan zien," zegt de dokter. Op straat loopen zij nevens elkaar zonder spreken. Allewies in koortsige haast om terug te zijn.... om te weten.... hij is bang, de schrik haar te veel te hebben mishandeld jaagt koortsig in zijn binnenste en in zijn geest ziet hij de zware poort van 't gevang reeds vóór hem open gaan....

Op de slaapkamer laat hij zich op een stoel vallen en als verlamd, in twee gebroken, het hoofd in de linkerhand, wacht hij zenuwachtig naar de uitspraak van den dokter.

„'t Is een misval," zegt deze na een pijnlijk drukkende stilte. „Jongen gij moet uw vrouw schandelijk geslagen hebben. Ik vrees voor haar leven...."

Juist op dit oogenbik komt vrouw Van Ekker binnen.

„De geburen hên menheer den doktoor binnen zie' kommen en z' hên mij seffens doe' roepen."

„Sstt.... stilte. Die menschen moeten eerst buiten, want dat jonge vrouwtje heeft niets dan rust noodig."

„Jao maor, mijnheer den doktoor, mag 'k ulder nie' zeggen wa' da' Jo heêt?"

„'t Is een misval."

„Aai heere van mariey, da's spijtig," klaagt vrouw Van Ekker, terwijl zij het keldertrapje afgaat.

„Wa' is 't?" vragen de geburen meer en meer nieuwsgierig.

„'ne Misval, en mijnheer den doktoor zegt da' g' allemaol buiten moet."

Aan de deur blijven de geburen nog in een groepje staan.

„'t Is wa' geweest, gisteren aovond," zegt een klein vuil vrouwtje, „hij hee't er 't jonk uitgeklopt."

Terwijl is vrouw Van Ekker terug op de kamer gegaan en zij aanhoort met ernstig gezicht en knikkend hoofd de aanbevelingen van den dokter.

„Maor mijnheer den doktoor, hoe is da' toch gekommen?"

Bij die vraag heeft Allewies eensklaps het hoofd opgericht en smeekend bekijkt hij den geneesheer.

„Hij zal het u wel zelf vertellen," zegt deze terwijl hij zijn hoed en wandelstok van de tafel neemt „goed opgepast en tot morgen."

X.

Jo is nu reeds veel beter. De dokter heeft bevestigd dat alle gevaar geweken is, zelfs mag moeder Van den Brande een bezoek afleggen.

Door een gebuurvrouw is zij seffens van 't voorgevallene ingelicht geweest, en spijt alles, is zij dagelijks om inlichtingen gegaan. Nu echter dat zij bij Jo mag komen is zij geheel in haar schik. Voor deze buitengewone omstandigheid zal zij haar Zondagpak aantrekken.

Peer heeft er zich in den beginne tegen verzet. Maar zij heeft volgehouden, bewerend dat een moeder haar kind niet kan vergeten, dat het al 't mooglijk kwaad zou mogen bedrijven, dat een moederhart daar toch overstapt.... Zij haalt nu haar beste muts uit de kast, spelt een veelkleurig gebloemd tipdoekje over de schouders, en terwijl zij haar zwarte voorschoot aandoet, poogt zij haar man tot beter gevoelens te krijgen:

„Awel, Peer, ik vind da' 'nen ouder, die in fout is, zijn fout moet kunnen bekennen. Jo is getrouwd, daor was ze vrij van...."

„En wij waoren vrij d'er ons tegen te verzetten," brengt Peer er haastig tusschen.

„Jao, da's waor, maor as 't ten toch gedaon is?"

„Had hij hem goed gedraogen, ten zou 'k allang van ao gedacht geweest zijn, maor Allewies is en blijft 'ne slechterik."

Moeder haalt even de schouders op, en terwijl zij in het spiegeltje een laatste blik werpt:

„Mij' kind, blijft mij' kind."

Als vergenoegd over zich zelf plooit zij de lippen en knikt droogjes.

Vrouw Van Ekker is juist op den koer als zij binnen komt. Door de openstaande deur wisselen de twee vrouwen een korten „goeien dag" en seffens is moeder Van den Brande dan bij Jo geloopen:

„Wel kind, ge ziet er uit lijk de dood."

„Dag moeder," zegt Jo flauwtjes.... „Den doktoor hee' gezeed da' ge veur den ee'ste keer nie' lang meugt blijven."

Na eenige oogenblikken elkaar sprakeloos te hebben aangekeken, vat moeder de magere hand die Jo haar toesteekt.

„Hoe gevoeld ao, kind?"

„Goed" is het flauwe antwoord. „Roept heur ee's."

„Wie moet 'k roepen?"

„Heur ee's roepen.... ah ja! moeder Van Ekker...."

Als ze terug boven zijn, vraagt Jo of ze beneden eenige oogenblikken willen klappen om haar te laten rusten. Dan kan moeder straks nog eens terug komen.

Zoo hebben zij het daags te voren belegd: Jo en vrouw Van Ekker wenschen niets beter dan de goede verstandhouding tusschen de beide familien te bewerken, en nochtans moest het gaan zonder dat Jo haar moeder kon bemerken dat men haar aanhaalde.

De beide vrouwen zitten nu in het achterhuis. Zij spreken over hun kinderen, over 't huishouden, en na veel geweldige woorden, die niet uitbarsten ter wille van de zieke, zijn zij het toch eens gekomen dat Jo „'en braaf meisken, en Allewies 'nen deugniet is."

Terwijl vrouw Van den Brande haar moederhart ontlast in allerlei lofbetuigingen over Jo's vroeger leven, kan de andere zich toch niet weerhouden er gestadig tusschen te voegen: „da' Allewies nao toch, sedert 't ongeval, werkt en afgeeft."

Een flauwe kreet....

't Is Jo die geroepen heeft:

„Alla, moeder, ik zou geerne wa' slaopen.... tot morgen hé?"

„Jao zeker, kind, en 'k zal ao iets meebrengen zulle."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jo is nu ernstig aan de beterhand. Allewies mag zijn stroozak verlaten en in 't zelfde bed slapen. Sedert haar ziekte heeft Jo hem bijna niet gezien, en zij heeft er geen enkele maal achter gevraagd.

't Gebeurde tracht zij te vergeten, en toch welt het gestadig in haar op. 't Is als een walg voor hem, die haar alles ontnam.... een walg die weldra overgaat in afkeer en wrok....

De eerste malen is hij over haar lichaam gestapt en heeft zich, zonder een enkel woord te spreken, met den rug naar haar gekeerd, in 't bed laten glijden.

De eerste nachten waren onuitstaanbaar. Hij, vervolgd door het schrikbeeld dat hem alle nachten voor den geest komt.... zij, verontwaardigd over die tegenwoordigheid, die zij toch maar moet dulden....

Heele dagen en bijna heele nachten denkt zij aan haar toestand. Hoe gaarne zou ze willen vergeten dat zij getrouwd is.... ontlast zijn van hem.... de wrok woekert in haar binnenste.... de mishandeling blijft haar steeds in den kop steken, en overal ziet zij het pinkende lichtje en de lijken.... op het bed.... aan den muur.... aan de zoldering.... overal waar zij de oogen richt....

En eindelijk toch komt er wat rust. „Het moet" heeft zij zich dezen nacht duizendmaal herhaald, in weerwil van haar woekerende wrok, in weerwil van haar angst, in weerwil van haar afkeer. „Het moet", die woorden maken haar sterk, doen haar berusten in den toestand.

„Pakken 'lijk da'k 't hên," voegt zij er troostend bij. „En der ook van profiteeren," dat verlicht haar geest, dat geeft haar moed.... En zoo komt het tot een oplossing.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nu mag Jo reeds opzitten. Zij is heel veel beter, en de familie komt haar gestadig bezoeken. Dat geeft afleiding aan haar gedachten, en na enkele dagen berust zij in haar toestand. Zoo op een stoel te zitten, soms eens de kamer rond te wandelen, is voor haar een nieuw genot. De familie brengt haar geschenkjes mede en met ongeduld wacht zij aangekondigde bezoeken af. Chocolade, suikergoed en bier.... 't bevalt haar alles, en als de bezoeken verminderen, stuurt zij vrouw Van Ekker naar het winkeltje om snoepgoed te koopen.

Nog steeds houdt Allewies zich afgetrokken.... Gebeurt het dat er iemand is als hij voor 't middagmaal komt, dan spreekt hij niet, eet zoo rap hij kan, en nauwelijks 't eten door de keel, is hij weer weg.

't Is als een vreemdeling die in huis inwoont. Alle Zaterdagen geeft hij twaalf franken af en verder ziet hij naar niets meer om....

De laatste dagen is moeder Van Ekker enkel nog in huis geweest om het eten klaar te maken. Nu echter heeft Jo haar kamer verlaten en zal zij zelf haar huishouden „beredderen".

Zij is nog flauw. De vermoeienis verlamt haar beste wil, en 't huis vervuilt stil aan. 't Is daarbij een noodwendigheid geworden eens bier te drinken tusschen door, en naar 't winkeltje loopt ze regelmatig.

Als twee onverschilligen wonen zij onder hetzelfde dak. 's Middags enkele woorden, 's avonds 't slapen gaan.

Den volgenden Zondag komt Allewies bedronken te huis.... Zij opent hem de deur, doet hem geen enkel verwijt en helpt hem te bed....

„Pakken 'lijk da' 't komt, en d'r ook van profiteeren," herhaalt zij maar gestadig.

Den volgenden Maandag komt hij niet voor 't middagmaal. Heel eenvoudig bergt zij de schotels weg nadat zij geëten heeft, en in den achtermiddag gaat zij „'en boomken kaorten bij „Malia" in de geburte."

't Is in een achterplaatsje dat „Malia" herberg houdt, en daar komen enkel vrouwen.

Triomfantelijk leidt „Malia" Jo binnen en zegt: „'en nieuw lid veur ons congregaotie." Zich vervolgens tot Jo wendend: „Ons reglement hé' maor eenen artikel: „Elk nieuw lid geeft 'en ronde."

„Bravo!" roepen d'andere wijven.

„Haol maor op," zegt Jo onverschillig.

„En nao gaon we 'en boomke kaorten hé?"

„Beên?" vraagt Jo.

„Jao," antwoorden verscheiden te gelijk.

Met hun „vieren" zitten zij daar rond de tafel, Jo nog tamelijk proper, niet al te wel op haar gemak bij die andere slordige wijven. Doch zij doet meê, zoo goed zij kan, lacht om dubbelzinnige woorden, waarvan zij de beteekenis niet verstaat, enkel omdat de andere hun vreugde luidkeels uitschreeuwen....

En tusschen 't gepraat en 't gegichel pletsen de kaarten op tafel, rinkelen de glazen en tieren de vrouwen.

„Awel, „Slons" wa' doet 'e gij?"

„Zit ekik er veur?"

„Gij let nooit op ao spel, wie zoud 'r anders veur zitten, „Jo" hee't de kaort gegeven."

„Ik kan nie' boven mijn vijftig!"

„Let Pap" slaat met de vuist op tafel en roept „Ik speel tzeventig."

Na lang tellen en hertellen zegt „Mie de Buzze": „Sè ik gaon 't maor ee's riskeeren. Ik zit er in, daor ben 'k zeker van, maor 't komt 'r nie' op aon.... verlies 'k, awel...."

„Duurt da' gezeever nao al lang genoeg?" vraagt „Let Pap", „zegt toch wa' da' ge doet!"

„Jao, jao, 't zal wel kommen; 't brandt er immers nie'.... Honderd vijftig!"

„Honderd vijftig!" herhalen allen.

„Zeker en 't is nie weinig geriskeerd!"

„Komt ten maor af."

„'ne Vierde van Schuppen Heer en 'nen derde van Klaover haos."

„Let Pap" smijt haar kaarten op tafel en schettert ongeduldig: „'t Was wel de moeite weerd om zoo te raoskallen. Wel ge zijt 'r zonder spelen: 'ne vierden is 50, de pees van troef is 20, da' maokt 70. De zot daorbij is 90. 'nen Derden is nog 20.... en ao tien van troef.... en ao klaoverhaos.... en al de rest.... g' he't al veel over! 't Is toch waor da' g' het nooit zult leeren! Geef mij de lei, da'k ao drei meetjes uitvaog."

„Nooit leeren, nooit leeren.... herhaalt „Mie de Buzze" misnoegd, zoud 'e gij der meer me' gespeld hên?".

„A 't zijn ao leste?.... wij hangen d'r aan," zegt „Let Pap", geen acht gevend op die vraag.

„„Malia", vier kappers."

Zij tikken. Als zij gedronken hebben willen zij nog een „boompje" hernemen.

Doch Jo wil weg, omdat zij nog niet heel en al hersteld is.... Zij wijdt uit over haar ziekte en nu volgen antwoorden op vragen en Jo moet alles nog eens vertellen van 't begin tot 't einde. Intusschen zijn er nieuwe „rondekens boven gekommen" en aangehitst door den drank en verhit door het verhaal roept zij uit:

„Ik neem 't lijk da't is, maor 'k zal der 't mijn wel van meê pakken."

Zij treedt het portaal uit en loopt vlak op vrouw Van den Brande.

Verstomd en tevens verontwaardigd blijft moeder haar eerst eenige oogenblikken aanstaren. Jo is achtereenvolgens hoog rood en zeer bleek geworden.

„Zoo, zoo," zegt moeder, nog niet heel en al bekomen van haar verbaasdheid. „Zoo, zoo.... ten is 't hiér nog da'k ao moet tegenkommen?"

„Ah jao," antwoordt Jo nu heel en al meester van zich zelf, „'k had hier 'n haostige commissie te doen."

„En wa' was die commissie?"

„'k Had heure kopjaoger gebeesd en 'k hen hem teruggedraogen," zegt Jo heel en al verstout door dien prachtigen vondst.

„Ten zwijg 'k.... ik was juist naor ao gekommen om ao te bezoeken en ook om ao wa' te zeggen...."

En al pratend gaan de twee vrouwen naar het huis van Jo.

„Jao, jao, kind, 'k hen hem overklapt en ze verwachten ao allemaol."

„Awel 'k zal kommen, en gelijk a's ge zegt zonder Allewies.... 'k zou mij meê hem nie' meer op de straot durven laoten zien.... Maor 'k mag ao toch verzekeren da' ge mij nie' alleen t'huis zoudt gekregen hên, had Allewies 'ne goeien geweest," zegt Jo, terug wat hervallend in haar stoutheid van vroeger....

„En d'er zal zeker niemand van iets spreken, hein?" vraagt zij nog tot alle verdere verzekering.

„Gelijk da'k 't ao gezeed hen," bevestigt moeder. „Wij verwachten ao ten de Zondag zulle.... Dag Jo."

„Dag moeder, de complimenten."

Nauwelijks is moeder buiten of Jo proest het uit van lachen: „toch goed gevonden," denkt zij, „die oude menschen zijn toch gemakkelijk te „bedotten".... Doch niettegenstaande haar vroolijkheid voelt zij toch een zekere wroeging in haar binnenste. Dat bezoek van moeder heeft haar weer al het verledene en het geledene versch en nieuw in haar geest geprint.... zij hervalt in mijmeringen.... en weer komt de goede vrouw boven. Zij zou kunnen gelukkig geweest zijn. Allewies is een slechterik, een nietdeug.... zij herinnert zich die woorden, zij woont weer die onstuimige samenspraken bij die telkens tot ruzie uitsloegen.... zij ziet haar vader nog gebelgd voor haar staan met toegeknepen vuisten.... En zij denkt aan haar vervlogen illusies, aan jongere en oudere geslachten.... De ouderen willen niet met de nieuwe gebruiken mee, en benijden de opkomende geslachten omdat hun tijd voorbij is....

Lang en strak blijft haar blik op een punt gericht.... haar gedachten staan opeens als stil, en evenals in een stilgevallen spooklantaarn blijft voor haar geest een zichtbeeld staan: Oudere geslachten.... jongere geslachten.... 't zijn menschen, 't blijven

menschen.... En elk wil voort op zijn eigen ondervinding en geen wil luisteren naar het woord van den andere.... En de wereld draait en de geslachten leven en de mensch blijft.... een zwak schepsel dat zijn eigen ik overschat.... dat overgegeven is aan de willekeur zijner begeerten .... aan de liefde .... En de jongere geslachten beschuldigen oudere.... zoo is 't altijd geweest en zal het altijd blijven. Dit visioen speelt voor haar geest.... doch zij kan het niet heel en al vatten en eindelijk toch besluit zij er uit dat haar ouders gedaan hebben om wel te doen en dat zij het nu beseft als het te laat is....

Die gedachten kwellen haar, zij wil er tegenop werken en zij herhaalt wel honderdmaal: „'t is zoo, 't moet" en toch wil het niet uit haar hoofd, 't geeft haar sidderingjes met de gewaarwording of er een druppeltje koud water door haar aderen glijdt. Onafstootbaar komt „De Pijnbank" haar kwellen. Dat gehate lied wil maar niet uit haar gedacht. 't Voosken is in haar opgekomen toen ze nog te bed lag en sedert vervolgt het haar gestadig. Machinaal, tegen haar eigen wil in, suist het in haar oor:

„Ik ben pas getrouwd maar ik ben het al beu,
  Ik zal 't gansch mijn leven berouwen.
Was ik nog eens vrijgezel nondekeu
  Voorzeker zou ik niet meer trouwen.
Vroeger kon ik doen al wat ik maar wou
  Ik ging en ik kwam naar verkiezen.
Maar nu dat ik ben gewaaid aan een vrouw,
  Begin ik mijn verstand te verliezen.

En onvermijdelijk komt dan de walsmaat van 't refrein in haar hoofd draaien:

Och God wat zien ik mijne peere,
'k Zal uitteeren van misere,
Ik weet niet wat te doen van hartzeer,
'k Heb geenen moed niet meer.
't Muziek dat ik hoor alle dagen
Dat is klagen altijd zagen,
Getrouwd zijn ik zeg het gewis
Dat het een pijnbank is.

O! die twee laatste regels.... als een paar dat na den dans op de nagalmen van het orgel blijft rondzwieren, zweven zij voort in haar hoofd.... vergetend dat de melodie ten einde is.... Zij

draaien en blijven draaien.... en komen terug en herbeginnen...
Dan loopt zij buiten, zoekt afleiding in het winkeltje, gaat ook eens bij „Malia" en dan nog in een andere herberg —

XI.

Dagen en weken verloopen in dezelfde doening. Het leven van Allewies is zeer onregelmatig geworden, en Jo bekreunt zich om niets meer. Driemaal heeft ze geld ontleend aan haar moeder, en vrouw Van Ekker zelf heeft zich door haar laten „beetnemen". Hoe grooter de verwikkelingen worden, hoe beter Jo zich weet „uit den slag te trekken...." Nu echter is zij heel en al zonder geld....

„'k Zal nog ee's probeeren," denkt zij.

Ze slaat een sjaal om en gaat bij moeder Van den Brande:

„Dag vaoder, dag moeder.... Ik kom vraogen of ge mij de vaoger ee's kunt laoten bezen; de mijnen is toch zoo versleten."

„'t Is gestaodig 't zelfde," gromt vader, terwijl een wolkje over zijn wezen trekt.

Doch moeder komt er gauw tusschen in en zegt:

„Zeker, hij staot in den stal, haolt hem maor...."

Enkele oogenblikken nadien steekt Jo het hoofd terug binnen en roept:

„Moeder, komt ee's zien, ik vind hem niet."

In den stal klaagt zij haar nood:

„Ik hen geen roô' duit nie' meer in mijn huis. Ik werk da' de vingers van mij' lijf vallen en Allewies doe' niets a's drinken."

„Werkt 'e gij?" vraagt moeder verrast.

„Jao 'k, 'k heb knoopwerk gevonnen, en da' brengt mij 'ne nette stuiver op."

Doch moeder laat zich niet meer beklappen. Jo is lui geworden en verteert zelf te veel geld. Zij weet het goed, en vader weet het ook....

„Duurt da' zoo lang om 'nen borstel te zoeken?" klinkt het ineens.

Peer die wel raden kan wat er weer van de kwestie is, is ongeduldig van het getouw gesprongen, en staat daar nu met de deur in d' hand.

De twee onthutste vrouwen blijven sprakeloos....

„Mij zeggen over wa' da' ge spreekt."

„A.... Jo is.... gekommen...." hier kan moeder niet verder, zij is niet gewend te liegen en eindelijk toch moet zij bekennen waarvoor Jo gekomen is.

„Buiten, en veur goed buiten, hoordet!" roept Peer nu geheel kwaad. „'t Is den derden en de leste keer da'k ao de straot op smijt."

„Ten naor de Van Ekkers," denkt Jo als zij eenige stappen verder is. Terwijl zij de straten doorloopt, bedenkt zij reeds een verzinsel. Nauwelijks is zij binnen of zij vraagt in een adem:

„Moeder hedde mij' geen vier frank? 'k Kan toch zoo'n schoone occaosie koopen. 't Is 'en nieuwe armonica, veur den helft van de weerde. Ik kom vier frank te kort, en van den aovond nog verkoop 'k ze, meê' altijd zeker vijf frank winst en dan breng ik seffens de vier ballekens terug."

Zij heeft het op zoo'n overtuigde toon gezegd, dat moeder Van Ekker naar boven gaat, het noodige uit haar spaarpotje neemt, en het aan Jo overhandigt.

„Tot 't aovond" roept zij nog wegloopend.

Die week kan zelfs de huishuur niet betaald worden. Op de gewone uren dat de ontvangers komen staat de deur vast.

Midden in de volgende week, komt onverwacht de man binnen van het huis dat de meubelen leverde:

„Jo, de deur stond Zaoterdag vast en 'k kom nao om 't geld."

„Mijnheer ik ben.... ik was...." stottert zij, uit haar lood geslagen door dit onverwacht bezoek. Maar weldra herneemt zij zich:

„Ik hen 'en harmonica gekocht verleê' week, vraog 't ao mij' moeder, z' heêt 'r mij nog geld veur geleend. Vrijdag moet 'k trekken want z' is terug verkocht en ten betaol ik Zaoterdag dobbel."

Met dezelfde beloften worden weer de andere schuldeischers gepaaid en de week verloopt gewoon weg.

's Zaterdags avonds vertelt zij, met tranen in de oogen, dat de harmonica nog niet betaald is en dat Allewies nog niet 't huis kwam.... „Komt morgen ten zal 'k zeker kunnen geven."

Dien zelfden avond nog komt moeder Van Ekker. Jef is zonder werk gevallen midden in de week, en zij moet kost wat kost het geld hebben dat zij aan Jo geleend heeft.

„Doe' 'ne kei 't vel af!" zegt Jo tergend. „'k hên zelf geene cens."

„En die harmonica?" vraagt vrouw Van Ekker.... Aan de uitdrukking van Jo haar wezen ziet zij nu dat zij beetgenomen werd, en kwaad wordend:

„G' hêt mij veur den aop g'haân, maor 'k zal ao ook wel vinden! Is da' mijn belooning omda'k ao zoo goed opgepast hên?"

„'k Had 'k ao da' nie' gevraogd," werpt Jo er nijdig tusschen.

„E' slecht wijf zijd'e," schreeuwt moeder, overkwaad.... de stem spant haar keel en zij doet moeite om het uit te brengen: „'t Kan nie' missen da' Allewies ao haost doodgeslaogen heet.... Serpent...."

„Buiten," schreeuwt Jo haar tegen „g' hêt 't recht nie' mij te kommen schennen in mijn huis."

Zij werpt de voordeur wagen wijd open, en stampt de worstelende vrouw Van Ekker de straat op.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

'sAnderen daags loopt Jo bij onkel Wart en tante Wies. Zij hebben juist gedaan met eten en zitten aan de deur op een bankje te klappen.

„Komt ee's binnen," fluistert Jo hen in 't voorbij gaan....

In huis barst zij eensklaps in overvloedige tranen uit. Na zich met moeite te hebben bedaard vertelt zij in een adem:

Dat moeder Van Ekker in haar huis is komen „lawijt" maken. Jef zit zonder werk en zij is geld komen vragen aan Jo. Zij kon haar niets geven, en dan is moeder uitgevaren tegen gansch de familie, „schennend" op die „ouwe vrekken van onkel en tante," die het geld met hoopen wegstoppen in 'en kous, en de familie laten verhongeren....

„Ik hên te veel respect veur hulder," roept zij naïef uit, „ik ben ulder veel t' herkentelijk veur 'tgeen da' g' op den traâ veur mij gedaon hêt, en 'k hen ze buiten gesmeten."

Oom Wart en tante Wies, die sedert den laatsten tijd erg ziekelijk zijn, krijgen bijna een beroerte bij het hooren van zooveel slechtheid. Zij bezweren nooit meer een woord tegen de Van Ekkers te spreken.

„Wij kennen ze nie' meer," zegt onkel Wart tot Jo „en wij bedanken ao omda' ge da' veur ons gedaon hêt."

Sedert dien dag heerscht er onder de Van Ekkers groote oneenigheid. Jo doet al wat ze kan om zich op moeder te wre-

ken; en deze van haar kant vertelt, aan al wie 't hooren wil, de ongeloofelijkste dingen van haar schoondochter.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nu is Jo aan 't werk. De ontvangers hebben alle geduld verloren en als zij niet ernstig aan afkorten wil denken, wordt heel het boeltje terug gehaald. Zij zit voor een tafel waarop een zwarte sjaal uitgespreid is, waarvan zij de franjen in knoopen legt. Haar vingers loopen langs de draadjes die er bezijden aanhangen, splitsen die met vlugge bewegingen, overkruischen de gesplitste gedeelten en leggen er een knoop op.... 't Is als een groote spin die er met haar lange magere beenen oploopt. De vlugge vingeren springen en dartelen en vlechten....

Van tijd tot tijd strijkt zij, tusschen twee bewegingen in, de haren weg die haar tusschen de tanden hangen. Haar aangezicht en hals zijn zwart. Een vuile, gescheurde jurk en rok zitten haar slordig om de lenden, en de bloote voeten trachten zich te verschuilen in een paar oude versleten zolen, die eertijds wel tot 'en pantoffel behoord hebben.

Het huis is vervuild, de grond is vetachtig, de stoelen gebroken, de tafel afzichtelijk. De potten hangen zwart, ongewasschen aan den muur, en hier en daar ligt 'en klak of 'en kleedingstuk op den grond.

In de voorkamer hangen de gordijnen in oude plooien, treurig wegkrimpend onder dikke lagen stof. De heiligenbeelden staan op den schouw, want de kast en het likeurstelletje zijn sedert lang verkocht.

Zonder opkijken werkt zij voort...., zich uitspanning en vermaak belovend na volbrachten arbeid.

Zij gaat boven met de afgewerkte sjaals, en brengt er weer andere meê'....

Het bed ligt daar nog zooals zij er 's morgens zijn uitgekropen.... achter de deur hangen aan nagels eenige lompen.

Het klein gordijntje is al den eenen kant afgevallen, en de eenige stoel gaat mank.

In die slordigheid leeft nu Jo, zich om niets meer bekommerend, werkend als de nood dwingt.

's Morgens staan zij op, spreken onverschillig eenige woorden en verfrisschen zich het aangezicht onder de pomp op den koer, soms is er geen brood, zelfs geen eten in huis.... dan slaat het

wel eens tot groote ruzie over. Reeds menigmaal heeft Allewies voor haar gestaan als een bezeten duivel, doch dan zegt zij telkens:

„Nao kund'e mij maor gelijk dood slaogen," en dan is zijn woede oogenblikkelijk verlamd.

Zij denkt aan niets meer, betaalt als er geld is, en plakt als Allewies niets afgeeft. Van 't een winkeltje is zij naar het andere geloopen.... eerst met gereed geld.... dan stilaan op den plak. En overal heeft zij schuld....

Al de sjaals zijn nu gedaan en zij draagt ze naar de fabriek. Tien francs!

„Ik hên tien frank verdiend," denkt zij, „da' mag Allewies nie' weten!"

T'huis komend legt zij de nieuwe sjaals op de kamer en dan.... haastig de deur uit.... recht naar Malia.

Onderweg doet zij teeken aan twee, drie vrouwen, die gauw binnen loopen....

Bij Malia bestelt zij een kappertje in afwachting dat de wijven komen die zij gewenkt heeft.

„Ah! daor is de „Slons!".... „Dag Kaddee," zegt de „Slons", dit is de bijnaam van Jo, „'k hen agaâ gezeed da'k 'en commissie ging doen...."

Zij zitten nu aan hun tafeltje, met Malia er bij. Het een kappertje volgt 't ander, en zij babbelen en praten en trekken heel de straat door de goot.

„Ik trekteer me' en ronde kriekskens," zegt Malia.

„Da's wel! we hemmen al bier genoeg gedronken."

Een bokaal wordt op de tafel gezet en op de eerste volgt een tweede ronde....

Als ze terug buiten gaan, donkert het reeds: „Potverdomme mijne man slaog mij dood a's 'k t'huis kom."

„Nondedja, ik krijg 'en rammelinck."

„'t Is al acht uren, al mij' volk zal t'huis zijn, en d'er is geen eten."

Zij stuiven, zoo roepend, uiteen, elk naar haar huis.

„Is 't vet?" vraagt Malia aan Jo, als de andere weg zijn.

„Bah neen 't, maor 'k had zoo'n goeste om ee's te feesten," antwoordt Jo.

„D'er is toch wa' bij zeker?" vraagt Malia, terwijl zij duim en wijsvinger over elkaar schuift. „De schuld wordt groot, en a's ge nie' afkort, kan 'k 'r niets nie' meer bijplakken."

„Ziet' ee's hoeveel dan 't is," vraagt Jo.

Malia gaat achter de schenkbank en kijkt op een plankje, waarop in krijt lijntjes, kruisjes en wat al meer staan: Met gespannen aandacht bekijkt zij het cijferspel en leest:

„Acht lijntjes, is acht cens, twintig streepkes, is tien cens, dertig V is drei frank en tien kruiskens.... 't is haost zes frank!...."

„Awel sè, hier is twee frank," zegt Jo, „'t naoste week zette 'k 't effen."

XII.

Eenige maanden geleden is tante Wies gestorven, en nu komt men aan Jo zeggen dat onkel Wart „ook in den heer ontslaopen is."

De begraving heeft plaats 's morgens om acht uur, en gezien daar „'en net stuiverken" achtergelaten wordt, besluiten Jo en Allewies er samen heen te gaan.

„Maor we hên geen kleeren! Wa' gaon we daor meê doen?" vraagt Allewies.

Zij overleggen en bespreken het geval, de te nemen schikkingen. 't Is wel de eerste maal sedert het bange voorval dat zij het zoo vertrouwelijk eens zijn met malkaar.

Jo zal in de gebuurte wel een kapmantel en een paar schoenen kunnen leenen, en Allewies zal zijn trouwkostuum uit den berg halen. In de lade liggen de briefjes.... zij zoeken en overtasten ze.... in overhaasting, en nochtans zonder ruzie te maken. 't Is opeens alsof er tusschen beide nooit die erge scheiding bestaan heeft. En zij nemen het aan zooals het zich voordoet.... onverschillig langs weerskanten.

„Hier, tien frank.... Jo ge moet gij ee'st bij „Malia" probeeren."

„We zullen ee'st tellen hoeveel dat 'r te kort is, we kunnen 't ons ten wel veur 'nen halven dag missen."

„Ik hen twee frank en vier en dertig cens en half," zegt Jo na lang zoeken, tasten en tellen....

„En ik, drei, vier,.... vier frank en vijftien cens" antwoordt Allewies, „allée loopt a' gauw om vier frank...."

Zij is reeds terug, „Malia wil niets geven" zegt Jo „der stao' nog e' rekeningsken."

„Awel sê, geeft heur al de briefkens die' w' hên van den berg.... allée loopt zulle."

Nu is het goed. Jo heeft het geld, drinkt eerst nog een kappertje „op de plak" en gaat dan om den kapmantel.

„Let Pap, mag 'k ao mantel en ao schoenen ee's aondoen morgen, veur de begraofenis?"

„Jao, op een conditie, trekteer-de?"

„Jao 'k zulle, zegt Jo, maor nie' by Malia, 'k weet nie', 'k gaon daor zoo geern nie' meer."

Zij trekken een herberg binnen en Jo betaalt twee pinten.

Terwijl „Let Pap" haar nu de schoenen en den mantel geeft: „Ge meug 't nie' zeggen da 't de mijnen is, want mijne vent mag 't nie' weten."

„Spelt hem in 'nen handdoek."....

's Anderendaags 's morgens om half acht verlaten Allewies en Jo hun woning, beide als in 't nieuw gedost....

Overal waar zij voorbijtrekken weet men er in stilte iets van te vertellen, en „Let Pap" sluipt van 't een groepje naar 't ander: 't Is míjne mantel die z' aon heêt."

Andere vuile tongen halen 't gevecht aan, en zoo tot zij beiden uit het zicht verdwenen zijn.

In 't sterfhuis is reeds familie. Jo en Allewies spreken niet tegen vader en moeder Van Ekker.

Stilaan vergroot het getal. In den hoek der plaats staat een tafel met een kaars erop. Benevens de kaars een flesch en een glaasje....

De familieleden gaan eerst naar de tafel, drinken een druppeltje om het verdriet uit de keel te drijven, en mengen zich daarna bij den groep.

Een agent komt even binnen, ontdekt zich, gaat recht naar de flesch, evenals de anderen, en trekt dan weer buiten.

De straatvegers ook willen hun mededeeling betoonen: zij drinken elk een glaasje.

Intusschen is het kwaart over acht. De familieleden en de kennissen staan luide te praten:

„Ge ziet da' hè? da' ons familie heur mag laoten zien."

„Wij zijn allemaol deftige menschen. Wij kommen der goed veur."

„En vrienden en kennissen! Geen een familie in g'heel de stad die er zooveel hee't!

Eindelijk worden zij allemaal ongeduldig.

„Zied ee's of ze nog nie' kommen."

Voor de tiende maal steekt er een het hoofd op straat.

„Ze zijn daor."…. De koets houdt stil voor de deur, en twee „rouwkruischers" treden binnen

„Kom vrienden"…. Men brengt de in 't zwart gekleede mannen voor de tafel, en schenkt hen een borrel.

„En nao zulle wij d'er ee's veur gao' zurgen" zegt er een, terwijl hij het glaasje neer zet.

Zij ontblooten zich het hoofd, mompelen onverstaanbare woorden gedurende een halve minuut, en vragen dan:

„Waor ligt hij?"

„Daor op de bovenkaomer," wijst er een.

En hij, die het gezag schijnt te voeren, speekt in de handen, wrijft dit open en zegt:

„Allée."

De rouwkruischers gaan het trapje op. Daar staat de kist, tusschen brandende waskaarsen.

„Hedde ze vast?" vraagt de gezagvoerder.

„Allée," antwoordt de andere.

Zij tillen het lijk en al de hoofden ontblooten zich.

„Zet maor neer."…. Weer mompelen zij een wijl onverstaanbare woorden, en dan schuift men de kist in den wagen. De stoet zet zich in beweging. Eerst de mannen, dan de vrouwen. Het is een lange reeks personen, twee aan twee, zooveel mooglijk in 't zwart gekleed, gaande met gebogen hoofd en tragen stap achter de zwarte, krakende koets.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Na de „zinking", gaat de familie in de herberg recht over 't kerkhof een glas bier drinken. De oudsten steken de hoofden bijeen en bespreken den toestand.

„Kluiten zijn der, da's zeker,…. of hij iets doen schrijven hee't, sê da' zulle wij zien a's wij terug in 't sterfhuis kommen."

Zij gaan nog een herberg binnen, pakken nog een pint bij een familielid dat herberg houdt, en gaan nog eens na bij een goede kennis.

Als zij terug in 't sterfhuis zijn, zegt men hun dat de notaris gevraagd heeft seffens bij hem te komen.

Nieuwsgierig.... en tevens met kloppend hart staan zij daar nu in de poort te wachten tot hun beurt komt. Fluisterend deelen zij malkaar hun hoop en vrees meê', telkens kijkend naar de deur van het bureel....

Eindelijk toch komt er verlossing.... De klerk, na iemand te hebben buitengelaten, zegt dat zij allen mogen binnenkomen.

't Is een groote plaats waarin de notaris zijn bureel houdt. Rond den lessenaar staan voor de gelegenheid een heele hoop stoelen gerangschikt.

„Zet u neer, menschen," zegt de notaris boven zijn bril kijkend: „Er is plaats genoeg."

Zij staan daar, de mannen met hun hoed of klak tusschen de ongedurige vingers, de vrouwen trekkend aan hun mantel.

„Zet u maar neer," zegt de notaris voor de tweede maal.

„Merci, mijnheer de notaoris," zegt Jef van Ekker „wij zijn gekommen veur.... om...."

„Ja, dat weet ik wel, ik zal u heel de zaak gaan voorleggen."

„Er is eigenlijk geen testament. De heer Edwardus van Ekker, heeft heel zijn vermogen aan mij vermaakt, en mij tevens de wenschen uitgedrukt die hij wilde zien volbrengen. Ik ben dus als zooveel gelast met het uitdeelen der sommen aan de personen door den heer Edwardus van Ekker aangeduid."

„Jef van Ekker en diens vrouw zijn onterfd...."

Beide zijn zij recht gesprongen zoo bleek als 'en linnen.... en nu staan zij daar, niet wetend wat ze gedaan hebben, wat ze doen, of wat ze doen moeten.... ze zijn als versteend....

„Eigenlijk onterfd is het niet: uw deel is seffens op 't hoofd van de kinderen gezet. Dat maakt dat Allewies van Ekker, als meerderjarig kind van Jef van Ekker, onmiddelijk in 't bezit van zijn aandeel kan komen."

Waren er duizenden blokken steen op hun hoofd neergevallen, ze zouden niet meer verplet geweest zijn dan door de lezing dezer régelen....

Allewies, en een weinig daarna Jo, zijn integendeel recht gesprongen, en roepen en tieren en dansen.... zoodanig dat men ze tot kalmte moet dwingen.

„Ja, ja, 't is zoo, Sjef van Ekker," gaat de notaris voort, „ik

kan niet anders doen dan den laatsten wil uitvoeren van hem die mij het geld toevertrouwde."

„En,.... mijnheer de notaoris, en mijn.... heer.... hoe hoog luidt die som van Allewies wel?" vraagt Jef stotterend.

„Dat zal ongeveer zes honderd francs zijn."

Weer springen Jo en Allewies recht, doch zij bedwingen zich en hernemen hun plaats.

Nijdig heeft zich moeder Van Ekker omgekeerd en wil Jo „te lijf". Zij vliegt op haar, trekt aan haar muts, aan haar mantel, aan haar haar.... zij krabt en nijpt.... en Jo wil zich verweren, doch de familie springt er tusschen, en zonder verder ongeval komt de lezing ten einde.

Als 't gedaan is vraagt Allewies of hij met Jo een weinig mag blijven. Zijn handen beven en hij is zoo wit als krijt.... als de anderen vertrokken zijn vraagt de notaris waarom hij niet wegging:

„Och, menheer," klaagt Allewies, terwijl het koude zweet hem op het voorhoofd komt, „gij weet gij nie'.... ik hên.... 'k ben toch zoo benauwd va' slaogen, want tot 'en vechtpartij zou 't zeker gekommen zijn."

XIII.

Zes honderd francs! Uitbundig blij zijn zij te huis gekomen. Maanden lang hebben Jo en Allewies er naar gesnakt.... maanden lang hebben zij van het gewichtig oogenblik gesproken, zij hebben het verbeid in het grootste ongeduld!

Jo is als een katje geworden, dat zich ronkend, met streelenden kop en goedkijkende oogen rond de beenen harer meesteres vlijt, om een „hapje" te krijgen. Met zachte pootjes en vriendelijke maniertjes, zitten die diertjes dan het brokje aan te staren, heel zacht miauwend bij elke hoop....

Als bij tooverslag is zij dan ook veranderd: Allewies mag doen al wat hij maar wil, zij geeft hem toe, haalt hem aan, en zorgt geregeld voor alles....

Het huis is weer zuiverder geworden. In de voorkamer staat nu een splinternieuwe kast, en tal van verkochte voorwerpen zijn terug den armzaligen huisraad komen aanvullen.

Allen leven nu in blijde verwachting: de leveranciers brengen het bestelde met blij gemoed, Malia en de vrouw uit het winkeltje ijveren om het meest om Jo aangenaam te zijn.

En Allewies laat zich maar dienen en verzorgen. Het streelt zijn hoogmoed. Hij is nu rijk, hij heeft geld, en Jo is zijn meid. Zoo staat het nu vast in zijn brein, en hij laat zich al dat gevlei naar hartelust welgevallen. Zijn luimen kan hij nu bot vieren, en hij aanziet het als de waardige weerwraak van de maandenlange onderwerping tijdens hun „vrijagie".

De wekelijksche afkortingen, daaraan denken zij zelf niet meer. De agenten zijn bij den notaris geweest, en hebben uit diens handen, met de toestemming van Allewies, de overblijvende som ontvangen.

Eindelijk toch, na hun geduld honderd maal ten einde te hebben gewacht, na meer dan vijftig bezoeken aan den notaris, mogen zij het geld afhalen.

„Ge moet meegaon," zegt Allewies tot Jo, „ge moet da' sommetje ook ee's zien!"

Verheugd, hij goed gemutst, zij dicht tegen hem aandrummend, gaan beide naar den notaris.

„Hier is 't jongen," zegt deze, als zij in het bureel zijn binnen getreden, „zooals gij ziet heb ik de zaak zoo spoedig mooglijk uit de voeten gedaan."

„Jao, jao, menheer de notaoris," beamen zij beide te gelijk, ongeduldig om die groote som te zien.

„Er blijft u over: vier honderd drie en dertig francs, ik heb er de nota bijgevoegd. Gelief ze na te zien," zegt de notaris verder, en hij stopt Allewies een papiertje in de hand.

Middelerwijl heeft hij een lade geopend, en met een gekraak en een geruisch dat hen beide een sidderingje door de leden werpt, telt hij vier briefjes van honderd francs....

Hun oogen zijn ineens ver opengespalkt, zij kijken toe, het hoofd ietwat naar voren getrokken, en toch ligt op hun wezen die groote blijheid niet, toch voelen zij als instinktmatig iets dat hen niet geheel bevredigd.

Daar zij niet bewegen, niets zeggen, en als onaangenaam verrast stil blijven, vraagt de notaris:

„Is er iets dat gij denkt niet goed te zijn?"

Zij bekijken malkaar in d' oogen, en alsof zij zich met een teeken hun verlangen hebben te kennen gegeven, zegt Jo:

„Maor nee', menheer, 't is goed.... maor als 'k ao iets zeggen mag.... zou' we nie', in de plaots van da' papier, klinkende vijf-frankstukken kunnen krijgen?"

Een bijna onoptemerken lachje beweegt even de kaken van den notaris:

„Wel zeker," antwoordt hij:

De stukken schuiven reeds overeen, met vijven ineens vliegen zij van d' een hand in d' ander. Een onweerstaanbaar genoegen daalt in hen neder, zij lachen als om een groot geluk, en de palmen hunner handen jeuken om het geld te mogen voelen, om het te betasten. Na het zorgvuldig te hebben nageteld, zeer lang, stuk voor stuk, steekt Allewies het in zijn broekzakken, en nu voelen zij beide een groote drang om buiten te zijn.

„'t Beste, mijn jongen dat gij doen kunt" zegt de notaris „is het geld seffens naar de post dragen, 't is een goed appeltje tegen den dorst."

Doch zij gaan reeds. Hun ooren suizen, en de woorden van den notaris dringen zelfs niet tot hun begrip door. Het vermengt zich alles met dat ronkende gerucht, en het maakt hen als zat. In den gang weten zij bijna niet meer wat zij doen. De notaris moet hun zeggen dat de poort reeds open is, eer zij het bewustzijn terug krijgen dat zij nog de straat over moeten.

De opene lucht slaat hun frisch in het gelaat, en verkoelt hun brandende voorhoofd. Jo heeft den arm van Allewies gevat, en zonder spreken gaan zij verder. Bij elken stap rinkelen de stukken. Het klinkt hun in d'ooren als het gefazel van lustige vogeltjes, en zij laten zich betooveren en hun beider gedachten dwalen weg op die muziek.... ver weg.... naar lang gewenschte idealen....

Zij zijn nu binnen in hun huis, en daar barst eensklaps de vreugd luidruchtig los! Zij lachen en gidderen, Allewies springt rond met wilde gebaren. Ineens blijft hij voor de tafel staan en de handen wijd open in de broekzakken stekend, haalt hij het geld er met volle grepen uit. De stukken rollen op tafel, en geruimen tijd wroeten zij erin met zenuwachtige vingeren.

„Da's veur de schulden te vereffenen" zegt Allewies, en hij steekt een handvol geld naar Jo uit. Zij verhaast zich de stukken in haar zak weg te bergen. Nu telt hij nogmaals de som, steekt nog wat op zak, en gaat het overige wegstoppen op een verdoken plaatsje:

„Nie' aonkommen hoorde 't?" zegt hij beneden komend, „'k hen ze geteld zulle!" Meteen is hij buiten.

Een voor een haalt Jo haar stukken nu te voorschijn: „acht....

't veertig frank! .... Malia .... de vrouw uit 't winkeltje ...." Zij telt „der is veel te kort ...." Opeens rijst er een gedacht in haar op, haar oogen blinken en als instinktmatig legt zij de andere hand bovenop de stukken ....

Een zenuwachtige lach, die heel haar lijf doet schokken, overvalt haar, de stukken dansen in haar handen.

„Jao, jao," zegt zij tegen het geld, dat zij eventjes door een spleetje bekijkt „'k zal d'er wel veur zorgen da' ge weg geraokt. Ge moet zoo ongedurig nie' liggen .... Maor 't zal veur mij' plezier zijn" voegt zij er triomfantelijk bij „'k betaol de schuld nie;" en het laatste woord herhaalt zij nog drie maal, als een opperste bevestiging voor zich zelf.

Zij neemt een stoel, zet dien tegen den muur in de voorkamer, en kruipt er op. Voorzichtig steekt zij de stukken een voor een achter het kadertje dat onderaan op twee haakjes rust. Een stuk houdt zij bij ....

Met haastige bewegingen raapt zij vervolgens al de sjaals t' hoop en loopt in een adem naar de fabriek.

„'k Werk nie' meer" zegt zij opgewonden tegen den beambte die het knoopgoed uitgeeft. „Hier zijn mijn sjaals, betaol mij de die, die afgewerkt zijn."

„Gaot'e op ao goed leven?" vraagt de heer met een lachje, terwijl hij de doeken telt en naziet.

„En wa' zou 't dan zijn?" antwoordt zij met een fiere, korte hoofdknik.

Doch de rekening is klaar, de heer betaalt haar drie francs tachtig centimes, en daarop sluit hij de val.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bij Jo is nu een besluit opgekomen, waaraan al wat gedacht is in haar, meewerkt: De rekeningen niet betalen is al goed en wel, doch waar zal ze dan in 't vervolg naar toe kunnen om zich te vermaken? In heel de buurt is slechts nog een winkeltje, en die vrouw wil niet „plakken." En een „konkeldefoesherberg" als die van Malia is er ook niet meer .... Zoo spoedig mooglijk verhuizen is de beste oplossing. Heel die dag loopt zij de stad rond. Bij oude kennissen die zij „in geen jaor of dag" meer gezien heeft, gaat ze klappen. Zij hoort of niemand in de buurt verhuist, en terwijl zij de straten doorloopt, ziet zij overal rond of er een huis te huur is.

Eindelijk toch vindt zij haar gerief. 't Is in een gansch tegen-

overgestelde wijk van de stad en dezen avond reeds zal zij er Allewies over spreken.

Naarmate echter het uur nadert, begint in haar vertwijfeling op te komen: Welke redenen zal zij doen gelden? Hoe kwam zij zoo opeens op dat besluit? Als Allewies binnenkomt is zij in 't geheel nog niet klaar. Terwijl hij boven bij zijn duiven is, wroeten haar gepeinzen heel haar hoofd om. Zij is er van vol, het werk gaat niet, haar zinnen zijn ver weg van hetgeen zij doet....

Opeens verspreidt zich door het huis een bevangende geur.....

„Potverdomme riekt'e nie' dat de patatten aonbranden?" roept Allewies tegen Jo die in gepeinzen voor de stoof staat.

Zij schrikt op en riekt het dadelijk....

„Waor zijd'e mêe' ao gedachten? of wa' hedde zoo allemaol te peizen da' ge nie' weet ao wa' da' ge bezig zijt?" snauwt Allewies haar toe.

„Och, jongen, 'k hên't ao nog nie' willen zeggen" klaagt Jo terwijl zij in tranen losbarst, „maor den huisbaos he' komme' verwittigen da' we hier uit moeten."

„En is da' zoo wreed? Moete' wij hier weg, ten huren wij 'en ander huis en daarmeê' is 't uit," zegt hij onverschillig de schouders ophalend.

„Jao maor jongen, wa' doet' er aon, a's mij da' nao groot verdriet doet?" snikt Jo, terwijl zij haar aangezicht in haar voorschoot verbergt.

Terwijl Allewies terug boven gaat, proest zij het bijna uit van lachen:

„'t Is gelukt," denkt zij, „a'zoo was 't nog best."

— —

's Anderen daags reeds zorgt Jo voor alles: het huis is opgezegd en het andere is gehuurd. In een verdere buurt heeft zij voor eenige dagen voorraad gekocht, en nu komt zij zoo weinig mooglijk buiten.

Men heeft haar gevraagd of het waar is dat zij reeds getrokken hebben, Malia en de vrouw uit het winkeltje zijn belangstellend om nieuws gekomen, doch Jo heeft de aanvallen afgeweerd, met een onschuldig gezicht.

„Maor Allewies zeg't toch," dringen zij aan.

„Allewies is 'nen Beer," maakt Jo zich kwaad, „hij verzuipt weer al da' we hên, en den notaoris hee't hem weeral tien frank

gegeven. Maor van de som te trekken, daor is nog geen spraok van."

Stilletjes aan heeft Jo nu alles voor de verhuizing gereed gemaakt. Zij is naar de statie gegaan, en heeft met twee leegloopers een akkoord gesloten.

's Nachts zal men verhuizen, zonder dat iemand het weet.

Op het gestelde oogenblik is alles klaar.

Allewies is grommend heen geloopen met al het overige geld op zak.

„Ge kunt ulder prutsen zelf beredderen," heeft hij gezegd, „'k hên 't geld meê, en binnen 'nen dag of twee, a's 't allemaol in order is, zied'e mij terug."

Jo heeft belegd, dat zij, zoodra de twee mannen de eerste kar wegvoeren, seffens de vijffrankstukken van achter het printje zal nemen. In afwachting helpt zij halen en dragen. Reeds meermalen heeft zij bemerkt, dat de jongste der twee, een flinke kerel van zoowat vijf en twintig jaar, haar telkens bij het overpakken van een stuk de hand vat. Ook bij het rondloopen raakt hij haar gestadig lichtjes aan, en 't geeft haar telkens een sidderingje in den rug...,

Terwijl de andere helper op de kelderkamer aan 't wrochten is om het bed uiteen te krijgen, zijn zij beide, Jo en Jan, in de voorkamer. Jo betast de gordijnen, en belegt juist hoe die er best zouden afkunnen. Om geen tijd te verliezen kijkt Jan rond wat hij reeds kan verrichten:

„Ah! die printjes," denkt hij, en meteen heft hij er een uit de haakjes....

Drie vijffrankstukken botsen rinkelend op den grond, en rollen de plaats verder in. Als weggewipt door een veer, staat Jo ineens midden in de plaats en vlugger dan een kat wipt zij naar het hoekje, waar in den schijn eener kaars een der stukken ligt te blinken.

Jan heeft het ook gezien.... hij ook springt er naar toe, en beiden hangen zij voorover gebogen in dat hoekje, grabbelend naar het stuk dat zij uit elkaars handen slaan. Terwijl heeft Jan Jo om het middel gegrepen, en drukt haar forschig tegen zich aan. Doch zij verweert zich, zonder een verwijt nochtans.... haar pogingen om los te geraken verlammen, en eindelijk laat zij zich gedwee omhelzen....

's Anderen daags 's avonds komt Jan terug.

Verschrikt tracht Jo hem te overhalen spoedig weg te gaan: „A's Allewies moest binnen kommen slaogt hij ao dood."

„Allewies," lacht Jan, „wel, kind, die zit zoo goed dat hij nie' op weg gaon peinst."

Hij heeft hem gezien in een slecht befaamd huis. 's Morgens stond hij aan de deur, en Jan is er bijgegaan. Samen hebben ze dan eenige glazen gedronken, en eigenmondig heeft Allewies hem verteld dat hij daar verscheidene nachten blijft slapen.

Jo is rechtgesprongen, de woede straalt uit haar oogen....

„Wel, wel, kind, hoe kunt'e zoo me' die slechterik inzitten? Zoudt g' er soms sjaloersch van zijn?"

„G' he't gelijk" zegt zij op haar stoel neervallend. Terwijl is Jan dichter bij gekomen en fluistert haar in 't oor: „Gao' meê bij Trees, daor zulle we e' goed glasken kunnen drinken."

„Trees, wie is da'?" Kijkt zij hem aan met vragende oogen.

„'k Zal 't ao wel wijzen.... de tweede straot links, van achter in, 't leste huis tegen 't veld.... geen levende ziel kan ao daor zien binnen gaon.... komt achter mij."

Tegen haar wil in voelt zij iets dat haar naar dien vent toetrekt.... die vertrouwlijkheid doet haar goed, en als een weldoende streeling schuift het over haar. Die zachtheid.... die goede woorden.... zij is daar niet meer aan gewend, en opeens ontvlamt in haar hart een vuurtje dat zij sedert lang uitgedoofd waande.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

XIV.

Drie dagen nadien komt Allewies te huis, zoo zat, dat hij nauwelijks „beenen kan maken." In de voorkamer struikelt hij tegen dooreen liggende meubelen, en terwijl hij zich vasthoudt aan een kast die midden in de plaats staat, strompelt hij toch de huiskamer binnen.

Jo heft even het hoofd op. „'t Is e' kolossáól stuk dat hij in zijn botten hee't," mompelt zij recht staande.

„Kom jongen, 'k zal ao wat helpen."

Zij neemt zijn arm en brengt hem tot aan den trap.

„Allé, hup!" Zij staat reeds op de tweede trede en trekt met

haar beide handen aan Allewies. Waggelend komt hij op de eerste trede, sukkelt op de tweede, en zwaait dan met den rug plat tegen den muur.

„Daor staot hij goed," denkt Jo, en zij neemt de gelegenheid te baat om een poosje te rusten.

Zij daalt nu nevens Allewies, slaat haar rechterarm om zijn lijf, en met de linkerhand zich aan de leuning optillend, krijgt zij hem, na groote inspanning, toch eindelijk boven.

Allewies raast en tiert. Hij weet niet wat er met hem gebeurt: trekken, stooten of stampen, 't is hem alles om het even, en gedwee als een lam, laat hij zich behandelen. Zijn kop hangt slap tusschen de schouders, de oogleden zijn bijna gesloten, en zijn openhangende mond zeevert....

Zoo komen zij in de kamer. Daar laat Jo hem op den planken vloer glijden, en seffens valt hij in een zwaren slaap.

Jo komt stilletjes beneden, doet de voordeur op slot, en dan sluipt zij terug naar boven.

Nevens Allewies werpt zij zich op de knieën, en nu doorvoelt zij met zenuwachtige gebaren zijn zakken....

„Niets.... 't is.... allemaol.... op.... op...." zegt zij als versteend.... En met ontgoochelden blik bekijkt zij in haar hand enkele zilverstukjes die zij uit zijn broekzak haalde....

„Misschien in zijnen binnenzak".... zegt zij. Zij slaat er op om te hooren....

Opeens springt zij recht.... bleek en verschrikt..., Allewies heeft een vervaarlijk geronk geuit, en keert zich om. Weldra herstelt zij zich.... „'t Is niets, hij slaopt voort."

Zachtjes glijdt nu haar hand in den binnenzak.... haar gelaat versombert.... papiertjes.... doch zij springt toe.... „'t zijn briefkes van twintig frank" ontvalt het haar werktuigelijk, en zij slaat de armen in de hoogte....

Na een oogenblik telt zij.... twee honderd tachtig francs..... Zij houdt er drie en steekt de andere terug.

„En nao bij Jan" roept zij zegevierend, en half loopend komt zij de trappen af.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

's Anderendaags 's morgens, juist als Allewies beneden is, komt er iemand om hem te spreken.

„Wel, wel, Charlewie, wa' plezier van ao te zien," zegt hij goed gemutst.

„Wa' plezier va' mij te zien?" vraagt de andere, „weet'e gij nie' meer hoe da' we overeengekommen zijn?"

Allewies schijnt een oogenblik in 't achterste hoekje van zijn geheugen te zoeken....

„Da' was 'k nao stom vergeten.... kom maor mee boven."

Zij gaan op 't duivenkot. Al de duiven worden nagezien en geschat. Terwijl Allewies vertelt hoeveel prijzen die haalde, wat 'en goede koperen deze, en wat 'en beste duivin gene is, neemt Charlewie de beestjes in de hand, de pootjes tusschen den wijs- en den middenvinger. Met de andere hand betast hij het bekje, draait het kopje om, ziet dan naar de oogjes, en eindelijk het diertje bij de vleugels vattend, blaast hij de pluimpjes open en keurt het vleesch....

„'t Zijn goeie" besluit hij eindelijk „de koop is gesloten."

Dezelfde dag nog worden al de duiven weggehaald en brengt Charlewie groote kooien met kanarievogels in verwisseling.

„'t Is aordig gekommen", vertelt Allewies aan Jo, „gisteren in d'herberg kreeg 'k da' in mijne kop. Daorbij mijn duiven steken mij al lang tegen"....

Alle mooglijke en onmooglijke inlichtingen heeft Charlewie gegeven, en Allewies is zoodanig met zijn vogeltjes opgezet, dat hij zelfs niet aan weggaan denkt. Heel de dag heeft hij de kooien gehangen, en dan weer verhangen. Met een onuitputbaar geduld staat hij daar te fazelen tusschen de tanden, de lippen open en toe trekkend, om de jongeren aan 't zingen te krijgen.

Jo zendt hij om zwart zaad, en wit zaad, en mierplantjes, en brokjes suiker....

Zij vraagt niets beter dan weg te zijn. Die tegenwoordigheid van Allewies verveelt haar, en nu voelt zij het goed hoe zeer zij hem haat. Met vlammende blikken zit zij hem dan onderop te bekijken.... hoe gaarne zou ze die kooien hebben willen buiten werpen! In haar opgewondenheid wenscht zij dat hem onmooglijke slechte dingen overkomen....

Naarmate het uur vordert komt er angst in haar binnenste. Moest Jan afkomen, wat zou zij doen? Zij wordt ongeduldig en loopt gestadig in de buurt.

„Hoeveel pakt er gij wel op 'nen dag?" vraagt Allewies, als ze terug binnen komt.

„Da' zij' mijn zaoken, 'k vraog 'k ao ook niets", antwoordt zij bijtend. En terwijl hij een paartje in een afgezonderd muitje zet, is zij weer weg. Enkele minuten nadien komt Jan in de huiskamer. Hij schrikt even, doch zegt seffens op onverschilligen toon:

„Wel, Allewies, woont 'e gij hier?"

„Wa' moet hên?" vraagt Allewies, kwaad omdat hij in zijn werk gestoord wordt.

„Niets, niets...." zegt Jan, terwijl hij reeds eenige stappen achteruit gaat, „'k wist nie' da' ge gij hier woonde, 'k kwam veur de menschen die hier uit zijn."

Hij is reeds weg. Als Jo terug binnen komt zegt Allewies:

„Allé haolt ee's 'en ei."

„'en Ei, waorveur moet die dienen?"

„Haolt 'en ei, zeg 'k ao" snauwt hij haar toe.

Moe gewacht gaat hij tot aan de deur om te zien of Jo nog niet afkomt.

„Nao stao' ze te klappen" gromt hij „en nogal mee e' mannemensch."

„Wie was da'?" vraagt hij barsch.

Eventjes kleuren Jo haar kaken „'t was Jan, die.... mij.... vroeg waor da' de menschen nao wonen die veur ons in dees huis waoren."

Hij fronst even de wenkbrauwen, knijpt het linkeroog dicht, en gaat dan terug naar zijn kanarievogels.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

's Anderendaags blijft Jo den heelen avond weg. Den volgenden dag trekt zij er in den namiddag van door, en terwijl Allewies, nu reeds min bezorgd met zijn vogels, over dit herhaalde wegloopen zit na te denken, komen Malia en de vrouw uit 't winkeltje binnen.

„Is Jo t' huis?" vragen zij luide.

„Z' is justee's weggegaon," antwoordt Allewies. „Maor 'k weet nie' wanneer da' ze zal terug zijn."

„'t Is schandaolig" roept Malia, „'t is nao den derde keer da' we naor hier kommen, en da' wijf is nie' meer te zien."

Zij vertellen nu, malkaar onderbrekend, schetterend en schreeuwend, hoe Jo er „van onder getrokken is zonder heur schuld te

betaolen." Heel de buurt spreekt er schande van. 't Zijn toch geen deftige menschen die 's nachts moeten verhuizen omdat de geburen het niet zouden zien....

„Hee' ze de schuld nie' betaold?" vraagt Allewies met nadruk, alsof hij het niet goed verstaan heeft.

„Betaold? Wa zou ze wel! Da' nie', sè" zeggen zij, en zij doen hun nagel aan een tand kraken. Rood van verontwaardiging kijken zij een oogenblik naar het uitwerksel bij Allewies, doch hij verroert niet meer.... na eenige oogenblikken toch haalt hij de schouders op en zegt: „Ik hen heur 't geld gegeven, hee' ze nie' betaold, daor kan ekik nie' aon doen.... maor 'k kom er toch nie' tusschen."

Beide vrouwen doen een stap voorwaarts:

„Is 't gepermitteerd.... zijde nao g'heele gansch blind? Wilde nao niets van ao wijf weten?" roepen zij meer en meer gebelgd. „Wij weten beter waor da' ao geld naortoe gaot."

Op die woorden schijnen zij de woning te willen verlaten. Daar Allewies niet aandringt, keert Malia zich om en vraagt nog:

't Kan ao zeker weinig geven? Ge doe' gij zeker ook al mee in da' spelleken?"

Even vertrekt Allewies den mond, hij sluit de oogen en een onverschilligen trek komt over heel zijn wezen.

„Awel, ik zeg 't hem" roept de vrouw uit 't winkeltje.

Zij vertellen nu dat zij vernomen hebben welke betrekkingen Jo heeft aangeknoopt. „'ne Verloopen wever, die te lui is van te werken." Zij hebben het vernomen van de geburen als zij aan de deur geweest zijn. Over alles zijn zij ingelicht: Hij komt hier in huis, ook weten zij de herberg te noemen waar zij elkaar ontmoeten.

Allewies verroert niet.... geen spier vertrekt op zijn gelaat en die koelbloedigheid maakt de vrouwen razend.

„Hij heet Jan, en is nao pakskesdraoger, nao weet g' het allemaol".... En met een zijn zij weg. Bij de laatste woorden is Allewies opgewipt en instinktmatig doet hij twee stappen vooruit. Dan blijft hij staan.... zijn wezen is versomberd en in zijn binnenste woelt de vertwijfeling.... „Jan.... jao, jao.... 't moet waor zijn...." zegt hij verbitterd.

„Ah, die slons!" valt hij nu toornig uit, „ah, da' vuil wijf.. da' moest er nog ao' mankeeren." Zijn hoofd blaakt, over zijn

leden loopen sidderingjes en al binnen schijnt het hem of een tergende hand gestadig nijpt.

„Wie zou da' gepeisd hèn, da'k daor nog zooveel veur over had?" zegt hij woedend. „Aai, jaai.... jaai.... is e' wijf nao toch zóóveel weerd?" tracht hij zich zelf te troosten terwijl hij zenuwachtig zijn ondervest om en weer verschuift, als om dat prangen daarbinnen te doen ophouden.

Een rauw gebrul ontsnapt zijn droge keel.... de gebalde vuisten in d' hoogte springt hij brieschend op Jo, die nu binnen komt.... „Schandaol.... vuil wijf" brult hij. Jo is als verstijfd van schrik. Zij laat zich op den grond neerglijden en vóór zijn oogen komt ineens het angstig visioen op. Hij keert zich van haar af en loopt buiten....

Als versteend blijft Jo naar de deur kijken. Zij zit half recht, en alsof haar blik vastgeklampt werd door de toevliegende deur, blijven haar oogen strak naar dat punt gericht.

XV.

's Anderendaags 's morgens, zeer vroeg nog, om haar zeker te huis te vinden, komen Malia en de vrouw uit 't winkeltje Jo opzoeken.

„Ah, daor hemme ze," zegt Malia terwijl zij binnen treden.

Verschrikt is Jo opgesprongen, doch weldra herstelt zij zich.

Sinds zijn de vrouwen hun lang verkropte woede aan 't uiten.... schennend en verwijtend....

Jo is naar de deur geloopen en die wijd opensmijtend zegt zij, met verkropte bevende stem, doch uiterlijk kalm:

„Allé, de straot op, en rap zulle! G' het 't recht nie' mij te verwijten in mijn huis."

Doch als van lieverlede gaan beide vrouwen voort met groote gebaren, schetterend en tierend....

„A's ge nog durft zeggen da'k ulder geld moet, en 'k hên getuigen, ten komt 'e veur den tribunaol hoordet?" Terwijl wijst zij op het groepje dat zich al dadelijk voor de deur gevormd heeft.

Als bij tooverslag zwijgen beide vrouwen, doch, eer zij buiten gaan, snauwt Malia Jo nog nijdig toe:

„'k Hen toch 't plezier g'had van aon ao' vent te zeggen wa' da' g'allemaol aon 't uitsteken zijt."

Jo wordt achtereenvolgens rood en bleek en dan weer rood... een helder licht rijst voor haar geest op, en de vrouwen zijn reeds buiten als zij er terug aan denkt. Haastig gaat zij naar de voordeur om die te sluiten, doch de straatbengels werpen ze telkens weer open.

„A's ge nie' weggaot roep 'k de politie", zegt Jo met een dreigend gebaar.

„Joken hij is weg.... Joken waor is hij....? Hij is naor Amerika....''roepen de jongens, telkens zij weer tergend de deur openduwen. Jo heeft zich met den bezem gewapend, en gebruik makend van een oogenblik dat de kinderen achteruit wijken, sluit zij de deur en steekt de spie op.

De woeling blijft duren voor het huis. De kinderen duwen schelmsch den neus plat tegen de ruiten, en roepen dingen waar telkens Amerika in komt, maar waaraan Jo toch niets verstaat. Een samenscholing trekt volk, de vrouwen komen uit de huizen en weldra loopt het rond als een vuurtje dat Allewies vertrokken is naar Antwerpen om verder naar Amerika te varen....

„Wie zegt da'! Waorom?" vragen verscheiden stemmen te gelijk.

Een vrouw schijnt bijzonder goed ingelicht, en eindelijk toch komt het er uit, in zijn geheel, omdat andere vrouwen het zonder bewijzen niet gelooven:

Allewies is gister avond als een dolle in haar herberg gekomen, en heeft eigenmondig verteld dat hij naar Amerika vertrok, omdat zijn vrouw aanhoudt met Jan de pakskensdrager.

Middelerwijl is Jo in de tweede plaats gegaan. Al wat zenuw is aan haar trilt.... Malia.... Allewies.... de vrouw uit 't winkeltje.... 't loopt alles in haar weg.... 't verveelt haar en een vaag verlangen naar dood zijn komt in haar op. Zij schudt al dat akelige en nare van haar schouders, en hooger heft zij het hoofd op: Allewies mag doen al wat hij maar wil, hij heeft geleefd naar zijn zin. Hij heeft haar ten onder gebracht, hij is de schuld van alles.... zij ontzegt hem het recht haar te bevelen.... In al dien droeven angst duikt in haar geest het beeld op van hem, die haar sedert enkele dagen behandelt met zachtheid en vriendelijkheid.... „Jan" ontvalt het haar peinzende lippen, „al sloeg Allewies mij dood, 'k blijf er nie' van af."

— —

's Avonds verneemt zij het nieuws. Jan vertelt het, en 't overvalt

haar als een groot geluk. Die tegenwoordigheid die haar maanden en maanden reeds weegt, die slechtheid, die ruwheid.... Zij verstaat niet hoe zij zoo lang dat alles heeft kunnen verdragen en haar gespannen gemoed barst los in overvloedige tranen. Zij haalt haar zakdoek uit en een zilverstuk rolt op den grond. Jan raapt het op, beziet het met begeerige oogen, en steekt het dan op zak....

„Jo, ik gaon ao laoten zulle, want ik moet absoluut eens weg," zegt hij, terwijl hij reeds de deur nadert. Zij heft het hoofd op en knikt toestemmend, zonder zelf goed te merken wat er gebeurt....

Laat in den nacht komt Jan terug.

„Waor is da' tweefrankstuk da'k laoten vallen hên?" vraagt Jo, terwijl hij op de kamer om en weer loopt. Jan voelt in al zijn zakken.

„Wel 'k hen 't verloren," zegt hij, „maar 't zal bij ao toch op geen twee frank steken," voegt hij er slimmetjes bij. „Hoeveel franksken hedde wel nog?"

„Da' zeg 'k ao nie'" antwoordt Jo, plagend. „Maor toch nog genoeg," voegt zij er gauw bij, want aan de uitdrukking van Jan's wezen ziet zij wel dat het hem niet aangenaam is.

„Maor Jan," zegt Jo ineens, alsof zij het nu maar beseft „gij komt gij hier maor a' zoo in huis. Wa' zullen de menschen wel zeggen?"

„De menschen.... de menschen...." lacht hij. Doch Jo dringt aan en beweert dat ze niet langer zoo onvoorzichtig mogen handelen.

„'k Wil kommen al waor da' ge wilt.... maor we moeten zeker en gerust zijn."

Daar Jan niet dadelijk antwoordt:

„Ge zegt' lijk niets? Zijde kwaod?"

„Ne neê, ne neê...., maor 'k peins op iets.... laot ons naor Roubaix trekken, daor kunne' wij gerust leven."

„Naor Roubaix.... meé ao?...." zegt Jo verschrikt, „maor wa' peisde wel?"

„Ziede mij geern, of ziede mij nie geern?" vraagt hij, haar vlak in 't wezen kijkend.

„Da' weete wel hè?" zegt zij verteederd.

„Awel ten moete' da' veur mij doen."

„Maor va' wa' zulle wij leven?" vraagt Jo, meer en meer beangstigd.

„Wel gij hebt toch nog 'en vet sommeken," ontvalt het hem,

zonder dat hij het zelf weet. Dadelijk echter herneemt hij: „Ik ben wever va' stiel en mijn handen zijn ook nog iets weerd."

Een vluchtige trek is als een wolkje over Jo's wezen gevaren. Zij voelt het wel, 't is voor haar geld dat hij haar wil meê hebben, doch haar gedachten struikelen op een vurige omhelzing en oogenblikkelijk denkt ze weer aan niets anders dan aan geluk....

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

's Anderdaags komt de deurwaarder.

„Vrouwke, 'k heb gezegeld papier."

„Ge.... ze.... geld papier," herhaalt zij als bevangen; den hals uitgerokken kijkt zij naar het stuk dat de deurwaarder in haar richting uitsteekt.

Opeens valt zij uit: „Z' hen geld genoeg gewonnen achter mij die slonsen.... Malia me' heur schurfte herberg en Triene me' heur snoeperkot ze meugen nao wel...."

„Betaalt gij, of betaalt ge niet?" valt de deurwaarder haar in de rede.

„Da' ze naor den duvel loopen," antwoordt zij bits, „'k betaol niets."

Zij zit daarover nog na te denken als Jan binnen komt.

In een adem vertelt zij 't gebeurde. Zij wint zich op en is rood van verontwaardiging. „A's ze zooveel achter mij gewonnen hên, zou 'n ze 'n mensch nog tot de schande brengen...."

Jan fluistert haar iets in 't oor.

Zij blijft er een oogenblik naar luisteren, als doen de trillingen der laatste klanken haar goed.... haar oogen stralen met ongewonen gloed en het hoofd opgeheven blijft zij onbeweeglijk stil....

De armen gekruist, een glimlach om de lippen, blijft hij haar aanstaren.

Uitbundig blij springt zij ineens op, slaat haar armen om zijn hals en tusschen veel omhelzingen in:

„'t Aovend, zonder fout vertrekken wij."

En als hij eindelijk los komt, staan zij daar een oogenblik, malkaar in d'oogen kijkend, hij gelukkig door zijn plotse overwinnen, zij onbekommerd, zalig van binnen, niet denkend aan den dag van morgen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

St. Nikolaas (Waas) 1906.

VERZEN

DOOR

DAAN VAN DER ZEE.

Voorbije dagen.

Als ik bij teêr me omschijnend licht
zacht pen-bewegend zangen dicht
van schoonheids-voeling,
en jòu, mijn lief, in vreugdigheid
brengt nooit-geweten zaligheid
lach-kindjes kroeling,

daar held're kreetjes dart'len uit
het wiegje, schuldeloos geluid
van weetloos leven,
terwijl jij over 't wiegje buigt,
en heel je ziel van blij-zijn juicht,
in 't lippen preven....,

dàn zie ik als een schoon visioen
al 't vroeger hope' en wenschen, toen
we alleen nog waren,
toen onze levens groeide' ineen,
toen onze liefde uitlentte en geen
zorg leed kon baren....

O, weet je 't nog, — de wijde lucht,
't alom-uitbrekend lent'genucht,
de groene weien,
't was àl van liefde en schoonheid bêi,
wat ze zoo zang'rig rei op rei
ons telkens zeien.

O, weet je 't nog, — de gouden zon,
die spinrag-fijne netten spon
van licht en kleuren,
en ze over bosch en heide hing
waar 't bijtje kwam en gonzend ging
z'n liedje neuren....

O, weet je 't nog, — 't was enkel vreugd
één gouden dag, opnieuw verjeugd
na telkens tanen,
zóó dachten wij ons komend zijn,
geloofden niet aan smart en pijn
en weemoeds-tranen.

't Werd anders dan wij dachten toen,
de liefde bleef in al ons doen
èn 't schoonheids-weten,
maar zorg en leed verzelle' altijd
die beide en vorme' een eenigheid,
elk toegemeten....

Als 'k nu bij teêr me omschijnend licht
zacht pen-bewegend zangen dicht
van schoonheids-voeling,
dan weet ik, dat dìt leven is:
schoonheid en leed, liefde en gemis,
de Gods-bedoeling.

Mei.

Merk den Meie-middag-toover
lachend lichten langs de lucht;
wuive-windje, weeld'-gerucht,
zoelt door zon-beladen loover;
schijn en schaduw weem'len rond
op den gruis-bestrooiden grond.

Goud plast neêr op jonge planten,
die zacht wieg'len op den wind,
rododendrons, teer-getint,
torsen trosse' aan alle kanten,
voog'len vleug'len in het licht,
vlekke' in 't gazig lucht-gezicht.

Heel de hemel blauwt alomme
als een luchten-spieg'lend meer;
'lijk een witte vogel-veêr
waart een wolkje; en rondomme
rolt al ruiz'lend windje aan,
rillend, trillend in de blaân.

Merk den Meie-middag-toover
lachend lichten langs de lucht,
't tink'lend kwink'lend kweel-gerucht
in het jong-ontloken loover,
't wijd-doorschijnend lucht-gezicht,
wazig, gazig gouden licht....

TROPENSERIE

DOOR

J. HORA ADEMA.

UITVAART.

Van af het dek van den wegstoomenden Oxus, over lichtblauwende wateren, breedvlakt de haven van Marseille, volgemeerd met stoomers, die hun zwarte of witte, soms halfroode flanken massief uit het water òpsteken, met hoog er boven wierelend wimpelgefladder en mastgestreep.

Daarachter kleurschettert een flitsende visie van lichtende muurvlakken, torenspitsen, bruine, gele, en roze huizenrijen, alles in wit zonnegloei.

Verder, als de Oxus is gestoomd tot op eenigen afstand van Marseille, flonkert heel hoog, tusschen twee zwartbruine rotsblokken door, een reuzengroot Madonna-beeld, in goudglans zacht opbevend tegen het hard doffende er om heen.

Nog ander rotsgeblok bonkt aan, verwaast; de Fransche kust schemert weg.

Dan scherpen de kusten van Sardinië op, steilpuntig graniet in donkergrijzen toon, hier en daar begroeid, verder kaal. Een hooge, witte vuurtoren, breed-uit-staand op een rotsvlak, plekt forsch daartegen af.

Tusschen de Stromboli en de Liparen grauwen overal plomprug-gige eilandjes, in nevels gehuld, zwaar dreigend uitstekend boven schuimend golfgeklots. De Stromboli zelf, statige bergmajesteit, nu en dan vaalzwarte rookwolkjes uitstootend, is begroeid met olijfbosschen, waarin half verborgen een allerliefst dorpje ligt, met zijn huizenvierkantjes koket neergevleid tegen de zuiderhelling van den berg.

Dan stoomt de Oxus voorbij de eilandjes Salina, Lipari, Vulcano,

rotsen van dezelfde kleur als de kusten van Sardinië, aan de noordzijde onbegroeid en onbewoond, cirkelvormig breed.

Fraaier is Panaria. Tusschen blauwgroengetinte wijnbergen liggen honderden witte en lichtroze huisjes als stukjes mozaïek, hier en daar kleine korenvelden zacht doezelend er doorheen.

In de straat van Messina is alles leven en beweging. Snelzeilende bootjes met witte steekzeilen doen vlug-verschietende tintelingen optrillen tegen de donker betoonde bergen van Italië en Sicilië, blije levensstemming tegenover den isolementsweemoed der Liparen. Naderbij wordt het landschap nog meer julchend. Schelgekleurde villa's, in frisch-rooden toon sterk domineerend, liggen tegen de hellingen der Siciliaansche bergen, enkele bruingele huizen gracieus het strand stoffeerend, dat in donzig wit even boven het diepblauwe der zee komt uitvlakken.

Dan waren gondelvormige roeibooten plotseling van achter een hoek der Siciliaansche kust te voorschijn, dicht langs den Oxus heengeroeid. In elke boot staan fantastisch donkerbruine kerels met roode mutsen op, of wapperende, gele doeken om het hoofd. Met het gezicht naar den voorsteven, doen ze, roeiend, de booten snel over het water scheren.

Iets verder liggen berggroepen in donkergroene nuanceeringen, onderbroken door de beddingen van opgedroogde bergstroomen, helgeel scherp stootend op het zachtend groene er om heen.

Een rookzuil kronkelt vaalzwart achter een rotsronding weg, een trein komt langzaam aangerold.

Dan wordt Messina zichtbaar, met een fort hoog op een steile rots. Daar bruinen terrasvormige huizenblokken, met lichtgroene marquizen voor de ramen, alle dicht. Twee vlaggen, met liggend rood, wit, groen, wapperen in de haven voor de stad, feest-stemmig over dat sombere heen.

Meer landwaarts in boren tal van bergtopjes teergrijs op uit een breede, diepe, zwarte kloof, met den Etna in licht lila-paars op verren achtergrond, tot zij mystiek wegnevelen in subtiel avondrood.

Dan glijdt de Oxus langs Reggio, in zacht verstervend donkergeel; daarna met uitbruinen van de Italiaansche kust, de wijde, kleurstille watervlakking in.

PORT SAÏD.

Dof roodt een breede vlammenweerschijnseling boven Port-Saïd,

als de Oxus daarop aan komt stoomen. Op zij daarvan schemert het witte zoeklicht van een vuurtoren; er voor de groene en roode lichten van een loodskotter, met donkerbruin steekzeil hoog in top den Oxus naderend, in schijn een sombere, onheilbrengende reuzenvogel, logzwaar over de wateren zwevend.

Dan, in vaal gegrauw van avondschemering, worden zichtbaar lang-uitbreedende huizenplekkingen, met scherpuitgestoken lengtelijnen van daken; enkele boven de huizen uitreikende omtrekken van torentjes en kleine Arabische moskeeën schemertrillend op den achtergrond.

Nog dichterbij komend, duiken de zwarte rompen van een drietal transatlantische stoomers op, en die van een statig aandrijven komende boot uit het kanaal van Suez. Achter deze rompen flikkert een sterk, hier en daar donkerrood warrellicht, dat masten en touwwerk der schepen fantastisch doet aflijnen; eveneens de kade van Port-Saïd, nu en dan wegvalend achter de grauwrood verlichte walmwolken, die opstijgen boven het lichtschijnsel uit, en wegdrijven naar alle zijden.

Dan draaït de Oxus bij, om de rompen der stoomers heen, en schuift in het volle vlamgegloei van groote flambouwen, geplaatst op kolenschepen, aan de stoomers vastgemeerd. Uit het kanaal van Suez komt nog een andere boot aandrijven, met andere kolenschepen, andere flambouwen, andere vlamweerschijnselingen, die van de haven van Port-Saïd een cirkelvormig, ros-rood vuurcentrum maken, wegstreepend en uitvlakkend in het water. Daarboven drijven de roodzwarte rookkolommen uit de flambouwen, de zwartvale stofwolken der in de scheepsruimten geworpen kolen, traag wegwazend voor de scheepsrompen heen, de donkere silhouetjes der dragers, die over sterk hellende planken de kolen in de schepen dragen, er mysterieus snel langs glijdend. En dofdonderend dreunt het chaotisch rumoer van stampende machines, krassende, blazende stoomlieren, van kettingen, snelslierend over katrollen en rollen, begeleid door het droefsomber, monotoon gezang der kolendragers....

Nog altijd flikkert de wijdbogende omcirkeling van den vlammengloed aan de havenoverzij, als we verder varen; nog altijd wazen de walmende rookwolken iel-zwartig af, met er tusschen door de ietwat massiever getinte silhouetjes der kolendragers, zich steeds vlug op de loopplanken heen en weer bewegend. Juist als we het

kanaal van Suez naderen, komen, tusschen andere bootjes door, nog meer sloepen aan, bemand met kolendragers. Hun zacht gezang stijgt luguber tot ons omhoog, als ze statig roeiend langs ons glijden: een koor van verdoemden, dolend over donkere wateren.

Zoo drijven we verder, zachtkens verder, tot alles langzamerhand wordt weggewischt: de silhouetjes der kolendragers, de walmende rookwolken, de roode vlamweerschijnselingen boven Port-Saïd, het lichtgestip van lantaarns aan de kade, de weerflikkering van het flambouwgegloei tegen touwwerk en masten der stoomers aan.

Tot alles wegdoft in het diepzwarte van een tropennacht.

Kanaal van Suez.

Nauw omsloten door parallelle oevers streept het kanaal van Suez voor den boeg van den Oxus uit, met aan beide zijden een uitstrakking van geel woestijnzand, scherp òpstekend in schel lichtgetril.

Zoover het gezicht reikt, vlakt het water, lijnen de oevers, bij het verderen elkaar in schijn steeds naderend, eindelijk in elkaar overgaand; en, tot op verst mogelijke afstanden deint boven het woestijnzand een in gloeihette blakerende lucht, als worden door spelende reuzenmonsters over het gestrak der woestijnen wolken transparante schitterstof omhoog geworpen.

Dan iets verder, het dòorlijnen van den eenen oever verbrekend, ligt een stationnetje van den spoorweg van Ismaïla naar Port-Saïd, fraai donkerkleurig gebouwtje in Arabischen stijl, omringd door een park van palmen en tropenplanten, oase van frischheid en leven in het doodelijk brandende woestijnzand er om heen. Nu en dan glijdt de Oxus langs nog meer van zulke palmgroepen, waarin een dergelijk koket huisje stil verborgen henen ligt. Op een hoog duin staat een Arabier, in zijn bournous een geligwit plakkaat vormend tegen het diep blauwe der luchten achter hem. Hij heeft een lang geweer achteloos geworpen over zijn schouder, en van achter de ruglijn van den berg komen het hoofd en de schoft van zijn paard uitsteken. Ruiter en paard zien een oogenblik den Oxus na; dan keert de eerste de boot minachtend zijn rug toe en roept zijn paard, dat snel naar hem toe komt draven. Hij heft zich in het zadel, gooit luid schreeuwend zijn geweer de lucht in, vangt het op terwijl zijn paard met hem wegrent, en beiden verdwijnen achter den duinenrug.

Een oogenblik later komen, van achter een zandhelling, een vijftal bruine kerels de boot naloopen. Ze zijn bijna naakt, het zweet gutst van hun glimmende lijven. Voort gaat het over bulten en hoogten, of door diepten met vertikale zijwanden die in één zet beklommen worden. De voorste is een Nubiër, mager als een geraamte, met beenen als sprieten, schaterlachend als hij telkens en gemakkelijk de zwaarder gebouwde Arabische loopers vooruit rent. Als de Oxus een oogenblik stil ligt om een andere boot te laten voorbijgaan, houden zij met loopen op, ontdoen zich van het stukje doek, dat zij dàn droegen om het hoofd, dàn om de lenden, bergen het onder een hoopje zand of steenen en plonzen het water in. Een paar van hen willen den buit, hun van den Oxus toegeworpen, achter een zandrots gaan oppeuzelen, als plotseling een Soedaneesche woestijnwachter op een kameel te voorschijn komt. Een karabijn slingert achter het zadel, op den rug van het dier. Een paar forsche stappen, en kameel en ruiter zijn bij de bengels. Deze weg, de Soedanees hard poffend er achter aan. Maar onmiddellijk daarop wendt hij het beest, en doet het de woestijn indraven, nog even glimlachend naar de jongens omziend.

Dan, een oogenblik later, komen een drietal jakhalzen op den Arabischen oever aangehipt. Met glazige oogen, den lompen snuit omhoog, kijken zij naar den voorbijvarenden stoomer, angstig snuivend als stinkende rookwolken over hen heen scheren. Een der loopers rent op hen af, neemt een steen, en werpt daarmee naar het gedierte, dat met een schor gehuil de vlucht neemt.

Iets verder, bij een smal bruggetje rust een kleine karavaan. Een kameel staat, zwaar leunend op zijn voorpooten, druilend voor zich uit te staren; de andere hebben zich in het zand neergelegd, de drijvers, in goorwitte mantels gehuld, de boot naziend.

Dan wordt opnieuw alles eenzaam stil, het kanaal recht-lijnig strakkend, het woestijnzand schel opwittend nu in middagzon-geschroei.

Eindelijk volgt ontspanning van het recht gestrak van den eenen kanaaloever door een wijdbogende uitbreeding, waaraan Ismaïla, een groot palmenbosch in massief donkere opgroeiïng, doorvlekt met witte en roode, sierlijk belijnde huisjes. Daarvoor liggen tal van werven en dokken, waarop half voltooide ramen van Arabische

thaus en andere vaartuigen; en tusschen werven en huisjes streept een weg, evenwijdig aan het kanaal, beplant met bloeiende accacias en planten.

Een trein snort van achter een witte heuvelwijding de woestijn in, langs rails, die zonderling onregelmatig glinstertikken in het gele zand. Nog eenige rookwolkjes, ielvaal blijvend hangen boven de rails terwijl de laatste wagonruggetjes wegglijden achter het woestijngegolf, nog even de witte muildieren voor een tramwagen dravend langs de werven, en Ismaïla met palmenbosch en bont gevlek van huisjes doezelt langzaam weg in overheerschend hard witgeel.

Dan strakt opnieuw het kanaal zijn oeverlijnen uit tot de golf van Suez, met wijde uitboging, ze opnieuw onderbreekt. Suez zelf, aan verren oeverkant, even boven het rimpellooze watervlak, ligt in schelle kleurnuanceeringen uit te hetten in deinend avondlicht, rechts geflankeerd door een breede wuiving van palmboomen, waar hoog boven uit de slanke, witte silhouet van een Arabische moskee uitsteekt. Achter Suez, boven de enkele torenspitsen van het stadje, ronden de hoogvlakten van de woestijn, vaalgrauw waar ze in de schaduw liggen, zacht rozegeel waar het zongestraal er over glijdt; en deze woestijn-weerschittering overschijnselt alles, huizenblokken, torenspitsen, koepeldaken van moskeeën, deze doende opschemeren in een teere harmonie van heèl zacht gelig bruin. Daarvoor liggen eenige stoomers, met hun zwarte of roode rompen, geel of blauw bestreepte stoompijpen en masten, veelkleurige vlaggen en wimpels, scherp afstekend tegen het zachtbevend kleurgedoezel op den achtergrond.

Rechts van het kanaal vlakt de Arabische woestijn in scherpe, bruinroode tinten, onderbroken door zwartige plakkaten van laag struikgewas. Waar het zand omhoog boldert en heele rijen ronde bergen en heuvels vormt, gaat het bruinrood over in scherp lichtgeel, om weer monotoon bruinrood te worden, waar het verder vlakt. Ook hier is lichtgetril, maar veel sterker nu, en hoog boven het woestijnzand uit, wat heele heuvelrijen schijnt te doen schudden op hun grondvlakken, en kleurige lichtbundels doet opstijgen boven de woestijn-immensiteit.

Geen leven; niets is er dat beweegt. Een zwaar drukkende stilte komt van alle zijden mystiek-verstarrend aansuizen. Dan op eens wordt het stilte-suizen verbroken; op den voorgrond ook het

kleurgestrak. Uit de rij booten drijft een stoomer met koket lichtgelen romp aan, brengt den Oxus het vlaggensaluut, draait om met hoog opgespat van water aan den achtersteven, en drijft verder het kanaal van Suez in.

Stil luwend breekt nu de avond aan. Als zwak witte vlekjes zijn enkele steekzeiltjes nog even zichtbaar tegen het nu donkere Suez. In loodkleur liggen de rotsbergen van de Egyptische woestijn, waarlangs de Oxus glijdt, de luchten er achter doorstreept met hard oranjekleurig licht, uitwazend in zacht, zacht purperrood, en de golvingen en heuvelrijen van de Arabische kust overschemerend met licht, heel licht oranjegeel.

Tot alles zwart wordt, ritsend snel.

Roode Zee.

Golven, fosforisch verlicht, die de boeg van den Oxus, onder hoog schuim-opspatten, doormidden klieft, als hij de Roode Zee verder instuwt. Golven, waarin, voor het schip uit en langs de zijden, troepen dolfijnen dartel-spelen, met hun dikke, ronde lijven uit het schitterstralende water opspringend, en weer, met de koppen naar omlaag, er in terugplonzend als in een bad van vloeibaar zilver, nu en dan heel kleine, dwaas buitelend om en om; of plotseling de boot voorbijzwemmend en verdwijnend, terwijl in hun breed zog tot op verren afstand van de boot millioenen fosforisch glinsterende strepen en stippen blijven zweven.

De vulkanen, waar de Oxus langs stoomt, werken niet; toch wel, een weinig, vlokkige rookwolkjes uitpuffend, die op Zoagur en Harnish, rotsige bergen met woest omzoomde inhammen, waarop niets dan een paar slecht uitgegroeide boschjes van mangroben en kassorinen. Op eenigen afstand van Gebel Harnish glinstert een hooge, witte lavarots, als een breed lemmer eenzaam dreigend, met vlak er voor, tusschen rotsgepiek in, de overblijfselen van een schip.

Voorbij Perim, aan den anderen kant, donkert de sombere en melankolieke Abessinische kust. Op den voorgrond, met aan zijn breeduitstaanden voet het schuimen en spetteren van hoog opgestuwde waterdeiningen, bonkt in bruinend zwart kaap Guardafui. Iets verder, kleiner maar scherper en puntiger dan de echte, steekt de valsche Guarda-fui uit. Daarachter ligt een chaotisch dooreen-

zigzagging van zwartkleurige bergspitsen, met er tusschen lagere ruggen, die terrasvormig uitstrakken naar de binnenlanden, waar zij, steeds valer wordend, achter lichtgroene zee-nevels, om de beide kapen drijvend, onzichtbaar worden. Daarvòòr, tot op verren afstand, wart een gegroep van scherpòpstekende rotspunten en eilandjes, hoog boven de golvenrolling uit. Twee er van zijn over een groote uitgestrektheid plateau-vormig, een ander bestaat uit wild dooreen kriskrassende lange en korte rotspieken, sommige geïsoleerd recht omhoogstekend, andere borend door elkaar heen of steunend tegen elkaar. Als we verder stoomen naar Djibouti, weg van de Abessinische kust, zie ik uitbarstinkjes van rook, en eenige der rotspunten wegzinken over elkaar heen. Spoedig daarna wordt de echte Guarda-fui onzichtbaar, weggedekt door de valsche, deze vóór de echte zichtbaar blijvend tot ver in zee.

Dan zie ik een groote Arabische thau vrij dicht den Oxus met sterk gebolde zeilen voorbijvaren, de richting op van de valsche kaap. Vreemd de schijn, dat juist de vàlsche trekt, de vàlsche lokt; want wilddobberend, met vol doek, scheert nu de thau daar snel op aan.

Plotseling slaat het zeil woest om naar den anderen kant, zoodat bij het opnieuw vatten van den wind de thau sterk naar den luwkant overhelt. Maar sneller nog drijft deze nu naar de valsche kaap. Dan teekent zich iets donkers af in het schuimgeklots tegen den rotskant aan, dat den vorm heeft van den thau. Plotseling helt dit sterk over — stèrker nog — ploft weg. En dadelijk rolt de branding als te voren weer, wordt de wildschuimende golvenrijing één.

Djibouti.

In den laten avond stoomt de Oxus de baai van Djibouti binnen. Spoedig komen van alle zijden Somalis aangeroeid, en ben ik op weg naar de Afrikaansche kust.

Geland, stap ik, omringd door een bende Somalis, op Djibouti aan. 't Is ondertusschen donker geworden, geen licht brandt in geheel Djibouti, en ik zie niets dan de om me heen woelende, steeds meer en meer opdringende Somalis. Houassa's jagen ze uit elkaar. Dan trek ik, door Djibouti heen, naar het daar achter gelegen Somalidorp.

De grond is zwart, de lucht ielzwart, en de sterren overglitteren maar met een heel zwak licht het voor me liggend Somali-dorp, waarheen ik niet dan met veel moeite den weg kan vinden. In het dorp zelf ligt alles door elkaar op den grond: slapende kameelen met hun drijvers, geiten, schapen, jakhalzen, met er doorheen menschen, sommigen met het gezicht omhoog, anderen op den buik, weer anderen gehurkt of half geknield.

Nog altijd zijn de bewoners er niet ontwaakt, en liggen Somalinegers, Indiërs, Arabieren, Shihiris verward en verkluwd dooreen. Van de dieren zijn eenige kameelen overeind gesprongen, en staan, met hun drijvers onder zich en tusschen hun pooten in, bruut op wat kruiden te kauwen. De geiten loopen onrustig heen en weer; maar de jakhalzen en woestijnhonden slapen nog vast, een er van op een slapenden Shihiri liggend.

Tegen het gespannen zeil van een hut zie ik het schijnselen van een vuur om een vrouwensilhouet. Ik kijk door de reten van een bamboeheining en zie een naakt meisje, snel de vlucht nemend, als ze merkt dat ze wordt bespeurd.

Iets verder verlicht een roode weerflikkering den zandreep, waar ik loop. Daar liggen geen menschen en dieren verklompt dooreen, maar is alles leeg, zonderling leeg. Voorzichtig sluip ik naar den kant, vanwaar het vlamgeschijnsel komt. Dan zie ik het flikkercentrum zelf: een groot houtvuur, bij elkaar gehouden door ijzeren spijlen in een groote, met zeildoek overspannen hut, geheel open aan de voorzij. Daarin zitten, met hun gezicht gewend naar het vuur, een vijftal oude Somalis, in witte gewaden gehuld, zacht murmelend sprekend tot het vuur. Ik sluip door de schijnseling heen, en sta weer spoedig in de duisternis.

Dan treed ik de woestijn in, die breed uitwijdend voor me ligt.

Het is nog nacht. Spoedig echter neemt die een eind. Eenige vaalzwarte wolkjes, van de zeezijde komend aandrijven, worden bleek, witbleek, terwijl alles om me heen nog zwart en donker blijft. Het witbleek verandert in lichtroze-geel, in donkerroze, in rood, het donkere om me in geel en bruin, en verrassend snel is de duistere leegte van den nacht omgezet in de lichtende volheid van een Oosterschen dag. Het luid opbrullen van een leeuw, van verre over de ruggen der op een afstand liggende Abessinische bergen, begeleidt het heengaan van den nacht. Me omwendend, zie ik nu Djibouti voor me: eenige huizen, vierkant opgebouwd,

scherpwit het zonlicht terugketsend, met daarvoor in donkerbruin het Somalidorp, en er achter, op eenigen afstand, de groezelwitte romp van den Oxus, zacht schemerig afgeplekt tegen het licht opblauwende van zee en lucht.

Dan, eindelijk, ontwaken de slapers.

De Somalis wikkelen het stuk katoen, waarop zij sliepen, om hun lendenen, de jongens om hun hoofd en hals; Indiërs, Arabieren en Shihiris doen hun opperkleed aan, steken hun voeten in muilen.

Dan doen de Indiërs hun gebed, met het voorhoofd tegen den grond driemaal naar het Oosten buigend. Somalis en Arabieren gaan naar de spoorwegwerken in de woestijn, met hun hooge, slanke gestalten stil langs me sluipend. Tegelijk openen de Indiërs en Shihiris hun winkels en rookkotten, met op den grond gereed staande Arabische en Turksche pijpen.

Op de watermarkt wordt nu het water uitgedeeld aan de karavanen, die de woestijn ingaan. Daar liggen geitenvellen, met water gevuld, rij aan rij. Tierende en krijschende vrouwen van Indiërs en Shihiris staan er bij, en karavaan-aanvoerders slenteren er onverschillig langs, met diepe verachting en stuitende hooghartigheid op de vrouwen neerziende.

Een der gereed gemaakte karavanen begint nu de woestijn in te trekken, juist als een ander daaruit terugkeert. De eerste wordt uitgeleide gedaan door vrouwen, die, voor de langzaam stappende kameelen uitloopend, zacht klagende, Arabische liederen zingen. Dan wordt afscheid genomen, de kameelen worden in een loggen draf gezet, en sterk schuddend zijn ze spoedig achter dikke stofwolken verdwenen.

Die van de teruggekomen karavaan hebben ieder een kist met jonge leeuwen op hun bultige ruggen. Uitgeput van vermoeienis ploffen ze neer, zoodra hun de kisten worden afgenomen, hun halzen en koppen lang uitstrekkend in het zand.

De woestijnhette komt nu aanwaaien in vlagen van als in vlammen staande lucht.

Ik keer daarom naar den Oxus terug. Tal van jongens zwemmen en duiken om de boot. En niet voordat de eerste schroefslag dreunt, zwemmen ze, licht gewiegeld op de hooggaande baren, naar den wal terug.

Dan wordt de Oxus gewend, en zie ik van Djibouti en de daarachter gelegen Abessinische hoogvlakte al spoedig niets meer dan

eenige lichtgrauwe bergtoppen op verren achtergrond. Ook deze grijzen zachtkens weg, en òm me blankt spoedig opnieuw het majestueus golfgedein van den Indischen Oceaan.

Indische Oceaan.

Niet is de Oxus in volle zee, breed schommelend op de lange rollers uit het Zuiden, of daar komt plotseling de Monzum aangegierd.

Rondruggige watermassa's opstuwend tot zich puntig op- en opstapelende stortzeeën, slaan deze beukend de zijden van het schip, zwiepen hun scherpe schuimkammen boven de verschansing uit, en bedelven het dek onder dàn plomp neerkletsende, dàn fel uiteenspattende wervelingen van water. De passaatwind raast schor huilend door het touwwerk, en doet het met doffe slagen staag klapperen tegen de masten, die trillen op hun voetstukken; zwarte roetklodders slaan achter den schoorsteen neer, en overdekken alles met een vuile, glibberige laag.

Dan verdwijnt de wild op- en neerdansende voorsteven onder een hoog opgestuwden golvenslag, waarvan de bovenkam een kort oogenblik in lichtgroene weerfonkeling fosforeert hoog boven den steven uit, daarna boven het dek uiteenspettert en alles met schuim en water overplonst, onderwijl de schroef, hoog de lucht in, als dol in het rond slaande. Dàn staat weer op de rugronding van een wordende waterstuwing de voorsteven scherp omhoog, en zinkt de achtersteven weg in bulderende kolk-draaiïngen. Daaruit worden fijngespitste waterkolommen, aan beide zijden van het schip, tot ver boven het dek, omhoog gewrongen. Nog hooger zuigen deze, tot in het want, paffen tegen elkaar, en vallen dan, de een na de ander uit elkaar slaand, in dikke waterbundels en stralen naar omlaag, een wijde omcirkeling vormend van flonkerend, fosforachtig, heel licht groen, dooreengemengd met geelwit schuim. En heel de zee flonkertrilt van transparant groen fosforlicht, waar de golfkammen zich het hoogst op en op stapelen, of van diep groen-somber zwart, waar de ruggen der golven in zacht en geleidelijk naar omlaag buigende lijningen stildiepe, effengladde kolken vormen. Hoog boven alles uit het fel schuimgespetter, soms gelig wit, soms, met intens zongeflikker er doorheen, lichtwittig roze, of heel licht roze rood. —

Tusschen Pemba en de kust neemt de Monzum in hevigheid af.

De wind raast niet meer zoo schorloeiend door het touwwerk en langs de masten, het rusteloos voortgejaag der golfopstapelingen vermindert, daarmee het opgestuw, omgekrul, naar omlaag gerol der nog steeds fosforisch groen lichtende kammen, en omhoog gespetter van wittig geel of roze schuim. Alles komt weer geleidelijk in de stemming van diepgroen-zwart, het grondtoonkoloriet van den Indischen Oceaan.

En met die diepgroene waterweerflonkering om zich heen, stoomt de Oxus de baai van Zanzibar in. Een sterk lichtende lengtevlakking van blankwit schittert van verre me tegen, op de kust onderbroken door groezelplekken van onregelmatigen vorm, op de eilandjes, die verspreid liggen in de baai, door hoog er boven uitstekende vierkanten van wazig donkere kleur. Dichter langs de kust varend, blijkt het lichtend wit aaneengerijde muur-opstanden van huizen en gebouwen; de groezel-plekken blijken boschjes van ranke kokosboomen met koket afhangende blaren, hoog uitstekend boven ze omringende palmen. Langs heel de verdere kust bolt een dicht-aaneengegroeid bosch van wijd-uitstaande, koepelvormige manga's. Daartusschen liggen in Arabischen en Indischen stijl sierlijk gebouwde villa's, met er omheen licht gelig groene kaneelboom-boschjes. Een gedeelte van de kust is verwoest, en tusschen de daar vernielde plantsoenen steken omhoog de berookte overblijfselen van een groot gebouw. Aan den anderen kant, van achter het eilandje weg, dat het dichtst bij de kust ligt, worden de witte boorden van twee Engelsche kruisers zichtbaar, met opzij daarvan de zwarte romp van een groote Arabische thau, waarboven aan den achtersteven een roode Sultansvlag wappert. Sterk steken rompen van kruisers en thau af tegen achtergronden van lichter koloriet; de bloedvlag nog het sterkst tegen het iel-etherische van de fijnblauwende atmosfeer.

Dan komt de Oxus nog dichter; draait eindelijk bij.

Ankerkettingen rollen: de boot licht stil.

ZANZIBAR.

Tooneel van barbaarsche verwoesting, het gedeelte van Zanzibar, dat ligt aan de baai. Ook de primitieve vestingwerken er voorlangs, waarvan nog stukken van bruin-zwarte muren omhoog staan. Eveneens het strakstarend Sultanspaleis zelf, groot vierkant wit gebouw met dubbele rijïng van pilaren, gedeeltelijk in puin, berookt en bevuild.

Iets verderop liggen de fondamenten van den tot op den grond toe geraseerden harem tusschen puinhoopen van patios met fonteinen en badwerken, stukken van artistiek bewerkte kolonnades en uitgerookte torens en gebouwen. Op zij van het uitgeschoten Sultanspaleis staan nog gedemonteerde oude veldstukken met voorwagens, liggen koperen slangstukken chaotisch dooreen tusschen hoopen ronde granaten en kogels, ook gesprongen puntprojectielen.

Het ander gedeelte van Zanzibar is minder verwoest, en in scherp koloriet wapperen daar frisch de vlaggen van de verschillende Consulaten hoog uit boven de week-donker daarheen liggende palm- en mangagroepen, en de lagere, iets bruinere struiken en heesters, die groeien op de platdaken van veel huizen.

Ik trek nu Zanzibar in, subtiel strijkend langs Hindoes en Muzelmans, lomp een paar Gaoneezen op zij duwend; zoo ook, als ik in de negerdorpen kom, ruw en onverschillig een der vele Suahelis een duw gevend, waar hij me in den weg staat, dan weer erg voorzichtig tegen een Swaheli of Somali, die niet verkiest een stap op zij te doen.

Alles krioelt daar dooreen: tusschen Europeanen door, Perzen met hoog, naar achteren toe afloopend, hoofddeksel, Indiërs en hun vrouwen, de laatste met een bonten doek om het hoofd, en in een lang, blauw of rood opperkleed 'met wijde, gele broek, Somali-vrouwen met veelkleurige tangas; of, met de borsten bloot, gekleed in een blauwen of zwarten kanali, de Suahelivrouw. En daar tusschendoor flaneert trotsch de Arabier, zijn witte bournous wijd achter zich aan plooiend, gewapend met rijk gedamasceerden dolk, die steekt in een breeden met goud- en zilverdraad bestikten gordel.

Het wordt nu avond; de duisternis valt spoedig in. Een troep Askaris trekt slecht geordend langs me heen, met sabelbajonetten bungelend langs hun zijden, geweren balanceerend op hun schouders, of onverschilligweg gehouden bij den tromp. Dan doezelt het bruine van hun jassen, het blauwe van hun lage mutsjes spoedig weg in het bontkleurig gewoel om me heen.

Als ik naar het Indisch kwartier ga, is het donker. Gewapend met vervaarlijke zweepen, komen nu Soedaneesche politieagenten opzetten en trekken door de nauwste slopjes van het meest obscure Zanzibar.

Hier staat een troep negerinnen. Een van hen zwaait met een

parapluie zonder voering om zich heen, razend en tierend als een bezetene; een slag met de zweep, en de bende stuift gillend uit elkaar. In een donkeren hoek staan eenige jongens, stil muizekoppend, bij elkaar; een klap met de zweep, en weg zijn ze. Een paar kameelen staan druilend midden op straat tegen elkaar aangeleund, den doorgang versperrend; de drijvers liggen in diepen slaap er onder. Een paar forscher zweepslagen nu, en weg zijn kameelen en drijvers.

Zoo sluipen ook heen sjacherende Indiërs, schreeuwende Benjanen, Boharas, roofzieke Swahelis, vechtlustige Somalis en ander moordzuchtig gespuis, waar zweepgeklap knettert. En als ik me weer naar den Oxus begeef, is 't in Zanzibar stil.

COMMOREN.

De Oxus wemelt nu van Indische dekpassagiers. Overal zie ik ze met hun gele, sluwe tronies, hun in lange, vuile opperkleeren gestoken lijven, hurkend of liggend op gevlochten matjes, biddend, lezend, handeldrijvend, discuteerend. Onder het rijsteten wordt de woelende bende rustiger. Gehurkt gaan secte voor secte naast elkaar zitten, rijst en specerijen etend met de rechterhand. Dan wordt gezongen, op eentonig-zwaarmoedige wijze, waarna sommigen zich op hun matten uitstrekken, anderen peinzend gehurkt blijven zitten, of met de beenen kruiselings onder zich.

Na een paar dagen komen de spitse bergen van de Commoren in het gezicht, en spoedig worden de ankers uitgeworpen in een bochtige kreek van Anjouan, niet ver van een laag ommuurd Arabisch stadje, zelfs met het geschitter van een witgeel trillende tropenzon er op, dofzwart afstekend tegen de met lichtgroene heesters en boomen begroeide berghellingen er achter. Ter zijde van het stadje, en dit bestrijkend, ligt een oud, gedeeltelijk begroeid fort, gemaakt van op elkaar gestapelde rotsblokken, hier en daar kanteelsgewijze.

Weder worden, onder luid geschreeuw van negerjongens, uit alle hoeken van de kreek pirogues op den Oxus aangepagaaid. Ik stap in een, en laat me roeien naar den wal. Spoedig sta ik voor een lagen muur, en treed door een nauw poortje het stadje binnen. Het is Mutshmûde, luguber, somber, een katakombe. De huizen zijn zwart, de straten klemmend nauw. Angstig donker is de heele

stad. Hier en daar schijnselt licht, maar niet kom ik dichterbij, of het verdwijnt; en alles wordt weer mysterieus zwart.

Het wordt avond, eer ik er op verdacht ben. Door nauwe, donkere straatjes weer op het strand komend, staat daar een troep Muzelmans. Hun houding is zeer vijandig. Ik sluit me daarom aan bij eenige stoeiende negers, die me den weg wijzen naar het binnenland. Dien ga ik dan ook met hen op. Juist komt de maan boven hooge bergspitsen uit, en blauwwit het landschap teeder als met een mat verzilverend tooverlicht; — diep beneden me, tusschen rotskloven, de zacht klaterende golfjes van een bergstroom, boven me de blaren van sierlijke raffia- en saktra-palmen, de eerste boven de andere uitstekend, met scherpwitte bestrepingen van licht op de randen der bladen, deze zoo aan hangende zilverdraden gelijk. Daartusschen door bruint schemerig hier en daar een negerdorpje, schuw liggend in groen, of blikkert een hardwitte Arabische moskee brutaal scherp in het als met tallooze zilverdraden doorwevene. En heel in de verte, hoog boven palmen en struiken uit, grijzen scherpspitsige bergen van het binnenland week tegen den hard-blauwzwarten hemel af.

Dan keer ik terug. Mutshmûde ligt onder me als een klomp zwart bruin.

Aan beide zijden grauwt het strand, de Oceaan er blauwig tegen aan.

Nergens licht. Alles somber donker, stil in de schaduw van een hoogen berg.

Op verren afstand schemerweekt in maanlicht de romp van den Oxus; tot daar de lichten ontstoken worden die, met scherp kronkelende uitstrepingen in het donkere watervlak, den nu in zijn omlijningen onzichtbaar geworden romp maken tot een flamboyeerend centrum van groen en rood en gelig licht.

Dan..... van af den Oxus..... Mutshmûde langzamerhand zwart weg.

Sinister dreigend rijst, in diep-donkere betooning het groot-Commoreneiland uit de hooggaande golven op. Een bergstomp in kegelvorm, de voet naar alle zijden reikend tot aan zee, de top eindigend in een scherpe punt, met een lichte pluim van grijzen rook er boven. Als we er langs varen is het of alles trilt en schokt: de groot Commore zelf, de zee, de Oxus, die bij de gevaarlijke

kust voorzichtig drijvend wordt gehouden in den stroom. Ook hier ligt een klein bruin stadje onder tegen het gedeelte van den bergvoet, waarlangs de Oxus statig henendrijft. Het ligt op een helling van onregelmatigen vorm, met de lengtemuren evenwijdig aan het strand, de breedtemuren lijnend tegen de berghelling aan. Een enkele, nauwe poortopening is in den vuurmuur, er boven wappert een witte vlag. Veel zwarten, ook enkele blanken in witte tropenkleeding komen door de poortopening snel naar buiten loopen, als op den Oxus de stoomfluit wordt geopend. Dan klimmen ze in groote booten, en roeien door stroom en branding heen krachtig op den Oxus aan. Ze praaien de boot, wisselen producten van het land tegen koopwaren, doen groeten aan vrienden in het verre vaderland en steken af. De Oxus stoomt nu weer verder. Spoedig is hij heel ver weg, voortgedreven door fellen stroom, maar nog langen tijd blijft de groot-Commore zichtbaar met zijn pluim van grijzen rook zwaar liggend op de zee; te lest een topje, dat wel een thau kon zijn. —

We naderen nu Mayotta, bloem van de Commoren. Tinteling van kleurenklanken die me tegengolft, als van den Oxus, met een wijden zwaai om het eiland heengestuurd, de ankers worden uitgeworpen. Ook bedwelmend sterke vanillegeuren, die, geluwd op een zacht windje, tot me overwaaien. Aan land! — vlug langs witte huisjes, over hoogten en door laagten, onder zwaar bekroonde mangaboomen door, langs weelderige banaangroepen, sierlijke coniferen, kleurige bloembedden in sterk domineerend rood.

Dan een landtong op! — Prince Affra, afstammeling uit het onttroonde Sultansgeslacht der Commoren, woont daar. Zijn paleis is een strohut, waarvoor een afdak van bamboesstokken en raffiabladeren. Daaronder staand met zijn princelijken hofstoet, een tiental naakte negers, ontvangt hij me, als ik den wensch uit hem te zien.

Zwaardrukkende visie, die tot me komt, als we met den Oxus verder stoomen, en ik terugdenk aan Prince Affra; visie van een stille en geduldige verbloeding van een vorstelijk menschenleven.

MADAGASCAR.

Licht gewiekt kleurengedans op zachte golfkabbeling, als van den Oxus, den volgenden morgen de kusten van Madagascar genaderd, de ankers worden uitgeworpen in de breed uitwijdende monding van den Betsiboka.

Rechts, achter heel lichtblauwe violetteering van rivier-miasmen in half weggebleekte bruingroene betinting, ligt de *brousse*. 1) Recht vooruit een wijde watervlakking, met aan de rechterzijde de uitmonding van den Betsiboka, links een regelmatig ombochtende waterzak, van den Betsiboka gescheiden door een landtong; alles op verren afstand, evenals de rechteroever, weggegaasd achter licht blauwende nevelvlekken, iets minder sterk gevioletteerd.

Dichterbij ligt aan den linkeroever Majonga, bijeengroeping van met een glinsterstof overdekte huisjes, dicht bij elkaar met iets verder af een negerdorp, alles in vrij effen bruin. Alleen kleurschreeuwt er schril een wit huis doorheen, waarop een Fransche vlag. Op den achtergrond, tegen berghellingen aan, tusschen donkergroene omgeving van mangaboomen, is hetzelfde kleurgeschreeuw van wit iets zachter nu, links afgebruind door een fort, waarvan de borstwering een halfronde segmenteering vormt tegen de lucht. —

Ik zit te Majoga in een houten huisje met een afdak van ruwgehakte palen en overdekking van planken. Tegenover me lichtsnerpt òp de woning van den resident, een schelwit Hovagebouw, met een parkje van palmen en bananen er voor. Rechts bruinen een paar open barakken, van binnen als gewatteerd met groepen blanken in witte tropenkleeding; tamme maki's springen daar huppelend tusschen door, in hun bruine vachten bijna één in kleurennuanceering met den planken opstand der gebouwtjes. Links van het plein voor me, liggen, brutaal voor zich zwartend, de sombere, diep ingehamde winkels der Indiërs. Koopers zijn op dat late avonduur niet te zien; alleen staan voor een der winkeltjes een paar Sakalaven, elkaar kleurige lambastoffen toereikend.

Het plein zelf is leeg. Een blanke komt de residentiewoning uit, en strompelt moeizaam door het mulle zand den weg op naar het huisje, waarvoor ik zit. Recht op hem af komen een viertal Hova's, getooid met breedgerande strooien hoeden, en lange, witte gewaden, die sierlijk neerhangen over de schouders. Een oogenblik blijven ze staan, druk pratend met elkaar, en kijkend naar het residentiegebouw. De *houassa*, daar op wacht, komt nu, langzaam stappend, naar hen toe. De Hova's wachten hem niet af, maar keeren denzelfden weg terug, dien zij kwamen, achter de winkels der Indiërs verdwijnend.

1) wildernis.

Nu valt weer op eens de duisternis in. Ergens weg een klok tikt zes. 'k Zie witte doezelplekken opkomen, langs me schuiven, het licht naderen dat zacht nu schijnselt uit het huisje, weer onzichtbaar worden in de donkerte van het plein. Dan wordt alles stil.

Zoo zit ik een tijdlang rustig te staren. Een troepje eenden vliegt met zacht wiekgeklep voorbij, den kant op naar den Betsiboka; heel van uit de verte dringt het wazen van een stoomfluit door, maar verder niets.

Plotseling somberen van den anderen kant gebroken rytmen van een negerlied naar me over, begeleid door slagjes op een *tam-tam*. Anderen rytmen kronkelen zich daaromheen, en door die toondoffing steekt nu scherp òp het getikkets van een tamboerijn.

De eerste rytmen zwellen hooger op, nog andere leggen zich er tegen aan, dol voortgejaagd door *tam-tam* gedreun en tamboerijngekets. Dan werken in wild zwierende cadanzen vrouwenstemmen zich van de andere los, stijgen trillend er boven uit, golven met deze langzamerhand uit tot een crescendeerend òpgejuich.

De maan overschijnselt nu het zwarte vóor me, dit diafaangroen-wit belichtend. Plotseling, met schel stemgezwetter, zwelt het gebrok van rytmen aan tot strofen, de strofen tot een lied. Dat komt dichterbij, steeds dichterbij, tot het plein er ten volle door wordt overklonken, en alles wordt één blijde jubeling.

Een bende negers en negerinnen is wild zwierend het plein opgeschokt. Sommigen houden met recht voor zich uitgestrekte armen hun instrumenten de volstralende maan tegemoet; anderen bewegen hun armen terzijde uit, sierlijk op de nu vaste rytmen van hun zang, de handen met uitgestrekte stijve vingers lenig draaiend in het polsgewricht, of vlak ze langs de hoofden omhooghoudend, allen wild extaseerend in jubelend lofgezang. Op het midden van het plein staan ze even stil, hun gezang stakend, lijven en armen roerloos, star. Zij wenden hun hoofden, de halzen uitrekkend, naar de maan, bidden haar met devotie aan. Het wit van oogen en tanden glinstert scherp in de zachte omdoezeling van zwart. Dan, plotseling en tegelijk, voortgedreven door een electrizeerende aanbiddingsgedachte, hervatten zij hun zang en dans, woest zwaaiend met armen en instrumenten, sommigen teer rytmisch zich voortbewegend, zoo het plein overschokkend, de richting uit waar maan nog schijnt.

Dan wordt weer alles stil, nachtstil.

In steeds loomer wordende toongolvingen ontrafelt zich het lied tot strofen .... Sterft uit tot rytmen.... wonderzacht.

Op de Betsiboka.

Ik ben op weg naar Ankabokia, in het binnenland. Mijn thau ligt stil in een der baai-breede mondingen van den Betsiboka. Ik wacht daar op de kentering van het tij. Mijn Malgachen hebben voor in de boot een vuur aangemaakt, en hun zwarte gezichten glimmen als zij toeblazen om het hout feller te doen branden, terwijl ze elkaar vertellen van het land der *Sakalaven*, waar de *tompoka*[1]) heen moet, en waar het schijnt te wemelen van *Fahavalos.* [2])

Ik heb me op de achterplecht neergezet. Peinzend wend ik over de in scherpwit maanlicht donkerblauw optintende watervlakte nog even de oogen naar de enkele lichtflikkerinkjes, die van Majonga uit schuw-schemerend tot me over blikkeren, naar de schuimvlok-lijnen der statig-langzaam aanwentelen komende diepte rollers, dofdonderend brekend op het strand, fosforisch, zwak oplichtend boven den baaispiegel uit, naar de vaal uitgrijnzende duingolvingen, dezen links afsluitend, met daarachter de in diep koolzwart liggende, angstig-mysterieuze *brousse*.

Dan ga ik naar de kajuit, en leg me om te slapen neer.

Als ik wakker word zijn mijn Malgachen al aan het werk. Het tij is gekenterd, en de thau drijft met den vloed den stroom reeds op, snel langs de nu meer nabijende kusten heen. Deze zijn onderwijl geheel veranderd. Veeltakkige palevutiers steken boven den waterspiegel uit tot waar hun knoestige stammen verdwijnen in een blauw-zwarte drab, waarboven een licht-violette damp vlokt. Op een zacht uitgelende zandbank liggen talrijke kaailui, sommige met het achterlijf in het water, zich te koesteren in de zon; verderop nog andere tegen gloeiende plekken van de oevers op.

Dan breedt de Betsiboka naar beide zijden weer wijder uit, en drijft de thau steeds sneller landwaarts in, verlaten, eenzaam op den plas, met op heel verren afstand de onder het opkomen van den vloed steeds meer en meer verbleekende violetteering der oevers. Stilte ruischt om me, als wil iets gaan spreken met zwaar stemgeluid; en het schelwit zonnelicht doet lichtgroene kleurvizioenen

1) Blanke heer.

2) Boschroovers.

voor me opdwarrelen, nu strepend hoog door de in blakerhette trillende luchten, dan vlakkend voor langs het dampig geviolet der verre oevers, of stil schemernevelend over de teer uitblauwende watervlakte.

De thau drijft nu weer naar den rechteroever, eindelijk heel dicht er langs. Daar komt op eens een kano een kreek uitgepagaaid. In een oogenblik scheert hij de thau voorbij. Sakalaven er in werken zoo hard zij kunnen, de kano evenwijdig aan den oever sturend. Onder het pagaaien zijn gezicht naar ons toewendend en lachend zijn witte tanden ontblootend, wijst een van hen met een snelle beweging recht vooruit. Ik kijk in die richting, en zie op een eilandje dicht bij de kust eenige wilden bezig met het op het land trekken van een dier, dat half onder water ligt, en dat onder hoog opgespat daarvan hevig weerstand schijnt te bieden. „*Ty voay*" [1]) roepen mijn Malgachen, tegelijk woedend hun vuisten schuddend tegen het zeil, dat slap langs de mast hangt. Maar de stroom is verbazend sterk en de thau komt nu spoedig nader bij de trekkende mannen. Ik zie nu òok dat het worstelende dier een kaaiman is, die ze met touwen probeeren uit het water te trekken. Hij biedt echter fellen weerstand, en de trekkers vorderen maar weinig. Plotseling houdt het hoog gespat van water op; een paar stevige rukken en de kaaiman ligt op den wal. Hij verandert nu van taktiek. Zijn muil spert hij wijd open, en zich op staart en achterpooten ietwat opheffend, wendt hij het bovenlijf snel naar links, een hap doende naar den zwarte, die het dichtst bij hem staat. Hij hapt mis, en de muil slaat dicht met een klap, die tot ver over het water dreunt. Nog eens spert hij zijn kaken van elkaar. In plaats van weg te gaan treedt de man nu dichterbij. Ik zie, hij heeft een zwaren bout in de hand. Snel rent hij om den opengesperden muil heen, naar rechts er van. Het logge beest wil de beweging volgen, maar voor dat het den man bereiken kan, heeft deze hem vliegensvlug den bout tusschen de kaken gestoken. Een gebrul van vreugde, op het eilandje en op de thau, schatert over water en bosch. Honderden wit-gevederde vogels vliegen krijschend hoog boven de boomen uit. Een paar Sakalaven springen met bijlen op het staarteinde toe, en kappen dit onder hevig stuipgetrek van den kaaiman door. Het tegenspartelen houdt nu op. Anderen steken hem de oogen uit, duwen

1) Daar kaaiman.

hem speren in de zijden en in den wijdgeopenden muil, zoodat van alle kanten stroomen roodzwart bloed het eilandje overgulpen. Alles brult en juicht en danst.

De thau is onderwijl het eilandje voorbijgedreven. Hij dreef er vlak langs, eerst heel langzaam, daarna snel. De kaailuivangers kijken niet eens naar me om, zoo ingespannen zijn ze bezig. Als we zooveel verder zijn gedreven dat hun zwarte lichamen niets meer voor me zijn geworden dan groote, donkere silhouetten, soms bijna onzichtbaar, opgezogen door het zwart-groene koloriet der bosschen aan den oeverkant, soms scherpomlijnd afstekend tegen het lichtgele watervlak van den Betsiboka, zijn ze tot rust gekomen. Hun vijand is nu zeker dood; geen gejoel meer, geen gedans, geen gebrul. De silhouetten worden kleiner, steeds kleiner, dikke streepjes, soms bochtjes van gevarieerden vorm. Eindelijk worden ze klein, heel klein, puntjes, alle gelijk, tot ze geheel verdwijnen, en niets meer zichtbaar is dan een heel smalle, donkere oeverstrook, waar voorlangs snel bewegende puntjes, dan hoog in de lucht, dan scherend over het water. Bij een scherpen stroomhoek verdwijnt ook dat. Meteen drijft de thau snel naar het midden van het zich plotseling weer wijd uitbreedende riviervlak, nevelen opnieuw de oevers weg, komt weer looden stilte om me ruischen, als wil over de wateren iets spreken gaan met zwaar dreunend stemgeluid.

ANKABOKA.

Ankaboka. Een klein Sakalavendorp tegen een zacht bruinende berghelling aan, met iets verder op den achtergrond een overkoepeling van mangaboomen, waarvan de kroonrondingen tot op verren afstand uitwelven; hier en daar, vooral dicht bij het dorpje, er tusschen door enkele boschjes van minder bolkronige, lichtkleuriger boomen, tamarinden naar ik denk. Tusschen Ankaboka en de Betsiboka liggen rijstvelden, met diepe voren in den vaalzwarten grond, en dicht aan den oeverkant, tusschen strooken gras en waterplanten, ringt struikgewas om kleine negerhutten van bamboe- en raffiabladen, stuttend op hooge palen.

Bij het naderkomen van de thau staan eenige naakte kinderen op den oever nieuwsgierig toe te zien; maar niet is het anker uitgeworpen en ga ik aan wal, of ze zetten het op een loopen. „*Isa Farantsy*" [1]) — en ze stormen, met handen en voeten

1) Daar Franschman.

werkend, de wrakke trapjes der hutten op, gillend tuimelend door elkaar. Dan steken uit eenige hutten vrouwen hun koppen ontsteld door de kleine ronde opening, en trekken ze gauw terug als ze mij zien. Een kort oogenblik blijft het stil, tot een groote jongen met een vervaarlijken sprong uit een der hutten springt, en den kant oprent naar Ankaboka.

De thau ligt nu tegen den oeverkant aan, met den ankers stevig in den grond. Ik laat mijn Malgachen de bagage aan wal brengen en geef hen te beduiden dat ze met de thau naar Majonga terug kunnen varen. Hoogste verbazing. „*Tompoka raiky* [1])" zegt een. Ik lach schouderophalend, geef een wenk, en een tijdje later omkijkend, zie ik de thau slapzeilend wegdrijven.

Dan zet ik mij op een der koffers neer. De vrouwen en kinderen uit de hutten vertoonen zich niet meer, en alles blijft daar stil. In Ankaboka komt echter beweging. Van daaruit komt een troep zwarten het rijstveld overgestoken. Voorop gaat een, grooter dan de anderen, met een rooden mantel om, een breeden Hovahoed op, een langen staf in zijn hand. Dat moet, dunkt me, het dorpshoofd zijn. Ze komen, ongewapend, maar niet vriendelijk, eerder vijandig gezind. Dan treedt het dorpshoofd op me toe. Hij vraagt me wat ik, Franschman, in het land der Sakalaven kom doen, en zoo geheel alleen. Ik sta op, en spreek hem toe in mijn taal. „*Tsy Fàrantsy*" [2]) vraagt hij, een oogenblik later „*Tsy Angilisy*" [3]) mij wantrouwig aanziend. Sterk ontkennend schud ik het hoofd. Dan komen dorpshoofd en ondergeschikten op eens lachend naar me toe, de een neemt dit, de andere dat, en spoedig strompel ik, voorafgegaan door het dorpshoofd, over de brokkige rijstvelden de richting op naar Ankaboka.

Ik hen niet daar, of alles komt uit de hutten om den *vahaza* [4]) te zien, die Franschman is noch Engelschman. Wat wondermensch? Wat doet hij hier, zoo heel alleen? Iedereen gaat eerbiedig op zij, als ik met het dorpshoofd ga naar de hut, die deze me aanwijst als mijn woning. Ik vraag nu met rust te worden gelaten; daarop laat men mij alleen. —

Nieuwsgierig zie ik om me heen. Ik wil weten waar ik mij

1) Heer alleen?
2) Niet Franschman.
3) Niet Engelschman.
4) Blanke.

bevind. Mijn hut ligt aan het einde van het dorp, onder tegen de berghelling aan. Hij is rond: wanden en dak zijn van raffiabladen, fraai bewerkt. De opening is klein, en wordt afgesloten door vlechtwerk van een caoutchouc-liaan. Tusschen dakvlechting en wand is een rondgaande opening, en op den bovenrand daarvan zitten eenige paars- en groenkleurige kameleons met verglaasde oogen strak voor zich uit te staren.

Daar doet een luid geknor me snel omhoog kijken, en tusschen het massieve loover van een mangaboom zie ik de kinderlijk vragende, wijd opene oogen van een maki op me gericht. Hij heeft stellig nooit een blanke in wit tropenpak gezien. Alles bekijkt hij wat ik aan me heb, dan mijn gezicht, mijn handen. Het afzetten van mijn helmhoed is voor hem een wereldschokkende gebeurtenis, en angstig wordt zijn geknor op eens. Mij dunkt, ik moest een vriend van hem zien te maken, die bij me blijft, die me waarschuwt als ik slaap, en gevaar me dreigen mocht. Gauw wat lekkernij voor den dag gehaald, die ik toevallig bij me heb; maar ik moet me haasten, de duisternis toch valt snel in. Het wat luidruchtig openmaken van mijn koffer doet hem van schrik bijna den boom uittuimelen.

Toch schijn ik zulk een fascineerenden invloed op hem uit te oefenen, dat hij blijft waar hij is, al is het ook trillend over geheel zijn tenger lichaampje. Hij laat zich echter niet lokken, als ik hem met uitgestrekten arm de lekkernij voorhoud. Dan leg ik ze op een tak van een mangaboom, die laag over den grond hangt en ga een eindje er van af staan. Het beestje ziet met scherpglinsterende oogen naar wat ik heb neergelegd. Hij knort behagelijk, en zijn lange, bruinbehaarde pluimstaart kwispelt langzaam heen en weer. Dan verzet hij voorzichtig de teere pootjes, en komt, steeds angstig naar me omziende, langzaam naar omlaag. Eindelijk is hij gekomen bij de lekkernij, die hij met de nagels van een zijner voorpootjes omklemt, en na lang aarzelen en snuffelen in zijn bekje steekt. De witte tandjes schitteren, het buikje gaat snel heen en weer, en met verstandige oogjes ziet hij me vertrouwvol aan. Ik ga nu voorzichtig en heel langzaam naar hem toe, houd hem weer een stukje voor. Hij neemt het aan, en gretig zelfs. Dan komt hij uit eigen beweging dichter bij, en zich snel assimileerend bekijkt hij me scherp, terwijl de fijne neusvleugeltjes heftig trillen.

Als ik een uurtje later, mijn hut ingekropen, nog een poos op

een van mijn koffers ga zitten, voordat ik mij ter slapen leg, ben ik niet alleen. Het menschdiertje heeft zich tegen me aangevleid. Met zijn voorpootjes om mijn hals en zijn subtiel, fluweelzacht kopje tegen mijn wang, doet hij een genoegelijk geknor hooren.

RANOVELA.

Een der volgende nachten zal het feest zijn te Ankaboka ter eere van den vreemden *vahasa*. Al in den vroegen morgen hebben lui om mijn hut gedwaald om me toch te zien te krijgen, en zich te overtuigen dat ik besta. Eindelijk voldoe ik aan den algemeenen wensch om me te laten kijken, treed met mijn *maki* op den schouder naar buiten, en spreek de eerbiedig voor mij uit den weg tredenden toe in eigen taal. Dat doet enkelen buitelspringen van pleizier. „*Tsy Fàrantsy*" en een troep meisjes vormt zich om me, kromslaand met het bovenlijf van onbedaarlijk lachen. „*Tsy Angilisy*", schreeuwen anderen schaterend uit, dol met armen en beenen in het rondslaand, daarna draaiend om en om. „*Tsy Fàrantsy, tsy Angilisi*" en allen plompen, lachbekkend schouderwringend door elkaar, enkele der giegelsnoetjes een vervaarlijken sprong langs me makend, mij onderwijl even betastend, en gillend wegstuivend als ik me plotseling omkeer, en ze bij haar vollen, ebbenzwarten arm grijpen wil. Dan houd ik een van de mooiste een zilveren armband voor, zooals ik meenam voor geschenk. Ze is veel lichter van kleur dan de andere, bijna bruinig geel. Het fijn gezichtje is spotziek spiritueel, de oogen groot, smachtend en zwarter dan de huid, het neusje klein en recht, de mond met volle, sensueele lippen wat groot, met regelmatige uitrijing van witte tanden. Polsen en enkels zijn teer, o zoo teer, als om te breken bij de minste aanraking, de borsten als van een aankomende vrouw in reine virginiteit, handjes en voetjes zoo klein, zoo klein. Het haar heeft ze niet, zooals haar Sakalaafsche speelmakkertjes in talrijke vettige vlechtjes langs de zijden van het hoofd, maar in twee lange, dikke tressen, die reiken tot over het teere middeltje heen. Ze is geheel naakt; alleen een blauw- en witkleurige doek dekt haar slanke heupen.

Al eenige keeren zweefde ze langs me, gracieus als een elfenkind. Met uitgestrekten arm reik ik haar den armband aan, maar toegrijpen durft ze niet. Ik vraag haar, terwijl de andere glimlachend staan toe te zien, of ze niet in het land der Hova's is

geweest; ik meen dat aan haar vlechten te zien. — „*Heka*" [1]) en ik hoor bijna niet wat ze verder glunderend zegt. Is ze dan bang voor den *vahasa?* Daar is heelemaal geen reden toe. Als ze maar even den armband wou passen, heel even maar. Hij zou zoo mooi staan om haar vollen arm. Ze kan hem immers weer af doen als ze wil. „*He.... ka.*" Het teere polsje trilt als ik den armband er om sluit, en ze wijkt ook nog wel schuw terug, als ik haar zacht streelend op den schouder klop, maar haar angst voor den *vahasa* is verdwenen. Een gevoel van bewondering schijnt er voor te hebben plaats gemaakt, ten minste ik kan niet naar haar opkijken, of ik zie haar groote, vochtige oogen op me gericht, onder licht getril der fijne neusvleugeltjes, bijna onmerkbaar opgetrek der sensueele bovenlip.

Dan schijnt het wild gebuitel en het stuiptrekkend lachgebek weer te zullen beginnen. Ze houden zich nu echter met elkaar bezig; misschien bespreken ze wel iets voor den *tam-tam* van den volgenden nacht.

Ik spreek nu, zonder dat de andere er op letten, het meisje aan, dat wat dichter bij me is komen staan. Nieuwsgierig vraag ik haar, hoe ze heet. Ranovela is haar naam. Dat is geen uit het Sakalaven-land. Neen, ze is een Betsileo-kind, van dicht bij het land der Hova's weg. Dus — ze hoort in Ankaboka eigenlijk niet thuis? Neen, ze spreekt wel Sakalaafsch, maar is te Ankaboka even vreemd als ikzelf; ook geheel vrij om te doen wat ze zelf wil. Bij dat zeggen ziet ze me wat vreemd aan, maar ik denk daar niet verder over na. Ook niet, als ze me later vraagt of ik lang in Ankaboka blijven zal, en of....

Enkele der Sakalaafsche meisjes, schuin toekijkend, ontgaat dat praten niet. Glimlachend stooten ze elkaar aan. De andere hebben het te druk, letten alleen maar op hun springgejool. Dan komt er stilte op eens. Het dorpshoofd nadert. De staf, dien hij nu heeft, steekt ver boven hem uit. Met plechtigheid worden mij geschenken overhandigd, even plechtig reik ik de mijne uit. Dan ga ik met hem het dorp in, en laat Ranovela met de anderen alleen.

Als ik naar mijn hut terugkeer, is het nacht. Heel van uit de verte hoor ik een zonderling, gorgelend toongeluid, en zacht monotoom-gezang. Dan treed ik op mijn hut toe. Vreemd dat ik den maki niet zie, en toch zijn zacht geknor hoor. Ik ga naar

1) Ja.

binnen, en niet heb ik den tijd even om me heen te zien, of ik voel mijn knieën door een paar sidderende armen omvatten, ik hoor een bevende stem tot me opsuizen om toch niet weg te zenden wat niet meer bang is voor den *vahasa*, maar wat hem lief heeft als een slavin, omdat zijn gezicht zoo stralend is als de zon, zijn hart zoo groot als deze; om toch niet weg te zenden wat niets voor hem heeft dan haar bruine lichaam, dat ze voor hem zoo lenig en rank zal maken als de stam van een raffiapalm; om toch niet af te weren wat zou willen aanbidden zijn gezicht, zijn handen, zijn huid zoo wit, dat de heilige steenen in de Imerina er zwart bij zijn; om toch te nemen wat in aanbidding voor hem ligt.

Ik had zooiets allerminst verwacht. Hoe verbaasd ook, zend ik Ranovela in het nachtelijk uur niet heen. Zachtjes maak ik me van haar los, geef haar te kennen, dat ze blijven kan, en wijs haar een matje aan waarop ze, als ze wil, den nacht kan doorbrengen. Met een pruilend lipje gehoorzaamt ze mij, en legt zich neer; nu en dan even naar me omziend. —

Als ik den volgenden morgen wakker word, ligt Ranovela nog in diepe rust. Ook mijn maki is nog niet overeind. Stil sta ik op, open de deur, en ga voorzichtig naar buiten. Juist komt de zon met forsch purperroode kleurtrillingen uitschijnen over de teer violette dampen, die opstijgen boven de Betsiboka, en oversopt de kabbelende golfjes van den majestueus breed daarheen vloeienden stroom, met donzig wazig lichtgespeel. De andere oever boort nog mysterieus donker op in het daarachter wordende morgengloeien, het donker alleen onderbroken door het roodgele vlamgeschijnsel van enkele kampementsvuren, nu weer, met vlokjes grijzende rook er boven, wat hooger opvlammend, dan weer zachtjes uitglimmend. Op de Betsiboka komt een groote thau statig den hoek omdrijven. Een wit steekzeil hangt slap neer langs den mast, vaalgrauw afgeplekt tegen de lichte luchten er achter, scherp wit, als uitgestoken, waar het henenglijdt voor den donkeren oeverzoom langs.

Statig is de stilte, die om me suist. Lang duurt zij echter niet; want niet dringen de zonstralen door de langzamerhand ietwat optrekkende violetteering der dampen, deze doende optrekken hoog boven rivier en oever uit, of uit alle bosschen in den omtrek tjilpen duizenden vogels jubelend hun morgenlied de blijde luchten in.

Ik hoor nu een zacht geknor achter me; ook het bedeesde stemmetje van Ranovela, die met den maki op haar schouder schuw om de hutopening zien komt, waar ik ben. Dan zegt ze me, den maki streelend, dat ze tòch bij me blijven wil: als slavin.

Een zware strijd komt in me op. Aan één kant staat mijn medelijden met het Betsileo-kind; aan den anderen kant mijn verstand. Het laatste overwint. Ik zeg Ranovela, dat het daarbij toch niet blijven zou; dat het daarom beter is niet met iets te beginnen, dat me later zou berouwen, en dat ik trouwens niet op het oog heb gehad.

Ziende dat ik niet te vermurwen ben, gaat Ranovela naar Ankaboka terug.

Dan blijf ik met mijn maki alleen.

Tam-tam.

Het is de nacht, waarin de *tam-tam* zal plaats hebben; een mystiek donkere nacht, waardoor geen enkele lichtstraal dringt. Ook bijna geen geluid; alleen van uit de verte, het wazig gorgelen van een rommelpot, die wordt gestemd. Ik weet nu dat het feest spoedig zal beginnen en houd me gereed. In fleschhalzen plaats ik kaarsen en steek die aan. Ik zet ze op verschillende afstanden van elkaar, zoodat ze een ruimte-omcirkeling vormen, waarbinnen kan worden gedanst. Dan ga ik zitten voor mijn hut, terwijl mijn maki zich rustig op mijn schouder zet.

Plechtig komt het eerst aangeloopen Rainipatsa, het dorpshoofd, in zijn fraaisten mantel, geleund op zijn langsten staf. Ik wijs hem een plaats aan op de mat naast me, waar hij zich deftig nederzet. Dan vertel ik hem, wat me met Ranovela overkwam, vraag hem of hij ook denkt dat ze bij den *tam-tam* zal tegenwoordig zijn. Rainipatsa weet wel zeker van niet. Nadat de *vahasa* haar afwees, sloot ze zich mokkend op in haar hut en durfde er niet uitkomen, uit vrees door de Sakalaafsche meisjes te worden uitgelachen.

Onderwijl zijn een paar donkere gedaanten in den kring der brandende kaarsen komen sluipen, en hebben zich hurkend naast elkaar gezet. Dan plaatsen zij tusschen hun voeten potten van verschillenden vorm, bewonderend opziend naar de flikkerende wonderdingen. Half weggedoesd zitten ze, week zwarte plakkaten in het diffuse licht, het wit van hun oogen en tanden naar me toe, als de een den ander grijnzend de kaarsen aanwijst. Op een teeken

van Rainipatsa beginnen zij een zwaarmoedig wilde, grillig gerytmeerde muziek, een dof maat- en kleurloos gorgelen der potten, de rytmen zachtkens aangegeven door de *tam-tams*, licht zwevend er door heen. Van alle kanten waast nu het zwarte van naakte manslijven in den lichtkring op, daar tusschendoor het lichter koloriet van kleurige *lambas*, geslagen om vrouwenlenden. Zich nederzettende tegenover de spelers, de vrouwen in de voorste rij, worden ook de koppen zichtbaar, voor alles weer het wit van oogen, die naar alle kanten verrast om zich heen staren. Dan heft Rainipatsa zijn staf omhoog, en alles zwijgt. Een der spelers staat nu op, en zingt, zijn assagaai drillend, een Sakalaafsch helden lied.

Een schel geratel van keelklanken bij het eindigen van het lied, nog scheller geklok van tonggeluiden, met handgeklap en voetgestamp, en de zanger herneemt zijn plaats.

Eenige Sakalavenmeisjes stellen zich nu in segmentvormige rijïng en gehurkt voor me op. Ze zingen een welkomslied aan den *vahasa*, een lied zacht, lyrisch verluidend, subtiel gevlochten tusschen het teer gorgelen der potten, den rytmus der *tam-tams* syncopeerend.

Dan gaan ook zij naar hun plaatsen terug, en begint de dans. Eenige jonge mannen treden in de open ruimte tusschen de zittenden en de spelers. Zij vormen in een vierkant de binnenrij. Daar omheen stelt zich een op in een ronden kring, en op een teekén van Rainipatsa stellen allen zich in beweging. De binnenrij schokt naar rechts, de ronde naar links. Eerst langzaam, heel langzaam, en gehurkt. De toezienden begeleiden in het begin met zacht tonggeklap en het wrijven van de potten alleen; een teere geluidsbegeleiding om een weeken bewegingsvorm heen. Niet altijd blijven de rijen gehurkt, of zich denzelfden kant uitbewegen. Dan staat de binnenrij op, of doet het de buitenrij, of staan of hurken allebei; soms gaat de een links om, de andere rechts, of beide dezelfde richting uit. Dan, eindelijk, vallen de *tam-tams*, met eerst langzaam, maar steeds meer en meer opdringend rytmus in. Het tonggeklap wordt scheller, gelijk met het hooger gorgelen der potten, het sneller *tam-tam* rytmeeren. Het dansen, lijfoprichten, plotseling omrukken ervan wordt steeds woester en woester. Dan eindelijk, met hoog opgolvend gorgelen, tonggeklap en keelgezwetter, met wolken stof opgejaagd door de dansers en zwevend langs de zweetende lijven heen, neemt de brute woestheid der bewegingen en geluiden toe, tot alles tolt en draait als

een verwarringwekkend, wild visioen, omlijsting van een bangen droom.

Dan, geleidelijk, treedt ontspanning in. De bewegingen der dansers worden rustiger, het gorgelen der potten daalt in toon, tot het nauw hoorbaar meer tot me overdoft. Dan wordt ook het gerytmeer der *tam-tams* minder snel, het tonggeklap, keelgezwetter houdt op.

Tot alles stil wordt. —

Het feest is uit.

Op expeditie.

Ik moet op expeditie naar Dukaboka, een verlaten dorpje in de *brousse*, om handelsbetrekkingen met het dorpshoofd aan te knoopen. Van Rainipatsa krijg ik twee vertrouwde gidsen mee. Den volgenden morgen vertrekken we heel vroeg; daarom zit ik voor mijn hut nog wat uit te rusten, mijn maki slaperig tegen me aangeleund.

De zon staat op het punt om onder te gaan. Nog even zie ik haar boven de *brousse*, waarvan de wiereling van omhoogstekende takjes, met goudgeel trillend licht omzoomd, scherp afsteekt tegen het diep zwartblauwe van de lucht. Aan de andere zijde glijden haar stralen met zachtgeel uitgedein over de rustig kabbelende golfjes van de Betsiboka, die breed en statig langs me henen vloeit, stroomopwaarts bij een ombochting weggewaasd door kreupelhout, ver, heel ver tegen wijde horizonten weer zichtbaar, en in scherp gegril van bochten, vreemd verblauwend, nederliggend als een doode monstruositeit.

Over de Betsiboka heen rondt in massiefzwart een bergbonking af met aan den voet Marovaoy, waartegen in teer geel wit het zonlicht schuw terugbreekt. De bergketen, links achter Marovoay, den kant op van Majonga, strakt zijn grijsgrauwe bovenlijning ver langs den horizont uit, dàn met scherp rotsgepiek opborend in de zachte blauwing der luchten, dàn plotseling als tuimelend naar omlaag een wijden boog makend en weer snel opwaarts stijgend, zich opwerkend naar nog chaotischer berg-gespits! Een zwoel aangeluwd zeebriesje doet, achter mijn hut, de volle bladerkronen der mangaboomen licht heen en weer wiegen, met honderden lichtgevederde vogels er in, die den stemmingsvollen avond uitwijden met droomerig, zacht getjilp.

Van uit Ankaboka zweeft het diep gegons van stemmen naar

mij over, met het fijn stemmetje van een meisje er bovenuit dat een vroolijk negerliedje zingt, begeleid door zachte slagen op een *tam-tam*. Dan, achter den opduikenden westerhorizont verdwijnt de zon, wordt het plotseling stil en donker om me heen. De vogels tjilpen, het meisje zingt niet meer, geen geluid, dat nog tot me overtrilt, ook niet het zwak gezoem van een enkele stem. Onder den indruk der pakkende geheimzinnige stilte blijf ik nog eenigen tijd in mijn stoel geleund; ga dan naar bed.

Den volgenden morgen is het nog donker, als een luid geknor van mijn maki mij ontwaken doet. Mijn gidsen staan voor mijn hut. Haastig kleed ik me aan, gord een jachtmes om, sla mijn *lamba* opgerold over den linkerschouder, en begeef me met mijn gidsen op weg. Langs een begane ruimte tusschen tamarindestruiken en caoutchouc-lianen voert eerst het pad. Moeielijk te vinden is het niet, al is het nog nacht. Een enkel beekje wordt door ons overgeplast. Dan echter komen we voor een dicht oerbosch. Zoo donker als het is, kunnen we daarin den weg niet vinden. Daarom wordt een oogenblik gewacht tot het opkomen van de zon. Alles is nog doodsch en stil om ons heen. Geen geluid nu meer dat tot ons komt. Dat griezelig stille imponeert zelfs mijn zwarten, en fluisterend spreken zij tot elkaar. Lang te wachten hoeven we niet. Plotseling breekt een schel lichten door geboomte en struikgewas, van zwart wordt alles overkleurd met variëteiten van blauw en groen, en overal breekt spontaan leven door. Stoeiende makis dartel-springen van boom tot boom, vogels, wiekkleppend boven de bosschen uit, tril-jubelen hun morgenlied, tot zelfs een paar boschvarkens springen uit hun schuilplaats onder dicht loover op, rennen luid knorrend langs ons heen, en verdwijnend trampel-trappend in het bosch.

Het pad is nu zichtbaar, en wij volgen het. Enkele zwarten komen ons tegen. Ik beantwoord hun goedmoedig „*kori anareo*"[1]) met denzelfden groet. Zoo trekken we verder de wildernis in onder caoutchouclianen en slingerboomen door, wild dooreen gestrengeld verwarde takombogingen vormend over het pad. Op eens schokt mijn voorste gids terug, staat stil. „*Fahavalo, tompoka*" zegt hij gejaagd, en op hetzelfde oogenblik springen eenige havelooze negers de *brousse* uit, en omringen ons. Gewapend met assagaaien

1) Goeden dag.

dragen enkelen bovendien een verroest vuursteengeweer, met een stuk raffiabast gebonden om den nek.

Of ik geen vuurwapen bij me heb, vraagt een met woesten blik. Ik antwoord kalm „neen", waarop ze met een norsch *„kori anareo"* even snel weer in de *brousse* verdwijnen als ze er uit te voorschijn kwamen.

We komen nu spoedig in een gedeelte van een bosch, waar lianen en slingerplanten zoo laag en dicht over ons hangen, dat we diep gebukt moeten loopen. Met onze jachtmessen hakken wij de takken- en liaanknoedels door. Vogels, verschikt, vliegen krijschend op en voor ons uit. Dan, in het ondoorzienbare bladerbosch boven ons, hooren we het geknor van talrijke makis. Op een open plek zien we ze met elkaar stoeien, met hun lange pluimstaarten geslagen om een tak, slingerend van boom tot boom of zich latend vallen op den grond en hippend naar een anderen boom, zonder zich om ons te bkommeren. Het oerwoud is hier machtig forsch. Zware boomstronken steken log boven den bemosten grond uit, hun knoestige takken met volle bladerkronen grillig door elkaar ritsend, omslingerd door lianen, waaraan schelroode en blauwe kelkbloemen hangen, met de openingen der kelken naar omlaag. En daar tusschendoor wringen zich de grauw-grijze tronken van caoutchouc-lianen, of doorboren slanke, lichtbruine stammen van saffia- en saktra-palmen den takkenchaos om zich heen, hun waaiende wuiftoppen, waarvan de langgpunte bladeren in kokette treuring naar omlaag hangen, ver boven de boschoverwelving uitstekend.

Eindelijk zijn we het bosch uit, en komen op een rijstveld. De hitte is hier ondragelijk. Mijn gidsen doen hun lendendoekjes af, maken er tulbanden van, en winden deze om hun hoofd. Zoo naderen we, door diepe voren en kuilen strompelend, het traagvlietende riviertje, waaraan Dukaboka ligt. Een zwarte steekt het in een uitgeholde boomstam over, als hij ons ziet. We stappen in het vaartuig over, en zijn spoedig aan den overkant. Dan treden we onder laag geboomte door op Dukaboko aan, en begeven ons naar de hut, waar het dorpshoofd woont. Deze noodigt ons uit plaats te nemen op een mat onder een zwaren mangaboom uitgespreid. De gidsen plaatsen zich achter mij: tegenover mij vleit het Sakalavenhoofd zich neer. De onderhandelingen beginnen, en spoedig zijn we het eens.

Dan wordt door een zijner dochters, een fraaigebouwde, donkerbruine Sakalaafsche ons een schotel rijst voorgezet. Het gesprek wordt nu eerst vertrouwelijk, en het is al diep in den namiddag als ik afscheid neem, met de belofte spoedig terug te keeren.

Dat mocht niet zijn. Ik zag het vriendelijke Sakalaven hoofd, het mooie, bruine kind nooit weer, maar heb toch veel aan hen gedacht.

MAROVOAY.

Mijn zaken te Ankaboka zijn geregeld. Ik moet nu nog naar Marovoay, en kan dan Madagascar weer verlaten. Ik deel dat, afscheid van hem nemend, Rainipatsa mee, en vraag hem den volgenden dag in den morgen een kano voor me gereed te houden. Tevens verzoek ik hem niemand iets van mijn vertrek te zeggen, daar ik geen toeloop wil. Als ik dan ook aan de landingsplaats kom, vind ik niets dan de boot met haar bemanning. Maar ik heb niet goed gezien. Want juist heb ik mijn maki, die met me gaat, aan een der pagaaiers overgereikt, als plotseling Ranovela van achter wat struikgewas te voorschijn komt. Zonder dat ik het bespeurde, heeft ze me altijd in het oog gehouden, zoo zegt ze me. Daarom wist ze ook, dat ik vertrekken ging. Mag nu de maki mee naar het land, waar de witte menschen wonen, en moet zij alleen achterblijven? Ik zeg haar dat ze me onmogelijk volgen kan, maar dat helpt niets; wild klemt ze zich aan me vast, smeekt me, droef weenend, zòo wreed niet te zijn, nadat mijn harde terugwijzing haar al zoo bitter heeft doen lijden. Dan werpt ze zich kermend op den grond, mijn voeten kussend, mijn beenen omklemmend, steeds hartstochtelijker uitroepend dat ze zonder mij niet leven kan. Met geweld moet ik haar van me losrukken, en haar jammerlijk klagen dringt nog tot me door, als ik mij al midden op de rivier bevind. Op het laatst verlies ik haar uit het oog, droef-kleine stip in de majestueuse onmetelijkheid.

Weemoed is in me, om me; op de bruingele, snelstroomende wateren van den Betsiboka, op den nauw-zichtbaren, nog licht weggenevelden oever, waar alles stil is, spokerig stil. Onder het eentonig geplas der pagaaien zink ik in mijmeringen weg. Ik denk aan de lieven, die ik achterliet in het verre moederland, aan de blijdschap bij gelukkig wedervinden; ook aan Rainipatsa, Ranovela en zoovelen, die ik nooit terug zal zien.

Mijn zwarten hebben een in melancholieke rytmen zacht uit-

deinend maatgezang aangeheven. Week golven de lang-uitgehouden tonen over de stilte der wateren. Een oogenblik luister ik er naar, maar dwaal spoedig weer af. Een luid geschreeuw achter me doet me opschrikken. Twee wilden in een grooten, uitgeholden boomstam zijn bezig de Betsiboka over te steken, en probeeren mijn zwarten bij te houden. Onder spottend gelach van de laatsten pagaaien zij met plompe houtstukken wat ze kunnen, terwijl het zweet hen van de naakte lijven gudst. Bijhouden kunnen zij echter niet. Spoedig raken zij uit het gezicht, en verdwijnen in een wijde kreek.

We varen nu langs een monotone vlakking van drassige oevers, daarna langs de op verren afstand liggende bruinroode, kaalschamperende heuvelrijen ten noorden van Marovoay. Daarboven purperen zacht een paar breede, evenwijdig-drijvende wolkenvegen, langzaam ontkleurend bij het sterker worden van het zonlicht, en in zwak roze-geel nog maar even zichtbaar als de lucht in zijn diepste blauw is uitgestrakt. Een groote zwerm wilde eenden vliegt schel krijschend over ons heen om neer te strijken op een groot kaal rijstveld, dat overgaat in een zandrug langs de rivier, waarop honderden kaailui bewegingloos zich liggen te koesteren in verzengende zonnehitte, sommige hun pantserkoppen even boven het water uitstekend, andere met bruin-groene schubbing van plompe lichamen languit-gestrekt op het hettende zand.

Een oogenblik houden mijn zwarten op met pagaaien, en zien nieuwsgierig naar de kaailui. Dan gaat het spoedig weer verder den kant op naar Marovoay, waarvan de grijzende omtrekken schemerend in den morgennevel beginnen door te breken en scheert de kano opnieuw snel over het water onder eentonig geplas der pagaaien en zacht luguber maatgezang. —

Als gesmeten tegen de helling van een steilen rotsberg zoo ligt daar Marovoay in donkerbruin, chaotische bijeenklomping van negerhutten, rond met tuifjes van raffiareepen of vierkant met daken van bladeren van den saktrapalm. Hier en daar tusschen dat loom kleurgedoezel in schrilt het grijze van enkele kolonistenhuizen, het schelgele van kronkelende zandreepen, door het donkere der hutgroepeeringen heen. Malgachsche vrouwen, gekleed in *lamba's*, staan voor koopwaren, uitgestald door sjacherende Indiërs; geheel naakte kinders stoeien en ravotten in het zand. Voor de ingangen der hutten zitten negers, betèl kauwend en bruut suffend even de oogen opslaand, als ik langs hen ga.

Aan het eind van het dorp is onder een wijd-uitgetakte mangaboom een bron. Daar baden tal van vrouwen en meisjes. Ze stoeien en lachen, bruine najaden, en hun lenige lichamen glinster-lichten van het afdruipend water, als ze, zonder schroom voor den vreemden *vahasa*, hoog uit het water opspringen, en, er in terugplonzend met handen en voeten iel-limpide droppel-regens spetterspatten om zich heen.

Iets verder, meer den kant op van de wijde vlakte ten noorden van Maravoay, lijnen verworden vestingwerken uit, met hier en daar stukgeschoten affuiten en gedemonteerde vuurmonden, roestig liggend in het gras.

Hoog op den berg zelf bonkt eveneens in donkerbruin een fort. De borstwering ligt gedeeltelijk in puin, met stukken muur en verkoold houtwerk er om heen. Op het fort waait de Fransche vlag, het schel-schitterend blauw, wit, rood triomfankelijk lachend hoog uit boven de dofbruine weening van het vernielde Hova-fort.

Lang blijf ik niet te Marovoay; ik huur een thau, en keer naar Majonga terug.

TERUGKEER.

Ik ben nu weer op den Oxus. Juist zijn de ankers geheschen, en met zware rookpluimen om zich heen, stoomt hij statig de baaì van Majonga uit.

Ik sta op de achterplecht, over de zachte blauwing der Betsiboka en teerkleurige oevers droef mijmerend uit te zien in de richting, waar Ankaboka liggen moet. Het is me als zie ik het dorpje zelf, mijn hut, de mangaboomen er achter, Ranovela stomp dwalend om de plaats waar ik eens was. Mijn maki is droef gestemd als ik, en angstig voor al het nieuwe om hem heen, vleit hij zijn donzig kopje tegen mijn wang.

Forsch stompt de boot de diepzee in. De schroef beukt fel de woelende golven tot schuim. De baai van Majonga wordt kleiner, steeds kleiner, krimt in tot niets; eveneens Majonga zelf, met de witte huizenrijïng op den achtergrond, het negerdorp in donkerbruin. Hoogten en laagten gelijken heen, tot alles wordt een grijzende streep. Die wordt heel dun, verraggend dun. Dan, eindelijk, ielt Madagascar weg, achter het groen ruggen van de deinende zee.

LITERATUUR.

Critiek en Kunst.

WILLEM KLOOS, *Nieuwere Literatuur-geschiedenis*, III en IV. Amsterdam, S. L. van Looy.

L. VAN DEYSSEL, *Verzamelde Opstellen*, Achtste en Negende Bundel. Amsterdam, Scheltema en Holkema's Boekhandel.

IS. QUERIDO, *Literatuur en Kunst*, Eerste Reeks. Haarlem, Erven F. Bohn.

F. SMIT KLEINE, *Denkers en Dichters*. Utrecht. A. W. Bruna & Zoon.

EDW. B. KOSTER, *Studiën in Kunst en Kritiek*. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

ALBERT VERWEY, *De Oude Strijd*. Amsterdam, W. Versluys.

HENRI BOREL, *Opstellen*, 2e Bundel. Drukkerij en Uitgeversmpij. „Voorburg".

II.

Thans een en ander over Van Deyssel's „Adriaantjes". In de vorige aflevering sprak ik over de subjectiviteit die het eerste en laatste woord heeft in kunstbeoordeeling. Over het onvoldoende van de overigens heilzame methode om elk werk te beoordeelen naar de bedoeling van den kunstenaar. „Die doen kan wat hij wil, mits zijn werk aan zijn bedoeling blijkt te beantwoorden." Hiermee lijkt de kring gesloten. Als er niet nòg een „mits" was, dat het onvolkomene der concluzie als een gaping doet waarnemen. Mits . . . het werk blijke kùnst te zijn. Of het dat is en in hoeverre het dat is — daarvoor hebben we geen anderen toetssteen dan ons persoonlijk gevoel.

Mocht ik niet spreken van een kringetje van subjectiviteit, waarin ons oordeel rondloopt?

En nu ter zake. Dat L. van Deyssel een kunstenaar is — daarover zal wel weinig meenings-verschil bestaan. Hij heeft proza geschreven dat

tot het fraaiste behoort der laatste kwarteeuw. Maar als kunstenaar heeft hij het al vaak te kwaad gehad met een neiging in hem, die ten nauwste verband houdt met zijn groote intelligentie: nl. de zucht tot systematiek. Wat in zijn latere critieken zoozeer treft is het fijnzinnig navorschen van de schoonheids-openbaring in details. Met de subtielste onderscheidingen tracht hij dan als het ware de quintessens van het schoone op te sporen en aan te wijzen; hij ontleedt, legt de vezelen uiteen, dringt door, tast in de diepte en 't is werkelijk of het hem soms gelukt het onbeschrijfelijke met woorden te benaderen.

Dat is arbeid van gevoel èn .... groote wetensdorst. 't Is of de criticus, niet tevreden met de openbaring der schoonheid, ook wil wéten hoe zij ontstaat, het mysterie van haar wording onder kunstenaarshand doorgronden. Ja — we doen nog een stap verder — hij maakt den indruk nu en dan of hij méent het te weten, of zijn intellect het geheim inderdaad veroverd heeft.

Op dat punt wordt de critiek een wetenschap. De wetenschap van een in woorden te formuleeren geheim der kunst-wording.

Is nu een criticus, gelijk Van Deyssel, tevens zelf kunstenaar, dan staat hij bloot aan het gevaar, dat hij uit de schoonheids-onderzoekingen in de kunst van anderen zich met fijn-verstandelijke inzichten een systeem vormt, dat voor *zijn* kunst de eenig-passende methode zal inhouden.

Welnu — het komt me voor dat Van Deyssel de kunstenaar veel last gehad heeft van Van Deyssel den systematicus, tot schade van zijn kunst. Want wie er een systeem op na houdt als kunstenaar, ontleent daaraan een bepaalde wijze van werken, en wie zich daaraan houdt vervalt vanzelf tot „manier" — met andere woorden verdwaalt hopeloos buiten het spontaan zich aanpassende, 't welk de onontleedbare bekoring, het grillig-onnavolgbare is van den arbeid des echten kunstenaars. Wordt de „manier" tot het uiterste doorgevoerd, dan is het rezultaat iets volmaakt-ongenietbaars. Let eens op dit fragmentje uit *Menschen en Bergen*.

„Zij keerde het oog-lach-glansend en mond-lach-spletig snoep-zoet zijig smal neig-hoofd af; onder de in gelatenheids gewoonte-gang gedweeë schouderdeining steeg de zedig-effen grijs omkleedde onderste meisjeshelft met de door elken tred fonfaayerige rok-eind-opslobberingen laag-, dik-hoog in den liggend-ovalen alom-blik van den schier-drentelenden blauwen, tegen de donkere trap-onzichtbaarheid, een schaduwtoren. Het hoofd van den blauwen draaide zacht rechtsom boven maag-wrevelig ontbijt-behunkeren, de baas-oogjes pikten een blik tegen het hoofd ....", enz.

Ik heb dit meer dan tien jaar geleden ongenietbaar proza genoemd — dat is het nog voor me. Ik voel aldoor het gewilde, het verstandelijk-bedachte der samenstellingen en zinsconstructie, gelijk het gansche begin van dit derde hoofdstuk met dien eindeloozen zin van bijna twee blad-

zijden er tusschen, en nog tal van andere gedeelten me de onzalige afdwaling lijkt van een artiest die zich door een systeem — hier van lyrisch-impressionisme — heeft laten beheerschen. 't Is of de schrijver aan het einde voor een oogenblik den kunstenaar aan het woord laat komen.

„Nu stonden de huizen wit-zilver beneden en geel-goud....

„Afgedragen door zachte onstoffelijke winden, zeeg een zegen uit de goddelijke hoogte....

In de „Adriaantjes" heeft Van Deyssel eveneens systematisch gewerkt.

Zijn bedoeling is geweest ons in te leiden in het ziele-leven van een kleinen jongen, zóó dat we alles waarnemen en voelen gelijk een kind, dat begint op te merken, het doen zou. Het kind ziet alles als 't ware voor 't eerst. In het waarnemen der volwassenen is de ondergrond: het weten dat iets zus of zoo ìs, dit of dat zijn mòet, ook al is de eerste indruk, door welke oorzaak dan ook, eenigszins anders. Zoo zullen we zeggen: wat een rare stoel of tafel, al dadelijk toch constateerend wat het voorwerp, ondanks zijn vreemden vorm, bedoelt te zijn, door de ondervinding in dat benaderend vaststellen zoo ervaren dat we ons niet vergissen. Een kind zal sterker op den eersten indruk reageeren en alleen iets vreemds ontwaren in het onbekende, en voor dat vreemde een benadering zoeken in het hem bekende, waaruit dan tevens blijken kan dat de fantazie in dat levenstijdperk nog veel meer te zeggen heeft bij het reageeren op een indruk, dan het verstand.

In twee der fragmenten van deze bundels geeft Van Deyssel Adriaan met zijn vader op een wandeling en Adriaan alleen bij zijn ontwaken.

En aldoor tracht hij ons te verplaatsen in de waarnemingswijze van den jongen.

Hij heeft zich daarvoor geheel ingeleefd in zijn geestesleven gelijk hij zich dat voorstelt, en het milieu waarin Adriaan zich beweegt 't zij uit zijn persoonlijke herinnering, 't zij uit zijn dagelijksche omgeving, of uit beide zorgzaam bestudeerd. Niets is hem daarbij ontgaan. Tot in de kleinste details kent hij de eigenaardigheden, het min of meer markante van alle voorwerpen uit dat milieu, ook van de personen die zich daarin bewegen. En nu plaatst hij den jongen daartusschen, om hem met zijn nog frisch verbeeldingsleven te doen reageeren op al wat hem omringt.

Dat hij nu en dan ons den jongen daarbij uiterlijk laat zien, spreekt van de kleur zijner oogen en andere op een gegeven oogenlik door den knaap zelven niet opgemerkte persoonlijke kenteekenen, — dat hij daarbij tegelijk subjectief en objectief te werk gaat, — er is niets tegen.

Maar.... het komt mij voor dat hij bij systematisch doorvoeren van zijn werkmethode, bij voortduring twee kapitale fouten maakt: een psychologische en een artistieke.

Zoo men wil is de artistieke fout het gevolg van de psychologische maar zij behoefde dat niet te zijn; 't gevolg is niet noodzákelijk, geen kunstenaar behoeft ze te begaan.

Ik bedoel dit zoo. Van Deyssel heeft met merkwaardige nauwkeurigheid Adriaan's omgeving, 't zij op de wandeling of in zijn slaapkamertje, gedetailleerd. We kunnen zeggen dat niets op bijna niets zijn aandacht ontgaan is. Maar nu verplicht hij ook het ventje evenzoo àlles te zien, àlles waar te nemen, aan àlles dezelfde aandacht te besteden.

Dat is de fout tegen de psychologie.

Een kind dat deed wat Van Deyssel Adriaan laat doen was in één dag stapelgek. Het aandachtsvermogen van een jongen van Adriaan's leeftijd is beperkt, kan onmogelijk zóó detailleerend alles waarnemen. Hij doet vanzelf zijn keuze. En het is juist de eigenaardigheid van een oplettenden verbeeldingsvollen jongen als met Adriaan bedoeld wordt, dat hij, zijn aandacht concentreerend op een ding wat hem belangrijk blijkt, van al het andere om hem heen niets merkt.

Laat ik trachten mijn bezwaar te verduidelijken: te bewijzen valt er natuurlijk weinig.

In het Derde Gedeelte van *De Wandeling* ziet Adriaan een schip in 't water liggen. Eerst stelt hij vast dat het een turfschip zal zijn. Hij heeft dus al méér schepen gezien, verschillende schepen. Het is niet iets geheel nieuws voor hem. Toch bekijkt hij het zoo, aldoor ontledend:

„Zoo'n schip is van allemaal planken (in „allemaal" wordt evenals in de zins-constructie met voordacht het kinder-denken of -constateeren uitgedrukt. v. N.) waarvan de een telkens van boven het onderste van de hoogere over zich heen heeft. En aan de smalle zijden, zijn zij strak omgebogen. Aan den eenen smallen kant is achter het schip een ding van het schip in het water, dat er los aan is. Hier stond het schuin, je kon dus goed zien, dat het heen en weer bewegen kon. Dit was het roer. De jongen wist héel zeker dat dit het roer was. Wat is dat smal. Het is een smal schotje het water in, waar het met een stijven sliert van hout verder naar achteren het water in is. Het was een beetje donkerder bruin geschilderd dan het schip.... enz. enz.

Zoo *redeneert* het ventje, bedoceert het zich zelf een paar bladzijden lang. En dan komt de mededeeling:

„Boven op het schip, op een der smalle diepe planken paadjes, liep een hond te keffen. Hij stond eerst bij 't begin van 't schip Adriaan en zijn vader heel gauw blaffend óp te wachten."

Dat heeft Adriaan dus óók gezien!

„Toen liep hij in heele korte aanloopjes heen en weêr terwijl zij het schip voorbijstapten. Toen stond hij hun aan 't andere einde achterna te blaffen..."

Welnu — zal de aandacht van zoo'n jongen niet haast uitsluitend beziggehouden worden door zulk een bewegelijk, telkens op een afstand vernieuwd aanblaffend keffertje, dat hun eindelijk nog staat na te blaffen?.... En is die heele schips-analyse, die opsomming van alle andere bijkomstigheden derhalve hier niet te eenenmale misplaatst?

Ik ben er van overtuigd dat Van Deyssel, indien hij alléén als psycholoog gewerkt had, nooit deze fout zou begaan hebben, en dat het methodisch volgen van een vooruit bepaald, geheel verstandelijk systeem er de oorzaak van is.

Wie lust heeft hem op dit punt te controleeren zal op tal van bladzijden hetzelfde euvel kunnen opmerken, dat het geheel van dezen arbeid ten zeerste benadeelt, niet alleen door de onzuiverheid der psychologie, maar — en hier kom ik tot het tweede bezwaar, dat in dit geval geheel met het eerste samenhangt doch dat ik duidelijkheidshalve afzonderlijk opper: het zondigen tegen literaire kunst als zoodanig.

Wanneer ik met algeheele aandacht — gelijk men ziet is het oordeel geheel subjectief — de „Adriaantjes" lees, dan duurt het niet lang of ik word ontstemd. Ik voel dat de schrijver door nu eenmaal aldoor systematisch, geheel verstandelijk detailleeren, veel meer geeft dan hij zou mógen geven, wilde zijn werk de emotie wekken van kùnst. Hier en daar wekt hij die emotie, worden we getroffen door schoonheid, door innigheid van sentiment, is er in de verhouding van Adriaan tot zijn vader, en omgekeerd, zonder dat er over uitgeweid wordt, warmte van vader- en kindliefde, doch 't zijn maar heel enkele bladzijden in vergelijking met de andere vol van geduld-doodende, vermoeiende opsomming.

Le secret d'ennuyer est celui de tout dire,

Voltaire wist het wel, en wij weten dat een echt kunstenaar nooit vervelen kàn, als we ons met heeler ziel aan zijn werk willen geven.

Objectief heeft de schrijver zijn verstand laten uitmaken wàt een kind op zoo'n wandeling en bij zijn opstaan wel kàn zien en gewaarworden, en hij heeft Adriaan subjectief tot het zien en gewaarworden van dat alles v e r p l i c h t.

Ziedaar de oorzaak van dat onduldbaar minutieuze, dat onze aandacht wil bezig houden met allerlei futiliteiten, die m i s s c h i e n in staat zouden zijn ons eenigermate te pakken, als we inderdaad kònden gelooven dat Adriaan alles zóó opmerkte, dat alles indruk maakte op zijn kinderlijk waarnemingsvermogen.

Ook is er in dat alles te veel vernuftspel, waarbij Adriaan beurtelings veel te dom en veel te wijs is, dus zich zelf niet gelijk blijft.

Op blz. 146 (VIII) bekijkt Adriaan vaders gezicht, een bezigheid van alle dagen waarschijnlijk. En ziet dan o. a. dit: „Een eindje onder zijn

onderlip was een duidelijk rontetje, in 't midden van het onderste stukje van zijn hoofd daar, een fijn rondgetrokken lichtzwarte lijn en het plakje dat die maakte, en d i t d a c h t d e j o n g e n d a t z i j n v a d e r s k i n w a s [1])". Dadelijk zal ik nog aantoonen wat hier valsch in is, voor 't oogenblik constateer ik niet anders dan dat het ventje in het hem zoo vertrouwd-bekende gezicht van zijn vader nog maar bij veronderstelling van een bepaald plekje weet te g i s s e n dat het zijn kin is.

Datzelfde kereltje ziet op straat een trem aankomen. En eigenaardig, daarvan is hij plotseling geheel op de hoogte. Men oordeele:

„Toen kwam ordelijk over de r a i l s, een t r a m aangegleden met een op een draf aanloopend paard er voor, tusschen slap hangende t r e k-r i e m e n, hard klakkend met zijn h o e v e n op de steenen, vonken, zoo wit en zoo gauw als de bliksem, spatten om de grauwe hoeven op en zijn dikke glanzende achterlijf danste snel mee. Achter hem stond de koetsier, boven het s p a t b o r d kwam hij uit.... hij draaide met zijn eene hand aan de r e m...."

Geef nu eens even uw aandacht aan de door mij gespatieerde woorden. Ik geloof gaarne dat een aandachtige, intelligente jongen volmaakt op de hoogte kan zijn van alle zaken die hij hier als hem bekend opnoemt, maar is dan de twijfel of onwetendheid aangaande vaders k i n te verklaren? En omgekeerd als we hem zóo naïef nemen dat die twijfel verklaarbaar is, kunnen we dan maar zoo klakkeloos bekendheid met zoo veel verder afstaande objecten als waarschijnlijk aanvaarden?

Een andere psychologische fout constateer ik op blz. 161 (VIII). Daar staat: „Vader had een grooten zwarten hoed zoo als alleen de vaders en andere groote menschen hebben. De rand was onderaan, ook aan het zoontje zijn kant. (Dit is bedácht, m. i. ook niet zuiver, zie verder. v. N.). Deze was in een zachte(n) vaste(n) bocht en van dof zwart goed van allemaal ribbetjes vlak naast elkaâr. Wat daarboven was zag je zoo niet, maar daar-onder was de eene kant van het gezicht van vader, met het onderstukje van het oor, dat onder de haren te zien was. V a d e r h a d e e n o o r, z o o a l s h e t j o n g e t j e z e l f o o k o o r e n h a d o p z i j v a s t a a n z i j n h o o f d." 1)

De laatste zin lijkt me geheel foutief. 1°. houdt hij in die redeneering niet de weergeving vast van Adriaan's zien. Adriaan z i e t het één oor van zijn vader. En hij w e e t dat hij zelf t w e e ooren heeft. Ten onrechte laat de schrijver hem dat combineeren. Want hij wéét even goed dat vader twee ooren heeft. Als innerlijke redeneering had het dus moeten zijn: „Vader had ooren, zooals het jongetje zelf ook ooren had." Of: „Vader had aan elken kant een oor, zooals het jongetje zelf," enz. Maar

1) Ik spatieer.

daarmee ware de zaak nog niet gered, want 2°. is de heele redeneering in haar aard fout. Voor een kind is vader, — zijn, generalizeerend, alle groote menschen, — iets absoluuts, waartoe het in betrekking staat.

Mijn ervaring is dat een kind altijd zich voelt als het relatieve.

Het zal nooit zeggen: „ik heb ooren, vader heeft ook ooren." Neen: vaders ooren zijn de ooren. „Vader heeft ooren — ik ook. Ik krijg later ook zulke ooren als vader."

En zoo is het met àlles wat zijn oogen van 't eerste bewustworden af dagelijks zien. Daarom vind ik die opmerking over den hoed-rand onzuiver. Een jongen denkt niet over dien rand, dien hij altijd zoo gezien heeft, tenzij hij dien kan vergelijken met een anderen en het tot nog toe absolute daardoor relatief wordt.

Er is iets absurds in het door een kind doen controleeren van het voor hem op en uit zich zelf bestaande. Datzelfde vindt men terug bij het meer dan eens constateerende: „vader leefde". Dat is voor een kind de natuurlijkste zaak ter wereld, en daarom kan 't hem niet trèffen.

Maar dat is nog niet zoo erg als wanneer de schrijver zelf zich die onzuivere naïeveteit assumeert en het kind kinderlijk gaat bekijken met zijn oogen van volwassene. Hiervan vind ik een kras staaltje IX, blz. 191. Adriaan ligt in den vroegen ochtend te slapen: hij wordt ons getoond in zijn bed. O. a. zoo:

„Aan de kleine zijde van zijn hoofd, die nu boven lag, was zijn oor. Dit was op zij, niet voor in zijn gezicht, en dichtbij zijn haar, waar niets van zijn gezicht meer was. Dit was zijn kleine oor. Dit was iets, dat bij zijn gezicht behoorde, dat er toch niet zoo een stukje van was als de andere dingetjes, die er bij hoorden. En dat was ook in en ook naast en op zijn hoofdje en er tegen aan. 1) Dat was daar nu gegroeid en was zacht naast (en in? en op? v. N.) zijn hoofdje gebleven. Als er wat was, zoodat hij keek, dan had hij het hiermeè gehoord. Hiermee hoorde hij al wat hij hoorde...."

Maar toch niet enkel met dit éène, ook met dat aan den anderen kant! Doch 't is genoeg.

Is het boven eerst geciteerde onzuiver van psychologie, onartistiek door overlading, — dit is onuitstaanbaar en ongenietbaar van gezochtheid.

Mogen we als de gedachten van een kind worden weergegeven, genoegen nemen met naïeveteit van uitdrukking, onbeholpenheid van formuleering, en — desnoods! — met verveling-wekkende tautologieën, — als de schrijver zèlf de waarnemende persoon wordt, die spreekt met „je zag" dit of dat, en dan zoo gaat bazelen, dan krijgen we er meer dan genoeg van. Trouwens.... — zijn kunstgevoel had den auteur moeten bewaren voor het doorvoeren

1) Ik spatieer.

van deze methode tot een m a n i e r, die verloopt in stijlloos, tòch gezocht gepeuter.

Laat ik de slot-periode van het laatste fragment aanhalen voor wie nog niet overtuigd mocht zijn. De aandacht van Adriaan verwijlt bij zijn wachtafel. Het heele 28ste hoofdstuk (IX 217-218) is aan die waschtafel gewijd. Het ventje bekijkt ze nu verder.

„Onder aan was het vloertje, nog een bruine schijf, een tweede rondte, en net zoo als van boven. Daar onder was nog iets. Hier waren de donkere houten bolletjes, dat eigenlijk de pootjes van de waschtafel waren. Wat een lage dingetjes voor pootjes, maar het waren toch de pootjes. Eigenlijk waren die spijltjes (die hij eerst bezien heeft. v. N.) toch de pootjes niet, want die waren tusschen het vloertje, dat toch nog een plank was, en de bovenste plank in. Deze pootjes, zoo verborgen, leken wel kastanjes, hadden veel van kastanjes, alleen waren deze ronder, was het grijze plekje hier niet aan, waren deze zeker harder, en smaakten zij zoo niet."

Dergelijke brokken zijn er een menigte te lichten uit deze fragmenten, brokken waarin alles gezegd, herhaald en nog eens gezegd wordt met langzaam-lijzige uitvoerigheid die het geduld tot het uiterste op de proef stellen, en de tautologie ons ten slotte in arren moede doet twijfelen of de schrijver geen loopje met ons neemt naar het ons allen uit onze jeugd zoo welbekende „huis van Adriaan!"....

Van Deyssel is met deze methode star door te voeren, buiten de kunst geraakt. En het is zeer noodig dit met nadruk te zeggen, omdat er duidelijke sporen zijn van navolging. Wie geregeld op de hoogte blijft van wat in ons land aan belletrie de pers verlaat, kan telkens den invloed van dit proza ontwaren. Laat ik slechts een paar voorbeelden noemen.

Kort geleden verscheen van Jos. M. van Mens een vertelling *Johan, Een eerste Liefde* [1]). Dat boekje is opgedragen aan L. van Deyssel en in die opdracht getuigt de heer Van Mens van zijn bewondering. Nu — men behoeft de eerste bladzijden van dien roman maar te lezen, om te ervaren dat de auteur in detailleeren zijn model volgt. Johan staat zijn toilet te maken: niets wordt ons gespaard; zal op 't ijs zijn schaatsen aantrekken — herhaling van 't voorgaande.... Gelukkig komt de auteur later zóo in zijn onderwerp dat hij zijn model vergeet.

Het tweede voorbeeld levert.... *Sprotje* van M. Scharten-Antink. Van Deyssel maakt mevr. Scharten in zijn recensie een compliment over „haar keurige nieuwe manier". Ik geloof dat zij juist voor die „manier", en ik ben zoo vrij den nadruk op dat woord te leggen, zeer moet oppassen. Wat al dadelijk in het eerste werk van mevr. Scharten trof als een uiting van

1) 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.

bizonder talent, dat was het kloek realistische tevens zeer suggestieve van haar kunst. Zij versmaadde het detail-werk niet, integendeel, maar het bleef ondergeschikt aan het geheel, was m i d d e l, geen d o e l. Wat in *Sprotje* treft, — behalve bizondere kwaliteiten, waaruit het talent der schrijfster nog ten volle blijkt — is daarentegen een behandelen van het detail om zich zelf, een verstandelijk en opzettelijk uitweiden daar waar dit een te veel wordt [1]). 't Is of we tusschenvoegsels opmerken, bedenkseltjes van later, en de „nieuwe manier" van de auteur lijkt ons daarbij een háár vreemde. De navolging is vermoedelijk geheel onbewust, maar daarom niet minder gevaarlijk. Het is te hopen dat zij spoedig weer geheel zich zelf worde.

Uit het vorenstaande blijkt voldoende wat ik in de „Adriaantjes" uit den booze vind. Er zijn echter ook bladzijden waarin de kunstenaar, de dichter den systematicus op zij gedrongen heeft. Dan gelukt het hem ons plotseling als een verwarming tusschen het vele intellectueel-bedachte, innigheid van sensatie en sentiment te doen voelen, zonder eenige weekheid of gewildheid. Dan is er plotseling kunst-emotie. Zie eens op blz. 160 (VIII) dit fragmentje:

„Het woei nog aldoor en dat merkte je ook wel degelijk hier in de straat. De grond was goed hard onder je voeten, je hoorde de menschen er op loopen en je voelde het je zelf ook doen. Als je er om dacht voelde je warmte komen in je voeten. En je liep met je arm vast aan iets (vaders arm. v. N.) dat zelf zacht, warm en vast was. Als je dáaraan dacht, voelde je iets lekkers aan je hand en iets lekkers in je hoofd, en dan kwam de wind en verlegde het witte zijje dasje van het meisje dat je juist tegenkwam, als een duivenveêr, en kwam dan in je eigen gezicht als een vleugje koele luchtigheid en kwam door de haren aan je oor...."

Is dat niet verrukkelijk?

Zoo ook op blz. 175 (VIII) als Adriaan zijn vader met kleine kiezelsteentjes gooit, of blz. 178 dat loopen onder de paraplu; en verder in de volgende fragmenten als oasen in veel dor gedetailleer het frischweldadige van ouder- en kindliefde.

De taal lijdt natuurlijk mede onder de methodische behandeling, de zoo dikwijls kwazie-naïeveteit doet veel vormlooze zinnen geboren worden, en in het karaf-en-glas spel op blz. 211 (IX) moeten we plotseling tusschen het een-en-al gezocht-natuurlijk-kinderlijke stuiten op: „De karaf kon onder zijn bovenste leêgtetje toch ook nog o p w a t e r w ij z e n..."

Toch komt ook een enkele maal in de detailleerende beschrijving de dichter aan 't woord en hij zal het proza bezielen. Luister (IX, 214—15):

1) In den vorigen jaargang Dl. II blz. 487 en vlgg. heb ik mijn bezwaren hiertegen breeder gemotiveerd.

„De groote lampetkan kun je houden en storten het bovenste water er heel voorzichtig uit. Zij is dan nog recht, zij is dan, hoog boven den grond, dicht-bij en aan de groote witte kom. Je houdt haar in je handen, waarin zij vast en koel aanvoelt, vast maar niet hard, en koel maar niet koud, je voelt haar door en door en voelt dat zij minder hard dan ijzer is en luchtiger dan hout. Zoo voelt de porceleinen lampetkan, zoo voelt porcelein. En aan het open en brooze hengsel, dat is in je kleine en warme hand, daar onder aan, hangt het volle en zware, maar luchtig zware als een volle en frissche vrucht aan een kleinen tak. Je tilt het zware, je houdt het luchtig opgeheven, terwijl je andere hand het lichtelijk onder aan onder-steunt, met een paar naar boven gehouden vingers maar. Zij buigt zich, door je hand bewogen, een klein weinigje naar voren met haar lichtelijk afgebogen bekken-monding, en je hoort het eerste water vallen van de hoogte naar den grond van de kom. Deze is rond ėn wit en als een kelk uitgebogen. Je hebt het goed gehoord. Je hebt vlak bij je het eerste water hooren vallen, uit de kan, uït de kan aan je hand, in de groote diepe komme-schaal. En je hebt het gezien, je hebt het vlak bij je gezien, je hebt het klare, zilverkleurige water zien vloeyen in een smallen vliet van de(n) hooge(n) schoone(n) kanne-bocht en die(n) zien verlaten en vallen, als vast zilverkleurig gestraal door de leêge ruimte, in de kom ter neêr, je hoort er zelf bij, je bent zelf een deel van wat hier gebeurt, terwijl je met open oogen ziet, dat het licht is waar je staat."

Ik hoop dat ieder het verschil voelt. Ook hier is detailleering, is herhaling, ik geef toe dat er eenige gezochtheid is. Maar — vergeten we het niet alles door de sierlijkheid, de lenige deining van dit poëtische proza? Hier is het meerdere, de schoonheid, bereikt, is alles ondergeschikt gemaakt aan dat bereiken, en daarom is hier Van Deyssel niet systematisch detailleerder maar — dichter.

Wanneer wij de brokken waarin déze zich toont, vergelijken met het andere werk, dan moeten we wel verzuchten: wat zou deze man een groot kunstenaar kunnen zijn, indien hij niet zoo'n steil systematicus ware. In al zijn werk heeft altijd „methode" geheerscht. Daarvoor is hij voor navolgers zoo gevaarlijk. Want omdat ware kunst onvervreemdbaar eigendom blijft, en iets onnavolgbaars is, hebben velen, hem volgend, nooit meer kunnen geven dan zijn methode. Dit geldt evenzeer van zijn critieken als van zijn ander proza.

III.

Er is iets zeer verrassends in, bij het openen van den bundel *Denkers en Dichters* van den heer F. Smit Kleine, het grootste deel van den inhoud gevuld te vinden met een studie over Dr. J. H. Gunning. Te

meer omdat die studie niet behandelt den literator en den theoloog, maar zooveel mogelijk zijn gansche persoonlijkheid als een gaaf geheel tracht voor ons te zetten. Er is in deze poging tot veelzijdige waardeering iets zeer verkwikkelijks.

Want — laat ons het eerlijk erkennen — de tijd ligt nog niet zoo heel ver achter ons dat de beoefenaars der letteren en de mannen der theologie het niet zoo heel best vinden konden, dat de liefde der theologen voor de literatuur met geen heel vriendelijke oogen van zekere literaire zijde werd aangezien (Potgieter), — waarvoor trouwens rede was wanneer die liefde niet verder ging dan tot moralizeerend geliefhebber — dat de invloed van zekere Duitsche filozofie en van het materialisme (Büchner, Multatuli) het jongere geslacht van de zeventiger jaren een weg op dreef die nu juist niet naar de kerk leidde, — dat iets later Cornelis Paradijs met zijn hekelen van het dichter-predikantschap zoo actueel mogelijk werd.

Die reactie was onvermijdelijk. Maar ze ging als immer te ver; ze leidde tot eenzijdigheid en vervreemding. De botsing was nu en dan fel.

Wat zich het ongeloof noemde, begreep niet dat het snakte naar geloof aan nieuwe idealen, en het geloof dat in oppozitie kwam, bleek vaak zoo star vreesachtig en kleingeloovig, dat het op ongeloof geleek.

De tijden veranderen en wij met hen. 't Zou gebeuren dat een dergenen die vóor ruim een kwarteeuw geleden *De Banier* mee had opgericht, bij het aanbreken eener nieuwe eeuw in aanraking kwam met een theoloog uit één stuk, die als evangelie-prediker zijn gansch mannelijk leven zich gegeven had aan het eene doel: afdwalenden te brengen op den rechten weg, zich zelven voortdurend sterkend met de kracht des geloofs.

Tegenover hem geen beleefdheid van waardeering (het woord, ras geschuwd door elk krachtig-eenzijdige met de leus: alles of niets!), tegenover hem, die zich een gezondene van den drieëenigen God noemde, geen glimlachend mondaine welwillendheid voor anderer overtuiging.

En Smit Kleine werd dermate door den gevoeligen ernst van dezen priester getroffen dat hij besloot te gaan bestudeeren de geschriften van den kamplustige, wien het nooit aan tegenstanders ontbroken had. Die studie deed hem de ziel kennen van een màn, een innig-geloovige, die altijd en onder alle omstandigheden zich zijn roeping bewust en aan die roeping getrouw bleef.

Hoever schijnbaar van hem afstaand, kreeg hij hem lief om zijn oprechte mensch-zijn, leerde hij door een schijnbaren scheidsmuur van dogmatiek heen, de ziel kennen van een priester-profeet.

De eerbied voor Gunning, de warme vereering voor de hooge opvatting van zijn levenswerk, is als de bezieling geweest voor dezen arbeid, die wel het best beloond werd met de uitspraak van den behandelde zelven: „wat ik *wenschte* te zijn, hebt gij in elk geval goed getroffen."

Mogelijk heb ik in het bovenstaande door te veel op de karakter-vastheid te drukken, den indruk gemaakt dat deze man voor alles steil was. Ik doe dan Kleine onrecht, dien indruk geeft dit geschrift allerminst. Het zijn niet de krachtigste karakters die altijd gepantserd loopen. Gunning durfde ieder aan, als 't noodig was, stond tegenover de Haagsche aristocratie als boetprediker zoo hij 't zijn plicht achtte, schuwde den strijd nimmer waar die noodig was, maar had de fijne geestesbeschaving, die ontstaat onder den invloed van 't humanisme en zich niet kan verloochenen. Smit Kleine formuleert zijn karakteristiek zeer gelukkig aldus: „Er is in dezen geest bij alle hoekigheid van denken in de hoofdzaak, bij het onaantastbaar gezag, 1) door een goddelijken Meester hem geschonken, een liefderijke goedwilligheid tot afronden, tot ombuigen, een aanvallig, beminnelijk plooien en schikken in de bijzaken. Er is eene tegemoetkoming merkbaar op alle ondergeschikte dingen, in alle de kern niet rakende geledingen; er is een zoeken naar punten van overeenkomst, terstond na de punten van verschil. Er is geen hinderlijk opdringen van onwrikbaar-vaste meeningen, veeleer een stil loflied op het bezit van het ware, schoone en goede — en een openlijke klaagtoon om des niet-geloovigen verstardheid. Er is in het geloofsvuur een beschavingsgloed, welke dezen controversist van het gezellig verkeer tot opvoeder van geestverwanten, tot leeraar en man van aanzien verheft en buiten zijn eigenlijke invloedsfeer hem vrienden zal verwerven, wegens de diensten, die hij door zijne persoonlijke cultuur aan den geestesgroei van anderen bewijst."

Is dit, zóó gestileerd, geen gelukkige omschrijving van het „fortiter in re, suaviter in modo", dat dezen bizonderen man heeft gekenmerkt?

Ik vind dit geschrift, waarin we den theoloog, den ethicus, den humanist leeren kennen door zijn meest beteekenende uitspraken, hem zien in zijn tijd en toch als een uitzondering op zijn tijdgenooten, belangrijk ook voor hem die het in 't licht zond. Want het getuigt van een geestelijk waardeeringsvermogen, dat niet beperkt wordt door 't zij moderne of orthodoxe, godsdienstige of filozofische dogmen, ruim genoeg om den echten, oprechten mensch met liefde te omvatten, welke de kleur zij van zijnen geest.

Van diezelfde geestesruimte getuigt het artikel over Ds. H. Pierson, den man van Zetten, ook levende voor de uitbreiding van het Koninkrijk Gods op aarde, doch op hoe andere wijze! . . . De maatschappij het veld voor practischen arbeid, de zonden vervolgen in een van haar afschuwelijkste vormen en tevens redden wat te redden is: het werk van Heldring voortzetten, . . . als krachtige persoonlijkheid, volgens eigen inzicht, de barmhartigheid betrachtend.

1) Ik spatieer, v. N.

De eigenlijk literaire artikelen in dezen bundel zijn gewijd aan Jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman en Marcellus Emants. Critiek op critiek is een onbegonnen werk. Laat ik daarom volstaan met er op te wijzen dat Smit Kleine de werken der eerstgenoemde in hoofdzaak „strijdschriften" vindt, „meer bijzonder echter zijn het polemische schrifturen tegen het dogmatisch Calvinisme in Synodaal verband . . . De afbeeldingen, die Anna Lohman in hare romans geeft, (zullen) geruimen tijd hare waarde blijven behouden, omdat zij een zede-tijdperk in het leven der Haagsche calvinistische aristocratie schilderen die ook als doorleefde historie niets aan waarachtigheid ontbeert. Als zoodanig is zij de kroniekschrijfster van gewoonten en gebruiken onder de aristocratie der koninklijke residentie in de laatste jaren der XIXe eeuw . . ."

Het artikel over Emants dateert van 1880, is een herdruk van een critiek op *Lilith*, een literair-critische vergelijking tusschen de opvatting van Rossetti en Emants, wiens werk als geheel, verzen en taal hij ten slotte warm prijst. Ik herhaal den datum 1880, omdat in die dagen na het oordeel van *De Gids* (Ch. Boissevain) niet velen tegen het toongevend tijdschrift durfden ingaan. Het is een beoordeeling, die recht had op herdruk, en waarop Smit Kleine na zooveel jaren nog met voldoening mag terugzien.

* * *

De bundel van Dr. Edward B. Koster, — waaraan tot ongerief der lezers een inhoudsopgaaf ontbreekt! — bestaat uit twee afdeelingen: *Belletrie* en *Engelsche Schrijvers*.

Van de eerste afdeeling zijn de twintig begin-bladzijden niet het gelukkigst. Zij wordt geopend met een fantastische vertelling, *Ridder Michaëls Gezantschap*, waarvan ik de bedoeling niet begrijp.

Zekere Ridder Michaël neemt geheel alleen op zich voor zijn vorst een gevaarlijke zending te volvoeren naar „den koning van overzee", en de wijze waarop hij zich daartoe voorbereidt en ze volvoert is vol van vreemd-tooverachtige bizonderheden. Daar is niets tegen, maar we voelen graag eenig verband, zelfs eenige intentie in al die vreemdigheid, welke op de meest ernstige wijze verhaald wordt. En die ontgaan me geheel. Ook is er in de voorstelling soms iets zoo wonderlijks, dat ik onwillekeurig ga veronderstellen dat de schrijver een loopje met me neemt, welke veronderstelling een lezer altijd als een weinig vleiende taxatie voelt.

Zoo komt er bij den wonderlijk gehuisden ridder Michaël 's nachts in een storm, na eenige manipulaties met een geheimzinnig boek, een „reusachtig koolzwart paard" binnenvliegen. Ridder Michaël sprak „op ongeschokten toon een overweldigend tooverformulier uit, waarna het

daemonische paard gedwee voor hem knielde en hem op den rug nam."

Dit laatste moge al een krachtig beroep doen op ons voorstellingsvermogen, wat er volgt eischt daarvan nog meer, juist door het tegengestelde te geven van wat wij verwachten. We zien immers ridder Michaël in zijn torenkamer op den rug van dat meer dan groote paard, geen alledaagsche positie voorzeker!

„Dan sloot ridder Michaël het boek, en de wind bedaarde. Hij grendelde alle vensters op één na en na het prevelen van eenige tooverwoorden verliet hij den toren..." Dat alles zou heel gewoon zijn als de man maar niet boven op dat reusachtige paard zat, wat hem bij 't verrichten van huiselijke bezigheden als vensters-grendelen wel eenigszins gehinderd moet hebben. Maar nu herneemt het ongemeene zijn rechten: „(Hij) plonsde met zijn geweldig rijpaard in de stille, geheimzinnige nachtzee."

Van heel anderen aard zijn de *Leger-indrukken* die nu volgen, en die, dateerende van 1881, toen de auteur als recruut dienst deed, blijkbaar voor 't eerst gepubliceerd in 1889, alleen voor militairen een historische beteekenis kunnen hebben.

Dan krijgen we tot blz. 92 een reeks indrukken van Londen, en van nu af komt Dr. Koster geheel in zijn element. Ik weet niet wat de aanvankelijke bestemming van deze serie opstellen geweest is, en of deze ook invloed gehad heeft op den vorm, zeker is 't dat ze zich heel aangenaam laten lezen en de blijken dragen dat de schrijver een bizonder der-zakekundige, een scherp opmerkende cicerone is. Hij heeft Londen niet gezien als een gewone sight-seer, wien het voldoende is aanschouwd te hebben wat anderen hem roemden als bezienswaardig: hij wist, wel gedocumenteerd, stellig vooruit wat hij wilde. En zijn herinneringen aan historie en literatuur gingen overal met hem mee, knoopten het heden aan het verleden, vormden het verband tusschen de wereld van het uiterlijke en van den geest. Wie als deze veelzijdig-ontwikkelde het Kristallen Paleis en den Tower bezoekt, vindt er stellig schatten en merkwaardigheden die door anderen onopgemerkt blijven.

De dichterlijke opmerker in hem wordt eveneens getroffen door het uiterlijke van parken en straten, door 't gedoe van 't moderne leven, en niet zelden geeft hij met humor weer wat daar lachwekkends is in het drukke verkeer en vermaak van de wereldstad. Dan wordt hij plotseling geboeid door iets heel schoons. Zoo staat hij op London Bridge van het gezicht op de Theems te genieten. „Schoon was 't daar op dien Zondagmiddag. De Theems gleed langzaam voort met kleine rimpelingen, tegen de kanten opdeinend wanneer een stoomboot door 't water sneed en haar schel gefluit in de lucht boorde, de witte stoom recht naar boven spuitend. Een helder-geel plezierjacht lag aan den oever vastgemeerd, en van de slanke mast en de spitse voorplecht hingen bonte, flauw-bewogen

vaantjes. In de lucht was eenige werking gekomen; een lange streep van vedervormige, zonlicht-gedrenkte wolkjes lag er dwars over, als de blanke vleugels van stil-broedende zwanen, in roerlooze opeenvolging. De zonneglans rustte in gouden mijmering op 't blauw-zwarte water, als lichte heilgedachten in een donker leven. En achter mij de eentonige stappen van wandelaars. In de verte slaat een klok . . ."

Behalve de causerieën over Londen bevat deze afdeeling nog: een vertaald fragment uit *Suspiria de Profundis* van Thomas de Quincey en in het Engelsch geschreven Winterindrukken.

Het tweede gedeelte brengt ons heel wat van literatuur.

Wisten we het al niet lang, we zouden hieruit kunnen ervaren welk een veelomvattende literatuur-kennis Dr. Koster verworven heeft. Zijn belezenheid is even verbazingwekkend als zijn geheugen. Zij beide doen hem telkens in zijn *London* vanzelf met een pakkend en passend citaat klaar staan, en leiden hem bij het bespreken van verschillende schrijvers tot belangwekkende vergelijkingen.

Dr. Koster heeft er genoegen in gehad eens wat te vertellen aangaande eenige Minor Poets — vaak een zeer dankbaar bedrijf, want maar al te dikwijls wordt er veel schoons vergeten, dat ten tijde van zijn ontstaan overschitterd, soms wel overschetterd werd. Al heeft hij genoten van de anonieme spotternij, die in 1895 dertien „Minor Poets" een reisje naar den Parnassus liet maken „All expenses paid", — hij versmaadt het allerminst aandachtig te luisteren als een, van wien de faam niet allerwege den lof bazuinde, iets bizonders heeft gemaakt. Zoo behandelt hij de gedichten van Roden Noel, volgens de citaten de kennismaking zeer waard, de liefdeliedjes van J. A. Middleton, en met bizondere ingenomenheid den dichter-pessimist James Thomson, dien hij met andere groote pessimisten vergelijkt. Interessant zijn ook nog de detail-vergelijkingen met De Quincey, met Keats, met Eugène Pottier, William Blake, Shelley, Otto Bierbaum, De Musset, enz.

Dan wijdt hij een artikel aan een bundel van den Canadeesch-Engelschen dichter Charles Roberts [1]); aan de mededeelingen van den schilder Severn „die Keats na den eersten aanval van zijn ziekte naar Rome vergezelde". Het brengt een en ander over de verhouding van Keats tot Fanny Brawne en over de vriendschap van Keats en Shelley.

Met blijkbaar groote ingenomenheid schrijft Dr. Koster over Korte Verhalen van Rudyard Kipling, vervat in *Mine Own People* en *Many Inventions;* en daarna over zijn Soldatenpoëzie. Aan de gevoeligheid en

---

1) In 't eerst blijft de titel ons verborgen. „Van Roberts kreeg ik in 1893 een boekje in handen, welks titel hierboven staat". Maar er staat niets boven. Iets later ontdekken we dat *Songs of the Common Day* het bedoelde zal zijn.

den humor van Kipling wordt recht gedaan. Ook schat de schrijver hem hoog als artiest. „Bij de groote verscheidenheid van indrukken, die het werk van Kipling ons geeft is het moeilijk en gewaagd een juist en volledig denkbeeld te geven van zijn temperament, maar dit is zeker dat hij een hartstochtelijk verteller is en een goed realist . . . met artistieken zin schiftend en kiezend . . ."

In een der geciteerde gedichten *Gentlemen-Rankers* trof me het metrum:

> If the home we never write to, and the oaths we never keep,
> And all we know most distant and most dear . . . a. s. o.

Hetzelfde zou hij later gebruiken in die voor Engeland netelige dagen, toen de Transvaal-oorlog niets meeviel en hij voor *The absent-minded Beggar* een beroep zou doen op de beurzen van zijn landgenooten.

De twee volgende artikelen behandelen Tennyson en William Morris. Van den eerste stelt hij o. a. tegenover elkaar de critiek die hij te dulden had in 1832 in de Quarterly Review en het oordeel in 't zelfde tijdschrift in 1893! . . . Heeft de heer Koster, die zoo gaarne vergelijkt, in de maat van Morris' *Sigurd the Volsung* niet een nabootsing van het Nevelingenlied herkend?

Een naar 't mij voorkomt zeer geslaagde vertaling van Edwin Markham's *The man with the Hoe* besluit den bundel, waarin Dr. Koster ons velerlei nabij brengt wat tot nog toe op een afstand bleef.

* * *

Er is een merkwaardige overeenstemming tusschen de wijze waarop Willem Kloos in zijn laatste bundels over Albert Verwey spreekt en de wijze waarop dezen in de *Voorrede* van *De oude Strijd* over zich zelf oordeelt.

Hij begint die aldus:

„Het valt niet te loochenen dat de fout van deze geschriften ligt in een overgroot zelfgevoel."

Dat overgroot zelfgevoel is voor Kloos een steen des aanstoots geweest, althans meer en meer geworden. Hij vindt het een groot gebrek van Verwey: „zijn eigen gewichtige zelf nooit weg te kunnen cijferen," hij zegt: „Verwey vindt zich zelf een bijzonder en kranig mensch" en raadt hem aan dat zelf-ingenomene vooral af te leggen.

Verwey geeft in deze Voorrede dat gebrek toe. Maar hij beschouwt het als iets van vroeger, ziet het objectief, vindt het iets dat samenging met zekere strijdbaarheid, die vooral ook onzen tijd nog passen zou, een „strijdbaar dichterschap".

De zelfingenomenheid, het spreken als ex cathedra, als degeen die 't alleen weet, heeft me ook menigmaal in Albert Verwey gehinderd.

Als hij over een dichter schreef, was het of hij dien ontdekt had en voor 't allereerst de aandacht op hem vestigde. Ja zelfs hield zijn smaak hem niet terug om aan 't slot van *Jacoba van Beieren* in een vizioen zichzelf te laten zien als den Noordwijkschen dichter. Dat was juist het aantrekkelijke van het boek over Potgieter: het geheel opgaan, zich zelf verliezen in den vereerden man. Het verloor er niets bij van het noodig-individueele, van het onvermijdelijk-subjectieve, maar het was er zoo heel alleen om den behandelde, getuigde van zooveel liefde en toewijding.

Of het van Verwey een gelukkige gedachte geweest is zijn oude artikelen te verzamelen in een bundel? Nu hij er de groote fout zelf van ontdekt heeft?

Had hij niet verstandiger gedaan dat over te laten aan na hem komenden, die den gànschen Verwey wilden doen kennen?

Want het maakt een wat ongewenscht zonderlingen indruk, als we nu moeten lezen dat *De Gids* in 1886 aan 't doodgaan was, den heer Verwey bij de doodzieke patiente zien staan met een uitgewerkte diagnoze waarop tevens de infauste prognoze berust. Hij geeft tal van bewijzen dat het einde nadert, naderen moet.... en als we nu in 1906, twintig jaar later, eerst naar *De Gids* zien en dan omkijken naar *De Nieuwe Gids* waarin destijds de bewering gepubliceerd is, of naar *De Beweging* waarop Verwey zijn vlag van strijdbaar dichterschap overplantte, dan staat het oudje er werkelijk nog heel kras bij!

Nu waren de op- en aanmerkingen van Verwey, *De Gids* betreffende, voor een groot deel zeer gegrond, maar.... zijn concluzie deugde niet. Dat heeft de tijd — tegen wiens bewijskracht niemand iets kan inbrengen — overtuigend bewezen. En waarom nu zoo'n mislukte profetie nogmaals doen hooren? 't Was beter ze maar in een vergeten hoekje begraven te laten, dunkt ons.

In dat zelfde artikel staat nog iets over het willen der *Nieuwe Gids*-mannen, waar de vroegere medestanders stellig niet de mede-verantwoordelijkheid voor willen aanvaarden.

„Als men een formule wil, onze formule, die wij geldig houden voor iedere gevoels u i t i n g, neem dan déze: w i j w i l l e n h e t g e z o n d v e r s t a n d in de k u n s t."

Hoe zal Kloos hierover te spreken geweest zijn!.... Heeft die toen al niet in Verwey's verzen het element zich zien ontwikkelen, dat ze meer en meer tot schade zou zijn: de verstandelijkheid?

Is het van Verwey „verstandig" geweest zijn opstel: *Het Sonnet en de Sonnetten van Shakespeare*, dateerende van 1885, zóó te laten herdrukken?

Voor zoover het de laatste betreft, meen ik van neen. Het was werkelijk een „overgroot zelfgevoel" dat hem op deze wijze deed optreden tegen „den heer Delius", dat hem een zoo beslist oordeel deed uitspreken

over een kwestie, die nog altijd niet uitgemaakt is, weinig kans heeft om ooit voorgoed uitgemaakt te worden, maar waarin de meening van „den heer Delius" door niemand minder gedeeld wordt, zij het dan al niet op al dezelfde gronden, dan door.... Sidney Lee!

Het betreft de al of niet autobiografische waarde der Sonnetten. Delius en met hem andere commentatoren hebben beweerd dat Shakspere bij het dichten van zijn sonnetten grootendeels een mode volgde en dat ze — al is de mogelijkheid van persoonlijk gevoel door bepaalde feiten gewekt niet buitengesloten — allerminst geschikt zijn om er concluzies uit te trekken voor 's dichters leven. Anderen beweren het tegendeel, zien er wel degelijk een reeks bekentenissen in.

Ten nauwste hangt met deze vraag samen de tijdsbepaling der Sonnetten. Wanneer zijn ze geschreven? De voorstanders van de autobiografische theorie bezien ze in verband met den „zwarten" tijd in Sh.'s leven, plaatsen ze onmiddellijk vóor Julius Caesar en Hamlet. Voor hun inzicht pleit de inhoud van enkele sonnetten die omstreeks dien tijd, zelfs later moeten geschreven zijn. Echter kennen ook zij de woorden van Francis Mere reeds in 1598 over Sh's „sugred Sonnets".

Hun tegenstanders beschouwen de meeste Sonnetten als jong werk, stellen hun ontstaan onder invloed van de mode omstreeks 1594.

Een groote blijk van onpartijdigheid in deze zaak gaven de uitgevers van de „Leopold Shakespeare", die de chronologische volgorde en den tekst van prof. Delius gebruikten en tevens van den bekenden Shakspere-vorscher Furnivall een inleiding opnamen, waarin hij o. a. de autobiografische waarde der Sonnetten tracht in 't licht te stellen. Hij en zijn medestanders hebben gezocht naar den vriend, door Sh. aangeduid met H. W. en naar de „dark lady". Natuurlijk heeft ook Georg Brandes, met zijn neiging om de geschiedenis van den geheelen mensch Shakspere op te bouwen uit zijn werken, duchtig mee gefantazeerd over William Herbert en Mary Fitton [1]).

Het spreekt vanzelf dat het geen klein verschil maakt bij het zoeken van personen, of men die ± 1601 dan wel ± 1594 te ontdekken heeft. Zoo verwerpen Brandes en anderen iemand als den „vriend," omdat hij in 1601 28 jaar oud zou geweest zijn en dus onmogelijk een „lovely boy" kon genoemd worden. Neemt men 1594 aan, dan is dit volstrekt niet onmogelijk!

Autobiografisch of niet: that is the question. En nadat er velen zich met kracht tegen Delius' opvatting verzet hadden, kwam een Sh.-vorscher van zeer groote autoriteit, Sydney Lee, aan zijn zijde. Hij beschouwt de Sonnetten in hoofdzaak als een offeren aan de mode. Het hoorde er

1) Brandes' boek over Shakspere moet met véél voorzichtigheid gebruikt worden!

zoo bij dat de dichter een vriend onsterfelijk maakte door zijn gedichten. Shakspere had groote oorspronkelijkheid — tòch borgde hij veel gedachten en woorden van voorgangers in dit genre. Men moet hierbij niet vergeten dat drama's-schrijven iemand niet tot „dichter" promoveerde. Daarvoor moest men gedichten in handschrift de ronde laten doen bij zijn vrienden en kennissen. Wat de „dark Lady" betreft, elke sonnettendichter der zestiende eeuw heeft te eeniger tijd verontwaardigde gedichten gericht tot een wreede vrouw, gewoonlijk van donker uiterlijk. Daarbij komt nog een gedicht van September 1594 *Willobie his Avisa*, waarin zekere W. S., „an old player" wordt aangeduid als de schrijver van de bedoelde sonnetten.

Lee kan niet anders dan den leeftijd van Sh., toen hij de Sonnetten schreef, vaststellen op zijn 30e—31e jaar.

Is het nu niet wat mal als Verwey op blz. 123 van Sh. zegt: „naar goede berekening was hij vijf en dertig jaar"?

Een opstel van 1885, waarin zóó uit de hoogte over Delius' inzichten geschreven werd, had een herziening broodnoodig vóor het twintig jaar later herdrukt mocht worden.

Verder komen er in dezen bundel nog verschillende critieken en beschouwingen voor, als over Dichterlijke Taal, Potgieters *Florence*, Beets, Hofdijk, van Deyssel's *Een Liefde* enz. Het laatste lijkt mij mede het belangrijkste. Typig Verwey-sch is daarin de zin op blz. 247—48: „als (een) schrijver mij (het) gevoel van zijn persoonlijkheid geeft zóo sterk en zóo aangenaam, dat ik-zelf een oogenblik die persoonlijkheid begeer te kunnen wezen (Alexander en Diogenes! v. N.), dan stel ik hem, om dàt vermogen mij aan te doen, zóó hoog, als ik bijna niemand doe in Nederland, en dan ben ik er op gesteld te verklaren, dat hij, als zóo hoog staande, door wie wijs wil zijn, moet worden gerespecteerd."

„Door wie wijs wil zijn".... Men herinnere zich waarvoor de schrijver in zijn *Voorrede* gewaarschuwd heeft!....

* * *

Over Henri Borel's tweeden bundel Opstellen kan ik kort zijn. Hij bevat een serie artikelen over Tooneel en een serie over Literatuur, vroeger in *De Telegraaf* verschenen. Daaraan zijn toegevoegd eenige artikelen over kunst uit een drietal Indische bladen.

„Met het uitgeven van dezen bundel geef ik onder anderen te kennen dat ik volstrekt niet tot diegenen behoor, die meenen, dat journalistiek werk, eerlijk opgevat, een literator onwaardig zou zijn."

Lijkt dit niet op „enfoncer une porte ouverte"?

Wie meenen dat? En zijn dan lui die dat meenen, de moeite waard om met hun oordeel rekening te houden?

De heer Borel geeft hierin niets meer dan zuivere subjectieve reacties op indrukken. De artikelen dragen duidelijk de blijken van hun herkomst, zijn vlot geschreven journalistiek en getuigen van een eigen oordeel.

Aangenaam in het bizonder was mij zijn gunstige meening over Schuil's *Gedeballoteerd*. Er is door zooveel „Indische menschen" in Nederland tegen op gekomen, met een felheid die me al deed veronderstellen dat de vroolijke satire raak was. Welnu — Borel is stellig bevoegd om over het stukje als zeden-parodie met beslistheid mee te praten.

Aan de monteering blijkt nogal heel wat ontbroken te hebben.

Wat in Borel's critieken óók aangenaam aandoet is de telkens onomwonden uitgesproken afkeer van kliekerij en van aanbidding der goden van den dag. Aan zelfstandigheid, uit eigen oogen zien, zèlf oordeelen, het desnoods er op wagend zich eens flink te vergissen — daaraan is nog altijd behoefte.

W. G. v. N.

DE DICHTER BILDERDIJK

DOOR

R. A. KOLLEWIJN.

I.

In deze dagen van Bilderdijk-viering kan het niet anders, of de vraag duikt telkens op: Hoe komt het toch, dat deze bejubelde dichter niet meer gelezen en, zo al gelezen, niet meer genoten wordt?

Wij hebben hier niet te doen met iemand die pas is „ontdekt". Volgens de klassificerende letterkundigen is Bilderdijk (de levenden „*buiten* mededinging" gelaten) onze tweede, misschien onze éérste poëet. Niemand ontkent dat hij een zeldzaam talent bezat, verbazingwekkende geleerdheid, nauweliks geëvenaarde macht over het Nederlands. Nog tijdens zijn leven werd hij door een groep jongeren vurig bewonderd. Men heeft hem gesmaad, maar óók geïdealiseerd: zijn werken, zijn karakter, zijn uiterlik [1]). En toch — hoe weinig talrijk zijn z'n lezers. En waren die nog maar allen

---

1) Eén staaltje daarvan. Professor Michael Smiets beschrijft B's aangezicht als volgt: „Het gelaat was verschillend in zijne drie verdiepingen. De eerste, gevormd door breede lippen met bevallige eironde kin, was schoon, lief, prikkelbaar, en geleek niet slecht op eenen winkel van schoonheidsmiddelen. De tweede was nog levendiger; daar prijkte de halfgebogene, fiere neuslijn met beide vleugels aan den gedachtengevel, gelijk een fraaie buitentred, door twee sierlijke schoorzuilbeelden onderschraagd. Zijne oogen waren niet spiegelglanzend, maar zachtkens met waterige schemering glimmend, overhuifd met zware wimpers en overwelfd door dikke haarstrepen, die eerder naar knevels dan naar wenkbrauwen zweemden. Dat gedeelte geleek veeleer op eene opene haven dan op eene dreigende zee. Daarboven verhief zich het hooge, breede voorhoofd met ronden schedel, als een vuurspuwende berg, waarvan men niet weet of hij rook, of gloeiende lava geven zal, maar dat elkeen op eerbiedigen afstand houdt." (*Bilderdijk, Letterk. Voordracht* door prof. Michael Smiets, R. K. Pr. (Antwerpen, 1868) blz. 20).

bewonderaars! Maar — het valt niet te ontkennen — hij kan de meesten slechts zelden boeien en meeslepen.

Is dat te wijten aan zijn volk, aan zijn geletterde landgenoten? Het wordt beweerd.

Anderen schrijven de koelheid waarmede hij doorgaans bejegend wordt, grotendeels toe aan de ongelukkige uitgaaf van zijn gedichten door da Costa, die op raad van Willem de Clercq de „stukken over gelijksoortige onderwerpen handelende, bij elkander (rangschikte)" [1]). Maar ook vóór die uitgaaf van da Costa verscheen, was Bilderdijk, hoe bekend, niet populair.

Ik meen dat een onbevooroordeelde beschouwing van zijn gedichten ons nader brengen zal bij het gezochte antwoord. Voor het verwijt dat het minder gepast wezen zou, in een jubeljaar op iets anders dan op het goede en grote in een kunstenaar te wijzen, ben ik niet bang. Zou 't min of meer merkwaardige feit dat het aantal jaren sinds de geboorte van een beroemdheid verlopen, door 50 deelbaar is, aan de kritiek het zwijgen opleggen?

Dàt durft zeker niemand beweren.

II.

Bilderdijk was een kind van de eeuw der dichtgenootschappen. In tegenstelling met die intieme poëzie die men liefst leest en geniet in eenzaamheid, hadden de dichtgenootschapsverzen de bestemming om in een grote zaal te worden voorgedragen of uitgegalmd. Ze waren deftig, plechtstatig, hoogdravend, veelal hol, en misten volkomen eenvoud en innigheid.

Dat Bilderdijk zich allereerst ontwikkelde als genootschapsdichter is wel voornamelik toe te schrijven aan de invloed van zijn vader.

Het is bekend dat Willem Bilderdijk op zijn vijfde jaar een wond kreeg aan de voet, waardoor hij genoodzaakt werd het grootste deel van zijn jeugd in huis te zitten. Hij kon niet schoolgaan.

Zo had hij een eenzame jeugd.

Van zijn moeder hield hij niet veel. Met zijn vader die hem hielp bij 't leren en studeren kon hij veel beter overweg.

Izaak Bilderdijk was óók dichter. En als zodanig niet geheel

1) Zie W. de Clercq, *Eenige Wenken* in de *Gedenkzuil* (1833) blz. 41.

zonder betekenis. De zoon getuigt van de vader dat deze „een waarachtigen genie voor de dichtkunst had.” Dit mag overdreven zijn; maar vergelijkt men Izaak Bilderdijk met zijn tijdgenoten dan wordt de uitspraak begrijpelik.

Het was de echte genootschapspoëzie die hij beoefende. Een staaltje van zijn kunst moge hier volgen:

JEPHTAAS GEMAALINNE AAN HAARE DOCHTER.

Mij wierd, terwijl ik, in mijn slaapvertrek geweeken,
(Het is de derde, en 't is de meestgeduchte nacht)
Den God van Israël met vasten, weenen, smeeken
Verzoening afvraag voor ons huis, uw brief gebragt.
ô Milka, welk een vreugd! Toen uit mijne Ingewanden,
Na scheurend wee, ik u, mijne Eerstling 't eerste zag,
Gevoelde ik minder. 'K nam het schrift, ontsloot de banden,
Ik kuste, en las, en riep *ik ben verhoord.* Maar ach!
Hoe kort! Ik zag wel ras mijn al te ligt vertrouwen;
En dat ik langer met geen hoop mij vleien mogt,
Van mijne Dochter, zelfs niet eenmaal, weêr te aanschouwen.
Wat wonder, midd'lerwijl! Hoor, dierb're Milka, 't vocht,
Dat sints twee maanden, als een springvloed uit mijne oogen
Langs de uitgeteerde wang en boezem afliep, stond;
Mijn hart eischte, uit gewoonte, ontlasting; vruchtloos poogen!
Geen zucht verscheen, de klagt stierf in mijn' bleeken mond.
Mijn ziel zelf, neêrgedrukt van droefheid, en verduisterd
Door 't aak'ligst denkbeeld en eene eindelooze vreez',
Wierd met een lichtstraal van d'Almagtige opgeluisterd;
Waar uit een kalmte, na aan vreugd gelijk, verrees.
God weet... Och of! hij ons nog ditmaal wou verblijden...
Mijn hoop herleeft. Zal ik mijn Milka wederzien!
Hoe! Jacobs God wist ons van Ammon te bevrijden;
Zijn magt is niet verkort: wil hij, het kan geschiên.
Ja, Izaâk wiert gered... Maar 't schroomlijk uur koomt nader!
Uw deugd, Heldin, staat vast, wacht Jephtaas laast bevel
Vol moeds, streeft boven 't aardsch, gehoorzaamt uwen Vader.
God sterkt me, ik klaag niet, vaar, als 't zijn moet, eeuwig wel!

I. B. M. D. [1])

---

1) Naar het hs.

De verwantschap van deze poëzie met die van Willem is onmiskenbaar. Duidelik blijkt de overeenkomst als wij de terugslag lezen die de achttienjarige zoon als antwoord op deze brief dichtte:

JEFTAAS DOCHTER AAN HAARE MOEDER.

Straks roept de dageraad, aan de Oosterkim verscheenen,
Uw Dochter naar 't Altaar. Zij zeegent deezen dag,
Die haare Ziel zal met haar' Schepper doen vereenen
En Israëls geslacht zijn rust verzeek'ren mag!
Ontfang, mijn Moeder, uit haar hand, het laatste teken
Van Milkaas Ouderliefde; ontfang haar jongste groet.
Maar hoe! zie 'k op dit woord...? jaa 'k zie uw' mond verbleeken?
Bezwijkt, op éénen stond, uw onbezweken moed?
Kan 't zijn! Gij, die voorheen, in zwaare tegenspoeden
Standvastig stond, bedaard, in 's Hoogsten wil gerust,
Gij beeft! zou tegen God uw hart gedachten voeden?
Neen: nooit worde in uw ziel de Godsvrucht uitgeblust!
Laat and'ren voor den dood angstvallig zwoegen, beeven,
Aan 't aardsch verkleefd, gewiegd in ijdelheid en waan:
Wij leeven God ter eer'; wij sterven zoo wij leeven:
't Voegt ons, waar Hij ons roept, kloekmoedig heen te gaan!

. . . .

. . . .

Gantsch Isrel houdt op mij 't oplettend oog geslagen:
't Is grootsch, dat mijn belang hun aller aandacht wekt!
Maar grootscher is 't dat ik hun achting weg durv' draagen;
Dat Milka liefde en hart van yder tot zich trekt.
Hoe wordt voortaan mijn naam, gevoerd op duizend tongen,
In zegening vermeld door 't blijde Nageslacht!
Hoe vrolijk wordt mijn lof met Jeftaas lof gezongen,
Wen 't zijn verlossing viert, uit 's vijands overmagt!
Wie koos voor zulk een lot, een wisselvallig leven?
Wat is er dat een daad, zoo heerlijk, evenaart?
Vaar wel, mijn Moeder, 'k gaa (niet eeuwig) u begeeven.
Meer zij u 't Vaderland dan uwe Dochter waard!
1774. W. B. [1]

1) Naar het hs. In de uitgave (*Verspreide Gedichten*) gedateerd van 1780.

Veel belangrijker dan Iz. Bilderdijk's brief van Jephta's moeder, is een ander, onuitgegeven werk van hem: een leerdicht in drie zangen, *Zenuwziekte* betiteld, en vertaald uit het Latijn van de Engelsman Malcolm Fleming of Flemming. Blijkens enige aantekeningen heeft Willem Bilderdijk die overgezette *Neuropathia* zorgvuldig bestudeerd; wat trouwens uit een vergelijking met *De Ziekte der Geleerden* gemakkelik valt aan te tonen. Het komt mij zelfs zeer onwaarschijnlik voor dat het laatstgenoemde gedicht ooit geschreven zou zijn als dokter Izaak niet met z'n *Zenuwziekte* was voorgegaan.

Izaak Bilderdijk strekte zijn zorgen ook uit over Willems verzen. Hij wees op fouten en sloeg verbeteringen voor. Later beklaagde de zoon zich daarover met bitterheid. Maar dat de toestand zo „onlijdlijk" zou zijn geweest als hij zegt, hoeft men niet aan te nemen. Willem Bilderdijk was, ook in zijn jeugd, mans genoeg, om zich voor ongewenste en overdreven belangstelling te vrijwaren.

Wat vreemde literatuur betreft, 't waren vooral de klassieken waardoor de jonge dichter zich voelde aangetrokken. Hij vertaalde veel (o. a. uit de latijnse anthologie); sommige stukken werden, naar hij beweert, tot twintig en meermalen toe door hem overgebracht in het Nederlands.

Van de genoemde invloeden — dichtgenootschappen en klassieken — getuigen de eerste werken van Bilderdijk met grote duidelikheid. Zo zijn „prijsvers" *De Invloed der Dichtkunst op het Staatsbestuur* (1774), waarmee hij zich in ruimer kring als dichter bekendmaakte. In de krachtige aanhef, die de povere poëzie van zijn tijdgenoten luid overstemt, hoort men de Bilderdijk reeds van later:

„Gelijk, op 't schor geluid van Mavors wapenkreet,
Een jonge Hengst zijn moed ten oorlog voelt ontbranden;
Met opgeheeven hals de forsche borst verbreedt;
Het schuimende gebit doet knarsen op zijn tanden;
De lange maanen schudt, en, schuimende in het rond,
En rook en vlammen blaast, en op zijn sterke lenden,
(Daar hij zijn staalen hoef slaat in den weeken grond)
Zijn Ruiter vrolijk voert in 't dichtst van 's vijands benden; —

Niet anders voelt mijn geest zijn ijver aangespoord,
Om, in de wakkre rij van Febus Gunstelingen,
Door d' onverwelkbren glans der Lauwerkrans bekoord,
Naar d' opgehangen prijs, met fieren moed te dingen."
Enz.

Maar — ook dezelfde fouten vindt men in dit eerste vers, die in zijn latere werken telkens en telkens weer worden aangetroffen. Hoe dikwels valt hij uit de toon als hij zich uiten wil met biezondere kracht; hoe vaak mislukken zijn pogingen om die natuurlike uiting aan zijn gevoel te geven die ons de waarheid ervan onmiddellik doet gevoelen! Te zelden is er volkomen harmonie. Men voelt iets niet-echts, men raakt uit de stemming. Men lette eens op de beeldspraak, waartoe Bilderdijk in de volgende koepletten van de *Invloed der Dichtkunst op het Staatsbestuur* zijn toevlucht neemt:

Van hier, ô gij, aan wie een ziel
Van slechte klei te beurte viel,
Verachte stervelingen,
Niet vatbaar voor den hemelgloed,
De spoor van 't zanggezind gemoed;
Van hier: 't is niet voor u dat we onze toonen dwingen.
Voor u, ô Zoonen van Apol!
Voor u, in waare kunst ervaaren,
Van zijn verheevne Godheid vol,
Voor u roer ik de snaaren.

. . . .

O Dichtkunst, waar ge uw invloed toont,
Daar is 't dat waare braafheid woont
Met vlekkelooze zeden.
Zou Wellust, door 't bedrieglijk schoon
Van 't lokaas, dat zij spreidt ten toon
Bekooren, uit het spoor der blanke Deugd doen treeden
Hem, die door heilig Dichtvuur blaakt
En boven 't zingestreel verheeven,
Geneuchten, eindloos zoeter smaakt,
Dan de aarde weet te geeven?

. . . .

Dat nu de Krijgsklaroen een moord-
kreet aanheff' die het zwerk doorboort;
Het zwaard in bloed ga weiden:
De stem der Dichtkunst dringt alleen
Door kraakende rondassen heen,
Om u de gloriekroon der Zege te bereiden.
— Daar deinst de vijand. Triomfeert! —
Het is genoeg; gij hebt volstreeden!
Megaraas hoogmoed is verneêrd!
O driewerf heuglijk heden!

III.

Willem Bilderdijk is zijn leven lang lijdend geweest. Niet in die zin dat hij telkens voor ernstige ziekten de hulp had in te roepen van een geneesheer; evenmin dat zijn krachten merkbaar werden gesloopt door een chroniese kwaal. Maar hij was een zenuwlijder; die, al kon hij zich bij uitzondering wel eens opschroeven tot de vluchtige mening als zou er onnoemelik veel goeds op de aarde bestaan, zich in de regel diep ellendig voelde, en dan ook weinig of geen levenslust bezat.

Herhaaldelik zegt hij, in brieven en verzen, dat hij steeds walgde van een aanzijn zo nietsbetekenend als het zijne; hij klaagt in zijn studentetijd over zijn vegeteren; hij is zich zelf tot last. Nooit vond hij

„een oogwenk zielsgenot
Dat (zijn) boezem mocht verlokken."

Hij haat het leven dan ook:

„Vertrappeld in het slijk van dees vervloekten grond,
Verwensch ik 't oogenblik van mijn geboortestond",

roept hij uit in een *Levenspijn* betiteld gedicht.

Maar — waarvoor hij onverschillig mocht zijn, zeker niet voor het „mingenot". Dat is het enige dat waarde geeft aan zijn stoffelik bestaan; dàt heeft hij herhaaldelik geprezen als de grootste gave van God aan de ongelukkige aardse mens.

Niets is dan ook natuurliker dan dat wij al dadelik naast de deftige genootschapsverzen waarmee hij zijn poëtiese loopbaan begint, een stroom van minnedichten zien voortkabbelen. Een stroom die vloeien blijft, lang nadat er geen sprake van prijsverzen en dergelike dichtoefeningen meer is.

Tot in de 19e eeuw klinken zijn gewoonlik zeer hartstochtelike liefdezangen. Ze worden eerst in het algemeen tot „de Schoonen" gericht, dan tot Catharina Rebecca Woesthoven (waarschijnlik ook tot Anne Luzac), dan tot Katharina Wilhelmina Schweickhardt.

Verscheidene van die minneliederen munten uit door melodie, rythmus, nieuwheid en kracht van uitdrukking. Er brandt een vuur in, dat menigeen, vooral voor honderd jaar, meer verschroeiend dan verwarmend voorkwam. Het is niet te loochenen: Bilderdijk hield in déze verzen de zinnelikheid niet in toom. Dat er toch onder zijn die tot zijn beste behoren (zoals *Verrukking*) moet zeker voor 'n groot deel worden toegeschreven aan de echtheid van het gevoel dat hij er in tot uiting bracht.

Maar — zelfs hier doet de overdrijving meesmuilen. Misschien minder wanneer hij (in *Verrukking*) spreekt van een „ontbloote borst met stoute tanden kneden", als wanneer hij in *Kusjens* de wens richt tot zijn geliefde:

„(Moge) uw tongetjen het mijn
Zacht ontmoeten, lieflijk klemmen,
Bevend in uw mondtjen zwemmen,
Tot het, spartlend van vermaak,
Aan mijn tong geschakeld raak.
Dan zal ik het zuigen, strelen,
Zoeken 't aan uw mond te ontstelen:
'k Zal het bijten, en mijn dorst
Met den adem uit uw borst,
Met het bloed, er uit te leken,
Koelen, lesschen, meer ontsteken"... enz.

Wanneer hij als drie-en-veertigjarige het *Echtgeluk* bezingt, acht hij het nodig de gehuwde vrouw o. a. de volgende voorschriften te geven met betrekking tot haar echtgenoot:

„Altijd voor zijn wenschen vaardig,
Zij zijn wellust steeds uw lust!

Uw verrukking, zijne waardig!
Uw genieting, Hemelaardig!
Uw verlangen, nooit gebluscht!

Wijs, met onbedacht versmaden,
Zijne omhelzing nimmer af!
Wee een vrouw, zoo onberaden,
Die dien vloek zich op durft laden,
Die haar nasleept in het graf." [1])

Over Bilderdijk's zinnelikheid schudden ook nu en dan zijn jongeren het hoofd. In een onuitgegeven brief aan da Costa schrijft Willem van Hogendorp: „Zijn bruiloftsverzen zijn weer warm genoeg" [2]). Aan die „warmte" hoeft hij, die Bilderdijk als dichter beschouwt, zich niet te ergeren. Wèl aan een telkens zich op de voorgrond dringende opschroeving en overdrijving, en vooral aan een verbazende onkiesheid. Als hij verliefd is op juffrouw Woesthoven raakt hij in opgewondenheid bij de gedachte aan haar onschuld en hij schrijft haar dat hij 'r hart voor even vlekkeloos houdt als een onbeschreven stuk papier:

„Vlekloos! zuiver! onbezoedeld! —
Ik herhaal het, Hartvriendin!
Ja, zoo hebt ge 't mij doen kennen:
Loutere onschuld heeft het in. —
Loutere onschuld —! o, aanbidbre!
Welk een monster, die dat goed,
Die dien schat er aan ontweldigt!
Wee den onmensch, die dat doet!

---

1) Dr. H. Bavinck, in zijn lezenswaard geschrift *Bilderdijk als Dichter en Denker* (Kampen, 1906), zegt van dit vers: „Het houdt eischen in, die Bilderdijk niet in het algemeen aan de vrouw, maar die hij bepaald als man aan zijne echtgenoote stelde... Goed gelezen, is dit zijn gedicht veel meer eene bede om mededoogen aan zijne echtgenoote, dan een eisch in het algemeen aan de vrouw gesteld." (blz. 176).

Ik moet de juistheid van deze bewering betwijfelen. Niet alleen om de toon waarop Bilderdijk spreekt en die nu niet bepaald aan een „bede om mededogen" doet denken. Maar op het hs. van het gedicht plaatste B. met potlood een aantal bijbelplaatsen, waarop hij zich meende te kunnen beroepen. Zijn eisen zullen dus wel degelik een meer *algemeen* karakter hebben gedragen.

2) Oktober 1819. Familie-archief da Costa.

Wee den snoodaart, den verwaten,
Wiens verleidend kunstbeleid
Afgerecht op zielverderving,
Aan die onschuld lagen spreidt!
Wee den mond, d'onzaalgen lippen
Uit wier al te vrije taal
In uw borst een zaad mocht wortlen,
Waar zij bang door adem haal!
Wee de hand, wier schaamtloos dartlen
Uw verbeeldingskracht besmet
Door onkuische hersenbeelden,
En uw ziel in onrust zet!"...

Wat de „onschuld" wel gezegd zal hebben bij het lezen van deze regels?

Als hij Katharina Wilhelmina het hof maakt, brengt de gedachte dat zij nu en dan met een hondje op haar schoot zit, hem buiten zich zelf:

„Zijn dierenmuil mag uwen adem vangen!
Zijn vuile snuit, naar walglijk aas gestrekt!
En 't hondsch gezicht jaagt op uwe eerbre wangen
Geen schaamteblos als gij zijn oog ontdekt!
O ziet gij dan in die afgrijsbre blikken
De afschuwlijkheid der gruwzaamste ontucht niet?"...

En op deze stichtelike wijze gaat het verder.

Bilderdijk houdt geen maat. Uit zijn familiegedichten — aan de minnepoëzie bij hem nauw verwant — blijkt het ook, al is het op andere wijze. In 1786 bezingt hij de dood van een dochtertje en vraagt o. a.:

Waar mede
Bekleede,
Besteke ik uw zerk?
Waar blozen
Thands rozen
Voor 't staatlijke werk?

Of zal ik
Bevallik
En minnelijk wicht,
Uw asschen
Niet wasschen
Uit stroomend gezicht? [1])

Bij zonderlinge woordekeus en beeldspraak blijft het niet. Eén stap verder en het wordt onwaarheid. Niet zelden zijn z'n tot bekenden of familieleden gerichte verzen berijmingen van gedachten waarvan hij zelf heel goed wist dat ze niet in 't minst met de werkelikheid overeenkwamen. Van een opwellen diep uit zijn binnenste kan dan natuurlik geen sprake zijn.

In 1794 was de verhouding tussen hem en zijn eerste vrouw ondraaglik geworden. Hij snakte naar verlossing. Maar in een verjaarvers van bijna 300 regels verzekert hij aan Catharina Rebecca, wàt hem ooit voor rampen mogen treffen:

„Met u mag ik mij zalig keuren;
En, waar het lot mij heen moog sleuren,
Met u is mij geen onheil wreed.

Ja, dierbre, mij van God geschonken!
Gij zijt me, in vreugd en tegenheên,
Aan 't zelfde harte vastgeklonken;
Gij, al mijn lust en troost alleen.

. . . .

Uit duizenden genadeblijken
Waarmeê de nooit volprezen God
Mijn leven immer kon verrijken,
Verkoze ik u voor 't zaligst lot:
En nooit zult ge uit dees boezem wijken,
Schoon Hel en Wareld zamenrot.
Mijn liefdegloed zal nooit bezwijken,
En d' uwen niet verongelijken;
Gij zijt mij 't opperst heilgenot.

. . . .

1) Door mij gekursiveerd.

Nog zijt gij in uws Egaas oogen
De schoonste, beste vrouw op aard:
't Voortreflijkst goed, door 't Alvermogen
Voor mij, voor mijn bezit gespaard,"
enz., enz., enz.

Naarmate Bilderdijk ouder wordt en het zinnelike zich in zijn liefdeverzen terugtrekt, komt het eerst meer als toegift aanwezige godsdienstige element op de voorgrond. Het wordt in zijn verzen een — nu blijkbaar gemeend — God danken dat Hij hem zijn gade geschonken heeft; een uitspreken van de overtuiging dat God hun nooit zal begeven, een opwekken tot berusten in het onvermijdelike leed. Langzamerhand loopt de minnepoëzie in de stroom van godsdienstige gedichten uit:

„Wel dan, Dierbre, laat ons lijden,
Wijl te lijden leven heet!
Wien toch kan ons hart benijden?
Waarvoor ruilden wij ons leed!
Zijn wij weêrzijds voor elkander
Niet een eindloos grooter schat,
Dan de wensch van Alexander
In een tweede wareld vat?

. . . .

Keer dees stond gezegend weder
Die in U mij 't leven schonk!
Ze is mijn borst nog even teder
Als bij d' eersten liefdelonk,
Als bij de eerste heilsomarming
Die ons aan elkander bond,
Zegelblijk van Gods bescherming
Op dit ongestadig rond.

Leef, herleef dan, teêrgeliefde,
Ook waar pijn en onlust krenkt;
En vergeet het geen ons griefde,
Daar ons God ten Hemel wenkt!

Laten wij elkander leven
En in onzer beider beeld
Met de harten samenkleven,
Door geen voorwerp ooit verdeeld!"

Men heeft niet het recht aan de oprechtheid van zulke wensen te twijfelen. Aan het dichterlike van deze poëzie — zeker wèl.

IV.

In de partijstrijd van zijn dagen is Bilderdijk aanhoudend betrokken geweest. Hij was, als zijn vader, vurig prinsgezind, fel op de patriotten gebeten. In 1787 hielp hij de Pruisen tot voor Amsterdam brengen, en was daar trots op. Maar de overwinningsroes van de prinsgezinden duurde kort. Onweerswolken trokken samen en al spoedig volgde teleurstelling op teleurstelling.

In 1795 moest de Stadhouder vluchten, en Bilderdijk zocht kort daarna óók de ballingschap.

Hij bezong „De achtste Maart in Londen" (1796), de Prinsendag, in een gedicht dat te gerekt is en méér gebreken heeft, maar waar toch ook strofen in voorkomen, die door hun volle, brede melodie getuigen van zijn talent:

„Omzwervende in uitheemsche palen,
Met een in ballingschap door rouw benepen hart,
Het lied van Sion op te halen,
Verlaten Jacob, welk een smart!

. . . .

Ach, hoe aan Hoogtijdzang te peinzen, —
Te denken aan de lust van 't Vaderlandsche feest —
En zich zijn eigen hart te ontveinzen —
En niet met schrik terug te deinzen,
Op 't denkbeeld wat we zijn, en wat we zijn geweest!

Met oogen, die in tranen zwemmen,
Met lippen, van hun stroomen nat,
In de angsten, die ons hart beklemmen,
Den blijden Jubeltoon te stemmen,
Hoe ongelijkbaar hard is dat!"

Enz.

Ook in de jaren die Bilderdijk doorbracht in Brunswijk, gaf hem de staatkundige toestand allerminst reden tot vreugde.

In 1799 achtte hij zich verplicht de dood te gedenken van prins Willem George Frederik van Oranje. Hij slaagt er niet in ons te overtuigen van het hevige van zijn smart; het gedicht is vol hinderlike rethoriek:

„Klink treurig, klink, met floers omhangen,
Den toon des weemoeds, o mijn luit!
Ruk, ruk de tranen op de wangen
Die in ons oog verstijfd, als vastgeketend hangen!
Maak los de zuchten die ons prangen,
En stort ze d'engen boezem uit!
O, dwing ons, doe ons tranen sproeien:
Geef lucht aan 't nokkend hart, dat in zijn rouw verstikt!
Gelukkig, waar zij mogen vloeien!
Heur stroom verlicht het hart, ontlast het, en verkwikt.
Wij missen ze en heur troost: wij hebben zucht noch klachten
In 't nijpen van dit wee te baat.
De dierbre Frederik viel!...

. . . .

Treur Tyber! treur, gij Po! Treurt, Hoofdlooze arendstanders!
Treur, Aarde! uw pronkbeeld viel, met alle deugd versierd:
De glorie van uw grond, verneêrde Nederlanders!
Om wien uw naam langs de Aard tot nog geen schandvlek wierd.
Treurt, Menschlijkheid en Deugd! En Godsdienst, baad in tranen!
Betreurt den Oorlogsheld, maar meer den menschenvrind,
Ontzachlijk bij de ontrolde vanen,
Maar needrig bij zijn roem, zachtmoedig, vreêgezind!..."

Het is zeer begrijpelik dat in Bilderdijk een grote haat brandde tegen Napoleon.

Aan Jeronimo de Bosch, die een latijnse Ode aan Bonaparte gedicht had, stelt hij de vraag:

„Is 't mooglijk? Gij dien Oorlogsdonder
Bezingen? ongelijkbre Bosch!
Gij volgt (o zielontzettend wonder!)
Dien Mavors op zijn krijgskaros!
Gij vlecht uw grootsche Dichtlauwrieren

Den moord, de heerschzucht om den kruin,
Terwijl hij waadt door bloedrivieren,
En steden, rijken legt in puin!
Uw zachte ziel kan 't schouwspel dragen
Der menschlijkheid in 't stof getreên;
Stijgt met dien Attila te wagen,
En juicht bij zoo veel eislijkheên!"

En half medelijdend schudt hij het hoofd over de goedigheid van de Bosch, die „geen booswicht in een held" kan zien.

In een vers op de *Moord van Enghien* (1804) barst Bilderdijk verontwaardigd los:

„Riep de Almacht uit het hart van 't Oosten
Hem herwaart, om 't verpletterd volk
Door 't wettige gezag te troosten,
Door vuur, orkaan en waterkolk?
Of vloekte, in hem, uit vlam en baren
Een Helgeest, op Gods wenk, een nieuwen geesel op,
Om 't heilig Kroonrecht in te varen,
En stijgt in hem de elend tot nog een hooger top?

Help God! wat eizing! welk ontroeren!
Wat bloed toch spat hem in 't gezicht?
Wat offer zie ik henen voeren,
Wat grafterp rijst daar in het licht?
Enghien! ook gij, gij moest dan sneven!
Uw heerlijk bloed, uw deugd, verdiende uws konings lot:
En hij wordt op het lijk verheven,
Die met der Volkren recht, als met den Hemel spot!"

Het korte dichtstukje *Napoleon*, uit dezelfde tijd, moge hier in zijn geheel volgen:

„In spijt der lange dienst aan 't Helgespuis bewezen,
Mistrouwd, als nog misschien verzoenbaar met Bourbon,
Hoe zal hij de achterdocht van 't Duivlenras genezen?
Wat gruwel zuivert hem, en toont Napoleon? —
De afgrijsselijkste moord met Vorst- en Volkenschending —
De Hel ontzet er van, en kent hem voor haar zoon:
Dit schelmstuk, na zoo veel, is 't toppunt van volending,
„Wees Keizer! (zegt zij) heersch!" en de onmensch klimt ten throon.

om gedaan te krijgen dat het hem door Lodewijk verleende jaargeld nu door de Keizer zal worden uitbetaald.

Hij dicht een paar vleiende verzen op Napoleon. Het heet van deze:

„'t Is God, die door zijn' arm gebiedt."

Hij herinnert er aan dat hij de Keizer in zijn Ode bezongen heeft:

„Maar, was mijn hart, mijn lier, zijn Grootheid dit verschuldigd,
Mijn hem te zwakke toon voegt 's **Keizers** aandacht niet:
Mijn needrig Hollandsch lied bleef in onze olmen hangen..."

Nu legt hij opnieuw een offer aan Napoleons voeten en smeekt:

ó **Keizer**, thands mijn Vorst: ai neem het gunstig aan!
Hoe veel een Dichtkunst eischt die Goden mag begroeten,
Oprechtheid, yver, trouw, betaamt den Onderdaan."

Maar het blijkt aldra dat hij niets heeft te wachten van Napoleon. En zijn toon verandert. In 1811 draagt hij in de amsterdamse afdeling van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen en Kunsten het terecht beroemde *Afscheid* voor. Hij gedenkt daarin het lot van zijn land:

„Ik zag dat Vaderland gelukkig. 'k Zag het zinken.
'k Zag bij zijn' diepen val de woestaardij rinkinken
En woelen, als een' stoet Bachanten, die bij 't wee
Den hemel daavren deên van 't juichend Evoë,
En Razernijen door de heiligdommen spoken.
Ik zag een morgenrood van nieuwen bloei ontloken!
Een' dag beloven — ach! van redding, ja, van roem!
Maar laas! die zon [1]) bezweek. Des noodlots ijzren doem
Klonk door de ruimte, en sprak: „Zij Hollands naam verdwenen!"
Wat bleef mij sints dat uur, wat kon ik meer dan weenen!
De naam van 't Vaderland, van Holland, is geweest.
Zie daar mijn' laatsten snik; met dien geve ik den geest."

En dan volgt die korte maar brede trocheeënstroom:

---

1) Lodewijk.

„Waar Meanders zilvren water door zijn kronkelbochten schiet,
Groet de Zwaan haar stervensstonde met een zacht en kwelend lied.
Dan, dan zuizen lucht noch stroomen; alles luistert, alles zwijgt,
(Zelfs het lied der filomelen), waar die toon ten hemel stijgt,"
enz.,

die weer overgaat in de heerlike strofenreeks waar de bekende verzen in voorkomen:

„Doch verduren,
Wij deze uren!
ô! De toekomst brengt ons troost.
Trojes vallen
Schiep de wallen
Van oud Romes heldenkroost.

Wat verschijne,
Wat verdwijne,
't Hangt niet aan een los geval.
In 't voorleden
Ligt het **Heden**;
In het **Nu**, wat worden zal.

Opgaan, blinken,
En verzinken,
Is het lot van ieder dag;
En wij allen
Moeten vallen,
Wie zijn licht bestralen mag..."

En met het profetiese slot:

„Holland leeft weêr,
Holland streeft weêr,
Met zijn afgelegde vlag,
Door de boorden
Van het Noorden
Naar den ongeboren dag. [1])

1) Vergelijking met de zon.

Holland groeit weêr!
Holland bloeit weêr!
Hollands naam is weêr hersteld!
Holland, uit zijn stof verrezen,
Zal op nieuw ons Holland wezen;
Stervend heb ik 't u gemeld!"

Men kan het bijdehand noemen, of naïef, maar zeker niet karaktervol, dat Bilderdijk de goeverneur van Holland, Charles Lebrun, hertog van Plaisance, zocht te bewegen om het verbod op te heffen van de censuur (die niet wilde dat het slot van *Afscheid* werd gedrukt), door te beweren dat het gehele gedicht een uitvloeisel was van zijn liefde voor Frankrijk en de Keizer. Holland zou een nieuwe bloeitijd te gemoet gaan onder Napoleons bestuur...!

De hertog liet zich niet beetnemen en het slot van *Afscheid* kon eerst in 't laatst van 1813 worden gedrukt.

Het hoeft nauweliks gezegd dat er in werkelikheid van Napoleonverering geen sprake meer was bij Bilderdijk. Met Nieuwjaar 1812 betitelt hij de man, van wie hij nog geen twee jaar geleden getuigd had „Napoleon verscheen, en 't aardrijk is getroost", met de woorden beul, woestaard, dwingeland, Attila enz.

Intussen was de val van de Keizer aanstaande. In 1813 kwam de zoon van Willem V in het land, en werd al spoedig gehuldigd als Soevereine Vorst. Bilderdijk juichte. Maar kort. Want het bleek hem dat „giftig slangenbroed" zich heenwrong om 's Vorsten zetel. Och ja,

„'t Was in Holland steeds een wet,
Deugd en adel moet verplet;
't Achterkroost van laffe slaven
Heerscht op 't nageslacht der braven
Dat hem 't juk heeft uitgered."

De zo vurig verlangde betere tijd waarin Holland weer onder 't bestuur zou staan van een Oranjevorst, voldeed niet aan de hooggespannen verwachting. Van het zoetsappige energieloze geslacht dat het hoogste woord voerde na '15, had Bilderdijk een sterke afkeer. En toen hem in 1817 de hartstochtelik begeerde

professorsplaats te Amsterdam ontging (hij weet het niet alleen aan de amsterdamse raad maar ook aan de Koning, die hem, naar hij beweerde de betrekking beloofd had!) verhuisde hij, geheel en al verbitterd, naar Leiden om zich daar als privaat-docent te vestigen.

De grieven tegen Willem I namen intussen toe. Dat de Koning zich liet binden door een grondwet was meewerken aan de revolutie; het adelen van gewone burgers scheen ergerlik. Maar dat er geen pogingen werden gedaan om kerk en staat te herenigen, moest misdadig worden genoemd. Had hij, Bilderdijk, maar geld, dan ging hij 't land uit en „liet Z.M. 't bedelaars pensioen bij al het geen hij (hem) schuldig (was) houden."

De Koning, van zijn kant, was ook niet voorkomend jegens de dichter. Zond deze hem zijn dichtbundels, hij ontving niet eens 'n bedankje terug.

Was het Bilderdijk niet mogelik met zijn vorst te dwepen, fel en feller werd zijn haat tegen de zelfgenoegzame liberale partij, de verblinde aanhangers van Kant, de niet rechtzinnige professoren die, naar zijn mening, de jeugd bedierven.

En in scherpe hekeldichten geselde hij de rede-verheerlikers: Siegenbeek, van Kampen, van der Palm, Borger... Ook Kinker en van Hemert, o. a. in het *Dwerggeschreeuw*:

„Ja, een misgeboort' van dwergen,
Die Natuur in dronkenschap
Voor een vastenavondsgrap,
Om een vrachtjen mest te bergen,
Samenknoopte tot een zak,
Rochelt met den meesterplak;
Durft in 't bonte kermispak
Met gechamareerd chabrak
Aandacht voor hun pillen vergen,
En het oor van wijzer tergen
Met hun Kantiaanschen kwak.

Hoor ze roepen, hoor ze schreeuwen;
Moedig, ja, als jonge leeuwen,
Met een houding als een pier:
„„Koopt toch, mannen; koopt toch, vrinden!

Hier is 't mithridaat te vinden;
  't Heilelixir heb ik hier!
Ik heb 't echte heilreceptje,
Goede luidtjens, komt en rept je!
  Goede waar is nooit te dier.
Echte Koningsberger droppen!
Vraag maar of ik u zou foppen
  Aan mijn medebocheljoen.
Dat 's een man, die niet zal liegen,
Hij kan zonder vleugels vliegen,
  'k Geef u om dat na te doen."

Enz. Al werden die hekeldichten tijdens zijn leven maar voor een klein gedeelte gedrukt, zonder twijfel werden ze nu en dan aan goede vrienden voorgelezen. En die zwegen er niet over. Natuurlik bleven de aangevallenen niet altijd het antwoord schuldig, en de verhouding tussen Bilderdijk en veel van zijn kennissen en vroegere vrienden werd er niet aangenamer op.

V.

Bilderdijk was van aanleg sterk subjektief. Uiterst gevoelig. Daarbij een scherpzinnig denker. Maar wat hij niet kon, was zich verplaatsen in anderen, zich volkomen indenken in hun bestaan. Zo moest hij als dramaties schrijver wel mislukken. En aanstonds treft bij de lezing van zijn *Floris V*, zijn *Willem van Holland*, zijn *Kormak*, dat de karaktertekening wanhopig zwak is en dat alle personen spreken op echt bilderdijkiaanse wijze, met veel overdrijvingen, veel uit de toon vallende woorden.

Zijn epiese dichtwerken, in de regel hoger gesteld, hebben ook voor 't merendeel geen biezondere waarde. Er komen, vooral in een paar van de grotere, ontegenzeggelik schitterende beschrijvingen voor. Maar wil Bilderdijk doen gevoelen wat er omgaat in zijn mensen, waarom ze zó en niet anders handelen, vooral ook wanneer hij ze spreken laat — dan treft weer de fout waar wij zoëven op wezen.

Een van zijn eerste romances was *Yrwin en Vredebag*. Het toneel is Lapland. Vredebag, die in de armen rust van haar bruigom, spreekt hem toe op de volgende, juist niet zeer natuurlike manier:

„Wat zucht ge, o Yrwin! aan mijn borst?
Van wellust? Neen, van smart!
Wat wolkjen drijft er in uw oog
Als ik u druk aan 't hart?
Ontbreekt er aan uw heilstaat iets?
Is u mijn min tot last?
Wat eischt, wat wil, wat wenscht uw ziel?
Wat klemt me uw arm zoo vast?"

Yrwin heeft een verontrustend voorgevoel. En dat bedriegt hem niet! Want terwijl Vredebag hem vol ontzetting aanstaart, verandert hij in een ijsbeer. Ze roept:

„Is 't droom? is 't zinbedrog? is 't spook?
O Hemel, sta mij bij!"

Zij weet te ontvluchten. Thuisgekomen spreekt ze tegen niemand over het vreselike avontuur dat haar overkomen is. Ze is als stom.

Na twintig lange weken brengt haar vader de steeds zwijgende bij een priester, die woont

„bij 't dorre strandgevaart,
Waar Thor d' ontzachbren mokerstaf
met staal en vuursteen paart" (!)

Het blijkt nu dat Vredebags vader in zijn dochter gestraft wordt, omdat zijn huis een toevluchtsoord is geweest voor een onmens. De vader begrijpt het niet en gaat met zijn dochter terug. Daar komt hun een grimmige ijsbeer te gemoet. De grijsaard schrikt, maar boort zijn walvisbeen „in 's ondiers ingewand". En zie, het stervende monster verandert in een man... Het is Yrwin die daar ligt

„en in zijn bloedstroom zwemt!
Die nog met machtelooze hand
des Grijzaarts handen klemt:
„„Ach! (zegt hij) 'k heb aan 't lot voldaan;
mijn onheil was verdiend;
Ik had de menschheid uitgeschud:
'k verried een boezemvriend."" —

Zoo zegt hij, richt het hoofd nog op,
bezwaarlijk! — stort en sneeft.
De grijzaart knikt het lijf; verstijfd,
niet wetende of hij leeft.
Zijn dochter bleef versteend van schrik;
hij-zelf, hij werd een klip;
En beiden strekken thands ten baak
aan 't golvenklievend schip."

Men zou aan een parodie denken, als uit een brief van Bilderdijk aan Uylenbroek niet beslist de ernstige bedoeling bleek.

Minder „akelig", meer boertig is *Robbert de Vries*, in vijf (gelukkig korte) zangen. Dr. H. Bavinck roemt het als een van die gedichten welke „tintelen van goeden luim, fijne satire of gezonden humor." Mij schijnt het in ieder opzicht mislukt.

Graaf Boudewijn van Vlaanderen, zo is de inhoud, heeft twee zoons, Boudtjen, „een rechte bloed" en Robbert, „een woeste knaap". De oudste moet opvolgen; de jongste wordt door zijn vader uitgestuurd om zich een rijk te veroveren:

„Daar zijn nog kusten onbezet;
Ga, zoek ze met uw vloot:
En vindt ge 't nergens leêg genoeg,
Sla hier of daar wat dood.

Ik had u graag een Graaf of zoo,
(Maar niet te dichte bij!)
Of Koning, of zoo 'n ander ding,
Het zij dan wat het zij.

Zoo simpel Robbert klinkt niet goed:
Niets rijmt er op dien naam.
Want *schobbert* is geen deftig woord,
Noch dient in onzen kraam."

Robbert is gehoorzaam:

„Daar gaat hij, knoopt zijn neusdoek om,
En haalt het zeil om hoog,
En wip, daar vliegt zijn vloot in zee,
Den Vader uit het oog."

Hij komt eerst in Spanje. Maar

„Die kromme sabels van den Moor,
Die stonden hem niet aan.
Hij was een Christen in zijn hart,
Hij mocht geen Halve Maan.

Dus pakte hij zijn biezen op,
Zoo stil gelijk een muis,
En kwam, met kous en broek op 't hoofd,
Zijn Vader weder t'huis.

Papaatjen haalt de schouders op,
Ontfangt hem met een zoen;
En broeder Boudtjen krabt den kop:
Wat zou de sukkel doen?"

Na een paar jaar trekt Robbert er weer op uit, nu naar Dantzig waar hij ook het hoofd stoot. Als hij terugkeert is zijn vader ontroostbaar:

„Mijn vloot! riep grijze Boudewijn,
Mijn vloot! mijn arme vloot!
Foei, Jongen, zoo veel gelds verkwist!
Gij doet mij nog de dood!

Ach! hadt ge slechts, voor 't allerminst
(Nooit hebt gij overleg!)
Een lading stokvisch meëgebracht,
Dan was niet alles weg."

En wéér gaat de snuggere zoon de wijde wereld in. Maar — wij hebben genoeg van deze humor en zullen Robbert niet op zijn verdere tochten volgen.

Beter dan de *Robbert de Vries* (het zegt niet veel!) is de *Assenede*, waarin het verhaal van Jozef en Potifar's huisvrouw behandeld wordt. Potifar's huisvrouw is Potifar's bruid geworden, of eigenlik — zoals aan 't slot uitkomt — Potifar's dochter. Zij heet Assenede en is met

Jozef opgevoed. Van Potifar's liefde heeft ze een onverwinnelike afkeer. In gedachten spreekt ze hem aan:

„Wat was het, dat mij overgaf
Aan uw gehate min?
Ach, zalig was ik op het veld;
Gelukkig, als slavin!

Zal ik tot eeuwig leed gedoemd,
Mijn gruwzaam leven lang
Versmachten op de Huwlijkskoets,
In onverduurbren dwang?"

Jozef heeft ze lief. Als ze hem onverwachts ontmoet is ze haar ontroering en hartstocht niet meester. Zij grijpt hem vast:

„„Hier...!" Ziedend drukt haar lieve mond
Zich op zijn lippen vast,
En drinkt den adem uit zijn borst,
Van tranen overplast.

„„Hier...!" (zegt zij). Gloeiende om het hoofd,
Niet wetend wat hij doet,
Deinst Jozef, weert hare armen af,
En valt de Maagd te voet."

„Niet wetend wat hij doet?" Het is al heel zonderling. We mochten in dat geval verwachten dat hij, die háár ook liefhad, de bekoorlike Assenede aan zijn hart gedrukt en niet van zich gestoten zou hebben.

Het loopt alles gelukkig af. „De brave Potifar is hevig aangedaan" als hij van de zaak hoort, en de jongelui krijgen elkaar.

De meeste romances van Bilderdijk zijn van geen beter allooi. Maar ènkele mooie heeft hij toch gedicht. Mooi vooral door de melodieuze taal. Ik herinner terloops aan de algemeen bekende *Graaf Floris IV*:

„Trompetten en schalmeien doorklonken hof en wal:
De Ridders vloeiden samen op 't daavrend Feestgeschal

en aan *Rolands-Eck*:

„Wie heeft bij 't woeste Tijdgewoel
Nog tranen over voor 't gevoel?
Wiens menschlijk harte neemt nog deel
In 't somber filomeel-
gekweel,
Wanneer ze in wangestemde maat
Den schorren toon van wanhoop slaat? —
Die kome en hoor naar 't stroeve lied
Dat uit getroffen boezem schiet.

O Roland! Roland! strijdbre held!
Waar toefdet ge, als van 't Oorlogsveld
Het wild gerucht (te vroeg geloofd)
„„Dat Roland, met het hoofd
gekloofd,
In bloed en lijken nederzonk,""
Het stille Bonn met rouw doorklonk,
En 't teder hart aan stukken reet,
Dat ge eerst de liefde kennen deedt!"...

En naast die kleinere moet de *Elius* vermeld worden; de *Elius* die zeker niet uitblinkt als geheel, maar toch wezenlik schone gedeelten bevat, zoals de beschrijving van de zwaan die zich „'t kantig goud" van Heiles ring „door 't al te vinnig bijten onachtzaam in de harde sneb" drukt:

„Hij krimpt; hij duikt; hij tuimelt om,
En rept de breede vlerken;
Maar al zijn woelen is onnut
Om 't kleinood los te werken."

. . . .

„Hij spart èn staart èn wieken uit,
En heft zich naar den hoogen:
Ploft neêr, en schept in 't spattend nat
Een paar van regenbogen:

Rijst weêr, met opgestoken kop
En uitgebreide pennen,

En kneedt en klieft de dunne lucht,
En — is niet meer te kennen."

Maar ver boven de *Elius* staat het merkwaardige fragment dat het begin vormt van het grote onvoltooide epos *De Ondergang der eerste Wareld.*

Wel is ook hierin de karaktertekening zwak, wel hindert ook hier meer dan eens de onnatuur wanneer een held of heldin sprekend wordt ingevoerd [1]; maar met welke forse lijnen wordt b.v. het verloop der gebeurtenissen geschetst in regels als deze:

„De stam van Kaïn hief, in weinige geslachten
Zich boven 't zaad van Seth. Door meerderheid van krachten,
Door ijver, altijd schrap op voordeel, buit, of baat,
Niet sluimrend in de rust, noch zorgloos tegen 't kwaad,
En door een schrandren geest bij 't forsche lijf gesteven,
Scheen de eerstling na den val nog in zijn kroost te leven:
Die Zoon, dien Eva groette als nieuwgeboren God,
Die de aard verzoenen zou van 't doodlijk proefgebod!
Hoe blind is 't lot, helaas! Wat zaagt ge, ontroerde Moeder,
In hem den moorder niet van zijn godvruchten broeder,
Gods lust en de uwe? Maar Gods goedheid spaarde uw hart
Het aakligst voorgevoel der grievendste oudrensmart;
Te vroeg nog trof zij u. — De wakkre Kaïnieten
Bedekten de aard weldra, sints Abels bloedvergieten
Hunn' stamheer, met den vloek geteekend van dien moord,
Naar 't diepst van 't Oosten dreef en Pizons slinkerboord,
Om aan der heuvlen voet, waar Ur en Ets zich voegen,
In eenzaam zelfverwijt een ledig erf te ploegen.
Dat erf werd eigendom, en dierbaar zelfs door 't zweet,
Dat druppelde op zijn zand, maar dierbrer nog om 't leed
Des zwervers, daar verpoosd: hoogst dierbaar, door de panden
Van 't vruchtbaar huwlijksbed. Met opgeheven handen
Riep Kaïn, toen zijn zoon, zijn Hanoch, hem gewierd,
Den God des zegens toe: „Gij hebt gezegevierd,
'k Verhard mijn borst niet meer..."

1) Men leze b.v. eens na, met welke woorden Elpine zich uit godsvrucht afwendt van de (gevallen) engel die haar verleid heeft (2e zang).

Hoe krachtig is die beschrijving van de reuzen:

...„Een volksstam, breed van schouderen,
En meer dan menschlijk sterk, onkundig van zijne ouderen,
En als de distel, of de rups van 't dorrend blad,
Verschenen, onbewust uit wie het oorsprong had,
Stond op.....
(En,) eindlijk tot één hoop, één legermacht vergaârd
Verspreidde schrik en dood door heel de zuchtende aard."

En hoe teer het begin van de tweede zang:

„'t Was nacht. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
Waar langs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
En strooide 't rimplend nat met zilvren loverglans.
Het koeltjen ging door 't woud op hupplend groen ten dans,
Of joeg met luchte vlerk de golfjens voor zich henen,
En kuste Elpines wang en boezem..."

Er zou nog veel moois uit *De Ondergang der eerste Wareld* aangehaald kunnen worden. Maar ik bepaal mij tot een paar regels die een gevecht schilderen tussen reuzen en mensen:

..... „Nieuwe woede
Bezielt die tijgers thands. Zij storten dol te moede
Op 't leger, met een vaart, door niets te wederstaan,
De knotsen in de lucht, gereed om toe te slaan.
...... De fiere Hemathieten
Ontfangen ze op de punt van hun gevelde sprieten,
Dat borst en borstbeen knorst, en knarst, en barst, en kraakt,
En de opgereten buik zijn ingewanden braakt..."

Het is opmerkelik tussen welke uitersten van heel laag en heel hoog de kunst van Bilderdijk zich beweegt.

VI.

In zijn boek over *Bilderdijk als Denker en Dichter* wijst Dr. Bavinck er op, dat de godsdienst bij Bilderdijk „in het centrum van zijn leven, zijn denken en zijn werken" staat.

Meer in het biezonder is dat het geval sedert 1816. Kinker, die het weten kon, verzekert dat Bilderdijk vóór 1795 niet streng orthodox mocht heeten. Gelovig (al was het dan niet orthodox) is hij echter stellig van jongs af geweest. Maar zijn werken worden eerst in zijn vijftien laatste levensjaren zo door het geloof gedrenkt dat dit ze als 't ware doortrekt.

Wij dienen een ogenblik stil te staan bij de vraag: Kan iemand als godsdienstig dichter worden gewaardeerd door anderen dan zijn geloofsgenoten?

Dr. Bavinck schrijft: „Het is volkomen juist, dat de beginselen, waarvan Bilderdijk uitging, lijnrecht staan tegenover die, welke door een groot deel van ons volk als de ware worden erkend. Hùn man zal Bilderdijk nooit worden; de tolk hunner gevoelens is hij niet en wilde hij niet wezen."

Het wil mij toeschijnen dat wij zeer goed van godsdienstige poëzie kunnen genieten, ook zonder dat wij ons in de kerkelike richting van de maker er van bewegen. Zou men rooms-katholiek moeten zijn om getroffen te worden door de kinderlik-naïeve Marialiederen en Maria-exempelen uit de Middeleeuwen? Kan een protestant niet genieten van de Beatrijs? Is Jan Luyken alleen te waarderen door wie zich aangetrokken gevoelt tot het mystieke?

Waar het op aankomt — het is dat wij in de gelovige èchte ontroering vinden; dat wij een mens in hem zien met echt menselike vrees en hoop en vertrouwen. En dan is het bijzaak of die gelovige een heiden is of een Christen of een Jood.

Nu komt het mij voor dat bij Bilderdijk de mens te vaak schuilgaat achter de dogmatiese Calvinist. En ook blijkt maar al te veel dat het hoofdzakelik wereldafkeer, egoïsme, mensehaat zijn geweest die hem drongen in gedachten zijn toevlucht te zoeken tot God en een beter leven hiernamaals. Betrekkelik zelden is zachte vroomheid bij Bilderdijk aan 't woord; veel zeldzamer nog verwarmende mensenliefde. Dat staat het genieten van zijn godsdienstige poëzie in den weg.

Hij was een fel en overtuigd tegenstander van de Aufklärungsgeest [1]). Duidelik ziet hij in, dat het verstand de grote wereldraadsels niet vermag op te lossen.

1) Vgl. Dr. Bavinck t. a. p., 26 vgg.

Toch meent hij dat het mogelik is, de objektieve waarheid te leren kennen. Niet door nadenken, niet door een zich ontplooiende wetenschap, maar door het geopenbaarde woord van God, door het luisteren naar Gods stem in ons zelf. Ons gevoel kan ons, volgens Bilderdijk, beter leren wat goed of slecht, waarheid of leugen is, dan ons feilbaar verstand.

Maar — met het niet altijd even duidelik sprekende gevoel-alleen, komt hij er evenmin. Hij neemt dan ook nog een „rede(n)" aan die verre staat boven 't verstand; een rede, waarmee hij bedoelt: „die geschiktheid in den mensch, welke onze geestelijke vermogens in hunne werking of aanwending regelt of regelen moet naar het einde, waartoe zij bestemd zijn." [1])

Aan dit onderscheid tussen verstand en rede hield men niet vast in later tijd. Maar Bilderdijk verkrijgt door de willekeurige splitsing een niet te versmaden voordeel op zijn tegenpartij. Bij deze toch kon hij nu als *verstand* bespotten en minachten, wat hij bij zich en zijn aanhang als rede waardeerde.

Volgens Bilderdijk is alle ellende op aarde gekomen door Adams zondeval. Die val was niet een gevolg van zwakheid, maar van moedwil, hoogmoed en ijdele trots. En daar er nu identiteit van ons allen met Adam bestaat, is 't volkomen rechtvaardig dat Gods vloek ook ons treft. Ja, strikt rechtvaardig. Zouden wij zèlf b.v. de omgang niet schuwen met kind of kleinkind van een misdadiger? (!) „Wie leeft er die een zoon van Robespierre tot een deelgenoot in eene onderneming zal willen? Wie zou zijne dochter aan een bewezen afstammeling van Judas, zoo er die bestond en bestaan kon, ten echt willen geven?" [2])

Nu heeft de zoendood van Jezus Christus, die mens is geworden en de schuld van de mensen op zich nam, ons van de vloek bevrijd. Dat is te zeggen: niet allen. Alleen die mensen die „tot individueele persoonlijke zielsvereeniging" met Jezus gekomen zijn.

Tot die hoogst begeerlike vereèniging brengt men het echter niet uit zich zelf, niet door eigen wil, *maar alleen door de biezondere genade Gods.* De „uitverkorenen" *voelen* dat zij tot eeuwig geluk zijn geroepen. Het „innig zelfgevoel", het verlangen naar de Almachtige, zegt het hun. En ook dat gevoel komt van God:

1) Bavinck, t. a. p. 124.
2) Vgl. Bavinck, t. a. p. 83.

„(Het) is uit Zijn genadestralen
Zoo 't hart een zucht te Hemwaart schiet."

Trouwens — àlles komt van God. Deze waakt en regeert tot in de geringste biezonderheden: „vrije wil" is niets dan schijn en kan niet bestaan in werkelikheid [1]). Maar is de mens dan eigenlik wel aansprakelik voor zijn daden? Jawel. Want — voor het handhaven der verantwoordelikheid is de leer van de vrije wil niet nodig (?). „Zou God moeten goedkeuren 't geen onze verdorven aart opwelt of medebrengt?"

Dr. Bavinck erkent dat dit antwoord niet geheel bevredigend is. Maar, zegt hij, blijkbaar bedoelde Bilderdijk „dat God den mensch niet dwingt, maar dat de mensch krachtens zijne natuurlijke geaardheid volkomen spontaan en in dien zin vrij volbrengt, wat hij doet." [2])

Ik moet betwijfelen of het nù voor een niet-Calvinist duidelik is. Elke menselike daad wordt, ook volgens Bilderdijk, gedertermineerd door de natuurlike geaardheid van de mens en door de omstandigheden. Derhalve kàn de mens niet anders doen dan hij doet. En dus . . . ?

Maar — de zonde onteert en tergt God; en daarin vindt het Opperwezen aanleiding om als „wreker" op te treden (let wel: als wreker van de zonde der niet-uitverkorenen). Want

„de Almacht zet geen straf op 's menschen wanbedrijven,
Of de ingezette straf kan nimmer achterblijven:
Maar strafloosheid voor 't kwaad betaamt geen' heilig' God."

En niet lang meer kan die straf uitblijven:

„Een wijl nog, en de maat der gruwlen is vervuld,
En vreeslijk treft zijn wraak . . . !"

Ik wens mij niet te begeven op het terrein van theologiese kritiek en zal bij mijn onderwerp: *Bilderdijk als Dichter* blijven. Een enkel woord van verbazing slechts over het feit, dat hij, de ontkenner van een vrije wil, zo hartstochtelik meende te moeten ijveren tegen andersdenkenden. Al wat geschiedt heeft immers

1) Wel bij Adam? Hoe anders is deze schuldig voor God?
2) t. a. p. 121.

plaats volgens Gods wil, die ook het geringste regelt en bestuurt? En de andersdenkenden kunnen het immers niet helpen dat zij niet behoren tot de uitverkorenen?

Het wekt niet enkel verwondering maar ook leedwezen, dat er geen woorden bij de dichter klinken van medelijden met die ongelukkigen die — schoon niet schuldiger dan hun begunstigde naasten — zullen gedoemd zijn om tot in eeuwigheid duldeloze hellesmart te verduren; het is pijnlik, hem tot zijn „broeders" de opwekking te horen richten:

„Heeft God heel 't menschdom niet tot zaligheid verkoren,
Geloovig Christen, juich in 't u verzekerd lot!"

Hoe graag zou men hebben gezien dat Bilderdijk zijn eigen tijdelik leed vergat bij de verschrikkelike voorstelling van het eindeloze lijden dat (naar zijn vaste overtuiging) de meerderheid van zijn medemensen te wachten stond!

Maar integendeel; hij vaart uit tegen die „misvormde doemelingen", tegen die „mengelslijkklomp, saamgevloten uit alle vuiligheên der aard," tegen die „vuige hondenstoet". Dat die tegenstanders óók een „innig zelfgevoel" konden hebben, maar een zelfgevoel dat anders sprak dan het zijne en dat tot tegenovergestelde konkluzies kon leiden — het kwam niet in hem op. *Zijn* geloof was nu eenmaal het ware.

't Lag in de lijn dat hij het verlenen van gelijke (politieke) rechten aan aanhangers van andere godsdiensten dan de zijne, betreuren en veroordelen moest. Vroeger, zo zegt hij, werd de Jood geduld, gesteund, en zelfs beschermd; maar

„(Hij) mengelde niet stout naast zwijn- en wolvenbroed
Met Jezus herderkudde in één onzuivren stoet."

Ik geloof niet te veel te zeggen wanneer ik beweer dat Bilderdijk's godsdienstige poëzie voor het grootste gedeelte alleen genietbaar is voor wie in dezelfde dogma's als hij gelooft. En dat genot zal dan meer zijn een met instemming lezen van wat men nu eenmaal voor vaste waarheid houdt, dan een getroffen worden door *poëzie*. Er zijn uitzonderingen. Maar — àl te dikwels spreekt uit 's dichters religieuze verzen die weinig of niet bedwongen verbittering, die een gevolg was van het hem al-door kwellende dagelikse leed.

Hoe jammer dan ook, het is niet onverklaarbaar dat Bilderdijk's schoonste godsdienstige gedichten zijn vertaald, of bewerkt naar een vreemd origineel. Daar is b.v. dat *Gebed* met het aan Euripides ontleende begin:

„Gij, vogel die op rots en klip,
Van 't golfschuim overbruischt,
In 't schuddend nest gehuisd,
Aan 't in den storm geslingerd schip
Den klaaggalm toekrijscht van uw wee,
Gij, jammervolle Alcyone,
Daar ge in het weduwlijke kermen
De winden noodigt tot erbermen,
En eindloos Ceïx, Ceïx krijt;
Tot, op 't geklepper van uw vleugelen,
Het stormgeweld zich in laat teugelen,
Waar 't woedende op de baren rijdt!"

En dat geheel andere, niet minder schone *Gebed* dat hij overbracht uit het proza van Fénélon:

„Genadig God, die in mijn boezem leest!
Ik vlied tot U, en wil, maar kan niet spreken.
Aanschouw mijn nood, mijn neergezonken geest,
En zie mijn oog van stille tranen leken!

Ik smeek om niets, hoe kwijnend, hoe bedroefd.
Gij ziet me een prooi van mijn bedwelmde zinnen:
Gij weet alleen het geen uw kind behoeft,
En mint het meer, dan 't ooit zich-zelf kan minnen.

Geef, Vader! geef aan uw onwetend kroost,
Het geen het zelf niet durft, niet weet te vragen!
Ik buig mij neêr; ik smeek noch kruis, noch troost;
Gij, doe naar Uw ontfermend welbehagen.

Ja, wond of heel; verhef, of druk mij neer:
'k Aanbid uw wil, hoe duister in mijn oogen:
Ik offer me op, en zwijg, en wensch niet meer:
'k Berust in U, zie daar mijn eenigst pogen!

Ik zie op U met kinderlijk ontzag:
Met Christen hoop, noch laauw noch ongeduldig.
Ach, leer Gij mij, het geen ik bidden mag!
Bid zelf in mij; zoo is mijn beê onschuldig." [1])

Men vergelijke daarmee b.v. de volgende koepletten uit *Voorbestemming des Christens:*

„Dauwdrop van een hooger lucht
Dan des arends steilste vlucht,
Op het aardrijk uitgegoten;
Ziet Gij mij, ô Eenigst Goed!
Op dees kabbelenden vloed,
Van een aardsche schelp [2]) omsloten.

. . . .

De oever wacht mij van de rust:
't Windtjen drijft mij naar de kust
Die mij eenmaal op moet vangen.
Parel aan Zijn halskarkant
Zal ik, bij den diamant,
Op de borst van Jezus hangen."

Het komt mij voor dat de gedachtengang in verzen als dit, dat de uitdrukking óók, ze van zelf ongeschikt maken om ze door een enigszins uitgebreide kring van lezers te doen genieten.

VII.

Bilderdijk achtte zich zelf van aanleg een zuiver lyries dichter.

Toch heeft hij meer geschitterd door die didakties getinte, half beschrijvende, half filozofies-beschouwende poëzie, waartoe o. a. *de Ziekte der Geleerden*, *de Kunst der Poëzie*, *Afscheid*, *de Geestenwareld*, *de Dieren*, en, zo men wil, ook *Nachtwandeling*, *Aan de Joden*, *Ouderdom*, *Aan Cats* behoren.

Wij hebben hier te doen met een eigenaardig genre waarin

1) Vergelijk mijn *Bilderdijk* I, 265: „Seigneur, Jehovah, Jésus! Je ne sais ce que je dois Te demander. Tu seul sais ce qu'il nous faut. Tu m'aimes mieux que je ne sais m'aimer moi-même. ô Père, donne à ton Enfant ce qu'il ne sait pas lui même demander. Je n'ose demander ni croix, ni consolations"... etc.

2) Het lichaam.

Bilderdijk's grote kennis en buitengewone schranderheid telkens samengaan met echt gevoel, en tot uiting komen in melodieuze, statige alexandrijnen.

Zeker, ook op deze gedichten zijn aanmerkingen te maken. Ook hier somwijlen overdrijving, breedsprakigheid, gekunsteldheid.

Maar hoe vaak ook boeit een geestig betoog, een belangwekkende gedachte! Zo, wanneer in *de Ziekte der Geleerden* gewezen wordt op het heilzame van de pijn,

„Wier zintuig nooit verstompt, hoe teder, hoe veroudend,
Die elke tokkeling en spanning boven maat,
Met elken prikkel van de vezels, gadeslaat.
Geen werktuig, of zij waakt in 't buigen, rekken, knellen,
Voor de ongeregeldheên die elks bedrijf verzellen.
Onze oogbol stelt zich bloot voor 't al te sterke licht?
Zij waarschouwt, en terstond valt de open venster dicht."

Enz. En dan volgt die treffende vergelijking van de pijn met de wachter van een bedreigd kasteel:

„(God) stortte een fijn gevoel aan 't dierlijk werktuig in,
Dat, trouwe wachter bij een zorgeloos gezin,
De alarmkreet opheft als vijandlijk leed koomt naderen.
De vijand naakt; men slaapt; geheime huisverraderen
Verbergen 't onheil, of verdeelen de aandacht: rust,
Begoochling door 't vermaak, genot van zinnelust.
Zie daar de deur geramd; den voormuur doorgebroken;
De vlam op 't onvoorzienst in 't voorportaal ontstoken!
Daar bruist ze, en vliegt omhoog, en dringt in 't slaapsalet!
Help, Hemel! 't is gedaan, geen voorzorg meer die redt!
De binten vallen met de doorgeblaakte wanden,
En plettren 't droef gezin in 't wringen van de handen,
Verdelgen 't prachtig slot met torentrans en kruin,
En keeren 't tot een hoop van gloeiende asch en puin! —
Maar neen! de burgwacht blaast, de brandklok slaat aan 't kleppen:
Zie burgzaat en soldaat om 't zeerst de handen reppen;
Den vijand voor de poort op 't eerst rumoer geschut;
En 's wachters waakzaamheid maakt list en kracht onnut."

Zie hier iets anders, uit *de Kunst der Poëzy*. Een beschouwing van de volmaaktheid die wij in de schepping zouden opmerken, wanneer wij zien konden met de ogen der Godheid:

„'t Is eigen aan de ziel, de gronden na te sporen
Waar door 't geen is, bestaat. Ons-aller boezems gloren
Van wellust, op 't besef van 't bovenmenschlijk lot,
't Gewrocht in de oorzaak-zelv te aanschouwen als een God.
ô Zalig, die het mocht! De woestheid dezer aarde,
En wat ooit sterflijk oog als meest verward ontwaarde, —
't Gezaaide firmament, met vonken overspat, —
De giften van 't geval, dat scepters, bedelstaven,
En kroon, en kluister deelt, en vorsten vormt en slaven, —
En dood, wiens felle zeis de buigende air versmaadt
En d' ongevulden halm in 't opgaan nederslaat, —
De boosheên zelfs van 't hart — de dwaasheên onzer droomen, —
't Zou alles orde zijn, en eenheid en volkomen;
't Zou alles waardig aan die wijsheid zijn, die 't dacht,
En in dat denken-zelf, volmaakt te voorschijn bracht."

Als tegenhanger — in dubbele zin — enige verzen uit de *Geestenwareld*:

.... „Beheerscher van 't Heelal,
Gij weet het! Maar u deert der menschen ongeval;
U zij 't verwijt niet, U de schuld niet opgedrongen
Der dwaasheid, die uw gift, uit louter gunst ontsprongen,
Verwoestte! Neen, gij schiept geen lichaam in dees stand.
Geen aardbol, dus misvormd, kwam uit uw wijze hand:
Die breuk bij breuken draagt van jammer, van verdelging;
Hier opgeworpen asch, daar volk- en landverzwelging;
Door ijzren vorst geklemd; door zonnebrand geschroeid;
Gegeesseld door den storm die langs zijn vlakte loeit
En 't hart doorrommelt van den afgrond, uit wiens holen
De pest haar dampen slaakt, om door ons bloed te dolen,
En die met hollen muil ons aangaapt nacht en dag,
En 't gruwzaam uur verbeidt, dat ons verslinden mag. —
Geen aardbol, dus misvormd; maar ook geen stervend wezen,
Aan sterflijkheid verslaafd, uit nietig slijk gerezen,
Op lijken azend als het ongediert der aard,

Was, Schepper der Natuur, uw groot- uw Godheid waard!
Neen, 't is de mensch niet meer, dien eens uw hand bootseerde,
Met d' indruk van U-zelv', 't aanbidlijkst schoon vereerde,
Met d' adem van uw geest bezielde: ja, wiens ziel
De zuivre spiegel van Uw Godheid was. Hij viel,
Ontaardde; en tot wat graad! Zijn zuiverheid geschonden; —
Zijn wil verbasterd, ach! — aan zin en slijk gebonden; —
'tVerstand bezoedeld door den nevelwalm van waan; —
Zijn lust, zijn kracht, misvormd, en jammerlijk vergaan! —
De dood, zijn voedster en beheerscher, in zijne aderen
Gezeteld, — wien hij leeft, wiens schrik hij steeds voelt naderen; —
En elke hoofdstof hem ten vijand! Groote God,
Dit wierd er van zijn staat . . . ."

In de *Dieren* verkondigt hij de leer, dat na de val der engelen de minst schuldigen van dezen de aarde moesten bevolken in dierengedaante.

„Van daar die wondre kracht die we in de dieren kennen!
Die kunstdrift; dat besef; die leerzucht; dat gewennen;
Die gramschap; dat ontzach; die liefde en teedre schroom
(Die haat en woede zelfs, die breidel kent noch toom)
Waarvan wij 't voorwerp zijn!"

Na Adams zonde is een gedeelte der dieren de mens ontrouw geworden:

„De springbron van uw val, o Englen! keerde wêer
In dubble woede en kracht: En moorden en verslinden
Wordt lust, wordt nooddruft van uw boezem. Gaat, ontzinden,
Uw leest vervormt zich naar uw woede. Klaauw en tand
Verscherpen, groeien uit; en 't blaakrend ingewand
Verschrompelt van den gal, uit grimmig bloed verbasterd;
Uw brullen is 't gehuil waarmêe de Satan lastert;
En elke drop van 't bloed dat uw verwoedheid koelt,
Wordt mooglijk door geene eeuw van tranen afgespoeld."

Eindelijk nog, uit hetzelfde gedicht, een paar regels uit de meesterlike verheerliking van de taal:

„O vloeibre klanken, waar, met d'adem uitgegoten,
De ziel (als Godlijk licht, in stralen afgeschoten)
Zich-zelve in mêedeelt! Meer dan licht en melody,
Maar schepsel van 't gevoel, in de engste harmony
Die 't stofloos met het stof vereenigt en vermengelt!
Door wie zich 't hart ontlast, verademt, en verengelt!
Gij, band der wezens, en geen ijdel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht,
Maar Goddelijke gift, met d'ademtocht van 't leven
Aan 't schepsel ingestort zoover er geesten zweven!
En tevens met zijn val vervallen en ontaard!
Wat waart ge, als Adams hand zijn scepter had aanvaard?
Nog doet ge ons door uw kracht het stroomgeruisch der wateren,
't Geplas van 't klettrend nat, 't geklak der beekjens klateren,
Des afgronds joelen op 't gedonder van de lucht,
En 't stormgebulder van den noodstorm als hij zucht —,
Nog 't zacht geritsel van het lover, 't aaklig loeien
Des woudstiers naar zijn prooi, door luisterende ooren vloeien,
En 't tjilpend piepen der gepluimde burgerschap
Met krakend raafgekras of knettrend uilgeknap
Verwisslen, — liefde en haat met onderscheid van klanken
Bezielen; 't spartlen zelfs der dartle wijngaardranken
Erkennen, en den toon waarmee de braambosch schudt,
Of de olm het hoofd beweegt . . . .

In gedichten als die waaruit ik het laatst citeerde, toont Bilderdijk zich in zijn volle kracht. In plaats van het gevoel te onderdrukken, schijnt de wijsgerige gedachte het te leiden, waar 't nodig is in te tomen. En daar Bilderdijk er zelf overtuigd van was dat hij zich bezighield met onderstellingen (en niet met de ontwijfelbare zekerheid van het dogma), steekt de zucht om uit te varen tegen wie wellicht anders oordelen mocht dan hij, hier nauweliks het ongure hoofd op.

VIII.

Wie zich een juiste. voorstelling vormen wil van Bilderdijk's poëzie, kan zijn karakter, zijn persoon niet buiten beschouwing laten. Wij zijn, dank zij ontelbare gegevens, vrij wel in staat te oordelen over dat karakter. Maar — juist dat rijkelik vloeien

van de bronnen noopt tot voorzichtigheid. Volkomen terecht zegt Dr. Bavinck: „Wat zou menig groot man er anders uitzien, als wij zooveel van hem wisten als van Bilderdijk." Want deze schreef neer wat in hem opkwam, en — van hetgeen hij neerschreef werd zeer veel bewaard. Maar hetzij men er rekening mee wil houden of niet, dat van allerlei vaak tegenstrijdige, somtijds dwaze, een enkele maal zelfs slechte opwellingen, blijkt, uit aantekeningen, brieven, en ook uit gedichten — zijn *daden* geven ons het recht een oordeel over zijn karakter te vellen.

Dat oordeel kan niet bepaald gunstig zijn. In de eigenlike zin van het woord was Bilderdijk *niet* „een man van karakter".

Dr. Bavinck meent dat de kern van zijn wezen een diepe indruk maken moet „van de standvastigheid van zijn karakter", omdat hij steeds trouw bleef, ook in moeilike omstandigheden, aan zijn godsdienstige en politieke grondstellingen, aan zijn hartgrondige afkeer van de „Aufklärung."

Nog daargelaten dat op de standvastigheid van Bilderdijk's staatkundige gevoelens het een en ander valt af te dingen, is het m. i. niet de vraag of hij van overtuiging en zienswijze veranderde (dat kan een man van karakter immers ook?), dan wel of hij *handelde* naar zijn overtuiging.

Vondel, die overging tot een ander geloof, is een man van karakter geweest. Maar Bilderdijk? Wie de geschiedenis kent van zijn liefde voor Anne Luzac en Catharina Rebecca Woesthoven; wie de tedere brieven aan deze laatste gelezen heeft, geschreven in een tijd dat hij zich reeds voorgoed aan Katharina Wilhelmina Schweickhardt had verbonden — op andere feiten wil ik nu maar niet wijzen — zal bezwaarlik een man van karakter in Bilderdijk kunnen waarderen. Het feit dat hij Calvinist was en bleef, verandert daaraan niets.

Het lag in Bilderdijk's natuur, dat hij zich heel spoedig door zijn gevoel liet beheersen; dat hij luisterde naar en hechtte aan allerlei opwellingen. Vandaar iets onharmonies in zijn wezen, waarvan het gevolg is dat veelal zijn poëtiese uitingen het gelijkmatige en stemmingsvolle missen. Hij had een groot talent. Maar in zijn diepste binnenste troonde niet die klare, hoge goddelikheid die ons bij andere grote dichters tegenglanst.

't Gemoedsleven van de ongelukkige man die steeds vervuld was van zichzelf en zijn kwalen, zal ook niet velen sympathiek kunnen

zijn. Het blijven aldoor klachten van Bilderdijk, smarten van Bilderdijk, boosheden en wanhoop van Bilderdijk, die zo ze de lezer niet koud laten, hem ergeren.

En dan — zijn overdrijving maakt het niet beter. Hij overdreef in àlles, óók in zijn oordeel over zich zelf. Want niettegenstaande nu en dan terugkerende uitingen van — alweer overdreven — nederigheid, kan zijn zelfverheffing even hinderlik zijn, als zijn minachten van anderen.

Hij bewerkte Pope's *Essay on Man* opzettelik zeer vrij: want Pope had „nooit leeren denken."

De ene maal verbetert hij zijn verzen onophoudelik. Een ander maal verandert hij niets omdat hij meent dat de dichtregels (soms minder dan middelmatige!) hem door een hogere macht zijn ingestort, en hij dus niet veranderen màg. Het is of hij zijn verzen wenst beschouwd te zien als een openbaring...

Anders dan Albrecht Dürer die met beminnelike oprechtheid verklaarde: „die Schönheit, was das ist, das weisz ich nicht", definieerde Bilderdijk het schone als *eenheid gevoeld.* Maar bijna altijd hindert in zijn eigen werk juist het onharmoniese! Zeker, 't pleit voor zijn groot talent, dat het geen moeite kost tal van regels uit zijn gedichten aan te halen die ver boven het middelmatige staan. Maar mooie *gedichten*, mooi in hun gehéél, zijn, als men de massa van zijn verzen in aanmerking neemt, toch zeldzaam.

Wij missen te zeer eenvoudigheid en innigheid in zijn poëzie, te zelden resoneert ons hart bij zijn woordgeluid.

Had hij zich zelf maar strengere eisen gesteld; meer zelfkritiek gehad; kunnen weerstaan aan de rijmelzucht, die hem beheerste waar er geen sprake was *van dichterlike stemming!* Maar wàt in hem opwelt, denkbeelden van één ogenblik, onbeduidend, onnatuurlik, onwaar — hij houdt ze vast en brengt ze in versvorm.

Hoe was het b.v. mogelik dat hij, juist hij, er toe kwam te vragen:

„Zijn er zulke wangedrochten,
  Die, door 't onverbreekbre snoer
Met eene Egâ vastgevlochten
  Die hun trouw en liefde zwoer,
Voor hun teêrheid onverschillig,
  Ongevoelig, koud en grillig,

God niet danken voor dien schat?

. . . .

Kan de man de banden scheuren
En zijn wederhelft zien treuren?
  Vreugde zoeken buiten haar?
Spreek, ô gruwlijkste aller tijden
Die de menschheid ooit kan lijden!
  Is dit wreed vermoeden waar?"

In het in veel opzichten uitmuntende boek van Dr. Bavinck komt de zin voor: „Wie bij het lezen van Bilderdijks poëzie nooit onder den indruk kwam van zijne diepe overtuiging, van zijn geweldigen hartstocht, van zijne profetische taal, die heeft ook nog ter helfte niet beseft, wat godsdienst voor hart en leven van een menschenkind beteekenen kan."

Moeten wij dit zo verstaan: Eerst met een geloof als dat van Bilderdijk is zijn poëzie geheel te genieten?

Wie aanneemt dat onze dichter, in hoofdzaak niet alleen, maar doorgaans ook in bijzaken de juiste Gods- en levens- en wereldbeschouwing had, m. a. w. dat zijn theologie de ware is, voor hem zijn Bilderdijk's verzen, door hun inhoud alleen reeds, een heerlikheid. Maar voor wie op een ander standpunt staat, ziet de zaak er anders uit. De wijze toch waarop Bilderdijk zijn gedachten uitdrukt is (wij hebben er reeds op gewezen) lang niet altijd gelukkig.

Wat men intussen bij Bilderdijk anders zou wensen, boven zijn dichtende landgenoten stak hij uit als een reus. Welk een lauwe, lege verzenknutselarij vóór hij optrad! En daar komt hij ineens met zijn machtig geluid, zijn hartstocht, zijn durf!

Welk een verschil, al let men alleen op de taal! De woordenschat waar Bilderdijk over beschikte, was ongelofelik rijk. Hij is een van onze allereerste taalbeheersers, prakties ook een onzer grootste taalkenners geweest.

Maar dat was 't niet alleen. Wel zondigde hij zelf nog al eens in zijn beeldspraak.... maar welk een merkwaardig juiste kijk had hij op het dichterlike van de uitdrukking: „Poezy is thands een staat van Conventie. Men willigt den Dichter zekere oude overblijfsels van Poezy in de uitdrukking in, en zelfs zekere onderstellingen van een hoogere Wareld: maar men staat hem niet

toe, die anders voor te dragen dan als een bloot schaduwspel. Wordt zijne uitdrukking warm en treedt hij buiten den gewoonen en afgezaagden figuurstijl, *die reeds geen figuurstijl meer is* [1]), of gevoelt hij ter goeder trouw in die hoogere wareld, dan roept men hoû op!"

Groot is bij Bilderdijk de afwisseling in strofenbouw en rythmus. En dikwels treft hij — al is 't maar in enkele regels — door zangerigheid of vol geluid.

Oordelend naar de schijn heeft men meermalen beweerd dat ook hij tot die auteurs behoorde die kleurige, klinkende woorden handig aan wisten te brengen, wo Gedanken fehlen.

Dat oordeel is onbillik. Waar Bilderdijk's verzen zwellen is 't niet van wind, maar gewoonlik van de gedachte die er bijna uitbarst. Een bombasties dichter (al kàn men bij hem wel staaltjes van bombast vinden) was Bilderdijk niet.

Dìt houde men billikheidshalve in het oog: Hij stamde uit de school der dichtgenootschappen; zijn verzen waren grotendeels bestemd om voorgedragen te worden, gedeklameerd. Dat bracht er hem van zelf toe, de kleuren dikker op te dragen dan voor intieme kunst gewenst zou zijn geweest.

Maar hoe melodieus kan hij zijn, niettegenstaande dit alles! B.v. als hij Valckenaer toespreekt:

't Gegier der wervelwinden
Die eik en ceder knakken,
Rukt broederlijke takken,
Rukt têere hartevrinden
In 't stormgewoel van een.
Wij moesten 't ondervinden,
Wij, eens zoo eensgezinden!
Wij, eens zoo lotgemeen!

Of als hij in *Uitvaart* zingt:

„Befloersde trom
Noch rouwgebrom
Ga romm'lende om

1) Ik kursiveer.

Voor mijn gebeente;
Geen klokgebrom
Uit hollen Dom
Roep 't wellekom
In 't grafgesteente;
Geen dichte drom
Volg' stroef en stom;
Festoen noch blom
Van krepgefrom
Om 't lijk, vermomm'
Mijn schaamle kleente!
Mijn jaartal klom
Tot volle som;
Mijn oog verglom;
En de ouderdom
Roept blind en krom
Ter doodsgemeente."

Maar genoeg. Dit is een feit: tot Bilderdijk's dichtereer zal niets meer kunnen bijdragen dan een door kunstenaarshand samengelezen bundel, waarin het voortreffelikste is bijeengevoegd dat in zijn vele werken gevonden wordt. Wil men van Bilderdijk doen genieten, men geve van Bilderdijk het uitstekendste. Hij was niet de zorgvuldige kunstenaar die zich handhaaft en handhaven wil op de eenmaal bereikte hoogte. Al te vaak daalt hij weer af, wordt zijn verheven poëzie middelmatige rijmelarij. Zijn verzen doen denken aan schone, plechtige muziek, waarin nu en dan, op het onverwachtst, valse tonen gillen. En schoon er toehoorders zijn die zich ontveinzen de wanklank te horen, anderen worden ontstemd door het bederven van groot genot; zij gaan heen.

Wij hebben het een zo min willen doen als het ander, maar 't goede en slechte tegenover elkander geplaatst.

En schijnt het ons dat er geen reden bestaat om Bilderdijk te vergoden, wij menen óók dat hij — vooral in zijn beschrijvende en didaktiese werken — hoger staat dan hij door velen gesteld wordt.

SONNETTEN

DOOR

LOUIS COUPERUS.

I.

San Marco.

Laat me, in de gouden scheemring van uw mozaïek,
Opstarend naar de starre heil'gheid der ikonen,
Droomen, San Marco, van gestorte keizertronen,
En mij Byzantium in ù denke', o baziliek!

Hoe lang zal u de Onverbidlijkheid nog schoonen,
Spaart u de Tijd zijn veeg van onweêrstaanbren wiek?
Wanklen uw bogen al door laàtste orgelmuziek?
Golft al uw vloer? Beeft de aarde? Stormen-aan cyclonen?

Zal 't morgen zijn? Over een eeuw? Dat gij uw ziele,
Mystieke Serafijn, ontslaakt, in wolk van puin,
En nederstort, als nederstortte uw campanile....?

Hellen, Venetië, aan uw Kanaal paleize' al schuin....?
En als ik droom, in gouden scheemring, van 't Verleden,
Is mòrgen — dichtste Toekomst! — al een droom dit Heden....?

II.

Onweêr over de Lagune.

Met tragiesch wolkgejaag komt meische temporale,
Bliksem aanvlammend, over de laguun' gevlogen,
En acht'r een zwaar gordijn van zwarte regenstralen
Schuilt weg de waterstad en 't wit paleis der Dogen.

De donder, vlak bij, dreunt met daavring van cymbalen.
In wolk, watergeweld, weêrlicht aan 't oog onttogen,
Schijnt in een kolk van schuim Venetië weggezogen,
Wijl, 't onheil door, de roode noodlotseinen strálen....

Wèg vaagt 't woedend geweld: de witte, woeste koppen
Der wilde waterrossen van de Zee beteuglen
De handen van de Nacht, die dwingt ze in golfverzwelging.

Dan klaart haar mild gebaar de lucht; de laatste droppen
Schudt ze af van hare wijde, al stardoorzaaide vleuglen;
En, licht schittrend, ontduikt de stad ginds aan verdelging....

III.

Morgen.

'k Zie in den parelklaren, koel limpiden
Paarlmoêren morgen, kil vocht na den regen,
Glijde' over der lagunen glauke wegen,
Schepen, die 't ookren zeil der bries toebieden....

Ik zie ze als vreemd vleuglige vooglen vlieden....
De luchte, nauw op 't watervlak gelegen,
Lakzwarte gondlen glippen, gitten vegen,
Van af Venetië, àl roze gloor, naar Lido....

Schubzilvren tinte' en waterwederglansen
Weven lichtkleurge webben over de éven
Rimplende binnenzee.... maar laag aan hemel,

Is 't al oranje onwederwolkgeschemel,
Dat zwoel aanzwelt, dat zwaarder op komt zweven,
Om aan te paarse' over de immense transen....

IV.

Baders te Lido.

Op 't rosse strand, blinkende naakt, bijna
Antiek, in 't wolkgetemperd zonuitgloeien,
Stevig, vleeschroze, of brons en bruiner, stoeien
De baders bij de ruischende Adria.

Zij late' in 't brandend zand zich koper schroeien;
Zij stuive', in krijgertjen, elkaâr dol na;
Tritonen, duïklen zij in 't golfvervloeien;
Klassiek van vouw valt blank hun badewâ.

Lichtbrons, gespierd — of blanker, roze en room, —
Leve' òp in 't straffer licht statuë-leden
Der Venetiaansche knape' als in 't Verleden.

In zóo veel lucht en licht is 't nauw een droom:
Latijnsch en werklijk scheen dit uur van 't Heden,
Zoo ginds een boot niet uitliet pluim van stoom....

V.

Schemering.

De stad ligt, einderlange lila silhouet,
Met lanse' en schilden, — spitse' en dommen — voor de zon,
Die zinkt, ontzaglijk groot, rosgouden lampion,
In wolke' en waazge vochten, waatrig violet.

Met vage tinne' en veege torenlijnen zet
Venetië's avond vroeg zich af vóor horizon,
Dien 't laatste licht met paarsche dampen overspon,
Waarin optoornen, oostersch, koep'l en minaret....

De alwijde lucht, teederst getint als schulp en schuim,
Opent heel ver en diep haar hemelsch fabelland,
Waar nevelwezens zweve' op veêr en mauve pluim.

Tot donkre Nacht, verduistrend 't deemster wolkestrand, —
Violezwarte lijn op zeeë- en luchteruim,
De stad haar lichtjes snoert, en 't zoeklicht fel uitbrandt....

VI.

Zwart en Rood.

Aan Lido, steng'l aan steng'l, in fel scharlaken
Vurig gebloei, in brandpurpren vlampraal,
Staat, liefdeveld, symboliesch ideaal,
Papaver, vèr als 't oog aanschouwt, te blaken.

De Venetiaansche vrouwe' in zwarte shawl,
Die gitter de ooge' en den chignon heur maken,
Plukken er ruik'r aan ruiker, en geraken
In roès, om zóo veel liefderood gestraal....

Op 't schemerwaat'r is zwart gondelgeglij,
En rosse zon glipt over zwarte plooien
Om schouders, glimt in franje aan glinsterzij....

Maar luchtig lachend na den dag rood, strooien
De vrouwe' al haar papav'r ontbladerd over
Dier zwartende avondzee mysterie-toover....

LIDO, Mei '96.

AFWIJKINGEN

DOOR

KAREL VAN DE WOESTIJNE.

I.

Avond-harmonica.

Harmonica-der-zeven-weeën, drenzend-zingende harmonica, schrijnend lied met iedere noot een wonde, klacht die schrilt en nijpt in den onweêrs-avond, zoo pijnlijk-valsch, zoo pijnlijk-valsch: waarom hebt gij gezongen, harmonica die zoo treurige leute zingt in den avond, arme harmonica als een menschen-hart, harmonica gelijk mijn moeden mond, harmonica, o, der zeven-weeën?....

— Heel de dag is geweest als een hol huis om mij, álles een dreunend om-rondend geruisch, iedere beweging een zinderend gezoem in mijne ooren, een na-trillen, kring aan kring, in de klok mijner hersenen.

En nu, in den gezakten avond die een onweêr broeit, ik, nauwelijks buiten gekomen in die ledige stilte, die me stelt, gegroeid, boven de aarde: nu, die zang eener harmonica in de handen van een of anderen koeier die zijn vredig-zijn, of zijn fantazie, wil zeggen in dees schampere tonen....

— De avond is ijl en moe. De hoeven zijn geknield in de doove grijste. De hagen zijn stil.

Maar ik ben niet stil, en die harmonica is niet stil. Ik zoek angstig een vrede, eene vrede. — Een harmonica schrijnt gerekt, zingt angstig eene vrede, — een vrede naar nieuwen angst: harmonica als een menschen-hart, arme harmonica der zeven weeën...

II.

Gezwegen verhaal.

Hoe zou ik verhalen dit avontuur, hoe zou ik niet zwijgen ook dít avontuur?....

Het was (maar de glim-lach uwer schoone jeugd kent zulk weêr-spieglen niet, noch het koppig na-leven en weêr-leven in lastige hersenen van zúlke gestalten), het leek me te zijn 'lijk het beeld dat bij-bleef, zoel en aan-trekkend, uit de koortsen van toen ik zoo ziek was.

Ik lag in het diepe bed, en scheen me-zelf zeer vreemd en níet me-zelf; toen vroeg ik aan mijne moeder om een spiegel, dien ze mij reikte; ik zag: de gele sponde achter mij aan glanzend, de witte strakke lakens, twee kaars-witte kussens recht-hoekig achter mijn rechten nek. Maar mijn hoofd — zag ik dúbbel: twée gelijke koorts-hoofden op de wit-geplooide zakkende schouders van het ziekte-hemd, twee hoofden staande in 't zwoele bed; en, paar-gewijs, die vier holle oogen die glommen en glazerig staarden, en de twee felle monden met míjne lippen die laaiden, het hooge branden der vier blinkende juk-beenderen, en mijn duister-uitstaande haar als een welvige brug van hoofd tot hoofd, en mijn voor-hoofd: dúbbel....

En vaak gebeurt het dat ik ze thans weêr ontmoet, staar ik lang in een spiegel, en zelfs bij de echtste vreugd: die twee meê-warig-schoone en koortse-heete hoofden die míjn aangezicht dragen; en dan zie ik míjn aangezicht weêr niet, en alleen díe gelaten, deze maskers die mijn gelaat dragen uit een herlevend verleden,

in 't kleed mijner geleden ziekte. En mijn dagen van thans, mijn gezondheid en stevigte gerustheid van tháns: ze schijnen alleen nog te zijn, wachters om eene heilige eeuwigheid, alleen nog te wezen om te waken en te dragen dit dubbel-beeld, dat twee-broederlijke beeld in 't éene gewaad van het verleden, dat is het gewaad van morgen misschien, mijn wezen voor altijd, misschien...

— Zoo wast me weêr, en eender, bij dezen nakenden na-zomer, na een winter van het wildst-uitspattende leven en brutaal brallen als nooit, na den schrijnenden angst van een geniepige lente, na deze laatste dagen als ooft in een koele namiddag-kamer waar buiten kookt de zon: rijst weêr de herinnering aan het avontuur dat ik u, mijn kind der steile steden, arm hoofdje dat vreemd luisterend zijt, o, niet en verhalen zal: van een kleinen, grijzen en kinder-jongen Sater dien ik, in de spanning van de pijnlijkste uren, ontmoette den vorigen herfst, ten bosch-kante.... Hij leeft weêr, waar ik me keere, treurig een beetjen en zoo schuchter-wendend en -gaande; ik zie hem in al de daden van mijn dag, en naast me aan de tafel der eetmalen, — en tháns, dat ik van hem zal zwíjgen.... Híj is 't geworden, die mijn leven voert, en ik verzeker u dat ik niet vreugdig ben. Ik gevoel nu dat hij dáar was, toen we van winter slempten in de ontuchten, en dat hij zag in mijn oogen toen deze lente mij ernstig miek. — Thans loomt en zinkt de zomer, en naar mijn mond neigt weêr zijn vochtige kus; en 'k weet vermoeid dat ik hem weêr meê-lijdend en hartstochtelijk beminnen ga....

Gij rilt?

III.

Stervend Man.

De oude man zei, glim-lachend als naar eene verte:

— Zeker wil ik spreken thans, o kinderen die áan me staart, en ziet hoe mat mijn handen lichten in mijn duister kleed, en zwijgt en niet wilt angstig zijn; en gij, jonge menschen, die met verre kudde komt, een neurie-lied op uwe lippen als koelen honig, en veel verlangen; en ook gij, vrouwen die de vrome en zorgende blijdschap weet van zoogende borsten; en mannen met rustend landallaam dat zwart-geteekend op den hemel staat; en grijsaards die míjn wijsheid dragen wilt naar úwe wijsheid, als nieuwen druif naar ouderen wijn, en zoeteren glim-lach voert;

— Zeker wil ik spreken, waar gij nader treedt. 't Geluid mijner stem gaat door den luisterenden lucht, als hoorde ik een late bij. Ik wil tot u spreken, en u zeggen hoe ik leefde, ik die oud geworden ben, en me sterven gevoel. En ik heb de meening dat mijne woorden zullen zijn als ploegen met blinkend hecht in uwe hand, o needre menschen, en de herinnering mijner dagen een zaden-dragende voren, lijnend door uw herdenken....

— Zeker wil ik spreken het láatste;

— maar gaat even op zijde, eerst;

want ziet:

De getrouwe zeug van iederen avond verlustigt weêr, met stil loopen van hare pooten in de veie wei daar-ginds, en laatste klaarten malve op hare huid, en wroeten met nijveren snoet in 't hooge halmen-gras, bij genoeglijk knorren, — verlustiget weêr, als te elken avond, mijn brekende oogen. En ziet: veertien levende jongen heeft ze, waarachtig....

IV.

Stil-leven.

De pas-gewasschen keuken-tafel is nat nog in de gleuvige reten, en klam tot op het been van mijn huiverig-voelende hand. Er gaat een meisje voorbij dat magere sleutel-beenen heeft onder een dun zwart jurkje. De zaterdag is weenend van de daken, en de straten zijn vreemd-ijl. De hoeven van een paard zijn als rijdend naar een geheim gevecht. Ik luister....

— Maar gij zijt, die me troost, waar ik me keeren kan naar uw schoonheid, o tinnen schotel van verschoten blauw dat grijst in stoffig glimmen, en draagt, — getaand in 't spieglen van uw vlak haar wazend beeld —: deze beurschende perzik. — De muur is grauwend als oude doods-kaarsen. Een nijdig mes dreigt op de tafel. In een dik glas staat verschalende wijn.... Maar gij zijt, die den herfst nog niet gesloten hebt achter zware deuren, o perzik en o schotel, en die zegt dat mij de vréde wacht....

— De venster-ruiten rillen rammelend, waar een ossen-wagen voorbij-gaat. Het huis is nat zwijgend. Ik verschik de plooien van mijn kleed niet.

VERZEN

DOOR

L. S. HIJLSMA.

Bekentenis.

Aan Ida.

I.

Ik hoor zoo gaarne uwe held're woorden,
Hun zuiv'ren zin en klaren klankenval,
Weerklinken tot mijns harten diepste hal,
Als gouden snare' ontvloten harpaccoorden; —

Alsof een beekje murm'lend langs heur boorden,
Zich klaat'rend kronkelt door een donker dal; —
En lachend volgen mijn gedachten àl'
Heur golfjes, die mij oor en hart bekoorden.

Zoo gaarne voel ik, hoe voor uw gemoed,
Voor uwe oogen, 't mijn zich moet onthullen:
't Is of dan heel mijn ziele zingen moet, —

Alsof een zonnestraal van wond'ren gloed
Opeens mijn diepste wezen gaat vervallen,
En van heur licht mijn voorhoofd lichten doet.

II.

Want na de zonne uwer open oogen,
Tot uwe stem heeft zich mijn hart gericht; —
En zie: — de glans van uw verklaard gezicht
Heeft in mijn binnenst iets heel liefs bewogen.

In deernis hebt ge eens het hoofd gebogen,
En mij geheven in uw zuiver licht, —
Gedoogd, dat sinds dien schoonen dag zich dicht
Mijn voeten naast de uwe richten mogen.

Ik ken den eenvoud uwer schucht're schreden,
En weet, dat gij in uwen ootmoed meent,
Dat van de Schoonheid zij nog verre treden; —

Doch zie, als zelden, beide in u vereend, —
En vaak heb ik in stilte mij beleden,
Hoe al mijn schoon úw schoonheid is ontleend.

Verlatenheid.

De avond zonk; — uit wolkenbank en -kop,
Die met een donker floers den hemel dekken,
Dreigt zwarte nacht, — en somb're schaûwen strekken
In dichten damp zich om der boomen top; —

Zij zijgen neer, in doode omhelzing, op
De aarde, uit wie ze een vochten nevel wekken, —
Tot alles weent, — en stille tranen lekken,
In stagen regen, klaag'lijk, drop na drop....

En voor die rouwe is de mensch gevlucht,
Dien licht en vreugde aan het leven binden,
Wijl hij slechts liefde zoekt en zoet genucht:

Ver in de verte sterft het stadsgerucht;
En door de huiverende boomen zucht
Alleen het droef gesteen der kille winden....

Morgenstemming.

De morge' is nauw uit neev'len opgeblonken
En schemert bleek om 't sluimerend geboomt',
Waar met het duister nog de zanger droomt,
En loof en lied in zwijgen zijn verzonken — —

Doch daar vaart zacht een zuchtje door die loomt':
't Geblaert' der popels wemelt weelde-dronken; —
Een tortel klept — daar heeft zijn roep geklonken,
Van ver herhaald, waar goud den hemel zoomt — — —

Daar slaat een vink, — een lijster tjuikt en schalt, —
Een leeuw'rik stijgt, en peilt den blauwen hoogen — —
De zon verrijst — 't is àl met licht omtogen — — —

En ik schrijd stil, en houd het hoofd gebogen,
Wijl al die rijkdom rond mij nedervalt, — —
En voel mijn lokken door den wind bewogen — — —

Mei.

't Is Mei omhoog, waar witte wolkjes krinken
Aan 't open blauw, dat in het zonlicht bloeit, —
't Is Mei omlaag, voor wie die weelde drinken,
Met de ademgeur, die uit het loover vloeit.

Zie, hoe door 't gras de boterbloemen blinken,
In donker groen de rhododendron gloeit, —
Zie Meidoorns witbemoste twijgen zinken
Langs bruinen beuk, waar licht in duister stoeit! —

De popel beurt zijn slanke pluimen hoog,
Het berkje trilt, welks blaren 't koeltje minnen, —
Kastanje pronkt met breeden torenboog — —

En ik aanschouw in hen wie mij bezinnen:
Uw lach, uw lokke', uw vochtig glanzend oog — — —
Omlaag, omhoog, is 't Mei, — — en Mei van binnen!

DEMONEN VAN DE NOTRE DAME

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

Verwoed-fantastisch staat het groote heer
Van hoondemonen op den ommegang,
In grammen toorn of onverschillig-wreed,
In spottend peinzen om de wereldklucht.
Zij lachen om het zwoegend „tout Paris"
Om rechtsgeleerden die met breede bef
Van onschuld voor de schuld'ge borst te pronk
Het recht verdraaien; om den heer curé
Die met zijn zaal'gen zalfblik hemelwaarts
Aan vette kippen denkt en .... nog wat vets;
Om den geleerde, wiens verschrompeld vel
En stokkerige gang doen zien dat hij
Met harden wellust naar 't antieke streeft;
Om den heer dichter met zijn zwier'gen kop
En flabberdasje, wiens breedrand'ge hoed
Een hoofd vol toekomstvizioenen dekt;
Om der cocottes hellen zilverlach
Waarmee 't begeerig manvolk wordt gelokt;
Om 't blokkend bocken van 't quartier latin;
Om 't zuip'rig joelen op den mardi gras;
Om 't kruip'rig bidden in de Madeleine;
Om beursgeschacher, hooge politiek,

Om biecht, Boeddhisme, Morgue en Moulin-rouge,
Kerk-inventarizeering en verweer,
Om republiek en cesaropapie,
Om vrije liefde en wettig huwelijk,
Om allo- en om hoemœopathie,
Om moord en doodslag en genadebrood,
Om braafheid, deugd en felle liefde en haat,
Om kunst en wetenschap, philosofie,
En al wat verder hart en brein beweegt....
Op alles reeg'nen zij hun kouden spot
In grimmige beweegloosheid verstard,
Of door den beitel tot gebaar van haat
En woeste wreedheid eeuwiglijk verstijfd,
In houding die zij houden voor altijd.
Zoo staan zij daar tot werkzaam steen gestold,
Belachend 's werelds ernstig-droeve klucht,
Het levenskarnaval, het levensleed,
Het leven van den tragi-comicus,
Die mensch zich noemt, en om een weinig lof
Van medemensch, of kus van vrouwenmond,
Of rink'ling van wat geld,.... uit plichtgevoel,
Uit meêlij of uit zuiv're mensch'lijkheid
Slooft, draaft en slaaft en rust'loos zich vermoeit
Alle de dagen van zijn kort bestaan.

ZIJN DROOM VAN GELUK....

DOOR

FOKKO BOS.

I.

Uit de wat donkere vestibule van het burgerschool-gebouw stond hij eensklaps, nu de zware deur achter hem was dichtgevallen, in het zon-heldere buiten, waar het licht rondom van den fel-heeten zomerdag zijn oogen pijnlijk aandeed. Een paar seconden bleef hij staan op het grijze hardsteenen stoepje en zag met knippende oogen naar den schel-witten grintweg, waar enkelen van zijn collega's, de leeraren, in een donker groepje bijeenstonden. Zij praatten en lachten, kijkend naar eenige leerlingen, die, blij met den vrijen Woensdag-middag, hun tasschen of losse boeken hadden neergeworpen aan den kant van den weg en nu over de sloot sprongen naar het weiland tegenover de school. De directeur was er ook bij; hij had gedacht, dat die nog in zijn kamer was, en hij was ditmaal met wat schuwen tred daar voorbijgeloopen. Want Torringa, de oudste leerling der hoogste klas, had het er dezen morgen weer eens op toegelegd hem te treiteren, de anderen waren willig meegegaan met den belhamel, en er was eenige minuten heel wat leven geweest in zijn klasse. Zouden de andere heeren er niets van hebben gemerkt? Hij schaamde zich eigenlijk over het gebeurde, verweet zich, niet krachtig genoeg op te treden in zoo'n geval. Maar 't was iets ongewoons aan deze school, met niet veel leerlingen, de hoogste klasse dit jaar maar acht; 't kwam misschien van de enerveerende warmte, of van de blije wetenschap der jongens, dat de vacantie naderde. Hij bleef nog even stilstaan, voor de groote donkere deur, en zag naar de jongens, die over de sloot wipten, bij tweeën en drieën tegelijk, aangezet door den leeraar in de gymnastiek, een forschen, gespierden kerel, met

rechte militaire houding en een dikken rood-bruinen snor, naast wien hij zich altijd min en zwak voelde. En nu zwaaide de gymnastiek-leeraar zelf, na in zijn handen geklapt te hebben, met een aanloop, hoog boven van den wal over de breede sloot, en kwam recht op zijn voeten neer, zonder een oogenblik te wankelen.

— Kom Mensingh, doen we hem dat eens na? riep de docent in 't Fransch hem toe, terwijl hij langzaam, met eenige boeken onder den arm, over het klinkerstraatje naar 't hek aan den weg schreed. Hij begreep, dat de Fransche leeraar 't niet meende, een klein, wel kittig en levendig mannetje, maar met een stijf been en een langen al grijzenden baard. Als een moppige vent stond die in 't dorp aangeschreven, en ook Berthold Mensingh lachte vaak mee om zijn grappen, elk oogenblik bang echter, dat hij zelf weer het mikpunt zou worden van zijn, dikwijls wel goedigen, maar plompen spot. Ook nu voegde hij zich bij 't groepje, glimlachend en hoofdschuddend, zonder een woord te zeggen.

— Toe, Mensingh, waag het maar es, jij hebt lange beenen, jij komt er wel, zei de gymnastiek-leeraar, nu teruggesprongen, even hijgend en zich het vol-roode gezicht wisschend met zijn zakdoek.

— Als jij er over springt, spring ik er in, beloofde de collega voor 't Fransch.

Berthold Mensingh glimlachte gemaakt, wat sullig staande bij de anderen; hij zon op een réparti, die hem gewoonlijk te laat inviel.

— Jawel, zei hij maar.

De directeur, altijd deftig-kalm, meestal met een wat hautainen glimlach op zijn bleek gezicht, leidde de aandacht af.

— Dat is met de warmte nog niet zoo kwaad, meende hij en scheidde zich van het groepje. Ik ga naar huis, me eens verfrisschen.... Dag heeren.... Loopt u met me op, meneer Mensingh?

Ze moesten wel denzelfden weg, woonden beiden in het dorp, maar liepen toch niet vaak samen, want de directeur ging gewoonlijk later weg. En Mensingh, al was hij nu al tien jaar hier, sloot zich niet makkelijk aan. Meest altijd had hij een gewaarwording, alsof hij niet bij zijn confrères hoorde, alsof ze van hem afstonden, en nooit ging hij geheel op in hun intiemiteit van grapjes-maken en lachen, of ernstig en luidruchtig spreken over alledaagsche dingen. Zesenveertig jaar nu, leidde hij op dit groot landbouwdorp een stil leven van soms ijverig studeerenden, maar ook

dikwijls droomenden man, die dag aan dag zich uiterlijk bewoog tusschen zijn leerlingen en in steeds hetzelfde kringetje van de dorpsnotabelen, waartoe hij en zijn collega's gerekend werden. Maar innerlijk onderging hij er zijn eigen leven in zijn rustige studeerkamer met de groote boekenkast, zijn leven van studie na zijn niet moeilijke dagtaak, zijn leven van stille bespiegelingen met vage soms diep ontroerende droomen van wat hij wilde en wenschte van de toekomst. Droomen echter, die hij angstig-stil verborg, als hij bij anderen was, omdat hij dan ze vreesde te zijn als kleurige, broze zeepbellen, uiteenspattend bij de minste aanraking met de massieve werkelijkheid van 't alledaagsche....

Dat de directeur hem nù vroeg, mee op te wandelen, had, hij begreep het, een reden: het lawaai in zijn klas in 't laatste uur. Dat was zoo de manier van den leider der school. Hij wilde gaarne heerschen, zich den superieur toonen, was toch bang voor sommige leeraren, hield ze liefst allen te vriend. Want hij had ze noodig, om leerlingen te krijgen, nieuwe leerlingen, die aan het toelatings-examen voldeden, waarmee soms de hand gelicht moest worden, opdat de school zou bloeien, meer bevolkt worden en er geen sprake kon zijn van opheffing. Want ze was nooit heel vol, deze burgerschool, in een uithoek gelegen, op het platteland. En de directeur kwam telkens in botsing met sommige docenten, met den leeraar in 't Fransch vooral, die zich maar niet gauw voldaan wilde toonen, met wien hij het altijd bij de admissie-examens aan den stok had. Die meende, dat de qualiteit der leerlingen de school moest opheffen, terwijl de directeur beweerde, dat eerst de quantiteit er moest zijn, dan kwam de qualiteit van zelf.

En beiden hadden zij hun partij, maar die van den directeur was het sterkst. Berthold Mensingh stond in den beginne altijd tusschen de beiden, voelde sympathie voor het idee van den Franschman, had ook liever leerlingen, die flink ontwikkeld waren, maar eindigde steeds met zich aan te sluiten bij den directeur....

— Het is maar eens verbazend warm, meneer Mensingh, begon de directeur. Geen wonder, dat de jongens ook wat onrustig zijn. Maar dat moet een grens hebben. Was er bij u niet wat lawaai in de derde klas van morgen?

— Ja, meneer, dat was weer die Torringa....

— Dat is een bengel. Goed aanpakken, meneer Mensingh.... Ik heb trouwens nooit met hem te stellen. Wat voerde hij nu weer uit?

Mensingh begon te vertellen. In 't begin van de les in de geschiedenis had hij een bijzonder geluid gehoord in de klas, alsof er een groote bromvlieg tusschen de banken vloog. En 't geluid was al sterker geworden, kwam van verschillende kanten en toen had hij gezien, dat een jongen dicht bij hem met den voet over den vloer wreef, en alle jongens hadden een lucifer onder den voet, dien ze met den schoenzool over het hout heen en weer rolden. Maar 't was bij Torringa begonnen, den dommen, verwaanden, schatrijken boerenzoon....

— En kon u dat niet dadelijk merken, meneer Mensingh? Dat is jammer! Dan had u hem bij mij kunnen sturen. Maar nu de heele klasse!.... Toch had ik ze maar na twaalven school gehouden, allen, tot twee uur desnoods.... Wezenlijk, meneer, u moet er nu boven blijven. 't Ging goed in de laatste jaren; ik zou niet gaarne willen, dat we weer de tooneeltjes kregen van vroeger. Dat is voor u onpleizierig en voor de school natuurlijk niet goed.

— 't Is die Torringa.... Dat is de belhamel, die de anderen aan gang brengt. Ik heb er anders geen last mee.

— Nu ja, er is altijd een zoo bij. Maar daarvoor moeten we juist oppassen, we moeten toonen, dat we een persoonlijkheid zijn, dat we paedagogische kracht hebben. Anders is ons werk toch niet zoo moeilijk.... De leerlingen moeten weten; dat ze geen loopje met ons kunnen nemen, niet waar?.... Bij Heijmans, die toch anders zijn uiterlijk niet mee heeft, zullen ze zooiets niet wagen....

Neen, dat moest hij toegeven. Hij had eens den Franschen leeraar, hoe klein hij was, den grooten Torringa, een kerel als een boom op achttien jaar, de deur der klas zien uitwerpen in den gang, omdat die de „Mots et Expressions" van Delinotte op zijn knie onder de bank had liggen, toen hij er uit verhoord werd!

— Vindt u 't nu goed, dat ik Torringa eens bij me laat komen morgen, meneer Mensingh? Ik zal hem eens op zijn vingers tikken en we willen hopen, dat het helpt.... Maar u moet dan ook uw best doen, werkelijk, u moet flink optreden..... Dag, meneer Mensingh, tot morgen....

Zij waren even blijven staan bij een zijwegje, waar diepe wagensporen door 't rulle gele zand liepen, met aan den kant een hobbelig-bestraat voetpad. De directeur knikte neerbuigend-vriendelijk en sloeg den zijweg in, waar hij een kleine villa voor zich

had laten bouwen. Mensingh ging verder de dorpstraat door, langzaam in de zonnehitte, die hem blakerde, zóó vol gedachten, dat hij niet als andere middagen de schaduw zocht van de meest lage huisjes. Hij voelde zich neergedrukt door de koel-correcte, toch wel goedig-bedoelde woorden van den directeur, waarop hij zoo weinig had weten te zeggen. Dàt was het juist, wat hem ontstemde: dat hij zich altijd zoo klein vond bij anderen, nooit eens sprak, ferm, overtuigend, uitdagend, zooals hij zich voorstelde als hij zat op zijn stille studeerkamer....

In zijn huis liep hij dadelijk de gang door naar de achterkamer, waar om twaalf uur altijd de koffie gereed stond. In den regel zat Tine, zijn schoonzuster, evenals vroeger zijn vrouw, op haar vaste plaats aan de tafel, stond zijn stoel tegenover haar klaar en schonk zij hem, als hij binnenkwam, het eerste kopje in. Nu was er niemand, maar bijna onmiddellijk kwam Tine uit de keuken.

— Dag Berthold....

Ze begroette hem met een knikje, de handen vegend aan den boezelaar; haar rood, vleezig-vol gezicht gloeide.

— 't Jammer, begon ze dadelijk, nog voordat ze ging zitten, mijn tulband is bedurven, en ik heb er een ons krinten en een ons sucade in 'daan.... Zonde, hé?.... Maar 't lag hum aan de gist, hij is niet 'rezen, hij sel stief worren as klei.... Dan lus jij hum niet.... Echt jammer, hé!

Hij was ook gaan zitten, stil-luisterend naar haar woorden, voor de helft in dialect. Daar was hij aan gewoon. Maar hij voelde zich prikkelbaar-korselig worden door de „hé's", tusschen haar zinnen gestrooid. Dat was nu weer een aanwensel van haar, zooals zij vroeger een tijd lang om een haverklap had gezegd: Ik denk zoo! Dat had zij afgeluisterd van de vrouw van den secretaris, uit Transvaal teruggekomen, die zóó het: „I think so!" der Engelschen had overgezet in haar Hollandsch.

— Ja, hé? spotte hij gemelijk-grappig.... Wat ben je weer royaal met je hé's, Tine.

— Vin jij 't zoo leelijk? Ik niet, hoor.

— Alle aanwensels zijn leelijk....

— Nou, Evaline van den directeur zegt 'et ook, en die heeft 'et van de kostschool.... As je 't daar verkeerd leert, mos jij Emmy er ook maar niet heen sturen....

— Je zult er wel gauw weer af zijn, hernam hij kalm-onver-

schillig nu, ik heb je al in geen maanden hooren zeggen: ik denk zoo!

Daar had hij haar vaak genoeg over onderhouden, maar 't had niets gegeven, tot zij er allengs mee was uitgescheiden, daar de Transvaalsche 't zelf ook, hier in Holland, had verleerd te zeggen.

— Jij most me maar es les in 't praten geven, zei ze, lachend zonder meenens, 't is toch je vak, hé?

Hij smeerde zich een broodje, antwoordde niet meer, voelend, dat ze boos ging worden. Het hielp hem toch niet, evenmin als vroeger bij zijn vrouw. Die had nog minder zijn aanmerkingen kunnen velen, had geen vertrouwen in zijn raadgevingen, noemde die vitterij. En al zei Tine dat niet, hij wist, dat ze zoo dacht.

Zwijgend zaten ze eenige minuten tegenover elkander, totdat Tine weer begon, pratend met vollen mond.

— Ik haal nou van den kruienier geen gist meer, 't is belegen goedje, heelemaal korrelig.... Bij den bakker krijg ik 't goed, maar dan mot ik der ook meel nemen, anders wil ie geen gist geven, en 't is bij hum twee sint duurder.... Da's begrootelijk, hé?.... En zoo hei je ook je niks aan den tulband, en je meel, je krinten, je sucade, je boter, alles zit er in, en eten doen we der toch niet van, net zoo min as de vorige week....

Hij schokschouderde even, wist niet, wat hij zou zeggen, stelde heel geen belang in dit huishoudelijk gedoe, waarmee ze hem altijd breed-uit lastig viel.

— Ik zou hem toch maar bakken.... Geef hem dan mee aan Aafje, voor haar moeder, raadde hij.

— 't Is toch schaande.... Maar 't sel me nou niet meer gebeuren.... Zeg es, Berthold, je overhemden worden minder, je sel zes nieuwe motten hebben.... Ik sel ze maar van graslinnen nemen, vin je niet?.... En dan mosten we ook noodig een half dozijn nieuwe lakens hebben. Maar wat ze hier in de winkels verkoopen is duur en slecht. Ik kon wel es naar stad gaan, naar de Dinsdagmart, daar mot een jood staan met een partij ongeregeld katoen, vertelde de kruieniersvrouw me, heel mooi, onopgemaakt, en dartig sint maar. Maar dan mot ik lakens met een naad nemen. Da's niet zoo erg, hé?

— Welnee, zei hij, begrijpend, dat dit antwoord haar 't liefst was.

— Vin je dan goed, dat ik Dinsdag maar ga?.... Je moch ook

wel es een nieuwen hoed hebben, Berthold, maar je wil zeker niet mee, hé?

— Laat me liever wachten tot de volgende maand, in de vacantie....

— Ik heb den vorigen keer, toen 'k in stad was, bij Witkamp in de Westerstraat mooie zwarte hoeden 'sien, van die slappe, met heel breeë randen en een gleuf. Die zou je wel goed staan en maar drie gulden....

— Da's goedkoop, antwoordde hij gedachteloos. Hij wist er heel weinig van wat zijn kleeren kosten: vroeger kocht zijn vrouw alles voor hem, nu Tine.

— En dan moch Emmy wel een nieuwe jurk hebben, as ze met vacantie thuiskomt van de kostschool. Misschien kan ik een mooien lap goed koopen, en dan sellen we samen de japon maken.... Ze mag nou wel een lange jurk dragen, — gauw zestien, hé?

— Zou het niet beter zijn, daarmee te wachten, tot ze komt, Tine? Het kind wil liever zelf kiezen, zooals je weet.

Er was altijd geharrewar tusschen zijn dochter en haar tante over de kleeren, en hij koos daarbij, schroomvallig, de zijde van Emmy, die een heel andere keus had, smaakvoller, chiquer, vond hij. Tine hield van degelijke zware stoffen, die jaren meegaan; zij zelf kleedde zich altijd in 't donker, 't liefst in 't vaal grijs of eentonig bruin, dat haar ouder, ordinairder maakte. En hij keek nu naar haar, een burgervrouwtje, met niets gracieus, geen kantje of strikje, aan haar bijna altijd gelijke kleedij, slecht-zittend, ruimplooiïg hangend om haar lichaam, zoodat niet uitkwam wat een forsch-rechte, gevuld-slanke gestalte zij toch had.

— Mij goed, zei ze minachtend op zijn aanmerking, as ze dan maar geen stofje kiest, dat floddert om je lijf en binnen een half jaar aan flarden hangt.... Je mot 'et natuurlijk zelf weten, hé, maar ze wordt daar op de kostschool wel wat nesterig. In haar laatsten brief schreef ze al, dat ze Mérode-haar droeg. Is dat niet as die juffrouw, die hier 'songen heeft, zoo heelendal over de ooren 'kamd?

— Ja zeker!

— En von je dàt nou mooi? Ik nièt, hoor....

— Och! antwoordde hij alleen. En zonder naar haar te kijken, wist hij wel, hoe zij 't donker haar droeg: in 't midden geschei-

den en plat langs 't hoofd gekamd, van achter in een dikken smaakloozen wrong gerold, waaruit punten oppiekten naar alle kanten. Nu schoof hij eensklaps zijn bord weg en stond op.

— Ik moet werken, Tine, vanmiddag.

Dat was hij zoo gewoon te zeggen, al jaren lang, als hij zich opsloot in zijn kamer, met zijn boeken alleen. Dan werd hij ook zelden gestoord, vroeger niet dan bij hooge uitzondering door zijn vrouw, nu niet door Tine. Deze maakte wel eens een opmerking, dat hij zich altijd afzonderde; hij had nu toch zijn akten, een goede betrekking, — wat brak hij zich zijn hoofd nog? Want uit den tuin zag ze hem er vaak peinzend bij de tafel zitten, de hand onder 't hoofd, of achterover leunend in zijn stoel, of vaker nog maar al door de kamer loopend, om de tafel heen, van den eenen kant der kachel in 't rond tot naar den anderen, en terug....

Tine vond dat dwaas en voor haar zelf ook vervelend, altijd haast alleen zittend bij de theetafel 's avonds; slechts zelden op visite of bezoek ontvangend. Nu Emmy ook sedert bijna een jaar weg was, soesde ze 's avonds eerst een uur over de Provinciale Courant, zich interesseerend vooral voor de advertentiën en de berichten van moorden en diefstallen, branden en ongelukken, begon dan te naaien of te haken. Ze had zich eerst haar leven hier anders voorgesteld, meende hem beter te zullen leiden dan haar zuster. Maar hoe goed en meegaand van natuur in haast alle dingen, aan zijn afzondering, 's avonds en op de vrije middagen, bleef hij vasthouden. Vroeger had zij ook verwachtingen gehad van intiemere verhouding, — zoovele weduwnaars trouwden met de zuster van hun overleden vrouw, en zij was toch een twaalf jaar jonger dan hij. Zij hield wel van hem, van zijn goedig karakter, zijn zachtmoedige oogen. Maar hij bleef altijd kalm, op een afstand tegenover haar, en nu dacht ze maar zelden meer aan wat ze eens had gehoopt, voelde zich wel blij, dat ze, al heel jong weduwe geworden, zich hier nuttig kon maken, onbezorgd kon leven, zekere achting genoot als zuster van een leeraar en in een kring kwam, die vroeger ver boven haar stond, dochter van een timmermansweduwe, een dorpsnaaister....

Zij was nu ook opgestaan, zette de bordjes, de kopjes en schoteltjes ineen om den onbijtrommel naar de keuken te brengen, daarna voor het middagmaal te zorgen. Daar deed ze altijd bijzonder goed haar best voor, had er pleizier in, telkens een nieuw schoteltje

te verzinnen, hield zelf ook van lekker eten. Maar aan haar schoonbroeder was haar moeite slecht besteed, hij was met alles tevreden, mopperde nooit over 't eten, zei echter ook maar heel zelden dat hij iets lekker vond, en dan alleen, als zij hem eerst opmerkzaam had gemaakt op een bijzonder gerecht....

Toen Berthold Mensingh in zijn kamer was, begon hij heel ijverig te doen. Hij legde eenige kwarto-vellen gereed, plaatste zijn inktstel schuin-recht daarachter, deed een nieuwe pen in den houder, schoof zijn stoel bij. Daarna stak hij een sigaar op. Want hij wilde aan 't werk gaan. Vanmorgen, onder 't eerste lesuur, had hij, bij de behandeling der onregelmatige werkwoorden, eensklaps een onderwerp voor een novelle gevonden. Al weken lang had hij gezocht naar iets, dat hem zou inspireeren, maar 't eene had hij voor 't andere verworpen, voordat hij er geheel in was. En hij wilde weer eens iets doen. Na 't verschijnen van zijn roman: „Stille daden", waren nu al eenige jaren verloopen; toen hij nog onderwijzer was en al door vergeefs solliciteerde naar een betrekking bij 't middelbaar onderwijs, was er een bundel novellen van hem in 't licht gekomen. Enkele tijdschriften hadden verzen van hem opgenomen, taal- en geschiedkundige periodieken eenige wetenschappelijke artikelen. Sedert den dood van zijn vrouw was er niets meer van hem verschenen, maar altijd had hij groote plannen....

En nu vanmorgen, terwijl een der leerlingen van de eerste klas het lijstje der negentien onregelmatige werkwoorden voor hem opdreunde, was ineens voor hem opgerezen een meisje uit het volk, een arm groote-stads-kind, uit de achterbuurt, een ontberend ellende-leven leidend, maar vol levenslust, vol passie-verlangen naar 't genot, naar al 't mooie in de wereld. Zich mooi wetend en zich sterk voelend om het Leven te dwingen, maar neergedrukt door een paar ouders, bekrompen-eerlijk, ouderwetsch-rechtschapen in hun overtuiging, dat men goed moet blijven en deugdzaam en dat men daardoor alleen gelukkig wordt....

Nu hij weer zat in zijn rustig-stille kamer, waar hij zich heel alleen voelde, waar de geluiden van buiten maar gedempt en verzacht binnenvloeiden, liep hij door het vertrek, met altijd dezelfde stappen over dezelfde patronen van het vloerkleed, langzaam den rook van zijn sigaar uitblazend. Dit leek hem nu een mooi gegeven, dat hij zou uitwerken tot een novelle, misschien tot een roman.

De stof was er voor: heel het uiterlijk leven van dit hard zwoegend, veel missend gezin, en háár innerlijk, haar zieleleven, dìt vooral, haar leven van gedroom en gemijmer, van stil verborgen verlangen. Hij zou het kunnen schilderen, de ellende van 't alledaagsch bestaan en ook het niet-geziene, het heimelijk-doorleefde, want hij kende beiden. Hij zou haar geven zijn eigen jeugd van ontberen en van innig-verlangend droomen en mijmeren. Want nu, terwijl hij al peinzend doorliep in denzelfden werktuigelijken stap, rees het meisje voor hem op, hooger en duidelijker, en idealiseerde hij haar weer, was zij niet meer, als in den beginne, een simpel genotwezen, dat haar ouders bedroog, maar een arm menschenkind met hooge aspiratiën.

En hij dacht aan zijn jeugd van stillen, eenzelvigen jongen. Wat waren ze toen met hun allen arm geweest, in dat stille dorpje, vader altijd ziekelijk, moeder een hard tobbend vrouwtje, vier kinderen met grage monden!.... Toch waren er toen wel mooie uren in zijn leven geweest, met dagen van hongerlijden, dagen van wel eens, dat er geen korst brood in huis was. Mooie uren ook en de mooiste altijd, als hij een boek had. Hij was anders dan andere jongens. Boeken waren hem meer dan menschen, zoover zijn herinnering reikte. Als jongen van acht jaar las hij den heelen bijbel, — veel anders vond hij niet in 't vaderlijk huis, tenzij dan den Enkhuizer Almanak, — en later speurde hij met gretige oogen naar elk gedrukt papiertje, naar elk nog zoo oud en onbegrijpelijk boekje om maar te lezen, te lezen. In den zomertijd ging hij ook, als andere jongens, naar den dominee, om oude kranten te vragen voor vliegers; — maar als hij er een pakje ontving, vluchtte hij er mee naar den zolder van zijn vaders huisje en las er in, alles: de hoofdartikelen, het buitenlandsch nieuws, de gemengde berichten, brokken feuilleton zonder begin of slot, zelfs de advertentiën hadden hem nog wat te vertellen, wekten in zijn verbeelding voorstellingen van mooie dingen, die hij later zou hebben.... En als zijn moeder naar haar werkhuizen ging, naar den kruienier of den bakker, keek hij haar, voor ze de deur achter zich dichttrok, veelbeteekenend aan en zei: „moe!" Dan knikte zij en dat was een stille belofte: ze zou in haar werkhuis rondzien, of ze geen boek vond slingeren en dan zou ze vragen, of ze dat voor een paar dagen mocht meenemen voor haar jongen....

Dit zijn leven als kind, — waarom zou hij het niet schenken

aan het stadsmeisje, in háár omgeving?.... Hij zou haar schilderen als hij zelf was in zijn jeugd, een in zich gekeerd kind, dat meest altijd zat te lezen of te mijmeren, dat maar zelden eens uitgelaten-wild meespeelde met andere kinderen, dan gauw gekrenkt werd door een enkel ruw woord soms, niet zoo kwaad bedoeld, en stil wegsloop.... Als kind reeds zich onbegrepen voelend in haar omgeving en verbergend stil in zich droomen en wenschen. Zooals hij dat gedaan had, zooals nooit iemand iets had geweten van zijn stille, eerbiedige, dwepende neiging voor de kleine Margot, het blonde dochtertje van een gezeten landbouwer, dat hem zelden had toegesproken, en maar ééns heel vriendelijk tegen hem had gelachen, toen hij haar bal opvischte uit de sloot, zonder er zich om te bekommeren, dat hij natte voeten kreeg....

Maar verder?.... Verder kon hij háár geschiedenis niet paralel laten loopen met zijn leven. Want hij was altijd gebleven de droomer.... Als jongeman ook nog.... Naar 't uiterlijk bedaarde, vlijtige leerling op de Kweekschool voor onderwijzers, waarvoor de schoolmeester op het dorp hem opleidde, pleizier als die had in den schranderen, ijverigen jongen.... En daarna onderwijzer op een ander klein dorp, vijftien, zestien jaren lang, al maar studeerend, werkend, mijmerend, al verder zich verwijderend van zijn vrouw en zijn geheele omgeving, — uitziend naar het mooie en groote, dat in zijn leven zou komen, dat hij opriep, soms gewelddadig opriep, door aan de kleine Margot uit zijn kinderjaren te denken....

Ineens werd, heftig hem storend, de kamerdeur geopend.

— Mag ik effen? vroeg Tine, met een vriendelijk lachje om de deur kijkend.

Hij bleef pal staan, midden in de kamer, met dien norschen trek op zijn gezicht, dien zij er altijd zoo leelijk vond, die haar bang maakte en kregelig deed worden.

— Wat is er? vroeg hij heel kort-af.

— Nou!.... Een boodschap van den notaris en of we van-avond komen kaarten inplaats van Zaterdag....

— Dat is me ook wat!.... Ik zit nu juist midden in mijn werk!

— Zoo!.... Maar of je dat nou van-avond of morgenavond doet, dat sel toch wel 't zelfde wezen, hé?.... Maar as je niet wil, sel ik 't zeggen....

Zij bleef bij de deur staan, hem aankijken. Ze wilde zelf graag:

want terwijl de heeren aan de speeltafel zaten, gingen de dames praten, bij een glaasje wijn, of brandewijn op abrikozen, wat zij altijd koos, omdat de notarisvrouw dien zoo heerlijk had, en met een gebakje. Zoo'n visite was voor haar een gebeurtenis in haar wel bedrijvig, maar altijd gelijk sleurleven. Twee andere leeraren van de burgerschool waren ook altijd van de partij, de tongen kwamen los, en zij voelde zich gestreeld de gelijke te worden gerekend van de andere dames, en de dikke reeds grijzende notaris maakte haar zelfs een beetje 't hof, hield heel lang haar hand vast bij 't afscheid-nemen, en kneep haar, als hij 't ongezien doen kon, in den arm, met een glimlach op zijn vol-rood gezicht en grappig-dichtgeknepen oogen. Zij was nu bang, dat Berthold het zou afzeggen, wilde toch niet laten blijken, dat ze zoo graag wou.

— Nee, da's voor mij niet 't zelfde.... Dan ben ik er weer uit....

Zij haalde de schouders op, begreep daar niets van.

— Sel ik dan maar zeggen, dat je niet ken? vroeg ze bedaard-vriendelijk blijvend, toch geraakt, dat hij zoo heelemaal niet gaf om het pleizier, dat zij er van had.

Hij liep nu weer door de kamer, dacht wel degelijk aan haar, wilde 't niet weigeren om haar.

— Je weet wel beter.... We kunnen er immers niet best af, beweerde hij. Ik ging anders liever niet.

— As je nou maar zegt, wat je wil....

— Nu dan, 't is goed.... We zullen gaan....

Tine zei daar maar niets op, was al blij, dat hij toch toegaf. Zij trok de deur achter zich dicht, liet hem weer alleen. Hij liep opnieuw door de kamer, voelde zich nu ineens down, neerslachtig. Altijd vervelend vond hij dat kaartspelen, iedere week een avond. In 't eerst had het hem wel wat opgewekt, uit zijn gewonen doen gebracht, vond hij 't pleizierig, als hij een goed spel in handen had, als hij een mooien troef kon uitspelen, — nu zat hij er in den regel lusteloos bij, wierp zonder ambitie zijn kaart op tafel en haalde zich daardoor wel eens gemopper van zijn partner op den hals....

* * *

't Was middernacht, toen de visite bij den notaris afliep. Ze was heel geanimeerd geweest, er was nog al eens gelachen om de

grappen van den leeraar in 't Fransch; de dames hadden roode gezichten van de glaasjes op abrikozen en van haar gepraat, de heeren waren opgewonden geworden van het kaartspel in de broeiwarme en door den tabaksrook blauw-wasemende kamer, waarvan de vensters gesloten bleven, omdat de tengere mevrouw Heijmans niet tegen den minsten tocht kon. Nu stond het gezelschap in de koelere gang voor de wijd-open voordeur, waar de donkere nacht naar binnen keek. In den vooravond had het een beetje gedonderd en nu viel de regen zeurig-eentonig neer.

— O gossemijn, Berthold, nou heb jij geen paraplu meenomen, en ik heb mijn nieuwen hoed op! riep Tine ineens verschrikt uit.

— Dan zwaait je zwager maar heel snel zijn stok boven je beider hoofden, — als hij 't snel genoeg doet, vallen de meeste druppels je voorbij, grapte Heijmans.

Allen lachten, Tine hardop, luid-klinkend.

— U krijgt van mij een paraplu, mevrouwtje, beloofde de notaris en sloeg met een spontane beweging zijn groote handen om Tine's gevulde armen. De andere dames en heeren wonen dicht bij, u moet het verst.

Hij nam een paraplu uit den stander en gaf die haar over, grappig-buigend en lachend.

— Wel zeer bedankt, meneer, zei ze. Zie zoo, Berthold, nou bennen we 'wapend....

Zij gaf het regenscherm aan haar schoonbroer, en toen deze het opgestoken had buiten de deur, nam ze dadelijk zijn arm.

— Dag, — dàg, — allemaal! herhaalde ze nog eens, zich omkeerend naar 't groepje, dat den anderen kant opging, naar een zijweg van 't dorp, waar 't gemeentebestuur indertijd, blij met de Burgerschool met drie-jarigen cursus, een vijftal huizen voor de leeraren had laten bouwen, en die, niet duur, verhuurde....

Op den doodstillen donkeren grintweg, waaraan, even buiten 't dorp, de notaris woonde, liepen Berthold en Tine nu dicht naast elkaar, tegen den neerkletterenden regen in. De lantarens gingen om elf uur uit, en nu de voetstappen der anderen niet meer weerklonken, was het, of ze heel alleen waren met hun beiden tusschen de ruischende boomen aan den kant en onder den ritselenden regen in de bladeren. Hier en daar zagen ze slechts een flauw nachtlichtje in de donkere massa van een huis en de grintweg grijsde vaal op en knarste onder hun voeten.

Tine hield stevig zijn arm vast, en hij voelde warm haar hand door zijn mouw heen en haar lichaam dicht naast zich, met hem voortbewegend in gelijken pas, haar rok soms slingerend om zijn beenen. Zoo voortloopend in den koelen regen, die verfrischte, leefde hij op, had hij een sensatie van iets ongewoons, iets ontroerends, vergat hij, dat het Tine was, die zoo die zoo dicht tegen hem aandrong.

Maar toen begon zij te praten.

— Prettige menschen toch, hé? Is die notaris geen aardige man?.... En zij ook.... Weet je, Berthold, ik sel ook es abrikozen op brandewijn inmaken, — Wat is dat lekker!.... Mevrouw wou me 't recep geven, maar ze heb 'et vergeten.... Da's niks, dan ga 'k er over een paar dagen es heen.... Heb je gewonnen?

— Nee, verloren, — twee kwartjes....

— Da's jammer, hé?

— Och, antwoordde hij eenvoudig.

— Maar daar heb je ook je sigaren en je wijn voor 'had, en je pleizier, wat?

— Ja, zei hij. Maar hij dacht er aan, hoe hij zich bijna den geheelen avond had verveeld. Eerst in 't begin, bij de praatjes over dorpsaangelegenheden, waarin hij geen belang stelde, toen onder 't kaartspel. De notaris wilde altijd pandoeren, hij zelf whistte liever. Vanavond had hij 't spel al heel erg langwijlig gevonden, aldoor aan wat anders gedacht. Aan zijn novelle ook, die dien middag heelemaal niet meer had willen vlotten. Hij kon dat meisje niet vereenzelvigen met zich, er geen heldin van droomen naar genot van maken.... En aldoor had hij slecht gespeeld. Eens toen zijn klaver-aas meeging met den notaris, die pandoer wou maken, had hij op diens troefboer zijn troefnegen gegooid en toen later het aas kwam, had hij daarvoor alleen zijn heer gehad, was de slag verloren. Een stommerd had de notaris hem genoemd, want het was een opgelegde pandoer geweest, en nu door zijn gedachteloosheid verloren. De tegenpartij had gelachen.

Den heelen avond was hem dat oogenblik blijven hinderen. Nu eerst voelde hij zich weer vrijer, en nu kwam Tine hem kwellen met haar praatjes. Een oogenblik had hij vergeten, dat hij haar hand op zijn arm voelde, en bijna had hij dien steviger tegen zich aan willen drukken, in een opwelling van even passie-gevoel. Maar nu liet hij losser zijn arm hangen, terwijl zij voortbabbelde

over den avond, over de menschen en hun doen, over 't nieuws dat zij gehoord had, — zich uitsprekend op den eenzamen weg, vrijer nu tegenover hem, aan zijn arm, en nog vol van de pret, die zij had gehad op de visite....

En in de duisternis, die hen omgaf, zag hij toch wreeder en duidelijker dan ooit in haar de zuster van zijn vrouw.... Zijn vrouw, naast wie hij bijna al de twintig jaar van hun huwelijk had geleefd als naast een vreemde, steeds missend iets, waarnaar hij altijd had uitgezien. Iets, dat soms in zijn droomen tot hem was gekomen, als hij dacht aan de kleine Margot uit zijn kinderjaren. Wat zijn vrouw nooit voor hem geweest was, — het eens zoo mooie dorpsnaaistertje, dat hij als heel jong onderwijzer had getrouwd, omdat hij zich toen alleen voelde op een vreemd dorp, omdat zij hem had aangehaald, zich hem had gegeven.... Later was zij een tobbend vrouwtje geworden, altijd klein-burgerlijk gebleven, zuinig en zindelijk, een goede huishoudster met het zeer kleine inkomen, twaalf gulden in de week, dat hij al dien tijd had op zijn dorp. Maar zij had nooit iets begrepen van zijn streven, er nooit iets voor gevoeld. Dat hij studeerde voor zijn akten, tot diep in den nacht, kon ze waardeeren, het opende hun het uitzicht op een betere bezoldigde betrekking. Doch van zijn gedichten begreep ze niets, van lezen hield ze niet en over zijn roman was ze telkens weer in slaap gevallen. Hij vergaf haar dat wel, — hij vergaf haar alles, het was hem allengs geheel onverschillig geworden, hoe zij over zijn werk dacht. Soms had hij medelijden met haar, en in hun kinderen kwamen zij elkaar wel wat nader. En toen de beide oudsten, heel jong nog, stierven, voelde hij bij zijn eigen smart een groot verdriet over haar uitbundige droefheid. Ook speet het hem voor haar, dat hun jongste, een meisje, nu bijna zestien, zoo jong als ze toen was, zich geheel bij haar vader aansloot, hem telkens liet blijken, onbewust, hoe weinig sympathiek zij haar moeder vond, die als leeraarsvrouw parvenu-achtig ijdel deed, en meest alle dagen keef met het dienstmeisje, dat het haar nooit naar den zin kon maken....

Wonderlijk wel, had zijn vrouw bijna geen leegte achtergelaten in het huis. Dat kwam, omdat Tine, haar zuster, nu de huishouding deed, even zuinig, even zindelijk, allengs even bedisselend. Tine geleek op haar, schoon jonger en mooier dan zij in de laatste jaren, een groote forsche gestalte, met gezond blozend gelaat en

klare bruine oogen. Ook minder tobberig, opgewekter van aard, had hij er soms pleizier in, als zij gul en hartelijk lachte met prettig-oolijk half toegenepen oogen. Maar zij was ook even kleinzielig en onontwikkeld, ging geheel op in de daagsche beslommeringen, in het geestloos-praatzuchtig gedoe van het dorpsleven. En hij was soms in angst voor haar, voor haar verwachtingen van het leven in verband met hem, voor de toespelingen, die men op hun verhouding maakte, en daarom meed hij zorgvuldig alle intiemiteit met haar.

Ook nu, terwijl zij zich al dichter tegen hem aandrukte in den neerstroomenden regen, en zijn been soms verward raakte in haar ruimen rok, wat haar deed gichelen, verlangde hij bij huis te zijn, dat ze zijn arm zou loslaten. Snel gaf hij daar de parapluie aan haar over en ontsloot de deur.

— Wil je nog een stukske eten? vroeg ze.

— Neen, het is al laat. We zullen maar naar bed gaan.... Wel te rusten....

— Slaap lekker, Berthold...

Zij begreep, dat hij uit zijn humeur was.

In zijn kamer stak hij de lamp op, geeuwde, voelde zich moe en toch niet slaperig. Zou hij nog een sigaar opsteken, nog eens een uurtje nadenken? 't Zou toch wel niets geven, hij zou zich weer allerlei nesterijen in 't hoofd halen. Dacht hij nu al niet met eenige ontstemdheid aan de eerste les morgen, in de derde klas, en aan Torringa?

Toen zag hij op de tafel een brief liggen, uit de hoofdstad der provincie. Haastig las hij de regels, en liep snel de gang in. Door een kier der deur zag hij in de huiskamer licht.

— Ben je nog op, Tine? vroeg hij.

— Ja, is er iets? zei ze, verwonderd hoorend naar zijn opgewekte stem. Zij zat bij de tafel, met de krant uitgespreid voor zich en was bezig heur haar los te maken.

Hij trad met een blij-lachend gezicht binnen.

— Ik heb een mooien brief ontvangen, Tine!

— Is er een prijs op ons lootje 'vallen? vroeg ze verrast.

— Nee, maar ik heb dit nog liever. Een schrijven van een meneer Van Hoogheem, of ik een lezing wil houden voor de Nutsafdeeling in de stad.

— Zoo!.... Is dat aardig?

— Ja, ik vind het wel.... Men vraagt daarvoor gewoonlijk alleen menschen van naam....

— Da's leuk, zei ze, de kam door 't haar halend. Je doet het zeker?

— Natuurlijk....

Hij liep wat gejaagd door de kamer.

— Ik zal nu eens een heele mooie novelle maken.... Ze moet roerend wezen, dat de menschen tranen in de oogen krijgen....

— Zouen ze niet liever lachen?.... Mevrouw Heymans huilt soms ook bij een boek. Gek, hé!.... Zeg, Berthold, ik lees daar net in de krant, dat er weer een vreeselijke moord 'pleegd is. Een man heeft zijn vrouw en drie kinderen den hals afsneden.... In Neurenberg, — is dat ver weg?

— Nog al, antwoordde hij.... Nu moet ik nog even nadenken over mijn novelle.... Ik vind het toch wel aardig, dat ze me vragen....

— Ja, hé.... Nou, ik ben er blij om voor jou.... Wanneer is 'et?

— In November....

— God beware me.... Zoolang nog?.... Dan ging ik nou maar op bed, Berthold. Dan ben je morgen frisscher....

Zij liet de kam nu rusten, geeuwde diep, met de gekromde vingers voor den mond. En hij had er nu 't land aan, dat hij hier gekomen was in zijn blije ontroering over wat hij als een onderscheiding voelde.

— Slaap wel, Tine, zei hij kortaf.

— Wel te rusten.... Droom er es van, riep ze hem na, hartelijk....

II.

Hij begon nu sneller te lezen, blij, dat hij nog maar een paar blaadjes had, dat hij bijna aan de pauze was. De stilte in de groote zaal vol menschen voor hem, honderden menschen, die allen naar hem keken, terwijl hij alleen zijn eigen stem hoorde, die hem toescheen dof en eentonig en kleurloos te klinken, — de stilte drukte hem neer, nu hij, bijna steeds voorovergebogen over zijn witte papieren op het groene laken van den lessenaar, de woorden elkaar deed najagen in vlugger vaart, bijna zonder

cadans, in monotone bewegingen, als van moeie soldaten, die marcheeren naar hun kwartier.

Hij had een onafwijsbaar gevoel over zich, alsof al die menschen, mannen en vrouwen, ouden en jongen, die hier gekomen waren om een paar uren van ontspanning te hebben, zich verveelden en naar het einde verlangden, — zooals hij zelf. 't Was dwaas van hem geweest voor de Nutsleden der provincie-hoofdstad een historische studie te kiezen, een schets van de ontwikkeling van het handwerk in de middeleeuwen. Maar toen hij de vereerende uitnoodiging ontving, had hij gemeend, dat juist in onze dagen, nu de sociale politiek zich schier alleen draait om de arbeiders, een beschouwing van den werkenden stand in de middeleeuwen wel belang moest wekken, En hij hield van sociale studiën, maar.... van sociale studiën in 't verleden. Hij leefde eigenlijk veel meer in vroegere eeuwen dan in den tijd van nu. Hij kon meer vertellen van het lijden der werkmenschen in 1500 dan van die van 1900. In een smidse van voor vijf eeuwen was hij thuis, van een fabriek van heden kon hij zich geen voorstelling maken....

Zoo was hij er toe gekomen om vóór de pauze een historische studie voor te lezen en tot na de pauze een novelle te bewaren. Want hij meende, dat men met het verzoek om een leesbeurt tot hem gekomen was in zijn dubbele qualiteit van leeraar in de geschiedenis en schrijver van een paar boeken. En nu had hij zich voorgesteld om de menschen van een Nutsleden-vergadering mee te voeren naar het arbeidsleven in de middeleeuwen. Maar vóór hij nog in den katheder trad op het podium, voelde hij zijn illusie verflauwen en toen hij zenuwachtig langzaam begon te lezen, verweet hij zich zelf de dwaasheid hierin toegestemd te hebben. Hij was niet de man om met het gesproken woord de menschen te ontroeren of te imponeeren, hij was nog nooit in 't openbaar opgetreden, voelde al gauw zijn niet geoefende stem matter worden, wist, dat hij den tongval uit zijn jeugd niet had afgelegd.

Niet opzien dorst hij in 't begin van zijn papieren, en eerst allengs begreep hij, — denkende aan heel andere dingen, terwijl hij werktuigelijk voorlas, — dat hij niet als een spreekmachine daar kon staan, maar zich, was het alleen door zijn blikken, in verbinding moest stellen met zijn gehoor. En toen keek hij nu en dan op, naar al die dooreenwarreling van hoofden en lijven, van blonde, zwarte en grijze haren, van lichte en donkere kleeding,

van oude en jonge gezichten, van al die honderden oogen, die naar hem zagen, van die half geopende of stijf dichtgenepen monden. Zij vloeiden voor hem ineen en hij werd er soms bang van, angstig voor dat reuzenlichaam-publiek, voor die honderden oogen vooral, star en onbewegelijk naar hem gericht. En als hij dan weer opkeek, met stil-leunende uitgespreide handen op den lessenaar, zocht hij naar gezichten, die hem aantrokken, waarachter hij sympathie vermoedde.

Vóór hem, op de eerste rij stoelen, naast den deftigen, grijzen meneer van Hoogheem, viel eensklaps in zijn blik een jonge gestalte in een licht japonnetje. Zij was daar een witte plek in de rij meest donker gekleede heeren en oudere dames. Haar gezicht zag hij niet dadelijk, zijn oog keek naar een blanken hals, dien de van boven rond uitgesneden blouse vrij liet. Terwijl hij werktuigelijk doorsprak de zinnen, die hij van buiten kende, bleef hij zien naar dat stukje teeder-blanke huid boven de licht-rose met kant omzoomde blouse en in hem kwam ineens een sensatie van stil-innig genot, alsof hij iets heel moois zag. Daarna keek hij op naar het gezicht, en naar twee blauwe oogen, die hem onafgewend aanstaarden, alsof zij de woorden van zijn lippen lazen. Een jongmeisjes-gezicht was het, de wat breede mond even open, de huid wat gebruind als van een, die veel in de frissche lucht verkeert en den wind langs de wangen laat blazen als hij wil, de trekken niet fijn, niet regelmatig ook, maar het geheel innemend door frissche jongheid, die hem herinnerde aan suizende zomerkoeltjes over geurige dennenbosschen, wijde wuivende korenakkers en welriekende hooilanden ....

Vlugger las hij nu de laatste blaadjes, slechts een oogenblik soms er geheel in, meestal verlangend naar het einde en naar het tweede gedeelte der voordracht, als hij de oorspronkelijke novelle van zich zelf zou voorlezen. Dan zou hij beter doen, dan zou hij zich geheel geven, zou hij de groote zaal vol menschen ontroeren, — of haar alleen maar, het blonde jonge meisje ....

Toen hij 't laatste woord gelezen had, stond hij rechtop, voor zich uit kijkend over de honderden hoofden, en er bleef een oogenblik een doodsche stilte in de zaal, — totdat men ineens begreep, dat het uit was en enkelen in de handen begonnen te klappen, het bestuur vooraan het eerst. Zwak plantte zich het applaus voort over de rijen, om heel spoedig uit te sterven in een gegons van

stemmen. Hij keerde zich om en wilde langzaam het podium afstappen, maar meneer Van Hoogheem was vlug opgestaan en fluisterde hem nu toe:

— Zou u niet even zeggen, dat u na de pauze een novelle geeft, meneer Mensingh?

En Berthold Mensingh ging weer achter zijn lessenaar staan, rood geworden door de vriendelijke terechtwijzing.

— Na de pauze zal ik voorlezen een novelle van mijzelf, getiteld: „Tweestrijd."

Even handgeklap en toen geroezemoes van nu luider stemmen, van verschuivende stoelen, van menschen, die heengingen om een glas bier te drinken.

Berthold Mensingh bleef nog even staan, een beetje verlegen met zijn figuur, en ineens bedenkend, dat hij zijn korte toespraak had behooren te beginnen met: „dames en heeren." Maar meneer Van Hoogheem wenkte hem met zijn prettig gezicht en de grijze dame naast hem knikte en glimlachte vriendelijk.

— Mag ik u mijn vrouw voorstellen, meneer Mensingh? Zij heeft uw roman gelezen en vindt hem heel mooi.

Mevrouw Van Hoogheem gaf hem een hand.

— Ja, meneer, ik heb er heusch bij genoten, zei ze en trouwhartig keek ze hem aan met haar nog mooie en zachte bruine oogen. Eerst las ik het boek in onzen leeskring, maar ik heb het nu ook gekocht. U moet weten, ik verzamel een kleine bibliotheek, van boeken, die ik mooi vind en die ik nog wel eens weer wil lezen.

— En daar ben ik ook bij?.... Dat is zeer vereerend voor mij, mevrouw.

— En nu zult u je drogen keel wel eens willen smeren, meneer Mensingh, — kom een glas wijn met het bestuur drinken. De pauze duurt een kwartier....

Het jonge meisje was al verdwenen, toen Berthold Mensingh naar haar zocht.

— Kom mee in de kamer hier naast, vervolgde meneer Van Hoogheem, en nam hem even onder den arm, familjaar. Daar zal ik u voorstellen aan een paar heeren en aan een jonge bewonderaarster van uw werk.

Mensingh boog, even bloosde hij, begrijpend, wie dat was. Zij liepen langs de druk babbelende menschen, die achtergebleven

waren in de zaal en die naar hem keken. In een groote kamer daarnaast stond een kellner achter een blad met glazen en een paar flesschen wijn.

— We zullen ons zelf wel helpen, Johan, zei meneer Van Hoogheem.... Hertha, kom eens hier.... Meneer Mensingh, dat is mijn nichtje Hertha de Waal, die nog nooit een schrijver had gezien van de vele boeken, die ze heeft gelezen. En toen ze nu hoorde, dat Berthold Mensingh, de auteur van „Stille Daden", hier kwam lezen, was ze niet te houden, moest ze bij oom komen logeeren....

Zwijgend boog Berthold Mensingh voor de jonge dame, die even bloosde, toen haar oom in den arm kneep, lachend het hoofd schudde. Maar ongegêneerd reikte zij daarna den schrijver de hand en heel ernstig was ze, toen ze hem aansprak.

— Ik hou werkelijk heel veel van uw roman, meneer, en ik wil wel zeggen, dat ik er bij geschreid heb. Van uw gedichten heb ik ook eenige gelezen en twee er van ken ik van buiten.

— Ik ben zeer blij met uw goede meening, juffrouw, zei hij met even een beweging van het hoofd, zich toch tegenover haar open, ernstig gezicht en den nieuwsgierig-onderzoekenden blik van haar blauwe oogen spoedig op zijn gemak gevoelend. Er komt gauw weer een roman van mij uit, — mag ik dan een exemplaar aan meneer Van Hoogheem sturen voor u?

Haar heele gezicht lachte, toen zij knikte met het hoofd en Mensingh vond, dat zij mooi was. Het was niet waar, wat hij gezegd had, geen regel van den roman was nog geschreven, maar hij wist, dat hij dien nu zou schrijven en dat het een goed werk zou worden. Nu zij voor hem stond, het frisch-blozend gezicht glimlachend en toch met ernstig-kijkende oogen, voelde hij zich tot haar aangetrokken, dacht hij aan het ideaal aan zijn lang vervlogen jeugd, de kleine Margot. En het was hem, alsof die nu voor hem stond, groot geworden, maar met denzelfden zonnigen lach en de vriendelijke stem en de mooie blauwe oogen.

— Wat is dat aardig van u, meneer, zei Hertha en klapte in de handen als een kind. Zult u 't niet vergeten?.... En.... duurt het lang, voor het uitkomt?

— Dat weet ik niet precies.... Misschien in 't voorjaar, — anders in October....

— Ik dank u, ik dank u zeer, meneer Mensingh.... Hebt u 't gehoord, oom, en zult u 't me dadelijk sturen?

— Ja, nichtje, wees maar niet bang.... Maar laat meneer Mensingh nu eerst een glas wijn drinken; je denkt er zeker niet aan, dat meneer nog heel wat heeft te vertellen en dat zijn keel daar droog van wordt....

Hertha lachte en schoof vlug achter haar oom om naar de tafel, waar de wijn stond ingeschonken. Een der glazen zette zij op een klein presenteerblad en bracht het Mensingh.

— Meneer, u moet een glas wijn drinken.... Ik zou niet graag op mijn geweten hebben, dat ik u liet versmachten.

— Ik dank u zeer, juffrouw....

Zijn hand beefde even, toen hij het glas nam, — hij vond dat gênant, maar het kwam misschien, omdat hij meer naar haar gezicht keek en even naar den blooten hals, nu zoo dicht voor hem.

— Neemt u ook geen glas? zei hij. Drinkt u niet eens met me?

Zij keek hem even verrast aan, met een vlugge beweging was ze reeds weer bij de tafel, nam ook een glas, stak hem dat toe. Van alle kanten ging men nu met hem klinken, meneer van Hoogheem, mevrouw, andere leden van 't Nutsbestuur, een joviaal jongmensch, dat een zoon bleek van Van Hoogheem. Rondom hem stonden zij met hun glazen, Hertha nu dicht naast hem, zoodat bij een beweging haar wijde open mouw zijn hand raakte. Zij begonnen over zijn historische lezing te spreken, niet veel meer dan algemeenheden zeggend in hun ijver om hem pleizier te doen. Alleen het jonge meisje sprak daar niet over. Hij nam haar dat niet kwalijk, hij vond, dat zij eerlijker was dan de anderen, behalve misschien mevrouw Van Hoogheem, die ronduit bekende, dat zij lang niet alles had begrepen, maar er gaarne nog eens iets over zou lezen....

De heeren zetten hun glazen weer op tafel.

— Wat dunkt u er van, meneer Mensingh? vroeg Van Hoogheem en keek op zijn horloge.

— O ja, het zal weer tijd worden, antwoordde de schrijver.

— Nu krijgen we een verhaaltje? vroeg de jonge Van Hoogheem. Een historische novelle?

— Neen, 't stuk speelt in den tegenwoordigen tijd, hernam Mensingh, trok zijn das recht en knoopte zijn rok dicht. Hij was toch maar blij, dat hij in rok was gekomen. Onder zijn collega's aan de burgerschool waren de meeningen verdeeld geweest. De leeraar in de gymnastiek beweerde, dat hij Justus van Maurik had

zien opkomen in een colbert-jasje en dat had heel goed gestaan, ongegêneerd. Maar de directeur meende, dat een historisch onderwerp te deftig was voor een daagsch pakje, een rok was nooit te veroordeelen.

En Berthold Mensingh vond, dat hij er goed uitzag in het plechtig costuum, en dat deed hem nù genoegen. Toen hij voorbij den grooten spiegel ging, bleef hij daar even voor staan. Er was nu kleur op zijn wangen en gloed in zijn oogen, die vaak dof stonden. Men zag alleen van dichtbij, dat er door zijn dicht golvend blond haar aan de slapen en boven het voorhoofd al vrij wat witte draden liepen....

Toen hij weer op het podium stond, kwam de heele zaal hem anders voor. De menschen zaten niet zoo stijf en strak te kijken, bewogen zich nog om een gemakkelijke houding te zoeken. Hij vond zich meer op zijn gemak, voelde zich meer thuis tegenover de menigte, die weer naar hem ging luisteren. Hij stond nu niet meer geïsoleerd, hij had daar zijn vrienden. Dicht voor hem, op dezelfde plaats, zat Hertha de Waal, rechtop in haar stoel, en toen hij naar haar keek, groette zij hem met een bijna onmerkbare beweging van het nu ernstige gezicht, alsof hij al een oud bekende van haar was. Dat ontroerde hem. En het leek hem toe, dat haar oogen tot hem spraken, om maar moed te hebben, om zijn best te doen....

* * *

Berthold Mensingh trok de deur der Universiteits-bibliotheek achter zich dicht, geruischloos viel zij tegen het leeren kussentje, dat haar van tien tot vier uur elken werkdag op een kier hield. Hij stond nu op de stoep, trok zijn handschoenen aan en keek over het plein, waaraan de academie lag. Een zeldzaam mooie dag in November was het, met een bijna zoelwarme lucht, die stil op straten en pleinen scheen te hangen. Hij was bang voor den winter, voelde zich troosteloos-somber, als de witte sneeuw blinkend-wijd over de velden lag en verheugde zich nu over dezen mooi-helderen dag.

Langzaam daalde hij de stoep af, keek op zijn horloge, vergeleek dit met de wijzerplaat van den naburigen toren. Zou hij nu al de Van Hoogheem's een visite kunnen brengen? Vroeg in den

morgen reeds was, toen hij zon op een middel om Hertha De Waal nog eens te ontmoeten, het idée bij hem opgekomen om meneer en mevrouw Van Hoogheem een soort digestie-bezoek te brengen. En den heelen dag, van zijn ontbijt af, had hij de vraag overwogen, of dat pas gaf of niet. Het paste, vond hij nu, vastbesloten.

Na zijn novelle gisteravond, die wel gepakt had en bij de touchante gedeelten zakdoeken in beweging had gebracht, was mevrouw Van Hoogheem heel vriendelijk geweest, en had hem uitgenoodigd mee te gaan en bij hen „een boterhammetje" te eten. Een paar uren lang was hij in dien intiemen kring, nòg eenige gasten, behalve de familie, het middelpunt geweest. Er waren een paar fijne flesschen ontkurkt, men had gedronken op zijn gezondheid, op het werk, dat hij nog zou schrijven. Meneer Van Hoogheem zei, op zijn luidruchtige manier, dat dìt nu, die novelle van hem, een stuk echt groote-stads-leven was, deze geschiedenis van een meisje uit het volk, dat naar pretmaken hunkerde, wier hart in de duffe, sombere omgeving van een vuile achterbuurt vol levenslust en verlangen naar vreugde was. Mevrouw had meewarig het hoofd geschud en gezegd. „Ik heb toch met het arme meisje te doen, al was ze dan ook slecht!"....

Met korte toch vlugge schreden, opgewekt stappend als hij maar zelden deed, liep hij door de bekende straten der stad, waar hij toch niet zóó vaak kwam, of veel was er hem nieuw. Hij had pleizier nu in het rumoerige leven om hem heen, zelfs het gedaver der zware wagens over de groote keien hinderde hem niet. Na den geheelen dag bijna in boeken en tijdschriften gebladerd te hebben op de Bibliotheek, wilde hij nu eens flaneeren door de stad, onbestemd loopend naar lust of gril. En niets ontging hem. Hij soesde of mijmerde nu niet, als bij de wandelingen op de landwegen om zijn dorp; het was, alsof hij nooit zoo vrij had geademd als in deze stadslucht. Hij had er pleizier in eens met zijn stok te zwaaien, hij lachte nu en dan stil voor zich, warm en snel vloeide zijn bloed.

Op alles sloeg hij acht. Een mooie gevel frappeerde hem. Maar dan bemerkte hij tusschen de opgenomen tullen gordijnen van het raam daaronder de omtrekken van een lichte vrouwengestalte en in 't voorbijgaan trachtte hij het vreemde gezicht te zien. Hij week uit voor het bellen van den tram, oogde den zwaren wagen na, die

hem voorbij schoof en keek de menschen op het achterbalkon aan, die hem opnamen, en hij vroeg zich af, of ze niet zijn naam, zijn werk zouden kennen. Wie hij tegenkwam, staarde hij vrijmoedig in 't gezicht, hij had nog veel te schrijven, te dichten, hadden hun trekken, hun oogen hem geen geschiedenis te vertellen?.... Vijf minuten lang liep hij door verschillende straten een dame na, wier slanke gestalte en vlugge, veerkrachtige gang hem trokken, en wie de groote, breed-gerande hoed met de zwarte struisveer elegant op het volle donkere haar stond. Zij herinnerde hem aan Hertha, waardoor wist hij niet, want deze was blond, niet zwart. Ook had zij breeder schouders, een grooter hoofd....

Voor de ruiten van een snoepgoedwinkeltje stonden een paar arme kinderen en wezen elkaar de letters van chocolade, voorspelling reeds van het Sinterklaas-feest. En hij bleef even op straat staan, glimlachend bij 't herdenken aan zijn jeugd, toen hij in zijn dorpje den neus plat drukte tegen het raam van den eenigen banketbakker daar en gaarne wat van dat lekkers zou hebben.... Hij ging staan voor het smalle uitstalvenster, hoog uitstekend boven de kinderen. Er lagen chocolade-letters van twee cent tot een dubbeltje.

— Hoe heet jij? vroeg hij een ventje, dat met ver achterover gebogen hoofd hem aanstaarde, zwarte plekken vuil op 't bleeke magere gezicht, maar met mooie bruine oogen.

— Kloas, mieneer....

— En ikke Jan, zei de ander, wat ouder, iets begrijpend, omdat de heer zijn hand in den zak stak.

— Je zou wel elk zoo'n letter van een dubbeltje willen hebben?

— Van een dùbbeltje, mieneer? vroeg de jongste, haast verschrikt.

— Koop er maar gauw een!

Hij gaf ieder van de knapen een dubbeltje. De oudste schoot dadelijk den winkel in, de jongste bleef treuzelen.

— Mieneer, mag ik 't ook aan moe geven?

Hij zei niets, keek even den jongen aan. Toen knikte hij, drukte vlug nog een gulden in 't handje.

— Loop nu gauw naar huis, hoor!....

O, die jongen, wat bracht hij hem opeens weer midden in zijn eigen jeugd! Terwijl hij opgewekt verder liep, nu de Markt overstak, waar de statigste huizen, de mooiste, grootste winkels stonden,

dacht hij aan dien warmen, geurigen zomeravond, toen hij voor den bakker een zware mand met brood naar een verren boer had gebracht, en hij daarvoor een dubbeltje en een oud-bakken krentebroodje kreeg, en met welk een innige verheuging, hij beide aan moeder gaf.... Nog herinnerde hij zich zijn gevoel van geluk, toen hij ze haar plechtig in de hand duwde.

Dat jongetje met zijn bruine oogen zou nu ook wel een sensatie van geluk hebben! Hij kende dat, zóó heeft men dat bijna alleen als kind. Later nog een heel enkele maal. Hoe ouder men wordt, hoe minder. Maar ook dan toch nog, want hij had nu dat gevoel van innig-gelukkig zijn, dat men niet kan beschrijven, dat men moet genieten als een kind, zonder er over na te denken, het stil in zich laten werken, zonder gemijmer of bespiegelingen. Dat kunnen we in den regel niet, als we ouder worden, maar nu kòn hij 't, woù hij 't. Sedert gisteravond had hij die sensatie van een diepe, stil-zachte vreugde over iets, dat hij zelf niet kon definiëeren, dat met zijn sneller vloeiend bloed zijn geheel lichaam scheen te vullen, zijn bewegingen vrijer, veerkrachtiger, zijn blik stoutmoediger, zijn gedachten blijer en ruimer maakte.

Hij bleef nu staan voor een grooten boekwinkel aan de Markt. Zou zijn boek er ook liggen? Ja, het lag vooraan, op een in 't oog vallende plaats: „Stille Daden, door Berthold Mensingh." Hij begreep wel waarom. Het was een boekverkoopers-speculatie. Hij had gelezen gisteravond, van de honderden, die naar hem hadden geluisterd, was er misschien één, die verlangen had het boek te koopen.... Maar dat deed er toch niet toe: hij was geen geheel onbekende, geen dier honderdduizenden stillen en vergetenen in den lande, van wie nooit gesproken wordt. Er waren toch honderden, die zijn naam lazen, zijn naam uitspraken, voor wier verbeelding hij, 't zij ook vluchtige, gestalten opriep, wier gedachten hij eenige oogenblikken leidde.

Dat had hij wel vaker gevoeld, maar nooit zooals nu. Het deed hem nu zoo'n innig-groot genoegen. Toch was, wat hij tot nu toe had geschreven, nog maar een begin. Hij kon meer, hij wilde meer. Nog zoovele plannen had hij, nog zoovele ideëen, zoovele gestalten, die hij levend wilde maken. Dìt boek was nog niets, zijn novellen waren nog nièts; hij voelde in zich trillen een groote kracht tot daden, de kracht voor een groot werk, hèt werk van zijn leven.... Daar zou hij aan beginnen, nù,

dadelijk, als hij Dinsdag thuis was, als zijn lessen op school waren afgeloopen, en hij rustig zat voor den lessenaar in zijn stille studeerkamer ....

Met een glimlach, onwillekeurig 't gezicht hoog oprichtend, liep hij weer verder .... Hij zou nu werken, harder dan ooit, al maar schrijven .... Nulla dies sine linea! .... Nu moest zijn leertijd, zijn tijd van droomen ook, voorbij zijn. Hij verlangde al aan zijn schrijftafel te zitten, de pen in de hand, de kwarto-vellen papier voor zich. En alles rustig om hem heen, stil. Het zou nu niet gaan, als anders zoovaak gebeurd was. Dat hij er zat met de ingedoopte pen gereed, en de gedachten verwarden en vervluchtigden, de goede woorden niet wilden komen, niets dan rhetorische beelden en banale zinnen. Het zou nu heel anders zijn dan vroeger ooit. Omdat hij zelf een ander was geworden dan hij ooit geweest was in heel zijn droomend, zoekend leven. Zijn leven, waarin hij zocht naar de vrouw, die zijn ideaal en tegelijk zijn vertrouwde zou zijn, die hij zou liefhebben met dien teederen en diepen hartstocht, welke voor een deel verlangen is naar bezit, maar tevens naar een innig-opbloeiend samenleven in alles wat hem ontroerde en opwekte of neersloeg. In zijn jeugd reeds was zijn ideaal geweest de kleine Margot, maar hij had haar weer verloren. Toch was het haar verflauwend beeld, dat hem al zijn leven bijbleef, dat hij dikwijls zocht in andere gestalte. En altijd droomde hij van de vrouw, die zijn leven mooi zou maken. Hij stelde zich voor, hoe hij met haar over zijn werk zou spreken, dat ze zou begrijpen. Hoe ze bij hem zou komen en hem, met een mooi blij-ontroerd gelaat de beoordeelingen in bladen en tijdschriften zou toonen, hem in boeken van letterkundige geschiedenis zijn naam zou wijzen, met vette letters gedrukt. Dicht naast haar zittende, zou hij haar zijn nieuw gedicht voorlezen. Of hij droomde van een tooneelstuk, een drama in verzen uit den fel-bewogen tijd der middeleeuwen, dat opgevoerd werd in een grooten schouwburg, en dan kwam hij, onder een storm van toejuichingen, op het tooneel, hoorde het handgeklap, zag de bewegende zakdoeken, al die gezichten vol geestdrift, maar vooral het van blije opgewondenheid bleek gelaat van eene, die hem stil en stom zou toeknikken, en hem later eerst, in hun intieme kamerstilte, haar groote geestdriftige vreugde zou toonen in een omhelzing vol overgave. Voor die vrouw werkte hij eigenlijk zoo hard voor zijn examens. Voor

haar schreef hij zijn novellen en gedichten. Voor haar bouwde hij zijn groote plannen voor de toekomst. Voor haar verlangde hij naar eer en rijkdom. Zij was zijn droom van geluk....

Berthold Mensingh keek verschrikt op. Dìt was de singel, waaraan het deftige huis der Van Hoogheem's stond. Zoo was hij toch weer aan het droomen geraakt, had hij niets gemerkt van wat om hem heen ging, waren de rijen huizen, de menschen hem voorbijgeschoven, zonder dat hij ze gezien had. En weer als zoovaak had hij zijn fata morgana van een mooi leven aanschouwd. Maar nù toch anders, nù met meer wezenlijkheid. Want de vrouw, die daar een plaats innam, die dat leven vulde met de innige ontroering van een groot geluk, was nu meer dan een droombeeld, meer dan de weg-flauwende Margot uit zijn kinderjaren; zij bestond voor hem, hij kende haar gestalte, haar frisch-jong gezicht met het wijd om 't hoofd golvend blond haar, haar oogen, die hem hadden gezocht heel den avond, en het stukje van haar blanken hals, dat uitkwam boven de soms trillende kant van haar lichte blouse....

Hij bleef staan, keek naar het nummer van het eerste het beste huis. En tien huizen verder moest het zijn. Zou hij wel gaan? Neen, hij moest nu niet nadenken, niet overwegen, want dan zou hij terugwijken van zijn plan, en dat wilde hij nìet. Als men aarzelt het geluk te grijpen, dat voorbij ons strijkt, ontvlucht het en geen jacht er op helpt dan. Hij wischte zich met zijn zakdoek over 't gezicht, haalde zijn handschoenen strakker aan, voelde in zijn zak, of hij een los kaartje had....

Het dienstmeisje, dat voorkwam, den rok van achter opgenomen, keek wel verwonderd op, toen hij vroeg of meneer en mevrouw thuis waren.

— Meneer is op kantoor, maar ik wil wel es zien, of mevrouw thuis is.... Kan ik ook zeggen, wie er is?

Berthold Mensingh nam een kaartje uit zijn zak. Door de tochtdeur zag hij achter in den gang een zware in een wijde morgenjapon gehulde gestalte met grijs haar voorbijgaan, — dat was stellig mevrouw Van Hoogheem.

— Als het mevrouw niet schikt me te ontvangen, zei hij, dan wil ik wel terugkomen.

Het dienstmeisje keek hem, even lachend, aan; hij begreep dat hij een onbehoorlijkheid had gezegd. Er verliepen eenige mi-

nuten, men liet hem stil op de groote vloermat in de marmeren gang staan.

— Wil u maar effen meegaan? kwam het meisje terug.

In den salon achter, met het uitzicht op den grooten tuin, die nu kaal en dor lag in de schaduw van het huis, werd hij binnengelaten. Eerst na enkele seconden kwam mevrouw.

— Dat is nog eens aardig van u, dat u ons zoo gauw komt opzoeken, meneer Mensingh, zei ze en stak hem de hand toe.

— Ik moet eens hooren, hoe u het maakt na den langen avond van gister, mevrouw, begon hij met een buiging.

— O best, ik dank u .... Ik heb uitstekend geslapen .... En hoe is het u gegaan in het hotel? .... Een vreemd bed is voor mij altijd een bezoeking .... U moet me niet kwalijk nemen, dat ik u zoo ontvang .... maar u weet het, Zaterdag ....

Ja, hij dacht ook aan de Zaterdagen van zijn vrouw, toen die nog leefde; dan kwam het hele huis onderstboven ....

— Maar dan dérangeer ik u zeker, mevrouw, haastte hij zich te zeggen en wipte op van den stoel, dien zij hem had aangewezen.

— Welnee, meneer, dat is niet zoo erg .... Mijn man komt gauw thuis, als hij ten minste zijn bittertje niet in de Kroon drinkt .... Dat doet hij Zaterdags wel eens. Die zal het pleizierig vinden, als hij u treft, meneer Mensingh. Hij heeft anders niet op met boekenmenschen, maar van u houdt hij. Verschijnt uw novelle „Tweestrijd" gauw in een tijdschrift, meneer?

— Over een paar maanden, mevrouw, — mag ik u dan een afdrukje zenden?

— Wil u heusch zoo goed wezen? Ik zou het nog graag eens lezen en overdenken. 't Heeft me werkelijk geroerd ....

Mevrouw Van Hoogheem had zich in de laatste oogenblikken wat onrustig bewogen, toen er in de gang gekucht werd. Dat was de meid. Zij stond nu op: Zaterdags had men altijd haar raad en leiding noodig, dan was er in het groote huis veel te doen.

— Neemt u me even niet kwalijk? ....

Mensingh begreep, dat hij zeer ongelegen kwam, en hij had een gevoel van pijn-doende teleurstelling, — waarom had hij zijn visite niet uitgesteld tot den Zondag? Dan was misschien de heele familie thuis geweest. Maar als hij nu heenging, kon hij niet morgen terugkomen.

Er werd gescheld en in den gang hoorde hij nu de stem van

Hertha De Waal, haar jonge opgewekte stem, die hem een sensatie gaf, alsof hij muziek hoorde. Zijn hart klopte sneller, hij voelde, hoe er kleur kwam op zijn wangen, en toch had hij een oogenblik een verlangen om weg te loopen nu....

— Ja, tante, dat is goed, hoorde hij het jonge meisje lachend zeggen. De deur van den salon werd geopend en Hertha kwam binnen, in een langen wijden lichtgrijzen mantel, den hoed met een struisveer over den breeden rand, nog op het hoofd. En daaronder het blonde harengekrul, — een beetje wanordelijk door 't snelle loopen buiten, — om het frisch-blozend gezicht met den blij-lachenden mond en de vriendelijk-groetende oogen, die hem welkom schenen te heeten.

— Dag, meneer Mensingh, zei ze heel eenvoudig, als tot een ouden bekende. Zij drukte stevig zijn hand, en hij voelde door den zachten handschoen heen de warmte van haar omklemmende vingers.

— Juffrouw De Waal, antwoordde hij, deftig buigend, zich dwingend tot koel-beleefd doen. Ik heb het gewaagd, mevrouw Van Hoogheem nu alweer lastig te vallen.

— O, dat is heel aardig van u, meneer....

— Vindt u 't goed, meneer, dat mijn nichtje even de honneurs waarneemt, tot mijn man misschien aanstonds komt? vroeg mevrouw Van Hoogheem, die achter Hertha was binnengekomen.

— Ik geloof toch, dat ik u erg lastig ben, mevrouw....

— Heusch niet....

Mevrouw Van Hoogheem wuifde afwijzend met de hand, zij vond zijn visite nu niet zoozeer een bezoeking, nu Hertha haar vervangen kon.

— Zou je niet eerst je hoed en mantel afdoen, kind, zei ze.

— O ja, tante....

Toen de beide dames verdwenen waren, ging Berthold Mensingh weer zitten. Het was hem geweest, een oogenblik, alsof de zonneschijn in de kamer was gekomen, toen Hertha binnentrad, alsof zij een geur van het wijde frissche buiten, van een zomerkoeltje over ruime zonnige weiden had meegebracht. Toch had haar plotseling verschijnen, zoo jong, zoo opgeruimd, zoo bekorend in haar kracht van leven en blijheid, hem ook beangst, — zooals men na een lang schemeruur van mijmering en gedroom in een kamer, waarin vage gestalten schijnen te zweven of te rusten, verschrikt voor het plotseling felle lamplicht, dat de werkelijkheid

onthult in haar streng omlijnde vormen van de wel dierbare maar dan hard-ware voorwerpen.... Hij was bang voor wat nu moest komen, voor de banale woorden, die ze zouden spreken, voor hun zitten tegenover elkaar in de koude werkelijkheid, die hij zoo heel anders vreesde te zijn dan de stille, weggeduwde, vage gedachten aan haar, heel den dag....

Zij kwam gauw terug, met lachend gezicht.

— Daar ben ik alweer, zei ze knikkend, maar ga u zitten, meneer Mensingh.... U moet tante verontschuldigen. U wist dat natuurlijk niet, maar de Zaterdag.... Die is haar heilig, zegt papa altijd, — zij is papa's zuster, — dan rijdt ze de meiden na, en is ze bang, dat de boel niet in orde komt, als zij er niet bij is.

— Dat is een mooie trek van de Hollandsche vrouw, antwoordde hij.

— Vindt u werkelijk?.... Dan ben ik bang, dat ik nooit een goede Hollandsche vrouw word.... Papa meent, dat ik me veel te weinig met de huishouding en de huishoudster bemoei en mijn broeder scheldt mij uit voor blauwkous, omdat ik liever zit te lezen.

Zij was ook gaan zitten, tegenover hem in een fautuil, haar handen in den schoot nu. Zij had een zwart zijden blouse aan, met een wit kanten kraagje er over geworpen, een grijzen rok, die nauw om haar heupen sloot en de voeten vrij liet.

— Als een blauwkous ziet u er niet uit, juffrouw.... Houdt u veel van lezen?

— O ja, dol.... Dat wil zeggen, heel vaak.... Soms vervelen de boeken me ook wel, dan vind ik het prettig in mijn kamertje boven te zitten en maar al uit te kijken over 't land. In de verte zie ik dan een dorpje liggen, met een kleinen stompen toren, een beetje op een hoogte, en als des zomers de zon dan fel schijnt, ligt het daar zoo wazig tusschen de boomen, met om den toren de huizen, waarvan ik alleen de roode daken zie. En dan verbeeld ik me, dat daar een oud kasteel ligt.... Ik weet niet, of 't er veel op lijkt, want ik heb nog nooit een kasteel gezien.... Zoo'n oud kasteel uit den tijd van de ridders....

— En dan?

Zij lachte.

— Nu,.... dan eigenlijk niets meer.... Daar soes ik zoo'n beetje over, al maar kijkend,.... tot dat het me verveelt, of ik

voel, dat ik slaperig word.... Dan spring ik op, dan moet ik er uit, in de frissche lucht, het land in, en ik ga mijn vader of mijn broer eens opzoeken, die het opzicht houden over 't werk.... Pa heeft een heel groote boerderij, van twee honderd hectaren.... Of ik ga een praatje maken met de arbeiders, en ze vertellen me dan van hun huishouden.... Och hemel, daar is vaak zooveel narigheid in.... En dan ben ik wel blij, dat ik een goed zakgeld krijg van pa, waar ik mee doen mag, wat ik wil.... Bij ons in 't dorp kan ik er toch haast niets voor koopen....

Gemakkelijk leunend in zijn stoel, zich nu meer thuis voelend in den ouderwetsch gemeubelden salon, genoot Berthold Mensingh van 't luisteren naar haar gebabbel. Een eenvoudig-kinderlijke natuur vond hij haar ook nu nog, met een warm-kloppend hart, vatbaar voor indrukken. Wat zij zei was niet banaal. Dat waren wel zijn korte antwoorden, vreesde hij, en zijn vragen, waarnaar hij zocht, meest niet wetend, wat hij zou zeggen.

— U hebt zeker een mooi huis en een grooten tuin.... Het zal des zomers wel heerlijk bij u zijn, juffrouw?

— Bent u nooit in Veendijk geweest?

— Neen.... Maar wel heb ik er al vaak een bezoek willen brengen aan dominee Sanderts.... Die heeft me indertijd, — dat is nu al een heele poos geleden, — les gegeven in 't Latijn.... Dat kwam me goed van pas bij mijn studie voor de akte Nederlandsch.

— Dan moest u er eens heengaan. Dominee Sanderts zal wel blij zijn u te zien.... En dan komt u natuurlijk ook bij ons.... U vraagt maar naar „Lusthoeve", elk kind kan 't u wijzen. En papa zal u heel goed ontvangen, daar ben ik zeker van. Dan zal ik u mijn boeken eens laten zien, ik heb er een heele kast vol. En mijn portret-albums. Dat is een merkwaardige verzameling, zegt dominee Sanderts, ik heb meer dan 400 portretten, natuurlijk niet allemaal photographiëen, ook gedrukte, van schrijvers, schilders, tooneelspelers en andere beroemde mannen.... Ik moet er nu ook een van u hebben, meneer Mensingh, — toe, doe u dat.... Stuur u er me een.... U krijgt een heel mooi plaatsje, dat beloof ik u....

— Dat zal me zeer aangenaam zijn, juffrouw, maar dan zal ik eerst moeten poseeren....

— Ja, doet u 't?.... Heerlijk.... Ik vind 't zoo aardig, ziet u, een boek van iemand te lezen en den schrijver zelf te zien, met

hem te praten .... Dat gebeurt niet alle dagen.... Och, wat moet het heerlijk zijn, dunkt me, om wat in de wereld te beteekenen, een naam te hebben, niet zoo te wezen als Jan, Piet en Klaas.... Ja, lach u maar, u vindt dat kinderachtig....

— Neen, juffrouw de Waal.... Ik wou, dat er meer zoo waren als u.... Hebt u zelf nooit geprobeerd om te schrijven?

— Och, hemeltje, nee, het zit er bij mij niet in.... Ik ben eens begonnen aan een gedicht, maar ik heb het gauw laten schieten.... En toch wou ik zoo graag, dat een broer of mijn vader een schilder of schrijver was, dat ik trotsch op hen kon wezen.... Als u zoo schrijft, zit u dan heelemaal alleen?

— Ja, juffrouw, ik zit het liefste alleen op mijn kamer.

— Ik heb wel eens gehoord van schrijvers, die in den huiselijken kring zaten te pennen.... Dat leek me toch het echte niet.... Als je zulke hooge ideeën hebt, als je naar mooie woorden zoekt, — en dan babbelen de menschen om je heen over 't weer, of over huishoudelijk gedoe, dat gaat toch niet....

— Ik zou het niet kunnen, — maar er zijn menschen, die zich geheel absorbeeren van hun omgeving.... Ik ben heel gauw uit mijn stemming en dan kan ik eenvoudig niet meer schrijven, — als ik het probeer komt er niets van terecht....

Hertha de Waal knikte een paar malen met het hoofd. Zij voelde zich blijkbaar geheel op haar gemak, zoo intiem pratend met een bekend schrijver, wiens werk zij dien middag nog voor het raam van een boekhandelaar had zien liggen, en naar wien gisteren honderden menschen aandachtig hadden geluisterd, die er velen had ontroerd. Zij vond dit gesprek heel interessant, ze zou haar vriendinnen in Veendijk er van vertellen, en haar vader en broeder, en ook dominee Sanderts, — aardig, dat die hem kende.... Zij had altijd gemeend, dat zulke menschen van naam heel uit de hoogte waren, of heel geleerd praatten, maar deze was zoo eenvoudig mogelijk in zijn uiterlijk en zijn woorden, en soms voelde ze zich zelfs boven hem staan, vrijer, beter bespraakt. Dat had zij gisteravond ook gevonden, toen hij tegenover haar aan oom's tafel zat, en hij eerst vrij onbeholpen en harkig was geweest. Alleen, toen hij loskwam, en over zijn plannen, zijn werk sprak, had hij er heel anders uitgezien, met veel helderder oogen en vrijer bewegingen. Zóó wou ze hem nu graag weer zien....

Daarom begon ze met hem over zijn werk te praten. En hij

vertelde er haar van, eerst wat terughoudend, bang als altijd zich te geven zooals hij was, maar allengs levendiger en openhartiger. En zij luisterde, stil-bewogen, toen Berthold Mensingh sprak van zijn jeugd in armoede. Dat begreep ze beter, dan wat hij later zeide van zijn troosteloos leven te midden van menschen, die hem niet begrepen, van zijn gedwongen-zijn tot den tredloop in het alledaagsche leven, al maar wanhopig-verlangend de armen uitstrekkend naar het schoone leven, dat hij zocht. Al kon ze daar niet heelemaal inkomen, ze vond toch, dat hij nu mooi sprak, ze voelde mee de trillingen in zijn stem en op haar gezicht kwam weer die strakke trek van ontroering, dien hij gisteravond ook had gezien onder de voorlezing van zijn novelle....

Toen hij ineens ophield, bleef zij nog een oogenblik naar hem kijken, en stond daarna vlug, als bij impulsie, op.

— Oom blijft lang weg, zei ze, en u zit hier zoo maar al op een droogje.... En zelfs geen sigaar, meneer Mensingh!.... Die mag ik u toch wel presenteeren?.... Tante heeft nog wel gezegd, dat ik de honneurs moest waarnemen!.... Ik ben een mooie gastvrouw....

Zij keek lachend rond in de kamer; op een etagère stond een kistje sigaren. Vlug had zij het in handen.

— Ziet u, daar hebben we ze al.... Kom, neem u er een....

Hij was ook op gaan staan, en zij kwam nu vlak voor hem met het kistje in de hand, dicht voor hem en keek hem aan. Een paar seconden lang bleven zij elkaar in de oogen zien. In dat korte tijdstip begreep Berthold Mensingh, dat dìt nu het oogenblik was, waar hij al zijn leven van had gedroomd en naar verlangd: met een bijna onafwijsbare kracht kwam de lust in hem op, zijn armen uit te steken en heen te slaan om haar gestalte, en dat gezicht tegenover hem, dat ernstige, innige gezicht met die oogen vol sympathie te kussen, teeder-hartstochtelijk, met al het trillend verlangen van zijn rijpe jaren naar liefde.... Zij bleef zwijgend voor hem staan, zijn aarzelen niet begrijpend, er niet angstig voor. Toen nam hij plotseling een sigaar.

— Ik dank u, zei hij heel zacht.

— En bent u al vroeg begonnen te schrijven? vroeg Hertha, toen hij weer zat en stil voor zich bleef kijken.

— O ja.... Ik maakte al versjes, toen ik nog een schooljongen was.... 's Morgens vooral, als ik wakker op mijn bed lag en de

zon scheen door de kleine ruiten van onze kamer, die moeder stil opruimde....

— Ik hoop, dat nichtje u een beetje heeft bezig gehouden, meneer Mensingh, kwam mevrouw Van Hoogheem nu binnen. Zij had zich verkleed, zag er nu weer uit als den vorigen avond, beminnelijker, voornamer. U moet me niet kwalijk nemen, dat ik zoolang wegbleef.... Maar u zult wel over schrijvers en boeken hebben gebabbeld?

— Ja, tante, zei Hertha, die dadelijk was opgesprongen en voor de oude dame een fauteuil bijrolde. Meneer Mensingh heeft me heel wat verteld....

Tante ging zitten, zuchtte even.

— Hè, hè, — ik ben blij, dat we alweer zoover zijn.... Ik ben toch bang, meneer Mensingh, dat mijn man niet voor den eten komt; hij drinkt stellig zijn bittertje in de „Kroon" en speelt er zijn partijtje domino.

— Dat spijt me, mevrouw. Ik had gaarne u en meneer willen bedanken voor de heusche ontvangst. Die zal ik niet gauw vergeten....

— Nu, maar u komt wel eens weer in de stad, en weet nu, waar we wonen. Wanneer gaat u naar huis terug?

— Maandag-middag, mevrouw. Maandag heb ik toevallig geen les, en ik moet nog wat boeken zoeken in de Universiteits-bibliotheek.

— Het is jammer, dat u niet tot Dinsdag kan blijven.... Dan zou ik u willen vragen, om Maandag-avond een kop thee te komen drinken. Maar dat gaat zeker niet?

— Het spijt me zeer, mevrouw, maar....

— Kan u heusch niet, meneer Mensingh? vroeg Hertha. Kan u Dinsdagsochtend niet vertrekken?

— Dan heb ik om acht uur al les, juffrouw....

— In elk geval hoop ik, dat wij u gauw eens terugzien, meneer Mensingh, zei mevrouw Van Hoogheem met een vriendelijk lachje....

Het was Hertha, die hem eenige minuten later uitliet. Bij de deur gaf ze hem een hand met stevigen druk.

— U komt nu gauw eens in Veendijk, nietwaar? Met Kerstmis hebt u immers vacantie?.... Ik weet zeker, dat het pa pleizier zal doen, als u eens bij ons komt....

III.

— Berthold? Hé, ben je er nou al?

— Ja, Tine, het begon me te vervelen.

Zij stond in de keukendeur; boven den wijden, blauw-bonten boezelaar, die haar hoog om den hals sloot, was wat forsch haar vleezig-groot, toch regelmatig gevormd hoofd, met de smalle, maar zinnelijk-dikke lippen.

— Ik had niet 'dacht, dat je zoo gauw kwam, eerst tegen etenstijd. Ik heb de koffie nog niet klaar, Berthold. Maar da's gauw genog 'daan....

— Haast je maar niet.... Ik ga eerst naar mijn kamer, me een beetje verfrisschen.

Zij hadden elkaar even een hand gegeven, als twee kameraden. Hij bleef in den gang staan met den grooten koffer nog in den hand, waarin zijn rokkostuum zat.

— Da's goed, hoor, ik sel gauw vortmaken .... Waarom kijk je me zoo aan? vroeg ze glimlachend.

— Je hebt je haar anders opgemaakt.

— Ja, Evaline van den directeur het me 'holpen.... Een aardig kind is dat wel.... Ze vroeg, of er bericht was van Emmy.... Ik most het dragen als der mama, zee ze....

— Het staat je heel goed, prees hij, goedkeurend knikkend. Zij keerde zich om, liet hem den haarknoop van achter zien, heel anders dan zooals zij totnogtoe droeg. Nu stond het haar aan de kanten golvend-wijd uit, boven 't voorhoofd los en ruim. Haar gezicht leek nu minder grof.

Zij voelde zich gevleid, dat hij zoo opmerkzaam was voor haar uiterlijk.

— Sel ik 't zoo houen? Wat dunkt je?

— Natuurlijk.... Nu ga ik eerst naar mijn kamer.... Als je de koffie klaar hebt, roep je me maar.... Vanmiddag en vanavond moet ik werken.

— Dat sel wel! zeide Tine, met een lachtje de wel wat bitse uitdrukking maskeerend. Maar nou je er toch ben, Berthold, vin je goed, dat we wat vroeg eten?.... Aatje wou graag naar der moeder, die ligt gevaarlijk ziek aan longontsteking.... Ze zou dan morgenochtend terugkomen....

— O, dat is best, Tine....

Met den koffer ging hij naar zijn kamer en het daarachter gelegen slaapvertrekje. Toen hij zich gewasschen had, liep hij eenige malen op en neer. Nu moest hij aan 't werk, zonder verwijl. Zijn grooten roman zou hij dadelijk beginnen, er in eenen aan doorwerken. Gister, in de stad, had hij zijn plannen uitgewerkt. Met Kerstmis ging hij naar Veendijk, dan moest hij weten, of Hertha van hem hield, genoeg van hem hield om zijn vrouw te worden. Dat was maar de eenige quaestie, aan hinderpalen van anderen aard, aan tegenstand der familie dacht hij niet. Hij wist nu, dat hij nooit zooveel van een vrouw had gehouden als van Hertha, zelfs niet in zijn gedroom. Maar eerst, als zijn roman klaar was, als die goed was, als hij zelf overtuigd was een schrijver te zijn van talent, zou hij haar vragen, eerder niet. Want hij moest haar waard zijn, door zijn werk, zijn begaafdheid, die moesten vergoeden, wat hem ontbrak aan jeugd en vermogen. Hij zou nu arbeiden, zooals nooit. Niet alleen op belletristisch gebied, ook op taalkundig en historisch. Hij had groote plannen voor een nieuwe vergelijkende spraakkunst, een reuzenwerk zou dat worden, en voor een geschiedenis der beschaving in de middeleeuwen. Men zou hem dan wel niet langer laten zitten op dit dorp, men zou hem in Amsterdam of den Haag willen hebben....

Het was hem inderdaad beginnen te vervelen in de stad. Zaterdagavond en Zondag was hij aldoor in een toestand van opgewondenheid geweest, die hem naar beweging, naar nieuwe gezichten, naar indrukken deed verlangen. Hij wilde niet opgaan in zijn gewoon gemijmer, in zijn wenschen Hertha nog eens weer te zien. Wel had hij naar haar uitgekeken den heelen Zondag. Alleen dezen morgen, even voor zijn vertrek naar huis had hij haar een seconde gezien. Maar hij was blij, dat ze hem niet bemerkte. Want hij was in een dames-mode-winkel gegaan. In de uitstalkast had hij een zijden blouse zien hangen, die hij heel mooi vond, rose met fijne witte kant, en toen had hij aan Tine gedacht, die al lang gaarne een zijden blouse had willen hebben. En het kwam hem in den zin, dat zij wel altijd goed was voor hem en voor zijn Emmy. Hij had vijftig gulden ontvangen voor de lezing, nu zou hij voor haar een cadeautje meenemen. En terwijl hij in den grooten lichten winkel stond, en gedaan had, of hij voor zijn vrouw kocht, waren mevrouw Van Hoogheem en Hertha voorbijgegaan. 't Had

even geschenen, of ze wilden binnenkomen, hij had zich achter een grooten spiegel verborgen....

Het dienstmeisje kwam hem roepen voor de koffie. In de huiskamer zat Tine reeds aan tafel en schonk koffie.

— O ja, riep Berthold ineens uit, voordat hij ging zitten, ik heb wat voor je meegebracht.

Hij verdween weer in zijn kamer en kwam met een cartonnen doos terug. Zelf sneed hij de koordjes los, maakte de doos open, terwijl zij naast hem kwam staan. Toen haalde hij het soepele, ritselende kleedingstuk te voorschijn en hield het open in zijn beide handen.

— Vin je ze mooi? vroeg hij.

— Is die voor mij?.... Voor mij?

Haar gezicht werd rood van blijdschap.

— Nou, dank je wel, Berthold.... Hij is beeldig.... Da's nou es aardig van je.... ik dank je, hoor....

Hij was gaan zitten, sneed een broodje door en smeerde het. Toch vond hij de verheuging van zijn schoonzuster wel prettig, en hij keek naar haar, terwijl zij de blouse voor haar borst hield.

— Hij is goddelijk, Berthold, net mijn keus.... Straks sel ik hum es aanpassen....

Ze zaten heel gezellig te koffiedrinken nu. Berthold vertelde van zijn wedervaren in de stad, van den avond bij de Van Hoogheem's, en hoe prettig-vriendelijk die menschen waren. Alleen over Hertha sprak hij niet. Maar zijn gedachten waren aldoor bij haar en onder 't praten en nog meer denken, werd hij weer wat opgewonden, genoot hij nog van de emoties, die deze dagen hem hadden gebracht, die hem gerukt hadden uit zijn gewonen sleur. Prettig zat hij met Tine te babbelen, en 't was, of hij nu ook nader tot haar kwam, met wie hij niet gewend was over deze dingen te spreken. Zij zelf toonde meer belangstelling dan anders, zij had Zaterdag-avond in de Provinciale Courant een zeer lovend verslag van zijn voordracht gelezen. Nu zijn naam in de krant stond, hij „een onzer bekende letterkundigen" werd genoemd, wiens novelle „de menschen tot tranen had geroerd", zag ze toch wel tegen hem op, vond zij 't een eer, dat hij zoo gevierd was....

Eindelijk ging hij weer naar zijn kamer en verzocht, dat men hem niet zou storen. Hij schoof zijn armstoel voor den lessenaar,

legde zijn papier gereed, stak een sigaar op, ging zitten en doopte zijn pen in....

En toen.... was het weer als altijd.... Hij beproefde scherp doordringend te denken alleen aan het werk, dat hij wilde opzetten; maar zijn gedachten lieten zich niet dwingen, ze dwaalden af naar velerlei, wat niet in verband stond met zijn arbeid, naar zijn blije dagen in de hoofdstad, naar Tine's vreugde over de blouse, naar de Van Hoogheem's en vooral naar Hertha. En voordat hij er nu zelf bewust van was, mijmerde hij door, vroeg zich af, bouwde zijn luchtkasteelen, voelde zich hoopvol en neerslachtig....

En wat hij ontvlucht was in de stad, waar hij den laatsten dag doelloos ronddoolde, keerde nu terug, in zijn stille kamer, waar hij tot rust zou komen, — zijn verwachtingen en zijn twijfelingen! Kon zij hem wel liefhebben, de tweeëntwintig-jarige den man van zesenveertig? Al wist zij niet, en haar familie niet, dat hij reeds zoo oud was, lazen zij het niet op zijn gezicht, in zijn verbleekend haar, in de groeven langs zijn neus? Zou mevrouw Van Hoogheem hem wel alleen hebben gelaten met het jonge meisje, als ze hem niet beschouwde als den man van rijperen leeftijd?

Was het niet dwaas van hem te denken, dat zij iets meer voor hem gevoelde dan de belangstelling van een wat romantisch jong meisje voor een schrijver, wiens werk zij mooi vindt? Waren er niet vele jongeren, die haar van liefde zouden fluisteren? Misschien had ze hem nu al vergeten, lachte en stoeide ze op dit oogenblik met haar neef van vierentwintig.... En hij begon te rekenen. Als hij zelf zestig was, geheel grijs al, zou zij zesendertig zijn, in den vollen bloei van haar schoonheid, in al de kracht van haar levenslust; als hij zeventig was, een oud man, zou zij niet meer jaren tellen dan hij nu, die nog alles vroeg van 't leven.

Hij legde ineens de pen neer, wreef met de hand over 't voorhoofd.... O, die benauwende, martelende gedachten vol wanhoop.... En hij stond op en liep door de kamer....

Maar was hij dan nù nog niet in de kracht van zijn leven? En kende hij niet de geschiedenis van zoovele dichters, schilders, groote mannen, die liefde gevonden hadden bij veel jongere vrouwen? Zouden die ook zoo, wroetend in eigen gedachten, vóór en tegen hebben gewogen als een koopman, die een zaak overdenkt! Of zouden ze niet, in vast vertrouwen op zich zelf, op

hun innerlijke macht, gestreden hebben voor hun liefde, met hoop, moed, wilskracht? Zij vreesden niet, schuchter, zij wìlden winnen!.... En nu weer voelde hij nog haar handdruk, hij zag haar blik onder de lezing, bij 't gesprek in den salon, hij hoorde haar stem hem dringend uitnoodigen om in Veendijk te komen.... Och, en dat was nog niets, er was iets anders, dat meer was: gevoelens en indrukken, die hij niet verklaren, niet definiëeren kon, en die hem onbewust zeiden, dat er iets tusschen hen was, wat hen tot elkander trok, zoodat het niet anders kon, of zij moest nù ook aan hem denken, — een geheimzinnig, onbegrijpelijk iets, dat hen verbond en met jaren van leeftijd niets had te maken, noch met verschil in temperament of levensopvatting.... Hij was haar niet onverschillig, zij voelde zich tot hem aangetrokken, dat had elk van haar bewegingen, van haar blikken, van haar woorden hem gezegd....

Doch als dat zoo wàs, — en hij ging weer zitten, — zou hij haar dan nòg wel vragen?.... Want zou hij haar gelukkig kunnen maken?.... Zijn dochter was maar zes jaren jonger dan zij, en die had hij altijd nog beschouwd als een kind; — zij wàs nog een kind.... Hij zou een kwarteeuw ouder zijn dan zijn vrouw.... In de eerste jaren, ja, dan zouden ze het samen wel vinden, hij zou voor haar schrijven en werken, zij zou bij hem zitten in zijn kamer, en hij zou haar nu en dan voorlezen van zijn werk, — o, ontroerend-mooi zag hij dàt leven van altijd samen-zijn voor zich.... Maar hij werd al ouder, daalde den berg af, zij bleef nog o zoo lang jong, jaren en jaren zou het duren, voor zij den top bereikte, waar haar levenskracht het hoogste was.... Zou hij niet zwakker, moeër, naar rust verlangend worden, en hoe zou hij dan haar zucht naar leven, naar geluk bevredigen?....

Nee, nee, niet langer denken in foltering van tweestrijd! Hij doopte weer de pen in, wilde nù een schets ontwerpen van zijn roman, — maar als hij zat met het gloeiend voorhoofd in de hand en de oogen gesloten, kwam Hertha's lachend of ernstig gezicht voor hem, zag hij haar vol blond haar, heur oogen, het kuiltje in de blanke weeke huid van den hals....

Hij was blij, toen Tine hem te eten riep....

Aan tafel was hij zeer stil, en voelde zwaar en drukkend het gebabbel van Tine.

— Mot ik je een kop thee in je kamer brengen, Berthold? vroeg ze, toen hij opstond.

— Ja, dat is goed, Tine, ik moet nog hard werken....

Maar van werken kwam weer niets.... Afwisselend zat hij voor zijn schrijftafel, of liep gejaagd door de kamer. Hoe meer hij wilde, te minder werd hij meester over zijn afdwalende gedachten van altijd twijfel en hoop. En al heviger werd zijn verlangen naar het Leven, naar het Geluk .... En een angstig-beklemmend gevoel kwam hem drukken met aangroeiende zwaarte: de kracht zou hem ontbreken voor al het werk, dat hij wilde doen, voor al den strijd, dien hij zou te voeren hebben tegen de wereld om hem heen en de wisselende gedachten in hem. En hij zou niet kunnen wachten, de lange maanden en jaren, die verloopen moesten, voordat hij het geluk van zijn leven zou omarmen, hij was niet meer jong genoeg om van de toekomst vervulling van àl zijn wenschen te vragen.... Eenmaal schreef hij onbewust Hertha's naam op een der vellen papier: hij frommelde het haastig ineen, wierp het in de snippermand. Weer begon hij de kamer op en neer te loopen, tot sneller bewegen gedreven door de passie, die in hem joeg, en die hem een oogenblik in trillend-heftig verlangen de armen deed uitstrekken....

Er werd zacht aan zijn deur getikt.

— Ja....

Tine kwam binnen met een kop thee; zij had de nieuwe blouse aan.

— Hoe vin je hum? vroeg ze.

— Prachtig, zei hij. Zij leek er mooi in. Geheel anders dan in haar gewone, donkere, zelf-gemaakte, slordig zittende kleeding. De wijde, soepele zijde omgaf zacht en als streelend haar forsche buste, de hals kwam week-blank uit boven de licht-rose stof. Zij had er haar nieuwen zwarten rok bij aangetrokken, met een sleep, die uitlag over het vloerkleed. Zij leek nu meer een dame, ook met haar veranderd kapsel. Maar zij had leelijke roode en ruwe werkhanden. Die moest ze verbergen, als ze mooi wilde zijn. En dan moest ze ook niet spreken, geen woord zeggen.

— Wat ben ik der blij mee.... Hij is heerlijk-mooi, snoezig....

Zij ging met haar hand over de knisterende zij. Hij streelde ook even haar mouw, voelde onder de dunne zachte stof haar vollen arm, trok dadelijk zijn hand terug.

— Wil ik je strakkies nog een kop thee brengen?

— Ja.... Of nee.... Ik kan niet aan den slag komen....

Ik zal 't maar tot morgen uitstellen.... Vin je goed, als ik een kop thee bij jou kom drinken?

— O ja, best, — dan neem ik dit maar weer mee....

Hij merkte niet, hoe een blije uitdrukking over haar gezicht gleed.

Uit de kast nam hij een paar boeken, van de tafel een kistje sigaren, en draaide zijn lamp uit. Waarom zou hij blijven werken? Hij wond zich maar al op; hij verlangde nu naar rust, naar een alledaagsch praatje.

De huiskamer zag hij heel gezellig in het lamplicht, de theeketel suisde intiem-zacht, melodisch, in de stilte. Toen hij binnenkwam, stond Tine voor den spiegel, met opgeheven armen bracht zij het haar in orde. Hij zag de flimmerende zij spannen om haar rug.

— Nou sel ik hum maar uittrekken, zei ze en keerde zich om. Het goed is zoo subtiel, der moch es wat ankomen....

Hij legde het kistje en de boeken op tafel. Zijn vingers beefden.

— Mag ik je even helpen, Tine? vroeg hij glimlachend.

— Dat meen je niet, Bert, zei ze vreemd-verrast opkijkend, ineens blozend.

— Toch wel, Tine, — mag ik?

Ze liet hem stil naar zich toekomen, het roode, verlegen lachend gezicht even naar hem opgeheven, zonder een woord te zeggen; maar de handen, die de broche aan den hals wilden losmaken, vielen langzaam neer....

SPEL

DOOR

J. REDDINGIUS.

't Uchtendkoeltje doet de takken
luchtig rijzen, langzaam zakken,
op en neder, op en neer,
en de hooge, fijne kruinen,
in de tuinen,
wiegen, wieglen, heen en weer.

En de witte wolken wijken,
en de gouden stroomen strijken
langs de blaêren, jong en fijn,
en een huivring doet verwachten
nieuwe prachten,
looverdans en zonneschijn.

Welke wijzen diep verborgen,
voor hoe lang nog, in den morgen,
zullen rijzen, gaan en gaan,
'k hoop in 't rhythmenspel te vangen
zomerzangen,
zonnig als de blaên, voortaan.

DIT IS HET LEUTIG WERK . . . [1])

DOOR

AD. HERCKENRATH.

Dit is het leutig werk van avondkoning:
van kleuren dol,
strooit hij, van op den dorpel zijner woning
den hemel vol.

't Zijn ál kapellen, stoeiend weg en weder,
door mooien gaard,
en jagend, ijlend, licht als donzen veder,
in zotte vaart.

Ginds in het koren is 't één speldewerken
met gouden draad.
't Wordt als borduurd gewaad in roomsche kerken,
roomgeel ornaat.

De hemel plooit van al de gele trossen
doorspekt van rood.
Tintlend broos hangt de vrucht met roer'ge blossen
en wacht den dood.

---

1) Uit „*Stille Festijnen*", een bundel gedichten dit najaar bij den uitgever S. L. van Looy te Amsterdam verschijnende.

BOOMEN BIJ AVOND

DOOR

AD. HERCKENRATH.

Als helden, hunkrend naar den zegen,
van zomers zwaar,
't gebronsde goud van zonneregen
in 't streuvlend haar,

zoo zie 'k ze nog den grond beterten,
knettrend van 't vuur,
en gaan langs omgewoelde verten,
bij 't deemstrend uur.

De weg lag als een rad gebroken
aan d'horizon.
Zij stapten voort met steev'ge knoken
ter jubelzon.

Hun pij, met ringen paars beslagen,
hing schots en scheef.
Als mazen alle wegen lagen
van zongeweef.

Steeds verder, in 't gegloor der stralen,
volgde ik hun stoet,
en 't leek me als strooide men opalen
langsheen hun voet.

VONDELVERVALSCHING TER EERE VAN REMBRANDT

DOOR

FRANS COENEN.

Het is niet om het „oude zeer" van dien 16en Juli-avond — die overigens heel wat zonderlinge vertooningen te zien gaf, — weer op te krabben, maar waarlijk! dat tweede nummer van het duldeloos-lang program verdient nog wel eenige nadere bespreking en waardeering. Geen der overige kunst-stukken vertoonde zooveel goede en slechte kwaliteiten te gelijk, was zóó mooi en tevens zoo verwerpelijk, zoo Rembrandt-eerend en Vondel-moordend als dit. En daarom, om den geest, die dit nummer — het derde bedrijf van Vondels *Joseph in Dothan* — zijn gestaltenis gaf, om wat hier voortreffelijks was bereikt en... beters nagelaten, verdient het ampeler bespreking, directer en zuiverder aandacht, dan er temidden van al het andere Rembrandt-geraas aan gegeven kon worden.

Eerstens: hoe kwam men er eigenlijk toe Vondel te gaan vertoonen? Was het dezelfde al te onpractische geest, die de samenstelling van het gansche program beheerschte? Zoo men tenminste hier van „samenstelling" spreken mag, waar *naast-elkaar-stelling* eigenlijk het eenig-juiste woord kan geacht worden... Maar in een al te gemakkelijke geestdrift, een vervoering, die haar bevredigende uiting meer in woorden dan in daden vindt, kan men wel zeggen (en 't is dan eigenlijk meer een toast):

„Wij willen Rembrandt eeren door Vondel. Laat op den herdenkingsavond van Neêrlands grootsten Schilder Hollands grootsten Dichter spreken!"... of iets van gelijke kracht... En zoo *is* er dan waarschijnlijk ook gezegd en Vondel op 't programma gekomen, zonder dat die heeren schenen te beseffen, hoe fundamenteel Vondel van Rembrandt en Rembrandt van Vondel

verschilt en hoe men geen van beiden tot den anderen kan doen naderen, zonder of den een of den ander of alle twee in zijn karakter te schenden.

Men heeft dit niet bedacht niet alleen, maar ook op bezinningen piëteitlooze wijze den schilders onder de commissieleden volmacht gegeven Vondels *Joseph in Dothan* te vervormen, te verwringen, te verminken tot een reeks uiterlijk Rembrandtachtige tafreelen.

Terwijl het juist aan deze commissie van kunstenaars ten plicht ware geweest, indien zij dan al gepast achten voor deze gelegenheid Vondel te vertoonen, die vertooning eerbieding en principieel zoo goed mogelijk te doen zijn, hebben zij den heeren Bauer en Cossaar vrijgelaten hun schilder-spel van uiterlijkheden te drijven met dezen dichter, die geheel en al *innerlijkheid* is: woord, klank, visioen en verbeelding.

En het resultaat van dit werken werd een zeer mooi theaterdécor, zoo mooi waarlijk als men zich niet herinnert ooit op eenig tooneel, Hollandsch of vreemd, te hebben aanschouwd. Een décor in gedempte, boeiende bruine en grauwe tonen, waarop de sterkere gewaadkleuren gestemd waren en met al het schemerig witte licht geconcentreerd bij de put: het centrum der handeling. En telkens was het in het uiteengaan en wisselen van de groepen der Joseph-broeders alsof men een door Rembrandt gecomponeerd en gekleurd tafreel zag. Inderdaad een oogenlust! Wat een modern schilder voor ons hedendaagsch tooneel vermag, is hier nog eens schitterend gebleken.

Reeds het weglaten van het voetlicht en het concentreeren van allen schijn op het middenpunt der handeling, beteekent een gelukkige verbreking der traditie, een nieuw principep van insceneering dat alle vakmannen hadden moeten zien, om er van te leeren. Wat voor schoons, in steê van het gewone leelijke, het tooneel kan geven, is hier weer eens getoond in dit bedrijf van *Joseph in Dothan* niet alleen, maar ook in die scène uit het drama van Six, toen bijna enkel kleur gegeven werd.

Twee fouten echter waren nog te constateeren, die verhinderden, dat men in dit genre het volmaakte zag. Dat was eerstens de wonderlijke aard van de gesteenten rondom de put, die in het scherpe licht zich waarlijk als gestopte ingewanden voordeden en ten andere de weinig geslaagde verschijning der Engelenfiguren.

Die waren log en onbehagelijk, bewogen zich zwaar met hinderlijk wippende, zeer kartonachtig uitziende vleugels en maakten waarlijk het Rembrandtieke ter dege tot parodie.

Behalve deze gebreken echter, was het totaalospect bijzonder mooi en wat eenigermate schildersoog bezat in de zaal zal genoten hebben.

Maar daarom juist, omdat het zoo schilderachtig-mooi was, dient er tegen geprotesteerd.

Want het scheen een aanmoediging van de fataal verkeerde wijze, waarop men maar jaar op jaar voortgaat Vondel ten tooneele te brengen; het scheen hun gelijk te geven, die dwaselijk meenen dat het op die manier wel gaat en dat alleen geld ontbreekt om aldus ideale Vondeldrama-opvoeringen te verkrijgen. Terwijl ze niet merken hoe weinig er aldus doende van den eigenlijken Vondel, den Vondel van geest en verbeelding overblijft....

Toch moest het ook op dien avond, bij die Vondelmoordende vertooning van schitterenden schijn, enkelen klaar worden hoe sterk Vondel is, hoe niettegenstaande al die vervalschende en vermommende aankleeding, zijn geest niet te onderdrukken was, die een gansch anderen toon aangaf, dan de naar het Rembrandttieke heen willende omgeving en opvoering wel wilden.

Want Vondel is van zoo héél andere structuur dan Rembrandt!

Rembrandt is universeel in alles, in alle voelen en denken. Vondel zeer Hollandsch voor een deel en voor een ander Katholiek-middeneeuwsch. Rembrandt is bij uitstek tragisch: hij zoekt de tegenstellingen, de smartelijkheid der schokken van contrast tot in het demonische toe. Vondel echter is traditioneel en beperkt. Hij zoekt de tragische tegenstellingen enkel in de sfeer van het algemeen bekende en erkende. Zijn gevoel is diep maar niet wijd en hij beziet de wereld van het alledaagsche met een frisschen kijk, die echter geenszins begeert verder of juister te zien, dan ieder ander. Wel inniger zeer zeker. De gewone dingen zijn hem geenszins gewoon in den zin van banaal en zin- of gevoel-loos. Wat in elk ding en elken toestand, volgens traditie, aan gevoel aanwezig behoort te zijn, dat *is* er ook voor hem, de lichtbewogen, rijke verbeeldingsnatuur, voor wien zich verbeelden inderdaad *zien* is en zien *meeleven* en *meevoelen*.

Doch Rembrandts pijnlijk-verlangende en rustloos zoekende

Faust-geest was hem vreemd en zal hij nooit hebben begrepen. Veilig en wel lag hij gebed in zijn Geloof en dat Geloof was hem één met zijn kunst. Verder of meer heeft deze schoon-kinderlijke, lichte, warme, fantaisievolle geest nimmer begeerd...

Deze anderssoortige, van Rembrandt zoo verschillende, staat van geest nu, hoe zeer bleek hij op dien avond in de felle tegenstelling tusschen het gesproken woord en de omgeving!

Zich aanpassend aan het realistische décor, trachtten ook de acteurs der *Kon. Vereeniging* realistisch spel te geven.... gelijk zij trouwens nooit anders gewoon zijn.

En zie, het gelukte niet! Men gevoelde de hapering, het ontoereikende en kon tenslotte slechts de handigheid bewonderen, waarmee de spelers tot een soort levende scène zochten te maken, wat in wezen een statige, geestig-dialectische of zachtontroerende klassieke samenspraak is, *zonder* eenige *actie*. Het gelukte niet! Er werd geen scène en duidelijk bleek in dat noodeloos heen- en weerzeulen, in dat dwaze gesjor aan Joseph en zijn „kakelbonten rok" de tegenstelling, het onharmonische tusschen woord en zichtbaarheid.

Maar inmiddels werd Vondels werk om hals gebracht, want décor en tooneelschikking hadden tenslotte toch brutaal de overhand.

Hier echter dient even opgemerkt, dat ook in de realistische lijn het gebodene ver van mooi was en mijn bovenuitgedrukte bewondering zuiver en alleen het décor gold en de kleeding en de opstelling van sommige groepen.

Overigens evenwel toonde ook deze realistische vertooning de gebreken die dezulke bij het Nederlandsch Tooneel blijkbaar immer moeten vertoonen.

Het was nog niet zoozeer dat het slepende, bijna vette geluid van den heer La Roche aan *Ruben* niet zeer te stade kwam tot een volle, ontroerde en toch manlijke klacht. Doch dat men er waarlijk toe gekomen was door mevr. Wensma—Klaassen, overigens een heel aardige actrice, den *Joseph* te doen zeggen, dàt was wel héél erg en bewijst, dat men ook van de regie der *Kon. Ver.* getuigen mag, minder nog *dat zij niets vergeten heeft*, dan wel: *dat zij niets heeft geleerd* in al die jaren. Voor den ranken, slanken, lenigen jongeling, die *Joseph* zijn moet, een actrice, die

bij al wat zij voordeeligs bezitten moge (en dat is veel!) toch niet meer op tengere meisjesvormen bogen kan, en voor het jong-frissche, kort-harde, luid-overmoedige van de knapenstem het sensueele, vleiend-slepende van een hoog vrouwengeluid!

Inderdaad, de désillusie was volkomen.... en voldoende om wat er nog van Vondel hier mocht overgebleven zijn te vernietigen tot iets zonderling-onpersoonlijks en weinig indrukwekkends, tot een reeks mooie tableaux met niet-bijbehoorenden tekst en dat het hoogtepunt zijner dwaasheid bereikte in het benauwde, onverstane gedeclameer uit den put. In dit alles was Vondel geenszins.

Het mag om te beginnen al een stout stuk zijn een haast nachtelijk tafereel te maken uit hetgeen in het drama op klaarlichten, zonnigen dag voorvalt. En wàt het echt oostersche, het rauwe en onvruchtbaar-woeste met rotsen en dwergachtige struiken betreft, dat hier Rembrandt ter eere als omgeving des drama's was gesteld.... één enkele blik in den tekst had al kunnen leeren hoezeer men hier Vondel te buiten ging. Zoo zegt *Levi* om *Simeons* vrees te bedaren dat iemand *Josephs* klacht uit den put zou kunnen hooren:

„'t Geluit reikt niet soo wijdt: oock loopen hier geen paden.
De heirbaen leit te veer: het kreupelbosch zwijght stil."

Wie, die eenig gevoel voor zulke dingen heeft, ziet hier iets anders dan een zeer *Hollandsch*, hoogstens een Hollandsch *duinlandschap?* En wordt dit vermoeden niet bevestigd door wat in het volgend bedrijf *Levi* zegt?

„Nu op den heuveltop eendrachtigh neergezeten,
. . . .
Hier staet de disch gereet,
Langs dit vervallen slot, met klimopgroen bekleet,
En met een veldtapijt natuurelijck behangen.
De breede lindeboom . . . .
noodight u in 't grazige gestoelt,
Met bruine schaduwen en aengenaeme koelt."

Ik voor mij, als geeischt werd de plaats juist te bepalen daar dit beschrijvinkje op doelt, zou zeker niet in Palestina gaan zoeken. Eerder bij de ruïne van *Brederode!*....

Doch de heeren schilders achtten dat het realistisch moest zijn,.... gelijk Rembrandt het ongetwijfeld gemaakt zou hebben, daarin hebben zij gelijk.

Echter Vondel is zoo niet en schoon ik nu allerminst betoogen wil,

dat men liever een kijkje bij Santpoort of Bloemendaal in plaats van het Palestijnsch ruwe rotsgebergte had moeten zetten, toch blijkt er uit de mis-stelling van dit laatste dat niemand de moeite nam zich rekenschap te geven van het eigene en speciale van Vondels drama. Van Vondels *drama's* in 't algemeen. Had men dat gedaan, men zou gewis geheel anders begonnen zijn en van alle naturalisme hier hebben afgezien.

En .... ten slotte van den geheelen Vondel hebben afgezien, als naast Rembrandt niet ter plaatse dienende.

Men zou dan allereerst begrepen hebben — het ware trouwens zoo moeilijk niet geweest tot dat inzicht te komen voor een commissie die ook literatoren onder haar leden telde — dat Vondel op gansch andere wijze concipieert dan Rembrandt, en dit natuurlijk in samenhang met zijn zoo geheel anderen aard en talent.

Rembrandt, getroffen door een bijbelsche episode, ziet den toestand, de figuren in zijn eigen tijd. Hij gevoelt en ziet het algemeen menschelijke in het gebeuren en hernieuwt dat in menschen van zijn eigen omgeving. Maar tegelijk zet hij het al in een omgeving en geeft zulke gewaden en attributen als geschikt zijn het eigenaardig-tijdelijke te niet te doen.

Overblijft dan enkel het fel, individueel- en echter algemeen en eeuwig-menschelijke, iets zeer onmiddellijks en waarachtigs, dat een ieder dadelijk navoelen kan, iets *gewoon*-menschelijks bovendien, al heeft het ook geen bepaald tijdskarakter. En steeds iets volkomen episch en objectiefs, waarvan des makers lyrisch gevoel verre blijft.

In Vondels verbeelding gaat het echter anders toe. Hij gevoelt niet realistisch en objectief, hij draagt het gebeuren niet over naar *bepaalde* menschen in zijn *eigen omgeving*, hij voelt als een katholiek en nog wel een middeleeuwsch-katholiek en hij is een gevoelsnatuur, die allereerst *eigen* emotie moet uiten van wat hem getroffen heeft. Aldus maakt hij zijn helden niet scherp-objectief en persoonlijk, maar hij verdoezelt ze veeleer tot abstracties van verschillende gevoelens, die hij dan *lyrisch* bezingt en be-mediteert en beredeneert in vrome ontroering of overpeinzing.

Dat, meen ik, is eigenlijk de grondtoon van al zijn drama's: *lyrisme*, het eigen gevoel: de emotie van den geloovigen Christen, den fellen partijman, den zwelger in de nieuw ontdekte rijke beschaving der Renaissance, den zijn land liefhebbenden patriot.

Natuurlijk is Vondel ook epicus, heeft hij ten minste epische neigingen. Hoe ware hij er anders toe gekomen drama's te willen schrijven? Zeer zeker interesseert hem het tragisch gebeuren, en gaat hem de menschheid aan. Doch niet individueel, om het leed of de vreugd van den enkeling, om *andere* naturen buiten de zijne te begrijpen en na te scheppen. Maar wat hem in zoo'n bijbelverhaal vooral aandoet, is het sentimentale en moreele, de botsingen en gevolgen, niet van zekere menschnaturen, maar van zekere *gevoelens*, die wil hij in zichzelf navoelen, die wil hij laten zien, tot genot en tot stichting en leering der gemeente.

Zoo zijn dramatis personae opstellende, worden het meerendeels abstracties, vol menschelijk gevoel en toch zoo weinig individueel. Die „Gebroeders" van *Joseph* bijvoorbeeld, wat zijn zij anders dan met name te noemen speciale hoedanigheden, levende abstracties? Is *Ruben* niet de Vaderlijke Goede Broeder, *Simeon* de Zwakke, maar nog niet slechte Broeder, *Levi* de Cynische Slechtaard, *Judas* de Benauwdhartige Slechtaard enz.? Daartegen *Joseph* hier de lieflijk jeugdige Engelenonschuld? En dat terwijl het bijbelverhaal zelf aanwijzing doet van wat er onuitstaanbaar waanwijs en egoïstisch in dit karakter valt aan te toonen.

Dat Vondel met zulke methoden en een zoo overheerschend lyrisch gevoel ten slotte toch niet te aartsvervelende en onduldbare tooneelstukken voortbracht, maar een soort van verhalen, zacht ontroerend en beminlijk van menschlijkheid, vol taalmuziek en schoone beelding, ligt wel daaraan dat hij waarlijk een Dichter was. Hij maakte zijn drama's niet als een priester of een predikant, die leeraren wil, maar als een levenslustig, heftig meevoelend man, wiens krachtige verbeelding in de ontroering terstond het juiste woord, het treffende beeld uit het voor hem zoo beminde leven vermocht te vinden. De gevoelens, het moreele zeer zeker is hem in zulke bijbelverhalen het voornaamste, maar die gevoelens zijn *in* menschen, die hij ziet gaan voor zijn verbeelding, *in* een landschap, dat hij zich ook — en gaarne — voorstelt. Hij leeft het alles mee: de vreugden en nooden, armoe of rijkdom, de hitte, de koude, het handwerk of bedrijf.... doch 't is steeds Vondel *zelf*, die het meeleeft, die zich niet op te lossen zoekt in de figuren zijner schepping om geheel een *ander* dan zich zelf te zijn, maar Vondel, die zich

ook wel in een *slechten* en een *goeden* Vondel, een *jeugdigen* of een *ouden* Vondel verdeelen kan voor 't pleizier der verbeelding, die er zelfs, — van wege zijn Hollandsch-remonstrantschen aard — wel veel genoegen in schept met zich zelf fijntjes te redetwisten en te theologiseeren, maar van wien men toch steeds gevoelt dat daar op den achtergrond van zijn geest een is, die de weegschaal houdt van Goed en Slecht, Recht en Onrecht naar Katholiek-christelijk begrip, ... der eigenlijke, wezenlijke, de vrome Vondel.

Zoo in groote trekken aangegeven was Vondel, die dronken van woordklank zijn kon als de allerbeste, allerjongste onzer lyrische dichters.

Het zal strax rijzen, om te reizen;
Om koningklijcke en aertspaleizen,
Daer aller wijzen wijsheit zuft,
Met zijn van Godt verlicht vernuft
Te proppen: maer in 't eerst zijn banden
En noch een droeven dagh voorhanden . . .

Zoo zegt de *Tegenzang* aan 't slot van dit bedrijf en 't is een heel mooi staaltje Vondel-geluid en tevens misschien in zijn volle bloeiende kracht het eenige dat de dichter met den schilder Rembrandt gemeen had.

Tot slot wil ik hier nog de put-klacht van *Joseph* citeeren als een aardig bewijs hoe Vondel zich in zulke toestanden dacht, *zich zelven* indacht om dan amoureuselijk de aardige roerende en teekenende bijzonderheden daarvan op te nemen, die alle dienen om de situatie te versterken en te vermooien.

Joseph klaagt dan:

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
Voor my, helaas, van U en elck verlaeten,
In dees spelonck en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al schynt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn smeecken,
En kaetst terugh den allerlesten tarm.
De steenen zelfs uit medelyden spreecken.
Ick roep: ocharm; de putgalm roept: ocharm.

Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
  Mijn ziel vertroost, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn oogen; hy schreit: oogen.
  Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och haethooft, och, hoe bitter zijn uw korlen
  In myne keel, schier stinckende van smart . . .

Dit is mooi... maar realistisch is het zeker niet, en zoo ware het beter waard geweest dan met een snarrig mirliton-geluid half verstaanbaar op te klinken uit een papieren koker, gelijk het Rembrandtiek décor als put eischte. Een der schoonste gedeelten werd zoodoende hopeloos bedorven en alle innerlijkheid gedood terwille van een uiterlijkheid, die geen enkel recht van bestaan kan doen gelden.

Dit nog eens openlijk uitdrukkelijk te zeggen, was de bedoeling van dit opstel.

OM EEN LEUZE

DOOR

GERARD VAN ECKEREN.

I.

Voor de derde maal schoot het vrouwtje wakker.

Het begon nu te dagen; kil-wit glemerde de morgen het kamertje binnen, waterig beglimpend de geschilderde zoldering, grijzig vergglijdend en verdroomend langs de wanden, verslurpende het hard-wit der aangeprikte prenten tot wat bleeke schrompelvlekken. Om het potkacheltje, de stoelen bij de tafel en de naaimachinekist links van 't raam doezelde het nog in dikken schemer; en als een hol-donker gat gaapte, opzij in den hoek, de tweede bedstêe.

Buiten kraaide schor een haan, van verre door een anderen hoog-gillend beantwoord. Het geluid sneed pijnlijk de stilte, die als iets tastbaars om te hangen leek, in een dun-kille huivering van dag-begin.

Zij was nu wel heelemaal wakker; — de slaap leek uit haar weggezakt als een looden zwaarte; ze voelde zich zoo licht, zoo licht, alsof ze zweefde.... Even greep ze schrikkerig onder zich in 't warme bed: een oogenblik had ze gemeend dat alles lucht was onder haar, maar nu lag ze gerust, met groote oogen starend in den bleeken ochtendschemer.

Gek, dat ze nu zoo inéén wakker was; vannacht óok tweemaal; maar toen was het Kees geweest, die zoo gestommeld had; — onrustig dat die jongen was de laatste nachten. — De goeierd: 't was geen wonder ook: hij tobde er nog meer over dan zijn oude moeder — en voor háár was het toch wel het ergste, zeiden de buren.

Stil lag ze, oogen nu weêr gesloten; daar was het weêr: *Het*, de zorg van nu al weken.... en alleen een kleine verwondering was in haar: dat het niet zwaar óp haar viel als anders; dat ze licht zich bleef voelen, bijna lichaam-loos, als zweefde zij, zweefde zij in een leêge ruimte.... Er was iets zingends, iets bijna jubelends in haar; ze zag duidelijk vóór zich het schild van den Neerbosscher scheurkalender, die bij 't raam hing en waar zij overdag op keek, als ze in haar stoel zat: licht.... licht.... met zwevende, bazuinende engelen....

En hoe kwam het, dat ze nu ineens zoo aan dien tekst moest denken, dien zij een paar dagen geleden had afgescheurd? „Ik zal U niet begeven en ik zal U niet verlaten, spreekt de Heere" en wederom: „Komt allen tot mij die vermoeid en belast zijt en ik zal u ruste geven...."

Het scheen plotseling als een zon in haar zieltje; de kamer in den killen ochtendschijn vloeide er vol van, en de bazuinen zongen....

Zij haalde diep adem; in de groote, holle bedstee lag ze zoo nietigjes; net een notedop op zee.... had Kees eens gelachen. — Dat was nog in den goeien tijd geweest; nu kwam er al sinds weken geen glimlach meer op zijn gezicht....

„Ik zal U niet begeven en ik zal U niet verlaten, spreekt de Heere. En worden niet vijf muschjes verkocht voor twee penningskens? en niet één van die is voor God vergeten. Vreest dan niet: gij gaat vele muschjes te boven...."

O neen, ze hadden niet vertrouwd, Kees niet en zij óok niet, en dáárom was het dat God hen had in de steek gelaten.... Alles overgeven in *Zijne* handen.... niet bekommerd zijn om den dag van morgen.... Wat gaf het, dat ze het al in haar bijbel las, als ze niet vertróúwde?....

Opeens had ze de oogen weêr wijd open. Van uit de bedsteeholte in den hoek stompelde het dof, als van een lichaam dat zich omwierp en tegen 't beschot bonsde; zware zuchten kreunend versmoorden. — Dan was het een oogenblik weêr rustig in het kamertje; het vrouwtje lag muisjesstil, haar oogen star naar het bleeke raam-vierkant, waar grillige vriesbloemen zilverden. Het scheen of ze nú eerst voelde dat het koud was; tasterig in 't halfdonker froefelde ze de dekens vaster om zich heen. Toen ging ze liggen denken.... Zou Kees wakker zijn? Hij had daareven weêr gestommeld en ze had hem hooren zuchten. Zou ze eens vragen?

Heel zachtjes, dat-i het alléén kon hooren als-i wákker was?

Maar ze dorst niet. Gek was het, maar.... ze durfde niet. De jongen kon zoo snauwen in de laatste dagen.... Ach, ze kon 't hem nu niet kwalijk nemen. De stumper.... 't Was niet alles: nu al vier weken zonder werk te loopen, en wie weet hoe lang het nog zou kunnen aanhouden.... Toch.... zòu ze nu durven?....

Ze probeerde eens, heel zachtjes. Maar de stem kwam haar keel niet uit. Neen, ze durfde niet.... maar wachten....

Doch opeens stond hij, met een zwak bonsje van zijn voeten, op den vloer vóor de bedstee-donkerte, in 't grijzige half-licht. Zóó onverwacht, dat de woorden die haar nog maar steeds onuitgesproken in de keel stroefden, er nu eensklaps gladjes uitschoten, zonder dat zij ze kon tegenhouden: „Gut Kees, jonge, ben je al wakker?...."

Hij antwoordde niet dadelijk. Groot, breed, in zijn witte ondergoed, stond hij in het kleine kamertje, gapende en zich vadzerig rekkend. Toen streek hij met zijn hand een paar maal door zijn warrig-donker haar en bukte zich, zijn sokken aan te trekken.

„Tsja, tsja...."

„Gut..... Kees...." neep het vrouwtje.

Opeens stond hij weêr recht overeind, driftig, als woû hij iets afschudden. Zijn oogen priemden nijdig naar de bedsteê. „Wat wàs t'r nou, moeder, waarom slááp-ie niet?"

Mokkend trok ze haar kinnetje onder den dekenrand; ze wist al weêr hoe laat het was; zòu maar niks meer zeggen.... anders was 't een heelen dag weêr mis....

Met één stap was hij bij haar, stond op 't kleedje voor haar bed, rillend; zijn adem stoomde blauwig in 't àl lichter wordend kamertje.

„Nou.... as 'k nou bij je kom mot je ook sprêken. Hoe is het, kan je niet meer in slááp komme?"

Zijn stem verzachtte; hij sprak nu als tegen een kind.

Zij antwoordde niet, mokte kleintjes weg onder de dekens. Toen, schuchtertjes: „Ik dacht.... dat het nog geen tijd.... dat je zoo vroeg...."

Gemelijk wendde hij zich half om, zocht met zijn oogen langs den muur naar de hangklok; trok toen, haastig, zijn hoofd terug, schrikkig schokkend in zijn schouders. — 't Was waar, die had

hij gisteren naar de lommerd gebracht.... wat kwam de tijd er tegenswoordig op an!

Hij weêrhield een grinnik, en heel gewoon-kalmeerend verklaarde hij, dat het zoo vroeg niet meer was. In gewone tijën was hij toch immers veel vroeger. „Kijk dat licht eens, moeder", en hoor, de buren waren óók al op. „Maar blijf jij er maar kalmpies onder hoor; niet opstaan vandaag: je weet wat de dokter gezeit het. En 't is maar beestig koud met die vorst." Hè? Wat? Z'n eten? Dat zou wel terecht komen. Zou wel in een gaarkeuken een happie nemen. Dáárvoor niet opstaan. Hij zou de buurvrouw vragen af en toe eens te komen kijken. Was 't goed?....

Zij scheen gerustgesteld, knikte blijdjes. Hij kon toch wel zorgzaam doen, haar jonge.... 't Was of de bazuinen weêr in haar te zingen begonnen.... of 't alles weêr goed zou worden — nog dézen dag....

Vredig sloot zij haar oogen; — 't was als werd ze zachtjes opgenomen en weggedragen.... ver, ver, zwevend licht. En 't bleef zingen, zingen....

Zoo dommelde zij langzaam in.

— — — — — — — — — — — — — — —

Proestend versnoof zich zijn gezicht in de spons. Wijdbeens voor de waschtafel stond hij te rillen onder het koude water dat over zijn borst spoot, en het was hem, of al de ellende er meê uitspoot over zijn ziel.

Jawel, daar was het weêr morgen, alwéér een dag voorbij en nog altijd, verdomd, nog altijd even ver. — Waarom bleef hij maar niet liever in zijn nest; het oude mensch had gelijk: wat deed hij zoo vroeg op te staan; er was toch niets dat op hem wachtte. Maar de sleur zat 'm te veel in zijn boddie, dat was 't 'm; 't was toch ook om bij te huilen, dat je werken woû, dat je vingers je kriebelden — en je niet kòn. Als 't nog làng zoo duren moest....

Mistroostig stond hij zich af te drogen in een hoek van 't schemerlichte lage kamertje, zijn oogen strak-dof starend naar het raam, met zijn grof-grillig gebloem ijzend in stoere zilver-smeren. Ziekelig fleemde het dag-begin van boven de daken der overkant-huizen neêr uit de druilige lucht. Opzij, achter-onder, aan alle kanten, stommelde nu burengerucht; een vrouwestem kijfde flauwtjes

door de muren heen; een kind griende, met drenzig-dwingerige uithalen.

Hij kleedde zich vlug verder; een zweempje energie futte in hem boven; wat duivel, liet hij nou maar niet leggen mieren; een nieuwe dag lag schoon vóor 'm; wie weet of 't vandaag niet uit was met de miserie.

Toen hij klaar was opende hij de zijdeur naar 't keukentje; 't was er nog kouder dan in de kamer, maar minder duf; er hing nog een vage uiengeur als een hartige frischheid; hij snoof hem gretig in.

Met de schonkige onhandigheid van man-in-een-keuken bleef hij er even doelloos rondscharrelen, topte met zijn vingers op de glibberige ijskoek in den gootsteen, nam een afgevreten slijkig heiboendertje op, om 't dadelijk weêr neêr te kwakken, en bukte zich eindelijk onder 't aanrecht, om te zien wat er te eten viel.

't Was niet veel: een stuk brood van den vorigen dag en een restje verstijfde aârpels. Van 't brood sneed hij de helft af en kruimde dat door de aardappelen; — op de rechtbank zittend begon hij toen haastig te eten: hij had honger en nog een langen dag vóor zich.

Onderwijl gingen zijn gedachten terug over de laatste maanden. Dat was nu schoon vier weken dat hij zonder werk liep. Sinds dien beroerden dag waarop zij aan hun winkel waren meê gaan staken en hij met zes kameraads de bons had gekregen, was het tobben geweest van den eenen dag op den anderen om weêr aan 't werk te komen, maar alles vergeefs. Eerst had hij 't in zijn eigen vak geprobeerd, natuurlijk; maar in 't timmervak liepen er al zooveel rond; most je net in Amsterdam wezen. En elk had er wel een smoesje op om hem de deur te wijzen: hier konden ze geen stakers gebruiken, daar waren ze „net voorzien", afijn, 't gewone relletje. — Dag aan dag had-i zijn voeten stukgeloopen, heel Amsterdam af, baggerend door de sneeuwmodder; toen was hij nog een dag naar Haarlem geweest en Leiden. Ook de dorpen had-i afgesjouwd en de heele Zaanstreek. Heemstee was hij bijna klaar gekomen bij 'n baas, als hij Roomsch was geweest. Stommerd dan ook, dat-i gezegd had van: Protestànt. Ja — je geloof deê er wat an! Toen 't als timmerman niet ging, had hij 't voor iets anders geprobeerd; was nogeens 't geheele rijtje afgegaan: Amsterdam, Haarlem, Leiden; had veel geld verspoord voor niets. Nergens

klaar gekomen. — En dan 't beroerde gevoel dat elke dag dat je langer bleef rondboemelen je met je oude moeder nader aan de armoê bracht en je trouwcentjes opteerde.... Met 't geld van hem en Jans hadden ze de armoede tot nu toe van de deur kunnen houden, maar lang uitblijven kon die sinjeur toch niet.... Van hun opgespaarde geldje zou, als 't zoo door ging, gauw niet veel meer over zijn; en dan voor een paar dagen die doktersrekening nog, voor zijn arm, dien hij verleden voorjaar op den winkel gebroken had. Alles kwam tegelijk. Hij was te trotsch geweest om uitstel van betaling te vragen; had maar liever de klok naar de lommerd gebracht, nog zoo'n ouwe friesche van zijn grootmoeder; — die gebruikten ze nu tòch niet....

Het pannetje had hij naast zich gezet op het aanrecht, waarop hij nu stil voor zich uit zat te staren. Een bleeke zon kwijnde 't keukentje binnen, gouden puntjes aan de knoppen van de kachel schampend; ook de pannen tegen den muur vingen fletse lichtjes.

't Zag er alles nog zoo welvarend uit, ging het door zijn denken. Ze waren ook altijd in goeien doen geweest voor hun slag menschen. — Tsja, tsja, het kon zoo verkeeren....

Maar wat dorie zat-i dan ook zijn tijd hier te vermieren; met kijken alleen kwam je er niet. In vredes naam er dan maar weêr op uit!

Met een wipje was hij van de rechtbank af, trok zijn jas aan, die opzij van 't fornuis aan een spijker hing, en drukte zijn pet op zijn hoofd. Toen ging hij nog even het kamertje binnen.

In het water-witte dunne licht van den nu bijkans vollen morgen lag het vrouwtje stil, met gesloten oogen. Een nietig bobbelingetje van het gelige dekenvlak gaf de plaats aan van haar simpel lichaampje; haar hoofdje, ruitjes-blauw omkapt, lag schrompel op het witte kussen, als van was. Scherp puntte het kinnetje tegen den hoog getrokken dekenzoom; het neusje, porceleinig doorschijnend, omkrield van duizend fijne rimpeltjes, stak schichtig omhoog, met in de hoeken blauwige schaduwvlakjes. — Over 't geheel lag een goudene straling van glimlach....

Stil stond hij een oogenblik op haar neêr te zien, de wat cynische stugheid van zijn groen-bruine oogen grijzend verzacht. — En het ging door hem heen: dat ze òùd was; 't scheen of hij

het altijd geweten had en toch eerst nu, dezen morgen, ontdekte.

Wat lag ze daar stil; krek 'n heilige..... 't Was net of ze glimlachend naar hem opzag, als vertrouwde ze dat hij wel zóó met werk de deur in zou komen. De stumper; ze was toch ook maar heelemaal van hèm afhankelijk....

Soezend staarde hij; rond hem om stommelde het gerucht van de buren. Opeens schokte hij op; wat deksel nog an toe, daar stond hij al wéér zijn kostelijken tijd als een oud wijf te verdroomen. Vertróúwde ze dan niet op 'm? Moest hij dan *weêr* van avond thuis komen zonder iets! Vooruit dan ook, aangepakt!

II.

Hij was, eer hij ging, nog even bij de buurvrouw-vóór aangeloopen en trok nu de deur achter zich toe. Er zou anders wel niemand komen; het kannetje voor den melkboer stond om den hoek onder aan de trap en brood was er nog van den vorigen dag.

In de straat sneed een felle vrieskoû hem tegen; hij dook weg in zijn kraag. Druilig, sneeuwzwaar, hing de lucht over de lange rijen nieuwe huizen, wier steenrood rillend leek verblauwd. De zon was alweêr teruggeduwd door wolk-fronselingen; een kille schemer huiverde in de wijde straat-lade, waar de keien, hard en droog, in troostelooze rijing verliepen naar een ver verschiet.

Er gingen maar weinig menschen; hier en daar, aan een deur. een vrouw in haar onderrok, die haastig een kleed uitsloeg, half binnenshuis. De mannen waren al lang naar hun werk; — 't kon ook niet vroeg meer zijn.

Voor hem uit scharrelde een vermiereld sinaasappeljoodje hijgerig achter een verhosseboste kar. IJverig joeg het zijn klankloos stemgeluidje óp tegen de star-hooge huizingen, waarvan het och-arme de tweede verdieping niet raakte; schor, als een rikkelende blikplaat, viel het op joodjes kar steeds tergend terug.

Kees, in zijn dikken duffel-van-den-goeien-tijd, voelde een oogenblik een lekkere warmte om zijn lichaam heenkoesteren, nu hij den schunnigen koopman voor zich uit strompelen zag. De beroerdheid van anderen nam hem van eigen ellende iets af; hij voelde er zich een héér bij, een kóning. Het scheen hem of dat zonder werk loopen maar larie was, als deê-i het voor zijn plezier. Hij was toch een goed werkman; verduld, hij kende zijn vak;

het scheen hem als had hij maar één vinger uit te steken, om overal weêr aan den slag te raken.

Sneller ging hij nu de straat af, sloeg drukker straten in. Op de klok ergens vóór een horlogemakers-winkel zag hij dat het bij half negen was. Dééd er niet toe: had immers de dag schoon vóór zich.

Op de Dam, voor het eerst, bleef hij staan, met een schokje in zijn schouders, als iemand die haastig geloopen en opeens bedenkt dat hij iets vergeten heeft. — Waar deksel liep hij eigenlijk naar toe?

Een grinnik om zijn eigen haast liet hij langs zich afglijden. Hij had lust met zich zelf den draak te steken. Kwàm-i me daar anzeilen met 'n kouwe drukte van hò-maar.... als stingen er ginds dertig op 'm te wachten van „we kenne niet verder baas! Nou jongens, zèl de baas jelui hellepe!"....

Nogeens grinnikte hij, bijna luid-op, neêrkijkend op zijn schoenen. Een dienstmeisje, bol-rood, scheerde hem rakelings langs, riep spot-lachend om: „Het hìj een lol!"

Goegelend van onder zijn petklep uit streelden zijn oogen haar wegdansenden rug, de richting uit van de Kalverstraat. Anders was hij geen meisjesgek; hij had het altijd gemeen gevonden als zijn makkers die verengazjeerd waren nog op meiden liepen. Maar nu, dezen morgen, hij wist niet, maar 't kwam secuur van dien jood dat hij zich opeens zoo licht en vrij voelde, een pond lichter dan een uur te voren nog, als had hij den zorgenlast van nu al vier weken bijna zonder werk met een flinken ruk van zijn schouders gegooid. Als een vrij man liep-i door een vrije stad. Hij had handen aan zijn lijf: wou *hij* zien dat-i vandáág nog geen werk kreeg. Wacht, hij zou eerst eens een pijp opsteken; dat gaf wat gezelligheid bij 't denken waar nu 't éérst naar toe.

Opzij van de kiosk stond hij, met zijn gezicht naar 't Damrak, waar zijn blik bleef stuiten op het vleesch-rose muurvlak van de nieuwe Beurs. Een fletse zon, door de sneeuwlucht brekend, wierp haar schuinsche stralen voor een oogenblik in de koude rulte van de wijde Dam-kom, den paarsen morgenschemer vreemd doorsproeiënd, als regende het fijn-vuile goudstralen. Star bleven aan den schaduwkant de huizen opstaan; waar 't licht ze raakte zòmerden ze even, in lachende kleur-tinteling. Af en aan schoven electrische trams; kelig-vol klankten de bellen. Op de Dam hielden ze allen even stil,

menschen stapten uit, anderen in: kantoorheeren, kinderen naar school, een dikke dame die er niet in kon komen; goeïg heesch de conducteur haar bij de armen op; een paar snuiters op 't achterplatje beten een grinnik weg in d'r snor. Kleumige vrouwen, een paar kinderen ook, schooierden om de vertrekkende wagens, drensmummelig den passagiers hun kaartjes tegemoet stekend.

Kees, nog even staan blijvend, smakkend aan zijn pijp, liet het alles aan zich voorbij wriemelen als een behagelijk toeschouwer. Zijn stemming hield aan. Lekker vond hij die zon-verzomering tegen de gruwe huizen; 't was of je voor een oogenblik de koû minder voelde; pijp-warmte bedoezelde zijn gezicht, geur-zwemelend.

Nu kalmpjes denken waar hij 't eerst naar toe zou gaan. Wacht, hij kon eerst even aanloopen bij dat kantoortje aan 't IJveer, of ze hem op die boot gebruiken konden. Hij dacht wel niet, want die advertentie was al van zoo lang geleden — maar je kon nooit weten hoe een koe een haas vangt. En dan bij dien cargadoor aan de Amstel, die een pakhuismeester gevraagd had. Zou hem als timmerman misschien best gebruiken kunnen. En dan onderweg eens rondkijken: de stad was groot en hij gewillig genogt en een knap werkman van zijn vak; 't most toch al raar loopen als hij vandaag wéér niks vond. — Maar dan nou ook niet langer zijn tijd staan verleuteren....

Resoluut zwenkte hij af, den kant van het Damrak; botste bijna een man tegen 't lijf, die bedelde.

„Een centje meneer.... heb een borstziekte...."

„Hier, pak-an, flikker op." — Hij gaf den vent een dubbeltje dat hij in zijn vestjeszakje vond. Weêr dat gevoel van een „hùr", een koning, die gaan en doen kon waar en wat hij woû. Daar was een paar weken zonder werk te loopen toch nog niks bij; je hadt altijd stakkers die nog minder waren; die niet kònden....

Op het IJveer lieten ze hem een poosje wachten; dremmelig stond hij met zijn pet in zijn handen. — Achter het houten beschot met zijn glasraam zag hij een paar klerkjes gebogen over een tafel met papieren. Twee heeren, een met een gouden bril op, zaten in druk gesprek.

Hij wist al dat het hier tòch niks worden zou. Je rook het in de lucht van zoo'n muf kantoor. Dan snoof hij nog liever krullengeur.

Eindelijk schenen de heeren klaar; kijk dien eenen met dien grijzen kop eens handenschudden; hij kon niks verstaan door dat glasraam. Nu was die met den bril alléen; kijk 'm in die papieren scharrelen. Nou sprak-t-i tegen een van die klerkjes; jawel klop maar op die papieren, help *mij* maar liever lamzak; 'k sta me hier al een kwartier lang op te vreten van de koû. — Alleflikkers, daar zou je n-'et hebben.

Een der klerkjes, op een wenk van den brille-heer, wipte schichtig op, zijn pen achter zijn oor stekend. Hij schoot het glasraam op een kier en piepte er onder door: „Wel vrind?...."

„Ik woû den directeur graag gesproken hebben.... meneer," bromde hij terug, zich op 't laatste nippertje bedenkend dat hij beleefd moest doen. De hooge toon van dat duffe rekeltje bracht zijn bloed aan 't jeuken.

Flòps.... drukte diè het raam weêr toe, achter 't glas zijn vingers even schuinsrecht naar omlaag duwend, met een vraaggebaar van zijn oogen naar Kees, of die begrepen had.

Jawel, jawel, nòg maar weêr wachten, ga je gang; hèb den tijd. — Hij vloekte. — Daar stond nou die kerel met zijn bril in die paperassen te wroeten, inplaats hem eerst te helpen; zou je altijd zien met die groote heeren: dan had hij maar liever een gewonen timmermansbaas voor."

Hij zag om zich heen in 't smalle gangetje; tegen 't achterbeschot stond een bank, waarop hij zitten ging. Zijn zonnige stemming was weg; als een druk voelde hij het besef van geen werk te hebben op zijn borst liggen. — De vorige dagen en weken gingen langs hem heen, en ineens begreep hij dat het vandaag wel evenmin zou gaan als vorige keeren. — Hij dacht aan Jans, hun geldje, waarop hij de laatste weken met zijn moeder inteerde. Als hij háar niet had gehad!.... 't Was waar, er was ook geld van hém bij: het meeste had hij zelf opgelegd; maar iederen dag dat hij langer zoo bleef rondloopen stelde hun trouwen uit. — En ze hadden al zoo lang gewacht....

Afijn, zijn moeder ging voor. Bleekjes en minnetjes als die er had uitgezien de laatste weken. Ze was ook al drie en zeventig. En d'r heele leven lang geploeterd van den morgen tot den avond; ging je óók niet in je kouwe kleêren zitten. Moest *hij* dan niet zorgen, dat ze tenminste een goeie ouwe dag had?....

Een plotselinge angst kneep zijn keel dicht. Maar als.... àls

het dan vandaag *weêr* niet ging en morgen niet.... en overmorgen. — Als 't eens net zoo lang niet ging tot zijn laatste centen op waren. Wat dan?....

Het duizelde voor zijn oogen; het scheen, één oogenblik, of alles op en onder hem wegzonk; het half-donkere gangetje, het glasraam, de bank waarop hij zat....

Toen verstarde het alles weêr, werd heel gewoon, zooals hij 't even te voren nog gezien had. Alleen leek het hem omringende nog strakker nu, afstootender, bijna vijandig. Als een uitgeworpene voelde hij zich hier zitten, een die ze weg konden jagen met trappen en stompen. En een lust zelf ruzie te maken, te vechten wriemelde in hem op.; te nijdassen met zijn sterke vuisten op dat glasraam, dat verwaande klerkje, dien mooien brillemeneer, die hem hier liet blauwbekken, om hem ten slotte tòch af te schepen. Want dáar draaide het op uit, daar kon je zeker van zijn. Stommeling dan ook, dat hij nog hierheen was gegaan; had zijn tijd beter kunnen gebruiken....

Het glasraam snorde wijd-op; de chef stond nu zelf voor de opening; zijn oogen vroegen naar Kees, die in verwarring was opgestompeld.

„Wel?...."

Kees mompelde van dat hij in de krant gelezen had dat hier zooveel als een opzichter werd gezocht en dat hij daarom de vrijheid nam zich te verrecommandeeren. — Tegelijk trachtte hij beleefd te glimlachen; wist het echter tot niet meer dan een idioten grinnik te brengen.

Wantrouwend-vluchtig zag de heer hem aan. „Mij is geen advertentie bekend," zei hij koel, „tenzij...."

Ongeloovig bleef zijn oog aan den werkman hangen.

„Het was.... laat 's zien.... nou voor ongeveer een dag of vijf...." bezon zich Kees, die weêr grond voelde. Het besef een mal figuur te maken met daar nú nog op te komen solliciteeren deed hem een lummelachtig-drieste houding aannemen; hij begreep dat hier toch geen beginnen was.

„Ach zoo, — vijf dagen, ja, het spijt me, maar dan had je net vijf dagen vroeger moeten komen...."

Het klerkje lachte kort op van boven zijn papieren, den lichten blaf van een hondje dat op z'n poot wordt getrapt. De heer, even knikkend, schoof het raam toe. —

Vloek-brommend bungelde Kees weêr de straat op, waar 't licht gruw op zijn oogen viel.

Onverschillig in zijn schouders, de handen diep in de zakken van zijn duffel, slenterde hij langs 't station over 't Damrak naar de Dam terug.

Er scheen een waterig zonnetje uit de bleek-grauwe lucht, die hier en daar met plekken blauw, als blauwe meren, open lag. De sneeuwwolken waren weggetrokken. 't Was minder koud, een zoele trekking ging door de lucht, als in 't voorjaar. Menschen haastten zich naar het station; schrille kreten snerpten.

Op de brug bleef hij even staan; het water lag toe onder gladgave ijskorst; aan den rand van de bijten brokten gelige glibberbonken. Kleintjes, in de verte, blonk de koperen monteering der rangeerende locomotieven boven de schraal-groene graswalletjes van den spoordijk.

Op het Damrak omlaaide hem het woelige ochtendleven; karren ratelden verdoovend over de droge keien, het kleiner geraas bij oogenblikken brutaal verzwelgend; trompetterig lawaaide een straatorgel, log op zijn kar-plank heen en weêr zwabberend; een kerel met één arm slierde den zwengel, versmijtend zijn schouders van links naar rechts.

Met een kinderachtige belangstelling slifferde Kees er langsheen; monsterde het vuil-rozig plooisel met de groene rozetten vóór aan de schetter-kast, die knarsend zijn dikke geluid-brij tegen hem aankotste.

Verder gaande liet hij zijn oogen in de magazijnen binnendwalen; tusschen de rijk-bonte uitstallingen zag hij overal menschen aan 't werk. — Wat duivel, was hij dan de eenige die hier liep rond te schooieren, terwijl hij toch even goed pooten aan zijn lijf had als die allemaal!

Hij schokte op uit zijn sul-houding; zette zich vierkant in zijn moedeloos-afgezakte schouders en verkrachtigde zijn pas. — Mèt trof zijn oog een bordje voor 't raam van een piano-magazijn: *Loopknecht gevraagd.*

Even aarzelde hij. 't Was wel wat heel min; hij had toch verdikkie een fatsoenlijk ambacht geleerd; zou-i dan nou met pakkies gaan loopen! — Maar voorlóópig: hij kon dan onderwijl naar wat beters uitkijken; had al zooveel geprobeerd, en van zelf kwam 't niet naar je toe....

Hij had de deur al geopend, schrikkerig voor den luiden tjièng die het boven zijn hoofd gaf; spiedde toen tusschen het reukige glanshout van orgels en piano's, of hij ergens een bediende gewaar werd tot wien hij zich richten kon.

Een pomade-jonkertje trad op hem toe.

„Ik kom op dat bordje voor de glazen," wees Kees over zijn schouder: „ik zag 't zoo in 't langskomen en ik dacht, 'k loop maar effe an."

De bediende bedenkelijkte met zijn vinger langs zijn neus, streek door zijn haren, fronste de wenkbrauwen.

„Een oogenblikje...." verzocht hij toen, naar achteren hippend op zijn laarspunten. Even later keerde hij met een tweeden jongbroekie terug.

„U kwam?...."

„Op dat briefie, dat papier; of u *mijn* ook zou kunnen gebruiken.... Misschien ook om kisten open te maken; van mijn vak ben ik timmerman als ik zoo zeggen mag."

„Ah juist, maar dan...."

„Wat verdiende u als èèh.... timmerman?" schoot die met het pomade-hoofd uit.

Hij krabde zich achter zijn oor.

„Nou, laat 's zien, negen, tien gulden, dat ging er zoo om."

„Ah juist.... maar.... èèh.... dat bordje.... er staat wel loopknecht, maar de bedoeling is eigenlijk meer een opgeschoten jòngen, dus.... èèh...."

Wel verduld!

Nijdig kletste hij zich zijn pet op het hoofd, schokte zich om, naar de deur.

„Opgeschoten jongen, jawel, zoo eentje van een daalder en een schop voor z'n kont. Wat blaksem doen jullie dan van een knèch' voor de glazen te zetten!"

De deur kwakte toe; bel tjièngde.

Daar stond hij weêr.

Op de Dam zag hij dat het al op slag van elven was. Wrevelig leunde hij tegen een lantaarnpaal. Toen bleven zijn oogen verwezen van onder den kleprand staren naar 't menschengemierel dat langs hem heen bewoog. Strak voor hem òp, grauw-massief, blokte het Paleis met zijn veelheid van vensters; — in dwarreling

van haspelige metaalklankjes regende het klokkespel toen het uur over hem uit, gevolgd door elf potige slagen. Trams kwamen en gingen, door de kaartjes-verkoopers omringd. — Een vrouw, paarsigen omslagdoek schorem getrokken om de knokige schouders, kind op den arm, klap-slofte naar hem toe, hield hem haar boekje voor.

„Verrek ...."

Zij dook weg onder zijn snauw — dan ziende haar vergissing spuwden haar oogen gif, terwijl ze zich alweêr van 't trottoir afhaastte, nu juist een nieuwe wagen aankwam. „Smeerkanis" schold ze nog achterom.

Hij stond te denken wat hij nu doen zou, naar de Amstel, waar die cargadoor woonde, waar Jans hem gisteren van gesproken had, of nog eens hier en daar een timmermans-werkplaats binnenloopen. Of-i 't een of 't ander deed, het gaf tòch alles niks, 't zat alles vol. Een gevoel van onmacht zonk hem zwaar-lammend in de beenen, misselijkend in zijn keel. Hij dacht aan zijn ouden winkel, waar hij 't goed had gehad, een geschikten baas, een goed loon. Die vervloekte dag dan ook, toen hij zich door zijn kameraads had laten meêsleepen. Solidariteit, jawel, per slot van rekening lieten ze je toch maar in de steek. Die Hollekamp, die het hardst schreeuwde van uitzuigerij en al dat moois, hij was van hun zevenen de éénige die 't had gedaan gekregen dat hij weêr aangenomen was. — Dat had-i van zijn geflikflooi. Maar liet-i oppassen. Als hij hèm vandaag of morgen tusschen zijn fikken kreeg ....

Als vanzelf was hij de Kalverstraat ingeslenterd; bij een boekhandelaar bleef hij staan, las de titels van een rij in 't venster liggende brochures. — „Beschouwingen naar aanleiding van den oorlog tusschen Rusland en Japan" .... Kwam d'r *hier* maar 's oorlog. Dan zag je tenminste nog 's wat; kon je je pooten 's uitsteken. Jans marketentster, waarom niet, — of een tweede Simon Hasselaar, zooals bij 't beleg van Haarlem .... Alleen zijn moeder, dat was leelijker; die most je wegstoppen in een kelder of zoo iets ....

III.

Hij was toch nog even naar de Amstel gegaan, maar ook dit

was een vergeefsche tocht. De cargadoor was op reis, doch de boekhouder had hem gezegd, hoe in de betrekking van pakhuismeester juist gisteren voorzien was.

Het liep nu naar twaalf; hij had honger gekregen van het rondlummelen; in de Haarlemmerstraat was een gelegenheid waar hij in den laatsten tijd vaak een bord eten gebruikte; daar kon hij dan meteen rustig nadenken wat hij vanmiddag zou doen; het eenige wat overschoot was maar weêr op den trein te gaan zitten: Uitgeest of Alkmaar, misschien dat hij dáar wat vinden zou.

't Was druk in de Haarlemmerstraat, nu 't schaftuur was aangebroken. Werklui sjouwden moeïig huiswaarts, smerig-gekield, met doffe oogen. Heldere meiden, in kort-wollen manteltjes, of enkel een doek flad'rig omgeslagen, klisten in groepjes van drie, vier, hangend op elkaârs armen. Ze hadden kleuren van koû; hun stemmen snaterden den voorbijgangers nonchalante gesprekstukjes toe, elk woord zenuw-gichelend met een lach-proest overgoten.

„Zoo Kees, wil je me niet zien?"....

Hij had voor zich uit loopen staren, nog piekerend over Uitgeest en Alkmaar; zag nu schrikkerig op. Een schater petste hem in zijn gezicht.

„Ha, ha, schrik je, Keessie; dat had je ook niet gedacht hè jongen; 't is dan ook puur toevallig dat ik je mot tegenkomme. Afijn, nou ga je maar meteen met me meê, hoor!"

Zij pakte zijn arm; schoor tegen hem loopend duwde ze hem terug, den kant uit vanwaar hij gekomen was.

Hij strubbelde tegen. — „Nee, nee Jans, ik doe het niet, ik verrek het, nou iederen middag bij je ouwers te komen aanwaaien; 'k ga maar meê tot de Dam hoor, verder niet."

Ze lachte. Als eenig antwoord greep ze zijn arm vaster, duwde hem tusschen de voorbijgangers heen, als een stoute jongen die naar huis werd gehaald. Een paar werklui stootten elkaar in 't langskomen aan, grinnikten gijntjes.

Toen ze zich wat door de herrie hadden heengewerkt, liet ze hem even los, om haar mand met boodschappen wat op te sjorren.

„Hoe kom je hier?" vroeg hij somber.

„Nou — zie je toch an me mand; 'k most een paar boodschappen."

„Hoef je toch niet heel naar de Haarlemmerstraat voor."

„Nou, kijk hij! Zal me hij zeggen waar ik terecht moet! Inplaats

dat-i blij is dat-i me tegenkomt. Zeg, 'k moest vanmorgen voor juffrouw Grebbeling even naar de Stadhouderskâ. Ben nog effen bij je moeder aangegaan."

„Zoo."

Hij bromde het. Een gevoel van wrevel en schaamte lag dik in hem, om zijn vergeefschen ochtend. Jans' vroolijkheid hinderde hem; hij had het land dat hij haar nu juist had moeten tegenkomen.

„Ze was blijven leggen, de stumper; wist je dat? Ze voelde zich wat slappies, net alsof ze geen lichaam had, zei ze. Eten dee ze niet; de buurvrouw-vóór was een paar maal wezen kijken, maar ze vroeg me alleen of ik die scheurkalender van Neerbosch op 'r bed wou leggen; dan had ze wat om op te kijken, zei ze. Ze lee maar zoo stilletjes te glimlachen. Ze geloofde vast dat je vandaag weêr aan de slag zou komen...."

Hij schudde verdrietig het hoofd. — „'t Is hier niks gedaan in die peststad...."

Zwijgend gingen ze nu. De lucht was weêr betrokken en 't begon licht te sneeuwen. Kleintjes zetten zich de vlokjes op haar donkerwollen manteltje.

„Misschien bij Schouten aan de Weesperpoort. Daar het verleden week een knecht gedaan gekregen, vertelde Mien Blom...."

„Ben ik gisteren al geweest; woû geen staker hebben...."

Ze lachte smalend; gaf toen een kneepje in zijn arm, verliefderig.

„Nou Kees, Leiden zal wel niet altijd in nood blijven, wat jij jong! En beter een staker dan een onderkruiper zeg ik maar."

In de Utrechtsche Dwarsstraat, voor de deur, streefde hij nog even tegen; liet zich toch al gauw het portaaltje induwen en 't kamertje binnen.

„Moe, Kees komt hier eten. Zet nog maar gauw een bord."

Jans, druk-redderig, was al zelf bij de kast, rammelde met vaatwerk. Een frissche lucht van buiten gaf ze af in 't kamertje, waar de potkachel gloeiend stond.

Kees had het druk met handjes-geven. Velders eerst, die al bij de tafel zat, dan zijn vrouw, Pieter en Annebet. Hij mompelde iets van niet-meê-gewild-hebben, Jans-toevallig-tegengekomen, die-'m-meegenomen.

„Nou, je bent altijd welkom jongen," lijmde de oude. „Niewaar moeder, voor Kees is óok nog wel 'n scheppie."

Moeder droeg juist van uit het keukentje de schaal met hutspot op; knikte lijdzaampjes.

„We hebben juist nog al veel vandaag, dat komt meteen goed uit", verklapte Annebet, die al met haar vork in de hoogte zat en met haar kleine glinsteroogjes de schaal naar de tafel volgde. — „Lekker veel klapstuk legt er op!" jubelde ze gretig.

Jans, haar mantel nog aan, waarop de sneeuwvlokjes tot paarlige waterkraaltjes gesmolten waren, kon geen vork vinden; huzaarde driftig van de kast naar 't keukentje en weêr terug.

„Gut moe, d'r zijn d'r toch genogt, waar benne ze dan", kriegelde zij, zich het zweet afvegend en haar manteltje openristend. „Die kachel, 't is om te stikken!"

„Je schijnt in een goed humeur, juffrouw Zjaane", grapte Pieter van bij de tafel weg; „is dat omdat Kees t'r is?"

„Hè, moe, moe, magge-me-nou beginnen? Ik vergáá van de honger", zanikte Annebet, met haar vork aan het klapstuk pullekend. — Een tik van Jans deed haar drenzerig haar hand terug trekken.

.... „Ja, ja, Alkmaar.... dat was te perbeeren...." peinsde Velders, met zijn grauwig bepoetelde schildershand door zijn schippersbaardje strijkend. Uit zijn geel-ongezond gezicht staarden de oogen met hun dooden blik over 't witte tafellaken. — Kees, wat van de tafel afgeschoven, zat tegenover hem, bijtend op zijn snor, instinctmatig voelend hoe ze op dat oogenblik allen naar hem keken, de moeder, Pieter, Annebet.... Hij had van schaamte in den grond willen wegzinken en toch — was het *zijn* schuld, dat hij nog altijd geen werk gevonden had?....

Even zwegen allen en was het benauwd-stil in het lage kamertje. Ongemerkt had zich een kring om de beide sprekenden gevormd; ook Jans, met een vork in de hand, haar manteltje nog slobberig openhangend, trad naderbij.

„'k Las gisteren in 't bouwkrantje dat ze anders in Uitgeest met een nieuwe fabriek of zoo iets bezig zijn", brak Pieter eindelijk de dompe ban.

Kees ademde ruimer, de kring ontspande zich; moeder ging op haar plaats aan tafel zitten; Jans trok eindelijk haar mantel uit, en de oogen van 't veertienjarig zusje waren al weêr hebberig naar 't klapstuk heengedwaald.

„Uitgeest, ja.... 't was te perbeeren...." fleemde de schilder, zijn stoel nu ook bijschuivend.

Onder 't eten, tusschen het geklekklak van vorken en lepels, had Jans het over de kàppitalisten. Die leefden maar lekkertjes van de centen van den minderen man. Maar wacht maar, als ze maar eerst sterk genoeg waren; als de arrebeiers maar door bleven gaan met zich te vereenigen en te staken als het noodig was, dan zouden die kàppitalisten wel leeren begrijpen, dat de werkman zich zoo maar niet trappen en uitzuigen liet. En zonder de knappe vakmannen deden ze toch maar per slot van rekening niks, o zóo....

Ze wond zich op; ze vergat bijna te eten; haar stevige meisjeslijf drong zich in 't vuur der redeneering voorover tegen den rand van de tafel aan, dat haar borst sterker puilde. Met haar armen gebaarde ze dreigend.

„Kind, kind...." trachtte moeder bleekjes te kalmeeren. — Ze was een zachtzinnig, versloofd vrouwtje, steeds in angst voor haar groote kinderen, die in alles over haar heengroeiden.

„Zou je niet zeggen dat ze 't uit de krant voorlas?" plaagde Pieter, zich achterover strekkend in zijn stoel, de duimen in zijn vestje. Op één na jongste schrijver op een bankierskantoor wist hij zich lekker-veilig in zijn besef van geen werkman te zijn, met stakingen en al die dingen niets van noode te hebben.

Jans gooide hem van over de tafel een vernietigenden blik toe; schamperde vinnig: „Ja, voel jij je maar groote meneer! Zeker zèlf bijna kappitalist niet? Dertig gulden in de maand, wàt 'n tractement!"

„Hè, hè, wat 'n drukkie.... hè, hè...." sarde haar broêr, zich op zijn knie slaande.

....„Uitgeest.... die fabriek.... ja, ja, kòn niet weten.... 't was te perbeeren.... kon toch ook niet altijd hier in Amsterdam blijven rondloopen...."

De schilder, stoel achteruit geschoven, lijmde peinzerig zijn woorden; uit de diepe kassen van zijn saffranig gelaat staarden zijn oogen dof voor zich uit op 't rood-en-zwart karpet.

't Eten was afgeloopen. Door 't kamertje loomde een zoet-zware walm van verzadiging. Na 't stemmen-geharrewar tusschen Jans en haar broêr was een stilte teruggevallen, die Kees kwellend drukte. Hij zat op een punt van zijn stoel, was liefst maar dadelijk opgestapt, maar durfde niet. Dat Jans hem dan ook hierheen gesleept had.... Weêr was het dat gevoel van schaamte, dat in hem neêrzakte; van uit de stilte waarvan hij zich het middenpunt voelde

stak hem van alle kanten het verwijt dat hij een leeglooper was, leefde op kosten van anderen.

Want al zeiden ze 't niet meer, hij vòèlde het ze denken: met hun oogen, de trekking van hun monden, hun bewegingen. Achter 't glimmend voorhoofd van den schilder, die kalm tegenover hem zat, soezig zijn woorden lijmend, wist hij 't nog woelen en draaien en zaniken, zóó als hij het dien éénen keer had uitgesproken, de eenige maal dat hij hem werkelijk had boos gezien. — In de lijdzame houding van de moeder, zóó als ze nu slovig van de tafel naar 't keukentje heen en weêr ging, den boel weg te brengen, zag hij het zuchten en verwijten: waarom hij 't dan ook gedáán had: „staken". Dat zullie slag menschen er nu eenmaal wáren om getrapt te worden, was 't niet door de patroons, dan door 't wèrkzèlf, dat je overal en van den ochtend tot den avond achter de hielen zat, tot je dòòd was....

In de oogen zag hij het van 't veertienjarig kind, dat, met den rug naar 't raam, hem star stond aan te kijken — maar 't méest in de houding van zijn aanstaanden zwager, dien penneflik, wien de spottende verwaandheid als boter van zijn facie droop. Zag hij 't niet achter zijn bleeke tronie schimplachen: Waar blijven jullie nou, arrrbeiders, mannen van de Esdéápée! — als je staakt dan mot je het tenminste góed doen, niet zoo dat je jezelf er bij in de vingers snijdt!

Onrustig schoof hij op zijn stoel heen en weêr. De S. D. A. P. jawel, daar hadt je 't juist: als-i maar lid was geweest, dan.... Had Jans 'm dikwijls genoeg toe aangezet; maar zijn moeder had er zoo tegen gehad dat hij zich aansloot; socialisten waren in haar oog erger dan duivelskinderen.

Dat had nog een oogenblik spanning tusschen hen gegeven: Jans, die woû dat hij lid werd en hij die het ouwe mensch dat verdriet niet woû aandoen.

Afijn, dat was voorbij. Ze waren best gebleven, Jans en hij; was nooit meer over gesproken....

Loom liet hij zijn oogen vóór zich waren over het karpet; het warme eten lag zwaar in zijn maag; in zijn kop doezelde het weeïg. Annebet, het kind, neuriede zachtjes een liedje van school, iets van „zwaluwen vluchtig en snel", onderwijl met haar koud-blauwe oogen hem strak blijvend aankijken. Hij verbeet zich zenuwig in zijn snor.

Jans had de vaten naar 't keukentje gebracht; haar moeder daar even geholpen. Toen ze in de kamer terug kwamen piepte de deur vreemd door de dikke stilte, die dompig neêrhing met den etenswalm.

Hij schrikte even op, tegelijk met den schilder, en ze zagen elkaâr aan en dan beiden naar buiten, waar op het enge binnenplaatsje de sneeuw wit-vlokkig neêrstoeide.

Pieter was opgestaan en had 't vertrek verlaten — en terwijl de schilder soezig-lijmig een opmerking maakte over het weêr, hij vaagjes ja-ja knikte, vóélde hij hoe Jans zachtjes achter zijn stoel kwam staan, de handen in de zij, als klaar om iets te gaan zeggen.

„Kees...."

Daar had je 't al; hij had het voelen aankomen.

„Wat.... wat is het?" vroeg hij verward, langs het neuriënd kind naar de warrelende sneeuw starend. 't Was, of hij de vlokken naar zich toe wilde trekken. Omzien naar Jans durfde hij niet.

Er kwam niet dadelijk antwoord; 't was als zou hij braken in de benauwdheid die zich om hem heendikte.

Toen was het de schilder, die zijn horloge uithaalde, 't even schudde, aan zijn oor hield, en toen langzaam opstond.

„Nou Kees.... het beste hoor.... je zie maar wat je doet jongen.... als 't waar is wat Piet zei.... van die fabriek in Uitgeest.... dan was 't te perbeeren zeg ik maar.... afijn, zooals ik zeg, je zie maar 's wat je doet. Ga je meê Bet, krijg-ie van vader een pijp drop, kom meid...."

De strak-blauwe priem-oogen van het kind gretigden hebberig. Met een sprong was ze van 't raam weg de kamer in, greep de hand die haar vader haar wachtende toehield.

Toen waren zij beiden alleen.

„Kees...."

Hij keerde zich langzaam om; zag haar aan met sombere oogen. En hij schrikte van 't strakke gezicht dat zij trok.

„God.... Jans.... meid.... wat is 't?"

Tranen dropen uit haar oogen; haar anders zoo blij-trotsche hoofd hing mismoedig op haar borst. — Was dat zijn Jans die er altijd den moed zoo in gehouden had, hem had opgebeurd waar hij triestig al lang bij de pakken zou zijn gaan neêrzitten? Jans, die pas nog aan tafel zoo hoopvol-triomfant geschetterd had?

Hij greep haar hand en trok haar naar zich toe, in een vlaag

van teêrheid die over zijn ziel gudste. Als een slap klein kindje liet ze met zich doen, en hij voelde haar nu warm-week tusschen zijn knieën.

„Jans.... God.... huil je nou.... húil je nou Jans...." stokte hij met een brok in zijn strot.

In het keukentje klakkerden de vaten in den gootsteen; buiten wriemel-dwarrelde de sneeuw in witten, ruischloozen tuimel-val.

Het meisje stond snikkend tegen hem aangedrukt, met haar boezel zich wrijvend de oogen. Maar telkens weêr snokte het áan van achter uit haar keel, met kleine snik-schokjes; ze gaf zich geen moeite meer het voor hem in te houden.

Hij voelde zich onhandig en gegeneerd, niet in staat haar te troosten; een donker vermoeden van de oorzaak was in hem. — — Hadden ze geen plannen gemaakt van 't voorjaar te trouwen? — wat waren ze zuinig geweest op hun geldje; hadden er iedere cent om zoo te zeggen van omgedraaid. En nu.... Als een lamme niksnut slenterde hij rond, en met iederen dag die verstreek was het of een stukje van hun mooien droom werd afgebrokkeld.

Een haat tegen 't leven, de maatschappij borrelde in hem op. — Vervloekt! het was of 't alles tegen henbeiden samenspande, hun klein gelukje hun niet gunde, nijdasserig ingreep in hun vredig bestaan. — O, die menschen, die werkgevers, die je op straat zetten omdat je stondt op je recht! Je recht? Zijn rècht? Nou ja, hij had schuld, dat wist-i wel; hij was stom geweest. Als hij niet meê gestaakt had was er niks gebeurd. — Maar je most toch wat over hebben voor je kameraden, en dan.... had hij verder niet altijd goed zijn plicht gedaan?

Een opstand bruiste in hem; een *wil* nu te slagen, vermengd met een verliefde teederheid óm Jans....

Zachtjes duwde hij haar van tusschen zijn knieën uit; stond op.

„Hoû je taai meid; je zal zien dat ik tegen d' avond wat heb."

Daar lachte ze weêr haar mooien tanden-lach, die hem vroeger, vóor hij verkeerde, al zoo kritselig over zijn rug kon loopen. Dan woû hij haar zoenen, zoenen, zoenen, op d'r hoofd, d'r haar, d'r hals, overal, overal....

Hij stond, nog even aarzelend; verlangensschokjes overtrilden zijn huid. Zij, van onder haar drop'lige oogharen, lachte hem toe, in kwijnige geving.

Maar hij schokte in zijn schouders recht, energiek, als om aan

te pakken. Buiten de zwoelige atmosfeer van dit kamertje, de atmosfeer van deze vrouw, stond wijd-wachtend-woelig de stad, lòkkende.

Een oogenblik later liep hij op straat.

IV.

Den kraag van zijn jas hoog op, zijn handen diep weg in de zakken, liep hij schoor tegen de sneeuw, die wild om hem heendanste. In een donzige doffing leek alle geluid versmoord; wat fijn belgerinkel klingklangde vreemd-verloren. In de hoeken der raamkozijnen vormde het zich geduldig tot poedrige hoopjes; sneeuwkoeken kleefden tegen de deurposten.

Op den hoek van de Dam en 't Rokin was een opstootje: zwarte lijven die zich verdrongen om een man met strooibiljetten. — Kees raapte er een op, dat een ander juist had neèrgeworpen en las:

OPROEPING.

Metselaars en Opperlieden staakt opnieuw het werk! Men heeft u schandelijk bedrogen en om den tuin geleid. In de gisteravond gehouden vergadering van werkgevers is met algemeene stemmen besloten de loonen terug te brengen tot de vroegere standaard. Slapte in 't werk wordt als voorwendsel genomen.

Doch arbeiders, gelooft hen niet; men bedriegt U. Het is slechts een voorwendsel om U opnieuw te trappen, in armoede terug te werpen U en Uwe vrouwen en kinderen. Zult ge dat gedoogen? Zult ge U nog langer laten trappen?? Toelaten dat men U krenkt in Uw heiligste rechten???

Immers neen! neen!! duizendmaal neen!!!

Doch dan geldt het ook allen de handen ineen te slaan en allen als één éénig man het werk opnieuw te staken....

Met een smalenden grunnik frutselde Kees het flertig papier tot een prop en keilde die het trottoir af. Hij had het snorkend biljet niet eens ten einde gelezen; hij kende dat, dat geschetter van solidariteit! Eens was hij zoo mal geweest zich aan die praatjes te storen, en wat had hij ervoor? Men had hem eenvoudig op straat gezet.

Hij balde zijn vuisten kramperig in zijn jaszakken, terwijl hij verder ging, nu de Warmoesstraat. — Hij zag vóór zich weêr zijn kameraden van den winkel, op dien broeiërigen middag dat de bom gesprongen was. Visser en de Wit en Gerrit Brant en Hollekamp met z'n bleeke bakkes, die stokebrand die eigenlijk de oorzaak van alle ellende was geweest.

Baloorig drong hij zich tusschen de menschen door, strak voor zich heenkijkend. De sneeuwvlokken priegelden jeukerig op zijn gezicht, griezel-killend in zijn hals glijdend. En vóor hem spookten nog maar steeds de zwarte letters van het strooibiljet, schreeuwerig-opdringend.

Hij smoorde een vloek tusschen zijn tanden. — Jawel, mooie praatjes genogt. Solidariteit! Het mocht wat; goed voor zoo'n heertje in de Kamer om een redenatie over te houden. Maar als werkman zijnde kocht je niet veel voor die grap....

Een stille razernij zwol in hem op, een lust te beuken links en rechts; kon niet schelen waar het aankwam. De wereld leek hem zóó beroerd gemaakt, dat 't het best zou zijn 'm maar subiet in mekaâr te trappen.

Toch, langzamerhand nam zijn woede vaster vormen aan, concentreerde zich op de schrijvers van dat strooibiljet; — opruiers waren het, die door hun mooi klinkende woorden de arme drommels die er geloof aan sloegen naar de bliksem joegen.

In de Niesel ging hij een kroegje binnen; zette zich stuursch in een hoek van de kleine gelagkamer. En terwijl hij zich langzaam, met voorzichtige teugjes, een glas klare naar binnen goot, kromp wee-ziek zijn hart bij de gedachte aan Jans, wier zacht-rond traangezicht hij sentimenteel bleef bepeinzen.

Nog een klare bestelde hij....

Een half uur later was hij door den aannemer van een verbouwing in dienst genomen. Toevallig dat die hem in het kroegje tegen 't lijf geloopen was. — 't Was wel in de plaats voor stakende kameraden, doch dat maalde niet. Een mooie jongen die er hem van af kreeg!....

V.

Met starre oogen lag zij te kijken naar 't rusteloos gedwarrel der sneeuwvlokken. In de stomme stilte van den achtermiddag,

die grauw en leef-loos in de kamer hing, was het als een wilde witte dans van vreemde wezens, daar ergens ver-weg, ongrijpbaar, als uit een andere wereld, en een oogenblik later toch ook weêr vlakbij, al dichter aanwemelend, dat het was als zou ze de koude natte vlokken zóó op haar gezicht voelen. Dan hield ze den adem in en lag stil, staar-oogend, en zag hoe ze wegdansten en weer aanmierelden, nu eens veilig-ver buiten, achter 't vensterglas, dan weêr ineens als heengekomen door de ruit heel dicht bij, wit-wriemelend voor haar bed. — Dan sloot ze haar van 't staren brandende oogen, om niet te zien, en trok zich wat verder in de bedstee terug, moeilijk schuivend haar stram-pijnlijk ruggetje. Een paar maal stuipte 't schrikkig over haar gezichtsvel. 't Was of het door griezel-natte dwarrel-vlokken even was geraakt. Maar een oogenblik later, als zij door een oogkier zag, waren de witte puntjes al weêr lang de kamer uit en buiten, waar ze woelden achter 't vensterglas, als in die verre, vreemde wereld.

Stom en leeg hing dan de kamer in den grauwen middag, in wijde stilte. Onder, bij de buren, af en toe het doffe bonzen van heen en weêr gaande voeten; van heel op een afstand het roepen van spelende kinders, de heldere klank van hun stemmetjes gesmoord, als door een gaas.

— En 't begon haar nu te lijken of de stilte zachtjes deinend in het kamertje en om haar heen golfde.... af en aan.... af en aan.... als de golven van een zee.... en of het geluid van de kinderstemmetjes door die golven werd tot haar gebracht.... en dan weêr weggevoerd.... heel ver weg — dat het was of de stemmen bijna met de stilte samensmolten.... tot ze eensklaps weêr rezen en aanzwollen, aanzwollen.... hard-schel een oogenblik als aan haar ooren toeterden, dat ze even ervan opschrikte, als een oogenblik te voren van de natte vlokken. Maar dan werd het weêr stil en hóórde zij de sneeuw vallen en was het of ze door haar gesloten oogleden haar dwarrelen zag, klein-witjes neêr op de daken van het achterplaatsje, waar de plekjes rood van de pannen nu bedekt werden meer en meer.

Dan opende ze ook wel even de oogen weêr en zag in 't kamertje; zag hoe het fletse daglicht er langzaam-aan wegkromp, de meubels in spokigen schemer latend. Vale schaduwen kropen over den vloer.

Zij huiverde; had het koud en branderig-heet tegelijk; haar handen onder 't dek voelden klammig-kil, en haar gansche lichaam trilde

koortsig. Ze dacht even aan Kees, haar jongen, die nog altijd niet thuis was, nog daar buiten liep door die nattige straten — hij zou ziek worden. En toen zag ze hem spelen als een kleine jongen in 't tuintje bij de rivier: hij trok een wagentje en paardje over 't groene gras; de wieltjes piepten; vogels zongen boven in den appelboom. Haar man stond ginder op de draaibrug; ze hoorde een schipper roepen ahooooi!.... en 't gerammel van kettingen. Neen, geen kettingen waren het — het was een orgel, zwaar-dreunend en vol-breed, als een stroom van geluid, en dan opeens fijntjes inslinkend, met hooge fluit-toontjes spiralend en krinkelend en zachtjes uitvloeiend en wegklagend.... toen was het heel stil....

Dat was dominee's stem die sprak, die het formulier las; ze zag zijn blank gezicht en zijn al maar sprekenden mond. Rechts naast haar zat Annemie die het kind suste, en links haar man; zijn handen lagen als vreemde dingen stil op zijn knieën. Opeens stond hij op en zij volgde, al begreep ze niet waarom. Wat las dominee nu — o, de vragen! nu moest ze weêr knikken net als toen ze trouwen gingen.... In zonde ontvangen en geboren.... te onderwijzen in de volkomene leer der zaligheid.... wat was dat witte.... het kind!.... Annemie reikt het haar over. Door haar tranen heen ziet ze 't wit van de doopjurk schimmeren en de roze strikjes.... 't koper glimmeren van de doopvont, en dominee, die van den stoel komt. En ze hoort zijn stem vlakbij en zoo luid, dat ze even opschrikt:

Petrus Cornelis Hendricus ik doop u....

De steenen duizelen onder haar voeten weg; iemand buigt zich over haar en neemt het kind; veraf klinkt een gezang, als door een wolk....

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

In het nu bijkans geheel donker vertrekje woelde de oude vrouw koortsend om. Als een oven broeide de bedstee. Haar hoofd groef wroetelend in 't weeke kussen, dat gloeide als een stuk vurige kool. — En opzij, in 't kamertje, tegen de bleekte van 't raamvierkant, stond reuzig-schaduwend een man, twee, drie mannen, die lachten en vloekten....

Nee Kees, niet vloeken, niet vloeken! Je bent niet slecht.... ze hebben je niet slecht gemaakt, is wel jongen; niet slecht, niet slecht.... Waarom Jans ook.... ze verleidt je tot die socialenboel.... waarom dòe je zoo kind.... meisjes moeten zich niet met die dingen bemoeien.... ja, lach maar, làch het ouwe mensch

maar uit; waarom doe je zoo wild; toch ben je niet slecht is wel; je zult mijn jongen niet ongelukkig maken?....

Niet staken Kees, niet doen jongen, ik smeek je; waarom hoor je niet.... Je baas heeft rècht immers; God heeft hem over je gesteld, en Jezus, wat zegt Jezus ook. Gij dienstknechten.... dienstknechten.... Waarom lach je zoo Jans?!....

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

De nacht staat nu zwart-hol in het kamertje; — sedert eenigen tijd heeft het woelen uit. Buiten is het sneeuwen opgehouden; af en toe glijdt een topzware vracht langs een kozijn of een dakrand zacht glissend naar omlaag, — beneden, op het plaatsje, in een doffen smak uiteen spattend.

VI.

Met een plezierigen schurk trok hij zijn jas over zijn botten. Ziezoo, dat was afgeloopen. Lekker warm was-i geworden, vooral op 't plekkie waar de duiten in zijn zak zaten. Verduld, 't was toch 'n blaksems stevig gevoel om je ziel, dat-i nou weêr an de slag was! En 't kon wel een tijdje aanloopen ook. Mooi werk, fijn werk, net 'n karweitje voor hem!

Kijk, daar stingen er een paar hem op te wachten, geloofde-n-i. Zeker om hem te posten! Waren ze juist aan 'n goed adres nou! Als ze 't 'm lastig maakten zou-i die snuiters 'n oppeuter geven van komsa-madam. Hij was er nou net in een stemming voor.

Driest-vierkant, zijn kop in zijn schouders gegooid, liep hij de twee, drie kerels, die koud-bibberend aan 't eind van de schutting stonden, voorbij. Hij zag hun oogen giftig kijken, hun vuisten wriemelen in de zakken — maar hij was al voorbij.

Toen hoorde hij zich naroepen: „Hei onderkruiper! Pas op dat je morrege hier vandaan blijft g. v. d!...."

Jawel, schreeuw maar; hij lachte wat om die koueë drukte. „Onderkruiper" — lazerde hèm wat; hij zou zich geen tweede maal in de luren laten leggen! 'n Kostelijk werk had-i nou en 'n kerel die er hem van af kreeg!

Bij de Munt bleef hij even staan. Welken kant zou hij op? Nu dadelijk naar Jans of eerst 'n Kalverstraatje pakken?

Een gesliffer van voetstappen kwam uit de straat, waartusschen een geschraap van borden die de sneeuw opruimden. Een lokkende licht-wemel straalde uit de winkels, gouden-weeldrig.

Voor hij 't wist hadden zijn voeten hem al de straat ingetrokken. Dat was anders dan vanmorgen toen hij ook hier liep; toen had hij 't leven een trap kenne geven en nu zag hij in dat het toch zoo kwáad niet was. Je voelde nu tenminste wèêr dat je tusschen die menschen loopen kon; dat je je voor niets te geneeren had. Dat onderkruipen, nou ja, daar verdraaide hij geen pink voor. De patroon was tòch in zijn recht hooger loon te weigeren als hij wóu, dat blijft over — o zoo. 't Waren *zijn* centen. Als ze staken wilden, dan was dat hun zaak; dat was weêr 't recht van de arrebeiers. Zoo had je 't recht van beiëskanten....

Nu en dan bleef hij voor een winkel staan; knipperde tegen den lichtglans die op zijn oogen sloeg; streelde met zijn blik de gouden en zilveren spullen in de uitstalkast; dacht er een oogenblik over iets voor Jans te koopen, maar niet in deze straat, hier was 't te duur. Óf maar niet doen?.... Moesten nog zooveel inhalen.... Misschien wijzer van niet....

Een kwartier later was hij in de Utrechtsche Dwarsstraat, om Jans van het nieuws op de hoogte te brengen. Of die opkijken zou! En blij zijn! Kan je begrijpen! Iederen dag dat hij langer leeg liep teerde hun geldje in. Niet lang wou-d-i blijven. De oude vrouw zou tòch al niet weten waar hij zoo lang zat. Voor háar was 't óok een heel geluk, dat hij eindelijk weêr op streek was.

Hij duwde de deur bij Velders open; kuchte eens in 't donker gangetje, hopend dat Jans naar voren zou komen. Maar het bleef stil.

Dan maar naar achter: ze waren toch thuis: hij zag licht door een reet van de deur.

Ineens stond hij, vol, midden in het kleine kamertje; duwde de deur achter zich dicht. Onder den troebelen lampschijn zaten ze om de tafel: de schilder wat afgeschoven achter een breed-gespreid gorig-wit courant-vlak, dat even knakkelde door de tochtzuiging van de open en toegaande deur; — links onder de kanarie — gelig plekje in zijn schreeuw-rood kooitje — Pieter, in zijn hemdsmouwen, zijn ellebogen steunend op tafel. Hij scheen ook een lappie van de krant te pakken te hebben, waarover hij diep gebogen zat, snurkend door zijn pijpje. Naast hem, knieën op een stoel, Annebet, hangend over Pieters schouder en meêlezend.

Moeder drentelde redderend in den hoek bij de bedsteê om. Jans was niet in de kamer.

„Goeienavond — nou, hij is t'r hoor!"

Hij bazuinde het uit als een triomfschal; liet zich zwaar op een stoel vallen; zag om zich heen, waar of Jans zat. De binnenkamersche doezigheid waarin hij zich eensklaps verplaatst zag nà het rulle rumoer van de avondstad — en zónder Jans — bracht hem wat van zijn stuk.

„Goeienavond," langzaamde de schilder terug, met zijn blauwigen verfduim de courant op den naad securig samenvouwend en haar op tafel leggend. Dadelijk snaste-n-'m Annebet van over 't tafelblad naar zich toe. Het theegerei tuntelde.

„Voorzichtig toch, kind!" maande de moeder.

„Moe, luister 's.... een dubbelde moord in Waalwijk. Verleden Vrijdag des na-mid-dags om vier uur.... wacht, nee, daar heb ik 't.... de smidsleerling H., die reeds lang uit minnenijd...."

„Kom meid, leg die krant toch weg; wat heb je er aan...." bleek-stemde de moeder.

Pieter snokkerde een grinnik weg door den steel van zijn pijpje. — „Ze hebben Troelstra daar leelijk te pakken gehad in de Kamer...."

„En je bent dus klaar gekomen, wel zoo, wel zoo. Nou jongen, gefeliciteerd hoor. Zàl me Jans blij zijn, wat moeder?"

De moeder kwam ook in den lichtkring, knikte voor zich heen: „Ja.... ja.... ze is effen een boodschap hier in de straat; zal wel zóo terug wezen.... Wacht, 'k geloof da'k er daar al hoor."

Allen luisterden. Een heftig voetengeveeg in 't gangetje; er scheen wel geen eind aan te komen.

„'t Lijkent of ze boos is op de mat," grapte Pieter.

„Sst, stil," zei moeder, en ze wachtten.

Kees had weêr dat benauwende gevoel in zijn keel van vanmiddag en toch weêr anders ook; hij begreep niet wat het was.

Daar ging de deur open en Jans kwam binnen met een flinke gulp koû. Ze zag bleek en strak, met geknepen lippen; 't was net of ze geschreid had.

„Zeg Jans! Kees hèt werk — jofem hè?...." schoot Annebet het nieuwtje op haar af, bang dat een ander haar vóor zou zijn.

Jans scheen niet te hooren; haar blik was star op Kees en toch ook weêr over Kees heen, de kamer in.

„Wat doe je hier?...." vroeg ze eindelijk toonloos.

Hij zag haar aan, even, verwonderd; schokte mismoedig zijn schouders, terwijl hij opstond.

„Je schijnt in een prettige bui!" kriegelde hij.

Dat scheen haar opeens tot bezinning te brengen; haar trekken ontspanden; een vluchtig rood vloog naar haar wangen. — Toen wierp ze hem een blik toe, die als een puts koud water over zijn schouders ging.

„Ik begrijp niet hoe je je nog vertoonen durft...."

Allen zagen haar verwonderd aan, wachtend wat komen ging.

Het was of 't kamertje den adem inhield.

„Nee, dat begrijp ik waarachtig niet...."

De spanning was gebroken; Kees wierp den stoel dien hij nog steeds bij de leuning hield, ruw naar achteren.

„En ik begrijp jòu niet, verdomme!...." baste hij. „Maar 't is een prettige ontvangst, dat mot ik zeggen."

Zij lachte spottend op.

„Zoo — nou, 't was voor mijn dan zeker wèl prettig nieuws hè? Te hooren dat die met wie je verkeering hèt, op wie je vertróúwde meer dan op je zelf.... dat die.... nou afijn ik zal 't woord maar niet noemen. Dat weet je zelf wel, hè?...."

Tergend-langzaam begon ze haar manteltje los te knoopen, vol aandacht bij iederen knoop.

„Ik weet het *niet*!" stoof hij op, stikkend van drift om die ijzige kalmte. Hij had haar kunnen rànselen om die kalmte.

„Spreek op, wat was er dan, wàt ben ik dan — zeg òp...."

Zij haalde haar schouders op, snel ademend.

„Och jonge, loop rond, je bent me 't ankijken nog nie waard."

Mèt stapte ze langs hem heen naar de tafel, waar ze zich staande in een stuk krant verdiepte.

„Nee Jans, da's nou geen praat meid, zeg nou zellef: je kan 'm fatsoenlijk te woord staan," lijmde de schilder, „zeg nou zellef; hij hèt je toch geen stroo in de weg geleid zou 'k denken...."

Ze lachte stroef-spottend.

„In de weg geleid — hij!.... hij zou nog liever — hij is te goed om een vlieg kwaad te doen.... die flauwerik!"

Een licht ging hem op, als een plotselinge helderheid van denken. Als het.... als het eens was omdat....

Het sloeg zijn drift nu ook eensklaps lam; kalm-flink zag hij haar in de oogen.

„Je bent onredelijk Jans, je zal dat morgen wel inzien. Denk aan 't ouë mensch, dat kon ik toch niet crepeeren laten, is wel?

Zeg nou zelf 's. Afijn, zeg het morgen maar liever — nou is het beter dat ik maar wegga."

„Blijf maar weg, hoor, blijf maar!" viel het meisje opgewonden in — „als jij je moeder liever heb dan mijn, dan kan je voor mijn part, dan kan je.... Maar ik had 't al lang zien ankomme, versta je, al lang. Jij, jij, je weet niet wat je wil, jij draait met alle winden — niet vleesch en niet visch ben je — jij...."

Hij was de deur al uit; hoorde niet meer hoe haar zin, vol vlijmende, stekende woordjes, plots te struikelen begon, om in wanhopig snikken te versmoren....

VII.

Een tijd lang liep hij — straat in straat uit — zonder te weten waar hij ging. Zijn hoofd voelde zwaar; hij kon niet nadenken: 't was of iedere gedachte terstond verdroesemde. Toch — eindelijk was het de koû, die zijn bezinning in hem terugbracht. De gedachte aan Jans en wat ze gezegd had, haar striemende woorden, verbijsterde hem. Daartegen had hij, met al zijn kracht, niets gekund. En nu was *zij* dáar en liep *hij* hier in 't donker — en hoe verder hij liep hoe grooter de afstand werd: hij kon haar niet meer bereiken.

Een flauwerik had ze hem genoemd — was hij dat dan werkelijk? Had hij niet gedaan wat hij meende dat hij doen moest, in dit geval, voor haar en voor zijn moeder? Was 't niet onredelijk hem dat nu voor de voeten te werpen?

Ze was 'n vróuw — dat verklaarde veel — tegen vrouwen stond je machteloos. Ze redeneerden niet; ze gingen alleen met haar gevoel te werk — daarvoor zetten ze alles op 't spel, vernielden alles....

Wat had hij ook weêr geantwoord: — dat ze morgen wel anders zou praten? Dat zou ze *niet* — hij zag dat nu duidelijk genoeg.

En àls ze al anders zou praten, dan.... dan zou d à t toch altijd steken blijven tusschen hen.... dat wat er nu gebeurd was; — dat was zoo maar niet weg te blazen....

Jawel — ze zou misschien weêr goed worden; misschien 'm wel zeggen dat ze 't zoo niet gemeend had; dat ze spijt had.... ze zou hem misschien weêr gaan flikflooien zooals ze dat doen kon.... maar intusschen zou d à t — al wist ze 't ook zelf niet — diep in d'r blijven zitten: dat k l e i n e e r e n d e, dat minachtende — en dat zou hij als man zijnde niet kunnen hebben.

Een vrouw, die moest tegen je opzien — die wóu ook tegen je opzien — zoodra ze dat niet meer kon, maar je kleineerde — dan was alles uit. Dan kon er geen liéfde meer zijn; dan kon je gerust een strop om je nek halen....

Hij liep op een donkeren singel, met maar weinig menschen om hem heen. Links strakten zwarte kolenpakhuizen op; door een open luik ergens zag hij in het langsgaan een bloederig vlammetje stuipen, er om heen een hol, mistroostig duister. Het roezig leven van de groote stad scheen dezen singel maar amper te raken.

Aan de rechterzijde staken wat scheepsmasten spichtig in de grauwe lucht, die met nieuwe sneeuw dreigde.

Zijn oog bleef hangen aan een groen licht-prikje ergens tusschen die masten — en een gevoel van weeïge ellende doorziekte hem.

Dan kon er geen liéfde meer zijn — dan was het alles uit.... God, god, en hij had zoo van Jans gehóúwe.... hij hield nòg zoo van haar....

Staan blijvend, kreunde hij. — Jans, god, meid, hoe kòn je het zeggen: blijf maar weg, blijf maar.... en dat andere, van dat je het al lang had zien aankomen, wàt dan toch? — Waren ze niet gelukkig geweest samen, in hun mooien tijd, toen hij nog geregeld werk had: dien Zondag, dat ze met den trein naar Haarlem waren geweest, naar 't Kolkje.... dien stralenden, glanzenden Zondag in 't duin? Wàren ze dan toen niet gelukkig?

En ook later, toen de kwaaie dagen kwamen — vanmiddag nog, toen ze zoo week — net 'n kindje — tusschen zijn knieën had gestaan, met die droppels an d'r oogharen. Was dat geen gelúk in hun ongeluk, hun tegenspoed; hield ze dan niet van hem — had ze 't tóen óok zien aankomen — wàt zien aankomen?....

Hij slofte langzaam verder, de rij pakhuizen langs. De snijdende koû, die zijn lichaam verstijfde, voelde hij niet.

Een vrouw — daar had je geen vat op, nooit; daar stond je als man máchteloos tegen.... „Niet vleesch en niet visch" — was 't werkelijk zoo — was hij werkelijk zoo'n halve?....

Hij wist wel, hoe zijn kameraden er ook zoo over dachten: hij had er dikwijls woorden over gehad, vroeger op den winkel, toen ze hem wilden overhalen lid van de Arbeiderspartij te worden en hij star was blijven weigeren. — 't Is waar — hij deed 't voor zijn moeder in de eerste plaats — maar toch ook omdat die partij hem niet schelen kon, dat socialistische geschetter, als had je

zelf nóoit en de patroon áltijd ongelijk. Hij was iemand die van rust hiel' na zijn werk — zoo thuis te zitten met een krant, of een enkelen keer een mooi boek.... dat was zoo zijn liefhebberij — zoo stelde hij 't zich voor met Jans, als ze getrouwd zouden zijn: Jans dáar met 'r spullen, d'r theelichtje en d'r naaiwerk, en hij hier, in zijn stoel. — Kon je helpen als je natuur zoo was? Ieder stelde zich zijn beetje geluk op zijn eigen manier voor; als die anderen van schetteren en vergaderen hielden, dan gunde hij ze dat van harte.

Was dat half, laf? — Làf niet, een lafaard was hij niet — als 't er op aan kwam had hij zijn knuisten zoo goed als een ander. Het was een leugen, een leugen van Jans, hem voor flauwerik te schelden! —

Haastiger liep hij door, geprikkeld nu; sloeg een hoek om en kwam weêr in wat drukker straten.

Laf.... laf.... hij wou zien dat hij laf was; maar wat blaksem, als dan ook alles zich tegen je stelde! 't Was of het leven plezier had hem te treiteren: eerst vanmorgen toen hij als een hond van 't kastje naar den muur werd gezonden en nu Jáns, nu een vróuw....

Maar door een vrouw liet-i zich niet ringelooren — door niémand liet-i zich ringelooren, wat drommel nog an toe. Als Jans dan genoeg van 'm had, dan zou hij zich niet opdringen, dan moest 't ook maar uit zijn — ineens ma'r finaal uit....

Nijdig trapten zijn nu snel gaande voeten de straat achter zich weg, Amsterdam achter zich weg: die stad die 'm al 'n heelen dag lang sting te pèsten.

De menschen die hem voorbij kwamen keken verbaasd om zijn driftig stappen; een straatvlegel schreeuwde hem na: „Hei halleve gare! mot je óok naar de brand!"....

Toen was het, op den hoek van een der kleinere grachten, dat uit een café een vlaag van licht en mannestemmen tegen hem aanpetste.

Dat bracht hem eensklaps tot staan, in even-dralen. Hij bevond zich voor een kroeg waar hij vroeger af en toe wel kwam met de maats van zijn winkel. Zou hij binnengaan?

Jans had niet graag dat-i in dergelijke gelegenhedens kwam.... wàt zee-d-i, Jàns?.... Hij maalde wat om Jàns! Net zooveel als zij om hum! 't Was ommers uit....

Met een ruk had hij de klink omgedraaid. — —

„Kijk, daar hè-je Verdonk óók, jongens! Wel zoo amiesse, da's aardig dat je ons nog 's komt opzoeken. Want we benne toch ma'r kameraden in de nood, wat jij?"

Wrevelig schudde hij Hollekamps hand, die zich zwaar op zijn schouder gelegd had, van zich af.

„Stik vent, ga door, je bent dronken."

Hij ging op de toonbank toe; bestelde een klare.

„Dronken? dronken??...." zanikte de ander, „Jongens, hooren jullie dat, hij zegt dat ik dronken ben." — En langzaam weêr op den juist binnengekomene toetredende, tergde hij uitdagend, op slependen toon: „Wou jij beweren dat ik dronken was? Sjeg? Weet jij dan niet meer hoe we samen bij van Geuns op den winkel gewerkt hebben en hoe-da'k daar nooooit dronken was?...."

Woest draaide de ander zich om, duwde den man met een stomp in zijn schouder achteruit.

„Kerel, as ik je waarschouwen màg pak je weg, hoe eêr hoe beter," heeschte hij, „anders.... anders bega ik een ongeluk an je...."

Al zijn opgekropte grieven tegen dezen man, die hem indertijd had opgezet en daarna in de steek gelaten, — al zijn grieven tegen deze stad, tegen Jans, al de ellende der laatste weken, zooals ze opgepakt lag in zijn borst, stond te ontploffen op de minste prikkeling.

Een rumoer van stemmen vervulde het kamertje. — „Ben je beflikkerd, Hollekamp, je zal je daar door hém laten gezeggen! Hij is het laatst gekomen, als d'r een uit mot dan is hij 'et."

't Was even een worstelen in kreunend gehijg, een schuren van laarzen over den vloer. De lamp aan het ijzerdraad schommelde wild, als een groote vogel die een uitweg zocht uit 't enge kamerhokje. Tevergeefs trachtte de waard, ook Hollekamps makkers, de vechtenden te scheiden.

Kees lag nu bovenop zijn tegenstander, schroefde zijn vingers om diens keel. Sterren verschoten in 't rood-zwart voor zijn oogen — en 't was Hollekamp niet meer daar onder hem: het was Amsterdam, het logge monster dat hem gepest had een heelen dag lang en dat nu — eindelijk — zich snuivend en proestend aan hem moest overgeven....

Maar reeds voelde hij de anderen hem beetpakken, hem sleuren van het lijf, waarop hij schrijlings zat.

Men smeet hem de deur uit.

Buiten, in de felle koû, bleef hij beduusd, ontnuchterd, een oogenblik om zich staan rondkijken. Toen sloeg hij schoorvoetend den weg in naar huis. — Hij voelde zich jammerlijk; als een hond getrapt van alle kanten; hij was te verbijsterd opeens om nog grimmig te zijn.

Om hem òp stond Amsterdam te gloeien met duizende oogen vol spot; zwarte menschen zeilden hem in de straten voorbij als hooge schepen; hij wilde voor hen uit den weg gaan en botste daardoor, sullig, tegen anderen op.

„Kijk uit je oogen, lomperd!...."

Hij grijnsde wezenloos, als idioot, en de heer tegen wien hij was aangeloopen bromde nog een verwensching.

Toen werd het slechts één gedachte nog, die zijn suizend brein vervulde: thuis te zijn, in 't rustige kamertje, bij zijn moeder.... zijn moeie hoofd als een kleine jongen te leggen op haar schoot....

Even trachtte hij nog zich tegen dat dwaas verlangen, dat spoedig nu snákkend verlangen in hem te verzetten. — Groote vent die hij was, hij was toch geen papkindje!

Maar het ging niet: hij was te slap, te doezig en te angstig, te àngstig ook voor die licht-stad, al die vensters, de schroeiende spotblikken van wie hem langs gingen. Rusten wilde hij.... rusten.... al de moeheid, al de miserie van dezen ellendigen dag wègrusten in 't stille, veilige kamertje.

Thuis stompelde hij de trap op in 't donker; stiet de kamerdeur open en streek bevend een lucifer af.

„Moeder!...."

Het volgend oogenblik stond hij stil voor de bedsteê, roerloos, met oogen wijd van schrik....

VERZEN

DOOR

L. H. GRONDIJS.

I.

Gelijk een iris in haar wondre pracht
Van donkerpaars en goud, — gezien in 't riet
Des avonds, even voor de kille nacht
De kleuren bluscht —, in 't wassend duister niet
Verzwolgen wordt, maar met geheime macht
Het oog zóó lokt, dat het, nu àl vervliet
In duisternis, nog slechts betooverd ziet
Op dit princesselijk schoon —, zoo bleef, als 'k dacht,

Wanhopig dacht: of reinheid moet vergaan,
Of Zonde kan all' heiligheid bedwingen,
En wat uit licht geboren werd, verslaan —

Zoo bleef Uw beeld in mijn herinneringen,
— Wat ook verzwond —, een wachtster, voor mij staan,
O goud-en-paars van mijne mijmeringen!

II.

Trouw.

Een nieuwe uchtend gloorde over rose weiden
En teekende uw schoon profiel met gouden lijnen —
Herinnert ge u, mijn lief, hoe wij van vreugde schreiden?

En als de zon de strakke velden zal beschijnen
En om uw hoofd een lijdensaureool doen gloeien —
Zal dan ons scheemrend heil niet nog slechts prachtig kwijnen?

Maar, wen de lichtbloem in het westen zal verbloeien,
Om 't stralend hart de donkre kelk zal nederzijgen
En purpren scheemring uw gelaat zal stil omvloeien,

Zal dan 't geluk zich niet tot onze zielen willen neigen?

1903.

III.

Herfst.

Het stervend Licht waart zeegnend door de landen
En sprenkelt drupplen gouds, een wonderzoet
Kleurentresoor, — gelijk het schittren doet
De deining bij het ebben, aan zijn stranden —:

De weeke pracht, gehangen aan de wanden
Der heemlen en de sidderende gloed
Der stille lanen, als een vrome stoet
Van vlammen, die roerloos en statig branden.

Mijn ziele ook, weet dat zij sterven moet,
Maar weeklaagt niet meer naar het wilde leven
Van Zomer en Hitte en Zon en naar deez' kille
Flonkring voelt zij haar lust getroost verstillen.
Waartoe, mijn God, het scheiden zoo verzoet,
Waarom het sterven zulk een glans gegeven!

IV.

Avond.

De laatste boomen zien het blond gezicht
Der zon en wuiven in het rose licht.

De schemering omsluiert den heuvellijn,
De heuvelen zoo wonder rustig zijn.

De purperen vogels drijven zonder gerucht
Als vurige wimpels in de bleeke lucht.

En boven de kimmen rijst de gele maan,
Die ziet dit alles zoo vreemd ontroerend aan.

MAAIDAG

DOOR

J. VAN DER PANT JR.

I.

Nu luidt de zon haar licht uit koop'ren klokke
en 't davert ronde door den drukken noen;
fel slaat het neer om 't wreede maaiers-woên,
die ritsen 't bloemig gras bij breede plokken.

De zilv'ren zeisen in de zonne gloên
bij 't zwaai-beweeg der stoer omknelde stokken,
en 't kleurig rood en blauw der werkersbrokken
schuift stadig voort in rythmisch arbeid-doen.

Een hittegloed trilt van de stof'ge paden,
die wit en flitsend door de weiden strepen;
van wagens hoog met hooigoud opgeladen
gaat over 't loome span gezwiep der zwepen.

Schroei-hevig brandt de hitte en zengt het al,
dat siddert in het daav'rend zongeschal.

II.

Moe van de werkkoorts, die zoo staag en wild
heeft omgewoeld zijn wreed gewonde leden,
is nu het land in avondrust gegleden
als of een milde God 't zoo heeft gewild.

Nog is de zon niet uit haar perk getreden;
maar zachte wordt haar purp're vlam gestild
en langs den hemel, waar nog na-glans trilt
komt reeds de schemering met stille schreden,

en daalt naar d' aard, om op de roode weiën,
de hoeve en boomen, die er roerloos staan,
haar grijzen weemoed week'lijk uit te spreiën,
opdat het in haar koelt' zal sluim'ren gaan.

Den landweg langs stappen de werkers traag,
de bronzen koppen zwijgend naar omlaag.

VAN DE ZONNEBLOEM DIE DE ZON WOU ZIJN.

Sprookje voor groote menschen

DOOR

MARIE METZ—KONING.

Op de domp-donkere binnenplaats van een dorpshofje stond eens in een klein, koel-groen grasveld een groote, goud-gelė Zonnebloem. Haar hoofd hing, als van diep denken zwaar, voorovergebogen boven aan den hoogen, harigen stengel; en [illegible]uit den vlammenden bladerkrans die haar op de Zon deed lijken, keek ze koud neer op de licht-tippende bloempjes en de matglanzende grasjes van het veldje, die stil tegen elkaar aandrongen, troost-droef, omdat ze nooit de Zon zagen.

Ze stond tegen de schutting van grijs-verweerde planken aan, die het grasveldje scheidde van de wijde weilanden waarachter 's nachts de Zon zonk; en aan haar ééne zijde rondde een kortgedrongen Hulst, die ook daags dreigend nacht-donker onder zijn bits-glimmende stekelbladen borg, en aan haar andere zijde stak een stakig Pruimeboompje zijn takken als om hulp in de lucht.

De Hulst had een knorrig humeur, en droeg véél roeste blaadjes, waar niemand van wist, achter tegen de schutting. Ook hij had de Zon nog nooit gezien; en het leek wel of hij àl meer terug-kromp in de schaduw, uit boosheid dáárover, en omdat hij nooit bloeide.

Maar het Pruimeboompje, dat van droefheid omdat het nooit bloeide naar het licht reikte, zàg de Zon, schoon met zijn uiterste twijgen alleen, als zij 's middags over het dak van het hofje heen op het veldje trachtte te kijken, waar doffe goud-droppen van Boterbloemen en bleeke sneeuw-vlokken van Madelieven vergeefs naar haar smachtten.

En het zag óók nog de Zon, als die 's avonds heen-zonk in zinderenden goud-gloed achter de verre velden.

Daarom waren aan de reikende twijgen van het boompje ook grooter en glanzender bladen gegroeid dan het verder droeg: en die bleven altijd blij, ook als het Pruimeboompje-zèlf verdriet had.

. . . .

Recht vóór de Zonnebloem boog de wit-gepleisterde poort van het hofje; en aan drie kanten om-haar-om stonden steil de kaal-gekalkte muren, met allemaal-eendere deuren en ramen, glad-geverfd, van een hard-groene, overal-eendere kleur.

Daarboven streepte de rechte, geel-witte goot, waarlangs de trage katten kropen die bij de oude mannetjes en vrouwtjes in het hofje woonden, om er een warm plekje in de middagzon te vinden, waar ze dan soms urenlang zaten te knipoogen, wel-voldaan en wichtig, als aan zelf-gevonden wijsheid vol-gezonken Bouddha's.

Er naar af glooiden de fluweel-blauwe dak-pannen, met kleine kijk-venstertjes naar den hemel, en met rechte, rook-pluimende schoorsteenen.

Voor de allemaal-eendere ramen keken bleeke Maandroosjes levenslang uit naar de Zon, en drukten Fuchsia's en Geraniums hun neusjes plat, om toch vooral wat te vangen van het licht, dat vaal schampte langs de binnenin-donkere ruiten, die er uitzagen als oogen zonder ziel.

Om Rond de wit-gepleisterde poort rankte een Gouden-regen, waar een franje van hard-groene boontjes aan hing. Een van zijn takken was gebroken, en slingerde nu slap en waardeloos heen en weer als de wind kwam, en krakelde dan akelig met zijn dorre, ineen-gefrommelde blaadjes.

Tusschen het grasveldje en de muren van het hofje lag een geel-bleek, leeg-geschrobd straatje, met langs al de steenen diep-zwarte kieren, waar zelfs geen mieren in wandelen durfden, uit vrees van dan te verdrinken in 't water dat de oude hofjes-vrouwtjes er telkens op neer-kletsten; en langs het straatje stonden, deftig gebonden aan groen-geverfde stokken met witte kroontjes, gele, roode en rose Stam-rozen, die soms, voornaam of ze een weelde-aalmoes gaven, van hun geur-blaadjes af lieten vallen op het straatje of in het gras.

Vóór de poort stond, midden op het straatje, een ijzeren Pomp met een mageren arm, waaraan een dikke, glad-blank gegrepen vuist zat, en met een huilerig omlaag-hangenden snuit, waaraan

àl maar tranen kwamen, stil-blinkende tranen, die langzaam volzwollen, zwaar uit-rekten, en dan dun weg-lekten en neer-pletsten op een zwart-geruit rooster, waaruit donker de diepte keek.

Waarom de Pomp zoo weende, wist ze zelf niet recht. Er was in haar altijd een vage smart; en ze had nooit geluk gekend. Liefst stond ze maar heel stil; want als een van de oude mannetjes of vrouwtjes aan haar arm rukte, om haar [illegible]uit de donkere diepte een straal lichtend water omhoog te laten brengen, dan voelde ze, hoe haar gansche hart in opstand kwam, en dan kon ze zóó akelig kermen en tanden-knarsen en snikken, dat ze zelf er nog uren wee van was.

Maar waarom ze zoo snikte, dat wist ze niet recht; en er was nooit iemand geweest die er haar naar vroeg. Ze was maar een ijzeren Pomp en moest haar plicht doen: blank water naar boven brengen, dat ze later hoorde weg-klokken verborgen door gootsteen-goten als iets waar iedereen zich voor schaamde, of dat vuil-gemaakt voor haar neer-gekletst werd, om dan weg te stroomen in den donkeren rooster.

De Zonnebloem kon boven die Pomp heen juist de poort uitzien, waar telkens menschen langs liepen: onverschillige schimmen, die nooit de oogen wendden naar 't als altijd al bestaan hebbende hofje, waarin ze wel wisten de af-gedane oudjes die daar nu dood-leefden.

En aan die menschen ergerde de Zonnebloem zich zeer; want ook naar háár keken ze niet: en ze vond zichzelf toch zoo'n héél bizonder Iets. —

* * *

Eén van de oude mannetjes die in het hofje woonden, vond dit óók; maar dat kwam eigenlijk omdat hij àlles op het kleine binnenplaatsje een bizonder Iets vond.

En dat vond hij niet alleen òp het plaatsje; maar ook daarbuiten en daarboven en daaronder.

Er was niets waar hij niet naar keek, en waar hij niet over dacht; en zijn denken eindigde altijd in een glimlach, stil en zonderling, als een enkel glad glans-plekje op een oud rimpel-appeltje.

Het mannetje droeg, als hij ging, de handen op den rug; en in die handen hield hij een mes, waarmee hij nu en dan aan de boomen, aan de rozen, en aan het gras sneed.

Wie goed keek, kon zien dat hij dit niet deed uit boosaardigheid; want de bloeme-ruitjes waarachter hij woonde, zagen er veel fleuriger uit dan die van zijn buren, omdat de bloemen er groeiden in de liefde die uit zijn oogen kwam. En die liefde was bijna even warm en gaf haast evenveel licht als de liefde van de Zon.

Het oude mannetje bewaarde een groot Geheim in zich, dat hij nooit iemand in woorden openbaarde; en dòòr dit Geheim vond hij altijd en onder alles weer zijn stil glans-glimlachje.

Dit Geheim was, dat hij àlles liefhad.

Want van plezier over zijn eigen leven, had hij nooit zoo kunnen glimlachen. Hij was de meest-verrimpelde van al de mannetjes en vrouwtjes uit het hofje, en denkelijk was hij ook wel de oudste. Maar daarover sprak hij nooit, en evenmin als over iets anders dat hemzelf alleen aanging. Hij was zóó oud, zóó verrimpeld en geel en plooiïg, dat hij er uitzag als een oud peertje of een verschrompeld boomblad.

En die rimpeltjes had Zorg allemaal geteekend.

In het begin werkte ze soms wekenlang op het kleinste lijntje, en kraste met haar scherpe stift àl maar op één plekje, tot het rimpeltje er eindelijk in zat, en dan nog maar erg ondiep.

Later ging het maklijker: toen had ze maar even te teekenen om een donkere vore te trekken.

En toen trok zij ze, als in speelschen trots overal!

Zoodra ze gezien had, dat op het gezicht van het Mannetje nergens meer een glad plekje wachtte, was ze aan zijn handen begonnen.

En toen ook op zijn handen alles be-krast was, had ze het Mannetje naar het hofje gebracht, waar ze aan de poort afscheid van hem nam.

Het Mannetje had haar, zoolang ze bij hem was, liefgehad als alles; maar nu ze eenmaal weg was, dacht hij niet graag aan haar.

Daarom droeg hij zijn handen altijd op den rug; want als hij die zag, mòèst hij aan haar denken.

. . . .

Het Mannetje was heelemaal grauw: zijn gezicht, zijn haren, zijn handen, zijn jas en zijn broek, 't was alles grauw.

En zijn grauwe rug was rond-gegroeid.

Dit had Werk gedaan. Al héél vroeg, al toen hij nog een kind was, begon Werk nu en dan op zijn rug te rijden. Eerst leek

het een spelletje; maar al gauw bleek het ernst; en toen kon hij Werk niet meer van zijn rug krijgen, ook niet al maakte hij zich nòg zoo boos. Zoodra hij het probeerde, drukte Werk de dijen stijf aan zijn lenden; en als hij hem dan steigerend af wilde gooien, striemde Werk zijn hielen met een riet, en bonkte vuist-slagen op zijn hoofd, net zoolang tot hij hem weer gewillig droeg.

En eindelijk stond Werk zelfs te wachten als hij sliep, en sprong op zijn borst als hij wakker werd, en zat aan-jagend op zijn rug als hij at, en siste hem voort-hitsend in 't oor als hij rustte.

En dáárom, omdat het Mannetje nooit eens ferm rechtop had kunnen loopen, was zijn grauwe rug zoo rond-gegroeid.

Maar toch had hij van Werk gehouden; en hij hield nòg van hem en diende hem nog, nu uit eigen beweging. Want ook Werk had aan de poort van het hofje afscheid van hem genomen.

. . . .

Toen ik zei dat het Mannetje heelemaal grauw was, vergat ik twee dingen aan hem: zijn klompen en zijn oogen.

Want zijn klompen waren wit, van een strak, ààn-trekkend wit, en zijn oogen waren blauw, van een vlak, er-zoo-in-gebleven blauw, van een blauw als de schemer-hemel wel heeft, even vóórdat de eerste sterren komen.

Het Mannetje wist alles wat er aan de bloemen en de planten van het plaatsje gebeurde; en soms was er in zijn vlak-blauwe oogen een blik van zóó goede wijsheid, of hij heelemáál-alles wist.

Maar wanneer dat al zoo was, dan wist het Mannetje hèt zèlf niet; en hij voelde 't niet ook. Hij voelde alleen maar dat hij alles liefhad; en dàt voelde hij soms héél ver, zóó ver, dat het zich in iets oneindigs verloor, in iets waarvoor hij geen woorden zou kunnen vinden.

En in die oneindige liefde kende hij ook het kleinste.

Hij wist met groote zekerheid wáár aan de Stam-rozen een klein, groen knopje zwol; en ook wist hij wanneer een ver-open roos zou uitvallen. Meestal sneed hij haar even daarvóór af, en begroef haar dan in zijn eigen hand, om haar later weg te brengen, naar een plaats waar al de voorbijë dingen van het hofje bewaard werden.

Een groot verdriet voor hem waren de rupsen. Hij wist dat hij ze weg moest nemen van de Rozen, en andere menschen hadden hem gezegd dat hij ze dood moest maken; maar als hij dit deed, deed hij het met zóóveel medelijden, dat de rupsen er niets van voelden.

Uit angst voor nieuwe rupsen joeg hij dan ook elk vlindertje weg, dat over de schutting kwam dwarrelen; en dat deed hij altijd erg voorzichtig, er dan zoetjes, als tot troost, bij-zeggend:

— Ga maar ergens anders eitjes brengen! Hier mag het niet; en er zijn nog bloemen genoeg!

Andere menschen hadden hem óók gezegd, toen hij tot tuinman van het hofje was aangesteld, dat het gras kort gehouden moest worden, en dat hij al het onkruid moest wieden, en de Hegge verdelgen, die altijd weer onderuit de schutting kwam groeien. Daarom deed hij dat nu ook.

Maar als hij het gras sneed, paste hij altijd op, dat hij de bloempjes ertusschen liet staan; en als hij de Hegge uittrok, dan gooide hij ze altijd achter de schutting, waar een sloot was, in de hoop dat ze dáárin hun leven uit zouden leven.

En altijd praatte hij daar zoetjes bij.

— Ga jij nu maar eens lekker op het water naar de Zon liggen kijken, zei hij tegen de Hegge, vóór hij ze weggooide.

En soms keek hij over de schutting, en glimlachte als hij zag dat de heele slootkant vol Hegge stond.

Juist omdat het Mannetje zoo alles wist van het veldje, was hij heel verwonderd toen hij op een morgen, dicht aan de schutting, tusschen het donker-groene gras, twee lichte kiembladen vond: dikke, brutale kiembladen van een plant die hij niet kende. Hij boog zich er overheen, knielde er bij en mijmerde, als meestal hardop:

— Wat zou jij nu zijn: onkruid of niet? Als je onkruid bent, moet ik je uitwieden. Anders mag je blijven staan. Pas op dus!

Toen kwam zijn klein, stil lachje van oud appeltje met één glad glans-plekje; en zóó bleef hij een poos.

. . . .

Vanaf dit oogenblik was er een knus geheimpje tusschen het oude Mannetje en de vreemde plant, die hard groeide, en al gauw weêr twee bladen kreeg, dwars boven de andere.

Maar zelfs toen er al zes bladen waren, aan een stengel die er uitzag of hij hoog en sterk zou worden, wist het oude Mannetje nòg niet, of de vreemde plant nu onkruid was of niet.

Tot op een dag dat het Mannetje bezig was; om op de Rozen naar rups-eieren te zoeken, een jong meisje door de poort kwam, en: „Dag Grootvâ" riep. Ze droeg een licht kleedje, dat bij het

gaan fladderde, of ze een groote, aan de aarde gebonden vlinder was; en haar gezicht zag er uit, of ze véel hield van véél lachen en véél schreien. Boven op haar hoofd stond een kroontje van doorschijnend wit, waar twee witte linten van afhingen; en haar blond haar leek daaronder onwillig opgebonden, want overal uit de wrongen sprong lichtend dons. Ze keek dadelijk naar de vreemde plant, en riep toen, blij als een sprookjes-prinses, die een nieuw rijk ontdekt: „Hee, een zonnebloem!"

Het oude Mannetje zag haar met eerbied aan. Hij zag haar tòch altijd met eerbied, omdat ze jong was en het kind van zijn eenige al lang doode dochter; maar nú zag hij haar aan met een bizondere eerbied, omdat ze die plant zoo opeens kende.

— Hebt ù die gezaaid? vroeg het Meisje, en stapte voorzichtig tusschen de Meizoentjes en Boterbloemen door over het gras, naar de vreemde plant, haar fladder-rokken even optippend, om de halmen niet te veel te hinderen.

Het oude Mannetje volgde haar niet: zijn groote, witte klompen hadden zoo groote plekken noodig, om te stappen in 't bloemvolle gras.

— Neen, ik heb hem niet gezaaid, zei hij, blij dat de plant nu geen onkruid was en dus wel zou mogen blijven.

Het meisje hurkte er bij neer.

— Als hij nu maar niet doodgaat, zei ze: een zonnebloem moet Zon hebben!

Het Mannetje glans-lachte.

— We zullen maar hopen! zei hij, vertrouwende op het groote, warmende Geheim in hem.

Toen werd hij wat onrustig.

— Kom nu maar uit het gras, zei hij, opeens voelend, als ìn zich, àl de schreden-weer-terug van het Meisje langs al die teere bloempjes.

Het Meisje stond op en stapte weer naar het straatje. De ziellooze ramen-oogen leefden even, van achter de bloemen bewegende rimpel-kopjes, die keken naar haar jongheid. Ze frommelde een witte kleeder-vleugel die vóór haar hing wat opzij, en greep in haar kleedje. Al gauw kwam haar hand weer te voorschijn en hield een wit, zwart-bedrukt zakje vast, dat ze het Mannetje reikte.

— Voor je pijp, Grootvâ! zei ze, even blozend of ze iets onbehoorlijks deed; maar haar blauwe oogen keken trouw-hartig in

de oogen van het Mannetje, dat naar 't zakje greep, en dit lachknikkend vasthield in zijn erom-gekrommelde rimpel-vingers.

Nu boog het Meisje haar rose wang bij de lippen van het Mannetje, dat kuste, vol eerbied, of hij bang was iets aan 't jonge te breken; daarop keek ze met een vogeltjes-bewegen van haar sterk nekje rond, woof zonder te zien met haar hand, en ging weer vlug uit de poort, door 't oude Mannetje nagestaard.

't Mannetje staarde nog, toen de poort weer een leegte was.

Daarop stak hij het zakje in zijn grauwe jas, en wendde zijn oogen weer naar de bloem, peinzende, wie die wel hier zou hebben gezaaid.

— Dat deed ik! Dat deed ik! riep hem een lijster toe, zittende boven op den ribbelrand van het dak.

— Zoo, zei het oude Mannetje, naar hem opziende.

En hij luisterde verder, hoe de lijster vertelde, dat hij verleden zomer een Zonnebloem-zaadje had weggepikt, uit een groote, zwarthartige Zonnebloem, die buiten voor het raam van een hoog huis stond. Hij had het zaadje mee willen nemen voor zijn kinders; maar 't was achter de schutting gevallen, en hij had het niet weêr kunnen vinden.

Het Mannetje luisterde; en hij vergat voor dien dag de rupseneieren in de Rozen. Hij luisterde naar den lijster, en de lucht was warm, en in zijn hart lachte het jonge gezicht van het Meisje, als een oud bruids-portret weggeborgen in een stille, maar wel-geweten lade.

Zijn rimpel-handen had hij weer op den rug gelegd; en terwijl de helle tintel-lucht langzaam vergrauwde naar 't vaste blauw van zijn oogen, voelde hij zich wonderlijk staan in 't wonder van tòch-gelukkig-zijn, om een Meisje, om een lijster, om een klein wit zakje-tabak, en om een bloem die hij nu niet zou hoeven uitroeien.

. . . .

De bloem groeide goed; en ze bleef nog altijd een knus geheimpje bij het gróóte Geheim van 't oude Mannetje.

Toen ze echter boven aan den sterken stengel een groen knopje kreeg, dat langzaam aanzwol en uiteen-fronselde tot een groote, goud-gele bloem, toen voelde 't Mannetje zijn klein geheimpje openbarsten in een zonnige vreugd die mee-deelen vroeg; en toen riep hij, als voor een wonder, al de oudjes uit hun deuren.

En ze kwamen, hompelend en strompelend, haastig als voor

een wonder, om de Zonnebloem te zien, die daar vanzelf gegroeid was. Ze bleven achter de Stam-rozen op 't straatje; en keken van drie kanten, wat wantrouwig, zooals heel-oude menschjes kijken naar heel-nieuwe dingen. En ze gleden hun bewondering in mompelwoordjes naar de bloem, en meenden dat ze nooit zoo'n groote zagen; en ze verwonderden zich er over dat ze hem gisteren niet gezien hadden, toen ze toch zeker ook wel naar de schutting hadden gekeken; en ze praatten er over, dat dit misschien was gekomen, omdat er gisteren zoo'n koude trek op 't plaatsje was, zoo'n tocht, die met de oogleden knippen deed.

En achter hen aan, en tusschen hen door, waren hun katten gekomen; en die waren nieuwsgierig met hun fluweel-voetjes over 't veldje geslopen om te snuffelen aan den stengel waar ieder naar keek.

En 't oude Mannetje vond dit eigenlijk niet goed, om de andere bloempjes; maar hij durfde niet te storen, en glimlachte maar stil, en hoopte dat alles zoo goed zou zijn als zijn eigen hart, dat alles liefhad: de oudjes, de poesen, de rozen, de aarde, de lucht en de nieuwe bloem...

* * *

Het was gelukkig voor het rustige liefde-hart van het oude Mannetje, dat hij niet wist hetgeen er gebeurde achter de dingen die zijn oogen zagen; want dan had dit hart zeker geleden in onrust, tot zijn groote Liefde sterk genoeg geweest zou zijn, om de Zonnebloem te verdelgen.

De Zonnebloem was namelijk een ondeugende, leugenachtige bloem, die misbruik maakte van de goedheid der Zon, die haar toestond om op Háár te lijken. Zoodra ze haar geel zonne-gezicht los kon winden uit de groen-zijden er-om-toegebogen schut-bladen, spreidde ze één voor één haar bloem-bladen uit, tot ze als een vlammen-krans rond haar gouden hart stonden, boog zich voorover op het buigzame boveneinde van haar stengel, keek heerschzuchtig rond op het veldje, en zei, zich-zeker als een dame die zich voornaam vindt en alle anderen zooveel minder:

— Goeden dag! Ik ben de Zon.

De witte en de gele bloempjes in 't gras begrepen haar eerst niet. De woorden gingen over hun hoofd. Maar toen de Zonnebloem nòg meer vooroverboog, en dringender herhaalde, dat ze de Zon

was, toen begrepen ze eensklaps en voelden een duizeling van vreugde.

— Zon, o, Zon! stamelden ze, en vingen aan te sidderen, bijna bang voor zoo'n groot geluk.

Ze kènden de Zon, hoewel ze haar nooit zagen. Ze wisten wie Zij was! Dat hadden de vlinders en de bijen en de hommels verteld, die soms over de schutting kwamen, om honing te zoeken. Die hadden gezegd dat de Zon hun God was, groot en machtig: de Eenige die leven geeft en neemt. En zou die Zon nu zoo dichtbij zijn?

Ze staarden òp, sidderend van vrome vreugd.

Maar het Pruimeboompje, de eenige die de waarlijke Zon kende, met zijn eigen oogen, riep berispend:

— Foei bloem! Je moest je schamen!

En de Hulst knorde wantrouwig voor zich heen:

— Hm: als jij de Zon bent, waar kwam dan het licht vandaan toen jij nog in den grond was?

De Stam-rozen deden of ze niet hoorden: dat vonden ze voornamer. Ze hadden het ook veel te druk ondereen; want ze spraken in een voor minder-soort bloemen onverstaanbare taal over hun oud-adellijke afkomst, hun afkomst tot in het ontelbare, van een beroemde Roos, die boven al de Rozen van zijn tijd had uitgeblonken, door geboren te worden met zes, inplaats van met vijf bloem-blaadjes.

Hierover spraken ze meestal; en ook zelfs als ze er nièt ronduit over spraken, draaiden ze er toch met woorden omheen, hoeveel voornamer ze wel waren dan alle andere bloemen, door hun regelrechte afstamming van die ééne zes-bladerige Roos.

Maar de Gouden-regen had pret in 't geval, en lachte met den Wind, die juist over de schutting gehuppeld was en: „Pff! wat 'n praats!" zei.

De Zonnebloem antwoordde het Pruimeboompje noch den Hulst. Haar groot, gouden gezicht bleef strak naar beneden gericht. Ze verzon ìn zich, wat ze nu aanstonds zeggen zou, als de Wind weg was: want die verdeelde de aandacht van de bloempjes.

De Wind scheen nog geen lust te voelen om heen te gaan. Hij hupte luchtig van den een naar den ander, deed hier een blaadje bewegen, daar een halmpje wiegelen, streek heel weinig eerbiedig door de vlammende haren van de Zonnebloem, zuchtte

eens van verveling, sprong toen met een gilletje over de schutting, en zwenkte weg, òp naar de witte wolken, die al veel te lang stil hingen in de diep-blauwe lucht.

Toen zei de Zonnebloem, kalm maar in-dringend:

— Aanbid me nu.

De bloempjes in het gras bleven stil. Ze voelden hun gedachtetjes wankelen. Ze wisten waarlijk niet, wat de Zonnebloem bedoelde. Hun heele leven was één aanbidden van het Licht dat hen naar zich optrok uit de donkere aarde; maar ze kenden het wóórd „aanbidden" niet, omdat ze het vanzelf èn altijd-door deden, en dus niet noodig hadden het te noemen.

Toen dus de Zonnebloem bijna dreigend haar gebod herhaalde, zei een moedig Madeliefje dat dicht bij haar stond:

— Zon, wat is aanbidden? We willen het wel doen; maar we weten niet wat het is!

— Om te beginnen moeten jullie alles doen wat ik je zeg, ontweek de Zonnebloem, die alleen maar heerschen wou en nog niet precies wist hoe.

— Ja, Zon! ja, Zon! dàt willen we! riepen de bloempjes blij dooreen.

Ze voelden weer hun eerste verrukking. Was er iets heerlijkers, dan de Zon te gehoorzamen? Wijd, overgegeven in aandacht, zagen ze op. Hun vertrouwen spande.

Maar het Pruimeboompje, boos, riep:

— Je moest niet naar dien Zon-lasterlijken onzin hooren! Die bloem is evenmin de Zon, als ik de bliksem ben!

Nu vond de Zonnebloem, dat het noodig werd, met wat meer klem te gaan spreken. Ze zag namelijk, hoe een enkel Boterbloempje haar hoofdje al aarzelend omwendde naar het Pruimeboompje. Ze zette dus haar stem uit.

— Luistert goed allemaal, en onthoudt alles wat ik nu zeg! beval ze hard. Ik vertel maar éénmaal hetzelfde; en wie mijn woorden niet onthoudt, heeft mijn toorn te vreezen!

Verschrikt keken al de bloempjes, ook zij die naar het Pruimeboompje neigden, naar haar op.

— Ja, Zon! Ja, Zon! riepen ze haastig dooreen.

— Een van je eerste plichten is, dat je elkaar allemaal moet liefhebben! commandeerde de Zonnebloem, het veldje met gouden heerschersblik overziende. En ze keek zóó overtuigend neer, dat

ze zelf een oogenblik geloofde wat ze zei, en zich werkelijk een Zon vond.

Maar de bloempjes keken elkaar verbaasd aan. Liefhebben, wat was dàt nu weer? Ze wisten het niet! Ze hadden tot nu toe maar eenvoudigjes voortgeleefd, onbewust van plichten. Ze voelden zich groeien, bloeien, sterven, als iets dat vanzelf kwam. En nu moèsten ze.... „elkaar liefhebben." Wat was dat?

— Wat is dat, Zon? lispten ze verlegen. We weten niet wat liefhebben is!

— Liefhebben? kwam de Zonnebloem gemaakt-zeker: liefhebben? Dat is.... wel, dat is....

De Hulst spot-lachte.

— Je schijnt het zelf niet al te best te weten, smaalde hij.

— Liefhebben, dat is wat ik jullie doe! haastte zich de Zonnebloem. Ik heb jullie lief! Al wat ik aan jullie doe, is liefde; en jullie hebt mij maar na te volgen.

— O, antwoordden de bloempjes zacht.

Ze dachten na:

Wat de Zon dus aan hen deed, dat moesten ze aan elkaar doen. Hun gedachtetjes verwarden; hun aandacht verslapte. Allerlei minder aangename dingen in hun leventje ondervonden, kwamen omhoog. Die had de Zon hun toch óók aangedaan; en moesten ze die elkaar nu doen?

— Maar.... maar.... murmelden ze: als wij nu....

— Niet tegenspreken! viel de Zonnebloem streng in de rede. En „maar" zeggen, is iets dat volstrekt niet past! Je hebt alleen te luisteren, en blind te doen wat ik zeg!

— Ja, maar, onze gedachten.... aarzelde de bloempjes.

— Je màg geen gedachten hebben! zei beslist de Zonnebloem. Je mag alleen mijn woorden in je hebben. Elke gedachte is zonde! Begrepen?

— Ja, Zon, jokten bang de bloempjes.

Ze durfden niet anders. Het van vlammende haren omstraalde goud-gezicht van de groote bloem was dreigend boven hen. Het leek werkelijk een Zon, staande tegen de blauwe licht-lucht.

Maar ze begrepen niet! Want wàt beteekende nu weer dat woord „zonde"?

— Je moet elkaar dus liefhebben en beschermen; vervolgde de Zonnebloem, wat rustiger, omdat ze zag dat ze won. Dat wil zeggen: je moet voor elkaar even goed zijn als voor jezelf.

Nog minder begrepen de bloempjes; en in een groote stilte zwegen ze.

Wat wàs „goed-zijn?" Ze waren nóóit goed voor zichzelf. Ze leefden immers maar alleen zooals de Zon ze dééd leven?

— Wanneer er bijvoorbeeld een tor of een mier aan je eet, dan mag je niet weg-buigen, zóó, dat hij aan je buurtje gaat eten, lichtte de Zonnebloem toe, die vaag vermoedde dat de bloempjes niet begrepen.... wat ze zèlf niet begreep; en dat ze dus op wóórden wachtten.

Maar nog altijd bleef de groote stilte, en die stilte was voor de Zonnebloem een gevaar; want alles dreigde er in te verzinken, als in een groote, lichtende zee. Het was middag geworden: een wijde, warme, blauwe middag, van donzige geluiden, héél ver, en nu en dan 't kalme balmen van een kerk-klok effenend over alles heen. De wind had de wolken weggejaagd; en 't was of de lucht al dieper werd van een stil, ààn-trekkend blauw.

Roerloos stond boven de schutting uit het Pruimeboompje. Warmte was om hem heen, en een rose licht hing in zijn twijgen. Roerloos stond het, als opgelost in zaligheid. Het zag de Zòn!

Roerloos stond ook in de schaduw de Hulst. Hij luisterde naar de zon-geluiden achter de schutting: 't zoemen van bloem-zoekende bijen, 't gonzen van rustelooze hommels, 't sjirren van torren tusschen plant-gewar; en hij voelde een zoete leniging en wat hoop....

Even dreigde alles te verzinken in de schoone stilte van onbewust leven.

Tot plots, uit-ploffend, een Madeliefje riep:

— Maar Zon, dat is voor u toch hetzelfde!

— Wàt? vroeg de Zonnebloem, duizel-verward weèrkomend in de on-werkelijkheid van haar spel. Ook zij had zich even onbewust gevoeld en goed: een klein deel van 't groote geheel.

— Wàt is voor mij hetzelfde? verbeterde ze helderder.

— Óf een tor aan mij eet of aan mijn buurtje, ging het Madeliefje voort, vòl van die gedachte. Of ik dood ga of zìj, dat is voor u precies hetzelfde. Maak u liever al de torren dood; en de mieren en de rupsen en de wurmen als 't u blieft ook! Dan hoeven wij elkaar niet lief te hebben en te beschermen. Want ik geloof dat dit erg moeilijk is, en ik denk....

— Je màg niet denken! heb ik je al eens gezegd, riep boos

de Zonnebloem. Haar haren laaiden; haar groot, gouden gezicht dreigde.

Verschrikt zweeg het Madeliefje. Graag zou het nog gezegd hebben, dat het niet helpen kon als het dacht; want dat het zichzelf niet liet denken; maar het durfde niet. Het begon te beven, en voelde zich zóó angstig, als het zich zelfs nog niet gevoeld had in den donkersten nacht. En het deelde zijn angst mee aan zijn buurtjes, zoodat weldra één beven het veldje doorsidderde.

Na een poos voor-de-bloempjes-geweldig zwijgen, ging de Zonnebloem voort, sprekend met opzettelijk-sombere stem:

— Nu zal ik je zeggen wat verder je plichten zijn. De één mag vooral niet hooger groeien dan de ander, en je mag evenmin tegen elkaar aandrukken; want hierdoor zou je elkaar hinderen.

Een sterker beven doorvloog het veldje. De bloempjes die door de Zon wat meer naar-zich-toe getrokken waren dan hun buurtjes, wisten geen raad, en probeerden zich korter te maken, door hun stengel te krommen, daar waar ze verborgen waren onder blaadjes; en hoewel de bloempjes en grasjes tot nu toe in onbewust steun-zoeken tegen elkaar aandrongen, nú begonnen ze elkaar te duwen en stikum te stompen om meer ruimte, zoodat het veldje weldra vol ruzietjes lag.

De Hulst kon zich in zijn ergernis niet langer stilhouden. Hij was onaangenaam gestoord in zijn troostend luisteren naar de zon-geluiden; en hij vond bovendien al wat de Zonnebloem zei onzin.

— Zeg, waar ben jij dan eigenlijk voor? vroeg hij brutaal: Je gooit alle verantwoordelijkheid op die arme stumperds, die er niets aan kunnen doen, hoe ze groeien en als ze mekaar hinderen. Want als jij werkelijk de Zon bent, dan is alles wat er gebeurt jouw schuld. Dat weet je zèlf heel goed! Je bent almachtig of je bent niet almachtig. Als je almachtig bent, en de Zon, dan kun je alles; en als je niet almachtig bent, en niet alles kunt, dan ben je ook niet de Zon. Want als je de Zon bent, en die is niet almachtig, wel, wáár is de Zon dan voor? Dan kon ze er net zoogoed niet zijn!

— O, spréék toch niet tegen haar! riep het Pruimeboompje. Zelfs dáármee doe je al zonde tegen de Zon!

— Ook is het de boterbloemen streng verboden, méér dan vijf bloem-blaadjes te dragen, ging de Zonnebloem voort, net

doende of hij den Hulst en het Pruimeboompje niet hoorde. En de bloemblaadjes van de Madeliefjes moeten allemaal even groot zijn.

Weer bleef het even stil-in-angst; toen zei, ofschoon bevend, hetzelfde moedige Madeliefje dat al eenmaal gesproken had:

— Maar, Zon, als we dat allemaal probeeren te doen, doe je dan óók wat voor ons?

— Natuurlijk! zei de Zonnebloem: ik geef jullie het leven.

— Daar heb je óók wat aan, als je dan later zoo alleen tobben moet, met gebreken die je er bij hebt gekregen, vond de Hulst.

— Maar zul je ons dan ook helpen tegen mieren en rupsen en torren? vroeg weer het Madeliefje.

— Natuurlijk! beloofde nogmaals de Zonnebloem.

— Dat ze ons heelemaal niet plagen? hield het Madeliefje aan.

— Dàt zeg ik niet! trok de Zonnebloem terug. Het kàn wezen, dat ze dit tòch doen! En àls ze het doen, dan moet je maar denken, dat ik weet waar dat goed voor is. Begrepen?

Met haar wondervollen gouden heerschers-blik zag de Zonnebloem rond, vanuit den vlammenden blader-krans die haar op de Zon deed lijken.

— Ja, Zon, zeiden zacht al de bloempjes, niet anders durvend.

Het gras hoorde maar heel gelukkig niets. Kort geleden was het afgesneden; en de nieuwe sprietjes zaten nog vlak bij den grond. Het zag er dan ook echt onnoozel uit, en zoo juist of het nergens deel aan nam. Ook leek het onbeduidend, en had zijn gras-beteekenis geheel verloren.

De Hulst grinnikte stil voor zich heen.

— Dat is makkelijk, spotte hij. Zóó kom je er altijd uit! Maar wie zorgt er nu eigenlijk voor de torren, als ik vragen mag? Want die dienen toch óók te eten om te leven!

Ditmaal vond de Zonnebloem het beter, den Hulst iets te antwoorden.

— Die hebben een andere Zon, en daarom bekommer ik me niet om hen, zei ze deftig.

— Maar de Vlinders zeggen toch, begon bedeesd een Boterbloempje, dat er maar één Zon is, en dat....

— Er is ook maar één Zon, en dat ben ik! hernam de Zonnebloem. Maar ik bedoel, dat de Mieren en de Torren een andere Zon aanbidden, en dat ik me daarom niet met ze bemoei.

— En de Vlinders ook? vroeg het Boterbloempje.

— De Vlinders ook, gaf de Zonnebloem toe. Maar nu moet je niets meer vragen. 't Is beter voor je, dat je niet veel weet; en wat je nóodig hebt te weten, dat zal ik je wel vertellen. Je hebt niets te doen dan mij te aanbidden, in mij te gelooven, en gehoorzaam te zijn.

Teleurgesteld zwegen de bloempjes. Dat was alles heel iets anders, dan ze van de Zon verwacht hadden! De Zon moest hun toch eigenlijk geluk gebracht hebben. En wat bracht Ze? Niets dan moeite en verwarring. Ook was het vreemd, dat de Zon zoomaar tegen ze sprak! Zij had daarvoor veel te hoog en te verheven moeten zijn. Ze begrepen niet: Was deze dreigende, zeurende Zon nu hun God? Ze vonden haar storend inplaats van zaligheid-gevend.

Toch, als ze omhoog zagen, vonden ze de Zonnebloem wel heerlijk en ontzag-wekkend van goud. Ze leek dan wáárlijk een Zon, staande aan een verblindend-lichten hemel, aan een hemel zóó verblindend van licht, dat ze, er naar opziende, de ware gedaante van de Zonnebloem niet konden herkennen, en alleen maar het stralende aan haar zagen.

En de waarachtige Zon, de Zon die de velden kuste en meteen de vogels en de vlinders, de Zon die àlles kuste in één liefde, konden ze nóóit zien: die was achter de hooge, zwarte schutting.

Ze keken dus op naar de Zonnebloem, groot op de kleine binnenplaats; en ze aarzelden....

— Arme bloempjes! zuchtte het Pruimeboompje, dat begreep. Kon ik je maar even over die domme schutting laten kijken! Dan zou je, als ik, weten, dat die slechte bloem liegt! De Zon is een Zon voor àllen: voor grooten en voor kleinen, voor goede en voor minder goede, en óók voor....

Daar schoot de Wind weer over de schutting. Hij was in een dolle bui, en trok aan het Pruimeboompje, zoodat 't om-zwaaide, en deed den dorren tak van den Gouden-regen zóó hard krakkelen, dat de stem van het Pruimeboompje daarin verdween.

— Hóórde je dat? dreigde de Zonnebloem met donkere stem, zoodra de Wind even stil zat op de schutting: Dat was de Dood!

Verwonderd keken de bloempjes op. Ze hadden den Dood nooit iets gevonden om zoo onheil-spellend over te spreken. Als ze uitgebloeid waren, dan droegen ze zaad, dat later weer hun leven in de aarde zaaide. Zijzelf vielen dan wel weg; maar wat beteekende dàt? Ze hadden den Dood altijd een heel gewoon ding

gevonden; maar nu de Zonnebloem zóó over den Dood sprak, moest dat toch wel iets ergs zijn!

Ze ontstelden. De Zonnebloem zag het.

— En de Dood komt jullie allen eenmaal halen! ging ze voort, nòg dreigender dan daareven. En als je dan niet altijd gehoorzaam gedaan hebt, wat ik zeg, dan gooit hij je in een diepen, donkeren put, waar je voor altijd moet liggen doodgaan, zonder ooit te sterven!

De Wind lachte. Hij is wat lichtzinnig en speelt met alles, tot het hem verveelt. Hoewel hij overal komt, en dus heel goed wist wie de Zon is, had hij pret in 't gepraat van de Zonnebloem, en wou de bloempjes wel eens helpen bang-maken. Daarom schudde hij nog eens hard aan den dorren Goudenregen-tak, en schoot toen met een angst-gilletje de schutting over, en over de weilanden daarachter naar den horizon, waar hij de wolken weer voort begon te jagen, omdat ze anders niet tegen den nacht thuis zouden zijn.

Ontzet keken de bloempjes en de grasjes op naar den Goudenregen. Al de haartjes op hun blaadjes stonden steil overeind.

— Luister toch niet naar haar! waarschuwde smartelijk het Pruimeboompje. Ik voel de Zon in mijn reikende twijgen, en ik voel dat ze goed is, en geen booze Dood geeft, als einde aan een moeielijk leven. Al wat die slechte bloem daar zegt, is een leugen, en zonde tegen de Zon!

Heftig bewogen zweeg het Pruimeboompje. Juist kwam een zaad-pluisje van een paardebloem over de schutting zeilen. Het zeilde een paar malen rond, langs de ramen van het hofje, en zag er uit als een zonnetje van zij, waar iets zwaars aan gebonden is. Eindelijk viel het neer boven het veldje, en bleef aan een afgeknipte gras-punt hangen.

— Ach, wat is het hier donker, klaagde het. Waarom moest ik nu juist hier vallen? Mijn moedertje stond zoo mooi in de Zon. Och, och, hoe treurig zal mijn leven hier zijn!

— Wie ben je? vroeg de Hulst, die het met knorrige verwondering langs zich heen had zien zweven.

— Een zaadje van een Paardebloem. In de wei, achter die zwarte schutting, staan er een vracht! De heele wei is er geel van. Ach, waarom mocht ik daar niet blijven? Ik hoopte het zoo! Maar de Wind woei me weg! Och, wat kunnen we toch weinig! De Wind speelt met ons! We denken wel soms dat we

doen wat wij willen, maar in waarheid blaast de Wind ons waar hij wil.

Floep! daar tjoepte de Wind weer terug over de schutting, en deed het zaad-pluisje in een wirrel-warrel opdwarrelen boven het veldje. Toen voer het steil op, hóóg, héél hoog... hè! hoe hoog!... Hooger ging het dan de fluweelen pannen van het dak, hooger dan de rechte rook-pluimende schoorsteenen... Nog even was het als een zij-glanzend zonnetje tegen de lucht, toen werd het een nauw zichtbaar wit in 't blauw, en toen zeilde het... zeilde het... Wèg was 't!

Teleurgesteld stond de Hulst in de koele stilte van het binnenplaatsje. Hij voelde zich verarmd: hij had zoo graag nog méér willen vragen.

— Ik zie het nog! riep het Pruimeboompje. Het zweeft over de velden, en nog verder, waar de blauwe horizon staat. Dáár ergens zal het vallen, denkelijk wel in een bosch. En als het lente is, dan zal de Zon het doen ontkiemen tot een nieuwe bloem, waaraan wel duizend zaad-pluisjes zullen komen, die allen weer nieuwe bloemen moeten zaaien. En zoo maar door, en zoo maar altijd door, leeft het leven van dat ééne zaadje voort.

O, de Zon heeft het leven lief; en zoolang zij er is, zullen we nóóit sterven. We dragen immers allen zaad, en zaaien dat tot nieuw leven: en in dàt leven leven we zelf altijd voort!

— En jij dan? En ik? twijfelde de Hulst.

— Och, arme Hulst, bij ons kan de Zon immers niet komen! Ze hebben ons achter die zwarte schutting gezet, zoodat háár licht aan ons geen bloesems wakker kan kussen. Maar ik voel altijd nog hoop! Als ik ver reik, ver reik, kan ik haar met mijn uiterste twijgen zien: en dááraan zullen eenmaal vruchten komen!

Langer kon het Pruimeboompje niet spreken. De altijd-bezige Wind was weer wolken op gaan jagen, en had nu een gansche kudde bijeen, licht- en donker-grijs gewolde, die boven het dorpje zóó dicht opeen-drongen, dat ze niet verder konden.

— Dan maar leeg-regenen een paar! riep de Wind; en hij prikte gaten in de wolken, dat klitter-kletterende droppels er plots overal uitvielen.

Inplaats van grijs-gewolde schapen, leken de wolken nu wel groote, grauwe zakken, als waar Sinterklaas pepernoten uit strooit: zoo hard schrik-rikkel-tikkelend vielen de druppels neer. Van 't

felle vallen pletsten ze beneden uiteen, glans-spettend als glazen knikkertjes.

Zelfs de trage katten schrikten, en stoven uit de goot, en sprongen holderdebolder naar onder, en drongen angstig mauwend, elk waar hij woonde, tegen de dichte hofjes-deuren.

Nu kwamen achter al de bloeme-ruitjes wit-verweerde rimpelgezichtjes, even, dan weer weg. De deuren gingen open, op een kier, lieten de katten in, en sloten toen weer.

Een poos was er nu alleen het regen-tikken tegen alles.

Toen ging de deur van het ééne oude Mannetje open, bleef even gapen, ging wijder, en liet het oude mannetje uit, dat in elk van zijn er-om-gekromde armen een bloempot droeg, die hij voorzichtig, of ze 't allerkostbaarste waren, in den regen op 't leeggeschrobde straatjes zette.

Daarop ging hij weer naar binnen.

En terwijl hij binnen was, om nog méér bloemen te halen, werd van voor elk der bloeme-ramen een potje weggenomen, door twee glans-perkamenten rimpel-handjes, en al de deuren gingen open, en er uit kwamen, het ééne Mannetje na-doende, al de oude Mannetjes en Vrouwtjes, om hun bloemen te drinken te zetten.

En ze keken kleintjes-oolijk naar elkaar om, of ze opeens iets heel blijds wisten, dat ze allang geweten hàdden. En hun aller gezichten waren, even, als rimpel-appeltjes met één glad glansplekje, als bruin-verdorde blaadjes waar een lente-zon op licht. Enkelen konden maar moeilijk buiten komen, zoo van den hoogen deur-drempel af. Ze tastten krampig met hun witte bibber-vingertjes naar den deurpost, en voelden voorzichtig, voetje-vooruit naar den buiten-grond; maar als ze daar stonden, duizelig wat door 't ongewone, dan kwam er door hun lijfjes een kleine trots, die ze stram rechtte. En dan zetten ze met een wel-voldaan hè-hè-zuchtje hun bloem neer, en keken eens, vroolijk bang, naar de neerkletterende droppels, en blij-onderuit naar boven, vanwaar die kwamen; en dan hompelden ze drukjes weer naar binnen om nog meer potjes te halen, en mommelden met ingetrokken mummelmondjes tegen zichzelf, of riepen, met jongere stemmen dan anders iets aan elkaar, iets blijds, iets, dat omwonden van mommende woordjes tòch blij was, ìn zich blij, zooals een moedertje, dat den ganschen nacht haar kindje slaap-suste is, schoon ze zegt, met een lachje, dat ze zoo erg moe voelt.

Toen de regen-bestreepte ruiten leeg van bloemen waren, en bedroefd als oogen die 't laatste lieve verloren zien, toen kwamen al de oude Mannetjes en Vrouwtjes in hun deuren staan, en keken toe, de witte handjes samen, de witte gezichtjes tevreden, hoe de regen tikte tegen de roode en witte en paarse danseresse-rokjes der Fuchsia's, hoe hij losjes rolde over de dons-behaarde blâren der Geraniums, en bijeen-kroop tusschen de trosjes meeldraden der Maandrozen, die rond-open bekerden en droppels vingen tot ze zwaar waren, en dan om-tipten en weer op-stonden, en weldra zoo frisch zagen als kinderlippen.

Al de bloemen dronken, dankbaar, blij-gebogen of blij-open naar hun aard; en ook de Zonnebloem dronk. Van haar zon-gele vlammen-krans, hier en daar wat bijeen-geplakt door 't nat, dropen àl maar glanzende droppen als vloeibaar geworden glas-kralen. Ze zag er nu volstrekt niet uit, als een bloem die zich verbeeldt dat ze de Zon is; maar leek integendeel erg nederig, als iemand die alles boven zich voelt, omdat hij gewoon is te gehoorzamen.

Eindelijk waren de stuk-gestoken wolken leeg; en de Wind joeg de rest verder.

Nu kwamen de oude Mannetjes en Vrouwtjes weer buiten in de stille frischte, die was als een éérste genezen ontwaken na koortsziekte: een blijë verbazing en een rust. Als vanzelf knikten ze met wat dankbaarheid naar het ééne Mannetje, dat hun onbewust wat van zijn groote Liefde-geheim gegeven had; en stram bukkend staken ze de dorre glans-handjes nu weer uit naar de natte potjes, en namen die één voor één op, en droegen ze binnen, zich strompel-steunend aan alles wat uitstak, stappelend en schuifelend, met voorzichtig-tastende voetjes, en zuchtend om een klein beetje haast, want 't daalde al naar den schemer.

En in de deuren, tusschen 't uit- en in-gaan van de oudjes, kwamen de katten weer, en neusden voorzichtig buiten; maar telkens tipte hun op den neus een druppel, die viel van de goot of van de deurpost, waar hij al een poos hing. Dan trokken ze de koppen beleedigd weerom, en zaten zoo een poos trotsch in hun nek-vel terug-gekrompen, of begonnen zich zorgvol te wasschen, om terwijl toch wàt te doen, en vooràl niet te laten zien, dat ze op ièts anders wachtten dan op zichzelf.

Toen al de deuren weer dicht waren, en de katten toch-maar-binnen, en de ruiten nieuw van frisch, bloem-betipt groen, hief

de Zonnebloem haar regen-zwaar hoofd wat op, en keek rond, langs al de bloempjes en grasjes, mat-glanzend van nat; en haar te voren bekende stem deed vreemd in de nieuwe lucht vol rozegeur, die de Rozen als een toch-wel-lieve weelde-gave rond-zonden.

— Ziezoo! dat is voorbij! zei ze, weer aandacht willende winnen. Die regen kwam hier natuurlijk alleen op mijn bevel, en om dien Pruimeboom te doen zwijgen. Het waren leugens die hij vertelde. Ik, jullie eenige Zon, zal....

Maar ze kon niet door-praten. Haar eigen aandacht ging mee met de bloempjes, die als door één wil gedreven, omhoog zagen naar het Pruimeboompje. En met de bloempjes mee, verloor de Zonnebloem zich een oogenblik in onbewust aanbidden.

Want daarboven stond het Pruimeboompje als een wonder. Aan zijn takjes, aan zijn blaadjes, aan zijn zon-zoekende, nog niet ontbotte knopjes, overàl, overàl hingen schitter-droppels, helder, als àl te prachtige kristallen. Het glitste en het flitste er van licht, of spitse bliksem-speertjes wild dooreen-sprongen, of kleur-vonkende zonnetjes dol om elkaar heen dartelden. Het was àl licht van licht dat licht wekt en vangt en wegwerpt, van glans-kernen die spiegel werden, en zich spiegelend ver-millioenden in elkaar. Het was een kaatsen en weer-kaatsen van kleur, een gekrinkel en gesprinkel van schichten, een dooreen-gewemel van regenboogjes, een gedartel en gespartel van stralen, een gekronkel en geflonker van uiteenbrekende rondten, of duizende diamanten er, telkens even bewogen, stil-zaten, soms fel-star starend in hel op-spritsende licht-stilten, dan snel kleur-vonkelend, en weer weg in 't andere.

— O, zie!... zie!... riepen zacht de bloempjes, niet meer ademend in aandacht.

— Ja, zie!... Kòm!... Klim met je kleine gedachtetjes naar mij, die zon-spiegelende droppen mag dragen aan mijn reikende twijgen, zong het Pruimeboompje hoog in de stilte. Zie! dit is Zon, en zoo zegt ze, weg-zwijmend in eigen zaligheid. Wàt ze zegt, weten we niet. Haar stem is te groot. Wie zal haar verstaan, als 't niet is ergens een àndere Zon. O Zon! wie wist ooit van u een wet? Gijzelf zijt een wet die is in alles. Wie zag ooit van u een gebod? Gijzelf zijt een gebod dat is in alles! Verzinsels van dwalende rede zijn alle woorden die u scheiden van u schepping! Gijzelf zijt uw eigen reden, en uw schepping is òm u! Zie, wolken weenen, en in haar tranen weerkaatst de Zon haar eigen

heerlijkheid. In het tot haar òp-strevende leed van de aarde spiegelt ze, zwijgend, zwijmend in eigen glorie. O Zon, onze God, die alleen zijt om uzelf en die ons omvat in uw wezen, zegen ons, of sla ons naar uw eigen behoef...

De stem van het boompje scheen òp te trillen in licht; er in wèg te zweven.

Maar de Zonnebloem was tot zichzelf geschrikt, en keek gebiedend neer.

— Zie naar mij! riep ze, haar zelf-gemaakt rijk voelende wankelen. Er is maar één Zon, en dat ben ik!

— Er is maar één Zon, zong het boompje, hoog, in zwevende licht-sfeer. Er is maar één Zon; doch op duizende wijzen weerkaatst de aarde haar. Ik weet van een vlinder, hoe ginder in het bosch een poel is, die haar zwart maakt in zijn donker drab. En een meeuw meldde me, dat de schemer-zee robijn-rood weergeeft haar beeld; en een grootere vogel vertelde, dat ze wit ligt in de zilverval van een rivier, en zelve zilver is in de dauw die ze neer-zendt over de dorstige morgenlanden, en goud, in den nevel die ze 's avonds over de weiden weeft. Het beeld van de Zon neemt de kleur aan van de dingen die haar weer-blinken. Deze bloem heeft haar nooit gezien; maar ze heeft haar misschien gehoord, in woorden komende uit hatende harten, uit harten die haar zoo dof en onduidelijk weerspiegelden, dat de Zon, zich er in ziende, zichzelf verloochenen moest.

Al de bloempjes hóórden nu naar het boompje; en de Zonnebloem wist géén middel om hun aandacht te winnen, dan dreigen.

— Wie naar dien boom hoort, is verloren! riep ze luid, en schudde heftig de laatste druppels van haar nu weer fraai rondstaanden stralen-krans. Hij liegt! en wie naar hem luistert, zal ik straffen! Na zijn dood zal ik dien straffen, zóó dat er geen veranderen meer mogelijk is!

Een paar van de bloempjes luisterden nu weer naar háár; en, ziende dat ze won, riep de Zonnebloem nog luider:

— En al wie in mij gelooft, zal ik voor àltijd beloonen!

Nu luisterden er nog een paar méér bloempjes, en schrikten ook. Maar dat duurde niet lang; want aller aandacht klom toch weer naar het zon-lichtende Pruimeboompje.

Alleen de Hulst bleef beneden met zijn gedachten. Naar het Pruimeboompje wilde hij in het geheel niet luisteren, omdat hij dit zijn zeker-weten-in-omhoog-reiken benijdde. Maar wat de Zonne-

bloem zei, kon hij toch óók onmogelijk zoo zonder bewijs aannemen.

— Een mooie geschiedenis! bromde hij wantrouwig. We worden dus gestraft voor dingen waar we niets aan kunnen doen, en we worden beloond óók voor dingen waar we niets aan kunnen doen. Want je zult toch niet willen beweren, dat iemand 't helpen kan, of hij iets gelooft of niet?

— Ik beweer niets! antwoordde de Zonnebloem streng-voornaam. Het is alleen maar zoo.

— Dan wordt 't bedenkelijk! vond de Hulst, een kort, ongeloovig lachje lachend, dat erg verdord klonk. We dienen dan gauw te beslissen!

Hij geloofde de Zonnebloem niet; maar hij wou tòch graag wat méér van haar weten.

— Maar hoe gaat 't dan eigenlijk met de bloemen die nooit van je gehoord hebben, omdat ze achter de schutting staan? ging hij dus voort. Die kunnen toch moeilijk in je gelooven!

— Daar doe ik mee, wat ik wil, antwoordde de Zonnebloem kort. Die hangen van mijn genade af.

— Mooi! Dat is erg rechtvaardig, zou ik zoo zeggen! spotlachte weer de Hulst. En de belooning waar je daarnet van sprak, wat is die alzoo?

— De belooning voor de bloemen die in mij gelooven, is, dat ze na hun dood komen, op een plaats waar alleen goede bloemen zijn, praatte de Zonnebloem, blij dat er tenminste één naar haar luisterde.

Want nog altijd keken de bloempjes omhoog naar het Pruimeboompje, dat nu haar zon-doorblonken droppen één voor één liet vallen in het gras.

— Ze zinkt... zuchtte het zacht. En de droppen die haar spiegelden vallen af. Maar haar licht trilt door me heen, den ganschen nacht... den ganschen nacht.

— O, zie!... Zie... riepen weer in biddende aandacht de bloempjes.

Over de mat-glanzende bladeren van het boompje beefde een rozige schijn, die het onderscheidde van alle omringende dingen. Het leek verheerlijkt in licht: een ziel van zichzelf.

De Wind was weg. Door de klare stilte zilverde een vogelstem. Alles leek wèg te leven in aanbidden.

De Zonnebloem zelf voelde zich weer zacht neigen naar onbewust allerschoonst leven; maar zoodra ze dit merkte, schudde ze haar stralenkrans, en riep, rechtend haar stengel, met harde dreig-stem door de stilte.

— Ik zeg voor de laatste maal, dat wie naar dien boom hoort, verloren is!

Juist zonk de rozige schijn uit het Pruimeboompje heen; en het werd weer een gewoon ding, zooals er overal stonden.

De bloempjes keerden terug tot de schijn-werkelijkheid van de aarde. Ze stonden plots verlaten in den schemer, en boven hen was groot het neêr-dreigend vlam-gezicht van de Zonnebloem. Ze schrikten. Bang, bijna niet meer durvende denken aan het schoone dat ze zagen, bogen ze zich in het gras, dat nog even verlegen na-lispte en toen stil werd.

Zóó sloten ze zich slaap-dicht, rond de laatst-gehoorde dreig-woorden van de Zonnebloem.

Donker stond de Hulst tegen de donkere schutting. Nog maar hier en daar glom op hem een glansje als op zwart glas. Hij wist nog altijd niet wat hij gelooven moest, en wou nu maar dat de gansche stilte van den nacht zou komen, en de groote àl-slaap. Veel hoop had hij nóóit gehad; maar nu voelde hij ìn zich àlles verloren.

— Arme Hulst, prevelde het Pruimeboompje, dat begreep. Kon ik je maar éénmaal de Zon laten zien; dan zou je weten als ik, dat liefde haar wezen moet zijn, en dat zij véél te groot is, om te kunnen denken over kleine dingen als straf en belooning.

— Hoe weet je dat? vroeg dof de Hulst, nu heelemaal zwart.

— Dat heeft zijzèlf ìn me gekust, zei zacht het Pruimeboompje, schemer-stil, als opgelost in geest, staande tegen de stille schemer-lucht.

. . . .

Voor de ramen van het hofje, tusschen de doezel-donkere bloemen door, keken de rimpel-kopjes van de oude Mannetjes en Vrouwtjes. Hun oogen vingen nog het laatste licht van de lucht, en leken helder in hun grauwelige gezichten. Door de ruiten heen hadden ze de boomen hooren fluisteren; en al konden ze niet verstaan, de vrede van het laatst-gezegde zeeg over hun hoofden, zonk in hun ziel. Een glimlach, zacht als het zacht-roode afscheid-schijnsel van de Zon, gleed om hun lippen; en in dien glimlach dachten ze, dat 't zoo'n gezegende avond was.

Toen lieten ze hun gordijnen zinken achter de bloemen, en staken hun lampen aan, en haalden [illegible] uit een hoek een dik, donker boek, en sloegen dat open, en bogen zich erover, en gingen lezen er in.

En terwijl ze lazen, grauwelde hun glimlach weg, en werden ze stroeve, droeve, oude menschjes, met ingeroeste rimpeltjes die Zorg kraste, en met ronde rugjes waar Werk op reed. En terwijl ze lazen, grepen hun handen naar elkaar, en kromden hun vingers zich om elkaar om, of ze steun zochten in angst.

En in hun ziel was een groote stilte.

Maar in deze stilte was niet het uit-gestreden geluk dat vrede heet, het was een stilte zonder zekerheid, een stilte van wijd verwachten in angst: de stilte van een vlinder die vastgeprikt aan een pin den dood ziet komen, de stilte van langzaam sterven, vast-genageld aan een beginsel.

En ze lazen, tot hun rimpel-kopjes dommelig werden, en hun om-elkaar-gekrommelde vingers koud.

En ze namen de gelezen woorden mee, àchter hun gesloten oogleden, in hun slaap.

In hun slaap namen ze mee de gelezen woorden, die ze niet begrepen; maar die men hun geleerd had, verkeerd te begrijpen, en ze te begrijpen in angst.

. . . .

Alleen het éène oude Mannetje had niet gelezen. Hij wist in zijn hart wel wat daar stond. Hij was gebleven achter zijn bloemeruiten, en in zijn oogen glom nog licht, toen 't overal elders weg was.

Hij staarde nog uit naar de donker-wordende lucht, toen al alle sterren kwamen; en een glimlach van geluk lag om zijn lippen.

Want zoo alleen in donker, eenzaam met zichzelf, voelde hij zijn groote Liefde-geheim eerst recht open-bloeien. En het bloeide in hem áán tot een Zon van Zekerheid.

En toen hij heenging van het raam om te slapen, sloten zich zijn oogen over déze Zon.

. . . .

Buiten bleef het stil dien nacht. De Maan zeilde geruischloos voorbij; de sterren staarden.

Alles op aarde droomde van dàt, waaraan het dien dag het meest had gedacht. Het Pruimeboompje droomde van de Zon, de

Hulst van zijn wantrouwen in àlles, de bloempjes van de woorden die ze hoorden, de Zonnebloem van zichzelf, en de Rozen van hun voorname afkomst.

Alleen de Pomp droomde niet: die bleef wakker en schreide en had wanhoop in 't hart....

Schoon ze niet wist waarom.

* * *

Den volgenden morgen hing een anstige spanning over het veldje. De Zon was weg achter dikke, stil-liggende wolken, en de Wind was ver achter de velden naar zee gegaan, om met de golven te spelen.

De bloempjes waren allen wakker geworden, met in zich het neêr-drukkende denken aan hetgeen de Zonnebloem gezegd had; en toen ze, op-ziende, háár zagen, groot, goud-stralend tegen de lucht, onafwendbaar boven zich, toen gaven ze zich geheel in geloof-aan-haar-woorden, en prevelden deemoedig:

— Zegen ons, o Zon!

Genadig liet de Zonnebloem wat los van het goud-stof dat aan haar meeldraden hing. Het viel neer op het veldje als een vreemde zegen; en de bloempjes die er van vingen, keken elkaar trotsch aan, en die er niet van vingen, waren afgunstig zonder het te durven toonen.

Wanneer de Zonnebloem dien dag sprak, luisterden al de bloempjes aandachtig; en ook wanneer zij niet sprak, luisterden ze, en durfden bijna niet te groeien van vrees, en sidderden vaak zonder zichtbare reden in de koel-groene stilte van het veldje.

Want de Zonnebloem, schoon zij zich Zon noemde, gaf geen licht en geen warmte: het leek integendeel of er een bevriezende kou uit haar goud-overwaasd zaad-hart straalde.

Het Pruimeboompje sprak niet meer. Het zag er droef uit; maar zijn grootere bladen bovenin blonken in zwijgende blijdschap.

En de Hulst drong stil zijn roeste blaadjes tegen de schutting aan, en weer-glom glazig in het stille, grijze licht dat uit de lucht viel, terwijl de Rozen spraken over hun voorname afkomst, en de Pomp schreide.

Zóó bleef het véél dagen. Soms kwam het ééne oude Mannetje naar buiten, en trok rupsen uit de rozen, of sneed een uitgebloeiden bottel af. En soms ook rukten de oude vrouwtjes aan de Pomp, die dan snerpend kermde, en lang na-snikte.

Toen bleef het ééne oude Mannetje weg; en het werd plotseling zóó stil in het hofje, dat zelfs de Zonnebloem niet durfde te spreken. Door kleine kiertjes, als bang om de stilte te breken, lieten de oude Mannetjes en Vrouwtjes de katten buiten, en keken dan even, als tersluiks, naar de deur van het ééne Mannetje, die àl maar dicht bleef.

En in die stilte kwam, met een angstig-opgewaakt gezichtje, het Meisje, dat eenmaal het witte, zwart-bedrukte zakje gebracht had. Ze ging snel, en verdween in de deur van het ééne oude Mannetje.

En toen ze er uitkwam, zag ze ontsteld, en bleef even schreien in de poort onder den Gouden-regen, en liep toen hard heen.

Even daarna kwam door de poort een haastige, donkere man, en die verdween óók in de deur van het oude Mannetje.

Achter hem aan was er nòg een gekomen; maar die bleef buiten wachten. Hij had geen kleeren aan; en bij al zijn bewegen rammelde het, of de Wind met den dorren Gouden-regentak speelde. En als hij rammelde, dan rilden in de allemaal-eendere huisjes al de oude Mannetjes en Vrouwtjes. Zijn oogen waren weg; en inplaats dáárvan waakte diep, diep zwart, als een dreigend geheim. Zijn lippen waren ook weg; en bloot-gebleven, streepten wreed zijn lange, gele tanden. Zijn mondhoeken waren wijd, en als ingetrokken tot altijd-lachen. Maar zijn lachen was vroolijk noch vriendelijk, eer wraakzuchtig, als 't lachen van iemand die lang voor den mal werd gehouden, en nu eindelijk beter weet. Hij had geen haar, en zijn schedel glom als een rijpe kalebas.

En zijn handen waren vleesch-looze grijp-klauwen, die er uitzagen of ze vast zouden houden wat ze hadden.

Luisterend, hoofd-gebogen, bleef hij staan bij de deur van het ééne oude Mannetje, tot de haastige, donkere man er weer uit-kwam.

Toen knikte hij gretig en wilde binnen-gaan.

Maar de donkere man schudde „neen", en liep haastig de poort van het hofje uit, terwijl de ander hem volgde, met groote, rammelende stappen, het dorpje door.

En overal waar de menschen hem zagen, wendden ze het hoofd af; schoon diep in ieder hart een beeld van hem omhoog zag.

Maar achter de donkere bloeme-ruitjes van het hofje, staarden de rimpelige oudjes hem nog na, toen hij al lang weg was. Hun oogen waren vergroot van vrees; en hun lippen lagen vast opeen, of ze liever hun eigen adem niet hoorden.

En toen ze meenden, dat de rammelende man nu wel ver weg zou zijn, kwamen ze voorzichtigjes uit hun deuren, de angst-oogen onderuit, de hoofdjes gebogen, de handjes gevouwen. Eén voor één, of soms ook met hun meeren, gingen ze in het huisje van het ééne Mannetje; en als ze er uitkwamen, leken ze nog geler en rimpeliger dan even te voren; en dan bibberde tusschen de plooitjes onder hun oogen dof vocht. Dan spraken ze niet tot elkaar; maar liepen hoofd-gebogen terug in hun deur, die ze sloten, stijf, héél stijf, of ze bang waren dat er anders iets binnen zou sluipen.

Nog twee dagen [kwam de haastige, donkere man; en de ander kwam altijd achter hem aan, en wachtte dan bij de deur.

Den derden dag ging hij mee de deur in, en kwam er niet weer uit.

. . . .

En toen de haastige, donkere man weer buiten kwam, keek hij, of hij 't heel gewoon vond, dat de ander binnen bleef.

Maar al de oude Mannetjes en Vrouwtjes kwamen nu uit hun deuren, en gingen rond hem heen staan, en schudden het hoofd, en maakten gebaartjes of hij heel wat kwaads gedaan had.

En uit hun oogen, verwijtend, keek een groote, weerlooze vrees, die een vraag leek.

En de donkere Man klopte op hun ronde rugjes, en praatte wat woordjes, en schokte hoog met de schouders, en hief de handen daarbij op.

En toen hij de poort uitging, hield hij het hoofd hoog-geheven, als een die zijn waarde wèl kent; maar in zich, boog hij op zijn groote Levensgeheim, dat Bewuste Onmacht heette.

En de alleen-gelaten oudjes staarden hem na, als verdwaalde kindertjes, die nooit hun thuis meer zouden zien...

. . . .

Achter het raam van het ééne Mannetje zonk nu een gordijn, moe als 't ooglid van een stervenden vogel; en daarvoor, vreemd-buitengesloten, stonden de bloemen, en lieten triest het hoofd hangen, omdat niemand ze nu meer liefhad.

En toen het zóó een dag gebleven was, kwamen mannen, en droegen een donkere kist, en gingen binnen in de deur van het ééne Mannetje.

Ook het Meisje was gekomen; en haar frisch gezichtje keek,

vreemd als een niet te dempen geur, boven haar donkere kleeren uit.

Later kwamen er weer andere mannen, en gingen in de deur en kwamen er weer uit, met dezelfde donkere kist, die nu zwaarder te dragen leek. Ze liepen langzaam over het schoone straatje en door de Gouden-regen-poort, en ze hielden het hoofd als plichtmatig wat gebogen.

En achter hen aan gingen van de jongste oude Mannetjes mee; en die zagen er in hun zwarte kerk-kleeren uit, als zieke, van hun nest gejaagde kraaien.

Van de oude Vrouwtjes mochten er geen mee; en die keken nu stil uit van achter de bloeme-ruitjes, wat terug in de kamerdonkerte, of ze zich schaamden.

Na een poos werd achter het raam van het éene Mannetje het gordijn opgehaald; en daar kwam het frissche gezicht van het Meisje, als een rose bloem in een zwarte vaas.

En ze keek naar de hoe langer hoe droever geworden bloemen, en boog zich er over, en tastte aan ze.

En toen ze zag, dat al de bloemen gestorven waren, toen sloeg ze de handen voor 't gezicht, en snikte, met schokkende schouders, zóó, of ze nú pas schreien kòn.

* * *

De bloempjes en de grasjes van het veldje hadden dit alles verbaasd aangezien; en toen ze, bang fluisterend, elkaar beteekenis vroegen, zei de Zonnebloem, dat dit de dood van de menschen was, en dat het éène Mannetje nu voor altijd gestraft zou worden of voor altijd beloond.

De Zonnebloem kon dit weten! Ze wist immers al haar wijsheden van de menschen! Ze had die afgeluisterd, toen ze nog als een klein, zwart-bruin-glanzend zaadje in het hart zat van haar moeder, die voor het raam van een menschenhuis stond. Heelemaal precies alles had ze niet onthouden; maar 't voornaamste herinnerde ze zich toch. Ook was de geest van 't geen ze hoorde zóózeer in haar gebleven, dat ze vanzelf woorden vond, om de bloempjes onder haar macht te brengen.

De bloempjes bleven dan ook heel gedwee. Ze keken haar bij dag àl maar aan, en deden hun best al hun kleine ondeugdjes te verbergen, zonder ze daarom nog te verliezen.

En als er eens een hommel of vlinder over de schutting kwam, om te vertellen van de volle zon over de velden, dan durfden ze niet te luisteren; maar dan bogen ze hun hoofdjes weg, of staarden bang naar de Zonnebloem, die al een zwaar, zwart zaadhart begon te krijgen, en er daardoor nog indrukwekkender uitzag dan vroeger.

Het werd erg droef en eentonig nu in het hofje, en stiller dan het nog ooit geweest was. De ruiten van het ééne Mannetje waren nu alleen zonder bloemen, en het gordijn voor zijn raam hing als een heelemaal-dood ooglid neer, zóó, of het nooit weer op zou gaan.

Alleen als de Wind vroolijk over de schutting vloog, en overal mee speelde, kwam er wat afleiding.

Maar ook de Wind werd tot angst, daar hij altijd met den dooden Gouden-regentak rammelde.

Dit begon hem te vervelen. Hij had er al een paar malen zachtjes over gemopperd; maar daar niemand luisterde, was hij weer weggegaan, naar een vroolijker plek.

Toch, plotseling, kwam hij weer. Hij leek erg boos, en rukte aan den Gouden-regen zóó hard, dat de dorre tak afviel, en dat véél van de boontjes braken en ratelend over het straatje strooiden. Daarop trok hij woedend aan den Hulst, die hem stram weerstond, knakte een tak van het Pruimeboompje, dat bovenin blij bleef, glierde wat pannen van het dak, joeg de katten, dat ze als razend rond-holden, stootte de Stam-rozen die, of ze niets merkten, van hun voorname afkomst bleven spreken, wipte de tranen van de Pomp weg, bonkte tegen de bloeme-ruitjes, en begon de schutting te rameien.

Want diè moest om!

Maar hoe hij ook rukte en schudde en stompte en trok, de schutting bleef staan, en liet niet één plank los.

Toen werd de Wind moe, en ging om nieuwe krachten te vinden, rusten, in 't nevelbed achter de weiden.

. . . .

Onder zijn geweld hadden de bloempjes nog méér gebeefd dan anders. Bang weg-buigend voelden ze groot hun kleine eigenaardigheden, die de Zonnebloem slechtheden noemde.

Toen hij weg was gegaan, voelde één van de Boterbloempjes dat het uit zou vallen: en dat heette nu dood-gaan, en was iets angstigs.

— Wàt moet ik doen? Wàt moet ik doen? klaagde het. Een van mijn bloem-blaadjes is levenslang te kort geweest; en in mijn hart was altijd een zwart meeldraadje.

— Bekeer je en vraag vergeving, zei de Zonnebloem streng.

En het Madeliefje bad, bad, en smeekte vergeving; maar toen haar laatste blaadje viel, had ze nòg geen antwoord.

— Waarom is dat, Zon? vroegen de andere bloempjes de Zonnebloem.

Ze voelden zich vertwijfelen; want deze dood vergrootte hun vrees nog.

Maar de Zonnebloem hulde zich in een gewichtig zwijgen, en stond geweldig in de stilte, groot, onafwendbaar haar donker vlammen-gezicht.

En toen nog meer bloempjes vroegen, en toen eindelijk het gansche veldje één vraag leek, toen zei ze:

— Waarom alles is, dat weet ik alleen; maar ik zeg het niet.

. . . .

Zoo stierven er nog nog véél Madeliefjes; en ook Boterbloemen stierven zoo.

. . . .

Intusschen was de Wind weer flink geworden. Hij spande zich tot een aanval. In een dik-donkeren nacht kwam hij aangebulderd over de weiden.

— Wèg met die leugens! brulde hij, borend door de kieren van de schutting, dat die kraakte, en hier en daar splinterend spaande.

— De Zòn zullen ze zien! joelde hij toen, en deed weêr een aanval, zoodat één plank los-rukte aan den kant.

— Hoera! Hoera! riep hij, pannen af-slierend en in de schoorsteenen gierend, dat de oude Mannetjes en Vrouwtjes ontwaakten en bevend baden.

Het Pruimeboompje boog in zijn vlagen, en zwiepte vreezeloos heen en weer, als één die zich wiegt op wat wilde liefde-armen. En hoog in zijn altijd-blijde twijgen zong een hozanna-zang.

Knorrig sparrelde de Hulst tegen. 't Kon hem eigenlijk niet schelen, wat er met hem gebeurde; maar van zoo'n onrustig einde hield hij niet.

— Hola! daar gáát hij dan! gilde de Wind, en zette zich schrap en schoot op tegen de schutting, die eindelijk brak, en met een

akelig gekraak uiteenviel, en omzakte, half op het veldje, half boven de sloot erachter.

Eén plank stak rechtuit en raakte den stengel van de Zonnebloem, die knakte, en náár-zuchtend voorover-viel, met uitgespreide bladeren, plof! onder de huilende pomp-snuit.

Nog even juichte de Wind over zijn eigen daad, toen werd hij moe, en ging stil de dorpsstraten door, weg.

* * *

Toen de Zon den volgenden morgen boven de vocht-brosse velden uitkeek, kuste haar eerste licht de doode Zonnebloem, en de enkele bloempjes die nog leefden in het veldje.

Maar die schroeiden zóó in het licht dat ze óók stierven.

De Hulst schaamde zich schriklijk. Al zijn roeste blaadjes kwamen nu bloot; en bij 't stuk-rukken van de onderste schutting-planken had de de Wind een deel van zijn wortels los-gerafeld: die hingen nu waardeloos uit, boven het slootje. Hij vond bovendien niets bizonders aan de Zon; want hij voelde alleen maar, hoe zij de omgewoelde aarde aan zijn voet uitzoog, en hoe zij redeloos zijn roeste kant warmde.

Maar boven alle verwarring uit stond het Pruimeboompje nu in het volle licht van de Zon. Trillend breidde het zijn twijgen, als waren 't armen waarmee hij 't licht wilde omvatten. En zacht zong het de Zon een danklied van levens-liefde toe.

De Rozen deden of er niets gebeurd was. Ze lieten voornaam van hun losse blaadjes vallen, en spraken hun gewone gesprekken. Dat één van de Rozen, die 't dichtst bij de schutting stond, geknakt was, dat vonden ze erg jammer: denkelijk zou die nu wel sterven.

Maar Rozen wáren nu eenmaal sterfelijk; en 't was altijd aangenaam, te bedenken, dat deze Roos haar gansche leven bij een stok met een kroontje had gestaan, nooit pogingen had gedaan om zich los te rukken, en zich zonder klachten had laten snoeien tot een fatsoenlijke Stam-roos.

Aangenaam was dat voor àl de Rozen, die toch familie waren, en afstamden alle te zamen van die ééne Roos, die zoo boven al de Rozen van zijn tijd had uitgeblonken, door 't hebben van zes bloem-blaadjes inplaats van vijf.

. . . .

Toen de Zon al hééI fel scheen, kwamen de oude Mannetjes en Vrouwtjes uit hun deuren. Ze schudden jammerend hun rimpel-kopjes, en kermden, dat ze 't wel gedacht hadden, en sloegen de rimpel-handjes samen, en mummelden klagend: dat 't toch nog jammer was van die mooie schutting.

Ze voelden zich bedroefd: het Zonlicht deed zéér aan hun oogen, en de volle lucht drukte hun borst.

Ze bogen bij de stuk-getrokken planken, en wisten niet uit te vinden hoe alles gezeten had, en tastten nu hier dan daar met de dorre rimpel-vingertjes, en keken ook naar de doode Zonnebloem, en vonden het gelukkig, dat de Stam-rozen nog allen, op één na, stonden.

En achter hen aan waren voorzichtig de katten gekomen. Ze snuffelden over de gevallen Zonnebloem en aan de kapotte planken, en keken toen naar boven, of de goot er nog was, om in te wandelen en te peinzen.

En toen ze zagen dat die nog stond, ging 't hun verder niet meer aan.

* * *

's Anderendaags kwamen er in het hofje net-gekleede mannen, die, uitziende over de velden, met ingetogen gebaren tot elkaar spraken, van een hek dat nu de schutting zou vervangen.

Het moest een mooi hek zijn, hoog, van ijzeren spijlen, zwart, met vergulde speer-punten.

Eén van de oude Vrouwtjes stond juist bij de Pomp om water te halen. Ze was doof, en luisterde daarom goed.

— Een hek? mommelde ze, en keek, even stil de rimpel-handjes, bezij' 't geen ze deed.

— Ja, een hek, moedertje! zei één van de ingetogen mannen, zich wel-meenend tot haar om-wendend.

— Om 't mooie uitzicht, weet je? zei een tweede, wel-willend knikkend.

Maar driftigjes schudde moedertje 't oude rimpel-kopje, en mompelde, nu weer gebogen over haar bezigheid:

— Dat kunnen wij toch niet meer zien, meneer!

En na even wachten, en terwijl niemand meer luisterde:

— Die schutting was nog wel warm in den winter.

* * *

Toch kwam er een hek, hoog, van ijzeren spijlen, zwart, met vergulde speer-punten, dat de Zon toeliet in het hofje te zien.

En 't volgende voorjaar leek het Pruimeboompje een blonde liefde-bruid, en bloeide met duizende bloesems hoog uit in 't licht.

Maar de Hulst kromp hoe langer hoe meer ineen; en al zijn bladeren kregen verbrande plekken. Hij kon de volle Zon niet verdragen, en dacht veel aan de doode Zonnebloem. Hij twijfelde aan alles; en toen de lente luid-uit jubelde overal, had hij zich dood-getwijfeld.

En de Pomp weende, zonder te weten waarom.

VERZEN

DOOR

EDMOND VAN OFFEL.

Liedeken.

De deure keerde als ik 't verwachtte;
de schemerschaduw viel van u.
'k Zag hoe uw blik me 'erkende en lachte,
bekorelijk en schuw.

De deure keerde, en 'k hoorde uw woorden;
— muziek verluidde dan, en wond
me in ranken bloesmend van akkoorden;
— en 't hart me stille stond.

De deure keerde en 't was de Lente
in 't wit gekleed die binnenkwam,
en 't zonneteeken op me prentte,
en tenemaal me nam.

Uw teederheid....

Uw teederheid viel over mij
gelijk het manestralen
alover 't veilge zomerland
waarlangs de droomen dralen,
waar alles vreezig stil verbeidt
den zoen van eeuwigheid.

Uw teederheid kwam over mij
en vrediglijk bedauwde
heel dezen vreemden schoonen hof,
mijn wezen 't blijde ontvouwde,
als 't omgedaan van eigen pracht
in wondren ligt en wacht;

als 't luistert hoe zijn stilte trilt
van stemmen heimlijk roerend:
— verborgen born, die niemand weet,
in zangen ommevoerend
het innig licht en 't godlijk goud
dat mijne ziele houdt.

Uw teederheid omarmde mij
gelijk het manestralen
het mijmrend middernachtlijk woud
waar woont de nachtegale;
waar galmen stom en wachtend staan
tot 't lied door 't Al zal slaan.

De Landschapschilder.

Om hem het looverkoor ruischt door 't getwijg, en de
geurzoelt' die slapen wilde in 't zomerzongeblik,
moet dragen 't lachgeluid door 't kruid en 't gras gestrik,
door 't slingren van de winde om 't riet, het nijgende.

Hoor! boven 't veld, alleen in 't ijle stijgende
verrijst in zijn gezang de zanger leeuwerik...
— Uit boomen hooggekruind die staan met staag geknik
valruischt het looverkoor om hém, den zwijgende.

— Zijn zinnen wondrend gaan als groote poorten open
als onder 't galmgewelf van zijn begeerig brein
de oneindge wisselstroom in stuwend stroelgedein,

vol klank, vol kleur, vol geur, vol gloed komt ingeloopen...
— Hij wrocht. Hij wrocht nàar wat zijn menschenmacht
[vermag,
en — vrome rookt zijn pijp in 't gloren van den dag.

November. — De Schutter.

Zijn hoeven plompt de Schutter in de moore
en slibbebellen spatten ijzig-stijf
besterrend grauwig 't rosse beestenlijf
dat hijgt van dolle jacht en strek nu staat te smoren.

Zijn stem — hij riep — die tuit gelijk een trompe,
maar dra verklinkt in weeken wind en mist;
en, of zijn arm de felle drift nu mist,
de boog, de wreede, ontpeesd, hangt nutloos langs zijn rompe.

— En hoe kwam hij gedonderd uit het Westen
toen 't eerst zijn dag was! Rauw hij kreesch en loech,
en in den grond zijn monsterpooten sloeg
daar, waar van 't feestgetij nog koningskleuren restten.

Waar 't zonbrokaat voor 't laatst nog lag te schijnen
hij zocht, verwoed; en ter verwoesting sprong,
in slachterslust scheursleurde en beukte en wrong
dat heel de wereld kermde in bangen nood en pijne!

En waar nog looverwarring voolde een verte
daar joeg hij al zijn moorderpijlen in,
zoekende 't hart van de arme boschgodin,
en waar z' haar naaktheid bergde in strijd met dood en smerte.

En hitsig scherp, rustloos de pijlen snorden,
snorkende bliksems blikk'rend door het woud,
tot al 't loof viel lijk lappen bloed en goud
om 't Beest, dat brieschte en bulkte in 't stormend regenstorten.

— De schoone Herfst is arm en bleek verscheiden;
een graf is 't land; de schatten zijn geroofd;
de heilge vlam op 't outer uitgedoofd;
en geen verlangens meer, noch droomen die verbeiden.

En op de Wereld, treuriglijk zoo wijde,
in mist en moor de Schutter stomme staat;
en gruwlijk groeit, nog groeit in hem zijn haat,
wijl niets dien haat nog tart, en niets nog méer kan lijden.

Februari. — De Visschen.

In wankelwalmen spiegelblankt het water,
waar schuin een blik der bleeke zon, door wisch
en wilgetwijgen heen, gevallen is;
— en vrij van ijs, het zwelt met zacht geklater;

het drinkt de zilvren klaarte, 't kille water,
het wendt hem om en voelt in hem 't gerits
van 't visschelken dat schiet als vonkgeflits
door 't zwarte riet dat dood en stijve staat er.

De visschkens vinnevlijtig varen, dralen,
en zoeken naar verdronken zonnestralen
die 't schubbig kleed doorsteken plots met vier.

Dan, schielijk weer, ze plonsen in 't gewier
als wolkenschaûw 't vervloeid kristal komt tanen,
en 't aardrijk weent zijn laatste wintertranen.

THUISKOMST

DOOR

SUZE LA CHAPELLE-ROOBOL.

Glanzend en tintelend scheen het zonlicht in de kamer.

Heelemaal klaar, haar hoed opgezet, haar manteltje al dichtgeknoopt stond ze te wachten. 't Was nog geen tijd, dat wist ze wel, maar 't viel haar zoo moeielijk om stil te blijven zitten. Ze liep de kamer op en neer, de kamer, waarin zij maanden had doorgebracht, die haar steeds ergerde met haar hooge, grijze, kale wanden, alleen gebroken door een bijbeltekst in gothische letters, in zwarte lijst gevat, die haar soms, als zij zich heel zwak en ziek voelde, wel rustig en kalmeerend had toegeschenen, maar die zij nu toch verlaten ging, omdat zij beter was, omdat zij eindelijk naar huis mocht.

Kwam dat rijtuig dan nooit? Driftig liep zij naar het venster en tuurde langs den straatweg. Maar zij werd duizelig, zwarte sterren en vlokken dansten haar voor de oogen, zij kon niet meer kijken en liet zich neervallen in den leunstoel. Beter, neen, dat was ze nog niet. Maar dat kwam alleen door die kamer, door die ziekenhuisatmosfeer, door die gedwongen rust. Zij had het den dokter wel gezegd, hièr kon zij niet beter worden, ondanks de kalmte, de voorname, weldoende stilte, het mooie uitzicht in de boschjes, waar het warme zomerlicht over de boomen glinsterde met diepen, gouden gloed. Zij haatte het alles, zij verlangde met een hartstochtelijk, hevig, door niemand begrepen verlangen naar haar klein bovenhuis in de smalle, zonnige stadsstraat, naar haar lage, bekrompen kamers, naar de geluiden die haar vroeger vermoeid hadden en geërgerd, het uithalend galmen van de meid in de keuken, het klotsen en bonken van haar jongen op de

trappen, tot zelfs naar de etenslucht die in de warme zomerdagen bleef hangen en haar wee en misselijk maakte. God, o god, zagen ze 't dan niet dat ze hier niet genezen kòn, dat zij wegkwijnde, verteerde van verlangen naar haar man en kind, dat zij naar huis mòest?...

En de dokter had het hoofd geschud, haar gezegd dat zij lang nog niet krachtig genoeg was, dat zij kans liep alles te verliezen wat hier gewonnen was. Koppig, dwingend, onverzettelijk had zij doorgedreven, zij moest naar huis, hier, dat voelde zij, zou zij sterven.

Eindelijk hadden de geneesheer en haar man schouderophalend toegegeven. Als ze dan beloofde zich zoo rustig mogelijk te houden, de juffrouw, die al den tijd van haar ziekte het huishouden gedaan had, vooreerst niet weg te laten gaan, zich te ontzien in alles, dan mocht zij naar huis.

En nu was de dag aangebroken, aldoor hadden zij maar gezegd dat zij kalm moest blijven. Kalm! Ze moest schateren en lachen en juichen, ze wilde niet weten dat zij niet kon, dat haar arme, gebroken krachten te zwak waren voor het jubelend, zalig gevoel dat haar doorstroomde.

Zacht en geruischloos opende zich de deur. Gejaagd keek zij om. Neen, 't was de zuster.

„Maar mevrouwtje, al heelemaal klaar, alles opgeruimd, uw koffertje gepakt? Nu bent u al moe, voor we weggaan."

„Wel nee, alleen om je te laten zien dat ik best kan. Is 't nog geen tijd?"

„Nog niet mevrouw, we hebben nog een half uurtje."

„'t Komt nooit om," klaagde zij, en plotseling weer opgewonden: „'k Ben toch zoo blij, zuster, zoo gelukkig. Zouden we niet naar huis kunnen loopen? Als 't nog zoo lang moet duren eer 't rijtuig komt, zijn we er gauwer."

„'t Zou u niet bevallen, wacht nu maar geduldig en vooral kalm, anders loopt 't nog mis."

„Ja, ja," beloofde zij, weer achterovergeleund in haar stoel. „Maar praten mag ik wel. Dat kalmeert me. Ik had wel liever gehad dat mijn man me was komen halen, maar hij zal thuis zijn willen blijven om alles in orde te maken. Wat denk je zuster? Zouen ze de huiskamer groen hebben gemaakt en zouen er bloemen zijn?"

De zuster, een zacht, stil persoontje van diep in de dertig, een beetje droog, niet altijd begrijpend, aarzelde:

„Ik weet niet .... de dokter heeft alle emoties verboden."

„Verboden!" driftigde zij, „dat is het juist. Ik heb emoties noodig. Begrijpen jullie dat dan niet?"

„Ja, ja," suste de zuster, bezorgd kijkend naar het ingevallen, lijdende gezicht, waaraan de zenuwachtige opwinding nu iets van vroegere bekoorlijkheid teruggaf, „maar om de emoties te kunnen verdragen moet u nu eerst probeeren kalm te zijn."

„Ik kan niet zuster. Ik zou stikken als ik me inhield. Die gedwongen kalmte heeft me al zooveel kwaad gedaan. Van 't begin af aan. Eerst dat lange liggen, na die ongelukkige miskraam. Ik kon 't niet uithouden, maar 't moest. 't Werd al erger, ze maakten me steeds zieker. Toen kwam er iemand voor 't huishouden. Hoe heb ik dat mensch gehaat. Zij mocht zorgen voor mijn man en mijn kind. En ik .... o god, dat eeuwige zeuren over kalmte en rust, ik dacht dat ik krankzinnig zou worden!"

Zuster Bertha stond op.

„U mag u niet zoo opwinden," zei zij zacht, maar streng beslist, „als u niet rustig wacht roep ik den dokter en dan gaat u heelemaal niet naar huis."

„Nee, nee, niet doen. Ik zal heel bedaard zijn."

Angstig, met een roerend smeekende uitdrukking keken de groote, brandende oogen.

De zuster streek haar bedarend over de wangen, toen schertsend. „Dan ook zoet zijn."

Even was er stilte, toen begon zij weer, zich inspannend, om langzaam, kalm te spreken.

„Maar ik mag wel praten. Begrijp je zuster hoe vreeselijk 't was, maar altijd op je kamer te moeten blijven, je met niets te mogen bemoeien en te zien hoe een vreemde alles in je huishouden doet?"

„'t Kon toch niet anders mevrouw, u was te ziek."

„Zeker, ik vond het ook heel ondankbaar en slecht van me zelf, want 't mensch was goed en deed haar best. Ik liet 't ook niet merken aan mijn man, voor hem was 't al erg genoeg. Vreeselijk voor een man hè, om altijd met zoo'n juffrouw te zijn."

„Is 't dezelfde die nu nog bij u is?"

„Ja, ze is nog al eens hier geweest, met Jantje. Hoe vin je haar, zuster."

„Nu, me dunkt, een aardig meisje met een frisch gezichtje. Ze is, geloof ik, lief tegen het kind."

„Jawel, maar ze heeft zoo iets burgerlijks. Ze is heelemaal niet mooi toch, hè?"

„Ach, zoo bijzonder heb ik niet op haar gelet," antwoordde zuster Bertha, nu ontwijkend.

„Mijn man heeft nooit geklaagd, natuurlijk niet, hij wist dat 't me nog maar ellendiger zou maken, maar ik kon toch wel merken dat hij niet met haar sympathiseerde. Ze moet nu vooreerst nog blijven, maar ik zal gauw sterk genoeg zijn, en dan kan ze goddank weg...."

Afgemat sloot zij de oogen.

Plotseling sprong zij op, zij hoorde een dof, in het mulle zandpad gesmoord wielengeratel.

„Het rijtuig zuster, gauw, laten we gaan."

Vlug, veerkrachtig bijna liep zij naar de deur. De zuster hield haar tegen:

„Wacht nu nog even, de dokter zou komen. U moet hem toch goeden dag zeggen."

„Nou ja, maar gauw dan, ik wil weg!"

De dokter kwam.

„Kalm aan mevrouwtje, ik zal u brengen."

Hij legde haar arm in den zijne en zij liepen over den breeden, met een kokoskleed bedekten corridor. Van uit de groote kamer met het balcon, waar de herstellende zieken in matte schommelstoelen zaten, volgden haar de belangstellende blikken. Men groette, sommige kwamen naar haar toe om afscheid te nemen. Zij antwoordde even, zenuwachtig en gejaagd, zich ergerend over dat nieuwe oponthoud, zich vergeefs beijverend, toen zij weer voortliepen, om haar kleine, driftige pasjes te regelen, naar den bedaarden, kalmen stap van den geneesheer.

Hij tilde haar in het rijtuig.

„Nu mevrouwtje, doen wat ik gezegd heb, verstandig zijn en vooral kalm."

Ze knikte slechts, onmachtig tot spreken. Ze hoorde hem eigenlijk niet. Zij keek naar het huis, dat zich stoofde in zonnewarmte, het witte, ruime huis met zijn vele vensters en groene jalouzieën, met zijn warandes en balcons, zijn mooi onderhouden tuin, zijn voorkomen van rust en door niets gestoorde kalmte en zij rilde. Onwillekeurig drong zij zich dicht tegen zuster Bertha aan:

„Goddank dat ik wegga."

„Dat is ondankbaar, u is hier toch beter geworden."

„Ja," lachte zij, „dat is waar, als ik in mijn eigen huisje ben, zal ik misschien met genot en dankbaarheid aan alles hier denken. Maar ik wil 't nooit meer zien, nooit, nooit meer."

Ze reden nu langzaam door de lommerrijke laantjes van de boschjes. Met gesloten oogen leunde zij achterover, de zuster, verwonderd dat zij niet rondkeek, maakte haar opmerkzaam op alles wat zij in zoolang niet gezien had, zij schudde 't hoofd.

„'t Kan me niet schelen," fluisterde zij, „ik zie toch niets, ik kan aan niets denken dan aan thuis."

Maar toen zij in de stad kwamen en het rijtuig zonder schokken zacht en gelijkmatig over de steenen reed, opende zij de oogen en keek rond, gretig en verlangend.

„Ik geloof dat ik 't huis al zie," juichte zij en zij wilde opstaan maar plofte terstond neer.

Angstig sloeg de zuster den arm om haar heen.

„Denk nu toch aan wat de dokter gezegd heeft."

„Ja, ja, maar staat er niet iemand aan de deur? Ik geloof dat 't Dirk is, kijk eens zuster, ik kan niet goed zien, door de zon."

„Er staat iemand een paar huizen vooruit," kalmeerde Bertha, „stil nu, we zijn er dadelijk."

Ze hielden stil. Zij keek op naar de ramen, maar de jalouzieën waren alle neergelaten. De koetsier schelde aan. Een paar seconden van ongeduldig, koortsachtig wachten, toen de meid, die de trap afholde om 't koffertje in ontvangst te nemen, Bertha, die haar hielp met uitstappen, een stem boven aan de trap:

„Wacht wat, voorzichtig, wil ik je helpen?"

„Ik kan wel alleen," hijgde zij, maar toch, geholpen door de zuster, moest zij, gedwongen langzaam, naar boven klimmen. Haar man kwam haar halverwege te gemoet, nam haar in zijn armen en droeg haar de kamer binnen.

„Dirk, ik ben thuis, o god!"

Zij begon heftig te snikken.

„Daar hebben we 't al," zei hij en hij keek de zuster aan, in heel zijn forsche gestalte, in heel de uitdrukking van zijn gezicht onwil en ontstemming.

„Dat is niets," antwoordde zuster Bertha, „dat is de blijdschap maar, niet waar mevrouw?"

„Ja," lachte zij zenuwachtig, „ben je ook niet blij, vent?"

„Zeker, zeker, maar je moet niet zoo opgewonden zijn, Truus."

„Waar is Jantje?"

„Natuurlijk op school."

„O!" toen, met teleurstelling in haar toon, „mocht hij van middag niet thuis blijven, zoo'n feestdag."

„Wel nee kind, veel te druk."

„En de juffrouw?"

„Die is boven. Zal ik ze roepen?"

Heftig schudde zij het hoofd: „Nee, nee, straks."

„Gaat u nou 's makkelijk zitten," suste zuster Bertha die een voetkussen aanschoof en haar van hoed en mantel ontdeed.

Truus keek de kamer rond, alles netjes, ordelijk, maar geen bloemen, geen groen.

„Wat is 't hier mooi!" zuchtte zij.

Onder de zware, blonde snor lachten nu voor 't eerst zijn dikke lippen.

„Hoe heb ik 't met je, Truus? Hier is niks veranderd."

„Niet? Ik weet 't niet, 't is zoo lang geleden sinds ik het zag. Als je uit zoo'n ziekekamer komt lijkt alles in je eigen huis zoo heerlijk, zoo nieuw."

Met haar schitterende, koortsige oogen liefkoosde zij ieder voorwerp in de kamer.

Zuster Bertha wenkte hem even bij zich aan 't raam. Zij spraken een oogenblik zacht, heel gedempt. „Dwaasheid om thuis te komen," kregelde hij fluisterend.

„'t Kon niet anders," gaf Bertha terug, „we konden niets meer met haar aanvangen."

Een diepe rimpel groefde zich in zijn voorhoofd. De zuster keerde zich tot Truus.

„Ik ga nu maar heen, mevrouw. U weet er alles van, over een paar dagen kom ik nog eens kijken."

„Ja, ja zuster, doe dat. Nog hartelijk bedankt hoor."

Dirk liet haar uit. Truus hoorde hun fluisterstemmen op het portaal. Ongeduldig keek zij naar de deur tot hij weer binnen kwam.

„Kom nu eens naast me zitten. 'k Ben zoo blij dat zuster Bertha weg is en we alleen zijn."

Stroef, rechtop zat zijn reuzenfiguur naast haar kleine, magere gestalte.

„Zoo niet," vlijde zij, en met haar zwak handje trok zij zijn

sterken arm om haar heen en nestelde zich zoo dicht zij kon aan zijn breede borst.

„Kus me nu eens heel innig."

Maar de lichte aanraking van zijn lippen op haar voorhoofd verkilde den gloed van haar verlangen.

„Dan maar niet," bitste zij, plotseling driftig, lippen en neusvleugels trillend.

„Kom, kom, Truus," trachtte hij haar tevreden te stellen, „je weet wat de dokter gezeid heeft. Geen opwinding, geen emotie. Laten we nou verstandig zijn."

„Dus is 't alleen om mij, om me te sparen dat je zoo kalm, zoo koel bent? Als 't mocht zou je me in je armen nemen, me zoenen, me zeggen dat je het zoo heerlijk vindt, dat je zielsgelukkig bent omdat ik weer thuis ben?"

Gretig keek zij hem aan.

„Ja natuurlijk kind, alleen om jou, voor je bestwil."

„Ik geloof niet dat 't me kwaad zou doen," droevigde haar smeekende stem, maar hij was opgestaan.

Boven hun hoofd zacht heen en weer geloop, het open en toe doen van een deur.

„Vond je 't niet vreeselijk Dirk, alleen met de juffrouw?"

„Ach, 't kon toch niet anders."

„Je zat zeker 's avonds maar altijd op je eigen kamer. In de huiskamer was 't niet voor je uit te houden, hè?"

„'t Ging nog al," onverschilligde hij, toen, met afgewend gezicht, „juffrouw Berns is heel goed, dat heb ik je toch altijd gezeid."

Zij stond op.

„Wat wil je doen?"

„De jalouzieën optrekken, 't is hier zoo somber, dat halve licht maakt me zenuwachtig."

„Dat kan je toch niet. Blijf toch zitten, je kunt nauwelijks op je beenen staan."

Inderdaad wankelde zij en viel ze weer terug op de kanapé.

Dirk haalde de jalouzieën op. Zonneschijn stoof naar binnen, vulde vergulden de hoeken van de kamer, speelde in verschietende strepen en ruiten langs het kaal gesleten vloerkleed.

Als blind, duizelig van het ineens zoo schelle licht sloot zij de oogen. Hij had haar eigenlijk nog niet goed gezien. Nauwkeurig bekeek hij haar, met een ontevreden, norsche trek op zijn anders

goedmoedig, joviaal gezicht van materialist die zich makkelijk schikt in 't onvermijdelijke als 't zijn eigen persoon en zijn eigen lichaam niet al te zeer schaadt. Maar terwijl hij keek veranderde de uitdrukking in iets als medelijden. Wat zag de stakkerd er uit! Vel over been, er was niks meer an. As je daarbij nu eens vergeleek dat volle, bloeiende, gezonde.... Zoo'n stumperd als vrouw, zij kon 't niet helpen, maar hij toch ook niet, tegen ziekte kon niemand.

Hij ging naast haar zitten en streelde even over haar uitgeteerde, wasbleeke hand.

„Je bent nog niet beter Truus, de dokter had gelijk. 't Is eigenlijk onverstandig dat je thuis bent gekomen."

Maar ineens heftigde zij:

„Zeg 't maar liever dadelijk, je vindt 't naar dat ik thuis ben. Je had me liever maar weggehouwen, dat was makkelijker voor je."

Hij werd niet boos, begreep dat hij er niet tegen in moest gaan.

„God kind, wat ben je toch prikkelbaar. Alsof 't voor mij prettig was m'n vrouw maanden achtereen in het ziekenhuis te hebben. Ik zeg 't toch alleen om jou en om oom van Heukom."

„Wat heeft oom er mee te maken?" vroeg zij, nog driftig maar toch reeds beschaamd over haar uitval, over den argwaan dien zij zelf nog niet begreep, waarvoor zij huiverde, die zij zich opdrong dat geen reden van bestaan had, maar die toch soms als een vuurpijl haar moede hersens doorflitste.

„Wel, oom heeft alles voor ons betaald, 't is niet prettig voor 'm dat 't niks heeft geholpen."

„'t Heeft geholpen, je zal zien, nu ik maar thuis ben word ik beter."

Vroolijk joelende kinderstemmen buiten in de straat, toen een woeste ruk aan de bel. Haar gezichtszenuwen krompen pijnlijk samen bij het schelle, de stilte scheurende geluid maar zij sprong op, strekte onwillekeurig de bevende handen en armen.

„Jantje!"

„Die verdomde jongen," driftigde Dirk, „kan hij dan nooit es iets bedaard doen!"

Hard, zwaar klotsen van met ijzers voorziene jongensschoenen op de trap, het rumoerig opengooien van de kamerdeur.

Een blozend, vierkant gebouwd achtjarig kereltje staat op den drempel. Zijn blouse zit scheef, zijn handen zijn vuil, zijn haren

verward, hij ziet niet naar de schrale, tengere figuur op de kanapé, wil dadelijk een verhaal beginnen schreeuwerig en zonder zin, toen, op een waarschuwend gebaar van zijn vader kijkt hij: de opgewondenheid, de drukke levendigheid zakt langzaam weg uit zijn verhit gezichtje, uit heel het kleine, manhaftige figuurtje.

„Dag ma."

„Dag Jantje, dag lieveling, eindelijk is maatje thuis, ben je blij kereltje? Mijn schat!"

Zij drukt het kind in haar armen en valt hijgend, uitgeput met hem terug op de kanapé, maar zij houdt hem vast, zij zoent hem, steeds wilder, hartstochtelijker op zijn wangen, zijn oogen, zijn lippen.

Eindelijk rukt de jongen zich een beetje los.

„Laat toch ma," klaagt hij, „u ruikt zoo benauwd."

„Maar Jantje," berispt Dirk.

Even vertrekt haar gezicht als in folterende pijn. Zij weet wel, dat is de koorts, maar zij wil niet weten en nerveus lachend, heescht haar gebroken stem.

„Niet waar jongen? Dat is die afschuwelijke ziekenhuislucht aan m'n kleeren. Die raak je niet kwijt, ik wil me nog voor 't eten verkleejen Dirk. Ga je mee naar boven?"

„Ben je dwaas Truus? Om je zoo onnoodig te vermoeien. Die jongen verbeeldt zich maar wat. Daar is de juffrouw."

„Dag mevrouw, welkom thuis. Hoe gaat 't met u?"

Truus kneep de oogen half dicht en keek. Dat volle, goed ontwikkelde figuurtje, 't frissche gezicht met de lachende oogen, omlijst door ruig, donker haar, de half geopende mond, de dikke, volroode lippen, ze had 't al zoo dikwijls gezien, altijd met een knagend gevoel van afgunst, van pijn omdat die daar vóór haar zoo gezond, zoo bloeiend, zoo sterk leek. Ze had zich opgedrongen dat die Rika Berns een onaangename uitdrukking in de oogen had. Dirk moest dat ook vinden. Wat deed hij nu? O, hij stond voor 't raam met afgewend gezicht en maakte 't zich druk met Jantje, en opgewekt:

„Dank u juffrouw. Best. Nog wat slap, maar ik zal gauw heelemaal beter zijn."

Verbeeldde zij 't zich, dat 't mensch medelijdend keek en dat Dirk zich omwendde en hun oogen elkaar even in een ongeloovige uitdrukking ontmoetten? Onzin. En wat zou 't dan nog? Ze zag

er nog slecht uit, daarna oordeelden zij. Hoe konden zij iets weten van de kracht, die zij in zich voelde, van haar vasten wil om beter te worden?

„Blijft u nou voor goed thuis ma?" Jantje kwam wat naderbij.

„Ja vent. Vin je 't heerlijk?"

„Jawel," aarzelde hij. Hij keek naar zijn vader. Die stond nog altijd voor 't raam en tuurde in de straat. Rika was aan 't buffet bezig, toen zachter: „Ziet u. Piet en Jo Lemsen komen 's Woendags en Zaterdags altijd bij me spelen. Pa en juf hebben gezeid dat 't nu niet meer kan, omdat 't te druk is, dat vin-ik lam."

„Ze mogen best komen hoor, laat pa en juf maar praten."

„'t Eten is klaar mevrouw," kwam juffrouw Rika wat schuchter.

„Kom Jan," zei Truus. Zij klemde het kinderhandje in haar vochtige, klamme vingers, maar ongeduldig rukte hij zich los.

„Wat eten we juf?"

„Stil, je zal wel zien."

De tafel was ordelijk, maar eenvoudig gedekt. Niets feestelijks, geen bloemen, zelfs geen schoon tafellaken. Truus zag duidelijk hier en daar een paar vlekken. Met geweld drong zij een gevoel van teleurstelling terug. Heerlijk toch thuis te zijn, aan je eigen tafel te zitten, al die bekende dingen te zien. Toen keek zij naar Rika, die de soep diende. Waar die nu zat, had zijzelf vroeger altijd gezeten. Morgen wilde zij dat plaatsje weer innemen.

„'t Smaakt heerlijk," zuchtte zij, „heel anders dan in het ziekenhuis."

„Was 't eten in villa Elisabeth niet goed, mevrouw?" informeerde Rika.

„Ik geloof 't wel, maar ik kon er niet eten. Jullie begrijpen dat niet. Afschuwelijk is 't, zoo iederen middag alleen te zitten, die witte, vierkante schaaltjes met de afgepaste porties. Ik had soms lust om ze kapot te smijten."

Dirk keek onrustig.

„Wees zoo overdreven niet, Truus. 't Doet je kwaad."

„Overdreven! Als jij eens zoo lang in zoo'n gevangenis geweest was."

Zij zag hoe Rika haar man met de oogen toewenkte om niet tegen te spreken en plotseling nog heftiger:

„Jullie hoeft mekaar geen wenken te geven. Ik ben geen kind."

Beide keken voor zich, als schuldigen, dacht Truus.

De meid bracht het vleesch en Dirk sneed voor. Jantje schonk zich een groot glas water in en wilde het uitdrinken toen Rika verbood.

„Laat staan Jan, je weet wel dat je niet zooveel mag drinken aan tafel."

„Als 't kind dorst heeft," weerlegde de moeder.

„De juffrouw heeft gelijk, 't is ongezond om bij je eten al dat water te drinken," bevestigde Dirk, „niets as een anwensel."

Mokkend liet de jongen het glas staan. Truus slikte iets weg. Zij zag hoe Rika 't kind bediende, zijn vleesch sneed, hem zorgvuldig van alles voorzag, hoe Jantje, die 't glas water alweer vergeten was, haar telkens iets influisterde, zich vertrouwelijk naar haar toeboog, intimiteitjes met haar had over het eten. Zij poogde met haar jongen te praten, maar dan moest zij weer naar Dirk kijken, die zoo weinig vroolijk was, zoo anders als zij 't zich had voorgesteld. God, o god. Zou hij niet blij zijn dat zij was thuisgekomen? Een huivering doorschokte haar. Natuurlijk was hij blij. Hoe krankzinnig dat zij zoo iets denken kon. 't Stelde hem alleen maar wat te leur dat zij nog niet heelemaal beter was. 't Viel hem zwaar haar daar te zien zitten aan tafel, terwijl een vreemde alles deed, wat zij had moeten doen. Dat voelde hij zoo niet toen hij met de juffrouw en 't kind alleen at. Arme Dirk, zooveel maanden zijn vrouw te moeten missen en haar dan eindelijk nog half ziek terug te krijgen!... Maar zij zou gauw beter worden en met een groote krachtsinspanning trachtte zij opgewekt en met graagte te eten. Ze kon het niet doorkrijgen, een misselijk, wee gevoel schroefde haar de keel toe, de tranen kwamen haar in de oogen, kletterend viel de vork uit haar handen op het porseleinen bord, uitgeput zonk zij achterover, half schreiend:

„Ik kan niet meer."

„Daar begin je alweer!" ongeduldigde Dirk, driftig. „Nou zie je 't zelf, 't is bespottelijk dat je al thuis bent gekomen. God geklaagd dat die dokter je heeft laten gaan."

Truus wilde heftig tegenspreken, zij kon niet. Haar trekken verwrongen zich, toen barstte zij in een onbedaarlijk snikken los.

Jantje school angstig weg, keek met groote oogen naar zijn moeder die maakte dat 't niets prettig was aan tafel.

„Hoe kun je zoo zijn?" fluisterde Rika verwijtend tegen Dirk. „'t Arme schepsel!"

Maar hij liet zich gaan, sprak in zijn drift harder dan hij zelf wilde of wist.

„Je hebt goed praten. 't Is ellendig. Alles ging nu goed. Op zoo'n manier kan 't immers nooit."

Met haar oogen wees Rika hem op Truus. Zij zat stil nu, haar zakdoek voor 't gezicht. Of zij verstaan had wisten ze niet.

„Kom mevrouw," zei Rika, „u bent moe, gaat u een beetje op de kanapé liggen."

Heftig ontkennend schudde zij het hoofd. „Ik ben niet moe," bracht zij schor uit.

Dirk stond van tafel op.

„Eet u niet meer meneer?" vroeg Rika."

„Nee, ik heb geen trek meer, gaan jullie je gang maar."

„Hè pa, er komt nog pudding en aardbeien, zeit Juf."

„'t Kan me niet schelen; ik heb er genoeg van."

Hij ging de deur uit. Rika keek hem onrustig, verontwaardigd na. Jantje mokte:

„Hoe vervelend is pa nu, 't is niks prettig vandaag, Juf."

„Stil jongen," knorde het jonge meisje; plotseling schrikte zij. Truus was opgestaan, zich aan de stoelen vasthoudend wankelde zij naar de voorkamer.

„Wat wou u mevrouw? Laat ik u toch helpen."

„Dank je, ik kan wel alleen."

Zij sleepte zich naar de kanapé, bleef met gesloten oogen liggen, luisterend naar de geluiden uit de andere kamer, Jantje's dreinen om pudding. Rika's zenuwachtig, kort vermanen. Nu en dan doorschokte een rilling haar lichaam.

Het kind kwam schoorvoetend nader.

„Nacht ma, ik ga naar bed."

„Nu al?" vroeg zij, zich oprichtend.

„Ja, ik ga maar. Pa is niet beneden, anders spelen we altijd nog een beetje met ons drieën."

„Waarom dan van avond niet?"

„Ik weet niet."

„Kom Jantje," klonk Rika's stem.

Truus zoende het kind, keek hem na terwijl hij met Juf de kamer uitging, zij luisterde hoe hij de trap opliep, hoorde Dirk's stap boven haar hoofd, een paar oogenblikken wat vroolijk gestoei met den jongen. Toen lag zij weer stil, de gretig verlangende

oogen wijd opengesperd. Rika kwam beneden en even daarna Dirk, bedaard nu, hij fluisterde wat op gedempten toon met het meisje, ging toen naar zijn vrouw.

Zij voelde hem komen maar verroerde zich niet. Er was zoo iets pijnlijks in het weggezonken, grauwe gezicht dat een opwelling van groot medelijden hem weekhartig maakte. Hij boog zich over haar heen.

„Hoe is 't Truus?"

„Goed."

„Ik ben daar straks niet aardig geweest," zei hij met een blik naar de andere kamer waar hij kon zien dat Rika hem in 't oog hield.

Truus lippen begonnen heftig te beven. Zij keek hem aan met een raadselachtige uitdrukking in de oogen, die hij niet begreep, maar waarvoor hij de zijne toch onwillekeurig neersloeg.

„Ik had toch gelijk," ging hij gemoedelijk voort, „voor je zelf was het beter geweest als je nog wat in villa Elisabeth gebleven was, een week of drie, vier had-je 't nog wel kunnen uithouden en dan was je heelemaal beter geweest."

„Misschien wel."

Hij voelde zich niet erg op zijn gemak door haar korte, stroeve antwoorden, kreeg ineens behoefte om haar te sussen, tevreden te stellen.

„Maar we zullen nu ook ons best doen en 't zal wel schikken, niet waar vrouwtje?"

„Ja."

„Wil de juffrouw je nu maar niet naar boven en naar bed helpen? Je bent moe, 't is misschien beter."

„Straks."

„Laat ik dan de tusschendeur dichtdoen en probeer wat te slapen, dan drinken we over een uurtje eerst nog gezellig thee."

„Dat 's goed."

Even streek hij liefkoozend met de vingers langs haar magere wangen, verwijderde zich toen met zachte, haastige schreden, schoof de porte-brisée zoo geruischloos mogelijk dicht.

In de kamer begon het te schemeren. Buiten vervaagde het licht, van uit de doodsche straat kwam geen enkel geluid, in huis heerschte stilte, een weldadige rust en kalmte daalden neer.

Maar Truus woelde onrustig, verlegde het kloppende hoofd

telkens op het kanapé-kussen, richtte zich op haar elboog op, keek met brandende oogen naar de tusschendeur vanwaar een gedempt gefluister nu en dan tot haar doordrong en trachtte te hooren en te verstaan. Soms meende zij een enkel woord op te vangen, maar zij begreep niet, zij kon er geen zin aan vastmaken. De lamp was aangestoken, de deuren weken een weinig van elkaar, een breede lichtstraal viel naar binnen en verhelderde flauw de kamer waarin zij lag. En uit dat andere vertrek klonken steeds die zachte stemmen, ijverig, onafgebroken pratend. De zieke vrouw rekte den hals, al haar zenuwen gespannen in het hevig, haar verteerend verlangen om te verstaan, te weten. Toen plotseling, verstomde het gefluister, nu was er groote stilte. Een paar minuten bleef Truus onbewegelijk. Maar ineens werd die geluidlooze geheimzinnigheid haar ondragelijk en riep zij den naam van haar man. Ademloos wachtte zij. Klaarblijkelijk hadden zij haar schor, heesch geroep niet gehoord. Driftig klemde zij de handen saam en met inspanning van al haar krachten bracht zij nogmaals uit:

„Dirk, kom dan toch!"

Het klonk bijna als een gekrijsch, zij schrikte van haar eigen stem. Daar binnen ook iets als ontsteltenis, het haastig verschuiven van stoelen, het licht dat brutaal door de nu geheel geopende deur drong, de breede gestalte en het verlegen gezicht van haar man.

„Wat is er Truus, heb je geroepen?"

„Al tweemaal."

„We hebben je niet gehoord. Heb-ie dan niet een beetje geslapen?"

„Nee."

„Wat wou je?"

Zij antwoordde niet, zij keek hem maar aan en zij zag hoe hij zijn oogen afwendde, hoe er iets als verlegenheid en ergernis was in heel zijn houding. Zij sprak ook niet toen Rika zacht en bedeesd vroeg of zij nu geen thee wilde komen drinken. Haar oogen boorden zich in het frissche, bloeiende gezicht van het meisje, zij zag haar lippen beven, haar schichtig omkijken, gepijnigd door die koortsachtig flikkerende blik.

„Wilt u nu binnen komen theedrinken of zal ik ze hier brengen?" vroeg zij schuchter.

„Ik kom binnen bij jullie."

Zij wilde opstaan maar een duizeling beving haar en zij strekte

de handen uit om steun te zoeken. Dirk sloeg den arm om haar heen.

„Kom hier Truus, laat ik je helpen."

„Nee, nee," hijgde zij, hem terugstootend, „ik kan wel alleen."

„Dat kan je niet, wees nou in Godsnaam verstandig, hier, laat de juffrouw je aan den anderen kant vasthouen."

Zoo, gesteund door die twee strompelde zij naar de achterkamer. Behoedzaam lieten zij haar neer in den leunstoel. Even lag zij achterover met gesloten oogen tot het hevige kloppen van al haar polsen bedaarde. Zij deed een beklagenswaardige poging om rechtop te zitten en probeerde haar kop thee in de bevende handen te nemen. Rika schoot toe, juist toen zij het uit haar trillende vingers liet vallen. Zij wilde haar laten drinken.

„Ik lust die thee niet," zei Truus met afwerend gebaar, „ze is bitter."

Schouderophalend keken Dirk en Rika elkaar aan.

„Je hoeft mekaar zoo niet aan te zien," heftigde de zieke, „ik zeg je dat de thee leelijk is."

„Nu goed," bedaarde Dirk. „'t Is de moeite niet waard, wees toch kalm."

Benauwende stilte volgde. Rika trachtte zich een houding te geven door 't theegoed in elkaar te zetten. Dirk keek angstig naar zijn vrouw. Nu, door het volle lamplicht beschenen, was het alsof zij er nog slechter uitzag dan straks, leken de violetkleurige kringen onder de oogen nog dieper, de voegen, bij neusvleugels en mondhoeken, nog scherper.

„Waarachtig Truus," begon hij gemoedelijk, „je moet nou na goeien raad luisteren en naar bed gaan."

Maar zij, onmiddellijk weer heftig, sloeg de handen krampachtig om de leuningen van haar stoel.

„Waarom niet? Dan ben ik uit den weg hè? Dan zijn jullie samen."

„Maar kind," trachtte hij haar te bedaren, „hoe heb ik 't nu met je?"

Zijn goedmoedige, quasi gekscherende toon, de nauw merkbare wenk aan Rika, haar beduidend om niets te zeggen, maakten Truus dol.

„Denk je dat ik 't niet gezien heb," stiet zij schor en afgebroken uit, „den heelen dag al — jullie willen me weg hebben — maar — ik ga niet — ik wil niet — ik — ik word beter..."

Haar stem stierf weg in een zwak gekrijsch, zij snakte naar lucht, trachtte te spreken maar er kwamen slechts onverstaanbare klanken. Een oogenblik streed zij nog met al de kracht van haar doldriftige jalouzie, met al de inspanning van haar zenuwen.

Toen kwam het over haar, het overtuigend voelen, het weten dat alles haar ontzonk, dat zij niet meer kòn, dat haar ziek lichaam totaal machteloos was. Kreunend zonk zij achterover en toen Dirk haar verschrikt in zijn arm nam, ondersteunde en angstig vroeg wat haar scheelde, wat zij toch wilde, verdofte de koortsige glans in haar oogen en stamelde zij, wanhopig snikkend:

„Breng me — maar weer terug — naar villa Elisabeth."

DRAMATISCHE KUNST.

FRANS MIJNSSEN, *Dramatische Studies.*
Bussum, C. A. J. van Dishoeck.
PER SALDO, *Marburg & Cie.*
Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jr.

Als ik den titel van des heeren Mijnssen's boekje toepasselijk wil achten op den inhoud, dan denk ik niet aan „studies" in de beteekenis die de schilders er aan hechten, maar aan „oefeningen, probeersels, proeven". En als zoodanig zijn ze zeer interessant, omdat er zich een talent in openbaart.

Schrijvend over zijn tooneelspel *Uit eigen wil*, heb ik getracht aan te toonen, wáarom het vierde bedrijf op zich zelf als situatie-schildering bevredigt, doch wat het verhindert als slot van een dramatisch geheel een diepen indruk te maken.

En daar kwam het op aan.

Deze kleinere stukken doen den schrijver opnieuw als iemand kennen, die niet door uiterlijkheden maar door ziele-botsingen naar de dramatische uitwerking tracht. En dat geeft er de waarde aan. Ik vond ze tevens belangrijk als proeven van dialoog-schrijven, en heb lust ze als zoodanig wat nauwkeuriger te bezien. Dan zal blijken dat daarbij tevens over de psychologische en dramatische waarde geoordeeld wordt.

Het is een vaste gewoonte dat theater-recensenten den dialoog van een stuk als iets afzonderlijks beoordeelen. En die gewoonte is zeer wel te verdedigen. Het geschiedt gemakshalve, gelijk men bij een vers soms spreekt over vorm en inhoud, al stelt men voorop dat deze eigenlijk niet te scheiden zijn. Op het tooneel toch kan het voorkomen dat wij de personen woorden hooren zeggen, waarvan de zin volmaakt beantwoordt aan datgene wat we op dat oogenblik als openbaring van hun gevoels- of verstandsleven van hen verwachten. Maar de woorden zèlve kunnen dan toch vat geven aan de critiek, omdat zij niet klinken als de táál die wij op dat oogenblik uit dien mond hooren willen.

De dramaschrijver mist veel van wat de romanschrijver tot zijn dienst heeft. Deze kan door beschrijvingen, bespiegelingen, mededeelingen, en

óok nog door dialoog, zijn lezers volkomen op de hoogte brengen van alles wat zijn personen betreft, het milieu waarin ze zich bewegen, de stemmingen van dat milieu in verband met hun gemoedstoestand. Hij kan inleidend of retrospectief verhalen, zoodat er niet de geringste onzekerheid behoeft te bestaan aangaande zijn bedoeling.

Maar de dramaschrijver? Wat heeft hij voor hulpmiddelen? Niets dan wat décor en de dialoog. Het décor zooals wij dat kennen is en mag niets anders zijn dan een hulpmiddel, een aanwijzing, een tegemoetkomen aan het voorstellingsvermogen der toeschoúwers, kan onder enkele omstandigheden een gewenschte stemming wekken. De toeschoúwer is en blijft in de eerste plaats toehóorder, en hij moet met den dialoog, bezield door het talent der vertolkers, geheel op de hoogste raken niet alleen van de situatie en de onderlinge verhoudingen der personen, van hun karakter, hun willen, hun aandoeningen, maar van het geheel der dramatische handeling, waartoe de verscheidenheid van wisselende tooneelen in logisch verband samenwerkt.

Nu hebben de tooneelschrijvers het èn zich zelf èn het publiek op één punt gemakkelijk trachten te maken door in een eerste bedrijf de zoogenaamde expozitie te geven. Dit geschiedde in den regel door eenige samenspraken, waarnaar het publiek vooral goed luisteren moest om heelemaal op de hoogte te zijn, volledige inlichtingen te verstrekken aangaande de uiterlijke omstandigheden. Dat procédé werd een overeenkomst tusschen publiek en schrijver. We mochten er ons al eens over verwonderen dat die menschen elkaar zoo breedvoerig al die verhalen opdischten, van dingen die ze zeker allang gehoord hadden, of zelf beleefd: de conventie wilde nu eenmaal dat we op die wijze werden ingelicht. Door de expozitie werden we op de hoogte gebracht, dan kon het stuk beginnen.

Een dergelijke dialoog was in den regel niets meer dan een proloog in dialoog-vorm. 't Was wel zoo genoegelijk twee of drie menschen dat alles tegen elkaar te hooren vertellen, dan door een voorredenaar verklaringen te ontvangen van wat te wachten stond.

Ik geloof dat niemand aan die conventioneele expozitie zulk een krachtigen duw gegeven heeft als Ibsen.

En het is een bewijs te meer voor zijn zelfstandigheid en de oorspronkelijkheid van zijn talent. Want hij was opgegroeid in zijn tooneel-carrière te midden van het conventioneele. Hij heeft ervan gebruikt wat hij in de structuur zijner drama's tot technische volmaking gebruiken kon, maar hoe markant is het verschil tusschen hem en de auteurs wier werken hij in Noorwegen en later op zijn reizen door het publiek zag toejuichen

Geen wonder dan ook dat hij eerst grooten tegenstand vond. Wat was dat alles vreemd! Om iemand geheel van de wijs te brengen...

Hij maakte het de toeschouwers en de beoordeelaars lang niet gemakkelijk. Wáár was de expozitie? Wat waren dat voor menschen en wat moesten we van hen denken? Welk een moeite naar elken zin, naar ieder woord aandachtig te luisteren, om zoo doende eerst als het stuk uit was op de hoogte te zijn. Ja dan soms nog niet eens. Dan moest de tekst geraadpleegd worden en dan bleven er nog vragen te over.

Toch had men sterke dramatische ontroering gevoeld, den loodzwaren druk soms van alles vernietigende tragiek. En de moeite nemend alle vooroordeelen overboord te gooien, zich niet te groot achtend om zich eens geheel te geven aan die zoo wonderlijke scheppingen, voelde men de bewondering groeien, werd men zich bewust welk een Meester aan het werk was geweest.

Want meer en meer bleek duidelijk: dat hij àl wat hij wenschte bereikte door zijn wondervollen dialoog. Daarin gaf hij alles, maar hij gaf het zoo, dat de toehoorder voortdurend het verband mòest vasthouden tusschen het eene detail en het andere van begin tot eind. Alle misverstand aangaande Ibsen's werk is het gevolg van onnauwkeurig luisteren of lezen. Hij wist volmaakt wat hij wilde, even volmaakt wat hij niet wilde en als zijn werk voltooid was na twee jaar arbeid, had hij zijn bedoeling verwezenlijkt.

Elk drama is als een gebouw, waarvan elk onderdeel zijn bestemming vervult.

Als we een drama hebben zien afspelen kennen we al zijn personen, zijn de conflicten tusschen hen ons ten volle verklaard, zijn we onder den indruk van de tragiek in het stuk leven dat hij ons heeft doen zien, aldoor in verband met het groote Leven, dat àlle menschelijke voelingen, verlangens en hartstochten omvat.

Dat laatste geeft zijn drama's tevens hun beteekenis als symbolen.

Ibsen heeft meermalen betoogd dat hij geen symboliek gegeven heeft. Dit maakt zijn kunst te meer bewonderenswaardig. Want zij heeft vanzelf bereikt wat in kunst het hoogste is, doordat deze levensziener door zijn diepere beschouwing tot de quintessens van het leven doorgedrongen, en het bizondere, hem blijkbaar onbewust, van algemeene beteekenis geworden is.

Maeterlinck heeft, over Ibsen schrijvend, met groote bewondering op den dialoog van hooger orde gewezen, die door de gewone gesprekken heen klinkt. Hij heeft dit als een onverklaarbaar geheim beschouwd. Ligt niet de verklaring in de diepere levensaanschouwing, welke, bij het noteeren van wat aan de oppervlakte gebeurt, nooit door dat tijdelijke en vergankelijke het eeuwige en onvergankelijke vergeet. De levenskern is voor Ibsen een mysterie gebleven en nooit heeft hij zich als kenner van dat mysterie voorgedaan. De veelzijdige en onderling tegenstrijdige

openbaringen hebben hem menigmaal aan het wankelen gebracht in zijn ethische opvattingen, en meestal is het drama een vraag van twijfel, waarop hij het antwoord suggereert, maar zóó dat elk individu het voor zich zelf vinden moet.

Een reeks vragen heeft hij geopperd die de menschheid geen rust laten, maar waarvan de poging tot beantwoording tot bazis moet hebben: de individualiteit.

Ik heb me opzettelijk zoover laten gaan, om aan te toonen wat met den dialoog alleen in de laatste jaren opnieuw door een groot dramaturg verkregen is. Slechts dit nog in 't voorbijgaan. Het heeft afkeuring gewekt dat Ibsen-vertolkers, door het voelen van de symboliek, in hun voordracht door te grooten zwaarwichtigheid die wilden laten meevoelen. En natuurlijk is dit een fout. Maar.... een zeer verklaarbare tegenover het gewone schouwburgpubliek dat allicht alleen op het feitelijk en oppervlakkig gebeurende let. Een fout dus — uit eerbied.

De dramatische dialoog, wil hij goed zijn, heeft verschillende functies te vervullen. Zij moet al dadelijk elk der personen karakterizeeren, zoo volmaakt mogelijk zijn als psychologie. Niet alleen door wàt iemand zegt, maar ook door de wijze waarop hij het doet. Vergelijk in *Hamlet* het spreken van Hamlet, Polonius en Claudius. En bij een en denzelfden persoon moet hij in harmonie blijven met zijn gemoedsstemming.

Hoe moeilijk dat is blijkt bij lezing van het zoo goed gevoelde stukje *Frederik*, waarmee Mynssen's boekje opent. Twee echtgenooten hebben in elkaar niet gevonden wat zij wenschten. De oorzaak hiervan is het karakter van den man, een „artistiek" mensch die geen artiest is, die schermt met mooie woorden, te koop loopt met verheven gevoelens, maar niets meer blijkt te zijn dan een futlooze egoïst. Zijn vrouw, Elisabeth, heeft hem als zoodanig doorzien; zij die juist fijn voelde en mooie aspiraties had van huwelijkseenheid, doorleefde een jammerlijk desilluzie. En op een avond komt het tusschen hen tot een verklaring, zeggen ze elkaar àlles. Het is door hem uitgelokt, door zijn klachten over teleurstelling, met mooie groote woorden waarin hij zich zelf tot een miskende grootheid opvijzelt en waarmee hij zich bedoezelt evenals de mooiprater in Ibsen's *Bond der Jongeren*, tot hij zelf gelooft dat het waar is. Dat doet hij heel goed: Mijnssen heeft de echte uiting gevonden voor zoo'n machteloozen grootdoener.

Ook Elisabeth's antwoorden zijn aanvankelijk uitstekend: telkens weer hooren wij de verstandige vrouw, die van al dat geschetter de holheid kent. Als hij beweert dat hij „werken maken zal, zoo puur en zoo grootsch..." door haar liefde en dan zegt „Wil je Liesbeth!" dan antwoord ze kortaf:

„Ik begrijp niet wat je bedoelt. Ik zou graag hebben dat je eindelijk eens over iets anders sprak dan over dingen hoog in de lucht..."

't Is er uit, wat haar al lang op de lippen lag. Zij noemt hem nu nog bij den rechten naam: „Egoïst!" en daarop volgt van zijn kant: „Hoe kom je opeens zoo veranderd!"

Dat is de aanleiding tot haar verdere verklaring.

Zij geeft die ernstig, beredeneerd, herinnert hem aan het ontstaan van wat zij meende dat hun liefde was. Maar zij vervalt daarbij tot het maken van zinnen die we ook in haar bedaarden ernst niet van haar verwachten. Zinnen als: „Ik, kind, werd opgemerkt door een man van beteekenis; die man vond het een geluk bij me te zijn en met me te spreken, met mij, die de eenige was, die hem kon verstaan!"

Zoo iets is geheel mis. Dit is een verhalende zin uit een roman of novelle. Verander „Ik" en „me" maar in „zij" en „haar" en 't is duidelijk.

Erger wordt deze fout als zij, door haar spreken over haar dood kindje, niet meer kan geacht worden kalm-ernstig te praten, als 't haar moeite moet kosten met praten voort te gaan, en zij toch geheel op denzelfden toon vervolgt, aldoor zinnen zeggend zonder eenige stemming of ontroering, zinnen als: „Mijn moeder-zijn hàd mij opgevoed, mijn verdriet had die opvoeding voltooid..." Een criterium voor het onware van grootere zinnen ligt bijna altijd, maar stellig in ontroering-momenten, in 't gebruik van tusschenzinnen met betrekkelijke voornaamwoorden.

Hoor dezen: „Ik had tòch nog tijden van twijfel en dan weer d i e, w a a r i n ik geloofde, dat als je maar eerst los zoudt zijn van invloed van buiten, d i e je tot dingen aanzet waar je niet toe in staat waart, dat je dan de ellendigheid, d e o n v r u c h t b a a r h e i d van het leven d a t je leidt, zoudt inzien en dat je dàn langzamerhand zoudt gaan werken, b e w u s t, a a n e e n t a a k d i e j e v o l b r e n g e n k u n t."

Al het gespatieerde is mis.

Toch is er een verontschuldiging voor, althans een verzachtende omstandigheid. „Bij het schrijven van deze studie is niet aan de mogelijkheid van eene opvoering gedacht." Dat wil zeggen: de auteur heeft de personen niet als levende wezens op de planken gezien, zich dus niet ìn gevoeld in een realiteit, waarin de gesprekken als praten van menschen klinken zou. Hij heeft alleen het conflict van menschelijke gevoelens willen geven in zekere sfeer en daarvoor zijn dialoog gestileerd. Een novelle gegeven in dialoog-vorm, zoo dat we overal den schrijver zelven blijven hooren.

Daardoor zeggen zijn personen, van wie Frederik de beste is, te veel en te weinig — gebruiken boeketaal en vinden niet het klare, snijdende, overtuigende woord dat heele zinnen overbodig maakt. Dramatisch en goed gevoeld is het slot.

Elisabeth heeft alles gezegd, is heengegaan. Eerst roept hij haar nog wat toe door de gesloten deur, vraagt vergiffenis, maar als zij zwijgt en haar deur gesloten blijft, grijpt hij, na eenige bewegingen en gebaren van machtelooze wanhoop, naar een revolver, dien hij laadt, opheft en.... wegwerpt met de woorden: „Och, ik wìl mij immers tòch niet doodschieten; ik ben er een te groote lammeling voor; ik speel altijd komedie; maar ik kàn immers niet anders!"....

Dat is een goed slot en de woorden die nog volgen kunnen veilig gemist worden: hoogstens een „Ach god!".... had het toppunt van hopelooze lamzaligheid scherp genoeg toegespitst.

Tusschen het schrijven van dit en het volgende stukje liggen, volgens de data, zes jaar. In die zes jaar is de heer Mijnssen blijkbaar tot de volledig erkentenis gekomen van wat dramatische dialoog zijn moet. Het verschil is nu zoo groot, dat er van vergelijken haast geen sprake meer is en het licht als zoodanig de boven geopperde bedenkingen overtuigend toe.

We hooren in *'En Vrouw* terstond mènschen spreken. Het gewone praten is zoo natuurlijk mogelijk gevolgd. Laat ik het begin even citeeren.

Frieda zit-ligt op sofa, leest in een boek. Adolf in fauteuil, leest de krant. Dan laat hij de krant zinken, tuurt naar Frieda. Eindelijk:

ADOLF. Frie....!

FRIEDA (*heeft niet gehoord, leest door*).

ADOLF (*aan-houdender*). Friedeke!

FRIEDA (*ziet nu even op*). Ja? (*leest dan weer door*).

ADOLF. Kijk me' ens an!

FRIEDA (*glimlach*). Wat is er nou!? (*haar boek ligt opèn op haar schoot*).

ADOLF (*warm*). Je bent zoo mooi!

FRIEDA (*als boven*). Alwéer!? (*zij neemt haar boek weer op; zal verder lezen*).

ADOLF (*steeds aan-houdend; vriendelijk*). Als ik je nu toch 'ens.... die japon gaf?

FRIEDA (*ontstemd door herinnering*). Je hebt nou eenmaal gezègd....

ADOLF (*wat mistroostig nu*). Je weet heel goed dat ik je àlles gùn.... Maar ook.... Och, we hebben 't nu eenmaal niet zoo héel érg breed, hè!? (*vroolijker*) Maar ik heb nog 'ens „gewichtige berekeningen" gemaakt en.... 't kan nog wel.

FRIEDA (*tuurt op haar boek*).

ADOLF (*verbetert zich*). 't Kan nog bèst! (*een stilte.*) Ben je nou niet in je schik?

FRIEDA (*ziet op; glimlacht; zonder blijdschap*). Zeker!

ADOLF (*teleurgesteld*). Ik dacht.... (*gewìlde lach*) je hebt er zoo om gezeùrd!

FRIEDA (*onverschillig*). O ja, tòen!

ADOLF (*wil wat zeggen; Frieda kijkt weer neer op haar boek; hij zwijgt, neemt krant weer op*).

Let nu eens op wat met dezen soberen dialoog bereikt wordt. De aanwijzingen nemen in druk altijd een veel te groote plaats in; we moeten ons voorstellen dat we het milieu, de houding en gebaren der personen zien, en door de spelers alles hooren in den door den auteur gewenschten toon. Het niet gecursiveerde komt dan tot zijn recht.

En dat is voldoende om ons te overtuigen dat Adolf verliefd, Frieda niet verliefd is, en hij in die verliefdheid een wat zwakke persoonlijkheid.

Totzoover de psychologie.

Doch nu komt nog de situatie, de onderlinge verhouding.

Frieda heerscht in haar onverschilligheid en voor die onverschilligheid is blijkbaar een reden, die Adolf niet weet. Hun verhouding als man en vrouw heeft daarbij iets wat niet op een gewoon huwelijk wijst. In de kwazi-onderworpenheid van Frieda: „je hebt nu eenmaal gezègd", ligt een verschil, dat haar als in zeker opzicht de mindere aanwijst; ook zijn zeggen: „je hebt er zoo om gezeùrd!"

In die kleine trekjes ligt een suggestieve aanduiding voor een bizondere verhouding in dit huwelijk.

Er is tusschen deze man en vrouw iets niet in orde. Het vervolg van 't stukje dat op een pijnlijke onthulling voor den man uitloopt, bevestigt volkomen het vermoeden, door den auteur met die enkele korte zinnen gewekt.

Iets dergelijks is er ook in *De doode man*. Ik bedoel daarvan het 3e tooneel, want de auteur heeft de eerste gebruikt om de vereischte stemming te krijgen van conventioneele droefheid na een begrafenis. Dan vinden we de jonge weduwe met haar zwager alleen. En na een heel kort gesprek zijn we geheel in de situatie: hij haar minnaar, de veel jongere broer van haar man, en zij beiden in de onzekerheid of de doode den zelf moord bedreven heeft omdat hij iets begreep van hun verhouding. Daarin duidelijk de strijd van hun liefde, vooral ook van haar berouw met die mogelijkheid. Dan komt de zoon thuis, die zijn vader liefhad en de tweede vrouw haatte, omdat haar lichaam zich tusschen zijn vader en hem gedrongen had. Maar juist zijn optreden, nerveus en bruusk, verwijtend en verantwoording vragend, wordt haar bevrijding van schuldgevoel.

Nu mogen we van een schrijver niet meer vragen dan hijzelf voorop stelt te willen geven. En dan kunnen we met dankbaarheid de genoemde stukjes als modellen in het genre aanvaarden.

Maar — het is wel jammer dat aan de tragiek die in de gegevens onmiskenbaar aanwezig is, door deze beknopte behandeling geen gelegenheid gegeven wordt ontroerend op ons in te werken. Daartoe blijkt de psychologie noodzakelijk te oppervlakkig, de personen worden alleen met

betrekking tot één feit of één verhouding aangeduid; we zijn ten slotte eigenlijk niet meer dan op de hoogte van een zekere situatie. De menschen spreken natuurlijk, we erkennen ze daardoor als menschen, maar zoo grondig ze leeren kennen dat ze ons gaan interesseeren — dat doen we niet. Onze belangstelling wordt even gewekt, daarbij blijft het.

De verdienste van deze stukjes ligt in den doorvoelden dialoog. En deze is echt dramatisch. D. w. z.: is heel wat meer dan natuurlijk weergegeven gesprek. De eigenaardigheid van den goeden dramatischen dialoog is, behalve het treffend psychologisch-ware: het verborgen intentioneele. De schrijver laat zijn personen spreken, alsof ze alleen zeggen wat onder die bepaalde omstandigheden als uiting van karakter en temperament — dat tevens uit de wijze van spreken blijkt — van hen vereischt wordt. Maar — ze doen meer. Hun spreken is middel, geen doel. De dramaturg heeft aldoor zijn doel voor oogen, d. i. het voltooien van zijn dramatisch geheel. En daaraan is alles ondergeschikt, alle spreken en handelen van zijn personen. Er is in alles wat ze zeggen iets opzettelijks, iets dat verdere strekking heeft dan dat eene moment in dat eene tooneel. Doch dat opzet blijft onder het schijnbaar vanzelf sprekende verborgen. Zoodra we het merken — en dat doen we bijv. heel gauw bij strekkingswerk als de personen, of enkele van hen de spreekbuis worden van den auteur, ook bij blijspelen van minder allooi, als de geestigheden vernufts-vuurwerk blijven — bederft het onze stemming.

Schijnbaar objectief — en liefst zoo objectief mogelijk! — geeft een dramaturg ons niet anders dan zijn dramatische vizie, zijn opvatting van bepaalde toestanden en conflicten.

Dat doet Frans Mijnssen in zijn beste werk zeer overtuigend — dat was het verdienstelijke ook in de vierde acte van *Uit eigen wil* en geeft ons tevens hoop dat hij ons répertoire nog eens met een goed tooneelstuk verrijken zal.

Het „Familie-tafereel" in één bedrijf van de(n) auteur die zich Per Saldo noemt, legt het, wat den dialoog aangaat, tegen de beste stukjes van Mijnssen af. Maar..., het heeft daartegenover iets, wat voor het tooneel van bizonder belang is: het geeft een type.

Mijnssen heeft niet meer beoogd dan conflicten van menschen, botsingen ontstaan door verschil van gevoelens, temperamenten en karakters onder zekere omstandigheden.

Maar de karakteristiek is niet zóo scherp, bepaalde hoedanigheden zijn niet zóo samenwerkend tot een hoofdeigenschap, dat de persoon staat voor een mensch-exemplaar dat een zekere soort vertegenwoordigt. Zoo'n persoon geeft Per Saldo wel in mevrouw Marburg, en mevrouw Marburg is dan ook de ziel der handeling. Zij is de wufte, luchthartige, mondaine

vrouw, wier behoefte aan weelde de beheersching is geweest van haar heele leven. Als Indisch meisje verliefd op een jeugd-vriendje, heeft ze dien door omstandigheden niet kunnen trouwen, en zich verbonden aan den goedigen Marburg, een militair dien zij van 't eerste oogenblik af beheerscht heeft.

We begrijpen al gauw dat haar huwlijk een vrijbrief geweest is voor een verhouding met haar Liefste — Toulon — en Marburg heeft, gelijk zulks gebruikelijk is, daarvan niets gemerkt. Marburg's zoon studeert voor rekening van den ouden vriend en Toulon's zoon wordt door mevrouw Marburg — vooral nu de vader plotseling gestorven is — een bizonder geschikte partij geacht voor haar dochter Loekie, in oppervlakkigheid haar evenbeeld, die eerst niets van de verloving wil weten, maar spoedig door haar moeder en de weelde in spe overtuigd wordt.

De jonge Marburg, Adolf, krijgt als student standjes met den jongen Toulon en de laatste permiteert zich in drift uitdrukkingen, waaruit Adolf de verhouding van zijn moeder tot wijlen Toulon doorziet. Na zijn candidaats-examen thuisgekomen, treedt hij tegen zijn moeder op, wil haar plannen dwarsboomen ten opzichte van Loekie, waardoor hij ook Loekie tegen zich krijgt, weigert verder te studeeren van Toulon's geld, wat zijn vader ook niet goed kan keuren, is telkens op het punt àlles te zeggen wat hij weet, zegt genoeg om zijn moeder met schrik te laten merken dàt hij weet, en eindigt met zijn vader op een flauw vermoeden te brengen met een paar maal zich verontwaardigd te laten ontvallen: „Marburg en Cie.", met welke woorden, door zijn vader op smartelijkvragenden toon herhaald, het huiselijk drama besluit.

Het goede in dit drama is de figuur van mevrouw Marburg. Zij is de type van volslagen vrouwelijke wuftheid en mondaniteit. We hooren niet alleen haar spreken, nooit voet bij stuk houdend, allen ernst bij intuïtie vermijdend, we voelen haar geprikkeldheid bij het goedig tegenstribbelen van haar man, haar heerschzucht in het baas spelen over haar dochter, haar niet-op-haar-gemak-zijn tegenover den strengen ernst van haar zoon Dolf, dien ze, zeer karakteristiek altijd den „professor" noemt.

De overige personen zijn meer conventioneel gebleven. Marburg is een van de vele tooneel-vaders die niets te vertellen hebben, goedige ouwe sokken, zonder eenig initiatief. Tot kwaad-doen ongeneigd, tot goeddoen onbekwaam. Ik misken in hem volstrekt niet het tikje humor en zie hem in gedachte spelen door Jan C. de Vos, die er nog wel een dankbaar rolletje van zou maken [1]).

1) Blijkens *De vrije Tribune* is het stukje aan De Vos opgedragen. Door een verzuim heeft de uitgave als brochure die opdracht niet.

Datzelfde onbeteekenende heeft Loekie, wier bekeeringen op een zoo gewichtig punt als een verloving, niet onmogelijk, maar inderdaad verbazing wekkend zijn. Voor de harmonie van het stuk en voor de figuur van mevr. Marburg was wat meer tegenwicht in deze beiden gewenscht geweest.

Dàt tegenwicht geeft nu alleen Dolf, „de professor", door de(n) auteur min-gelukkig aangeduid als een „somber getint jongmensch, Hamlet-type"!.... En als Hamlet weifelt Dolf en wil zijn moeder ontzien, heeft zelfs een vader om te sparen nu hij hem niet wreken kan..... Maar — de psychologie is te ondiep, de persoon blijft te schimmig. Bij elk nieuw tooneel met hem verwachten we de uiting van een temperament, de auteur bereidt er ons als 't ware op voor: Dolf zal spreken, zal den gruwel uitzeggen, althans tegenover zijn moeder. Maar.... we verwachten en wachten vergeefs. Dit veroorzaakt een zekere vaagheid, geeft iets mats dat onvoldaan laat.

In den dialoog staat Per Saldo achter bij Mijnssen. Mijnssen leeft zich in in de zielen zijner personen en vanzelf komt dan het rechte woord. Per Saldo blijft zelf meer achter de personen staan en souffleert. Alleen mevr. Marburg zegt zelden iets wat niet in haar karakter past of wat te opzettelijk klinkt. Toch doet ze het ook, zóo in het 2e tooneel tegenover Loekie, als deze opzettelijk-auteurachtig vraagt: „Is het dan stijl als je verliefd bent op de dochter, de moeder te vragen?"

Dan antwoordt ze eerst: „Alles is stijl, als het maar tot fortuin voert". als gezegde heel goed, als spreektaal wat stijf. Maar dan gaat ook zij auteur-achtig uitweiden: „En 't komt tegenwoordig in goeie families veel voor. 't Is „up to date": je begint te flirten met de moeder, als je de dochter wilt hebben. Zoo leer je het ras kennen."

We voelen de intentie om zoo'n paar zinnetjes goed te laten lanceeren. En toch zijn ze geheel er naast.

Even „er naast" als de woorden „onedel" en „degénen" van papa, of als deze, met zijn primitieve eerlijkheid, tegenover zijn zoon geforceerd wordt tot de vergoelijking: „Iedereen zit tegenwoordig in de schuld en iedereen leeft tegenwoordig op kosten van een ander."

Zoo hooren we ook nu en dan een geforceerde woordspeling.

We komen tot het besluit dat er aan den dialoog van *Marburg & Cie* nogal wat hapert, dat de beste studies van Mijnssen in dàt opzicht het ver achter zich laten, maar er is in het geheel toch talent merkbaar. Er is levendigheid en afwisseling in de actie, gaaf voor karakteristiek en typeering — wie weet waarmee deze auteur bij objectiever en psychologisch dieper behandeling, waardoor de dialoog vanzelf aan zuiverheid moet winnen, in een volgend werk ons komt verrassen.

W. G. v. N.

LITERATUUR.

Samuel Goudsmit, *Dievenschool.* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

Het eerste boek van een jong schrijver.

Een paar fragmenten zijn in ons tijdschrift verschenen, hebben een blik gegund in het arme Joodsche leven gelijk Goudsmit dat gezien heeft.

De hoofdpersoon van dit verhaal is een jodenjongen, een fijn-bewerktuigde, nerveuze jongen, die alleen zonder leiding in een groote stad den strijd met het machtige moeilijke leven heeft te bestaan en langzamerhand er toe komt te stelen.

Het is zoo aantrekkelijk dit verhaal, omdat de auteur er zoo heel zijn ziel in gegeven heeft, en we met hem gaan voelen de zielevoelingen van dien eenzamen, armen jongen, van huis uit wat week en sentimenteel, maar volstrekt niet slecht.

Dàt vooral dienen we aldoor ons te blijven herinneren: die jeugd in het kleine stadje, met in het ouderlijke huis dag aan dag de moeilijkheden om aan den kost te komen, met altijd de bedreiging van armoe en honger die verhardt....

„Vroeg al stieten z'n zachte kinderneigingen zich zeer op het harde gedenk van z'n ouders in moeilijke dagen; op wreede afwering van oudere broers, die met brute aanmatiging van groote menschen lachten om 't weeke kind.... stelde hem zijn moeder teleur als hij aankwam om teederheid, stiet ze hem terug....

Een eenzaam zieltje, dat schuw zich gaat terugtrekken bij de aanraking met de ruwe kanten van het leven.

We laten ons overtuigen door de oprechte emotie, die in dit eerste gedeelte zooveel bladzijden doortrilt, maar het kan ons niet blind maken voor een schrijfwijze die vaak veel van onzen smaak vergt.

Zoo bij een vermenging van 't reëele met het figuurlijke als deze:

„Maar ook dikwijls, in 't alle zorg dragende werkleven, stelde hem zijn moeder teleur, als hij aankwam om teederheid, stiet ze hem terug met handen vol poetslappen en 't hoofd vol afmat-

tende berekeningen, als-ie thuis gekomen met muziek in z'n borst, [1]) haar dol om den hals wou pakken...."

Daar moeten we maar over heen lezen, omdat het tòch zoo echt van sentiment is en we dat terstond weer zuiver voelen bij een zin als deze: „Hij liep achteruit.... en de deur uit naar buiten, in een hoekje tegen 'n boom bleef-ie staan snikken.... tot al 't mooie van straks, van zonnegoud en hemelblauw en boomengroen nu viel van hem weg en vergleed in z'n zenuwachtige schokken.... Er bleef nu niets meer van al het moois dat in zijn kleine wereld was — niets meer van 't teere geheim op morgens en avonden buiten — er bleef nu alleen maar 't jongetje dat z'n moeder had weggeduwd van haar hals en dat nu te huilen stond bij den boom uit medelijden met zich-zelve...."

Dat laatste vooral is heel goed en karakteristiek voor het ventje als overgevoelig.

De verdienste van dit boek is wel dat we bij het verder lezen niet dènken aan het knap volhouden van een karakter, aan zuivere psychologie: zoolang we lezen, lééft die jongen, is alles precies zooals het zijn moet. Dat verstoren van de plechtigheid in de synagoge, waar hij zelf de hoofdpersoon is, door het toewuiven van kushanden naar zijn moeder en als hij tot het besef komt van zijn „kinderachtigheid", dat wegvluchten, de kleine synagoge uit, door zijn vader met ruwe woorden teruggehaald — het is even gevoelig en zuiver als de teederheid, die hij later gaat voelen in Amsterdam voor de knappe, vriendelijke slagersvrouw, de vrouw van zijn ruwen, bruusken baas, wier sympathie hij voelt voor zijn zachtere natuur — en voor wie hij zich gaat schamen als hij dingen doet die hij voor haar verborgen houdt, wier minachting als zij wéét, hij hardstriemend op zich voelt neerkomen; zij niet achtend dat hijzelf, ongevraagd en ongewenscht zijn biecht heeft gedaan aan haar, het eenige mooie in zijn leelijke levenssfeer. Dat gesprek met haar, waarin hij berouwvol over het leelijke, tòch ook al het mooie van zijn ziel haar toonen wil en niet begrepen wordt — blz. 200—205 — is wel een der beste brokken, ook als dialoog.

Goudsmit is een hartstochtelijk bewogene, ook bij 't zien en doorzien van het Joodsche leven. Hij ziet het kritisch genoeg in alle vooroordeelen en in alle bekrompenheid, in alle gewinzucht en slaafschheid en verbruting door armoede, maar.... hij ziet het zooals deze Moos zijn moeder zag, ondanks alles, met groote piëteit en liefde. Evenals bij Van Campen is er een verteedering als hij over het familie-leven, als hij over de Joodsche feestdagen schrijft.

---

1) Ik spatieer.

Toch is er wel degelijk kracht in zijn meer objectieve kunst. Het wreede, harde leven in de vulgariteit van dien bepaalden kring — telkens voelen wij het als iets stugs, iets onverbiddelijks waartegen de wil van den eenling niets vermag. En zóó zet hij het dan ook voor ons.

Laat ik een brok van abattoir-beschrijving aanhalen.

„..... hij slenterde de slachtplaats op. Het voorplein over kwamen zij in de straatjes der runderslachterijen, rechts en links de open hokkenrissen met binnen elk paar deuren een beest in phase van slachtarbeid („bewerking" zal wel bedoeld zijn, v. N.). Voor de hokken, op de bloedbeklitte klinkerstoepjes, schuifelden en drentelden handelbabbelend en klappend, gijnlachend en schreeuwend naar de d'overzij met handen voor monden gekokerd, de slagers en kooplui in witte en gele jassen, met stokken in vetglibberende handen en tusschen glimbolle wangen knuswolkende sigaren. Knechten met bloote koppen en armen, de bovenlijven robust klimmend uit de verflarde broeken en bloedbespatte klompen, duwden in haastdriftig bewegen de bazen opzij, grijpend naar bakken langwerpig voor 't leggen der beestenkoppen of openklappend de deksels der vuilnisbakken die wachtten op de stoepjes naast de afgehaakte tipkarren. Snijders met blootgestroopte armen gewichtig rondstapten in langgele jassen — de gescheede galven in plaatsvragen vooruit, haastgedrongen door de wachtende slagers, die riepen twee- driemaal en weer om den sjouget (ritueelen slager). Beesten, àl weggehaald van de stallen of marktpaaltjes, stonden gebonden aan ringen in den muur, klagend beloeiend 't driftige moordwerk, en met koppen gebogen beknipperden goelijk de kleindiepe oogen de snelle bereiding der weikameraden, de lenden en ruggen verzetloos betast en geknepen en vergelijkend geschat door de handelende vleeschmenschen. Daarbinnen, in de doorloopende lichtgedempte gebouwen, gebeurde het rapratelende werk: het binnenhalen en aanringen, het neersmijten en koppenschikken, het snijden en uitpersen, het stroopen en oprijten en uitplonzen en hijschen, tot weer nieuwe lijven rengelend en stommelend en schriksnuivend neerbonsden naar 't nog ongereinigde vloerenglad, als 't vorige offer al dampend uithing — een zwaarbreede neerhang van schuimblank vleesch van de wijdgespannen rekking der inhaakte, rondknottige pootstompen tegen de opening der achterdeuren. Het was een geschuur van aan te zetten messen, een grijpen van pooten en koppen, een handig touwengerek, een bespringen der neergeslagen lichamen en rondklompen in breedgulpend bloed — en wen de koplooze dingen met losringde pooten die lagen ontveld tot de spanning der ruggen, dan reten de mespunten, beneê de zoekende hijgbezweete hoofden — en groeven de naaktharige menschenarmen in de trillende ingewanden der rookende lijven-diepten — telden de wijdgrijpende handen de zware trossen stil-

gezette levensklokken en plonsden ze, doelloos nu, neer in de wachtende vuilnisbakken."

Uit zulk een fragment is met vrij groote zekerheid op te maken wàt de heer Goudsmit in deze richting kàn — en wat nog boven zijn bereik ligt. Het is een beschrijving met zooveel mogelijk eigen, niet altijd gelukkig gevonden woorden, een beschrijving getuigend in elk geval van eigen zien en zelf-verwerken. Het objectieve wordt een enkele maal verstoord door gemoedelijkheidjes als die „weikameraden" en die „stilgezette levensklokken". Het is te veel een opsomming van details gebleven zonder genoeg harmonisch verband om een totaal-indruk te maken: daarvoor ontbreken ook atmosfeer en stemming, terwijl de plastiek niet krachtig genoeg is om van elk detail in 't bizonder een indruk te vestigen of een suggestie te wekken. Toch blijft het verdienstelijk om het eigene van het streven.

Dat eigene openbaart zich door 't heele boek — we voelen een individualiteit er achter — die zich nog sterker geopenbaard heeft in de novelle *Persoonlijkheid* [1]) en die we hopen dat zich steeds krachtiger en artistieker zal handhaven.

* * *

PHIL. MARENS, *Tusschenspel.* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

Heeft het proza van Samuel Goudsmit soms iets onbeholpens, getuigend van worstelen met de taal om er zijn taal van te maken, — Phil. Marens is technisch hem een heel eind vooruit. Hij schrijft knap, heel knap. Hij weet te zeggen — althans dien indruk geeft de lectuur — precies wat hij zeggen wil. En dat is geen kleinigheid. Toch geef ik aan 't onbeholpene van Goudsmit de voorkeur, omdat ik er meer àchter voel. Hij is daardoor interessanter.

Had Phil. Marens zooveel ziel gegeven aan zijn personen, vooral aan zijn hoofdpersoon Evert van Staalhof, als Goudsmit aan Moos, den slagersjongen, dan zou zijn boek iets aangrijpends geworden zijn. Nu bereikt hij met een voor 't uiterlijk veel meer bewogen geschiedenis toch niet zooveel.

Evert van Staalhof is een Delftsch student die een verhouding heeft met een Haagsch koristje. Hij houdt er heel wat mooie, anti-conventioneele theorieën op na, die door zijn familieleden niet gehuldigd worden, zoodat zijn moeder, een te Arnhem wonende weduwe, die liaison van haar zoon een bedenkelijke zaak vindt.

Natuurlijk kan Evert dat niet toegeven en de botsing is er. Een gesprek

1) Mei-aflevering van dit tijdschrift.

met mama loopt op niets uit. Evert zet door, gaat naar Den Haag terug, geeft nu zijn studie er maar aan, zal te Amsterdam met zijn Suzy gaan wonen; hij heeft er een betrekking gekregen op een kantoor.

Maar zooals vanzelf spreekt — zijn salaris is laag en .... het wordt tobben om er te komen: een getob van alle dag met allerlei materieele zorgen en zorgjes waar Evert tot nog toe geen begrip van had. Toch geven zij niet gauw den moed op, steunen elkaar, verkoopen het niet hoog-noodige en scharrelen zoo een tijd voort, hij meer en meer het land krijgend aan zijn nare kantoor-betrekking, en zij sukkelig wordend, zich ziek voelend, maar zich voor hem goed houdend.

Tot zij eindelijk, als eenige uitkomst, besluit naar Brussel te gaan logeeren, bij een tante van haar, om hem in staat te stellen, alleen zijnde, hun schulden langzaam af te doen.

Dat is de dood der idylle, die aan alle zijden bekneld geraakt is in een onbarmhartige werkelijkheid!

Evert staat alleen in Amsterdam en voelt de eenzaamheid geducht. Suze te moeten missen is hem ondragelijk, drijft hem de deur uit. Hij ontmoet oude kennissen en zoekt hun gezelschap, meer dan zijn beurs hem veroorlooft, leent geld, gaat uit, komt laat thuis en onder die nieuwe indrukken en die veranderde levenswijze begint hij Suzy minder te missen — allengs te vergeten .... Berichten van haar bleven uit — tot op een morgen een telegram hem meldde dat haar toestand hopeloos was.

Zijn horloge moest hij naar de Bank van Leening brengen om reisgeld te hebben, te Brussel komende vindt hij Suze dood.

Er is in deze feiten op zichzelve zooveel zich als opdringende tragiek, dat we ons verbazen over den weinig diepen indruk dien het verhaal er van nalaat. En dit kan nergens anders aan liggen dan aan de oppervlakkige psychologische behandeling. 't Is alles te ondiep. Al dadelijk de botsing van Evert met zijne moeder had het gevolg moeten zijn van een liefde, die we als zeer innig kenden. Nu is alles te moedwillig — ook de verhouding tusschen moeder en zoon te slap behandeld.

Wat zou een ingrijpend psycholoog het pijnlijke van dat moeilijke leven te Amsterdam tot iets wreeds, iets schrijnends gemaakt hebben en de innerlijke strijd van Evert en Suzy hem een dankbare stof geweest zijn.

Nu voelen we alleen wat het bij diepere behandeling had kùnnen worden; de heer Marens vertelt ons wat uitvoerig zijn gegevens, maar grootendeels blijft het daarbij. En te meer jammer is dat, omdat hij als schrijver blijk geeft van een gemakkelijkheid, een entrain, zooals we maar zelden bij beginners aantreffen.

In dàt opzicht moet hem ten volle recht gedaan worden, want dàt is de verdienste van zijn verhaal.

Een fragment als overtuigingsstuk. Evert, nog student, is uit Den Haag naar Delft gekomen, zit laat op zijn ongezellige kamer in 't donker, raakt onder den indruk van de stilte in huis en op de straat.

„Hij keek naar buiten. Er wàs een vreemde stilte in de stad; 't was donker en langs 't water flikkerden lantaarns. Als hij zich 'n beetje voorover boog kon hij nog net 't poortje van de Oude Kerk zien; schuin aan den overkant; 't was 'n donker gat dat dóór zou kunnen loopen in 'n oneindige vochtige gang waar geen licht in door kon dringen; alsof 't niet dadelijk aan den anderen kant weer uitkwam in de straat; hij zag 'n stuk van 't gewelfde bruggetje met wit-ijzeren hek en donker daaronder 't water met goudglansjes waar 't golfde. En làng bleef hij staren naar 't donkere gat van 't poortje; van uit zijn kamer gezien stonden de dingen daaromheen in vreemd perspectief, alsof 't niet zoo zijn kon, alsof 't 'n teekeningetje was van iemand die dat maar zoo schuin en vreemd bij elkaar had gezet om excentriek te zijn of om te doen alsof die dingen, of dat bruggetje en dat houten schuttinkje leefden, of ze zich verwogen of misschien wel om 't te doen voorkomen alsof dat alles aan 't verzakken is, langzaam aan wegzakte in hoogen ouderdom. Was dat alles nou weer niet héél dwaas, zag je geen zonderlinge dingen 's avonds laat in de verlaten straten van 't oud stadje dat slaapt? Nou moest er eens in die donkere holte iets wits gaan schemeren, onbestemd moest 't éven blijven zweven in 't zwart, totdat er 'n witte gedaante langzaam kwam schrijden aan den grachtkant; met de armen gespreid teruggaan dan weer in 't donkere, plotseling onbeweeglijk staan op 't bruggetje en turen, túren in de grondflikkeringen van 't water beneden; maar weg was 't dan weer en sneller kwam 't terug uit 't duister van de poortholte; met wijdgespreide armen schreed het naar den walkant, hief 't gelaat naar boven — 't wàs geen gelaat, 't waren geen gelaatsomtrekken, 't was 'n blik, die hij kende. Stijf zat hij te kijken met z'n elleboog op de vensterbank — toen gleed 't langzaam naar beneden in 't donkere gegolf van 't water, éerst nog danste er iets wits en 't was weg. Vreemd-scheef stonden toen de dingen die schenen te leunen op elkaar om het donkere gat van 't poortje."

Stel tegenover dit fantastische de knappe beschrijving van de kroegjool een paar bladzijden verder en de conclusie zal luiden: wie zoo iets kan, kan méér.

De heer Marens levere spoedig het bewijs dat de conclusie juist is. Hij verzuimde dat bewijs te leveren in *Tusschenspel.*

* * *

FRANS HULLEMAN. *Stadsmenschen.* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

Hulleman is humorist.

In zijn eerste boekje novellen kwam dat dadelijk en duidelijk voor den dag in *Een Sollicitatie* en vooral in *De Hengelaars*, de vertelling van den student die uit visschen gaat met het zoontje van zijn hospita. Onze lezers behoef ik maar te herinneren aan *Oud-Heertje*,[1]) de novelle zoo vol van leuken humor en aan het fragment van *Stadsmenschen*, vroeger hier gepubliceerd, dat eindigde met het erin-loopen van Anton Verploeg als hij op 't kantoor een hoog woord heeft over *Cyrano de Bergerac*, dat hij nooit zag of las!

In dit werk is Anton Verploeg de hoofdpersoon, een Amsterdamsche jongen van burgerouders die, op een effecten-kantoor geplaatst, voor eigen rekening gaat „gokken".

Eerst gaat het goed — hij wint achtereenvolgens zelfs een kapitaaltje van dertien duizend gulden.... maar dan keert de kans. Hij moet suppleeren — suppleeren — kan eindelijk niet meer — is eenige duizenden schuldig — en verdrinkt zich.

Een treurig-gewone geschiedenis dus. 't Is of de heer Hulleman ons van haar beteekenis voor de rubriek Gemengde Berichten heeft willen overtuigen door deze mededeeling aan het slot: „Eenige dagen later kwam in de dagbladen het nieuwsbericht voor, dat in het Spaarne drijvende was gevonden het lijk van een jongen man, die later bleek te zijn A. V., (den?) bediende van een effectenkantoor, onlangs spoorloos verdwenen."

Deze slotzin is wel niet het beste van het boek, dat treft door de zekerheid waarmee de stof verwerkt is. Hulleman heeft de gaaf van vertellen. Hij vermoeit niet met lange beschrijvingen, doet niet „mooi" met allerlei gezochtheden, — zoo vlakweg verhaalt hij van 't ons alle welbekende leven, dat tòch door zijn vertel-wijze weer als iets nieuws wordt.

Zoo in dit boek al dadelijk het 's middags thuis komen van papa Verploeg, vol zorg over Anton, die 's nachts uit was gebleven; de begroeting van zijn vrouw die hem een geruststellend telegram laat zien; hun onderhoud: beiden vol bezorgdheid en liefde voor hun oudste, zij trachtend te verzachten zijn dreigende uitspraken — 't is alles sober en overtuigend. Maar... de ernst is niet zoo grauw of Hulleman brengt er een lichtje in. De jongste zoon, Dolf, een echte schoolbengel, wordt de kamer uitgestuurd, als z'n ouders samen willen praten, moet maar naar Willem gaan, bóven. Dit geeft aanleiding tot het volgend intermezzo:

„Dolf, fluitend, ging naar boven, naar het kamertje van zijn wat oudere broêr, die hoogste-klas-leerling van de handelsschool was.

1) Januari-aflevering 1905.

— Wat kom je hier doen? vroeg die.
— Ik moet hier wééze, beweerde Dolf.
— Zoo, wie zègt dat?
— Pa, als je 't nou weten wil. Pá zègt 't.
— Waarvoor is dat? Bê je weggestuurd?
— Och jô, wat zanik je, ze hebben 't over Anton. Wat zal-i op z'n falie krijgen as-i thuis komt. Je hadt moeten zien, zeg, hoe pa dat telegram-je-weet-wel in mekaar kneep. Hij zegt dat-i bij Eduard heeft geslapen. Geloof jij dat? Ik geloof t'er geen steek van. Zeg, geef me 'n sigaretje van je.
— 't Is me laatste.
— Dat lieg je, je heb je zakke vol.
— Nou voel dan maar, waarachtig 't is me laatste. We gaan immers zoo ete.
— Dan steek ik 'm na den ete op, hè wat bê-jij altijd gierig, hou ze voor mijn part, vraag ik aan Anton één.
— Maar keek pa niet vreemd op, dat-i nu nog niet thuis was? vroeg Willem.
Dolf zweeg, maar floot.
— Nou, mot je 'n sigaret, ja of nee? vroeg Willem.
— Nee.
— Donder dan maar op, wat doe je hier eigenlijk.
— Vraag dat an pa, antwoordde Dolf correct.

Zoo wordt het uitteraard treurige verhaal, met den zelfmoord aan 't slot, telkens verhelderd, is door het contrast de ernst nog ernstiger. En — dit is een hoofdzaak — de humor van Hulleman is volstrekt niet gewild, is eenvoudig het gevolg van zijn veelzijdige observatie. Van onze jonge schrijvers zien velen maar één zij van het leven, den zwarten of grijzen kant. En daardoor wordt veel van hun werk zoo zwaar eentonig. Hulleman ziet de realiteit ook van andere kanten en weet die verschillende vizie's gelukkig te doen samenwerken. We voelen en zien aldoor goed waargenomen léven, in afwisseling van stemming, soms in zeer gemengde stemming. Hoe sober komisch is de figuur van den student De Winter in zijn gesprekken met Anton en nog 'n vriend, en hoe suggestief wordt het als juist deze schijnbaar-onverschillige meneer „eigen-gok" — gelijk hij Anton noemt — waarschuwt.

Onze belangstelling die eerst nog verdeeld wordt over verschillende exemplaren van de soort Stadsmenschen — goed dat avond-bezoek bij 't echtpaar De Lange, eindigend met ruzie! — trekt zich meer en meer samen, blijft eindelijk uitsluitend bij Anton in zijn al grootere angsten en benauwenis. De laatste bladzijden zijn eenenal wreedaardig-pijnlijke zielestrijd. En met een teekenend detail weet Hulleman het toppunt van ziels-ellende

te doen voelen als hij den jongen op den Dam een rijtuigje laat nemen en dan tot het besef komen dat hij niet eens meer het huisnummer van zijn ouders weet!....

In het nuchterst-eenvoudige ligt soms de hoogste tragiek!

* * *

Dr. J. ALEIDA NIJLAND, *Jacques Perk (Mathilde-Iris). Een Studie.* Amsterdam, L. J. Veen.

Er wordt door jonge, artistiek-voelende menschen wel eens gesmaald op eruditie. Wat heeft men daar nu aan bij het beoordeelen van kùnst? Daar is geleerdheid niet bij noodig, integendeel. Hoe onbevangener men kunst op zich doet inwerken, hoe zuiverder de indruk.

Natuurlijk is dat laatste tot op zekere hoogte waar. Kunst is in hoofdzaak gevoelswerk en in hoofdzaak dient dus de spontane terugwerking van het gevoel te beslissen.

Maar.... er is kunst die heel wat meer kan wekken dan spontane emotie. Waarin een kern aanwezig is, die voor de oppervlakkige genieters en bewonderaars verborgen blijft. Zulke kunst wil gekènd worden. En tot die kennis kan meewerken het vergelijken met gelijksoortige kunst van anderen; ook van andere volken en andere eeuwen. Maar om te kunnen vergelijken dient men van het bestaan dier gelijksoortige kunst op de hoogte te zijn, het verband tusschen voortbrengselen van verschillende eeuwen te beseffen.

Voor dat alles is noodig.... studie, het verwerven van geleerdheid. De hooghartig als overbodig, ja soms als anti-artistiek gesmade eruditie bewijst wel eens gewichtige diensten.

Dr. J. Aleida Nijland heeft groote bewondering voor Jacques Perk en wil haar leerlingen die bewondering doen deelen. Doch dat niet alleen.

Daarvoor kon immers volstaan het samen lezen en zich vergasten aan den schoonen klank der sonnetten.

't Is haar niet voldoende.

Zij heeft in den ganschen cyclus een verband gevoeld, eene eenheid, en zij wil die ook aan haar leerlingen openbaren. Ja, tot mijn genoegen spreekt ze zelfs van b e g r ij p e n.

„.... Al ben ik er van overtuigd, dat dieper studie van dit onderwerp mogelik is, vooralsnog voldoet de herdruk van het Gidsartikel in deze vorm aan mijn doel: Perk's Mathilde in zijn *geheel* beter te doen begrijpen. Ik weet bij ervaring, dat over het algemeen de Mathilde niet begrepen wordt en men de sonnetten meest los en op zichzelf leest, daardoor niet begrijpt; het verband is dan ook zonder voorlichting niet zoo gemakkelijk door de gewone lezer te vinden."

Men ziet het: aan het begrip wordt door Dr. Nijland een behoorlijk aandeel gegeven in kunstwaardeering, waar het er op aankomt meer dan een oppervlakkigen indruk te ontvangen van een kunst-gehéél.

Zij spoort nu op: de wijsgeerige gedachte in den sonnetten-cyclus, brengt die terug tot Plato's Eros-idee en volgt dan den gang dier idee door de literatuur, behandelt Dante, den sluiter der middeleeuwen, Petrarca den ontsluiter van een nieuwen tijd: de een met zijn Beatrice, de ander met zijn Laura. Van hen die met de troubadours de vrouw verheerlijken tot ze een ideaal vertegenwoordigde, komt zij op Shelley, die ook in Eros de band vindt tusschen „Ideal Beauty" het hoogste schoon, en wat op aarde stoffelijk schoon is.

Van Perk zegt zij dan: „Ruim 20 jaar oud, op de leeftijd, toen Shelley nog maar een eerste uitvoerig gedicht schreef, heeft Jacques Perk zijn ernstige, mooie levensbeschouwing doordacht en in zijn Mathilde-sonettenkrans uitgesproken. Dat doorwrochte denken is: Eros openbaart de dichter door wonder zieleleven een hoger dan stoffelik zijn. Door Eros voelt hij zich uitgaande van een stoffelik Schoon tot dat Hogere ingewijd. Zodra zijn ziel zich dat hogere Zijn is bewust geworden, streeft zij met alle kracht daarheen, verloochenend wat zij eerst aanbad, zoekt de weg, eigen smart niet schuwend, door een helle- tot een hemelvaart, altijd hoger, tot zij het hoogste Zijn in Natuurs harmonie als eeuwige Schoonheid vinden zal, en zich door de evolutie van zijn denken en voelen als kunstenaar voelt gerijpt, kunstenaar, die in klaarder bewustzijn van het Hogere, Schoonheid zien zal, Schoonheid zien moet in alles wat is."

Dat aan te toonen door een nauwkeurige beschouwing en doorvoeling van zijn sonnettten is het hoofddoel van de zeer interessante studie, waarnog eenige bewonderende bladzijden over *Iris* zijn toegevoegd.

W. G. v. N.

SONNETTEN

DOOR

LOUIS COUPERUS.

I.

Stemmen.

O bries-doorbruischte bosschen, waar de sater
Mij opwaarts lokt langs groene heuvelhelling!
Morgen aan morgen luist'r ik naar vertelling
Van nooit moê loov'r en sproke van klaar water!

Door groene golven grooter varens waadt er
Mijn voet, of klimt langs de ijle wijngaarddelling...
Zie, de vallei verzinkt tusschen de zwelling
Der berge' en wèg ruischt dieper 't brongeklater...

O, dierbre stemmen, laat bij 't hooger stijgen
Ik beter steeds uw blijde taal begrijpen!
Ik ben een leerling, die wil luistre' en zwijgen

Tot zèlve hij de tooverfluit kan pijpen,
Voor welke zijn melancolieën wijken:
Léert mij de verre Vreugde eéns te bereiken!

II.

Betooverde Woudnacht.

Hier bruischelt 't woud, waar mij mijn zwarte hit bracht,
En boschdemonen schril en schaatrend snerpen!....
'k Hoor hun bokshoeven 't gruizel rotssteen knerpen
Wijl bolle maan langs stammen spokewit lacht...!

Dáar de kapel van San Marcell', en 'k bid zacht,
Want booze feeën spinne' er langs de scherpe
Distlen uit dauw geweven wondersjerpen,
En willen mij verstrikken diep in midnacht.

Zij dwingen soms den heilige en zij sleuren
Hem meê in dolle ronde: bloote lijven
Verleiden hem uit sluiers, die zij scheuren....

Daagraad en Zon, verdrijft de witte wijven!
En wekt den Faun, dat vliede 't spookgebeeste
Der duistere eeuw voor blij antieke geesten!

III.

Midzomerzon.

Heraut des Lichts, ontvouw uw rozevanen!
De god der dagen schiet zijn eersten glans
Wijd stralende uit der Appenijnen trans,
Zegent met nieuwe glorie zoet Toskane,

En sleept zijn breede gouden mantelbanen
't Kastanje-bosschig amfitheater langs,
Trap tredende na trap des heuvelkrans',
Om achter 't wazig Westen weg te tanen!

Hymnen heeft hem de Daagraad toegeschetterd;
Zwijgende bidt de Middag aan, die wordt
Onder zijn zwaren zegen neêrgepletterd.

Maar de Avond zendt hem zwoele en amethysten
Geurdampe' en nauwlijks windbewogen misten
Van wierook na — in danking neèrgestort!

BAGNI DI LUCCA, Aug. IX.

HERINNERINGEN

DOOR

ADA GERLO.

't Was in 't eerste jaar van m'n studententijd, dat ik den honger leerde kennen. Uit de eenvoudig-degelijke leefwijze bij m'n ouders, was ik opeens overgeplaatst in het vrije, volle leven, het leven op kamers, tusschen menschen, jong als ik — en de verandering overstelpte me eerst. Maar spoedig kreeg ik plezier in m'n vrijheid: ik hield van m'n werk, ik hield van m'n kamer, ik voelde me jong en sterk, vol lust al die oude, waardige grachtjes af te dansen en te zeggen: „Ja, jullie hebben al zooveel meegemaakt, jullie zijn wel zoo eerbiedwaardig door je ouderdom.... maar dat kan me allemaal niets schelen; nú leef ik, nú ben ik alles." Ik leerde veel menschen kennen, en spoedig kwamen we avond aan avond op de eene of andere kamer bijeen, praatten over diepzinnige dingen, lachten en spotten en waren uigelaten, lazen elkaar ons werk voor, en lieten ons gaan op onze emootsies.

Ik maakte opgang, en er vormde zich 'n kringetje vaste volgelingen om me heen. In m'n vertrouwelijke kamer, die, van week tot week, meer m'n eigen werd, zaten we vaak bij een tot laat in den nacht, genietend van de harmonie, die tusschen ons leefde, van het dadelijk begrijpen van elkaars ideeën — meenend, dat heel ons leven die goede verhouding duren moest.

Een was er onder hen, die stiller en meer teruggetrokken was dan de anderen. Hij sprak zelden, vleide me nooit, en daardoor had 'n woord van hem voor mij meer waarde, dan de lange lofredenen van de rest. Daar hij ook nooit me iets vertrouwelijks van z'n leven vertelde, noch in 'n gesprek 'n hartelijker toon zocht, meende ik soms, dat hij weinig sympathie voor me voelde. Dat hinderde

me, omdat ik eigenlijk aan hem 't meest verwant was, en bovendien, daar hij zwak was en bleek, m'n vrouwelijke teederheid naar hem uitging, zonder door 'n daad zich te durven toonen.

Tot m'n verwondering echter bleef hij steeds bij me komen, ook toen 't nieuwtje er al lang af was, en dit stille blijk van genegenheid deed me zóó goed, dat, telkens, wanneer hij, na 'n paar dagen afwezigheid, m'n kamer weer binnentrad, er 'n duizeligmakende vreugd in me opwelde, en ik even zacht lachen moest.

Eens bleef hij een week achtereen weg: we zaten avond aan avond bijeen, en spraken diep en levendig, maar ik miste den zwijgenden kop, en vóór alles de zachte, zwakke stem, die de drukke discussiën vaak opeens tot 'n einde bracht. De beweringen leken me nu soms leeg, en ik voelde me moe en onvoldaan. Ik had de anderen gevraagd, waar hij was, maar niemand wist 't precies. Hij was met geen enkele bizonder intiem: ze praatten van studeeren, examen, zorgen.... ze lachten, dat ieder wel's een poosje obscuur was; maar 'n bevredigend antwoord kreeg ik niet.

Soms vergat ik hem 'n heelen dag, maar zoo vaak ik aan hem dacht, voelde ik me ongerust, maakte plannen naar hem toe te gaan; doch 'n verlegenheid weerhield me, tot twee lange weken verloopen waren. Toen ging ik eindelijk, 'n zonnigen ochtend, naar z'n kamer.

Ik weet van die maanden alles nog wonderlijk precies: ik herinner me de blouze, die ik dien morgen droeg, ik zie nog de appelvrouw, die, met 'n fel-rooden doek om, en de grove handen tegen de deurposten, me den toegang tot het huis versperde, en met 'n dommen lach opzij ging; ik zou den looper op den trap, en z'n kaartje — vooral z'n kaartje op de deur, met de punaize er nijdig doorheen, kunnen uitteekenen.

Hem vond ik, bleeker nog dan gewoonlijk, tusschen stapels boeken op den grond. De kamer was kaal, ongenoeglijk en donker. Ik wist, dat hij kort geleden verhuisd was — vroeger woonde hij in 'n mooier buurt — en meende, dat hij wellicht nog bezig was, zich in te richten.

Maar er was iets in z'n houding, waarom ik veel liever zou zijn weggegaan. Ik drukte echter m'n handen in elkaar, en zei: „Je bent twee maanden lang vaak als 'n huisvriend bij me gekomen en zonder dat er, voor zoo ver ik weet, iets tusschen ons gebeurd is, plotseling weggebleven. Ik kom je de reden van die vreemde handelwijze vragen."

Ik hoopte, dat, door dezen koelen, trotschen toon en door m'n volkomen negeeren van de smartelijke zorg, die zich in z'n gezicht groefde, hij zich verongelijkt voelen zou en in verbittering om m'n miskenning, zich tot openheid zou laten brengen. Maar hij antwoordde op denzelfden toon, mijn trots met nóg koeler fierheid beheerschend: „Het is heel vriendelijk van je, nog belangstelling voor me te voelen na m'n ongemotiveerd wegblijven. Tot m'n spijt kan ik me niet verontschuldigen. Er was geen andere reden voor, dan dat ik geen verlangen had je te zien."

Z'n woorden gaven me 'n aangename pijn; ik had 't gevoel, dat ik er door in zijn leed werd ingevoerd, en er minder 'n indringster op deze plaats door werd. Omdat hij me geen stoel aanbood, ging ik tegenover hem op den grond zitten, overkeek de boekenstapels en zei rustig: „Dit is inderdaad 'n volkomen afdoende reden.... Maar misschien zal m'n komst nu u toch niet onaangenaam zijn, omdat 'k u wellicht helpen kan, die boeken in de kast te ruimen.... Het is hier nog heelemaal niet heimisch."

Ik nam 'n stapeltje in m'n armen en begon ze te bekijken: er waren kostbare, oud-perkamenten bandjes bij, veel klassieken, philosophen en plaatwerken.

„Dank u," antwoordde hij, dadelijk ook het tutoyeeren, dat ik hem met zooveel moeite geleerd had, latende varen. „De boeken moeten niet opgeruimd worden."

„O, zit u bij voorkeur er midden in? Blijft de kamer zoo?"

„Neen, ze worden morgen weggehaald om verkocht te worden." Hij stond op, en keek me uittartend aan: hij hield z'n hoofd trotsch achterover, alsof hij zooeven de fierste daad van z'n leven had verricht; z'n koele oogen bedwongen elken trek van medelijden op m'n gezicht.

„Zoo," zei ik dus, alsof ik 't heel gewoon vond, „je hebt er hier zeker geen plaats voor.... 't is zoo'n massa."

„Neen; ik heb geld noodig."

„Hé, ga je ze dáárom verkoopen? Dat lijkt me niet erg practisch. Als 't veel moet zijn, krijg je het toch niet.... voor boeken, en als 't weinig is, kun je 't toch wel op 'n andere manier krijgen."

„'t Is twee honderd gulden." Ik hoorde in z'n stem, hoe deze som al weken in z'n hoofd stond gebrand, hoe z'n heele denken dat twee honderd.... tweemaal honderd had gepeild en doorleden,

tot alle andere getallen voor hem slechts in verhouding tot die twee honderd waarde hadden gekregen.

„Hm," zei ik. „Dat's niet veel. Dat zul je zeker wel voor deze boeken krijgen. Ze zijn vast het vijf dubbele waard.... Maar vin-je 't eigenlijk niet zonde voor 'n zoo klein sommetje zoo'n schat te offeren? Vooral als er honderd andere manieren zijn...."

„Ik merk wel, dat u nooit geldgebrek hebt gehad," zei hij kort. „Ik zou 't voor 'n paar maanden ook zoo hebben ingezien."

„Dat heeft er niets mee te maken," praatte ik. „U kunt toch makkelijk geld verdienen met schrijven, of vertalen of...."

„Van 't oogenblik af, dat 't moest, heb ik niet meer kúnnen schrijven; ik kán me hierin niet dwingen. Ik zou handenarbeid willen doen, straatvegen of sjouwen...."

Ik keek naar de magere blankheid van z'n handen: van den eersten dag af, had ik gezien, dat ze wonderlijk veel op de mijne geleken, en wanneer we elkaar begroetten, sloten ze in elkaar als 'n deksel in 'n doos.

„Ik geloof niet, dat je daar heel geschikt voor bent," zei ik.

„Nee, ik ben nergens geschikt voor in déze wereld."

„Waarom leen je het niet van één van je vrienden?" Ik vroeg 't terloops, en hield m'n hoofd er bij van hem afgewend.

„Natuurlijk is er niemand, die iets van m'n moeilijkheden weet. Ik woon hier zóó in 'n uithoek, dat niemand me opzoeken komt: ik vertoon me zelden op straat, en dan is er nooit iets aan me te zien.... Je begrijpt toch.... jíj begrijpt toch, hoop ik...."

„Och, nee, ja," zei ik weifelend. Ik doorvoelde tegelijkertijd, wat z'n trots lijden zou, door 'n gave — wat z'n liefde leed, bij het scheiden van deze boeken, die hij met zooveel zorg bijeen had verzameld, waarmee hij zoo zeer had geleefd. En, onzeker welke pijn het wreedste was, voelde ik hier boven uit mijn droefheid stijgen, dat ik geen weg wist om hem beide te sparen.

„Nu adieu, het beste," zei ik kortaf; en tot m'n vreugde zag ik teleurstelling in z'n oogen: hij had iets van mij verwacht.

„Adieu," antwoordde hij, en keek me stil-droef aan: ik voelde m'n wil ópstaan in me, als 'n sterk beest, dat lang geslapen heeft en nu wakker wordt, en z'n manen schudt en geen weg weet met z'n in-rust-gesterkte kracht.

„Kom me's vertellen, hoe 't met de verkooperij is afgeloopen," zei 'k nog, bijna wreed. Maar zoodra ik buiten was, voelde ik

m'n gezicht kalm-strak worden, en in zware, groote stappen m'n vast besluit toonend, ging ik recht door naar m'n kamer, liet m'n gordijnen neer, sloot m'n deur af, ging in 'n hoek op den grond zitten met m'n hoofd in m'n armen, en gaf me aan nadenken. Er móest 'n weg te vinden zijn, waarop ik hem, zonder dat hij 't wist, kon helpen: het geld van m'n kamerhuur, die eerst over twee maanden betaald behoefde te worden, plus 'n deel van m'n maandgeld, was genoeg om hem uit z'n moeilijkheden te redden, maar zonder bescherming van 'n tusschenpersoon waagde ik 't niet het hem aan te bieden. Ik dacht er over, aan 'n uitgever te schrijven en te vragen meneer zoo en zoo f 200 aan te bieden voor 'n te schrijven roman, of te bewerken vertaling.... maar om 'n vreemden man over te halen zich tot 'n zoo eigenaardige comedie te leenen, zou 'k hem volkomen van de situatie op de hoogte moeten brengen, wat me zeer pijnlijk toescheen.... bovendien was er maar één dag tijd.... uitgevers zijn sekuur, willen bindende contracten: het was onmogelijk.

'n Tweede plan was, me tot een van m'n vrienden te wenden, met verzoek hem 't geld op 'n kiesche manier op te dringen: ik was er zeker van, dat hij aan anderen wel eens iets geleend moest hebben; de vriend zou kunnen voorgeven, dat 't restitutie was.... dat hij 't was vergeten, dat 't al van zoo lang geleden dagteekende, en híj zou 't zonder vernedering kunnen aannemen.

Ik ging na in m'n gedachten al m'n vaste bezoekers om uit te kiezen, wie de geschikste was, voor deze zeer delicate opdracht, maar den een na den ander zag ik dadelijk in m'n verbeelding torens van kleine, banale, onbescheiden gedachtetjes en vermoedens optrekken.... ik zag ze hém met 'n soort medelijden aanzien; ik háátte hun medelijden. Niemand mocht dit weten dan ik.

Ik werd ongeduldig, dat ik geen middel vinden kon om m'n plan uit te voeren. Ik trok m'n gordijnen weer op, begon heen en weer te loopen, en ergerde me aan mezelf, omdat ik den tijd voorbij gaan liet, en te dom en te grof was, om 'n manier te bedenken, waarop ik hem 't geld zenden kon, zonder hem te kwetsen.

Ik bedacht het eenvoudig in 'n couvertje te doen, en zóó door een jongetje te laten brengen. Maar natuurlijk zou hij begrijpen, dat 't van mij kwam, en omdat hij niet wist, van hoeveel weifelen en strijd dat couvertje zonder 'n woord er bij de uitslag was, zou

hij wellicht denken, dat ik eerst genoeglijk had koffiegedronken, en toen, goedmoedig-hartelijk bij mezelf gezegd: „kom, ik zal dien jongen maar's helpen. Hij zal er me wel heel dankbaar voor zijn: ik sluit 't eenvoudig in 'n envelopje, of ik 't niets vind; dat verhoogt de waarde," — en hij zou in weerlooze woede m'n grove gevoeligheid vervloeken....

De eenige manier om 't aannemen hem eenigszins makkelijk te maken, zou zijn, wanneer ik me voor 'n familielid van hem uitgaf: ik wist echter niet het minste van z'n omstàndigheden. Op z'n schoorsteen had ik 't portret van 'n mooie, lieve vrouw zien staan, die ik voor z'n moeder hield, want in haar oogen lag 't zelfde berustende heimwee, en ik meende ook de lijn van het voorhoofd en den neus te herkennen. Maar hij had me nooit over z'n huiselijk leven gesproken, zoodat ik zelfs niet wist, uit welke stad hij kwam. Wáárom deze som geld hem opeens zoo noodzakelijk was; waarom hij zich niet tot z'n vader om hulp wendde.... ik wíst het niet en ik wílde het niet weten. Ik betreurde slechts, dat ik 't niet wagen durfde hem 't geld onder den naam van 'n broer of oom te zenden, omdat ik niet wist, of deze bestonden.

De middag gleed onhoorbaar langs, en ik vond geen plan, dat me bevredigde. Ik huilde van woede, omdat 't geld in m'n la lag, en hij toch z'n prachtige boeken zou verkoopen en er verdriet over hebben, alleen, omdat ik zoo stomp was.

De juffrouw kwam dekken en stak het licht aan: ik wist, dat, als 'k nog lang weifelde het te laat zijn zou, en ik me het eeuwig zou verwijten. Zonder het eten aan te raken, zette ik toen besloten alle borden en schalen op den grond, en legde slechts 'n klein velletje postpapier op 't groote witte tafellaken. Ik sprong eenige malen over schotels en deksels de kamer door, en schreef toen staande, ineens achter elkaar:

„Ik leen je hierbij de twee honderd gulden, die je anders voor je boeken gekregen zoudt hebben, omdat ik aan 't geld niets heb, en 't me niet schelen kan, of 't van 't jaar in m'n la ligt of niet, maar 't me vreeselijk zou spijten, als je al die mooie boeken ging verkoopen, omdat 'k ze zoo graag eens van je zou leenen. Ik hoop, dat je dit zult willen doen. Als je weigert, wil ik je liever niet meer zien."

Ik sloot 't couvert zonder 't over te lezen, belde om 't dadelijk weg te laten brengen, en ging toen op de tafel zitten wachten,

wat er gebeuren zou. Zoodra 't briefje weg was, wist ik honderd andere, die eenvoudiger, hartelijker en meer doeltreffend zouden zijn geweest. Zin na zin, verleidelijk-luchtig, eerlijk-overtuigend, schuchter-fijngevoelig wond zich af in m'n hoofd; ik voelde, dat ieder woord, dat ik had neergezet 'n misslag was geweest; ik voelde, dat hij me minachten moest, dat ik zoo schrijven kon. Ik wiegde me heen en weer, als in pijn, en was overtuigd, dat 't beter was geweest hem 't geld zonder iets er bij te zenden, dan zóó'n briefje.... Ik kwam me zoo diep verwerpelijk voor, dat ik niet eens wilde schreien.

Na 'n uur werd er gebeld: ik wist, dat hij 't was. Ik meende op dat oogenblik, dat 't véél dragelijker voor hem zou geweest zijn z'n boeken te missen, dan mij iets schuldig te zijn, en in schaamte over 't verdriet, dat 'k hem had gedaan, door z'n trots niet meer te ontzien, sloeg ik m'n handen voor m'n oogen, en bleef ineengedoken zitten.

Hij kwam binnen, vlug en stil als altijd. Hij liep zacht op me toe, trok m'n handen weg, en hield ze in de zijne: nu waren ze allebei veilig geborgen; hij drukte ze, hevig, alsof hij zich bedwingen wilde. Ik keek langzaam naar hem op; z'n oogen flikkerden, en ik zag, dat hij trachtte te spreken. Maar op z'n gezicht streed de haat zoo fel met de dankbaarheid, en ik voelde zoozeer, hoe 'n verwensching hem eerder van de lippen zou komen dan lof, dat ik bang werd, en smeekend vroeg:

„Doe het niet, doe het niet; toe, voel er niets van.... neem het gewoon aan als 'n feit.... denk er niet meer aan."

„Het is zoo verschrikkelijk," zei hij fluisterend, „je weet niet, hoe verschrikkelijk het is."

Het snijdende van z'n verwijt wondde me.

„Zou je me morgen de Divina Comedia willen brengen? Ik verlang al zoo lang die te lezen," vroeg ik zacht. Toen liet de knelling om m'n handen los, en hield hij ze nog maar even losjes omvat.

„Dank," zei hij met 'n vreemden glimlach.

Ik sprong nu op en begon thee te zetten: al m'n benauwing en zorg waren opeens weg. Ik praatte druk en veel, over allerlei gewone dingen, en hij verloor ook spoedig z'n te starren ernst. Als gewoonlijk kwamen na 'n poosje ook eenige anderen oploopen en de avond verging onder opgewonden gesprekken, met zingen en lachen en lezen en stellingen verdedigen.

'n Paar dagen later bracht hij me Dante en het schema van 'n studie over Oud-Noorsche sagen.

„Nu heb ik al m'n werkkracht weer terug, nu kan ik, wat ik wil," zei hij gelukkig.

Hij bleef nu geregeld bij me komen als vroeger, en zonder groote emootsies leefden we weer zorgeloos voort. Alleen begon ik aan 't eind der maand te bemerken, dat m'n geld opraakte; ik vond het 'n grappige ontdekking, en maakte er me niet bezorgd over. Ik liet me door iedereen ten eten vragen, liet, tegen m'n gewoonte, de dingen, die ik kocht, opschrijven, en trok, toen ik niets meer over had, nog 'n week vóor officieel de kerstvacantie begon, weg, om bij m'n familie m'n beurs weer te voorzien.

. . . .

Het was al ver in Januari, toen ik terugkwam, en 'k had 't gevoel het leven van vroeger geheel te zijn verleerd. Ik voelde me vreemde in m'n kamer, vreemde tegenover m'n vrienden, en leefde de eerste week in groote onrust door. Híj kwam niet, liet niets van zich hooren, en ik voelde me zóó ver van hem af, dat ik niet wist, hoe 'k hem ooit nog bereiken zou.

Een avond echter bracht een mijner kennissen 'n zeldzame uitgave van Plotinus mee, om me te laten zien; en dadelijk herkende ik het boekje, dat ik eenige weken te voren ter leen gehad had. „Dat is iets zeldzaams," zei ik, m'n ontroering verbergend, „waar heb je het vandaan?"

„Van 'n auctionair," zei hij, „daar kun je toch soms zoo uitstekend terecht." En we spraken door, over 't koopen van oude boeken, over 'n groote auctie, die weldra gehouden worden zou, terwijl ik het kleine bandje in m'n handen hield, en dacht, van hoe ontzettend veel leed en strijd dit simpele boekje me de boodschapper was.

Den volgenden morgen ging ik naar 'm toe: ik liet me niet aandienen, en vond hem op z'n sofa, mager en bleek. Er brandde geen kachel in de kamer, zoodat 't er kil en vochtig was, de muren waren kaal, z'n schrijftafel was leeg. Op den schoorsteen stond slechts het lieve portret, en er naast lag 'n revolver. Toen hij me zag, sprong hij op, in verwarring: er was in z'n manieren iets ongeduldigs, als van iemand, die juist alles goed geregeld heeft, en nu z'n plannen in de war ziet gestuurd.

Ik deed, alsof ik niets bemerkte. „Ik kom 's kijken, hoe je 't maakt, omdat jij niet bij mij komt," zei ik rustig. „Waarom heb je je kachel niet aan? 't Is hier koud."

„Vin je? Ik kan de warmte niet goed verdragen, maar als jij 't koud hebt, zal 'k de juffrouw — "

„Ja, ik heb 't wel graag."

Hij begon heen en weer te loopen, en beet zich op de lippen. Ik dacht er over opeens 'n eind te maken aan de comedie, maar ik kon geen goede overgang vinden. Daarom ging 'k door: „Ik kwam je eigenlijk Plotinus nog's ter leen vragen .... er is iets, dat ik graag ...."

„Ik heb'm niet meer," zei hij kort.

„Heb je 'm niet meer? Hè, dat's jammer. Nu, geef me dan maar'n ander boek .... ik heb er naar verlangd in de vacantie, weer 's flink aan 't lezen te gaan."

„Maar ik heb geen enkel boek meer .... àlles is verkocht: m'n boeken, m'n platen, m'n vazen .... àl wat ik had." Hij slingerde me z'n woorden toe in wilde drift, opdat ik eindelijk zwijgen zou, maar ik legde m'n hand op z'n revolver en vroeg: „En waarom heb je dit dan niet ook verkocht?"

„Omdat ik 'm noodig heb."

„Dat heb je niet. Ik wil 't niet hebben." Ik haatte hem op dat oogenblik om z'n lafheid, en er kookte 'n heete woede in me op; ik zag niets meer van de kamer, ik voelde niets dan 'n drang iets te vernielen, en bitter barstte ik uit: „O, wat zijn jullie toch laf, jullie mannen. Als alles goed gaat, wil je leven, en kun je alles, en bent de heeren der schepping .... maar als 't misloopt, zou je er dadelijk maar 'n eind aan willen maken, zou je maar ineens dood willen, omdat dat makkelijker en rustiger is. Je hebt geen schijntje gevoel van verantwoordelijkheid, je weet niets van zedelijken plicht. Je denkt er alleen aan, wat je zelf op 't oogenblik 't makkelijk is .... je .... je ...."

Ik zweeg buiten adem. Hij had z'n kalmte weer volkomen teruggekregen en zag me zacht afkeurend aan. Ik voelde, dat m'n woorden, m'n heftigheid hem gegriefd hadden, maar het scheen me, dat ik stikken zou, wanneer ik niet alles zei: „Geef me die revolver, laat me hem meenemen .... of beloof me, beloof me alleen maar, dat je 't niet zult doen. Ik vertrouw je .... en je moogt 't niet .... ik wil 't niet .... Ik heb 'n beetje recht op je."

Ik draaide me om, en had moeite m'n tranen door te slikken. Ik meende, dat ik me nog nooit zóó vernederd had.

„Het kan mij natuurlijk niets schelen," zei 'k met 'n vreemde stem, „Je moet 't maar zelf weten...." En ik trommelde hard op z'n schrijftafel om m'n gedachten af te leiden. Toen barstte ik opeens in lachen uit.

„Laten we toch niet zoo dwaas pathetisch doen," riep ik, op hem toeloopende, „laten wij toch niet zulke groote woorden gebruiken en ons opwinden om niets. Dit lijkt wel 'n hoofdstuk uit 'n stuiversroman, en er ontbreekt niets aan dan 'n roerend slot.... Hoe zou je vinden, als we nu 's kalm gingen zitten, en als jij me 's vertelde wat voor vreeselijks er allemaal in m'n afwezigheid is gebeurd.... Want ik begrijp er heelemaal niets van.... Wie weet, of je je voornemen niet voor me kunt motiveeren." En ik lachte nog 's, ging in de vensterbank zitten en keek 'm kalm, opgewekt aan.

Hij liep 'n paar maal de kamer op en neer, en ik voelde, dat hij er over dacht me te verzoeken heen te gaan en me verder niet met z'n zaken te bemoeien. Ik voelde, dat hij smeekend zocht naar het woord zoo hoog, zoo fier en toch zoo waardig-zacht, dat het hem voor goed van m'n indringerige belangstelling zou bevrijden, en me toch niet wonden zou. Hij wilde me doen inzien, als iets noodzakelijks, dat ik m'n handen van hem aftrok, en hem doen liet, wat hij noodig oordeelde. Maar ik zat daar zoo doodrustig, en keek zoo helder en vastbesloten, dat hij, verward door mijn plots-veranderde houding, den kort-bevelenden toon niet meer vinden kon, en stamelend de bekentenis zeide: „Het is, omdat ik geen geld meer heb. Niets dan schulden. Ik heb alles gedaan om er bovenop te blijven. Ik heb gewerkt, geschreven, baantjes gezocht. Ik heb niets meer om te verkoopen. Nu wacht me slechts honger en.... ignominia. Het is tijd, dat ik er 'n eind aan maak."

„Dus om 't geld alleen!" Er was spottende minachting in m'n stem en 'n tikje ongeloovigheid.

„Ja, er is geen andere uitweg meer. Ik heb wezelijk alles beproefd."

„En hoe groot is dan die som wel, dat ze opweegt tegen je leven? Soms weer tweehonderd gulden?"

„Nee; m'n kamerhuur van drie maanden, plus 'n paar rekeningen, die niet wachten kunnen.... 't Is honderd dertig gulden."

„Nee máár!" riep ik, en lachte hardop. „Neem me niet kwalijk,

maar nu wordt 't heusch vermakelijk.... wou je om honderd dertig gulden.... wou je wezenlijk om honderd dertig gulden....?"

„Je vergeet, dat ik noch kans heb ze eerstdaags te krijgen, noch op 't oogenblik iets heb om van te leven," antwoordde hij, gepiqueerd door m'n vroolijkheid. „Ik wil m'n juffrouw, die 't toch al hard heeft, geen kolen, geen melk, geen boter meer vragen. Ik leef van brood in 'n koude kamer, en spoedig zal ik ook dat niet meer hebben.... Ik weet, dat het bespottelijk en klein lijkt, om honderd dertig gulden je ongelukkig te voelen. Ik weet, dat suicide onder deze omstandigheden niet groot, maar belachelijk en banaal zal zijn; toch kan ik niet anders."

Ik keek uit 't raam en zag kinderen op het trottoir aan het touwtje springen; haar witte schorten schitterden in de zon, en het touw tikkelde vroolijk tegen de harde keien. Verderop stonden dienstmeisjes aan 'n groentewagen inkoopen te doen, en 'n vrouwtje liep met 'n kinderwagen, langzaam tusschen de drukte zich te goed te doen aan 't mooie weer. Alles buiten ging degelijk, tevreden en harmonisch z'n gang, terwijl er hier één, die jong was, die talent had en schoonheid en levenslust, geen plaats kon vinden in de wereld, en na strijd en leed en moeite besloten was, nu maar stilletjes weg te gaan, terwijl de menschen doorliepen in de lichte straten en niet wisten, wat er was gebeurd.

„Moet je 't geld dadelijk hebben?" vroeg ik, me tot hem wendend.

„Nee, 't zou niets zijn, want de juffrouw is heel geschikt, als er maar 'n termijn te stellen was. Maar ik heb niets en wacht niets.... van niets kun je eenmaal niet bestaan."

„Als je het hadt over drie weken? Zou dat vlug genoeg zijn? Nee, zeg nu niets, toe, niets zeggen."

Hij kwam voor me staan en keek me aan; ik hief m'n gezicht naar hem op, dwong alle zorg-gedachten weg uit m'n hoofd, en hield m'n oogen eerlijk in de zijne.

„Ik zou zoo graag willen weigeren," zei hij zacht, „maar ik kan niet.... Je weet, dat ik 't niet hebben wil, als 't je eenigszins moeilijk valt — ik hoop zoo, je alles eens terug te kunnen geven."

„Laten we er niet meer over spreken," zei ik, „'t is allemaal onzin.... Als je later 'n algemeen geacht en welvarend man bent geworden, zou 't je eeuwig spijten, als je je in je jeugd in 'n dwaze bui doodgeschoten hadt."

Hij lachte, en schudde vroolijk z'n hoofd over me. Het viel me, nu hij weer opgewekt keek, nog meer op dan te voren, dat hij er zoo bijzonder slecht en afgetobd uitzag: er waren zwarte kringen om z'n oogen, en z'n lippen waren paars. Z'n oogen schenen grooter en schitterender, alsof hij nachten niet geslapen had.

„Maar nu zullen we eerst hier 't huishouden weer in orde maken," riep ik, opspringend. „Je hebt natuurlijk nog niet ontbeten. Laat de juffrouw dadelijk eieren en boter en melk halen .... wacht.... ik zal 't 'er wel vragen .... en de kachel moet aan en de kamer moet opgeruimd worden."

De juffrouw was dadelijk bereid, nu ze zag aan mijn actie, dat de boel weer marcheerde. Ik dekte de tafel, zette thee, en deed pogingen zelf de kachel aan te maken, wat veel rook en rommel gaf, maar weinig succes had. Ik had het eene raam opengeschoven, zoodat de opwekkende, pittige lucht vrij binnenstroomde, en hij lag weer op de canapé, met de oogen dicht, moe, maar overgegeven aan de plotselinge verandering van z'n lot. Ik klutste twee eieren, maakte boterhammen voor 'm klaar, en kwam toen bij 'm zitten om 'm te laten eten. Ik voelde al m'n zenuwen zoo tot 't uiterste gespannen, en had zoo'n hevige vaart in me, dat 't me uiterst moeilijk viel, stil bij hem te blijven, en rustig hem nu z'n glas, dan z'n kopje, dan z'n melkbeker aan te reiken.

„Hoe lang heb ik niet zoo'n maaltijd gehad," zei hij met 'n zucht. „Wat doet dat goed." En ik moest even droef lachen, deze „homo spiritualis" bij uitnemendheid 'n zoo stoffelijk genot, als dat van het eten, zoo zeer te hooren op prijs stellen.

„Maar nu laat je je juffrouw maar weer 's goed voor je zorgen hoor," zei ik, „ik zal zoo nu en dan wel 's komen kijken, of je m'n bevelen goed opvolgt.... En je moet je heel, heel rustig houden, niets doen...."

Ik lachte, knikte nog 's, neuriede, tot bij de deur.

Toen ging ik langzaam en ernstig de trappen af, en bij iederen stap woog de gedachte me zwaarder: hoe moet ik in godsnaam in drie weken.... in een en twintig dagen honderd dertig gulden bij elkaar krijgen, terwijl ik op 't oogenblik niets dan dertig gulden heb, die eigenlijk voor rekeningen bestemd zijn .... Iederen anderen tijd zou het me beter geschikt hebben dan nu, want meestal hield ik wel wat van m'n ruim maandgeld over, of betaalde ten minste alles volkomen af. Maar door die twee honderd gulden

'n paar maanden geleden en vooral door m'n zorgeloosheid, toen m'n kas bleek leeg te loopen, waren m'n finantiën in zeer slechten toestand geraakt, en zou ik zelfs moeite gehad hebben er te komen, zonder buitengewone uitgaven. Evenwel, schoon ik geen weg zag, twijfelde ik geen oogenblik, of ik het bij elkaar brengen zou. *Het moest*, en daarmee was alles gezegd. M'n wil was sterk genoeg om het leven te dwingen. Ik was niet van plan me door de omstandigheden te laten ringelooren, en over drie weken zóu ik hem het couvertje brengen, al moest ik het huis aan huis bij elkaar bedelen.

Zoodra ik thuis was, ging ik, bang 'n oogenblik te verliezen, aan m'n schrijftafel zitten, zocht eenige schetsen in m'n portefeuille — ik had in dien tijd 'n hevigen afkeer van publiceeren, zoodat ik stapels schetsen in voorraad had — en zond die, met begeleidende briefjes, die om spoedige plaatsing vroegen, naar verschillende tijdschriften.

Vervolgens nam ik 'n papiertje, schreef bovenaan honderd dertig, er onder dertig — leunde toen m'n hoofd in m'n handen, en ging na, op welke manieren ik de ontbrekende honderd zou kunnen aanvullen. In m' porte-monnaie had ik één gulden zeven-en-dertig cent; ik zou voor m'n schetsen — laat ons zeggen: zestig gulden krijgen.... ik zou er eenige bij kunnen schrijven in couranten — het was eigenlijk een dwaasheid zooveel drukte te maken over 'n zoo geringe som geld.

Ik voelde me door deze becijfering in de ruimte zeer opgelucht. Ik begon dadelijk 'n kort, broos schetje op te zetten voor 't Handelsblad, en toen dat niet vlotte, ging ik m'n kamer op en neer wandelen en filozofeerde verder: Kijk 's, dit alles is heel aardig, maar het is 'n beetje onzeker. Want in de eerste plaats staat het niet vast, dat al je schetsen geplaatst worden; in de tweede plaats niet, dat ze binnen drie weken geplaatst worden, en in de derde niet, dat je er dadelijk geld voor krijgt. Bovendien zijn die schetsjes, die je zúlt schrijven, iets zeer vaags, en zou 't veel beter zijn, als je tenminste 'n deel van de honderd gulden op solider manier verdiende. Ik begon nu alle dingen van m'n kamer bizonder aandachtig en of ik ze voor 't eerst zag, te bekijken. Bijna alles wat er in stond was van mij: ik had mooie stoelen met strenge leuningen, een divan, waardevolle gravures aan de muren; ik had 'n tijd lang allerlei kleine, witte beeldjes verzameld.... er stond 'n

modern koperen schoorsteenstelletje, dan waren er schemerlampjes, vazen, kussens, sarongs — als ik alles bij elkaar optelde, moest 't zelfs voor den laagsten prijs verkocht, minstens honderd gulden opbrengen. Dan was er in de slaapkamer nog m'n ledikant en al m'n japonnen en mantels en hoeden.... m'n sieraden, en m'n laarzen. Ik voelde, dat er honderd manieren waren, om 't geld bijeen te krijgen, dat 't maar afhing van m'n eigen wil om 't 'n paar uur later, vóór me op tafel te zien liggen.

Maar daar de dertig gulden toch 't eenige waren, wat ik op dat oogenblik als specie in handen had, meende ik, dat hiervan voor m'n eigen onderhoud zoo min mogelijk mocht worden afgenomen, en besloot, 't eerst van al, de uitgaven van m'n eten, daar dit iets was, dat dagelijks terugkwam, te beperken. Ik belde m'n juffrouw om de kookster voor dien dag af te zeggen, daar ik buitenshuis eten ging. Ik ging precies na, wat ik nog in m'n kast had, om te zien, hoe lang ik daar mee toe zou kunnen: er was nog vleesch van de koffie, eieren, brood, melk, sinaasappels, 'n koek, 'n stuk roggebrood.... verhongeren behoefde ik dus voorloopig nog niet, al schafte ik het warme eten ook af. Ofschoon 't nauwelijks vier uur was, maakte ik 'n paar boterhammen met vleesch klaar, bereidde me 'n kop melkchocolaad, en borg, na 'n smakelijk maal, het gebruikte vaatwerk zorgvuldig in m'n boekenkast, opdat de juffrouw het niet zou bemerken.

Toen ging ik weer aan 't schrijven, vocht met m'n eigen onwil tegen m'n werk, dwong me met geweld voort te gaan, schoon ik walgde van iederen zin, die op 't papier kwam, tot 't buiten half zes speelde. Het geheele huis was toen met 'n aangenamen geur van eten vervuld en boven hoorde ik de borden rammelen en de vorken kletteren, en 'n warm geroes van etende menschen gonsde door 't heele huis. Ik deed hoed en mantel aan, en ging naar buiten: het was vinnig-koud, en de plotse overgang van de warme kamer in 't vijandige buiten, deed me rillen. Er waren weinig menschen op straat, want bijna iedereen was aan tafel, en er kwam 'n trotsch gevoel over me, omdat ik hier nu zoo alleen buiten liep, en niemand wist of vermoedde, dat ik honger had, en niet eten zou. Ik vond prettig me te verbeelden, dat ik me flauw voelde, en zong zachtjes van plezier om m'n geheim. De lucht was blank van maan en sterren, en de stille grachtjes lagen allen als wit-oversneeuwd. Tuffende, kleine stoombooten stootten door

't wijkende water, en hun roode lichten wierpen trillende lichtglans over het glanzige oppervlak. Er stond ergens 'n groepje heel oude huisjes, en die leunden zoo moetjes tegen elkaar en keken zoo berustend uit al hun kleine raamoogjes, dat ik er lang naar kijken bleef.

Ik voelde me sterk en gelukkig. Ik voelde, dat ik voor 't eerst de moeilijkheden van 't leven zou leeren kennen, en bereidde me, met 'n moedigen lach, voor tot den kamp. Ik zou me nóóit gewonnen geven. M'n wil zou nooit breken.

'n Uur later kwam ik weer thuis en nam m'n werk op. Ik wilde dien avond niemand ontvangen: er was tè veel te doen.

. . . .

De weken, die volgden, stonden buiten het gewone leven, en de voortgang der dingen scheen veranderd.

Als ik er aan terugdenk is het me, of het één lange, lichte dag is geweest, druk, vol afwisseling, en toch met uren zoó stil, dat ik m'n ziel, als 'n bloem, hoorde trillen en opengaan; één strijd met de omstandigheden, met de vijandige wereld, met ziekte en honger — en toch heb ik het leven nooit meer zoo innig, zoo volkomen lief gehad. Ik voelde me vaak als 'n gekooid beest, dat in benauwing z'n nagels om de tralies slaat — maar 't ijzer geeft niet mee, en 'n uitweg vindt het niet. Ik leerde voor 't eerst de wreede eenzaamheid kennen, en de onaantastbaarheid van het leven, dat voortwentelt over dood en lijden, en zich aan smartkreten noch stille tranen stoort.

Maar telkens, wanneer ik, bijna verslagen, den strijd wilde opgeven, werd ik weer opgeheven door m'n bewondering voor de koele, wreede macht, die de wereld bestuurt, en slechts hem in 't leven laat, die z'n kracht met het lot durft meten, die de afmattende worsteling niet schuwt — en ik richtte me weer recht op, en liep onder de menschen, in de lichte straten, met 'n lach, als zij, en ik praatte en bewoog, of dit uiterlijke bestaan ook voor mij het eenige was.

Ik was in die dagen nooit moe of slaperig en ik heb toch nooit meer zooveel gedaan: ik studeerde ernstig en lang, omdat ik zeer verlangde examens te doen en dan zoo gauw mogelijk 'n betrekking te krijgen, waar ik veel verdiende: ik kon hier niet aan denken, zonder het grappig te vinden, omdat 't zoo heelemaal tegen m'n levensopvatting indruischte; maar 'k vond het idee nu niets ver-

schrikkelijk, eenigen tijd op dezelfde plaats gebonden te zijn, en bovendien zou 't maar zoolang behoeven te duren, tot hij afgestudeerd was, of op 'n andere manier geld kreeg.

Ook schreef ik, elk vrij oogenblik, aan schetsen, kritieken en 'n wetenschappelijke verhandeling. Ik verstelde zelf m'n goed, stopte m'n kousen, en was zelfs naar de juffrouw van 'n handwerkwinkel gegaan om te vragen, of ze werk voor me had, maar toen 't mensch hoorde, dat ik studeerde en schreef, deed ze zóó beangst en afkeerig, dat ik er ongeduldig onder werd. Er werkten zooveel gediplomeerde meisjes voor haar, ze had op 't oogenblik geen werk over, als 't voorkwam, zou ze wel eens aan me denken....

„Over drie weken kunt u me gerust vergeten," zei ik gekrenkt, en stapte met 'n pijnlijk gevoel van vernedering de winkel uit.

Iederen middag om drie uur kwam ik bij hem om te zien, hoe 't ging en hem voor te lezen. De emootsies en ontberingen van de laatste maanden hadden hem zoo zeer verzwakt, dat hij niet meer uitging, maar den ganschen dag doorbracht op z'n kamer, wat schrijvend, wat werkend, wat slapend, zonder kracht aan 't eigenlijke leven mee te doen. Toch was z'n moed onverwoestbaar, en de plannen van de boeken, die hij schrijven zou en de stelsels, die hij zou ontwikkelen, maakten de uren van z'n eenzaamheid zoo overvol van aandoeningen, dat ik hem soms, wanneer ik kwam, met 'n donkere kleur en vlammende oogen aan z'n schrijftafel vond, gejacht iets noteerend, alsof hij bang was, dat er hem niet genoeg tijd meer gelaten zou worden.

Ik wist nog altijd niets van z'n omstandigheden af. Een middag had hij me zacht gezegd, dat ik recht had nu alles te weten, maar ik had hem gesmeekt me niets te vertellen; ik kon de gedachte niet verdragen m'n geheimzinnigen Lohengrin zich 'n gewoon mensch, lid van 'n gewone familie te zien maken; ik kon niemand om hem heen velen. M'n weigering scheen hem goed te doen. Hij zuchtte, en zei slechts: „Ik dacht, dat 't m'n plicht was."

Toen spraken we er nooit meer over. Wel bemerkte ik echter uit z'n verhalen en ook aan de enkele voorwerpen die van z'n huisraad waren overgebleven, dat hij in overvloed was opgevoed en tot voor eenige maanden nooit geldzorgen had gekend. Ik bewonderde slechts te meer z'n stage blijmoedigheid en vooral het koninklijke, dat hij, ondanks de knellende zorgen, steeds behield.

Nooit kwam tusschen ons de banale, gemakkelijke sans-gêne,

die zoo vaak van het elkaar goed en eerlijk kennen het gevolg is. Nooit verwaarloosden we een van beiden de kleine vormelijkheden, die het soms pijnlijk-vreemde van onzen toestand verzachtten of verborgen.

Als ik hij hem kwam, was ik altijd zacht en rustig en opgewekt. Hoe ik den heelen dag ook had gewerkt, in zorg en onrust, hoe m'n gedachten zich ook eindeloos gepijnigd hadden om 'n uitweg te vinden — voor 'n bezoek aan hem kleedde ik me, maakte m'n haar over op, masseerde de rimpels van m'n voorhoofd en ging dan tot hem, de armen neer, de handen open, overgegeven, vertrouwend en kalm. Ik had in 't begin gedacht, dat er van voorlezen weinig komen zou, omdat 't moeilijk is, wanneer men samen is, de gedachte volkomen op 'n boek te concentreeren, maar spoedig bleek, dat we beiden nooit zoo harmonisch voelden, dan wanneer m'n stem rustig door de stille kamer ging. De kachel brandde dan knetterend, en door het hoog-open raam scheen de helle winterzon in de kamer, en goudde het dof-gele behangsel. Hij lag gewoonlijk op de canapé en ik zat in 'n laag stoeltje over hem. Ik voelde vaak, dat hij me aankeek, en dan las ik nog warmer, maar wanneer ik m'n hoofd ophief, zat hij altijd met neergeslagen oogen, en zag naar z'n witte handen.

Ik kreeg in die dagen m'n stem heel lief; ze was als 'n blank watertje, dat vloeide van mij naar hem, ze was als 'n beekje, dat m'n gedachten, als bloemen, meevoerde. Als hij vond, dat ik heel mooi gelezen had, nam hij, als ik wegging, m'n twee handen en wanneer hij maar m'n eene gedrukt had, was ik boos en ontevreden over mezelf, omdat ik niet meer m'n best had gedaan.

Toen ik uit de „Mei" haar hevig-onvervulbaar verlangen naar Balder had voorgelezen — wat was de heele kamer toen licht en hoe zong de blauwe lucht door de kale boomen! — kwam hij achter me staan en legde even z'n hand op m'n haar.

Ik heb toen het boek niet uitgelezen, maar ben den volgenden dag aan Maeterlinck begonnen.

Eens gaf hij me, toen ik weggaan wilde, 'n zorgvuldig verpakt boek in de hand.

„Ik heb dit, zelfs in de grootste ontbering, niet willen verkoopen, omdat ik er zoo bizonder veel waarde aan hecht. Nu wilde ik 't jou graag geven, omdat jij er ook van zult houden," zei hij zacht, en ik voelde, dat ik het dadelijk aanvaarden moest.

Toen ik 't pak thuis open maakte, bleek het een mooi-geïllustreerde uitgave van de Beatrijs-sage te zijn, die ons beiden 't liefst was van de heele middelnederlandsche litteratuur. Het naïve, zuivere van den tekst had in de sober-tintige platen een zeer gelukkige vertolking gevonden — en wat mij 't boek vóór alles lief maakte: voorin stond z'n handteekening in z'n nerveus-ongelijk schrift, en elke bladzij scheen den geur van zijn leven uit te ademen; iedere plaat bewaarde de herinnering van zijn liefdevolle beschouwing.

Ik legde het boek op m'n bureau, en steunde er altijd m'n arm op, wanneer ik schreef en er scheen kracht van uit te gaan: ik deed heerlijke woordvondsten.

En ik beloofde mezelf het heel zorgvuldig voor hem te bewaren, en alleen dan terug te geven, wanneer het hem niet meer zou kunnen grieven door den schijn, dat ik z'n geschenk niet zeer in waarde hield. Het zou zijn: van hem, van mij of van ons samen. Nooit zou 'n ander 't aanraken.

.... Er was niemand, die van m'n bezoeken wist. Hem hadden ze al bijna vergeten, want hij had zich in maanden niet vertoond, en aan mij was geen verandering te bemerken. Alleen maakten sommigen zich ongerust over m'n bleekheid, maar ik was altijd zoo blijmoedig, dat niemand iets van m'n zorgen vermoedde. Toch stonden ze altijd om me heen, en drongen met hun bleeke gezichten steeds nader, me insluitend in voortdurend nauwer wordenden kring. M'n proviand was volkomen weggeteerd en ik leefde nog slechts van boterhammen en melk; mezelf uit eten vragen kon ik niet meer, omdat de jongens me steeds vreemder leken, en meer buiten m'n leven schenen te staan. Ik liet m'n kachel niet meer aanmaken, werkte met m'n lamp zooveel mogelijk klein gedraaid, en toch waren, na 'n week de dertig gulden slechts tot vijftig aangegroeid, door 'n postwisseltje van 'n oom, die 'n paar maanden geleden m'n verjaardag had vergeten.

Het stond vast, dat er manieren moesten zijn om geld te krijgen, maar ik wist niet, tot wien ik me wenden moest om m'n boeltje te koop aan te bieden en er was niemand, wien ik raad vragen kon. Bovendien was ik al spoedig tot de overtuiging gekomen, dat ik van al m'n bezittingen zoo goed als niets kon verkoopen, zonder dat in de eerste plaats m'n juffrouw, die door m'n sobere maaltijden toch al wantrouwend keek, en in de tweede plaats

m'n familie het zou bemerken. Dit was echter iets, dat ik in elk geval moest vermijden, omdat ik dan dadelijk onder bezorgde, liefdevolle contrôle gesteld zou worden, die 't me onmogelijk zou maken iets voor hem te doen. Al m'n schijn-weelde, m'n overdaad moest ik behouden, al zou hij gebrek hebben aan het noodigste.

Slechts over m'n boeken had ik de vrije beschikking: noch m'n juffrouw, noch m'n familie voelden iets voor de rijen gladde ruggetjes, die mij het liefste van m'n bezittingen waren — en als m'n bibliotheekje verdween en er beeldjes of andere snuisterijen voor in de plaats kwamen, zouden ze daar niets vreemds of abnormaals aan vinden.

Daarom had ik, toen een van de jongens eens bij me was, hem terloops gevraagd, of hij ook boeken kon gebruiken.... „je weet, wat ik al zoo heb en ik wilde er wat van verkoopen, omdat het zooveel is." Hij had verbaasd gedaan, zonder veel animo; hij scheen te denken, dat 't 'n gril van me was.

„Als jij er geen zin in hebt, vraag 't dan eens aan 'n ander," vroeg ik, en ik moest denken aan 'n kruiperigen, sluwen handelsreiziger.

Hij beloofde het, maar ik wist, dat ik er niets meer van hooren zou.

Soms maakte ik het plan het geld eenvoudig ter leen te vragen; het was toch eigenlijk 'n bagatel; niemand zou er iets tegen hebben. Maar aan al m'n intieme vrienden had ik wel eens kleine sommetjes geleend, en zou vragen den schijn van terugeischen hebben, terwijl de anderen — o, ik voelde het innig, dat ik veel liever iets heel ergs doen zou — stelen, als ik er kans toe zag — dan, met 'n gezicht of 't niets was — 't geld ter leen vragen, en 'n weifelend, beleefd-uitwijkend antwoord krijgen, dat erger was dan 'n weigering.

Wanneer ik langs de groote, mooie winkels liep, waar voor honderden guldens waarde uitgestald lag in de helle zon, of 's avonds, nòg verleidelijker in lampschijn, voelde ik me als voortgedreven door den drang er iets van weg te nemen en hem zoo te redden. Er was geen enkel etisch bezwaar, dat me weerhield, want ik, die me nooit zeer veel om sociale verhoudingen had bekommerd, vond in die dagen de inrichting der samenleving zóó immoreel, dat ik gaarne tegen hare wetten wilde zondigen. Als er 'n vrouw met

ruischende rokken en met sieraden behangen langs me ging; of wanneer de meisjes om me heen plannetjes maakten van uitgaan naar comedies en concerten, dan wilde ik haar toegillen: „maar er is één, die meer waard is dan jullie allen, en die sterven wil, wanneer hij niet eenige tientallen guldens bijeen heeft, minder, dan jullie zorgeloos weggooit aan genietingen." Maar ik vertrok m'n gezicht niet, en wanneer ze me vroegen toch óók er heen te gaan, zei ik, dat ik geen lust had, of dat de troep me niet beviel met 'n zoo koele stem, dat zij zich bijna schaamden over haar enthousiasme.

Ik had aan de verschillende tijdschriften nog ééns geschreven, met dringend verzoek om plaatsing en overzending van honorarium. De angst, die me steeds meer opwond, deed me m'n trots zelfs zóó ver overwinnen, dat ik van m'n geldgebrek sprak. Na eenige dagen kwamen de antwoorden; de eenstemmigheid der verschillende redacteuren was verwonderlijk: over eenigen tijd, over 'n paar maanden zou m'n schets wel gepubliceerd worden.... Uitbetaling geschiedde nooit voor 't verschijnen.... Als ik geduld had echter....

Ik huilde van woede. De gedachte, dat ik bij hem zou moeten komen en bekennen: Het is me niet gelukt; dat ik z'n zwakke tevredenheid en het volkomen vertrouwen in mij zou moeten verstoren, maakte me zóó ellendig, dat ik er over dacht weg te loopen, en nooit meer hem terug te zien. Wanneer hij eenmaal wist, dat ik óók moeilijkheden te doorworstelen had; zoodra hij niet langer geloofde in m'n gemakkelijken overvloed, zou hij me niet meer toestaan iets voor 'm te doen, en als ik nog eens z'n trots overwon, zou hij áldoor lijden bij de gedachte, dat ik me eenige ontbering oplegde om hem.

Ik ging voor den spiegel staan en bekeek me van alle kanten: Ben je nu niets waard? vroeg ik mezelf af; kun je niet met je handen of met je hoofd of met iets anders van je iets verdienen op de wereld? Moet hij dood gaan, terwijl jij jong en knap en sterk en mooi bent, en toch iets moét hebben of kunnen of weten, waar geld voor te krijgen is? Ik dacht er over, de straat op te loopen en te zeggen tegen den eersten den besten: U kunt met me doen, wat u wilt, als u me maar geld geeft. Of aan 'n groot huis aan te schellen en te zeggen: Met tachtig gulden kunt u 'n leven redden. Zou er iemand 't kunnen weigeren? — maar natuurlijk

zouden ze, na dien romanzin me verder vragen, wat dat voor iemand was, die meneer, en van wat voor familie, en waarom z'n ouders niet.... De heele geschiedenis — mijn honger- en koulijden voor 'n man, dien ik bijna niet kende, de dreigende revolver in de la van z'n bureau — was te boekachtig om eenig vertrouwen te wekken, en ik zág het al weer, het beleefd wegwijken der oogen, dat ik niet uitstaan kon, de belofte te informeeren.... het was immers onmogelijk; dáár was geen uitkomst.

Ik maakte m'n haar los en liet 't over m'n rug hangen: het was dik en lang en van 'n eigenaardig rosgouden kleur, zooals kappers wel op reclameplaten afbeelden. Als ik dat eens afsnijden liet.... Ik zou er wellicht wel twintig gulden voor krijgen. Ik was echter zoo slap van onvoldoende voedsel en opwinding, dat ik, bij de gedachte m'n haar te verliezen, me op 'n stoel vallen liet en snikte, m'n gezicht in de zijige, gouden kronkel-slangen verborgen. Ik zag me al met korte vlassige haarplukjes als 'n vrije-vrouw van de akeligste soort, de college-zaal binnenkomen. Ik hoorde de woede-uitroepen van m'n ouders, die het natuurlijk voor 'n nieuwe, dwaze gril van hun grillig dochtertje zouden houden. En bovenal zag ik zìjn verbaasd gezicht; hij zou niet aan 'n dwaasheid gelooven: hij zou me onderzoekend aankijken, vermoedens beginnen te krijgen.... Ik bond m'n haar op en schudde m'n hoofd; het was onmogelijk, met mezelf iets te verdienen. Ik zat hier nu eenmaal alleen in m'n stille kamer, waar niemand me zag, en als ik onder de menschen was, bedekte m'n fierheid als 'n schild zoo volkomen m'n smart, dat niemand zou wagen me te naderen met 'n vermoeden.

M'n maaltijden werden steeds soberder en zeldzamer. Er was nog een beetje boter in m'n vlootje, dat ik er in liet, opdat de juffrouw geen nieuwe zou halen. Melk dronk ik bijna niet meer, omdat m'n maag ze niet goed verdragen kon. Als ik ergen honger had, vooral 's nachts, als ik 'r niet van kon slapen, nam ik 'n paar emser-pastiljes, die ik over had van 'n verkoudheid, en bovendien ging er bijna geen dag voorbij, of er werd op college op koekjes of taartjes getracteerd. Ik liep dan vaak weg, omdat ik nooit terug-fuiven kon, maar de meisjes vergaten me nooit, en als ik terugkwam, vond ik de lekkernijen op m'n tafeltje, met 'n paar vriendelijke woorden van de geefster. Ik ging hier langzamerhand zóó op rekenen, dat, wanneer ik binnen kwam m'n eerste blik het tafeltje gold, en ik zeer teleurgesteld was, wanneer het leeg was.

Dan waren er de vergaderingen van de letterkundige clubs, waar thee en wijn en koekjes en taartjes in overvloed waren, en ik zelfs wel op een nabroodje bleef, met vleesch en groente en soep en pasteitjes. Ik was dan de levendigste en vroolijkste van allen: de gesprekken leefden op en kwijnden naar míjn deelname. Ik bediende, deed huisvrouwelijk, deelde gunsten uit, coquetteerde en was ernstig, voortdurend „er in", voortdurend den gang der dingen overziende.

Ik herinner me, dat één avond, toen de gastheer me in 'n aangrenzende kamer z'n boeken liet zien, ik beboet werd voor een dubbeltje, wegens 't verlaten der vergadering zonder toestemming des voorzitters. M'n gedachten waren, door 't gemis, toen zoozeer in 't materieele verstrikt, dat het dubbeltje zich dadelijk omzette in m'n hoofd tot 'n bord soep in 't vegetarisch, of 'n Verkade's ontbijtkoekje, of 'n heele flesch melk — en ik besloot tegen deze boete met nadrukkelijken klem te appelleeren. Nooit had ik zooveel succes, als toen ik met 'n ernst, die de heele vergadering allergrappigst leek, opkwam tegen de handelwijze van den praeses; risjes argumenten verdedigden m'n afwezigheid; en toen ik om vrijspraak vroeg, werd ze me met luidruchtige acclamatie verleend. Na zoo'n avond — wanneer m'n wil m'n gezicht, m'n stem, m'n heele houding volkomen bedwongen had, en ik, in m'n verzorgde kleeding, aan ieder 'n vroolijk, geestig weelde-meisje had toegeschenen, terwijl den volgenden dag de honger me weer wachtte en de angst, die vergeefs 'n uitweg zocht, geen oogenblik week — voelde ik me sterker en moediger dan te voren, omdat ik weer de kracht in me wist, die doordreef wat ik wilde, de kracht, die nergens voor terugdeinsde, en me nooit begaf, en dan zei ik weer dat 't moest, moest, en knelde m'n handen zoo vast ineen, dat de magere vingers kraakten. Dan maakte ik weer 'n nieuw plan, schreef aan 'n uitgever, met de aanbieding hem binnen drie maanden een roman te leveren of iets anders, wat hij maar verlangde, zoo hij me dadelijk tachtig gulden zond; of ik schreef op 'n advertentie in de courant, waar 'n juffrouw in 'n bakketbakkerij werd gevraagd, en zelfs eens op 'n huwelijks-advertentie van 'n vermogenden weduwnaar. Maar zoodra ik weer kalm geworden was, wist ik, dat er van dit alles niets komen zou, en ik had oogenblikken van zoo groote verslagenheid, dat ik stil met dichte oogen zat, en de wereld maar wilde laten gaan, zooals ze ging.

Zoo vaak ik 's nachts wakker werd, liepen de tranen van onder m'n gesloten oogleden, voor ik me eigenlijk nog had kunnen bezinnen, wat er was; en dan bleef ik zoo liggen in 't donker, terwijl de druppels van m'n wangen op 't kussen vielen, tot ik vanzelf weer in slaap viel.

En toch — iederen middag, als ik de donkere trap opstommelde, en z'n bleek, fijn gezicht glimlachend al naar me uitzien zag bij de deuropening, als hij levendig vertelde van iets nieuws. dat hij bezig was te vinden, of van iets, dat hij onderzoeken zou, zoodra hij heelemaal beter was, — dan voelde ik met 'n zoo innige bewondering de schoonheid, de rijke volheid van 't leven, dat 't me soms overstelpte van wilskracht om toch vol te houden, om toch te worstelen met het weerstrevende, tot ik het in m'n armen bedwongen had.

Hij was altijd opgewekt, hoopvol en vol vertrouwen, schoon z'n gezondheid uiterst wankelend bleef. Z'n zenuwgestel was zeer geschokt, en, al was hij ook volkomen van de buitenwereld en z'n ontroeringen afgesloten, in eigen geest werkten gedachten en gevoelens te intens, dan dat hij geheel tot rust zou kunnen komen.

Ik zag soms in z'n oogen de herinnering van wanhopig-slapelooze nachten; z'n handen waren vaak koortsig-heet, maar hij verzekerde mij steeds, dat hij dit meer had gehad, dat het dwaasheid zou zijn 'n dokter te roepen, en de kracht en helderheid van z'n geest schenen toe te nemen, naarmate z'n lichaam hem begaf. Z'n handen waren toen nog veel magerder dan de mijne.

Ik stelde me honderd maal voor, hoe ik hem zeggen zou, als de dag genaderd was, dat ik het geld niet bijeen had kunnen krijgen, dat ik ook geen uitweg meer zag; hoe hij dan zacht lachen zou, en zeggen: „Arm kind, 't is niets," en teeder m'n handen in de zijne nemen, voor de laatste maal. Maar juist, in de laatste helft der tweede week, toen ik 't meest tot opgeven geneigd was, gebeurden er twee dingen, die m'n kracht tot 't uiterste opstuwden. Eén redacteur, die, meer menschenkenner dan de meesten, getroffen was door den ernst van m'n briefje, had begrepen, dat, wat zoo aanstellerig en oneerlijk klonk — eén meisje in geldnood — hier wel eens wezenlijke waarheid kon zijn, en bood me tegen de volgende week vijf en twintig gulden aan. Dit briefje maakte me zoo week van dankbaarheid, dat ik op dat oogenblik àlles voor dien man had willen doen. Ik schreef z'n naam met groote letters

op 'n stuk papier en hing dat boven m'n schrijftafel, om iederen dag 'n vriendelijke gedachte aan hem te wijden; en zoodra ik er finantieel weer bovenop zou zijn, wilde ik hem iets heel moois en bizonders geven.

Het tweede moedgevende was, dat hij me 'n middag met 'n blij gezicht 'n postwissel van zeven en dertig gulden overreikte, die hij lang geleden aan een vriend had geleend, en nu, op 'n zoo geschikt oogenblik terug had gekregen. „Zou je dit voor me willen halen?" vroeg hij, „er ontbreekt dan nog maar drie en negentig...."

Ik had moeite niet te dansen van blijheid. „Maar heb je 't nergens anders voor noodig?" vroeg ik rustig. „Is er niets, dat je liever...."

Hij schudde z'n hoofd: „Nee, ik ben zoo blij.... het maakt mij zoo gelukkig."

„Foei, je tobt er dus wezenlijk nog over."

„Vergeef 't me," zei hij zacht, „ik weet wel, dat 't jou niets lijkt.... maar om 't te krijgen, is 't zooveel."

„Maar weet je dan niet, dat 'n geschenk gemeten moet worden naar de waarde, die de gever er aan hecht?"

Zoo vaak er tusschen ons over geld gesproken werd, voelde ik me beschaamd en verlegen. Het wierp 'n scheiding tusschen ons op, en ik lééd bij de gedachte, dat hij me ooit als 'n soort van weldoenster zou kunnen beschouwen.

Dien heelen middag maakte ik, onder 't lezen door, berekeningen, en de cijfers namen m'n aandacht zoo in, dat ik nauwlijks wist, wat m'n lippen uitspraken: er ontbraken dus nog maar achttien gulden: dat was 't honorarium van één, niet heel lang schetsje; dat was de prijs van 'n paar vazen; dat was iets, dat je dagelijks uitgeeft, dus ook dagelijks verdienen kon. In twee weken had ik op wonderlijke wijze meer dan honderd gulden bijeen gekregen: de week, die me restte, zou zeker voldoende zijn om die onnoozele achttien gulden ergens vandaan te halen. Op welke manier? Plannen-maken bleek vruchteloos in deze omstandigheden. Alle dwaasheden, die ik om hem had willen doen, waren zonder gevolg gebleven. Onverwachs kwam iedere gave, en 't beste was ook nu te werken, te hopen en moedig te zijn.

Ik vond in die dagen juist in Ulfila bij Mattheus den mooien tekst: „maar gij, indien ge vast, zalf uw hoofd en wasch uw aangezicht," en ik wás weer niets dan geluk, levensmoed en levensliefde.

Ik droeg iederen dag mooie japonnen en sieraden; ik trachtte m'n bleekheid te verbergen door 'n kleurig lint om m'n hals of 'n vroolijker kapsel. En iederen morgen ontving ik den nieuwen dag als 'n heerlijke gave; 's avonds wiegde ik m'n honger met zoete verhaaltjes in slaap. Ik ging 's middags niet meer wandelen met etenstijd, omdat al die beweging m'n eetlust te zeer opwekte: ik zat, diep in mijn mantel gedoken dagelijks 'n half uurtje in 't plantsoen op 'n bank, soms met 'n boek dicht bij 'n lantaarn, meestal met mezelf alleen en ik had altijd zooveel te droomen, dat ook deze tijden me lief waren.

Toen de dagen voorbij gingen, en niets onverwachts gebeurde, toen m'n overmoedig „something will turn up" steeds minder kans kreeg bewaarheid te worden, ging ik 'n middag, dat 'k van hem vandaan kwam, omdat dán altijd m'n kracht 't grootste was, 'n tweedehands boekwinkel binnen, en vroeg den man achter de toonbank eens bij mij te willen komen, daar ik eenige boeken verkoopen wilde. Het was opeens gebeurd, zonder dat ik er eigenlijk vooruit over had nagedacht, en toen ik weer op straat liep, was ik verbaasd over mezelf, heel rustig en moe, omdat 't zoo gemakkelijk bleek te gaan, en al m'n zorgen nu wel voorbij zouden zijn. Ik voelde me zóó zeker van de toekomst, dat ik zelfs 'n gevoel van spijt niet kon onderdrukken, omdat ik m'n lieve boeken nu zou gaan missen. Zoodra ik thuis was, begon ik ze te sorteeren, legde alle, die me niet veel waard waren op tafel, maar hield de meesten zorgvuldig weggesloten. In vele stond 'n hartelijke opdracht, want ik had ze bijna alle van m'n vrienden gekregen: die kraste ik er voorzichtig uit, onderwijl de prijzen berekenend. Ik vermoedde, dat de man me wel de helft van de waarde zou geven, en daar ik 'n echt weelde-bibliotheekje had van louter prachtbandjes, pas uitgekomen werken, meende ik, dat een twintig boeken zeker zou volstaan, om me de som in te brengen. Met groote liefde keek ik alle tot verkoop veroordeelde, nog eens door, begon herhaaldelijk zachtjes te schreien, omdat ze me nu zooveel mooier leken.

Zoo vond de koopman me, die de kamer met 'n blik taxeerde, de boeken even minachtend bekeek, en vijf gulden bood. Ik weigerde ontzet, liep naar de boekenkast en droeg 'n nieuw stapeltje aan: voor m'n door schrik benevelde oogen zag ik Nietsche en Shelley en de Mei.... de heerlijke Mei.... door z'n handen betast en weg-

geworpen worden.... „'t Zijn geen boeken, die gáán," zei hij afkeerig.

Ik boog me nóg eens: een stapel boeken van Couperus, Streuvels, Van Deijssel, Van Eeden, Verhaeren, Kloos, Spinoza .... m'n lippen beefden; de kast was nu bijna leeg: er stonden nog slechts twee boeken apart, die ik hèm voorlezen wilde.

„Ze zijn allemaal beschadigd," wierp de man tegen, op de titelbladen wijzend, waar zooveel lieve namen stonden. „Ik kan ze haast niet verkoopen."

Ik vocht met m'n tranen. „Hij houdt niet van moderne litteratuur; 't zou hem niets kunnen schelen," trachtte ik me te troosten.

„Twaalf gulden," bood de man,

„Vijftien," smeekte ik, in doodsangst. Toen stemde hij dadelijk toe, legde 't geld zelfs terstond op de tafel, en na een kwartier waren ook de boeken op 'n wagentje afgehaald, zat ik alleen, voor de leege kast, met gloeiende wangen en bonzend hart, verschrikt, ontzet, door de eerste ondervinding van iets-verkoopen-in geldnood.

„Het is te weinig geweest, het móet te weinig geweest zijn," prevelde ik wanhopig, van 't verfrommeld papiertje en de twee dof-zilveren rijksdaalders, naar de planken kijkend, waar zóó'n schat van verdwenen was. Maar opeens sprong ik op, nam 't geld in m'n handen, en lachte 'n korten, triumfantelijken lach.

„Wat kan 't mij schelen, of de man me te weinig heeft gegeven, of ik àl m'n boeken nu kwijt ben. Ik heb bijna het geld, er ontbreken nog maar drie gulden.... drie gulden is niets: ik hèb 't .... alles komt goed.

Dien middag ging ik in 't Vegetarisch 'n portie rijst met boter eten: het was een feest, als ik lang niet had gehad.

Zoo bleef alles heerlijk en zonnig, tot den dag vóór de beslissing. Toen ik dien middag bij hem was, meende ik, dat hij onrustig en gejaagd was; die stemming deelde zich dadelijk aan mij mee: het was me onmogelijk te lezen. Gelukkig lagen er 'n paar handschoenen van hem op tafel, die gescheurd waren: ik begon ze te maken, en we deden wanhopige pogingen 'n gesprek gaande te houden. Ik verbeeldde me, dat in z'n oogen slechts één vraag brandde: Héb je het geld? En nergens kon ik 'n ander zinnetje vinden om te zeggen, dan dat eene, dat me voortdurend op de lippen zweefde: Het is bespottelijk, het is onzinnig, maar er ontbreken nog drie gulden, en ik weet niet, hoe ik ze bijeen krijgen zal.

Ik ging vroeger weg dan gewoonlijk, en besloot 'n vriendin op te zoeken, om te trachten háár iets te vragen: in het statige, oudewetsche huis had zij 'n boudoirtje met lichte stoeltjes en beeldjes en prulletjes, 'n fijn-geparfumeerd weeldehokje, waar ze. zich met luie gratie in bewoog. Ze had thee en koekjes, nam me hoed en mantel af, liet me neerzitten op 'n lage schommelstoel en bereidde alles voor tot 'n recht genoeglijk praatje. Háar te spreken van zorg en honger en geldgebrek, hier in die geurige omgeving zelfs maar te dénken aan dood, scheen zóó onmogelijk, dat ik me stil vertroetelen liet, luisterde naar haar verhalen, zelf volkomen in den toon viel, en bij 't weggaan me volkomen één van haar côterie voelde, een van de niet-gelukkige, niet-rampzalige, gemoedelijk-tevredene of ontevredene menschen.

's Avonds kwamen 'n paar jongens bij me; ik deed de laatste thee, die ik had, in den trekpot, en bereidde 'n zeer slappen drank: voortdurend zon ik intusschen op 'n manier om geld van hen te krijgen. Ik keek naar hun broekzakken, waar ze de portemonnais in droegen, ik ergerde me bij de gedachte, dat ze straks naar den kroeg zouden gaan en iets zouden verteeren. Ik schoof al m'n ringen en armbanden af, en lei ze voor me op tafel, er over denkend opeens te vragen, wat ze er voor gaven. Alles, wat ze zeiden, vond ik bespottelijk, en ik voelde in bitterheid, hoe ver zelfs goede vrienden van elkaar verwijderd blijven, daar de één kan branden van onrust en angst, terwijl de anderen maar zoo rustig op de canapé zitten en kletsen en zeuren over dingen van alle dag....

Zoodra ze weg waren, ging ik naar bed in volkomen verslagenheid: het onbezorgde vertrouwen der laatste dagen werd door 'n gelaten wanhoop gewroken. Ik lag op m'n rug in 't donker, rekende niet meer, zocht niet meer, gaf 't leven en 't geluk voor altijd verloren. Ik dommelde in en werd weer wakker, zonder dat m'n toestand veranderde; de juffrouw kwam me roepen; ik zei, dat 'k dien dag ook geen brood noodig had, en bleef onbewegelijk in m'n bed, in de steeds lichter wordende kamer. Het was heerlijk weer met al iets van lente in de lucht, en de kippen van het plaatsje kokkelden en krielden van louter plezier. De gehaakte kanten van m'n gordijn trilden heen en weer van 't koeltje, en met geurige golfjes kwam de zonneschijn tot over m'n lakens gekropen. Maar ik wist niets, dan dat deze dag de wreedste van m'n leven

zou zijn, omdat ik voor 't eerst zou moeten bekennen, dat m'n wil voor 'n sterkere had moeten wijken. Ik wilde zoo maar stil blijven liggen, tot de tijd voor het bezoek aan hem voorbij was — nu ik hem toch niet kon helpen, ging hij me niets meer aan; ik begreep eigenlijk heelemaal niet, waarom ik me ooit met 'm had bemoeid: hij was 'n vreemde jongen, die geld noodig had.... er zouden er wel meer zijn; míj raakte 't niet. Ik had het gevoel, of ik volkomen verstijfde van binnen; het leven leek me 'n oude, ongevoelige man, die het kind, dat vol vertrouwen het handje naar hem had uitgestoken, wreed over de weeke palm had gestriemd — dan schreit 't niet, maar blijft staan met groote, starre oogen. M'n levenslust was ineens als 'n dood ding in me, en ik liet de uren voorbijgaan, zonder gevoel.

Om één uur kwam de juffrouw vragen, of ik ziek was. In haar hand droeg ze 'n kop dampende koffie, met bruine beschuitjes op het schoteltje. 't Zijn altijd de kleine dingen, die ons tot 't leven terugroepen: ik bedankte haar, lachte, schreide toen; ik sloeg de beenen over den rand van m'n bed, streek m'n verwarde haar uit m'n oogen en bleef toen zitten peinzen: ik had nog twee uur: „Nu is het de tijd voor het wonder," zei ik opeens. Die nieuwe uitweg maakte me dadelijk sterk: ik wist honderd dingen, die zouden kunnen gebeuren: ik zou 'n bankje van vijf en twintig gulden kunnen vinden, ze zouden me thuis kunnen vragen iets voor hen te koopen en me daarom 'n postwissel sturen — wie weet, wat er binnen voor me op tafel lag? Ik schoot m'n peignoir aan en liep naar de voorkamer: er lag 'n klein couvertje op de coupe, uitnoodiging om den volgenden dag mee te gaan met 'n boottochtje.... de gedachte aan wat allemaal vóór morgen gebeuren moest, maakte me wee en duizelig. Ik ging weer naar de slaapkamer terug, en begon zeer uitvoerig m'n toilet te maken. Onderwijl bedacht ik, hoeveel wegen gisteren en eergisteren me nog open zouden hebben gestaan het geld bijeen te krijgen, als ik maar niet zoo onverantwoord zorgeloos en lichtzinnig was geweest: ik had 'n advertentie in de courant kunnen zetten, dat 'n ontwikkeld jong meisje zich aanbood om voor te lezen, te vertalen, gezelschap te houden, dictaten te copieeren, te wandelen, of wát ook, mits ze er dadelijk drie gulden mee verdiende; ik had met m'n twee romans en m'n tooneelstuk en m'n studies naar 'n uitgever kunnen reizen, en 'm zeggen, dat hij àlles houden mocht voor de somme van drie

gulden.... Nu was nergens tijd meer voor; ik wist eigenlijk niet, waarvoor ik me aankleedde; ik kon toch zóó niet naar hem toegaan.... het was tè ellendig hem minder te geven dan hij gevraagd had: te moeten zeggen: ik kon nog niet....

Dan bedacht ik weer, dat alle groote menschen wel's honger en gebrek hadden gehad, en geen uitweg hadden gezien: Zola schreef de prachtigste romans op 'n zolderkamertje onder 'n gescheurde deken, en Balzac.... en Shakespeare en Rembrandt. Toch hadden ze allemaal ook weer 's 'n tijd gehad, dat 't beter ging.... dat was zoo up en down — vertwijfelen moet je nooit. Ik ging allerlei romans na, waarin over geldnood gesproken wordt, om te zien, waarmee de helden zich redden.... ik vond niets dan leenen, en dat was me juist onmogelijk.

Ik ging in m'n zitkamer op den grond liggen, en zei mezelf, dat 't uit was, dat ik gek, waanzinnig was niet den eersten den besten, die ik zag, drie gulden gevraagd te hebben, maar dat, wanneer 'k dit niet kon, 't gedaan was met alle geluk.... Ik trok de Beatrijs-sage onder m'n hoofd en bleef onbewegelijk liggen droomen: dat was 't eenige, dat 'k nog van hem overhield, dat was het laatste — opeens zat ik rechtop. „Nee, nee," weerde ik af, sloeg m'n armen om het boek, „nee, dat niet, dat niet. Het moet, het moet; 't is de eenige weg.... maar hij heeft het zoo lief.... 't moet om hem."

Een half uur later was de vreeselijke man weer in de kamer: ik trilde zóó, dat ik me aan de schoorsteen moest steunen, om te blijven staan.

„Vier gulden," bood hij dadelijk.

„Acht," zei ik kortaf. Ik voelde me koel-berekenend; ik haatte dien man.

„Het is zoo beduimeld, zoo doorgelezen," verweerde hij zich; „'k bied u zes, om de klandizie."

„Neem 't mee," zei ik smartelijk.

En toen lagen de laatste ontbrekende guldens vóór me; 't geld wás er, juist op tijd.

Ik stond even als bedwelmd, bracht m'n hand aan m'n hoofd: wat moest ik nu?

Maar daar borrelde opeens de oude, krachtige blijdschap in me op, en schuimde tintelend door mijn heele lijf. Naar hem, naar hem, met moedig-geheven hoofd. Hij heeft niet vergeefs vertrouwd;

alles is in orde. Hij kan zonder zorg zijn! Ik zette m'n hoed op, ordende mijn haar, schoof alle bijeengegaarde guldens en rijksdaalders en muntbiljetten in 'n couvert, gaf het jongetje van de juffrouw 'n kwartje om chocolaad te koopen, liep toen naar buiten en kocht een bos rozen voor hem, betaalde ergens 'n boek, dat ik er kort geleden besteld had, en danste toen naar z'n kamer; het carillon speelde net, toen ik de trappen opstormde. Omdat ik onmogelijk mijn blijdschap verbergen kon, gaf ik voor, dat 't alleen over de rozen was. Ik deed druk met 'n glas en water en zout, had intusschen het couvert achteloos op 'n klein tafeltje gelegd.

Toen ik met m'n rug naar hem toestond, ging hij er heen: ik hoorde 't geld even rinkelen: m'n handen woelden nerveus in de bloemen, en ik had maar dadelijk weg willen gaan. Hij kwam naast mij staan, zei niets. Ik hield het hoofd afgewend, en trok m'n handen langzaam van de vaas af. Toen boog hij zich lang over de rozen heen, z'n gezicht er gansch in verbergend, en ik sloot onwillekeurig even de oogen — van geluk. Heel voorzichtig trok hij één kleinen, donker-rooden knop uit de bouquet los, kwam voor me staan met 'n zachten lach, en stak hem langzaam tusschen m'n japon. Ik liet hem doen, zonder te bewegen.

Toen, voelend, dat we zóó geen oogenblik langer blijven konden, zonder romantisch of bespottelijk of tragisch te worden, klom ik op z'n schrijftafel, die in de felle zon stond, nam het boek en begon te lezen. Ik weet niet meer, wat het was. Ik geloof ook niet, dat hij luisterde. Maar 't gaf ons beiden rust, dat er woorden klonken in de kamer. Ik voelde m'n ziel volvloeien van een zachten, zaligen vrede. Ik was boven schreien of lachen gelukkig. We zeiden, we dachten niets....

Dat duurde zoo drie volmaakte dagen; toen voelde ik me zóó slap, en kreeg zóó duidelijk verschijnselen van overspanning, dat ik besloot naar huis te gaan. Het was me echter bijna onmogelijk hem alleen te laten. Den laatsten middag, dat ik bij hem was, brak m'n stem aan 't eind van iederen regel. Ik moest telkens de kamer rondzien om alles goed te onthouden, maar zijn blik ontweek ik, omdat ik niet schreien wilde.

Toen ik weggaan zou, nam hij m'n twee handen, ofschoon ik nog nooit zoo slecht gelezen had, en zei zacht weer één van die zinnetjes, die ik m'n leven lang niet kan vergeten: „Het verdriet

zou soms niet te dragen zijn, wanneer we niet altijd konden vertrouwen op 'n toekomst."

Het begon overal lente te worden, toen ik de kleine stad verliet.

. . . .

Men was thuis zeer verschrikt over m'n bleekheid en nervositeit, en ik werd dadelijk naar buiten gezonden om weer heelemaal op streek te komen in 'n stille, frissche omgeving. Het ergerde me, dat er van mij, die toch betrekkelijk gezond was, zooveel notitie werd genomen, terwijl hij alleen op 'n arme kamer lag. Zoo vaak men me kleine cadeautjes gaf, moest ik denken, hoeveel geld dat gekost had, wat ik daar niet allemaal mee had kunnen doen.... Ik was het geregelde leven, de uitgebreide maaltijden en de zorgelooze weelde volkomen verleerd. Zoodra ik me eenigszins hersteld voelde, trok ik weer naar m'n stad terug.

Ik nam niet den tijd eerst naar m'n kamer te gaan, maar recht van 't station begaf ik me naar de afgelegen straat, waarvan het eene huis me zoo lief was. Ik liep snel, ondanks m'n bagage, er was 'n vreemd verlangen in m'n borst, dat me benauwde. Ik dacht aan de lente, de zon, aan *zíjn* oogen.... Als hij nu ook eens veel beter was.... ik voelde me zoo frisch en sterk, zoo open om gezond te genieten. We waren allebei zoo jong, en we hadden de moeilijkheden van 't leven zoo moedig bedwongen, dat het nu ons wellicht iets liefs zou geven, uit eigen beweging.

Toen ik vlak bij was, bekroop me 'n groote angst. Ik gaf me geen rekenschap van m'n gevoel; ik zag slechts, dat de boomen zóó dicht begroeid waren, dat de zon z'n kamer niet meer binnenschijnen kon, en ik wist, dat er iets droevigs zou gebeuren.

Z'n juffrouw deed me open en zei, dat meneer er niet meer was — ziek weggegaan, 'n week gelejen; koorts, benauwdheden..., naar Den Haag.

„Den Haag?"

„Ja, naar z'n ouërs, z'n moeder is 'm komme halen met 'n rijtuig; hij kon niet op z'n beene staan."

Twee dagen leefde ik, gevoelloos van angst: ik zat den heelen dag in m'n kamer, de gordijnen neer; ik wachtte niets, ik wilde niets, ik wist niets, ik wist zelfs niet, of dit lijden was.

Den avond van den derden dag las ik z'n dood, in de courant.

Men had me geen aankondiging gezonden; niemand wist, dat ik hem goed kende.

Ik zat alleen, met m'n handen leeg, m'n oogen leeg, m'n leege hoofd. Er was niets meer; geen spanning, geen zorg, en bijna geen herinnering —

Er werd in de stad niet veel over hem gesproken; men was 'm al bijna vergeten, maar toch.... hij was jong, het was ontroerend, zoo'n vroege dood....

Na 'n paar dagen bestelde ik weer warm eten, vleesch, melk, als vroeger.... Het geld voor m'n schetsen, in den tijd van spanning geschreven, begon langzamerhand binnen te komen; ik had 't rijk, ik kon koopen wat ik wilde, maar ik behield nog lang de angstvallige zuinigheid, die ik met zooveel moeite had geleerd.

Toen ik na 'n paar weken toevallig langs z'n kamer kwam — m'n voeten waren den weg zoo gewoon, dat ze vanzelf dien kant uitliepen — werd z'n laatste boeltje er juist uitgedragen, povere restjes van z'n verarmd huishouden — en nog wat later zag ik 'n vreemden, gezonden jongenskop voor 't open raam. Zoo was er niets meer over van dien geheimzinnigen, bleeken man, van die wonderlijke episode in m'n leven....

De jongens bleven soms bij me komen, noemden nooit meer z'n naam; ik leefde volkomen volgens den stand en 't fortuin van m'n ouders.... alleen groette z'n juffrouw me, met vertrouwelijk-meewarigen lach, en blééf dat doen, zoolang 'k door de straat kwam.

'n Paar maanden werkte ik met wilden ijver; toen greep me voor 't eerst de vreemde onrust aan, die me later zoo vaak heeft doen scheiden van plaatsen, die me lief waren geworden, die me voort heeft gedreven, tegen m'n wil, naar 't onbekende, waar ik bang voor was.

En ik verliet de kleine stad, waar het leven me soms zoo wonderlijk heerlijk en wijd had geschenen.

OPZOEKINGEN NAAR OUDE LIEDJES.

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

Hoe het kwam, weet ik niet meer, en ook niet waar wij — mijn zuster Rosalie en ik — de kennis maakten van dokter Snellaert, den ijverigen verzamelaar van onze oude en nieuwe volksliederen, waarvan hij er reeds een bundel had laten verschijnen. De nieuwe trokken ons weinig aan; maar voor het opsporen der oude geraakten wij in geestdrift, eene geestdrift, aangewakkerd door de levendige tevredenheid en groote dankbaarheid, welke onze bescheiden hulp bij dokter Snellaert opwekte.

Sieska, onze oude meid, kwam het eerst aan de beurt, met het liedje, dat zij zong om ons, als kinderen, in slaap te wiegen. Het luidde aldus:

Isabelle, mijn dochterken,
Waar heb-de gij leeren naaien (noeien uitgesproken)?
— Te Gent al bij mijn moeie.
Hoe leed! hoe leed! hoe leider is 't mij.

Isabelle, mijn dochterken,
Wat heb-de gij daar g' eten?
— Visch mee geluwe strepen,
Hoe leed! enz.

Isabelle, mijn dochterken,
Waar hên-ze dat vischjen gevangen?
— In een kelderken met een tange,
Hoe leed! enz.

Isabelle, mijn dochterken,
Waar hên-ze dat sopken gegoten?
— Op de strate voor d' honden:
Ze borsten, waar ze stonden.
Hoe leed! enz.

Isabelle, mijn dochterken,
Wat jon-de gij aan uw moeie,
— Eenen oven om in te gloeien.
Hoe leed! enz.

Isabelle, mijn dochterken,
Wat jon-de gij aan u zelven?
— Een spâtjen om mij te delven.
Hoe leed! enz.

Isabelle, mijn dochterken,
Wat jon-de gij aan uw broeder?
— Een vrouwe gelijk zijn moeder.
Hoe leed! hoe leed! hoe leider is 't mij.

„Nog, nog," schreef Snellaert, toen hij dat liedje ontvangen had.

Sieska sprak „Isabelle" bijwijlen „Lisebelle" uit.

Het is geen gemakkelijke taak, met weinig studie van het vak, meest geleid door de intuitie, verborgen zangschatten uit den volksmond te lokken. Hoe menigmaal keerden wij onverrichter zake van een afgelegen wijk of een vreemd dorp terug! Hoe vaak verstond men onze vraag naar „oude" liedekens verkeerd, dischte men ons soldatenliedjes of liedjes van Sadones op! Misschien deden wij verkeerd ze niet alle aan het vonnis van den eigenlijken kenner en beoordeelaar te onderwerpen. Somtijds zag men ons wantrouwend aan, alsof ons plan was er een ongodsdienstig gebruik van te maken. Soms wekte ons onderzoek den lachlust op, met onverholen minachting voor een dergelijk streven naar dwaze dingen, die „noch kop noch staart hadden," zei er iemand eens.

Doch niet alleen bij boeren, werklieden en ongeletterden oogstten wij versmading daarmede. Franschgezinden, die onze zwerftochten te weten kwamen, haalden de schouders op:

„*C'est un péché, qu'on pardonne à la jeunesse*," zei een zeer geleerd rechtskundige, groot bewonderaar der Latijnsche en Fransche classieken, verontschuldigend, geringschattend-glimlachend, tot anderen, die zijn overtuiging knikkend betuigden te deelen, eens in onze tegenwoordigheid.

„*Lisez plutôt* Sainte-Beuve *et Les Iambes* de Barbier," met dezen raad meende een Waalsche vriend, leeraar aan de Hoogeschool te Gent, ons wijzelijk van een dwaalspoor af te brengen.

„Het één belet het ander niet," was ons antwoord.

„Madame, ge moet uw dochters dat verbieden, *positivement*," achtte een welmeenende raadgeefster, rijke burgerdame, het tot haar plicht aan onze moeder te zeggen, *„elles se rendent ridicules aux yeux de toute personne sensée par ces recherches absurdes."*

Wij lieten ons niet afschrikken, deden immer voort: door mist en regen, langs onbruikbare landstraten, langs glibberige, verholen paden, banend door de sneeuw, of waddend door het zand bij zonnegloed, tusschen de hooge korens, gevaarvol-eenzaam wel somtijds, gingen wij op zoek. Het was des winters bijwijlen reeds duister, toen wij terugkwamen. En hoe zelden keerden wij met buit beladen naar huis! Hoe menige noodelooze uitgangen moesten wij ons niet getroosten te doen!

Het tweede lied, dat wij waardig vonden om opgeschreven te worden, was dat van „De drie Tamboers."

Het scheen ons van wat minder eigenaardig gehalte dan „Isabelle", maar het was toch heel welkom bij dokter Snellaert.

Het werd ontdekt op de „Braemdoncken", dat was een heel afgezonderd staande tweewoonst, gebouwd op vroegeren boschgrond, aan de grenzen van Nevele, Poesele en Loo-ten-Hulle, een uur gaans van ons huis. „Met twee sprongen kan ik op drie dorpen staan," zei ons een der bewoners.

Een jonge, stoere vrouw, Rosalie Colpaart, zong het ons helschallend voor, met een kind op den schoot, twee in dezelfde wieg en een paar grootere over de uitgebrokkelde tegels woelend en geruchtmakend.

Mijn zuster Rosalie schreef het op:

Daar waren drie tamboers,
Die van den oorlog kwamen,
Daar waren drie tamboers,
Die van den oorlog kwamen,
Rauw, rauw, rauw,
Dat is flauw,
Die van den oorlog kwamen.

De jongste van de drie } *bis.*
Droeg eenen hoed met rozen,
Rauw, rauw, rauw, enz.

Daar was een Koningskind, } *bis.*
Dat lag al voor zijn venster,
Rauw, rauw, rauw, enz.

Het sprak er: „Schoon tamboer, } *bis.*
Vereer mij met uw rozen,"
Rauw, rauw, rauw, enz.

„Mijn rozen geef ik niet, } *bis.*
Vóór den dag van mijne trouwe,"
Rauw, rauw, rauw, enz.

Toen sprak Mijnheer Koning: } *bis.*
„Vertrek of 'k zal u doen hangen,"
Rauw, rauw, rauw, enz.

Hij sprak: „Mijnheer Koning, } *bis.*
Mijn dood is niet geoorloofd."
Rauw, rauw, rauw, enz.

Toen sprak Mijnheer Koning: } *bis.*
„Waar zijn uwe rijkdommen?"
Rauw, rauw, rauw, enz.

„Mijn rijkdommen die zijn } *bis.*
Mijn trommels en mijn stokken,"
Rauw, rauw, rauw, enz.

Toen sprak Mijnheer Koning: } *bis.*
„Wie is er dan uw vader?"
Rauw, rauw, rauw, enz.

„Mijn vader is Koning, } *bis.*
En dat van heel Italiën."
Rauw, rauw, rauw, enz.

Toen sprak Mijnheer Koning: } *bis.*
„Mijn dochter is uw geschonken."
Rauw, rauw, rauw, enz.

„Uw dochter wil ik niet, } *bis.*
Zij is te laag van state."
Rauw, rauw, rauw, enz.

Dat lied moet een gemeenzamen oorsprong hebben met een bewerking van Frans Rens, die voorkomt in zijn bundel: „Bladeren uit den Vreemde", volgens zijn eigen getuigenis meest getrokken uit „Chants du Nord" van Marmier.

Dit stukje is veel korter en heft aan met:

Daar kwam uit den oorlog een jonge tamboer,
Bevallig door slankheid van leden,
Hij hield eene bloeiende roos in de hand
En stapte met zwierige schreden.

Daar stond voor haar venster en aâmde de lucht,
De dochter des Konings der Franken:
„Tamboer, geef me uw roosje," zoo vleide zij teêr,
„En 'k heb eene gunst u te danken" enz.

Met: „Daar was een man, ging verre van huis," hadden wij geene moeite: een meid mijner gehuwde zuster zong het ons voor. Snellaert was met dat lied ingenomen en, tot mijn verwondering, vind ik het niet in zijn nieuwe verzameling. Wat er mij van — bijna volledig — in het geheugen bleef, schrijf ik hier neder:

Daar was een man, ging verre van huis,
Hij kwam er in zeventien jaren niet thuis.

Maar zijn huisvrouwe ging hem tegen,
Zij zei: „Wat nieuws brengt gij ons mede?"

„Ik en wete van niet, ik en wete van al.
Is er onz' jongste dochter nog niet getrouwd?"

„Bel (wel) neen z' maar ze is er al zoo zieke,
Dat ze van haar bed niet kan genieten."

Die man, die voor de deure stond.
Die deur, die uit de klinke sprong.

'k Wensch u goêndag," zei hij, Karlientje,
„'k Wensch u goêndag met uw klein kindje."

„Vader," zei zij, „vader van mij,
'k En heb er voorwaar geen klein kindje bij mij.

t Zijn al die paddekens en die slangen,
Die mijn jong hertje zoozeer bevangen."

„Dochter," zei hij, „dochter van mij,
Wie heeft u gegeven dat wreed venijn?"

„Het is uw eigen huisvrouwe.
Zij gaf mij een geluw appelken al zoo zoete,
Daarvan zwollen mijn handekens en mijn voeten."

Hij ging voor zijn huisvrouwe staan.
„En nu moet gij ter dood hier gaan."

. . . .
„'k Werp u in eenen waterpoele."

„In eenen waterpoele en werp mij niet,
Dat waar voor mijn vrienden te groot verdriet.

„Werp mij in eenen waterstroome,
't En zal van z' leven niet meer uitkomen."

„In eenen waterstroom en werp ik u niet,
. . . .

Gij zult hier branden aan den stake.
En al uw goed verbeurd geraken."

Jammer dat ik de brieven van Snellaert met al degene van dien tijd heb verbrand.

Hij schreef steeds uitvoerig en leerrijk over elke vondst. „Zeventien" jaren moest volgens hem oorspronkelijk zeven jaren zijn geweest, welks getal veel in oude liedekens voorkomt.

De vrees voor een smadelijken dood, was merkwaardig als eergierigheid in den volksgeest der middeleeuwen, en de brandstapel voor heksen zei heel wat voor berekening van tijdstip.

Het woord „vrienden" voor „magen" wordt buiten nog soms gebruikt.

Mijnheer Hemelsoet, een Gentsche toonkundige, heeft — meen ik — voor dat lied de melodie opgeschreven, evenals voor de overige.

„Mijnheerken Van Bruindergestem," dat ik nooit elders dan in huis heb hooren zingen, vond evenmin genade en werd mede niet opgenomen. Hetzelfde geldt voor een ander lied, dat aanving:

1) „Daar waren drij gezusters fijn,
Ze wilden alle drije zalig zijn.

De eerste, die stierf te middernacht,
De twee die stierf als 't klaren dag was.
De derde als de menschen van de kerke kwamen.

of:

Daar vlogen drij duifkens al over den Rhijn.
Daar stierven drij koningsdochterkens fijn.

De eerste die stierf, als 't avond was.
De tweede die stierf, 't was middernacht.
En de derde die stierf, 't was klaren dag.

„En, o Heere, en o Heere, waar is nu de weg,
Die rechte naar de hemelpoort ligt?"

Sinte Pieter heeft zijn hemelpoort opengedaan.
Daar zijn twee gezusterkens binnengegaan.

1) Vergelijk met het onlangs verschenen Liederboek van Fl. van Duyse.

„En, o Heere, en o Heere, wat heb ik misdaan,
Dat ik met mijne zusters niet mede mag gaan?"

— „Als het tijd was van naar de hoogmis te gaan,
Ging-de gij al voor uwen spiegel staan.

Als het tijd was van naar de vesper te gaan,
Ging-de gij al in uw deure gaan staan."

Lucifer heeft zijn hellepoort opengedaan,
Dat zielken, die is er daar binnengegaan.

En de eerste die zette daar eenen stoel
En de tweede die sloeg er de distels naartoe.

En de derde die sloeg de ziel in het vier:
„Wel, dochter, dat is voor het wereldsch pleizier."

En de vierde hij zette de kroes aan haar kin,
Haar schoone bruine oogen die vielen daarin.

En de vijfde hij schonk haar eenen drank
Van sulfer en pek, die vuile stank.

„Hoe vermaledijd ik mijn moeders borst,
Dat ik hier moet lijden honger en dorst.

Hoe vermaledijd ik mijn zijden lint,
Dat mij alzoo naar de helle toe bindt."

Variante.

Heefer [1]) moeder, heefer moeder,
Gij en moet er zoo droevelijk niet zijn,
Omdat alle drie uw dochterkens
Gestorven zijn.

Zet ze alle drij op eenen stoel
En voer ze alle drije
Naar het kerkhof toe.

Zij passeerden, zij passeerden
Sinte Pieter in zijn deur.
Sinter Pieter die riep er-e:
„Wie is er daar?"

Heefer moeder, heefer moeder
Met haar dochterkens zeer fijn,
En ze zou-der al zoo gaarne
Binnen gelaten zijn.

[1]) Juffrouw.

En de eerste die ging binnen,
En de tweede die ging binnen,
En de derde die bleef staan:
„En waarvoren moet ik
Hier alleene blijven staan?"

„Gij hebt alle Zaterdagen
Een keersken in den tempel beloofd,
En ge hebt het niet gedaan;
En daarvoren moet gij
Hier alleene blijven staan.

Als het tijd was van naar
De hoogmis te gaan,
Ging-de gij al voor uw
Spiegel staan.

Met uw haarken opgevlochten,
Met een rozeken daarin,
Met een mutseken al naar de
Mode opgedaan.

Als het tijd was van naar de
Vespere te gaan,
Ging-de gij al voor uw deure staan
Met uw haarken opgevlochten.
Met een rozeken daarin,
Met een mutseken al naar de
Mode opgedaan.

Mijnheerken van Bruindergestem.

Daar was een kind, ja een klein kind,
  Ja een kind van zeven jaren,
En dat kind, zou er uit spelen gaan,
  Waar zoovele konijntjes waren.

En dat kind, dat had er een hondeken bij hem,
  En 't liet er dat hondeken loopen.
En het koos er het schoonste konijntje van al,
  Dat er was in geheel die hoopen.

Als Mijnheerken van Bruindergestem dit vernam,
  Het liet er dat kindeken vangen,
En sluiten al in den hoogsten toren,
  Die er stond in zijn warande.

Als de moeder van dat kindeken dat vernam
  Dat was een brave vrouwe,
Dat haar klein kind gevangen was,
  Haar harte brak van rouwe.

„Mijnheerken, Mijnheerken van Bruindergestem,
Wil-de mijn klein kind niet geven,
Het heeft er nog zeven gebroederkens thuis,
Wil-de z' hebben, ik zal ze u geven?"

„Die zeven gebroeders en wil ik niet,
Er zijn er vijve van papen,
Er zijn er maar twee onder 's hemels gebied,
Die onder de zonne slapen."

„Mijnheerken, Mijnheerken van Bruindergestem,
Wil-de mijn klein kind niet geven,
Het heeft er nog zeven gezusterkens thuis,
Wil-de z' hebben, ik zal ze u geven?"

„Die zeven gezusters en wil ik niet,
Er zijn er vijve van nonnen;
Er zijn er maar twee onder 's hemels gebied,
Die onder de zonne wonen."

„Mijnheerken, Mijnheerken van Bruindergestem,
Wil-de mijn klein kind niet geven,
Het heeft er nog zeven tonnen met rood goud,
Wil-de z' hebben, ik zal ze u geven?"

„Die zeven tonnen en wil ik niet,
En uw klein kind, dat zal hangen,
Hangen al aan den hoogsten boom,
Die er staat in mijn warande."

„Mijnheerken, Mijnheerken van Bruindergestem,
En sluit er uw poorte niet vaste;
Want morgen eerdat de zon op staat,
Zal ik u zenden gasten."

En dat kindeken moest op de leere gaan gaan,
En het keek er zoo dikwijls omme,
En 't zag van verre, ja zoo verre, ja, ja,
Zijn broerkens gereden kommen.

„En haast u, mijn broerkens, en haast u toch wat,
En geeft er uw paarden de sporen;
En hadt ge nog een half uurken langer gewacht,
Mijn jong leventje ware verloren...."

Dat Snellaert er meer andere niet in zijn vergroote verzameling opnam, had niets verwonderlijks, en wij onderworpen ons gedwee aan zijn oordeel: hij was een kenner, wij waren oningewijden wij arbeidden in 't wilde.

Maar dat hij zoo hoog opliep met hetgeen hij wegzifte, begrijp ik niet en evenmin, waarom wij hem daarover geen verklaring vroegen!

Telkens hij ons te Gent op straat ontmoette, kwam hij naar ons toe, hield ons geruimen tijd staan en vroeg naar onzen oogst.

Hadden wij iets ontdekt?

„Ja" of „neen" of: „Ja, maar het zal zeker een liedje zijn, dat niet oud genoeg is."

„Ze moeten toch van den tijd van den zondvloed niet wezen," zei hij eens met eene hem eigen beweging der twee armen, als een vogel, die zijn kracht beproeft om te gaan vliegen.

Snellaert [1]) was destijds reeds bejaard en droeg niet goed zijn naam: hij bezat een zeer ongunstig uiterlijk: het gelaat bruin, met pokkeputten doorploegd. Zijn gestalte had iets waggelends; hij stond nooit heelemaal stil, altijd trippelend. Op straat liep hij steeds op een drafje. Zijn hoofd, met een grooten, niet altijd keurigen, verdonkerden stroohoed beschut, boog voorover, als had een touw met een gewicht daaraan zijn nek neergetrokken. Hij had als dokter veel te doen, ook buiten de stad in 't omliggende, alles te voet, voor een gering loon; want hij was uiterst menschlievend, een aangebeden weldoener der armen.

Hij woonde op het Steendam naast het huis van den dichter Frans Rens, met zijne twee bedaagde zusters, de eene klein, de andere heel groot, beiden met breed mondgebit.

Zij schenen hem te overheerschen, misschien door de macht der genegenheid, misschien door ontzag.

Het lied van „Madel" vonden wij op den weg tusschen Nevele en Vinckt, Kerrebroeck als wijk gekend, in een klein hoeveken bij een stokoude vrouw met twee oude, reuzengroote dochters, Maebe genaamd. De moeder zong het ons voor:

Madel.

Een Koning had twee dochters in 't gemein;
De oudste was Madel geheeten;
Een Koningszoon stal ze tot de liefste zijn,
En voerde ze naar verre streken.

Zij hadden er zeven zonen bij malkaar.
Hij verliet haar tot haren rouwe,
En reed er naar hare zuster toewaard,
En ging er met haar trouwen.

1) „Snel" beduidt in de Vlaamsche volkstaal „mooi".

Hij ging voor zijne moeder staan:
„Moeder, eedle vrouwe,
Wat zoudt gij mijn bruid giften dan,
Op vriendschap van haar trouwe?"

Zijn moeder sprak: „o Koning groot
Wel Koning, edel heere,
Ik heb er nog zeven molens staan,
Die schenk ik haar ter eere."

Hij ging er al voor Madel staan:
„Wel Madel, edele vrouwe,
Wat zoudt gij mijn bruid giften dan,
Om vriendschap met haar t' hoûe?"

„Wat dat ik uw bruid giften zal,
O Koning, edel heere,
Mijn kwâ kousen en afgelegde schoen,
Die schenk ik tot haar eere."

„Uw kwâ kousen en verleide schoen
Draagt zij niet van gebreke;
Want bruin laken en rood maraal
Dat draagt zij in de weke."

Zij ging voor hare moeder staan:
„Koningin, edele vrouwe,
Mag ik naar de bruiloft niet gaan?
De Koning die gaat trouwen."

„En als gij naar 's Konings bruiloft gaat,
Kleed er u naar manieren,
Doet er uw zeven zonen voor u gaan,
En achter u twaalf kamenieren."

En als zij tot 's Konings bruiloft kwam,
Zij kwamen haar wijn te schenken.
Zij liet er zoo menig droeven traan
Achter de wijnschaal zinken!

De Koningin tot den Koning sprak:
„Wel Koning, edel heere,
Wie is 't die schenkt en niet en drinkt?
Zij weent wel al zoo zeere."

„'t Is eene van mijn nichten dan,
Die komt uit verren lande.
Zij komt om mij eer aan te doen,
En doet mij niets dan schande."

„Gij zegt mij de oprechte waarheid niet,
O Koning, edel heere."
„Het is Madel, mijn zoete lief,
En dat zijn mijn zeven zonen!"

Zij kende ze aan haar voorgespan,
Dat stond er stijf van goud en zijde. (steenen?)
„Zoo zijn er maar twee in heel Vlaandrenland,
Ik en mijn zuster elk eenen."

Zij pakte de kroon al van haar hoofd,
En zette ze aan Madel's zijde,
En sprak er: „O Koning, mijn zoete lief,
Trouw haar in plaats van mij-e."

De zangsters vroegen met blijkbaar inzicht onzen naam en waar wij woonden, wat hun gezegd werd.

Wij hechtten geen belang aan dat onderzoek, zelfzuchtig met onzen buit vertrekkend.

Hoe groot was niet onze verwondering, toen wij een paar weken later op een Zondag, uitgaande, de twee reuzinnen op eenige meters afstand van ons huis ontmoetten, heel naar vroegere mode opgetooid.

Zij kwamen van de vespers, zeiden ze, de eene beleefdheid was de andere waard, ze achtten het hun plicht ons te bezoeken.

Wij waren te Meigem op een koehoudersplaats uitgenoodigd naar een wafelbak, uitdrukkelijk had men ons verklaard, dat hij voor ons alleen plaats had.

Wat nu gedaan?

De menschen ginder met hun kosten en hun moeite in den steek laten of deze vrouwen hier zonder genade wegzenden?

Wij zagen elkander beteuterd aan.

Toen namen wij een heldhaftig besluit, bekenden onze verlegenheid.

De twee kwezels schenen echter op het bezoek gesteld:

„Voor een keer, dat we komen," zei de eene.

„Wij meenden wat te kunnen weerhalen," ging het bij de andere.

„Weerhalen!" Ja, dàt was het. Zij rekenden er op voor hun behulpzaamheid getracteerd te worden.

Er ging een licht der uitkomst voor ons op.

„Weet ge wat," zei eene van ons, „wij moeten volstrekt naar Meigem gaan, maar Sieska, onze meid, is thuis, gaat bij haar en

zegt, dat ze „hem" [1]) maken moet en om koeken gaan en eet maar zooveel 't u lust."

„Wij zullen ons buiksken een zielmis doen," zei de grootste der reuzinnen en voort gingen ze.

Wij hadden niet omgezien of ze aanbelden en bleven niet zonder bekommernis. Indien ze dat eens ironisch had gemeend, dat kwalijk opnemen konden?

Wat wij gedaan hadden, was al te gewaagd. Zooveel geringschatting verdienden zij niet.

Maar welk een uitstraling van vreugd bij Sieska, toen wij 's avonds terug kwamen!

Van heel haar leven, zei ze, had ze niet meer „leute" gehad. Alzoo twee ruselute [2]), alzoo twee geestige, brave vrouwmenschen had ze nog nooit gezien!

Zij hadden gegeten en gedronken „buik-sta-bij". Daarna, om de „sekloa" te doen teren, had ze hun — ze wist niet of ze wel gedaan had of niet zonder verlof — elk een grooten druppel klaren [3]) ingeschonken. Het scheen haar, dat ze „een tietje op hadden" [4]); maar ze waren toch allen eens rondom den hof gegaan en hadden met de bol gespeeld en Sieska was „spies" [5]) geweest. De twee hadden verklaard, dat het toch zooveel pleizieriger was zóó heel onder hen, en dat ze van geluk mochten spreken, dat het toeval juist wilde, dat de meesteressen uit moesten gaan.

Daarmede waren wij gerust gesteld. Wij keerden later nog eens bij deze menschen terug, en hadden de kans er het lied van „De Koningin van elf Jaren" te ontdekken.

De Koningin van elf jaren.

Daar was er een Koning zeer rijk van goed.
Hij vrijde Abraham's dochter van elf jaar oud.
„Stel mij uw dochter ter mijnre pande
Of al uw goed steek ik in brande."

---

1) Beduidt hier „Chocolade".
2) Kranige.
3) Glas jenever.
4) Ietwat bedronken.
5) Had geen enkel punt behaald.

„Wel Koning," zei hij, „wel Koning, heer,
Mijn dochter is nog te jong en te teêr,
Zij is nog wat te jong van jaren,
Zij kan er geen kinderen ter wereld baren."

„Wel vader," zei zij, „ware dat geen pijn,
Dat al ons goed verbrand moest zijn?
En sterf ik van zulke pijne,
De schâ van mij die ware kleine."

Zij is er op haar slaapkamer gegaan,
Zij heeft haar zijden kleedsel aangedaan
En een paar schoen met snelle riemen,
Daarmee ging zij den Koning dienen.

En een jaarken of wat daarnaar,
De Koninginne was in gevaar,
Zij riep: „Ach! Koning, ach! Koning, heere,
Mijn rechter zijde doet mij zoo zeere!

Ga in den stal, en pakt er uw paard,
En rijd er mee naar mijn moeder toewaard;
En rijd al door den bosch zoo zeere,
En spoed u wat en kom gauw weere."

Hij ging in den stal en hij nam er zijn paard,
En hij reed er mee naar zijn vrouw moeder toewaard.
En als hij kwam ten halven wege
Zijn vrouwkens moeder hem al kwam tegen.

Hij nam ze van achter al op zijn paard,
En reed er mee naar zijn vrouwken toewaard;
En als hij kwam aan een groen' heide,
Vond hij den schaper zijn schaapkens weiden.

„Wel schaper," zei hij, „schaapherder van mij,
Ik zal u wat vragen en zegget gij mij.
Wat is er hier zoo vroeg te doene,
Luiden die klokskens hier ook al noene?"

„Wel Koning," zei hij, „wel Koning groot,
De Koningin is van elf jaar dood:
Geen schooner maagd is ter wereld geboren,
Ach! Wat de Koning al heeft verloren!"

Hij lei zijn hoofd al op eenen steen;
Van weenen en rouw brak zijn hertjen in tween.
Daar waren drie lijkskens al in 't gemeine,
Van vader en moeder en zoontjen kleine.

Nu was Snellaert in den hoogsten hemel met dat stuk, een hemel zoo hoog, dat het enthousiasme in onzinnige vreugd tot op de vindsters neerstraalde, en hij ons op den omslag van zijn bedankingsbrief betitelde met: „Eerzame en minzame Juffrouwen," wat ons tegenover het ongekend postpersoneel en tegenover den van aanzien gekenden postbode wel ietwat in verlegenheid bracht.

De liedekens moesten genoteerd worden, en op een daartoe gestelden morgen kwamen de heeren Snellaert en Louis Hemelsoet af.

Het was in Augustus, dof-dompig weer. Terwijl wij 's middags aan tafel zaten, had er een hevig onweder plaats. Het werd zoo duister in de niet hoog gewelfde kamer, dat licht aansteken bijna noodig zou zijn geweest.

Na de opheldering, onder 't koffiedrinken, moest Sieska komen.

Op den rand van een stoel gezeten, zonder schuchterheid, met de natuurlijkheid van een kind, zong zij haar lied van

„Lisebelle, mijn dochterken."

Ik zie ze nog zitten met haar oud, rood aangezichtje, hare nauwelijks grijzende krulletjes op 't voorhoofd onder de fronsels van een witte cornette, hare toevallende, lamme oogschelen, hare hangende beentjes, met de schoenvoetjes, waarvan alleen de tipjes den grond raakten, naar binnen gekruld.

Daarna werd er meermalen gebeld.

De jonge meid van naast de deur, nog andere vrouwen — met later verwezen melodieën — kwamen aan de beurt.

Rosalie Colpaert uit de Braemdoncken verscheen, blozend, dik, kortgestuikt, omringd door een drietal kleine kinderen, als een klokhen met haar kiekjes. Zij kon heel helder zingen, maar brabbelde de spreekwoorden in haar mond onduidelijk. Zij deed, ook heelemaal onbevangen, dadelijk aan Snellaert uiteen, dat de kleinen de kinkhoest hadden, en zij van de gelegenheid gebruik maakte om verder op naar Landegem te gaan dienen, en ze om hulp tegen die kwaal bij den heiligen patroon van dat dorp te doen inschrijven.

Hij verstond schier geen woord van hetgeen ze mededeelde, maar de feiten spraken voor haar: een hevige, drietallige hoestbui ontstond.

Zij wist niet hetwelk van de voorhoofden zij het eerst steunend moest tegenhouden.

Het had haar echter niet veel ontroerd:

„In 't eerst was ik schuw, dat ze er zouden inblijven; maar 'k ben er nu aan gewend," zei ze en dapper zong ze van „De drie Tamboers."

Snellaert stak de zangeressen geld in de hand.

„Hij mag mij alle dagen alzoo een flitter [1]) geven," had Rosalie Colpaert, heengaande, op den drempel aan Sieska verklaard.

Naar Kerrebroeck bij de Maeben begaven wij ons zelven weldra met de heeren.

De hemel was weder zwart betrokken; wolken als ontzaglijke berggevaarten dreven door het ruim, in wisselgedaanten. Het had zoo geweldig geregend, dat groote doolagen [2]) hier en daar de baan versperden en wij, meer dan eens over smalle grachtjes te springen hadden om ze te ontkomen.

Het huisje, witgekalkt, groen beschilderd, reingewasschen thans, stond te lachen in zijn dichtbeblaarden boomgaard.

Achter 't raam zat de moeder en keek naar ons, de dochters, zeker door haar ingelicht, staken ook de hoofden bij.

Naar boerengebruik kwam ons niemand op het erf te gemoet.

De deur geopend:

„Is er geen belet?"

„Komt maar binnen."

Snellaert zag verbaasd op naar de twee dochters: groot, lomp, oud. In die ruime, lage keuken, met het hoofd bijna tot aan de balken, op hooge klompen staande, schenen zij nog kolossaler dan op straat.

De moeder, stokoud, fijn van trekken, diep berimpeld stond niet op.

Een der twee zong het lied van „Madel" en het lied van „De Koningin van elf Jaren."

Mijnheer Hemelsoet noteerde. Hij en dokter Snellaert keken elkander soms goedkeurend-knikkend, jubelend aan.

En nu werd onderzocht, waar vandaan de melodieën kwamen.

De moeder had ze, als jong meisje, van meetje, hare grootmoeder, gehoord. En zij ook moest ze eens zingen, met bevende neusklanken.

Snellaert stak haar weder een drinkpenning toe.

1) Een kaakslag. Hier *fooi.*

2) Straatplassen in landwegen door den regen nagelaten.

Dankbaar was het vriendschappelijk afscheid van ons: een echte belooning voor onze opsporingen. Er was geen spoor, te Nevele. Er bestond nog geen postmaal op Landegem. De heeren vertrokken te voet: een uur ver te gaan.

Nauwelijks waren ze weg, toen de donder begon te grollen, water neerzijpelde, eerst in bescheiden evenredigheden, weldra stroomsgewijs. Het eene weerlicht volgde het ander verblindend op; ketterslagen dreunden angstwekkend door het verdonkerd ruim, en met zelfverwijt kwelden wij elkander, dat we toch geen rijtuig voor die menschen hadden besteld!....

In zijn eerstvolgenden brief sprak Snellaert dan ook met nog ontstelden ophef van de schrikkelijkheden, die zij hadden beleefd: doorweekt aan de voeten, kletsnat, ondanks de parapluie, worstelend met den wind, nauw vooruitgerakend soms, bevreesd den trein niet te zullen halen; met de ontzaglijke donderslagen, als ijzeren huizen, die instortten boven hun hoofd, die hen, schoon niet geraakt, bijwijlen onwillekeurig, in onberedeneerde lichaamsvrees neer deden hurken, zoo hadden zij hun weg vervolgd, totdat ineens een zigzag bliksem-slingering, een oogenblik heel het uitspansel in lichtblauw phoshoor-vuur zettend, op een populier te recht kwam. De splinters vlogen om hen heen, met een luid gekraak: de kruin hing half afgeknakt.

Ondanks het gevaar en de zenuw-ontreddering, die er op volgde, was het een heerlijk natuur-wonderlijk schouwspel geweest....

Volgens de beschrijving der plaats moest zulks aan de hoeve het Zeven-Bunder zijn gebeurd op de wijk: den Egelaere.

Wij gingen op verkenning uit en zagen een werkman de takken tot spaanders kappen. De reeds verslenste bladeren klapperden in den wind; de sterk gehavende, gesplitte stam, zonder bast, stond nog recht, geel-wit glimmend in de zon....

„Zou Lie Moors geen oude liedekens kennen?"

„Misschien wel, wij kunnen het eens beproeven," en wij trokken op avontuur.

Zij woonde te Sinte-Martens-Leerne, in de Blauwe-Poortstraat in de omstreken van den Engelhoek.

Een klein uurtje gaans van ons huis. Het was op een vroegen namiddag van Allerheiligen — eersten November — koud, mistig. Wij moesten langs de Moerstraat, die wel twintig minuten of nog meer eischt om het eind er van te bereiken. Hoevekens en groote hofsteden

palen er langs beide kanten bijna op heel de lengte aan elkaar. In het voorjaar en den zomer is het er heel mooi, met al de rijke boomgaarden, waarvan de takken eerst het gaanpad oversneeuwen met fruitbloesem en later frisch overlommeren met hun groen. In 't midden groeit er hier en daar gras als groote stukken van een fluweelen tapijt.

Nu krasten er de raven in de olmen; nu was er geen mensch te zien, elk naar de Allerheiligen-vesper zijnde.

Die straat is wijd en zijd berucht voor haar vuiligheid. Diep dringen de wagensporen in den moerassigen grond. Al die huizen, al die hagen beletten 't spoedig drogen in den wind.

Wij slibberden uit op het dorre lover, schoten in het slijk, liepen verdoold, en vonden niemand om ons terecht te wijzen.

Het begon daarenboven zijpelend te regenen.

„Willen wij terugkeeren? Het is toch al te erg."

„Och, we zijn nu zoo ver. Kijk ginder aan dien stronk, was het immers in te slaan, dat zal wel de Blauwe-Poortstraat wezen."

Wij waren er sedert jaren niet meer heengegaan, maar zouden 't huisje wel herkennen. Daar was de weg, zoo mogelijk, nog slechter. Er behoefde bepaald verzamelaarswoede en roofgier toe om aldus door de modder te wadden.

En het scheen opnieuw heel ver.

Rechts stond het woninkje. Wij hadden eindelijk toch ons doel bereikt. Midden in een klein boomgaardeken, met een korenschelf er naast, een groote houtmijt aan den gevel; het deurtje tusschen twee vensters, de pomp er voor, keek het ons vriendelijk aan als stond het ons af te wachten.

Wij hieven, naar landelijk gebruik, zonder plichtplegingen aan de klink. Maar er stak een spie op.

Een flinke bons op het hout.

Niets roerde daarbinnen.

„Helaas! met de Allerheiligen-vespers zullen allen in de kerk zijn!"

Wanhopig keken wij rond.

„Neen, neen, toch niet, de deur is langs binnen versperd, er moet iemand thuis wezen."

„Doe open, goed volk," riepen wij door het sleutelgat, terwijl wij vuistslagen gaven op de deur.

Een soort verwensching werd hoorbaar daarbinnen en toen naderden klompstappen en werd er geopend met een kier.

„Och, zij-de gulder het!" en wij stapten over den drempel.

Het was Lie in eigen persoon, maar eene zonderlinge verschijning niettemin: Zij had een zwarten mantel aan, waarvan de kap op haar rug hing, was barvoets in haar kloefen en, door een spleet tusschen de twee mantelpanden, zagen wij langs haar scheenbeen tot op en boven haar bloote knie. Lie had zelfs geen hemd aan!

Reeds op leeftijd, heel rood in haar aangezicht, met donker haar, dat nog niet grijsde, met groene oogen, waarvan het rechter eene groote rosse plek had, wat haar iets onverklaarbaar-geheimzinnigs bijzette, stond ze daar en zag ons verlegen met sluike blikken aan:

„Komt ge geld jagen, misschien?” vroeg ze.

En voor dat wij tijd hadden te zeggen, dat wij niet eenmaal aan het achterstel van het nog te betalen Mei-pachtje gedacht hadden, berichtte zij: „Ge moet niet schuw zijn voor een verlies, wij hebben, God zij geloofd, veel graan af te dorschen; ons zwijntje staat vet en is de helft reeds op voorhand verkocht, en Sarel De Moor — aldus noemde zij haar man — heeft vlas zitten en de jongens zullen 't van den winter afzwingelen. Het zal nu al „gehoopt en geduwen”, eer 't veertien dagen verder is, betaald zijn.”

Arme, brave Lie, wij werden beschaamd. Wij waren er zoo verre van af geweest haar met geldzaken te komen verontrusten.

„Dat is het allemaal niet, Lie, maar wij komen zien, of ge geen oude liedjes kent.”

„Oude liedjes!” herhaalde zij, ons aankijkend in het bevreesd vermoeden gewis, dat zij met krankzinnigen te doen had, „o oude liedjes, nogal! Toen mijn jongens klein waren, zong ik ze wel in slaap, maar wie peist nu nog op zingen, als ge al tanden kwijt zijt!”

„Lie, luister eens, daar zijn alzoo menschen, die rondgaan om oude teljooren en oud koper op te koopen, ge weet dat immers wel, en alzoo zijn er ook, die oude liedekens opzoeken.”

„Toch niet om kwaad mede te doen?”

„Volstrekt niet, enkel uit curieusheid.”

Lie zon er een oogenblik op na, toen, eensklaps zich bezinnend, als uit een droom tot de werkelijkheid geroepen:

„Maar, alle Gods lieve heiligen toch, kijkt ne keer, hoe aardig [1]) ik hier sta!”

„Ja, Lie, 't is waar, hoe komt het dat ge geen kleeren aan hebt?”

„Ziet hier,” zei ze voor alle antwoord. En wij volgden haar in de slaapkamer links aan den ingang van het huis.

1) Zonderling.

Zij wees ons haar bed aan: het bovenlaken en de sarges waren afgenomen, en van aan het voeteneinde tot op het hoofdkussen lag het dik met groenbeblaarde stengels vol. Vragend zagen wij haar en elkander aan.

„'t Zijn tijngels," [1]) zei Lie.

„En waartoe dat hier?"

„Ik sta veel af van 't rometies [2]); ik ben al gaan dienen naar Baveco [3]); ik ben er bij Erreken uit de bosschen ook al over te rade geweest. Maar 'k vond geen bate, als Djelika mij een raad gaf: ik moest mij moedernaakt ontkleeden, zei zij en mij eens van 't onderst tot boven in de tijngels wentelen, totdat heel mijn lijf met bobbels stond. Ik peinsde alzoo: Nu heb ik een goeden achternoen daartoe, terwijl Sarel De Moor en de jongens naar de lange vespers zijn, en .... daar zie," besloot Lie, als in onderworpen overgave aan het noodlot de twee handen naar omlaag uitspreidend.

Wij hadden haar verhinderd in het gebruiken van het heilmiddel.

„Wie is Djelika?"

„Djelika? Ge weet toch wel wie Djelika is?" met een soort van verontwaardiging over onze onkunde.

„Neen, Lie."

„Djelika, die oude-jonge-dochter, die remedies kent tegen alle kwalen en de stervenden gaat uitlichten."

„Ge zoudt beter een dokter raadplegen."

„Een dokter!" met de duidelijkste minachting uitgesproken.

Maar Lie moest zich aankleeden. Wij zetten ons alleen in de keuken. Alleen niet lang, want in haar hemd en lijfrok kwam Lie bij ons zitten, deed er — poeierend — haar kousen, toen haar schoenen en overige kleederen aan, waarschijnlijk beleefdheidshalve om ons gezelschap te houden.

En nu de zang. Zij kende het lied van „De drie Tamboers." Dat hadden wij.

Van:

„Rosalinde,
Mijn beminde,
Waarom schrei-de gij?
Zeg mij, wat is de oorzaak van uw droef geschrei?"

1) Netels.

2) Rhumatisme.

3) Bavichove. Bij den heiligen Guido.

En dan zong ze, wat wij deels van buiten kenden door het meermalen te hebben gehoord:

Weduw-vrouwkens altemale,
  Zet uw droefheid aan den kant.
'k Zal u hier wat gaan verhalen,
  Geschied in ons Vlaandrenland,
Van een weduwvrouw, helaas,
  Wien-ze man gestorven was:

Zeven weken en drie dagen,
  Hoort eens hoe aldaar kwam vragen
Een schoenmaker om logies,
  Die kwam reizen van Paries.

Deze vrouw uit caritate
  Was den armen goedertier.
Zij zei: Vriend, kom van de strate,
  En zet u wat bij het vier."

De man vertelt haar, dat hij van Parijs komt. Zij verstaat hem verkeerd en zegt:

„Komt gij van 't Par'dijs getreden,
  Gij zijt mij zeer willekom,
Mijn man is ook overleden,
  Maar hij en komt niet weerom."

Ten slotte geeft ze hem geld om aan haar man mede te dragen, namelijk, ik geloof:

„. . . . . zeven patakons,
't Is nog geld, dat mijn man won."

In onze onwetendheid zelve waren wij misschien te kieskeurig en hadden ongelijk dergelijke prullen niet ook aan Smellaert mede te deelen, al ware het slechts geweest als document van wat er vroeger werd gedicht, en nog in den volksmond lag bewaard. Wellicht ware het onnoodig geweest, daar zulke dingen hem in druk konden bekend zijn.

Zonder buit keerden wij van onzen tocht terug. Het begon reeds duister te worden langs de eenzame veldwegen.

De mooie kerk van Vosselaere, met haar langen, spitsen, achthoekigen toren, had alle boogvensters roodachtig verlicht. Van omhoog galmden „doodpoozen" over 't veld. En verder ook van Neveletoren, lager achter tuinen en huizen, beantwoordden, verdoofd,

als een echo andere droeve klokketonen dien oproep tot godsvrucht aan de geloovigen om een gebed te storten voor de zieltjes in 't vagevuur....

Vele andere liedjes, later ontdekt, zonden wij evenmin:

„Daar zou er een jager uit jagen gaan,
Uit jagen zoo zou hij gaan.
En wat vond hij op zijnen wegel?
Angelineken kwam er hem tegen,
En het was er mooi opgezet,
Heel net,
En het was er mooi opgezet.".

. . . .

En als andere meisjes uit spelen gaan,
Een klein kindeken zul-de gij wiegen.

Een ander:

„En ik heb er de groene strate
Zoo dikwijls ten einde gegaan,
En dat ik mijn liefste moest laten,
Dat hebben mijn vrienden gedaan."

Van meester Pieter's hondeken.

Meester Pieter's hondeken
Lag in de biezen dood,
En al de geburen hondekens, hondekens, hondekens
Werden naar de uitvaart genood.

En ieder hondeken had een schotelken
Gebrokt met wittebrood;
En die hondekens schreemden traantjes, traantjes, traantjes,
Van pikkelbeentjes groot.

Van den ouden Man

heb ik alleen het volgende onthouden:

Ik heb veel liever in mijn bed
Eenen bundel met biezen,
Dan dien ouden, kouden man,
Ge zoudt er bij bevriezen.
Hij hoest, hij kucht, hij....
Zijn ziel schijnt te beroesten.
Ach, ware ik nog niet getrouwd,
Ik zou een jonkman lusten.
. . . . eeren.
. . . . kiezen.

of:

Nog:

Liefste Rosalinde waarom ween-de gij?
Zeg mij wat is de oorzaak van uw droef geschrei?
. . . .

En:

Ik zag Cecilia komen,
Langs eenen waterkant,
Met zoetemelk en blomme,
En de koekepan in haar hand.
. . . .

Veel meer een kinderlied:

Van Jantje den mosselman.

Jantjen hield ne mosselman,
Hutjekokerreken, hutjekokerreken,
Jantje hield ne mosselman,
Hutjekokerreken rijd wat aan.

Al zijn mosselkens zijn verkocht,
Hutjekokerreken, hutjekokerreken,
Al zijn mosselkens zijn verkocht,
Hutjekokerreken rijd er om nog.
. . . .

Ik was over nen tijd zoo blije,
Toen mijne vrouwe werd begraven.
'k Had redenen van te klagen.
'k Ben nu met een walin getrouwd,
Ja zoo dartel, dol van zinnen.
's Morgens zit zij aan-e den thee,
's Achternoens drinkt ze kaffee.
'k Moe der op staan knauwen,
Zwijg van dat hertrouwen!
. . . .

Langs een groen wegelken
Kwam ik getreden,
Langs een groen wegelken
Kwam ik gegaan.

Ook een lied tegen de geestelijken en den eeredienst gericht, waarschijnlijk op het einde der achttiende eeuw gemaakt, ik schrijf van deze dingen enkel op wat er mij nog van, als flarden, in het geheugen is blijven hangen:

„Slaat de misse nen stuiver op,
Ieder moet met zijn ambacht leven;
Maakt de menschen zoo arrem als Job,
Om 't aan de papen te geven.

Laat ons nog eene klok of drij,
  Voor de uitvaart van onz' vrienden.
Laat ons de kroon en den pelder daar bij,
  En geeft den pape zijn tienden.

Laat ons Sinte-Macharius-kas,
  En laat ons Sinte-Lieven,
Die met zijn hoofd in zijn handen las.
  Opdat het den Heere zou b'lieven."

Ook een over het mirakel van den heiligen Gerulfus:

„Gerulfus, beschermer van Drongen,
Als hij nog was eenen jongen,
Heeft hij geleden de pijnen groot,
En is gestorven de martelaarsdood.

. . . .

Hij trok grammoedig zijn sabel,
En als Kaïn zijn broeder Abel . . .

. . . .

Men weet dat Gerulfus, een edelman, zeer jong nog, bij zijn peter inwonend, eens de belofte deed, gedurende heel den dag geen woord te spreken. Zij woonden op een kasteel te Drongen. De peter stelde hem voor samen naar Gent te rijden. Gerulfus knikte.

Onderweg, elk op zijn paard zittend, zei de peter het een en 't ander, doch kreeg geen antwoord. Dat duurde aldus heel den dag, ondanks de herhaalde vragen van den man, wat er schortte en waarom zijn jonge kameraad zulk een halsstarrig stilzwijgen behield. Niets baatte. Op den terugkeer hetzelfde, totdat de peter, langzamerhand tot het toppunt van woede geraakt, met zijn zwaard Gerulfus den kop afsloeg.

Eene kapel is ter verheerlijking van de standvastigheid des — later heilig verklaarden — jongen ridders op een wijk van Drongen opgericht geworden en bestaat nog.

Om de eigenaardigheid van den inhoud, wil ik hier nog een liedje neerschrijven, ofschoon het wel wat ontbloot is van letterkundige waarde en niet heel oud schijnt.

Snellaert kreeg het niet te zien:

Heremijt's Hanksken. 1)

Over ettelijke jaren,
  Als grandpeere was een klein kind,
Leefden daar zooveel kluizenaren,
  In de wildernis gezind.

1) Oud-Italiaansche novelle, ook door CATS berijmd. Red.

Onder al die goede vrienden,
Die daar God zoo vurig dienden,
Was er eenen heremijt,
Die zijn kind had meegeleid.

Hij had het kind meegenomen
Met hem in de wildernis,
Om het prijkel te ontkomen,
Dat er in de wereld is;

Om hem door de vrees des Heeren,
Van zijn jonkheid af te leeren,
Opdat het dan voor altijd,
Leven zou in heiligheid.

Hankske en zag daar geen menschen,
Anders dan den heremijt;
Alle dingen, die gingen naar wenschen,
En zij dienden daar God met vlijt.

Tot allertijd dat zij vernamen,
Dat daar jonge meiskens kwamen,
Die vermeiden hunnen geest
Op een blijde bruiloftsfeest.

Hanksken en had zulke dingen,
Van zijn leven nog niet gezien,
't Vraagde met verwonderingen:
„Vaarken, wat zijn dat voor liên?"

Toen kreeg vaarken achterdenken,
Vreesde 't zal mijn Hanksken krenken,
En toen sprak die man belaân
„Het zijn ganzekens die daar gaan.

Zie dat ze u toch niet en bijten,
Dat ge er niet te bij en gaat,
Ze zoe'n (zouden) u misschien wel smijten,
Blijf bij mij, doet mijnen raad.

Gaat al in de kluis verborgen,
Ik zal naarstig voor u zorgen,
Dat er u toch niemand en ziet,
Anders vrees ik voor verdriet."

„En ik en vreeze," sprak ons Hanksken,
„Van die ganzekens geen verdriet,
Vaarken, koopt er mij zoo een ganzeken,
Want ze' en zijn er zoo leelijk niet;

Noch zij en zullen mij niet bijten,
Koop mij een ganzeken of ik zal krijten."
En toen sprak die heremijt:
„Ach, ik raak er mijn Hanksken kwijt!"

Het was nauw een week geleden,
  Hanksken dat gerocht eens los,
En 't liep er met groote schreden,
  Naar de stad toe uit den bosch.

Men zag Hanksken met heele hoopen,
Bij de jonge meiskes loopen,
Het was nauw een maand uit 't woud,
Of het was er alreeds getrouwd.

Nu volgt in de laatste strophe de zedeles, waarvan ik mij het begin niet kan herinneren:

Elk is vrij, zoo Paulus zei.

Deze variante op Halewijn — onvolmaakt onthouden — is ook wel het opschrijven waard:

1) Daar was een rijken Roeland,
Hij vrijde een dochter uit Engeland.

Hij kon hij haar niet krijgen,
Met krijten of met nijgen,
Met stuipen of met buigen.

En hij liet er de mare gaan,
Dat hij in lijken was gedaan.

Zij ging voor haren vader staan:
„Wel, vader, mag ik spelen gaan,
Mag ik naar Roeland's stedeken niet gaan?"

„Wel neen, mijn dochter, neen gij niet;
Die derrewaarts gaan en keeren niet."

Zij ging voor hare moeder staan:
„Wel, moeder, mag ik spelen gaan,
Mag ik naar Roeland's stedeken niet gaan?"

„Wel neen, schoon dochter Lo-ijze,
Ge zijt er de jongste van vijve,
Ge moet er met ons thuis blijven."

Zij ging voor haren broeder staan:
„Wel broeder mag ik spelen gaan,
Mag ik naar Roeland's stedeken niet gaan?"

„Wel ja g', schoon zuster Lo-ijze,
Ge zijt er de schoonste van vijve,
En ge moogt er van mij uitrijden."

Zij ging op haar slaapkamer,
Daar kleedde z' haar mooi en warrem.

1) Vergelijk met het Liederboek van Fl. Van Duyse.

Wat deed zij aan haar zijde?
Een hemdeken fijner als zijde.

Wat deed zij aan haar lijveken rond?
Een rokkelijf 't kostte wel honderd pond.

Wat deed zij aan haren keirle?
Van steke tot steke eenen peerle.

Wat deed zij aan voor haren rok?
Van steke tot steke eenen goudenen knoop.

Wat deed zij aan haar schoon, jong lijf?
Van gouden banden stond het stijf.

Wat zette ze op haar schoon geluw haar?
Een krone van goud, die woog zoo zwaar.

Zij ging al in haars vaders stal,
Daar koos zij 't schoonste paard van al.

Zij zette zich schrijlings op het ros,
En reed er mee al door den bosch.

Als zij aan Roeland's stedeken kwam,
Zij blies den horen dat het klank.

Of:

Als een man.

Roeland heeft zich te bed gelegd en gebaart zich dood.

Zij ging aan zijnen hoove (hoofd),
Daar las zij haar geloove.

Zij ging aan zijne zijde,
Daar las zij haar getijde.

Zij ging aan zijne voeten,
Daar las z' haar wees-gegroeten.

. . . .

Hij springt op en wil haar dooden, maar zij slaat zijn hoofd af. Jammer dat ik de overige woorden van het lied vergeten heb.

Men had ons gezegd, dat een oude wever, een zekere Van Gansbeke, veel liederen kende, maar dat hij een aardige draaier [1]) was en het misschien moeielijk zou geweest zijn iets uit hem te krijgen.

Door voorspraak stemde hij echter toe, liet ons weten, dat wij komen mochten, doch enkel 's avonds laat: hij werkte tot acht uur.

Hij woonde in bij zijn schoonzuster, die weduwe met volwassen dochters was, op een binnenhof in het dorp zelf, in oude gebouwen, die eertijds als brouwerij werden gebruikt.

1) Een vieze klant.

Het was winter en heel donker; op dat tijdstip bestond aldaar nog geen straatverlichting. Naart, onze tuinman, leidde er ons naar toe met een handlantaarn.

De plaats, waar wij binnentraden, was hoog en heel ruim.

De huisvrouw verwelkomde ons, schuchter als het ware, en bood ons stoelen aan.

Hier en daar zagen wij in de halve duisternis de schim van een bewegende dochter of een zittende aan den wand.

Er stond een weefgetouw, waarop nog eenige kletsen gegeven werden, en een oude man keerde zijn gelaat naar ons toe: het was bleek, ruw-stoppelig-ongeschoren, heel beenderig, met een groot voorhoofd. In zijn kalen schedel blonk het lamplicht als in ivoor.

Hij zou zingen volgens belofte, zei hij, en begon dadelijk met sterke, luide stem.

Eerst een van die moderne straatliederen, zooals er op de dorpen na de mis gezongen worden, van moord en terechtstelling.

Wij onderbraken hem:

„Neen, Van Gansbeke, zoo iets niet, geen gedrukte liederen, maar dingen, die ge uit den mond van oude menschen hebt gehoord."

Hij zag ons boos aan met stoute oogen. Hij zong met een air van strijdlust een langdradig meilied.

„Ook niet, Van Gansbeke, kent ge niets anders?"

„Jawel, alle soorten. Ge zijt gekomen om liederen te hebben en ge teekent niets op," verweet hij ons.

Mijn zuster Rosalie, met papier en potlood in de hand, had inderdaad nog niets neergeschreven.

De zwagerin en de dochters dorsten niet roeren en de vrees maakte zich ook van ons meester.

Hij ving weder aan met een prul; maar thans waren wij zoozeer onder zijn misnoegd gezag, dat Rosalie, terwijl de koepletten elkander opvolgden, met het potlood schijnbaar schrijvend, bestendig over het papier kraste.

Dat was uiterst vervelend.

Hoe hier uitgeraakt?

Toen, op eens, eene variante van „De Bloemenmaker," aangeheven werd.

Dàt was het!

Ik schoof naderbij.

Mijn zuster steunde het papier op de tafel en schreef voorgoed op:

„Trager, als 't u belieft, Van Gansbeke," of „herhaal dat nog eens."

„Laat zien uw papier," vroeg hij, ongeleerde man, plots door onze belangstelling zelve op de hoogte van den toestand gebracht.

„Dat is geen geschrift," zei hij, kwaadaardig, de eerste krabbeling aanduidend.

„Wat haastig, ja, maar wij zullen er wel uitgeraken," met groote verlegenheid gezegd.

Hij legde zich achterover op zijn stoel:

„Ik zing niet meer," verklaarde hij.

„Komaan, Van Gansbeke, het was zulk een schoon lied, doe voort."

„Schoon of leelijk, ik zing niet meer," hernam hij, haalde een tabaksbeurs te voorschijn en begon een pijp te stoppen.

„Toe, bazin, vraag gij het hem eens, toe meiskens, uw onkel zal het wel doen, als ge schoon spreekt," wij, heel van streek.

„Als hij niet wil, wil hij niet," zei de vrouw, door vroeger ondervinding van zijn koppigheid geleerd, waarschijnlijk.

De dochters waagden evenmin een stormloop. Hij nam geen notitie meer van het hetgeen er om hem heen gebeurde en smakte aan zijn pijp, met de beenen gekruist, den rook, als uitdagend, om zich heen blazend....

Wanneer en waarom wij het opzoeken van liederen staakten, weet ik niet meer; was het door den dood van Snellaert, of had onze belangstelling andere wegen gezocht?.... Die tijd ligt echter in mijn geheugen geprent als een periode van gelukkige werkzaamheid, van koortsig geestesstreven, van krachtig gezondheidsgevoel bij verre zwerftochten door 't veld, ondernomen met al den hartstocht van den jager, die onvermoeibaar en niet teleurstelbaar het wild nazet; maar met dit verschil, dat de jager doodt en verwoest, terwijl de verzamelaar opspoort om te beschermen en te behouden.

Een viertal jaren geleden ontwaakte weer in mij de lust tot het zoeken naar wat er nog in den volksmond van liederen bewaard kon wezen. De eerste maal was het enthusiasme te vergelijken aan een klaverveld in vollen bloei, thans leek het beter op een toemaat, die nog wat groen laat afmaaien, maar geen bloei meer geeft....

Ik laat hier een drietal van de laatst verzamelde zangstukjes volgen:

1) Van de vier Weverkens.

Daar waren vier weverkens, zij sloegen lood
Om boter te gaan koopen.
Ze zijn alle vier samen gegaan,
En den eenen is voren geloopen.
Smiek, smak, van paterspiokse,
Van lokse, barbokse,
Van slimmedondeine,
En den eenen is voren geloopen.
Lire, lire, klits, klets,
Spoelbak.

Den vader lire, lire, die weverkens af,
En als zij de boter niet hadden gekocht,
Ze konden ze zelfs niet deelen,
Ze spraken het vrouwken zoo vriendelijk aan:
„Wilt ons de boter wel deelen."
Smiek, smak, van paterspiokse,
Van lokse, barbokse,
Van slimmedondeine,
„Wilt ons de boter wel deelen."
Lire, lire, klits, klets,
Spoelbak.

En 't vrouwken sprak ulder zoo vriendelijk aan:
„'k Wil ulder de boter wel deelen,
Want 'k wete wel wat dat weverkens zijn,
Want wevers en zijn geen heeren."
Smiek, smak, van paterspiokse.
Van lokse, barbokse,
Van slimmedondeine,
„Want wevers zijn geen heeren."
Lire, lire, klits, klets,
Spoelbak.

En hoe zouden die weverkens heeren gaan zijn,
Ze hebben noch huis noch erve.
En loopt er een muis onder 't getouw,
Ze zouden van honger wel sterven,
Smiek, smak, van paterspiokse,
Van lokse, barbokse,
Van slimmedondeine,
Ze zouden van honger wel sterven.
Lire, lire, klits, klets,
Spoelbak.

1) Zie Fl. Van Duyse. Liederboek.

En als het muizeken dood zal zijn,
Waar zullen wij 't begraven?
In den terteput onder 't getouw,
En zijn graf zal leliën dragen,
Smiek, smak, van paterspiokse,
Van lokse, barbokse,
Van slimmedondeine,
En zijn graf zal leliën dragen.
Lire, lire, klits, klets,
Spoelbak.

De taal, zooals hier blijkt is onbeholpen, het geheel onsamenhangend. Het eenige eigenaardige er aan bestaat in de klanknabootsingen van een in beweging zijnde weefgetouw.

Het tweede:

'k Heb twee puien
De klokke zien luien.
Ach God, dat gaf mij wonder,
Dat die puien
Alzoo konden luien,
Ach God, dat gaf mij wonder!

'k Heb twee vliegen
De kindjes zien wiegen.
Ach God, dat gaf mij wonder,
Dat die vliegen
Alzoo konden wiegen,
Ach God, dat gaf mij wonder!

'k Heb twee geeten
Den oven zien heeten.
Ach God, dat gaf mij wonder,
Dat die geeten
Alzoo konden heeten,
Ach God, dat gaf mij wonder!

'k Heb twee slekken
De bargie zien trekken,
Ach God, dat gaf mij wonder,
Dat die slekken
Alzoo konden trekken,
Ach God, dat gaf mij wonder!

Deze variante op:

„Schoon Lief, wat ligt gij hier en slaapt"

is, meen ik, niet van belang ontbloot:

Ik speel, en ik speel,
Onder uw dak, schoon lief,
En al op een klarionette. 1)
Eer ik speel of dat ik niet en speel,
En mijn lief die en kijkt er niet buiten.

Waak-te gij of slaap-te gij,
Schoon zoete-lief,
Of ligt gij in uw eerste droomen?
En gij moet er-re op staan,
Om den koelen mei te ontfaân,
En hij bloeit er wel al zoo schoone.

Waar moet ik den mei planten,
Of waar moet ik den mei doen?
Hem buiten al op de strate?
En de meische koele nachten
Zijn zoo lang en zoo koud.
En hij zal er zijn bloeien wel laten.

En late hij en late hij
Zijn bloeien nu, schoon lief,
Hieruit zal spruiten een klare fonteine,
Die daarop zitten zal
Een pure nachtegaal,
Met zoo menig vogelken kleine.

„Wel nachtegaal, wel nachtegaal,
Klein vogelken fijn,
Hoe kan dat zingen u lusten?
En ge zingt zoowel 's nachts als in den dag,
En ge laat er mij nooit met rusten."

„Die onruste, die ik aan u doe,
'k Hope God, die zal 't mij vergeven,
En vergeve 't hij mij niet
En, och hemele te meer
Al de dagen van mijn leven."

De twee laatste strophen, vooral de laatste onzin, schijnen wel als overdaad bij het oorspronkelijke gevoegd te zijn.

Waarheid-getrouw voeg ik ze er bij zooals ik ze hoorde.

GENT, 7 Sept. '05.

1) Moet het niet geweest zijn: „klare fluite"?

AANTEEKENING.

Blz.	HET OUDE NEDERL. LIED [1] (de paginatie loopt door)
512. Isabelle, mijn dochterken.	II, p. 1504 (ook in het Duitsch, zooals later in de *Bijvoegsels* wordt gezegd).
514. Daar waren drie tamboers.	(Van Franschen oorsprong).
517. Daar waren drij gezusters fijn.	I, 32, tekst C.
519. Daer was een kind.	I, 105, tekst E.
521. Een Koning had twee dochterkens.	I, 83.
524. Daar was er een Koning.	I, 89.
531. Rosalinde. / 534. Liefste Rosalinde.	I, 311.
532. Weduw-vrouwkens altemale.	II, 1155 (het verhaal komt reeds voor in 1509, zooals later in de *Bijvoegsels* wordt gezegd.)
533. Daar zou er een jager.	I, 859.
533. En ik heb er de groene strate,	I, 441.
534. Ik zag Cecilia komen.	I, 636.
534. Langs een groen wegelken.	II, 1446—7.
534. Slaat de misse nen stuiver op.	Uit den tijd der Fransche Omwenteling (wordt afzonderlijk uitgegeven) 14 achtregelige str.
535. Over ettelijke jaren.	(17de eeuw) uitg. door LOOTENS et FEYS, *Chants pop. flamands* 1879, p. 137.
537. Daer was een rijken Roeland.	Vgl. I, 6, tekst C.
541. Daar waren vier weverkens.	I, 875, tekst B.
542. 'k Heb twee puien.	Vgl. Pol de Mont, in *Ned. museum*, Gent, III (1889), p. 244 vlg.
543. Ik speel, en ik speel.	I, 352.

1) Fl. van Duyse, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, Dl. I, 1903; Dl. II, 1905. Van het derde en laatste deel is tot hiertoe ongeveer de helft, in afleveringen, verschenen.

DORDRECHT

DOOR

TOP NAEFF.

Als ge in mijn land komt zult ge haar bemerken
Mijn oude stad, die altijd treurig is,
Gij zult er zacht-voets gaan, als in een nis
Van huizen, zwak-gebogen, grauw als zerken.

Onder een lucht die zwaar van regen is,
Waar wind door zucht uit muffe vleermuis-vlerken,
In kille schâuw van grijs bestoven kerken,
Gij zult er fluistren, bang voor stoorenis....

Maar te avond, wen ge doolt langs 't donker water
Der doode gracht, waar kleurelichtjes zacht
In kaatsen, maanschijn zilverstuift.... dan gaat er
Een geur van schoonheid om, van vrome pracht.

.... En over 't brugje zult ge, leunend, droomen,
Lang roerloos, en voor 't minst geruchte schromen.

EINDE

DOOR

TOP NAEFF.

Eens zal ik sterven en 't is al gedaan,
Dan zal ik slapen gaan in witte wade,
Zacht toegedekt met vacht van bloem-en-bladen,
Stil-heerlijk slapen, en niet op weer staan.

Ik hoorde vromen, die om verder-gaan,
Om wéder-leven na dit leven, baden,
Maar God, indien Gij zijt, en vol genade....
Laat lijf en ziel in zelfden stond vergaan!

Roep dan niet weer wat eindlijk goede Dood
Ver van den eeuwgen strijd in de aard besloot
Om uit te rusten, lang, láng uit te rusten....

Ik vraag geen beter heil dan: wek mij niet
Voor nieuwe vreugden, en voor nieuw verdriet,
Maar laat me slapen.... 't eindloos-onbewuste.

ISADORA

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

Voor FRITS LAPIDOTH.

Uw lichaam is een lied: de helle vreugd
Glanst uit uw leden, en uw rhythmenspel
Is als een eeuwige onverdroogb're wel
Die opspringt in de velden uwer jeugd.

Uw lichaam is een lied: de doodenzang,
Het leedgebaar, de droeve galm van rouw,
Gij beeldt hen alle, sober en getrouw,
In vorm volschoon door staat'gen zieledrang.

En met uw zingend lichaam zweeft ge voort,
Nù in de dart'le lijning van den lust,
Wen gij de lucht met uw gebaren kust,
De stille schare uw leden zingen hoort:

Dàn in de somb're beelding van het leed,
Met breed gebaar van statueske pracht,
Wanneer een weenen schijnt te rijzen, zacht,
Alsof een klaagstoet langzaam verder schreed...

DROOMENLAND

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

Naar CHRISTINA GEORGINA ROSSETTI.

Waar der rivieren wee
Zijn water weent in zee
Slaapt zij een toovervreê:
  O wek haar niet.
Geleid door ééne ster
Kwam zij van wonderver,
Zocht schaduw her en der,
  Tot rust zij ziet.

Verliet zij 't korengoud,
De rooz'ge morgenblauwt'
Voor scheem'ring ver en koud
  En bronnen veel,
Zij ziet, als door een nacht
Den hemel, vaal van dracht
En hoort de droeve klacht
  Van philomeel.

Rust, rust, diep rusten zend
Op borst en brauw in 't end;
Zij ligt naar 't West gewend,
  Het purp'ren land.
Zij ziet de blonde speer
Van 't rijpend graan niet weer,
Zij voelt geen regen meer
  Op hare hand.

Rust, rust, voor eeuwig rust
Op groenbemoste kust,
In diepsten slaap gesust,
  Aldoor gedwee;
Slaap, dien geen pijn verstoort,
Nacht, waar geen morgen gloort,
Tot vreugdes straal doorboort
  Haar lout'ren vreê.

CISCA.

Brabantsche Schets

VAN

MARIE GIJSEN.

Mieke had de stoelen buiten gebracht en neergezet voor 't huisje tegen den muur. Grootvader kwam ook de deur uit, oogknippend tegen 't zonneschijntje alsof 't een oude bekende van hem was.

„Dà doe goed," lachte hij, zoodat 't spitse, ruige kinnetje onder den tandeloozen mond z'n neus haast raakte en 't kleine hoofd bijna wegzakte tusschen opgetrokken schouders. „Woar blijf de toch Mieke?" vroeg hij omziende naar z'n dochter.

„Erst de botterams, veur de jong!" riep ze terug.

Hijgend van 't harde loopen kwamen twee bleeke jongens te voorschijn uit 't rijshout: Peerke en Jos. „Ik de dikste, 'k was er 't èrst!" juichte er een en ze gingen naar binnen om de dikte van hunne Zondagsche mikboterhammen te meten.

„Woarum hed-de toch weer zoo hard geleupe? Ge bent achter den adem," zei moeder.

„Wie 't èrst thuis was.... die.... die kreeg de dikste," hijgde Peerke, z'n voorhoofd afvegend aan de mouw.

Met 't kerkboek onder den arm; in een paarswollen japon die zwaar geplooid over de heupen hing, kwam Cisca aan; 't aardig rond gezichtje met zwartomwimperde oogen en roze kuiltjeswangen was half oversluierd door lange kant van de witgebloemde poffermuts. „Goeiendag saam!" mompelde ze knikkend naar grootvader en hard de voeten over 't stoepsteentje schrapend ging ze binnen. Zorgvuldig bergde ze de kanten muts, strikte een groot, katoenen boezelaar voor en ging buiten naast grootvader zitten.

„Kèk, kèk ons Cisca; ze het de hoare op z'n juffrouws!" riep Peerke die een eind verder op 't geteerde hek van 'n veeschutskooi z'n boterham zat te eten.

„Joa, Joa! .... ach ze het ene kuif gezet, fel eender as ene botvink!" lachte Jos.

Cisca streek beschaamd 't haar wat gladder. Die verdulde jong zagen ok alles. Ze had zoo stillekes iederkeer de hoare wa hooger wille doen, dan zou niemans er arg in hebbe. Woar moeiden die jong d'r eige mee?

Mieke schoof haar stoel ook aan; ze lachte maar. Ze lachte tegen vader en Cisca, tegen de jong en tegen 't mooie weer. Haar jakje was versteld met lappen uit een kleurengamma van vijf tinten blauw, van zwart tot bijna witblauw, maar 't was toch heel en 't was „helder as 'n belleke."

Cisca had twee kwartjes en een dubbeltje uit haar zak te voorschijn gebracht; 't loon dat ze wekelijks bij den boer verdiende. Ze poetste 't geld mooi blinkend en liet er de zon eens op flikkeren vóor ze het aan moeder gaf.

„Doar, eén dubbeltje, dà meug de haauwe."

„Neeë ik wil 't nie."

„Kom mar," zei Mieke toegefelijk in 't genot van de Zondagsstemming waarbij ze zich verkneuterde als een oude poes in 't zonnetje.

„'k Zou 't moar vatte, deurske," zei grootvader en de helderzwarte oogjes keken oolijk onder de petklep uit, „dar kun de met Suntjansmerkt veur noa stad."

„Dan vat 'k 't moar," lachte ze.

't Wrakkig huisje steunde zich tegen den breeden dijk waarvoor 't aardappelveldje lag tusschen een vierkant vak winterrogge en een sappig stukje klaver.

Grootvader zat maar te kijken: De errepels stonden al scôn d'r bovenop; en hij had er moar allegoar halfkes ingestopt; 't gaf nôit zooveel as da ge d'r goei heele pôters inlegde, moar 't gink toch ok wel. Als nou moar die verdulde nachtvorst wegbleef, want dà was toch zoo spijtelijk .... as 't jonk loof wit was as ge 's merregens vruug uitkeek en as dan de werreme zon kwam, wierd 't zwert, wierd 't dor .... ach, da was zoo spijtelijk; moar nou was 't goed, de wijnd was omleeg; 't zou nie meer vriezen.

Peerke liep balanceerend op 't hek van den veeschutskooi en zong met vervaarlijke stem: „In glori jan Deï paâatri" [1]), zooals hij 't in de laatste mis gehoord had.

Jos was diep tusschen 't hakhout gedrongen: niets was er meer van hem te zien dan zijn ruige pet. „Ze het vier eikes!" riep hij uit de diepte.

„Nie uitvatte, wachten tot de jongen uit zijn, dan doen we ze in de kouw! Dar op den klinkerweg komt de mevrouw van den Bermkamp!" riep Peerke, „ze goat hierop an, heur-de?"

Een elegante vrouw met 'n twaalfjarig meisje bij zich kwam den dijk op, ruischend in de voeringzijde van hare zachtgroene japon waarvan ze de sierlijke plooien in de hand samenvatte.

Cisca's wangen werden gloeiend rood; ze stond op, ging naar binnen en loerde door 't verweerde ruitje. Ach wàt trok jonker Otto toch op ze ne moeder; 't eigenste wezen had ie.

De bleeke broertjes kwamen nieuwsgierig aangeloopen. Grootvader nam z'n pijp uit den mond en Mieke ging hen lachend tegen.

„Zoo Mieke; ik kom eens vragen of je me ook aan eieren kunt helpen; ik heb onverwacht gasten gekregen en ik heb er niet genoeg."

„Dà mèn ik wel. Peerke zal eens in de kipenkooi kijken. Wil de mevrouw nie zitte goan.... Effekes rusten?"

„Neen Mieke, ik heb geen tijd."

„Ach, het de mevrouw geenen tijd," lachte Mieke ongeloovig.

„Neen, waarlijk niet. Wat houdt vader zich goed!"

„Nou; acht en seuventig en dan nog spaaie en pôte dà ge d'r oarigheid an het; joa, doar goat ie grôt op!"

Mevrouw schudde 't hoofd en keek 't oudje met vriendelijke belangstelling aan.

„Joa, 'k gêf 't nog lang nie op; nog acht uur op enen dag spaaie en 'k wit nergens nie af."

„Maar, dan zul je toch wel moe zijn, dunkt me."

„Toch nie, neeë; mar 'n pijpke op ze'nen tijd en 'n glaaske bier veur den Zondag en.... 'n tas koffie.... dà verstarkt," beweerde hij ernstig 't hoofd knikkend, de kom bleeke, slappe koffie in de gekromde hand nemend, die Mieke voor hem op 't kozijntje had neergezet.

1) In gloriam Dei patri.

„Joa, 't was wel 'n zègen da'k vaders nog had, toen ik me'ne mensch [1]) most verlieze," zei Mieke.

„Daar umleeg wônt [2]) ene karekiet, ze het vier eikes," deelde Jos gewichtig mee aan Lili die de schouders optrok, niets begreep van 'tgeen hij zei.

Peerke kwam terug met 'n pet vol eieren, waarnaar Lili 'n beetje viesneuzig keek.

„Nou zulle de jong ze in den achtermiddag wel noar den Bermkamp brengen."

„Dat is goed; dan moeten ze morgen nog maar eens komen zien. Ik heb nog wat gebruikte kleeren voor je en nog zoo 't een en ander dat van tafel komt."

„Ah! Dà hè 'k toch zoo geer, da goed van de mevrouw, ik maak 'r nog van alles van veur Cisca en veur de jong; maar van dà vrèmd gerij dà hoeft nie, want kèk we zijn moar errebeiers-menskes.... we hebbe zoo moar altijd pap en errepels en da's ok goed veur ons menskes: heel goed," zei ze opeens ernstig.

„Nu, dan krijg ik de eieren en je zult nog wel eens zien wat je van dat goed kunt gebruiken," zei ze groetend.

„Wat rook de mevrouw toch lekker, hè moeder, fel eender as de wierook in de letste mis."

„Neeë, nog veul fijnder," vond Jos.

„Ik zal de eiers wel noar den Bermkamp brengen," bood Cisca gewillig aan.

„Gij? onder kerktijd? 't Is veul bèter as de jong 't doen; die leupe 't gerichts deur d'akkers."

„Dan hè 'k nog ene wandel!"

„Op Zondag met de kurf?"

Ze dorst niet meer aandringen, bang dat moeder begrijpen zou waarom ze zoo gaarne naar den Bermkamp ging. 't Kon eens treffe hem te zien: Jonker Otto. Ze hoefde nie meer te bange dà de mevrouw 't wist, anders dan hà ze straks d'r wel wa af gezeed an moeders. Neeë, ze zag de eiers gingen in de kurf.... en de jong liepen al deur d'akkers. Ze zou hem van d'achtermiddag nie zien, dà was spijtelijk, moar merrege, merrege wel.

In een diepe eikenlaan, donker van schaduw, dreef ze den

1) Man. 2) Nestelt.

volgenden morgen hare koeien voort, die kopschuddend en staartzweepend voor haar uitsjokten in suffen, dommeligen gang door 't mulle zand, waaruit 't stof hoog opdwarrelde. Ze had een zwiepigen wilgentak in de hand waar aan 't eind een flos blaadje bengelde; daar hield ze 't drietal mee in bedwang. Telkens het poeierdroge stof van haar korenblauwe rok afslaande, zong ze Avé, avé, avé Mari.... i.... aaa, zooals ze 't in de kerk gehoord had. Heel hard galmde ze en keek telkens in de richting van den heuvelrug, waar 'n wit huis in klare, helle zonneglans opblonk tegen diepgroen van mastbosch. Ze tilde den zilverigen berkenstam op die den koekamp afsloot, en leidde hare beesten door de opening. „Hola zwert, ik zal oe," dreigde ze de zwartbonte, die zwenkte om een blaffenden hond te vervolgen.

De groot-wijde koekamp lag voor haar, heet geblakerd door zonnegloed in een warmen toon van groengoud.

Op een lagen, bemosten knotwilg met breede takkenschoot zette ze zich neer; ze was daar omgeven door 't zilverig loover dat haar geheel beschaduwde. Achter haar spiegelde een smal watertje dat met planten overweven en doorgroeid was; lansvormige bladeren staken hun kopjes er boven, 't fijne groengesterde diamantkruid glinsterde er met juweelige facetten onder en als bezaaid met gebroken paarlen stipten matwitte bloempjes van waterranonkels er bovenop. Stil, zacht, behoedzaam zwom een gloedbonte eendenmoeder in den plantenrijkdom, vier jongen geeldonzen pluisvogeltjes volgden zwemtippend over 't groen.

As 't weer zoo scôn was had-de d'r nog oarigheid an, dan waren de beesten nie zoo giftig, moar als 't règende, of z'n best woei, was 't niks gedoan zoo buiten in den kamp.... Nog twee uurkens dan zou ie wel komme, twee uurkens waren gaauw um; moar as ge wachtte, duurde ze lank!

Uit haren zak trok ze 'n groot stuk wit linnen, ontvouwde 't, speurde om zich heen en hield 't voor zich geplooid alsof 't een schortje was. Heel op haar gemak begon ze te rimpelen en te naaien, telkens passend en kijkend.... 'n wit scortje; ze had 't al zoo duk gewild, 't was er al zoo lank um gegoan; moar 't was geene boerendracht, neeë 't was geene boerendracht.... moar 't was veur.... as hij.... de jonker d'r zag.... want met zoo'nen bonten scort zou ie wel denken dat ze erg boerachtig was. Ze had 't voorgedaan en stapte er mee de wei over. — De roodbonte

kwam er op af en snoof langs haar, keek er eens met hare ondoorgrondelijke koeienoogen naar, lekte met de rasptong over haar vierkante, rose neus, draaide den kop af en schonkte met 'n paar staartslagen weer weg.

„Ach dan toch!" klonk 'n langgerekte verwonderingsuitroep achter de struiken en daarna 'n schel, hoog uitlachen.

„Kijk Cisca!.... ze het 't hemd bovenop.... de koei hebben er scrik af!"

Stien en Anneke! die hadden 't gezeen.... ze heurde ze wegklomperen. O wat 'n scand! Wat scaamde ze d'r eige. Ze zouwe 't moeders vertelle, oan den boer zeggen en alle man zou d'r over lachen. Ze kroop weer op haar wilg als 'n verschrikte, opgejaagde vogel in zijn nest. 't Schortje stak ze maar weer weg, nam de zwarte kous en zette zich ijverig aan 't breien, telkens maar weer opkijkend naar den heuvel. Of ie kwam? Ze kon 't an d'r eiges vuulen, dan bèfde ze zoo oarig en dan kon ze nie meer stillekes zitte blijve. Hij kwam toch altijd as 't nie règende en nou was 't weerke toch zoo scôn, zoo blaauw de locht! As ze toch eens 'n kleed most hebben, als ze is 'n juffrouw wierd, zou ze blaauw vatte, met zoo'n klein, wit striepke.... Hij zou toch nou wel gaauwkes d'r zijn.... ze zag.... ja, ja ze zag 'm van veere. Ach ze was zoo blijd, ze mocht 'm toch zoo geer.... zòo gèer!

Luchtigjes neuriënd kwam 'n jongmensch van achter 't elzenhout te voorschijn. Fijne bleeke trekken, fluweeldonkere oogen zwaar omkringd, en 'n stijl opgestreken, zwart kneveltje.

„Zoo Cisca ben je daar weer?" fleemde z'n stem.

„Ja jonker, 'k ben hier al 'n pooske."

„Lekker weertje hé?"

„Ja, toch zòo scôn! Het de jonker ene wandel gemakt?"

„Nee meid; 'k ben heel lui geweest, ben pas opgestaan!" geeuwde hij, z'n sigaar weggooiend die even siste in 't vochte gras van den waterkant. „Jij was zeker wel vroeger op, was je niet?"

„Ach ja, 'k was om vijf uur op; 't was nog graauw."

„Dan heb je toch niet veel tijd om te slapen Cisca."

„Toch wel."

„Neen Cisca."

„Toch wel jonker."

„Zes eens „Otto?""

Ze werd gloeiend rood.

Heerlijk vond hij dat malsche rood te zien stijgen over hals en wangen naar 't voorhoofd.

„Dà .... dà .... dà mag 'k nie," zuchte ze.

„Ga je d'r over zuchten? Je hebt toch geen verdriet? Als je bij mij ben heb je toch geen verdriet, heb je wel?"

„O nee jonker dan nie," zei ze, overgelukkig hem aanziende.

„En als 'k weg ben?"

„Dan wel jonker!"

„Zeg toch Otto! Toe nou Cisca?"

„Otto," zuchtte ze even.

„Dat hoor ik graag!"

„Heur de dà geer?"

„Ja, ik heur 't geer," praatte hij haar na.

„'k Proat maar op z'n boersch eweg!"

„Maar dà heur ik juist zoo geer," lachte hij, en ze zag de helwitte tanden blinken tusschen 't rood van zijne lippen.

Hij wilde haar omvatten, kussen, maar ze weerde hem af met 'n smeekende uitdrukking in de oogen.

„Neeë .... neeë .... loater .... dan meug de dà doen, maar nou toch .... nog nie."

„Dat mag ik wel! Niet zoo inkennig zijn, hoor Cisca. Zeg eens.... weet je wat je doet," fleemde hij fluisterzacht. „Kom Vrijdagavond een half uurtje daar bij 't mastbosch, dan wandelen we een eindje op, hé? Ja!" riep hij, een hooggestengelde witte ganzebloem afslaande.

„Ach jonker .... ach jonker Otto .... dà .... dà mag toch nie ...."

„Welzeker kind, daar steekt niets in!" zei hij luchtig, de witte bloem met z'n stok in het gouden hart borend.

„Maar .... 't avond?!"

„Wat zou dat?"

„Da mag nie," zuchtte ze meewarig, wanhopig omdat ze wilde en niet mocht.

„Kom?" vroeg ie trappend op de witte ganzebloem, zoodat er niets meer van over bleef als 'n vieze plek.

„Ja, ik zie je Vrijdagavond; ik breng wat voor je mee en 'k beloof nog wat."

„Ik .... 'k .... durf nie .... 't het .... toch geen pas ...."

Hij schaterlachte.

Er kraakte ritselend iets in 't kreupelhout; 'n meerkolf fladderde

op en zette zich hoog in 'n populier. In de verte sjokte een arbeider achter 'n piependen kruiwagen langzaam aan.

Otto wierp haar nog 'n kushand toe en verdween haastig door 't berkenhek.

Ach, as ie dan weer gekomme was en met 'r geproat had en zoo zuutjes en stillekes alles gezeed had, dan was ze toch weer zoo heel blijd en zoo locht of ze wel opgebeurd wierd, of ze gink vliegen als 'n vogelke in de locht, hoog, heel hoog op.... naar den hemel. Ja, hij mocht 'r toch ok wel geer, al was ze maar 'n boerenmeske.... Ze had toch wel is oit meer geheurd dat ene grôte, rijken heer en 'n boerenmeske getrouwd waren.... 't kon toch wel.... want ze was scôn van gezicht, dà was ze. Ze had wel is duk in ene spiegel gekèke, nie in 't spiegelke van thuis; doar keek ze zoo oarig, zoo blaauwsig in, maar bij den boer in de pronkkamer; ja, ze was scôn van gezicht. Maar 't was nie goed om der zoo duk over te prakkezeeren; neeë want ze had 't an m'neer p'stoor gebiecht en hij had gezeed.... ja m'neer p'stoor had 't wel scôn gezeed: „Dat ze 't moest verbannen uit de gedachten, want dat hij den duivel was die in schaapskleeren gekomen was om haar te bekoren".... Maar dan toch.... jonker Otto enen duvel.... neeë da was ie toch nie.... neeë.... neeë. Ach, as ie zoo keek, as ie zoo zuutjes wà vruug, dan was ie fel eender van gezicht as Sunte Servaas uit de kerk. Die hand woaren zoo wit, zoo fijn toch, ach zoo fijn.... en wa blonk ze'ne rink oan ze'ne vinger: klaar goud met zoo'n oarig geglim d'r in, of de zon op 'n druppelke afsceen. Maar ze mocht 'r toch nie zooveul over prakkezeeren. Ze zou merrege wa pinksterlelies bij 't „Lieve vrouwke" zette, want die keek zoo strak, docht haar. Maar 't was toch nie zondig as ze ôit nog met jonker Otto zou gaan trouwe? Ze zou dan wijd weg willen goan met hem, heel wijd, op 'n ander plek. En dan moar altijd bij 'm zijn en alles, alles doen veur hem, veur 'm werken en zurgen en alles, alles veur 'm doen wà moar goed en zoalig veur 'm wèse kon. Ach, lieve Heer wà zou dà toch scôn zijn. Ze zou d'r toch veur bidde, alle avond 'n rozenkranske.

Ze had 'm nagekèke zoolang tot ze geen stipke meer van 'm kon zien. Dan raapte zij haar breikous op die gevallen was in een bosje gele brem.

Vermoeid en loom kwam 'n arbeider aansukkelen achter z'n pie-

penden kruiwagen; hij hield in toen hij Cisca zag en ging op den rand zitten. 't Is werm in 't letst van Mai!" steunde hij.

„Dà is 't," beaamde Cisca.

„Van wie ben-de gij?" vroeg hij de pet achterover schuivend en met z'n roode zakdoek 't hoofd afvegend.

„Ik? van Mieke, van Mieke oan den dijk!"

„Ach, het die al zoo'n scôn deurske?"

„Ik bin der zeuventien. Hoe steet 't in den polder?"

„Ach, as ge aan den errebeid bint en as ge dan zoo werm wordt daar in dà blakke veld, dan komt 't gewurm [1]) zoo op oe gezicht, da 's 't argst en ze stèken, da beloof ik oe," klaagde hij. „Nou.... maar.... weer wijer. Haauw de moar!"

„Haauw de!" groette ze terug toen hij loom verder achter z'n kruiwagen ging, die met hem mee kreunde.

Ze had toch heel nie geheurd die kar, de kar van den kalverboer met Gradus er op. O nou kreeg ze er den scrik al af, van dieë Gradus, die d'r moar naliep en ze had geene zin in hem, niks geene zin.

Fluitend kwam hij van z'n kar in lomp gescharrel, trok 't paard nijdig aan de toom, ging regelrecht 't hek door naar Cisca, schortte z'n jas wat neer en spuwde 'n pruim uit den mond.

„Hij is weer bij oe gewèst!"

„Nou, wa hed-de gij doarmee van doen? Niks toch?"

„Da hè 'k zèker!"

„Toch nie?"

„Toch wel! M'neer p'stoor most wète."

„Doar stèkt niks in," zei ze met roodgeworden wangen in razende haast breiend dat de naalden klipperden. „Proaten steet vrij,"

„Neeë, nie met dieë, zeg ik oe, heur-de .... doar hed-de gij heelegansch niks .... mee .... van doen!" Hij stampte met z'n klompvoet op den grond en keek dreigend; maar langzamerhand onder de bekoring van 't jongfrissche gezichtje kwam er wat zachters over de verweerde trekken, glimlachte de grove mond; maar Cisca zag 't niet, ze breide onafgebroken voort. „Ge het eiges .... teuge, teuge .... Gilles van Reese gezeed .... dà wit-te wel," barstte hij op eens uit met wat innigs in z'n rauwe stem terwijl ie 'n verwaaid strootje tusschen de lippen stak.

1) Dazen, horzels.

„Wà he 'k gezeed?" .... Wà he 'k dan gezeed?"

„Alla zwert!" riep ze de koe losmakend die met hare horens in in 't elzenhout verward zat.

„Ge hè gezeed .... dà ge .... dà ge me geer zag," zegevierde hij.

Ze lachte.

„Doar hed-de nie om te lache!" riep ie woedend.

„Ken d'r toch nie om screie!"

„Ja, moar wacht is .... 'k la me nie belache door ou, om den donder nie, wète." Op eens kwam uit z'n zak 'n breed mes dat ie nijdig opensloeg.

Cisca week terug angstig met de oogen knippend.

„'k Zal 'm jonkeren!" zei ie prikkend en kervend in een vermolmden waterwilg.

„O Jezus, Maria! da zul-de nie heur-de! .... Da zul-de nie, zeg ik oe!" riep ze wanhopig.

„Za 'k wel .... 'k gôi 'm 'n scot hoagel deur ze nen donder!" riep ie zich omkeerend en wegklomperend over 't grasveld .... „A'k begin ben 'k veur den duvel nog nie bang!" En hij duwde, trok en schopte 't paard dat horkend in 't lompe tuig zich spiertrekkend inspande voor de met graszoden zwaar beladen kar. Hard en wreed snerpte zijn fluitdeun door 't teere vogelgekweel, dat verstomde.

„O lieve Heer, nou zou ie 't avond as ie van z'n werk kwam d'r eenen borrel opzette en met enen driesten kop naar den Bermkamp goan .... Ach dan toch! wa had ze dieë Gradus ôit gedoan dat ie zoo lellek dee. O .... 't was om veur te bange .... en doar kon ze stillekes bij zitte blijve .... ze zou noar den Bermkamp goan, dà most .... bij den hof blijve .... Jonker Otto zien en 'm effekens oanroepe ja, dà most. Hij was enen duvel as ie begon, dieë Gradus .... O ze kon nou wel screie en straks was ze nog zoo blijd gewèst .... en .... ze dorst nie bidde .... moar ze zou toch, toch moar bidde. Ze wilde eweg, noar 'm toe vliege en alles zegge van dieë Gradus .... Grôte genade às ie noar den Bermkamp gink en doar wà uitrichtte an jonker Otto .... O ze wierd 'r koud af! .... As ze d'r moar zijn kon veur 't avond, dan zou ze wel zurge: as ene slang zou ze rondkruipen om den heg van den Bermkamp, en as Gradus dan kwam .... dan .... dan .... zou ze .... Heere God ze schokte op de been van den klaren angst. Otto, jonker Otto, dà was 't argst. Had dieë Gradus haar moar

te lijf gegoan, al had ie er doodgesloage.... maar jonker Otto.... Ach wà was 't toch arg. O dieë Gradus. Wà zou 't worre.... As ze thuis was, as moeder 't avondeten afruimde, most ze eweg leupe; as moeders noa de geit gink in 't schuurke, zou zij eweg, den dijk af en onderweeges al moar bidde, al moar bidde. Ach dan toch zoone lelleke Gradus, wà had ie mè jonker Otto van doen en wà had ie mè hoar van doen; ze zou 'm toch nie wille al had ze noît jonker Otto gezeen.... bah.... foei zoone lelleke mins toch.

Vlug en gejaagd ging ze dien vooravond naar huis; buiten adem kwam ze aangeloopen, haastig riep ze de broertjes bijeen en wenkte grootvader voor 't avondeten. Toen 't op de dorpsklok half negen sloeg was ze opgestaan en weggerend langs grootvader heen wiens pijp ze in haar vlucht uit de mond stootte.

„'k Mot nog gaauw noar den boer; 'k het de zwert vergète oan te bijnde, ze zal nog losbrèke van de nacht!" riep ze van op een afstand.

„Dà jonk volk toch," hoofdschudde grootvader, z'n pijpje opgrabbelend.

„Ja moar ze het wà in de kop, ze houdt proat met jonker Otto he 'k van heure zegge en dà tel 'k niks," pruttelde Mieke en riep haar terug.

Maar Cisca jachte zich weg over den dijk. Als ze maar in den dreef was dan kon ze al heuren af zien of Gradus der waar. In den herberg van Doorik heurde ze 'n hard gezwets, daar zou ie der enen borrel opzette, ze most leupe, leupe al wa ze kon, want 't waar nog 'n eind eweg. Hijgend, de maneschijn vermijdend, liep ze in duistere boomenschaduw, die zwart afplekte tegen maanlichtvlekken; 'n diepe geul, dicht overgroeid met breede varens, gaapte haar donker aan. Als Gradus z'n eigen doar is in verstopt hà? Ach, 't wierd zoo stil, zoo stillekes alles.... 't was om bang af te worre. Heere God, sta me toch bij, help me toch!" verzuchtte ze. Ze was nog nôit zoo in 't duister heelegansch alleen gewèst, in zoo'ne stille weeg. Ze struikelde over 'n uitgegroeiden boomstronk, waarbij ze de knie bezeerde, maar ze stond weer op en jachte verder, telkens angstig omziende alsof iemand achter haar aanrende. Nou was ze d'r toch bekant; ze zag 't licht al scijnen van den Bermkanp. Stil klom ze den heuvel op tot aan de heg, heel voorzichtig, ademingehouden dwaalde ze rond. In 'n donker

hoekske bij die slooier meende ze wat te zien sluipen; ze bèfde as 'n strooike, ze kon bekant nie meer op de been blijve.... als Gradus daar eens op de loer lag. Help toch hemel.... ze heurde toch wa in 't hout: gegrissel.... as ie z'n eigen is in den hof verstopt had. Voetje voor voetje schuifelde ze verder, al maar kijkend door open plekjes in de heg. Als ze daar nou toch strakskes of zoo daalik veur Gradus zou staan.... Neeë, ze zou niks nie bang meer zijn, want dan zou ze alles durven, alles, dà vuulde ze goed en ze trad maar voort tusschen boomen en struiken, telkens weer schichtig even loerend door de heg. Iets uitdagends en fiers kwam over haar, alle angst was haar als van de schouders gevallen. Ze voelde zich tot vechten gereed. Ze wou maar dà Gradus ergent uit 'enen hoek kwam; ze zou op 'm toevliegen. O ze heurde geproat, heel zuutjes.... zoo'n gesmiespel.... daar, en de hond, de jonker ze'nen hond kwam grommelig angesnuifeld. Kon ze toch maar zien, want waar de hond was, daar was jonker Otto. Kon ze maar zien wà dà was, in 't donker plekske van den hof onder dieën boom. Ze gaf zich wat hooger op, de bladeren sloegen haar in 't gezicht, brandnetels staken en de heggedoorns doorprikten haar de vingers, wat hooger en nog wat hooger en toen zag ze........ jonker Otto.... met 'n juffer.... en zen arm was om dere scouers en zene mond smiespelde aan d'r oor.... Heere God sta me bij.... da ze dà zien most........ ze stond verdwaasd en suf, verslagen en vernietigd, keek en keek maar in stomme verbazing, totdat 'n hartstochtstorm in haar losbarstte en ze uitbrak in 'n zielsdroef gesnik. O gròte genade, as ge iemans mint dan kun-de da nie zien! 't Was of ze d'r gek af zou worre. O ze vuulde 't as 'n akelike pijn, ze kon nie meer, 't waar of ze ineene doodmuu was. Met 'n smak viel ze neer op 'n grasrand aan den weg en boorde d'r hoofd in 't kille groen. Och, was ze nou toch maar dood, hoalde Onze-lieve-Heerke d'r maar, want nou was ze toch zoo onzoalig. En nou kon ze nie bidde, neeë ze kon nie.... ze had slecht gedoan om jonker Otto te minnen, dat had ok nie gemeuge.... en m'neer p'stoor wà zou die zegge. Ze most hier eweg, ze most wijer en ze durfde nie noar huis, 't was of ze d'r ziek af zou worre. Hoeveul doagen waar 't toch gewèst dat ie met 'r geproat had, alles zoo zuutjes gezeed had.... ach lieve God, o heilige Maria, zou ze nôit meer ze'ne zuute, zachte proat heure? In wanhopig gesnik stond ze op, en steeds

huilend en tranen drogend met haar schort ging ze langzaam verder.

„Woar kom-de gij van doan? hè.... hè? vroeg moeder die gewacht had en haar onzacht naar binnen duwde. Ze ging vlak voor Cisca staan en trok de handen die stijf het boezelaar voor de oogen drukten naar omlaag........ „Joa.... ze hebbe 't me gezeed.... moar.... geleufd hè 'k 't nie."

Cisca wendde 't hoofd af en snikte.

„Wète wel meske.... dà 't gròte scand is.... da ge...."

„Ge.... hoeft.... nergent, nergent, meer.... veur.... te bange. Hij.... hij zal wel.... trouwen met die.... andere.... moar ik .... 'k wil eweg; 'k wil wijd eweg op 'n ander plek."

„Da kun-de nie."

„Ach.... goa-de gij.... merrege noar m'neer p'stoor en vroag hem.... zeg hem.... dà 'k.... da 'k noar 't klòster goa.... da wil 'k," eindigde ze beslist.

„Dà zou.... 't kwaaiste nie zijn."

DETLEV VON LILIENCRON

DOOR

J. N. PATTIST.

„Spät lernt ich erst deine Gedichte kennen,
Das will mir in die Seele brennen,
Hätte mehr köstliche Stunden gewonnen,
Wär ich schon früher getaucht in den Bronnen."

't Is laat in den avond, bijna middernacht. De stille buitenwijk is dood; hier en daar een flauw lichtje, de glimwormen van het stratenkerkhof. Heel in verte klotst mat de Noordzee, even hoorbaar. In huis geen geluid meer, ik ben alleen met mijn dichter. Ik lees eenige regels, en daar komt het weer over mij, die prikkelende gloed, die van mijn voeten opstijgt langs mijn lichaam; rillingen gaan over mijn rug, soms hokt mijn stem in mijn keel. Haar klank is vreemd, trillend, heel anders dan gewoonlijk; silbe na silbe wordt geliefkoosd, 't zijn geen woorden meer, die ik uitzeg, 't zijn woordstreelingen. Ik beproef te ontleden, te verklaren, 't gelukt me niet, ik moet het opgeven, willoos word ik meegenomen. We zijn in den slag, geweren knetteren, kanonnen donderen, hoog boven alles waait de adelaar.

Laterna magica, — een ander beeld. Ik sta op den dijk van een der Noord-Friesche eilanden; hoor, hoe de storm de golven geeselt; zie, hoe trotsch de draken der Vikingers door de zee snijden; koning Regnar Ladbrog staat daar op zijn schip aan den mast; zijn lange, blonde haren fladderen in den wind, en zijn oogen schieten bliksems.

Een ander beeld.... We zijn in 't kamp, de bivakvuren vlammen vroolijk op; hoor, hoe de soldaten zingen:

„Wie kommen die Soldaten in den Himmel,
Auf einen weiszen Schimmel,
Reiten die Soldaten in den Himmel,
Kapitän, Lieutenant,
Fähnrich, Sergeant,
Nimm das Mädel, nimm das Mädel,
Nimm das Mädel bei der Hand,
Soldaten, Kameraden."

Laterna magica: een nieuw beeld. Ik ben op de heide in Sleeswijk-Holstein; voort door de paarse struiken, zie hoe de honden rennen, leve de jagersvreugd!

Laterna magica: een zomernacht, dronken van maneschijn; met de liefste aan den arm, wandel ik langs paadjes met sleedoornheggen, waar de bonte bloemen bloeien, en de vogels nog droomend zingen.

Weer een ander beeld: ik ben in Poggfred, 's dichters slot, opgetrokken door de phantasie, de vloeren zijn gelegd van 't fijnste mozaïek der taal, de wanden behangen met kleurige gedachtenweefsels, de scherts leidt mij de zalen rond. Hoe alles er schittert van waren rijkdom!

Laterna magica.... en beeld na beeld komt voor mijn oogen. Ik kan nog niet analyseeren, ik kan slechts genieten; genieten, zooals ik nog maar eenmaal gedaan heb, toen ik als jongen van zestien jaar voor 't eerst Heine's Buch der Lieder las.

* * *

„Einer wunderschönen Jüdin,
Sasz ich heute gegenüber,
Aus den groszen, braunen Augen,
Klagte scheu Jerusalem."

Weer is het stille avond en weer kom ik tot u in Poggfred. Waarom doet ge me telkens aan Heine denken? Dien ken ik reeds lang; in schoone, mijmerzieke zomernachten komt hij; dan spreken wij samen, dan hoor ik zijn melancholieke stem en zie zijn moeden lach, den moeden lach van den gedoopten Jood, en huiverend van geluk slaap ik in. Wat hebt gij te maken met den kranken Jood, mijn besten vriend?

Gij zijt immers royalist, de koningsbloem siert immers uwen

helm; hij is de communard, die de roode vlag zwaait op de barricaden, de sentinelle perdue van den vrijheidsoorlog.

Hij is de zoon van het oude, vertrapte volk; gij de afstammeling uit een ridderlijk geslacht van het meest feudale land ter wereld.

Wat raakt gij elkaar; gij de stramme militair, die slechts noodgedwongen 't soldatenleven vaarwel zegdet; hij, die zijn fijnsten spot bewaart voor de „schneidige" luitenants? Hij, de zoon der Rijnstad, als kind spelende in de lachende dalen en op de zacht glooiende heuvelklingen, zijn verbeelding voedende met de wondervolle sagen, sprookjes en volksliederen van zijn geboorteland, zijn oog en oor vervuld van de wonderbare kleurenpracht en den machtigen orgelklank van het Katholicisme; gij, uit het vlakke heideland, waar de Noordzee machtig bruist, waar verstandsmenschen wonen, arm aan overlevering; waar de koudheid en stijfheid en logischheid van het Protestantisme alle phantasie vleugellam geslagen heeft. Waarom toch doet ge mij telkens aan hem denken?

Gij zijt vol lachenden humor; een goddelijke luchthartigheid draagt u over de afgronden des levens; als hij lacht is het een lach der vertwijfeling, de lach van den cynicus, die 't geloof aan alles en aan zich zelven verloren heeft. Zijn sarcasme is vlijmend, hoon en spot klinken in zijn woorden, hij strijdt niet, hij moordt; uw ironie is met een breeden lach op 't gelaat, een lach van kinderlijke naïviteit.

Zijn liefdes zijn gloeiend van passie, zwijmelend van begeerte, dronken van wellust; zij smijten hem diep in 't slijk en doen hem tegelijk met oneindig verlangen uitzien naar den myrtenkrans der reine bruid; uw krachtige natuur deed u vroolijk van zinnen de liefde genieten; als een vlinder hebt ge gefladderd van bloem tot bloem, zonder zelfs een tipje van 't goud uwer vleugels erbij in te boeten.

Hij is de peinzer, hij zoekt naar de oplossing der wereldraadsels; gij vergenoegt u met de wetenschap van hun bestaan.

En toch doet ge mij telkens aan hem denken; ge gelijkt hem — — — als de eene broeder den anderen.

* * *

„Ein Dichter — wohl aus tausend Quellen rinnt es,
Die unterirdisch laufen — rinnt's ihm zu,
Noch fand kein Mensch je, was den Dichter schuf."

De sterren schijnen vredig, zacht huivert de wind door de toppen der boomen. Ontsluit de deur van Poggfred; ik ben het, die klopt. Nu weet ik, waarom gij zooveel op hem gelijkt; gisteren, laat nog in den zwoelen nacht, kwam hij tot mij, lang heb ik hem in de lijdersoogen gezien en zwijgend geluisterd naar de melancholie zijner stem. Nu weet ik, waarom gij elkaar gelijkt, als kinderen eener zelfde moeder.

Gij hebt dezelfde wondere sprookjesoogen, droomerig staren zij in de verte en zien toch slechts de eigen zielebloemen omhoog ranken, de roode kelken der passie, hoog wiegend op slanken stengel, wijd open van brandende begeerte; de donkere pioenen van den toorn, gezwollen en karmozijn van haat; de zonnebloemen der vreugde, helgeel zich wendend naar het koesterende licht en de teere bloesems van den weemoed, licht blauw, de geheele lucht even balsemend met hun geur.

Gij hebt dezelfde stem, scherp heb ik ze beluisterd in stille avonduren, frisch is ze als knapenovermoed, meesleepend als muziek, die ten dans noodigt, klinkend als tamboerijnschellen.

Gij hebt dezelfde hand, de slanke, lenige kunstenaarshand, die de zetels beeldhouwt, waarin de prinselijke gedachten uwer ziel ten troon zitten; die de sierlijke vazen drijft, waarin uw roode gedachtenwijn flonkert.

Gij hebt denzelfden gang, den gang van den koning, die naar 't schavot geleid wordt, het hoofd fier omhoog, oneindig trotsch met een minachtenden, medelijdenden lach voor het gepeupel, dat hoont en met slijk werpt.

Evenmin als hij, zijt gij bouwmeester der kathedralen, waarin de menschheid stil luisterend haar eigen leed hoort uitzeggen en waarin haar jubelend het ideaal voorgehouden wordt; gij zijt goudsmeden, die gedachtenjuweelen in woordgoud vatten.

Evenmin als hij, zijt gij burchtridder in het tooverland der poëzie, hoog zetelend op hechte rots, met boven zich slechts de twinkelende sterren, met van zijn torens een wijden blik op al 't menschengewoel ver beneden hem; gij beiden zijt bohémiens, rusteloos heen en weer trekkende door de dalen der menschheid,

gij met het bloed van Regnar Ladbrog, den steeds zwervenden viking, in uw aderen; hij het kleinkind van Ahasverus, den immer voortgejaagde.

Evenmin als in hem gloeit in u de zon van het wereldbegrip, de alle dingen des levens in haar stralenarmen omvattende, ze alle met één licht overgietende; bonte beelden in bonte afwisseling volgen elkaar op in uw ziel, niet tot hoogere eenheid verbonden.

Gij beiden hebt de blauwe bloem zien bloeien, de nimmer verwelkende, waarvan de jonge Heinrich van Ofterdingen zijn droom droomde.

Uit uw ziel, evenals uit de zijne, stroomt dat machtige fluidum in mij over, het onverklaarde en onverklaarbare, het kenmerk van den waren dichter.

En daarom gelijkt gij elkander, als de eene broeder den anderen.

* * *

„Wie scheint und schimmert die Balladenfahne."

Geen ster staat aan den hemel. De wind zweept de wolkenlegers voort, immer voort. Hoor, hoe hij giert om de muren van Poggfred, vreemde klanken van verre aandragend, als stemmen uit lang vervlogen dagen. Doof de lichten uit, Bertouche en schuif de blinden open, we willen in den stormnacht naar buiten zien.

Laat mij nu de oude sagen en legenden aanschouwen, de doode zielen van het voorgeslacht, eens gloeiende van leven, begraven in duffe folianten. Beziel de koude lijken door uw kunstenaarsgeest en hang den naakten de bonte kleederen uwer phantasie om. Laat jong, frisch bloed door hun aderen stroomen, zoodat hun oogen tintelen van levenslust, hun polsen jagen van hartstocht, hun spieren zwellen van mannekracht.

Zie, daar is Wiebke Pogwisch, Dei gratia Domina, de abdis van het adellijk convent, waaruit Detlev Gadendorp zijn jonge bruid heeft geroofd. Hoe trillert de leeuwerik hoog in de lucht, als hij zijn zoete buit door de velden wegvoert. En haar gezusters, zich aan de boogvensters verdringend

„Schauen in die Frühlingsfelder,
Hören wie die Lerchen singen,
Fern am Waldesrand ein Hufblitz
Sendet letzten Grusz zurück."

Ginds aan den kant van het moeras, rijst in lang, wit gewaad een priester op uit de zwarte watervlakte. Honderden jaren geleden vermoordden de Zweden hem; nu stijgt hij in stille herfstavonden uit den poel en in zijn hand boven zijn hoofd glinstert de monstrans. Wie hem daar ontmoet, komt nooit weer levend thuis.

Ver in 't woud tusschen de zwiepende boomen laaien rosse vlammen op. Daar ligt het slot van ridder Lauge, die in 't Oosten de Saracenen bekampt. Koning Erik voert diens vrouw weg, voor zich in den zadel, snel over de heide naar

„Ein Jagdhaus im Moor, von Erlen umstickt,
Ein Kolk mit Wildenten davor,
Wo die Wasserschwertlilie im Morgenwind nickt,
Und die Ralle rötert im Rohr."

Aan den horizont, achter den zwaren dijk

„Von der Nordsee, der Mordsee, vom Festland geschieden,
Liegen die friesischen Inseln in Frieden."

Daar wonen de vrijheidlievende Friezen, die den ambtman van Tondern geweigerd hebben, cijns te betalen, want

„Frii es de Feskfang
Frii es de Jaght
Frii es de Strönthgang,
Frii es de Naght.
Frii es de See, de wilde See
En de Hörnemmer Rhee."

Zwaar boeten zij hun weigering, doch stervend nog klinkt hun heerlijk woord.

„Lewwer duad üs Slaav."

Daar trekken de koene vikingers en de krijgshaftige Denen en de Dithmarschen uit de lage velden in bonte warreling voorbij. De bodem dreunt onder de zware stappen, zwaarden kletteren, lansen flikkeren in het zonlicht. In de verte ruischen de tonen eener harp.

Hoog boven allen wappert en glinstert de balladenvaan.

* * *

„O Einsamkeit, violenblaue Blume,
Wie blühst du sammtne, aller Welt so weit,
Fern, ferne jedem eitlen Glanz und Ruhme,
Verworren selbst klingt dir nicht Sturm und Streit."

De maan giet haar zilveren licht over velden en bosschen en maakt den nacht tot een tooverdag. Nu willen wij dwalen in de wouden om Poggfred; in den droomennacht bloeien er bloemen, die de dag niet kent, de teerblauwe bloemen van den weemoed; in den toovernacht slingeren er paadjes, die alleen de eenzame wandelaar vindt, de paden der herinnering; in den sprookjesnacht glinstert diep, diep in 't woud de vijver der melancholie, waarop de zwaarmoedige waterlelies drijven.

Daar in 't maanwoud willen wij zwijgend dwalen en 't verledene door onze vingers laten glijden als de monnik zijn rozenkrans, devoot van hart en met gebogen hoofd. Daar in den stillen nacht rijst voor ons op het beeld van den vriend, die ons voorgegaan is naar het land, waaruit nooit iemand keerde.

„Nun ist ihm wohl. Er schaut das neue Land,
Und bleibt „Das hätt' ich nicht erwartet" stehn."

Daar ontmoeten wij de geliefde, die de dood met zijn bloemenkus de oogen gesloten heeft. Eens zullen wij haar wederzien maar

„Was soll ein Wiedersehn,
Wenn wir zusammen Hosianna singen,
Und ich dein Lachen nicht mehr hören kann,
Dein Lachen, deine Sprache, deinen Trost."

Daar over die stille paden der herinnering schuifelen onze doode passies, die ons eens zoo vurig in de armen sloten en hun brandende kussen op onze lippen presten. Nu zijn ze ijl als nevelgestalten; met dieptreurige, uitgeleefde oogen gaan ze voorbij en zien ons stil verwijtend aan. Lang nog schemeren hun witte gewaden in het maanlicht.

Daar in het woud van weemoed zingt de nachtegaal zijn lied, het lied der voorbijgegane dingen, die nooit keeren, het lied der smarten, die niet getroost, het lied der wonden, die niet geheeld kunnen worden. Daar gedenken wij de verloren jeugd,

„Schön ist die Jugend, sie kehrt nie mehr."

Daar herinneren wij ons de jonge vrouw, die reeds na een jaar haren man verliet.

„Schnee fiel in seine Sommerflur;
Er war zu tief, zu tief betrübet;
Ich las auf ihrem Sarge nur:
Ich habe dich so sehr geliebet."

Daar rijst voor ons op de heerlijke, trotsche gestalte van haar, die minde met grenzenlooze liefde, doch geen wederliefde vond.

„Ein Schwan, der seinen Schnabel tief verbarg,
Im warmen Schlupfe seines mächtigen Flügels,
Fährt plötzlich aus dem Traum.
Die stolze Frau
Glitt neben ihm im Wasser und verschwand."

Daar in den nacht van weemoed in het woud der herinnering dwalen wij rond.

„Und um uns und in uns,
Ist das Schweigen,
Das Gott nahe bringende Schweigen,
Das grosze, das erlösende Schweigen."

* * *

„Von Glück und Liebe bin ich trunken,
O Gott, wie herrlich ist die Welt."

Zwoel was de avond, zwoel is de nacht. Aan den horizont zigzagt even het weerlicht. Bedwelmend geuren de paarse seringen en de melkwitte jasmijn. Kom nu met mij in den nacht,

„In dieses Lebens ewigen Kümmernissen,
Weisz ich ein Schlosz, Château d'amour genannt."

Marmerwit rijzen de muren omhoog, van de tinnen wapperen duizend scharlaken vanen en uit de zalen zwelt een lied van Schumann aan. Eromheen liggen parken van zachtgeurende rozen en narcissen, zilveren berkenboschjes met verlaten, mosbegroeide lanen, zwijgende prieelen van welriekende kamperfoelie. Kom nu met mij in den zwoelen nacht,

„Da kenn ich Wege, heckenstill und gut,
Wo satt und matt sich küszt verliebtes Blut."

Daar in mijn heerlijk slot wonen de liefden mijner jeugd, de warmbloedige, de dwaze, alle zonder onderscheid. Onze handen vinden zich erweer, haar gloeiende adem strijkt mij weer over de wangen, wilde kussen regent het weer op mijn lippen. Daar doorleef ik met haar alles, wat wij samen in de goddelijke, stormachtige jeugd doormaakten. Geniet, geniet, want

„Kurz ist der Frühling."

Heisa, voort in den zwoelen nacht; een andere liefde, een andere koningin des harten.

„Nur nicht gezögert beim Lebewohl,
Sonst hängt sich Blei am Sattel und Sohl."

Zij, de verlatene zal zich wel troosten:

„Hast schnell einen Schatz, ich find' ein Schätzchen
Du einen Kater, ich ein Kätzchen,
Streichelst dann, eia, ein ander Hänschen
Und mir schläft im Arm ein ander Gänschen."

Daar in mijn heerlijk liefdeslot ben ik

„Ein Grandseigneur
Der jeden seiner Wünsche stillen kann."

Wees gegroet, Aphrodite, alma mater, gij levenwekkende en doodende, smartelijke en zaligende, vernietigende en behoudende. Beschijn ons van den hoogen hemel met uw zachten glans; wij, de jeugd, kennen slechts u en Dionysos, den wijnloof omkranste.

„Es zog ein Stern um Mitternacht,
Und grüszend blieb er stehen."

* * *

„Höchstes Glück im Leben ist ein froh Amheerde,
Ist Familienglück, ist eine liebe Hausfrau,
Eine süsze, kleine Erna in der Wiege,
Dan lasz stürmen, was es drauszen nur mag stürmen
Immer eine treue Brust ist dir bereitet
Der du alles, alles was dich quält, kannst sagen."

De storm huilt om Poggfreds muren en slaakt woeste kreten van ongeduld. Spookachtig in den donkeren nacht zwiepen de

hooge woudboomen, en ginds in de verte over de heide trekken de schimmen der Hunen. Hemel.... wat is dat.... ginds uit het moeras....

„Hanne, Hanne, bleib dicht, dicht bei mir!
Aus den Wassern biegen
Aus dem Schilf sich, aus den Zweigen, weisze Leiber,
Blasse Gesichter, das sind die Weiber,
Die geliebt ich habe und dann verlassen,
Wie sie.... wie sie.... wie sie nach meinen Händen fassen
Hanne, Hanne, jag sie fort."

Was het nog niet genoeg, dat de roodwangige boerendeern, die ik hedenmiddag in het woud wilde kussen, mij spottend aankeek en zei:

„Bübele, sag mir, wie alt bist du?"

Was het nog niet genoeg, dat ik heden in de kleine dorpsherberg op de tafel geschreven vond

„Der Mensch soll nicht lieben,
Wenn's Ernst ihm nicht ist.
Gar schwer ist zu heilen,
Was Liebesgram friszt,
Gar mancher hat gebrochen,
Ein Herz, lieb und wert,
Das endlich erst Ruh' fand
Tief unter der Erd."

Hanne, Hanne, jaag ze weg; blijf bij mij; red me, red me uit hare handen — — — —

Stil, klinkt daar niet boven den storm een lied uit, als van een knapenkoor uit de verte? Stil, luister:

„Jetzt hast genug du mit dir selbst gerungen,
Hier reicht ein reines Weib dir Trost und Treue
Die Liebe hat den bösen Feind bezwungen."

Hanne, Hanne, reik mij uwe hand; zie zij wijken en boven 't moeras licht bleekwit eene vlam:

„Und in die dunkle Nacht trieb ihre Lohe,
Die keusche Flamme grosz und still empor."

Hanne, Hanne, zie ginds onder den acacia een ander gezicht. Hoe gaat de wind liggen, hoe bedaart de storm! Zie, gij zijt het:

„Madonna unter den Akazienbaum,
Er steht im Blüthe, schwüle Jahreszeit,
Der Himmel blaut bis an den Meeressaum.

Und meine Herrin, hoch gebenedeit,
Säugt unser Töchterchen, die kleine Abel,
Und strahlt von rührendster Holdseligkeit.

Der ganze Garten weiraucht venerabel
Und alle Blumen müssen sich verneigen
Weit, weither, tobt, tollt, grollt die Sündenbabel."

Hanne, ik dank u.

„Komm mein Weib, komm her,
Lehn dich an mich, ich lehne mich an dich,
Und küsse dir die Hände, die ein Heer
Von Lebensgreueln wandten fürsorglich,
Mein bester Freund, mein Trost, wenn kummerschwer
Verzweiflung schrie, Verzagtheid mich beschlich,
Im Sterben noch; bin ich zum Tode krank,
Lall ich mein letztes Wort für dich: hab Dank."

* * *

„Und der gesungen dieses Lied,
Und der es liest, im Leben zieht,
Noch frisch und froh.
Doch einst bin ich und bist auch du
Verscharrt im Sand, zur ewigen Ruh'
Wer weisz wo."

De herfst is gekomen en spant zijn zilveren draden over velden en weiden. Heden wil ik voor 't laatst naar Poggfred gaan, mijn laatsten droomenavond. Ik zal komen te middernacht, ik wil nog eens den humor in uw oogen zien tintelen en den weemoed uwer stem hooren; nog eens de fijne lijnen uwer beelden bewonderen, meewiegen op de cadans uwer verzen, nog eens me bedwelmen door den rooden wijn uwer gedachten.

Ik zal komen te middernacht, dan wil ik u de lauwerbladeren

mijner bewondering tot een eeuwiggroenen krans om het hoofd vlechten; dan zal ik u de purperen rozen mijner liefde voor de voeten strooien; dan zullen de kinderen mijner phantasie, mijn bonte beelden, u het voorhoofd kussen.

Ik zal komen te middernacht, me nog eens aan uwe voeten neerzetten en dan zacht heengaan. Dat is het troostelooze van alle dingen, dat niets blijft; alles, alles gaat voorbij, in den dag ligt reeds de nacht, in de vreugde de smart, in het leven de dood.

„Steht eine Mühle am Himmelsrand,
Scharf gezeichnet gegen mäusegraue Wetterwand,
Und mahlt immerzu, immerzu.

Hinter der Mühle am Himmelsrand,
Ohne Himmelsrand, mahlt eine Mühle, allbekannt
Mahlt immerzu, immerzu."

Ik zal komen te middernacht, maar vóor ik heenga zullen mijn dankwoorden als blanke duiven opstijgen tot den troon van Hem, die u begenadigd heeft met de gave der poëzie, de gave om het onzegbare te kunnen zeggen, het onhoorbare te kunnen hooren, het onzichtbare te kunnen zien.

„Aus Poggfreds Wäldern, rings, wie Friedensklang
Klingt wunderbar ein Knabenzwiegesang:
Sanctus Dominus, Deus Sabaoth,
Pleni sunt coeli et terra gloria tua
Hosianna in excelsis."

14, 9, '06.

DRAMATISCHE KUNST.

E. Gordon Craig, *De Kunst van het Theater*.
Vertaling van Donaert van Elten.
Amsterdam, S. L. van Looy.

Als dit boekje een tweeden titel droeg dan zou die kunnen zijn: „of de ideale regisseur". Want dit komt me voor de voornaamste verdienste ervan te zijn, dat het de taak van den regisseur verheft tot de taak van een kunstenaar, wat ze in werkelijkheid is. Dit is ook voor mij de verklaring van de groote instemming waarmee Jan C. de Vos het geschrift van Gordon Craig inleidt. Wie hèm hebben leeren kennen als leider, weten hoe veel wat hier gezegd wordt hem uit de ziel gegrepen is, hoe hij altijd zijn taak opvatte als kunstenaar, trachtend met de hulpmiddelen van het bestaande tooneel een zoo harmonisch mogelijk geheel te scheppen van innerlijk en uiterlijk, nadat hij de quintessens van het stuk in zich had verwerkt.

Geen wonder dat hij, Craig's idealen kennende, zegt: „'n Betoovering lijkt 't, in 't eerst: die harmonie van lijnen, lichten, verven, stoffen, materialen, bewegingen, gebaren *met* het gesproken woord, *uit* de handeling voortkomend — van het stoffelijke met het geestelijke — vooral voor wie aan veel gruwelijke tegenstrijdigheid in dat alles bij schier elke vertooning, zoo goed in het buitenland als hier, gewoon zijn. Maar die droom, die visie *kan* werkelijkheid worden: harmonie, ensemble, in alles met en door alles en allen."

Ziedaar de geestdriftige instemming van een vakman. Een instemming die stellig meer gewicht heeft dan de artistieke meening van Jac. van Looy en van Bauer, als behoorende deze beiden tot de toeschouwers, die wel hun ontevredenheid over uiterlijke aanschouwing kunnen uitspreken — een artiestenontevredenheid, waarmee zeker rekening dient gehouden te worden! — maar die niet de groote bezwaren kennen, welke de theaterman voor zich ziet staan als reuzen, wier David hij worden moet aleer één stap verder te komen op den weg naar het ideaal.

Als zoo iemand zegt: „wat Gordon Craig wil, kàn", heeft die uitspraak zeer bizondere waarde.

Gelijk De Vos het ideaal van Craig onder woorden brengt, zal het stellig de sympathie verwerven van ieder die het in verschillende opzichten gebrekkige inziet van onze theater-vertooningen. Vermeerdering van uiterlijke praal, de verzorging van elk stoffelijk detail tot in het minutieuze, kan niet tot een algeheele verbetering voeren, integendeel, ze leiden elk op hun beurt de aandacht van de hoofdzaak af: het bereiken van de harmonie.

Uit het bovenstaande volgt dat ook hier met instemming geschreven wordt over de hoofdstrekking van Craig's geschrift.

Maar met dìt voorbehoud, dat ik aldoor scherp wil onderscheiden het door Gordon Craig gewènschte — èn — de wijze waarop hij voor zijn streven propaganda maakt.

Hij begint met een Inleiding: „Een enkel woord over het theater, zooals het was, is en wezen zal."

Die inleiding is een merkwaardig staaltje van oppervlakkigheid. Ik vraag me af voor wie ze wel geschreven is. Toch niet voor hen die eenigszins met de geschiedenis van het theater bekend zijn? Dat is onmogelijk. Ergo voor hen die dat niet zijn. Maar dan vraag ik: hoeveel wijzer (?) zullen die worden uit de algemeenheden en in hun algemeenheid niets zeggende bewoordingen waarmee wordt afgehandeld wat het theater was. Men oordeele:

„De eerste teekenen (?) van theaterkunst worden gevonden in de godsdienstige gebruiken (waar? wanneer? van wie? v. N.). Alle kunsten, die ik weer in het theater wensch te zien, concentreerden zich in de godsdienstige gebruiken.

„Langzamerhand trokken de dichter (de meest intellectueele dergenen, die met deze (welke? v. N.) ritus verbonden waren) en het even machtige woord — al het andere tot zich."

Dus de d i c h t e r èn het w o o r d?

Bots volgt hierop de verzekering:

„Elkeen die de aard van het theater bestudeerde, moet gezien hebben dat die sterk verschilde van de huidige".

Maar de aard van wèlk theater inshemelsnaam? Het Chineesche, Egyptische, Grieksche, Romeinsche, Middeleeuwsche? We tasten in 't vage.

Onverstoorbaar gaat de inleider voort:

„Het theater was voor het volk, en behoort altijd voor het volk te zijn. De dichters wilden het theater maken voor een beperkten kring van dilettanten."

Alweer: welke dichters? Noem toch eens namen!

't Is onbegonnen werk over deze vage uitlatingen een oordeel te vormen. In hoofdzaak blijkt de schrijver er mee te willen verklaren waardoor het theater in onze dagen artistiek zoowel als financieel een mis-

lukking geworden is. Doch de verklaring is verre van klaar! . . . .

O — o — deze man schrijft met de beste bedoeling zoo onlogisch. Zoo lezen wij iets verder, nadat hij de theater-mannen den plicht op het hart gebonden heeft de gewenschte hervorming in het leven te roepen, het volgende:

„Het theater is geweest, en moet zijn een medium voor kunstenaars — voor één soort kunstenaars slechts, „die van het theater."

Dat lijkt nu „simple comme bonjour", maar 't is niet zoo. Want wie zijn die kunstenaars van het theater? Wie hebben het als medium in de eerste plaats noodig — de treurspel- en comedie-schrijvers? Dat zou men zoo denken, maar we zullen straks zien, welk een bescheiden rol door Craig aan dezen wordt toebedeeld.

„Door middel van dit medium moeten dezen" — dus die niet nader aangeduide kunstenaars van het theater — „ons het leven kunnen vertoonen in al zijn mooie vormen."

Het lijkt weer zoo eenvoudig mogelijk, en toch is er zonder nadere toelichting niets bepáálds uit te halen.

„Het theater moet niet de plaats zijn, om decoraties ten toon te stellen, of verzen te lezen (sic!), of preeken te houden, het behoort de plaats te zijn waar 's levens gansche schoonheid kan worden ontvouwd, niet enkel het uiterlijk mooi van de wereld, doch ook het innerlijke en de beteekenis van 't leven. Niet enkel de plaats om feiten te vertoonen op materieele wijze, maar *de* plek om de gansche wereld der verbeelding te vertoonen, en dit geestelijker wijs."

Dus óók het uiterlijk mooi van de wereld — niet enkel, maar toch óók — op geestelijke, d. w. z. onstoffelijke wijs? Ik luister:

„Het lijkt onbegrijpelijk, hoe het theater zóo van deze eerste voorbedoeling kon afdwalen."

Inderdaad! .... Niet alleen van de eerste bedoeling — al zou ik gaarne dienaangaande met gepreciseerde feiten worden ingelicht — maar van de bedoeling vóór de eerste bedoeling, de eerste vóórbedoeling . . . . Nu komt er opeens iets gemoedelijk-vermanends.

„'t Hoorde ons bezieling en verfrissching te geven, zooals een prachtig boek of verzen dat doen...." — dat prachtige boek en die verzen worden (en gelukkig) maar niet verder aangeduid — „en vergeet daarbij niet, dat dit theater op ons moet werken door ons *zien*." Niet óók door ons *zien* en vooral door ons *hooren*, neen, dat wordt blijkbaar bijzaak in de toekomst. Maar let nu eens op.

„Waartoe anders bouwde de Katholieke kerk machtige kathedralen, vulde die met heerlijke schilderijen en gouden beelden, mystieke belichting, dan om op de oogen van het volk te werken."

Is dat niet om „paf" van te zitten?

We denken aan de eerste vóórbedoeling van het theater — dat wil zeggen we gaan zoover mogelijk in de oudheid terug als de historici ons dat veroorloven, en daar verrijst opeens de „Katholieke kerk"!... In dit verband! Het theater der Grieken met de treurspelen van Aeschylos en Sofokles, we hooren er in dit verband niets van: de Katholieke kerk! En nu moge de dramatische vertooning van later uit de liturgie zijn voortgekomen, de eerste voorbedoeling is dan toch stellig iets heel anders geweest.

Iets zeer markants is er toch wel in deze wending. De schrijver blijft een poosje in die kerk. „Om het volk te bereiken, gebruikt de katholieke kerk bepaalde klanken en lichten als symbool van bepaalde dingen. De gebeden zelf worden maar half verstaan, maar zij stellen uitstekend het bidden voor."

Ik moest hier wel even spatieeren — heilige logica! Half verstane gebeden die het bidden voorstellen. En nog wel: uitstekend.

Toch heeft ook dit weer de wijder strekking, waarop ik terugkom het woord lijkt den heer Craig van ondergeschikt belang.

De eerlijkheid gebiedt er op te wijzen dat toch wel degelijk ook aan het Grieksche theater gedacht is. Laat ik even citeeren hoe Craig zich het theater der toekomst droomt.

„Ik zie een groot gebouw, dat eenige duizenden toeschouwers kan bevatten. Aan de eene zijde een podium van heroïsche (?) afmeting, waarop figuren, heroïek in verschijning, moeten bewegen. De tooneelen zullen moeten zijn, zooals de wereld ons die geeft. De bewegingen hierbij hooren nobel en grootsch te zijn, beschenen door een licht, zooals dat der natuur, en niet door voetlicht; door een licht dat we in droomen zien. En alles wat op het tooneel van deze nieuwe wereld gedaan wordt, zal zijn vol beteekenis en bedoeling, niets het gevolg van toeval.... En al worden de woorden van poëzie niet onafgebroken gehoord, de geest van poëzie zal voor ons zijn."

Twee spatieeringen. De eerste om twijfel te opperen of het licht in droomen gezien voor allen hetzelfde en derhalve een bepaald soort van licht is wat kleur en intensiteit aangaat, en de tweede om op de overeenkomst te wijzen met de niet verstane gebeden in de Katholieke kerk.

De rest der Inleiding geeft hartige woordjes over de realiteit op het tooneel. Maar ik meen dat daar de grootste voorstanders al van genezen zijn. Goethe heeft het met zijn Kunstwahrheit van de afdwalende realisten der 19e eeuw op schitterende wijze gewonnen.

De zwakheid van deze Inleiding is het gebrek aan kalme, klare logica. Ze heeft meer van een toost dan van een overtuigend betoog, en waar het zulk een belangrijke zaak geldt laten we ons niet door zoo wat in 't wilde voor de vuist gesproken woorden verkloeken, al erkennen we de goede bedoeling.

Wij zijn nu genaderd tot la pièce: De Kunst van het Theater.

Ik heb daartegen drie bezwaren. 1o. tegen den vorm: dien van een gesprek tusschen een Vakman en een Leek; 2o. tegen de willekeur waarmee de Vakman met den Leek omspringt; 3o. tegen de strekking om den dramatist (gelijk Craig den tooneelschrijver noemt) op den achtergrond te dringen.

De vorm van een samenspraak op zich zelf kan niet alleen heel aangenaam, maar ook zeer werkdadig en doeltreffend zijn. Maar dan moet ze met groote onpartijdigheid gebruikt worden. Al heeft de overtuiging van den schrijver zekere partij gekozen, toch dient hij de andere partij zoo goed mogelijk te doen vertegenwoordigen. De personen moeten aan elkaar gewaagd — tegen elkaar opgewassen zijn. Zoo had hij hier twee vaklui tegenover kunnen stellen, de een geestdriftig voor Craig's idealen, de ander behoudzuchtig. Beiden vooral geheel op de hoogte van de zaak die zij voorstonden. Dan had een debat tusschen die beiden zeer interessant kunnen worden en de lezer zelf kunnen oordeelen wiens argumenten hem de sterkste leken.

Maar nu — een vakman tegenover een leek, veronderstelt al dadelijk de minderheid aan de zij van den laatste, heeft vanzelf iets sterk tendentieus'. Immers een Vakman kan een Leek krachtens zijn vanzelf sprekende autoriteit vertellen wat hij verkiest: de laatste zal hem moeten gelooven op zijn woord, is aan zijn willekeur overgeleverd.

Daarbij kan de schrijver hem op alle vragen zooal niet met een domheid, dan toch derwijze laten antwoorden, dat de wijsheid van den vakman hem terstond overvleugelt, en van dat overwicht heeft dan ook Craig terdege gebruik gemaakt.

Laat ik hiervan een voorbeeld geven. Op blz. 20 zegt de Vakman:

„De kunst van het Theater is ontstaan uit handeling—beweging—dans."

Ieder voelt dat dit een veel te ver strekkende algemeenheid is. Gelijk we weten is de Grieksche theaterkunst op gansch andere wijze ontstaan dan het middeleeuwsche misterie. Maar wat zegt de Leek hier nu op?

„Ik dacht haar altijd ontstaan uit rhetoriek, en dat de dichter de vader van het theater was."

Wat beteekent nu zoo'n leekegedachte? En hoe kan een leek op die gedachte komen? Wil de schrijver zeggen dat de leeken de theaterkunst voorstellen als voort te komen uit de kamers van rhetorica — ergo uit de rederijkerskunst? Maar hoe is het mogelijk dat Vakman dan hierop antwoordt:

„Dat wordt algemeen geloofd, maar ga eens even na."

Dat wordt algemeen geloofd — door wie?? Is dit niet willekeurig iets absurds vooropstellen om het zich gemakkelijk te maken? Doch Vakman praat door:

„De verbeelding van den dichter uit zich in woorden, prachtig gekozen, die hij òf voor ons zegt, of zingt en meer niet. Die poëzie, gezongen of gezegd, is voor onze ooren, en door middel hiervan voor onze verbeelding. Het zal niets helpen, wanneer de dichter gebaren bij zijn woorden voegt, inderdaad zal het zelfs alles bederven.

Leek: Ja, dat is duidelijk. 'k Begrijp best, dat gebaren bij een zuiver lyrisch gedicht slechts tot disharmonie leiden. Maar geldt dat ook voor dramatische poëzie?

Vakman: Stellig. Maar onthoud goed: ik spreek van een dramatisch gedicht, niet van een drama. Dat zijn twee verschillende dingen.

Wie nu het punt van uitgang goed onthouden heeft, merkt duidelijk dat de Vakman, die over Theaterkunst spreken zou en over haar ontstaan, eerst broeder Leek met een kluitje in 't riet stuurt, om hem te imponeeren als hij hem met één handbeweging in veilig vaarwater terug brengt.

Vakman spreekt verder: Een dramatisch gedicht is om gelezen te worden. Een drama niet, maar om gespeeld te worden. Daarom zijn gebaren even noodig bij een drama, als overbodig bij een dramatisch gedicht. Het is onzin van beiden: gebaar en poëzie, te spreken, alsof ze hetzelfde waren. (Hier zou ik het gezicht van den Leek wel eens willen zien, 't is nooit bij hem opgekomen! v. N.) Zoo moet ge evengoed den dramatischen dichter niet verwarren met den dramatist. Weet ge, wie de vader van den dramatist was?

Leek: Neen, dat weet ik niet, maar ik veronderstel de dramatische dichter.

(Stellig een stoute veronderstelling voor Leek! Hij wordt dan ook op zijn nummer gezet.)

Vakman: Mis! De vader van den dramatist was de mime, de danser. En zeg me nu eens, waaruit de dramatist zijn eerste stuk bouwde.

Leek: Ik veronderstel dat hij woorden gebruikt, evenals de lyrische dichter.

(Nog zoo dom niet, die Leek. Maar let nu eens op hoe Vakman deze veronderstelling afbreekt).

Vakman: Alweer mis, en dat is een dwaling van ieder, die niet de natuur van de dramatische kunst heeft geleerd. (Ik laat dit nu maar slippen. v. N.) Neen, de dramatist maakte zijn eerste stuk uit handeling, woorden, lijn, kleur en rythme, en met op ons oog te werken door een behendig gebruik van deze factoren.

Ik heb twee woorden gespatieerd: en zou nu wel eens van Vakman willen weten hoe die eerste dramatist met gesproken woorden op iemands oog gewerkt heeft.

Leek mag dat gedwee slikken, daarvoor heeft de schrijver hem nu eenmaal noodig, maar wij slikken zulke tegenstrijdigheden niet. Te minder

omdat we hier tot het zwakke punt van de heele redeneering genaderd zijn, waarover Craig in zijn vereering van den mime, met behendigheid heen gebaart.

Och, och, wat krijgt die goedige Leek een willekeurigheden te verduren!

En wat heeft die hervormer Craig op een goedige kameelen-digestie bij al zijn lezers gerekend. 't Is jammer, want het zal voor het bereiken van zijn doel niet bevorderlijk zijn. De man had een logischer advocaat moeten kiezen.

Nu kom ik tot mijn derde bezwaar: het streven om den dramatist — dat wil zeggen den schrijver van het te vertoonen stuk bijna als quantité négligeable te negeeren.

Wie met aandacht het geschrift leest kan uit de niet zelden zeer vage, zeer verwarde en onlogische uitspraken dit opmaken dat de ideale regisseur of tooneeldirecteur àlles, de dramaschrijver niets dan een bijloopertje wordt.

En hij maakt dit broeder Leek duidelijk door de vergelijking van een schip, waarop niemand baas is dan de kapitein, aan wien allen ondergeschikt zijn. En dat terwijl hij in dien directeur-kapitein niets meer ziet dan een „meester-werkman", die „werken van dramatisten vertolkt met behulp van zijn tooneelspelers, decoratieschilders en andere werklieden...."

Werklieden!.... Van kunstenaars wordt hier niet gerept. Dat de drama-schrijver grooter artiest kan blijken dan die meester-werkman, dat er onder zijn tooneelspelers veel grootere artiesten kunnen wezen: Craig dènkt er niet aan. De meester-werkman hoeft niet eens kunstenaar te zijn, alleen „wanneer hij met handeling, woord, lijn, kleur en rythme zelf weet te werken, wordt hij een kunstenaar." Duidelijk niet waar? En dan — ideaal-toestand! — „hebben we niet langer schrijvers noodig...." Ziezoo — we zijn er!

Van overleg met de eerste tooneelspelers, met het artistieke deel van zijn helpers — geen sprake: de tooneel-directeur is de kapitein: de anderen hebben te gehoorzamen. En uit dien vurig gewenschten toestand groeit dan het theater der toekomst welig op.

Is het niet duidelijk dat ik ernstige bezwaren tegen dit geschrift heb?

Er is veel goeds in. Craig's hooge eischen stellen aan den regisseur, zijn streven naar harmonie tusschen innerlijk en uiterlijk, wie zou het niet sympathiek vinden? Maar het geheel getuigt van een oppervlakkige eenzijdigheid. Laten we eens even bij het beeld van dien kapitein blijven op zijn welbestuurd schip. Wat is het doel van die in alle onderdeelen geregelde organizatie? Toch niet die organisatie zèlve, maar iets anders. Welnu, wat moet het doel zijn van den regisseur? Niet al die menschen naar zijn pijpen te doen dansen, niet die regie zelve. Maar wel: een

een tooneelspel zoo harmonisch mogelijk te vertoonen. Alleen dáarvoor dient ze. En dus blijft het stuk de hoofdzaak. En dat kleinigheidje heeft Craig in zijn ijver meest aldoor vergeten.

Uit het slot blijkt het ten overvloede duidelijk.

„Nu ge ingezien hebt, wat ik u uitlegde (natuurlijk heeft Leek alles precies zoo ingezien als Vakman het verkoos!) wil ik nog verklaren, met wat materiaal een kunstenaar (meester-werkman?) van het toekomstig theater zijn meesterwerken (let wel: zijn meesterwerken!) zal scheppen. Uit *handeling*, *aankleeding* en *stem*. Is dat niet heel eenvoudig?

„Met *handeling* bedoel ik het gebaar: de proza, en de dans: de poëzie ervan.

„Met *aankleeding* bedoel ik alles, wat men zien zal, dus belichting, costumes; evengoed als de décors.

„En met *stem* bedoel ik het gesproken of gezongen woord."

Is dat niet heel eenvoudig? En die décor-schilders en die kunstenaars van het gebaar, het gesproken of gezongen woord, zijn de matroosjes van den kapitein. En de man voor wiens schepping dat alles nóódig was: die *handeling*, die *aankleeding* en die *stem*, wordt niet eens meer genoemd!....

Sofokles legt het schoon af tegen den idealen regisseur van het toekomst-theater!

Nu zou ik nog op eenige tegenstrijdigheden kunnen wijzen, als daar zijn het onspeelbaar verklaren van *Hamlet* en het ontwerpen van een décor voor een tooneel uit *Hamlet*; de bewering dat Shakespere geen tooneel-aanwijzingen gaf en.... de proloog van Henry V, mèt de waarschijnlijkheid dat hij als acteur-schrijver mondeling alles toelichtte.

Het citaat van Goethe, dat Shakespere nooit aan het tooneel dacht, kan volstrekt niet dienen om zijn stukken onvertoonbaar te verklaren; 't wil alleen zeggen dat Sh.'s verbeeldingswereld zich uitstrekte ver buiten de begrensde ruimte van zijn tooneel. Trouwens na al wat Goethe over Shakespere schreef en over de vertooning van zijn werk, is zoo één citaat niet op zich zelf te aanvaarden. Het besnoeien van zijn stukken ligt aan onze theater-inrichtingen, niet aan die stukken.

Doch genoeg — dit zijn bijzaken. De slotsom van 't hierboven geschrevene is: dat de heer Craig een zeer prijzenswaardige en sympathieke bedoeling op zeer onhandige en onlogische wijze heeft toegelicht.

LITERATUUR.

J. L. Walch, *De varianten van Vondel's Palamedes.*
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.

Een academisch proefschrift dat door velen niet ongelezen gedeponeerd zal worden bij meer dergelijke beleefdheidsgeschenken, doch dat zich handhaven zal op een eigen plaatsje in de boekenkast van den Nederlandschen literator. Op 't oog bij 't eerste doorbladeren een wat droog en opsommend verslag, maar bij aandachtige lezing al heel gauw zeer interessant, en zóó persoonlijk dat we het gaarne voor zijn blijvende waarde wat minder subjectief wenschen zouden. Alhoewel — dit laatste heeft door het prikkelende ook zijn verdienste: het houdt ons tot tegenstand en verweer bereid, we zoeken vanzelf argumenten tegen argumenten, en .... dieper inzicht in de verzen van Vondel wordt er ongemerkt het gevolg van.

Aanleiding tot het schrijven dezer studie blijkt geweest te zijn een artikel van Prof. Kalff, getiteld „Vondels zelfcritiek", waarin ook op het verschil tusschen de editio princeps van *Palamedes* in 1625 en die van 1652 werd gewezen. Den arbeid van zijn hooggeschatten leermeester op dit punt te vervolledigen, was dus het doel van den doctorandus. Maar dit niet alleen. En wellicht is de andere nog sterkere prikkel tot dezen omvangrijken arbeid te vinden in de noot op blz. 7 der Inleiding. Hij citeert daar deze uitspraak van Prof. Kalff: „In tal van bewonderenswaardige lyrische gedichten had hij (Vondel) zijne techniek versterkt en verfijnd en zijn smaak was in menig opzicht geoefend, *zijn oor gevoeliger geworden*" met deze bijvoeging: dat hij de laatste uitspraak niet graag zou willen onderschrijven.

Laten wij het euphemistische of rhetorische van deze verzekering in kloeker Hollandsch omzetten, en we lezen de verklaring dat Dr. Walch juist in deze studie tegen de uitspraak van prof. Kalff in verzet zal komen.

Aan het wetenschappelijke van den uiterlijken vorm ontbreekt niets. De heer Walch heeft methodisch leeren werken. Gelukkig staat de methode

evenmin als bij Hamlet de zekere vrijmachtigheid en eigenzinnige speelschheid van den geest in den weg waarop ik zooeven doelde.

Zie hier ter overtuiging eerst de systematische indeeling. Eerste Hoofdafdeeling: Veranderingen om eene reden van taalkundigen aard. I. Streven naar zuiverder Hollandsch. II. Moderniseering. (met onderafdeelingen van A tot U.) Dan komt de: Tweede Hoofdafdeeling: Veranderingen om eene reden van letterkundigen aard. I. Streven naar juister uitdrukking. II. Streven naar meerdere welluidendheid en sierlijker zegging. III. Streven om de verzen voller te maken. IV. Streven naar meerdere natuurlijkheid van uitdrukking. V. Streven naar een het treurspel waardigen toon, als gevolg van Vondels meerdere bezadigdheid op lateren leeftijd. Derde Hoofdafdeeling: Veranderingen tengevolge van gewijzigde levensbeschouwing, en van de veranderde tijdsomstandigheden, enz.

De schrijver heeft — dit moet te zijner eere dadelijk gezegd worden, — ten volle begrepen dat hij vooral in de tweede Hoofdafdeeling voor eigenaardige moelijkheden zou komen te staan. Kunst moge wetenschappelijk behandeld worden, de strenge afscheidingen der exacte wetenschap zijn onmogelijk te maken. „Moeilijkheden van systeem, die ik mij geenszins vlei tot ieders bevrediging te hebben opgelost, deden zich bij dit gedeelte van mijn taak veelvuldig voor. Bij menig geval, welks „rubriceering" mij moeite kostte, heb ik trouwens eene uitvoerige beschouwing niet achterwege gelaten..."

M. a. w. ook bij dezen arbeid heeft in menig geval het subjectieve den doorslag gegeven. En ik meen dat dit bezwaarlijk anders te verwachten was, niet alleen bij onderdeelen, maar zelfs bij het geheel.

Laat ik eerst eenige details behandelen. Op blz. 18 zegt Dr. Walch bij de verzen.

1625	1652
*d'Atryden zullen u ver*morselen tot gruys,	*Het hof van Argos zal u* morselen tot gruys,
Of ghij sult hen tot stof verdelgen met hun huys.	Of gij zult hen tot stof verdelgen met hun huis.

„Belangrijke aesthetische gevolgen had deze verandering niet."

Ik vindt die verandering juist aesthetisch van groot belang. 1°. is de eerste versregel in 1625 heftig van bedreiging door de weinige hoofdaccenten en het daardoor driftig-snelle van het rythme, en 2°. is door het woord *ver*morselen de vernietiging veel completer. Dit vers is door de wijziging statig-lam geworden, en dat is toch wel een belangrijk aesthetisch gevolg.

Zoo geeft de schrijver een verhandeling over sweert en zwaard, waaruit blijkt dat voor hem het tweede een veel meer levende, krachtige, het eerste veel meer een woordenboek-beteekenis heeft. Ik voor mij hoor

in sweert veel meer het scherpe en snijdende van 't voorwerp waarvoor het woord staat, en vind in „metten sweerde" gestraft worden het scherprecht in vollen gang, terwijl daarentegen het woord zwaard thans niet veel meer dan boeketaal is.

Op blz. 39 vind Dr. Walch verbeterd:

Soo Venus quam bepeerelt In 't P*ae*rlemoer ter weerelt	in	Zoo Venus quam bepeerelt In 't p*e*rlemoer ter weerelt

(uitspraak: pèrelt en wèrelt).

Maar meent hij dan dat P*ae*rlemoer anders werd uitgesproken dan p*e*rlemoer? Ik geloof niet dat Vondel in dat woord ooit van de Zuid-Nederlandsche uitspraak is afgeweken.

Op blz. 82 trof mij deze uitspraak:

„*Ach!* wordt door *och* vervangen, den vorm dien we nog heden in Noord-Nederland als den gewonen beschouwen."

Acht Dr. Walch Och en Ach dan heden synoniemen met alleen een vorm-verschil? Is Ach voor ons niet veel sterker, veel smartelijker dan Och?

Op de eerste bladzij van de meest subjectieve Hoofdafdeeling stuit ik al dadelijk op dezen regel:

„Elders vinden we *paers* — tot ROOT *menschen bloet* verbleekt."

Mag ik niet achter dat „verbleekt" een vraagteeken zetten? Vondel vergeleek in zijn tegenstelling bloed met wijn, en zou niet het hel-fel-roode van het tweede lid der vergelijking den doorslag gegeven hebben voor:

Root menschen bloet in plaats van wijn?

Maar genoeg van mogelijke appreciatie-verschillen van deze soort, ter overtuiging dat zoowel in woord- als in vers-waardeering het subjectieve meestal den doorslag geeft. Trouwens — er is nog iets, waarop de schrijver terecht wijst. Hoe zullen wij beslissend spreken over het taalverschil in Vondel's tijd, uitmaken het verschil bestaande voor den dichter zèlven tusschen twee synonieme woorden of uitdrukkingen. Hoe verandert een taal niet in twee-en-een-halve eeuw!

Maar nu knoopt Dr. Walch aan de door hem terzelfder plaatse geopperde vragen: „Hoe voelde Vondel zijn taal? In hoeverre ging zijn taalgevoel parallel met dat zijner tijdgenooten?" een concluzie vast, die voor een groot deel al zijn andere concluziën beheerscht en waarover stellig het een en ander te zeggen valt.

Ik bedoel deze: „In het algeméén zien we in 1625 den onbewusten [1]), in 1652 den bewusten dichter aan 't werk. „Theos" — en „nous" volgens de tegenstelling van Plato."

1) Deze en volgende spatieeringen van mij. v. N.

Deze opvatting vinden wij telkens, en ze doet ons vragen wat de schrijver eigenlijk onder „onbewust" verstaat.

Zoo vind ik op blz. 8 „onbewuste Katholieke leerstelligheid" bij Vondel vermoed, en gesproken van „onbewuste uitingen" in die richting, verder verklaard als: „uitingen zijns ondanks." Dus niet alleen „à son insu", zelfs „malgré lui", wat zeker heel sterk is!...

De toelichting tot de Platonische tegenstelling op blz. 73, vinden we al op blz. 10: „Vondel heeft in elk levenstijdperk heerlijke, breed-welluidende verzen geschreven; verzen, zwaar van ruischenden klank... Die verzen vloeiden, men voelt het onmiskenbaar duidelijk en sterk, vanzélf uit zijn godenziel, zooals de adem uit het lichaam gaat, buiten het bewustzijn, buiten het verstand om."

Blz. 141: „We zijn er reeds op voorbereid, niet gauw te moeten meenen dat een versregel opzettelijk *om* hem welluidender te maken, door Vondel is gewijzigd. Toch gelooven we te kunnen aantoonen dat dergelijke gevallen zich voordoen. Iets anders is het natuurlijk, wanneer een vers, veranderd om eenige andere reden, bij de wijziging ook *tevens* welluidender wordt. Iets anders tot op zekere hoogte! Bij *beide* hier aangegeven gevallen immers wàs in Vondel een zin voor welluidendheid; in 't eerste geval primair en klaar bewust; in 't tweede geval zéker secundair, misschien onbewust, misschien hem onder 't veranderen bewust wordend. Men weet, zich indenkend in het hier bedoelde zielsproces, aanstonds, dat de grens zeer moeilijk te trekken valt. Vondels zin voor klankenschoon, voor welluidendheid, was altijd, nu latent, dan blijkbaar, in hem — wie zal precies aangeven, waar de werkzaamheid van deze muzikaliteit is op te merken?"

Voelt niet ieder dat de schrijver zelf in zijn wat al te roekeloos gemaakte onderscheidingen ligt te spartelen — er niet goed uit kan komen?

Toch nog op blz. 153 moet bij de verandering:

Sijn baerd hing dick van bloed: *sijn* keel *was* schor en flaeu (1625) in:
De baert hing dick van bloet; de keel ging schor en flaeu.

aan de waarde van deze verbetering getornd worden omdat Vondel ze „opzettelijk zoekend gevonden had."

Het bewuste had er aandeel aan!...

Aan het slot van 't hoofdstuk „Streven naar meerdere welluidendheid en sierlijker zegging" lezen we dit (blz. 158): „Er bestond dus bij Vondel een bewust streven naar welluidendheid en naar sierlijkheid van uitdrukking... Van Vondels onbewuste neiging naar klankschoonheid vindt men in àlle hoofdstukken van dit boekje de bewijzen... En aan dat onbewuste schoon hangt de waarde van 't kunstwerk, dat immers altijd buiten 't gebied der waarnemingen door

'**t verstand**, ontstaat. Eehter, ik wees er reeds op, ook bij de **bewust**-mooie veranderingen, gaat het vinden van het schoone woord, van de schoone verbinding toch ook niet langs den verstandelijken weg."

Als samenvatting van al deze uitspraken ten slotte Stelling I:

„De klankschoonheid van Vondel's poëzie ontstond grootendeels zonder dat de dichter zich daarvan bewust was."

Ik meen dat het warrelige van de plaatsen die ik citeerde en de aantastbaarheid van deze stelling, grootendeels voorkomt uit de wijze waarop Dr. Walch met de woorden **bewust** en **bewustheid** omgaat.

„Buiten het **bewustzijn**, buiten het **verstand** om" staat op blz. 23 en telkens vinden die beide identiek verklaard.

Dat er ook een bewustzijn van het gevòel bestaat, heeft hem daarbij wel eens voor den geest gezweefd, getuigen de **bewust**-mooie veranderingen, waarbij het schoone woord niet langs den verstandelijken weg gevonden wordt.

Hij heeft zich echter vastgeklampt aan het verschil tusschen goddelijke bezieling en verstandelijk overleg. Het eerste heet den mensch te ontnemen het verstandelijk bewustzijn, en in dien staat verricht de kunstenaar daden van schoonheid. Maar verliest hij ook zijn gevòels-bewustzijn? Als hij daden van schoonheid doet, mogen hem die zelf als wonderen voorkomen, maar vòelt hij niet bewust den staat van verhoogde zielsverklaring waarin hij verkeert? Als Vondel zijn schoon-klinkende verzen dichtte, zou dan niet zijn taalgevoel tot de hoogste potentie zijn opgevoerd en hij met volle gevoelsbewustheid de woorden hebben gegrepen die het schoonste déden?

Verstandswerk werd dàt door die bewustheid zeker nooit!.... Maar waartoe zelfs die verlaging van het verstandelijke waar in een vers èn klank èn rythme èn **zin** (d. i. verstandelijke beteekenis der woorden), elkaar steeds dekken moeten, en datgene wàt gezegd moet worden in zekere gemoedsstemming, vooral in een drama, den dichter juist naar de eenig-goede uitdrukking in rythme en klank doet tasten.

Iets anders waarop ik een paar maal stuitte, was het gebruiken van den ouderdom des dichters als een verklaring van mindere gevoeligheid.

Op blz. 8 heet Vondel al „de oude man" en op blz. 108 lezen we „van dezen kinderlijken oude, die zelf zich wel later verwonderd mag hebben, dat het zoo keurig veranderde vers tòch zoo niet meer aangreep als de oorspronkelijke lezing. De man met het groote gevoel en zoo weinig aesthetische kennis."

[In het voorbijgaan de opmerking dat Dr. Walch elders het groote gevoel (het onbewuste) bovenaan stelt en nu hier bij tegenstelling de waarde der aesthetische kennis (het bewuste, verstandelijke) verheft.]

Ouderdom is geheel betrekkelijk. Vondel was in 1652 niet oud. Zou *Lucifer* nog dichten en hoeveel méér! Aan anaesthezie voor klank en

rythme ten gevolge van verslijting heeft hij, met nog een kwarteeuw van productieve, dichterlijke werkzaamheid vóor zich, stellig in 1652 niet geleden!

Dr. Walch heeft doeltreffender pijlen op zijn boog. Met groote helderheid en gelukkige keuze van citaten als bewijsplaatsen, toont hij aan hoe de taalkenner en hervormer bij zijn streven naar zuiverder Hollandsch, naar modernizeering, naar juister uitdrukking vaak zeer dogmatisch en doctrinair [1]) is te werk gegaan ten koste van de vers-schoonheid; hoe bij het ontwassen aan den invloed der heidensche renaissance hij door 't systematisch opruimen van klassieke namen dikwijls schennis pleegde, in 't kort hoe hij onder verschillende omstandigheden tot verschillende veranderingen kwam, die niet de verbetering zijner verzen als zoodanig beoogden.

Ook heeft hij den gelukkigen moed gehad, na zijn degelijke en aesthetische studie met een oordeel over Vondel als dramaturg voor het front te komen, dat hem in deze dagen heel licht als een zware zonde zal worden aangerekend. Liefde en bewondering voor Vondel's veeltijds schoone verzen behoeven niet saam te gaan met blindheid voor de vaak zwakke psychologie en tragiek zijner treurspelen.

Voor het nagaan van Vondel's ontwikkelingsgang in verschillende opzichten gedurende een tijdperk van 27 jaar, is deze behandeling van twee *Palamedes*-uitgaven een allerbelangwekkendste bijdrage, een boeiende lectuur door de belangrijkste vondsten, en een boek dat stellig nog na jaren voor Vondel-vereerders en -bestudeerders van waarde zal blijven.

***

WILLEM KLOOS, *Bilderdijk*. Bloemlezing met inleiding bij de gekozene gedichten. Met twee portretten. Amsterdam, G. Schreuders.

Zoo van iemand, dan kan ik me van den heer Kloos begrijpen dat hij zich aangetrokken voelde tot deze taak: het geven van een kleine bloemlezing met inleiding. Immers hij had zich meermalen over Bilderdijk uitgelaten op een wijze die breedvoeriger motiveering hoognoodig had, wilden wij daaraan eenige meerdere waarde toekennen dan aan de uitspraak van wien te hooi of te gras wel eens iets van den veel-dichter gelezen had en zich daaraan hardgrondig geërgerd. Het saamlezen van een kleinen bundel en niet minder het schrijven van een inleiding noodzaakten tot een nauwgezet lezen van alles. En wel hoogst eigenaardig — niettegenstaande de vermoeienis en verveling, veroorzaakt door de lectuur

1) Zie vooral blz. 20—33.

van zooveel duizenden rijm-verzen, is Kloos al lezend tòch tot een veel meer waardeerende opvatting geraakt.

De naaste aanleiding tot de verschijning van dit handige, heldergedrukte en goedkoope boekje, is stellig de herdenking van Bilderdijks geboorte vóór 150 jaar, maar Kloos heeft zijn standpunt vooraf duidelijk afgepaald.

„De schrijver dezer noodzakelijk korte studie, die veel in weinig bladzijden heeft samen te brengen, treedt natuurlijk hier niet op als door dik en dun heen lof-prijzende feest-redenaar, maar als rechtvaardig onderscheidend kriticus, die Bilderdijk geen tittel of jota wil onthouden van den lof, die hem wezenlijk toekomt [1]), maar die daarom toch niet mag verbloemen, dat een niet onbelangrijk gedeelte van 's dichters vers-werk niets meer dan technisch gewoonte-rijmwerk is."

Toen de inleider nauwgezet van a—z ging lezen, gelijk hij zelf zegt dat de eenvoudigste eerlijkheid van hem eischte, kwam hij te staan voor verschillende tegenstrijdigheden, waarvan ik maar een der voornaamste noemen zal.

Hier was een vernieuwer, een zuiver voeler van wat poëzie is, en die zelfde man schreef als dichter verzen aan verzen van niets dan rhetorisch, of bombastisch, of verstandelijk redeneerend gerijm.

Overtuigend weet Willem Kloos deze tegenstrijdigheid te verklaren en tegelijkertijd het verschil te doen zien tusschen Bilderdijk den dichter en den verzenschrijver.

Bilderdijk als vernieuwer: hij is het in theorie en practijk beide, en soms tegelijk. Het gevoel voor de poëzie was ver zoek geraakt bij de vele dichtgenootschappen zijner dagen. In het verstandelijk klassicisme dat geheerscht had als nawerking van de renaissance sedert de 16e eeuw was ook Bilderdijk opgegroeid en daarbij te midden van dichtgenootschappen die uitteraard tot de vermummieïng der poëzie dapper hun best deden. Dr. Kollewijn heeft kortelings ook hier op het laatste nadrukkelijk gewezen, om te doen uitkomen welken invloed zij moesten hebben op den wordenden dichter — een invloed waaraan hij nooit ontgroeid is. Het rhetorische was aan de genootschaps-verzen onverbiddelijk vast: ze waren bestemd om uitgegalmd te worden voor een publiek dat zich koesterde in al den luister van klassiek-conventioneelen omhaal. De genootschappen vormden een macht: de namen van veel schrijvers en geleerden waren er aan verbonden.

Welnu — juist omdat door opvoeding en omstandigheden het verbond met het klassicisme en de genootschapspoëzie zoo vanzelf gròeide — is

1) Ik spatieer dit. v. N.

het te meer verrassend in Bilderdijk een vernieuwer te zien. Dat is het geniale in hem. En het moet voor Kloos wel een genoegen geweest zijn in deze studie te kunnen constateeren dat het grondbeginsel waarvan de poëzie-herscheppers van 1880 uitgingen, volmaakt hetzelfde was dat Bilderdijk bij herhaling uitsprak in zijn verzen, zijn proza en zijn brieven: dat de dichtkunst voortkomt uit het g e v o e l.

„In zijn praktijk van verzen-schrijven volgde Bilderdijk de dwaling der aloude wetgevers, dat poëzie en welsprekendheid gelijkloopende dingen van éénzelfde soort zijn te noemen, wier onderling verschil niet zoozeer is gelegen in het innerlijk wezen, als wel beider uiterlijken vorm betreft. Maar al vermocht hij zich ook niet aan de overgeleverde schoolschheid te onttrekken, haast ondanks hemzelf kwam toch van tijd tot tijd een andere opvatting der dichtkunst bij hem boven, die later weer in eer gebracht, zoowel practisch als theoretisch door het geslacht van '80, in waarheid de eenig-juiste heeten moet."

Zoowel practisch als theoretisch...

Er waren twee oorzaken, dat Bilderdijk zijn theorie niet z u i v e r tot practijk kon maken. De eerste noemde ik boven: den invloed der dichtgenootschappen, wier rhetoriek hem te zeer in zwierige linten omstrikt hield, de tweede de calvinistische dogmatiek die zijn gevoel meest als in een schroef knelde.

Ik weet wel dat van calvinistische zijde het gebrek aan waardeering bij velen voor Bilderdijks zoogenaamd gewijde poëzie verklaard wordt door een verschil van geloofsinzichten. Kloos wijst er nog nadrukkelijk op dat die verklaring geen steek houdt. Als B. zijn ellenlange stichtelijke verzen schreef dan heeft zijn leerstelligheid „de Zondagsche welsprekendheid van den eersten den besten beroepspredikant."

Dit is nu de eeuwige verwarring. Wie het eens zijn met de dogmatisch-christelijke denkbeelden van den dichter, en door de voordracht ervan o m d i e r e d e n gesticht worden, meenen zijn verzen a l s z o o d a n i g bewonderd te hebben.

Doch mogen de oogenblikken dat Bilderdijk in waarheid een echte harmonische gevoelsuitdrukking in schoonheid schiep, zeldzaam geweest zijn, — ze wàren er. En de verdienste is niet gering in een zoo dorren tijd als van de 18e eeuwsche genootschappen erop gewezen te hebben op welken bodem alleen de fleurige bloem der poëzie wassen kan.

Met Bilderdijk hebben dit velen na hem geweten, of liever gevoeld. Men hoeft er Beets' *Verscheidenheden* maar op na te slaan om zich te overtuigen dat ook deze dichter zich van het wezen der poëzie ten volle bewust was, en het is wel jammer dat de hervormers in '80, misschien door onachtzaamheid of onwetendheid als iets fonkelnieuws een theorie hebben verkondigd, van welke zoo vele anderen het bestaan reeds lang

kenden. Alleen de toepassing... daaraan had het helaas bij velen gehaperd.

Toch is er nog een niet voorbij te zien verschil.

De mannen van '80 hebben het gevoel wel wat al te angstvallig verwijderd uit de gemeenschap der andere geestelijke eigenschappen. Het rationeele, het gezond verstand had zoo almachtig geheerscht dat de reactie als vanzelf tot een ander uiterste ging.

Bilderdijk heeft veelzijdiger en wijsgeeriger verband gezocht tusschen het gevoel en den helderder staat van het denkvermogen, juist als het eerste den dichter tot de uiting zijner emoties bezielt. Het gevoel blijft de motor, de stuwkracht, die alle geestelijke machten in den dichter tot hun hoogste potentie opvoert. „De dichter denkt klaar, denkt juist, zijne uitdrukking is wijsgeerig nauwkeurig" aldus Bilderdijk. „In zijn mond heeft de taal een bestemdheid, die niemand haar ooit wist te geven en deze bestemdheid geeft kracht, geeft heerschappij op de harten... Hij spreekt en het is er; hij wijst aan en men ziet het; hij roept, en 't heelal gehoorzaamt; hij breidt zijn hand uit en ziel en zin zijn met wellust overstroomd; hij fronst, en men siddert; hij zucht en men schreit... Doch doet hij dit met woorden? Ja, maar deze zijne woorden zijn met zijnen geest bezield; deze woorden zijn scheppende woorden; en zij zijn het, omdat zijn geest helder en alles doordringend is." (*Taal- en Dichtk. Versch.*)

Hiermee heb ik aangeduid waarin de theorie van Bilderdijk verschilde met die der tachtigers.

Laat ik nu voet bij stuk houden en Kloos' volgen in 't verloop zijner keurige studie.

Hij stelt vast dat Bilderdijk veel te veel geschreven heeft, vaak te veel rijmwerk gemaakt. En dàt werk was grootendeels uitsluitend-verstandelijk en technisch knap. Het was nabloei van het klassicisme, kunst uit de derde hand. „Hij stond als laatste sterke poging van een stervend Verleden." En zoo sterk was zijn persoonlijkheid dat hij nagewerkt heeft tot het laatst der 19e eeuw. Ik herinner hier nog even aan zijn nawerking als taalvirtuoos op den zeer gevoeligen taalbeminnaar Gezelle.

Van zekere zijde werd hij hoog gehouden om zijn orthodoxie, doch de verwerping om de zwarte kanten van zijn mensch-zijn getuigen niet van een betere soort waardeering.

Gelijk voren reeds gezegd, Bilderdijk was bij uitstek redenaar-dichter.

„Gaat men B. zóó beschouwen, niet als den melodischen uitzinger van zijn vreugden en smarten, niet als den trouwen beelder zijner schoonheidsvisioenen, maar als de vaak zeer degelijk-onderlegde redenaar, die altijd en overal à l'improviste weet te speechen in energisch-gemaatzette, klinkend gerijmde volzin-zwieringen over godsdienstige, staatkundige, huiselijke onderwerpen, dan krijgt men de goede manier om zijn verswerk op de juiste waarde te schatten...."

Tegen Vondel legt hij 't af. Wel wist hij weer beweging te brengen in den slap of houterig geworden alexandrijn, kon hij daar een beroering in wekken, sterker dan we van Vondel gewoon zijn, maar hij bleef boven alles knàp, miste Vondels „subtiele gevoeligheid". Om het nieuwe van Bilderdijk's vers te zien moet men het vergelijken met dat van zijn 18e eeuwsche voorgangers. In zijn forsche rythmiek is hij Rhynvis Feith — wiens verdiensten door Kloos stellig niet verkleind worden, — verre de baas.

B. was een eersterangs-intellect, niet als Goethe, nog minder als Spinoza, toch veelzijdig als misschien geen zijner Nederlandsche tijdgenooten. In hem „viert de poëzie van het aangeblazene, verzekerende verstand haar meest breeden triomf". De Hollandsche dichtkunst was nu eenmaal klassicistisch verstandelijk geworden, en alleen den grooten Vondel, Hooft, Huygens (Poot als hij zichzelf bleef) „waren niet slaafsch mee-gedreven in de algemeene richting." Vergelijkt men Bilderdijk met de eerste drie, dan kan men zeggen dat hij verstandelijk hen de baas is, maar ondanks zijn goede poëtische inzichten (die hem over zijn heele eeuw heen naar hen deed terugzien als voorbeelden), kon hij als dichter niet bij hen halen.

Toch is er een groote onbillijkheid geweest in het oordeel der 19e eeuw. Hoevelen hebben geholpen dat oordeel te verbreiden, tegen de uitspraak van Prof. Alb. Thym in (1864): „Bilderdijks miskenning is altijd nog grootendeels te wijten aan onbekendheid met deze persoonlijkheid in haar geheel."

Dat was dan ook een eisch! Hoevelen konden zich den tijd gunnen een zoo omvangrijken arbeid te gaan verrichten als daartoe gevorderd werd. En daarom werd een uitspraak als van Huet in verband met eenige praatjes over B.'s huiselijk leven, het vooroordeel tegen orthodoxe poëzie en een doorblaren van enkele deelen van Da Costa's onzalige uitgave, voor velen genoeg om met een oordeel klaar te zijn.

Toch gaf het de ernstigen geen rust en wat een Vosmaer bewoog zijn eerst-uitgesproken oordeel te herzien, heeft ook anderen en Kloos met hen gedreven tot het dieper leeren kennen van een zoo merkwaardige persoonlijkheid.

Als hij Bilderdijk na bestudeering van al zijn dichtwerk toch het zwakst noemt in zijn „Gewijde Poëzie", dan is het volstrekt niet om verschil van religieus inzicht. De groote geloovigen van alle tijden die waarlijk poëzie gaven, vinden bij hem bewondering, doch het eentonig-zwak berijmel van leerstellige geloofswaarheden staat mijlen ver van zulke poëzie. Toch neemt hij bij die beoordeeling wel degelijk in aanmerking dat Da Costa den door hem vereerden Meester al een heel slechten dienst bewees, toen hij 700 bladzijden vrome verzen achter elkander liet drukken, terwijl bij een uitgave in chronologische volgorde het duldeloos-

eentonige althans vermeden zou zijn en de gelukkige, van meer spontaan gevoel en innigheid getuigende gedichten — gelijk er werkelijk nu en dan in die onverteerbare massa òplichten — dan nog veel beter tot hun recht waren gekomen.

Bilderdijk met Da Costa vergelijkend vindt hij hem van veel sterkeren adem, daar de bezieling bij Da Dosta slechts oogenblikken duurt — oogenblikken waarin hij echter meermalen een schoonheid bereikt, welke Bilderdijk niet kon nabijkomen.

Na de „Gewijde Poëzie" en „De ziekte der geleerden", welke laatste op een enkel fragment na Kloos als een doorloopende zonde tegen fijn aesthetisch en poëtisch inzicht beschouwt, behandelt hij „De ondergang der eerste wereld", waarin hij naast den taal-virtuoos ook den ziener en voeler erkent. Dit gedicht wordt hem vanzelf de aanleiding tot een vergelijking met Milton, „die, bijna overal waar men hem opslaat, den gevoelige-voor-dichtkunst stil maakt van bewondering". Bilderdijk kan niet met Milton gelijk gesteld worden, doch zelfs na lezing van *Paradise Lost* voelt men dat de Bilderdijk van de *Ondergang* „bij tijd en wijle in staat was, en het ook getoond heeft, een onzer zeer goede dichters te zijn."

Over B.'s dramatischen arbeid is Kloos heel wat beter te spreken dan Dr. Kollewijn en met name over *Willem van Holland*. Dat Dr. K. het den dramaturg verweten heeft zijn stof niet historisch-getrouw verwerkt te hebben, is mij van hem haast onverklaarbaar. Wat heeft Lessing dat al ruimer ingezien: „Der dramatische Dichter ist kein Geschichtschreiber;... die historische Wahrheit ist nicht sein Zweck." Dat Bilderdijk de objectiviteit miste om dramatische personen uit te beelden, ben ik echter volkomen met Dr. K. eens. Bilderdijk kon zich niet weghouden, evenmin als Multatuli. Over de *Floris V* wraakt Kloos het lichtvaardig en janrappig oordeel van Multatuli, wiens *Vorstenschool* hij eveneens „niets anders (noemt) dan een knap, en eenigszins conventioneel-levendig maakwerk."

Zeer prijst hij de vertaling van Ossian, waarin al de betere eigenschappen van Bilderdijk als dichter gelegenheid hadden zich te ontplooien.

Dat hadden ze niet in zijn lyrische poëzie, die te veel gemeenschap had met al de lyriek zijner dagen, grootendeels het werk was van nuchter-positief verstand dat zich „abstractelijk-mededeelend" uitte.

Bilderdijk's Oden in het bizonder zijn uitstortingen van veel woorden, waarop *Napoleon*, zij 't al niet geheel dan toch in de gelukkigste gedeelten een uitzondering maakt. De Vaderlandsche en Politieke Zangen in „statig-zwaren, regelmatig-rollenden kadans," lijken — volgens Kloos' welovervwogen onderscheiding — »meer dan op wezenlijke gedichten, op pronkproeven van meestal schoolsche eloquentie." „Het wezenlijk ontroerd zijn van een mensch... zoekt men bij Bilderdijk bijna altijd tevergeefs."

Laat hier aansluiten deze woorden uit Kloos' eind-karakteristiek.

„Innigheid, fijnheid, zielvolle diepte en breed-eenvoudige subtiliteit, zooals Vondel die wel heeft, en welke ons hier en daar plots op komen lichten uit diens werk, waren geheel onbekende dingen voor dezen koud-hartstochtelijken man-van-intellekt en kranig begrip. Hij was een geniaal man, zij 't al geen genie, die zeer stellig een nationale hulde en ons aller abstracten eerbied verdient. Want ons land zou stellig zich zelf niet waard zijn, als het hem niet gunde den roem en de hulde, die bij dezen boven al zijn tijdgenooten hoog-uitstaanden Nederlander zeer zeker past. Wij zijn hem die schuldig, zonder dat wij ons in de betuiging van wat plicht is laten belemmeren door ons verschil met hem van inzicht, smaak of ideaal."

Ik heb deze studie met bizondere ingenomenheid gelezen.

Ze is een proefstuk van onpartijdige beoordeeling. Daar Kloos' stemming niet tot de geestdrift opklom die vanzelf door magnetische taal voert tot mede-bewondering; daar hij evenmin bij het lezen van Bilderdijk's werk doordrong tot een kern van innige emotie, waarvan warmer woorden de spontane weerklanken konden worden, heeft hij zich bepaald tot het uitspreken van zijn oordeel in den koeleren maar door oprechtheid treffenden vorm van hooge waardeering. In zijn studie heerscht de rustigheid van den man, die van zijn rijp oordeel na nauwgezette keuring in zich zelven ten volle verzekerd was.

De bloemlezing die er op volgt is klein, toch zullen maar weinige onzer tijdgenooten zooveel van Bilderdijk gelezen hebben. In de studie vindt men de aanwijzingen betreffende den maatstaf der keuze, en een korte aanteekening begeleidt elk gedicht.

* * *

MR. WILLEM BILDERDIJK, (Gedenkboek). Uitgegeven op machtiging der Bilderdijk-commissie. Pretoria—Amsterdam—Potchefstroom. Höveker & Wormser.

Stellig een waardig gedenkboek — dit kloek en fraai uitgegeven werk van meer dan 450 blz. Wie de typografische mededeelingen leest van den heer J. W. Enschedé, is overtuigd van de zorg aan de uitvoering besteed zoo hij dit nog niet ware na het doorzien. Het is gedrukt met Cheltenham-letter. Maar de keuze hiervan legde verplichtingen op in verband met de beginselen dezer letter en optische overwegingen. Er mochten geen voetnoten gegeven, geen woorden gespatieerd worden, geen cursief gebruikt — kortom wie den heer Enschedé volgt, voelt de moeiten. De illustraties zijn — behalve twee lichtdrukken: een van 't nog nooit goed gereproduceerde portret des dichters door Van Cuylen-

burg, (1795) tegenover den titel, en een van een pastel-portret van de inderdaad interessant-mooie Catharina Rebecca Woesthoven (1784) tegenover blz. 224 — door den heer J. F. M. Sterck op verzamelplaten vereenigd, omdat ze allen buiten den tekst moeten gegeven worden. Er zijn zeer curieuze en zeer belangwekkende verluchtingen bij.

Wat den inhoud aangaat — jammer mag men 't met den heer Sterck vinden dat bij de samenstelling eenheid van leiding ontbroken heeft. Daardoor is 't boek als geheel meer een verzameling geworden van opstellen, waarin nogal eens herhalingen voorkomen. Toch zijn er zeer lezenwaarde bij.

De dichter Seerp Anema opent het boek met een sonnet dat de vergelijking met de meeste Rembrandt-poëzie gerust doorstaan kan.

Aan een droge opsomming van alle bijdragen heeft niemand iets: genoeg zij het dat er over Bilderdijk's familie, genealogie, calvinisme, filozofie, taalgeleerdheid, geschiedkunde, rechtsgeleerdheid en advocaterij, verhouding tot de roomsch-katholieken en profetisme, kunstliefde, humor, brieven, liefhebberen in geneeskunde, enz. enz. het noodige verteld wordt. Men zou haast „Elck wat wils" als motto hebben kunnen gebruiken.

Een paar opstellen kunnen hier afzonderlijk genoemd worden. Mr. C. Wormser nam wel de moeilijkste taak op zich, nl. om ons te overtuigen dat Bilderdijk op zijn beurt grappig, geestig en humoristisch zijn kon. Dit is zoo geheel een subjectieve waardeering dat er moeilijk over valt te twisten. Prof. Bavinck vond kort geleden aardig wat aan Dr. Kollewijn nogal laf leek. Toch willen we Mr. Wormser de eer niet onthouden, dat hij inderdaad er in geslaagd is van Bilderdijk op zooveel te wijzen, wat zonder geest of humor moeilijk te scheppen ware. Mis ik in zijn argumenten-arsenaal *Deukalion en Pyrrha* niet? — wel een der aardigste spelerijen van onzen poëet.

Minder geslaagd lijkt me het opstel *Bilderdijk als dichter* van Dr. H. C. Muller. Vooral na de lezing van de zoo weloverwogen waardeering van Willem Kloos maakt deze poging om alleen met wóórden Bilderdijk tot Vondel's „evenknie" te verheffen (Dr. Muller gebruikt dezen term blijkbaar met voorliefde) den indruk van een mislukking.

Over *Bilderdijk en het tooneel* geeft de zoo met onze tooneel-letteren en -geschiedenis vertrouwde heer J. H. Rössing een lezenswaardige bijdrage. Geeft hij op blz. 244 der dichteres De Lanoy (sic), die toch al niet veel meer van onze tijdgenooten te wachten heeft, nog niet een „n" te weinig?

Doorwerkt als altijd en in beknoptheid degelijk is het opstel van Dr. A. S. Kok over Bilderdijk's brieven, en de Vertaler Bilderdijk krijgt een stellig verdiend eere-saluut van den heer Van Elring. Had hij dat

ook niet in bizonderheid kunnen doen gelden voor de overzetting naar Ovidius en Macpherson?

We weten wel dat prof. J. te Winkel niet gunstig oordeelen kan over de wetenschappelijke waarde van Bilderdijk's taalvorsching en etymologische uitspraken. Maar hij besluit zijn ongunstige critiek op dit gedeelte van den arbeid des veelzijdigen „neurasthenicus" met woorden van veel waardeering, en karakteristiek is de laatste zin van zijn citaat uit een oordeel van Jacob Grimm: „Ich lerne, wenn ich ihn lese, wenn schon nicht das, was er lehrt."

Ten slotte: wat ik in dit dikke boek gemist heb?.... Eenige bladzijden van hulde aan de vrouw, die hem zooveel jaren met de toewijding van haar hooge ziel hielp en diende: Katharina Wilhelmina Schweickhardt.

* * *

Dr. J. Aleida Nijland, *Bloemlezing uit de werken van* Stijn Streuvels. Amsterdam, L. J. Veen.

„Deze Bloemlezing heb ik vooral met het oog op jongeren samengesteld. Het eerste dwong mij tot beperking. Waar ik iets slechts gedeeltelijk kon opnemen, heb ik er naar getracht, dat 't deel niet onbevredigd laat, doordat de verhaaldraad te plotseling afknapt. Een lijst van woordverklaringen heb ik er aan toegevoegd."

Voor jongeren dus een keurgave, saamgelezen door iemand met groote liefde voor onze letteren en artistieken smaak. Klaagt zij over haar „bestek", het werd niettemin een kloek, compres gedrukt boekdeel vol van het mooie, dat Streuvels vermag te geven, en dat niet anders dan uitgezochte lectuur zal zijn voor de „jongeren", aan wie Dr. Nijland in de eerste plaats dacht. Maar ook voor vele anderen. Wij vinden hier fragmenten bijeen uit: *Doodendans*, *Lenteleven*, *Zomerland*, *Zonnetij*, *Langs de Wegen*, *Dagen*, *Minnehandel*, *Dorpsgeheimen*, *Openlucht*. Daarachter een woordenlijst.... Bij een mijner eerste aankondigingen van Streuvels' werk heb ik op het wenschelijke van woordverklaring gewezen. 't Genot kàn niet volledig zijn bij half verstaan. Het doet me genoegen dat Dr. Nijland dit met me eens toont te zijn.

Een portret van Streuvels van 1902 door De Praetere verhoogt het aantrekkelijke van deze uitgaaf.

W. G. v. N.

IN MEMORIAM

JACQUES FABRICE HERMAN PERK.

1 Nov. 1881—1 Nov. 1906.

Jacques Perk. Hij werd in 't oude Dordt geboren.
Een enkle, oudere, die het zich bezint,
En knikt, en zegt in glimlach, droom-verloren:
„Hier stond zijn vader's huis, hier was hij kind...."

De jongren fluistren 't na.... Hun liefste vrind
Was hij.... is hij,.... aan hén bleef hij behooren!
Geen Dood verslaat wie zóó wierd uitverkoren,
Wien 't hart van 't beste volk aan 't leven bindt.

Laat hem met rust in deze erinringsdagen....
Geen heros was hij, die 't geweld weerstaat.
Een knaap, te teer om 't Hooggeluk te dragen.

Buig over 't Dichterboek: zijn innigst Wezen,
En vraag, 'wijl de avondlamp al dooven gaat,
Een zachte stem zijn schoonsten zang te lezen....

TOP NAEFF.

EEN SCHULD

DOOR

INA BOUDIER—BAKKER.

Sedert dominee Stiele gestorven was, woonde zijn vrouw in het kleine witte huis, vlak naast de fabriek. Alleen een stuk land scheidde deze beide.

Zij leefde daar afgezonderd alleen met haar zoon en een meid; en ging bijna met niemand om. Zij had, koel, niemand noodig, en de menschen zochten haar niet. Alleen Michiel Roder, de eigenaar van de fabriek, was haar vriend.

Als de zomeravonden lang waren, zagen de dorpelingen mevrouw Stiele zitten op de bank voor haar huis, het bleeke gezicht met de donkere oogen stil voor zich uitstarend met een kalmen, tevreden trek. En uit zijn huis kwam Roder, en zette zich naast haar — en samen zaten de twee in uiterlijk en karakter zoo verschillend, maar verbonden door jarenlange vriendschap.

Roder vertelde, sprak over alles, wat gebeurd was op de fabriek, op het dorp, in de stad, waar hij ééns in de week heenreed; hij vertelde het alles op zijn frissche, levendige manier, die een eigenaardige bekoring had, en Martha Stiele luisterde, soms iets ertusschen zeggend met weinig woorden — op haar korte manier een puntige opmerking makend.

Maar Roder was hieraan gewend, hij kende haar zoo van hun kindsheid af.

Het was een vriendschap tusschen Roder en Martha Stiele, die hen verbonden had sinds hun kinderjaren, dóor hun beider huwelijk heen. Een band, die nooit liefde was geworden, maar hecht en sterk hen altijd als vrienden had saamgehouden.

Zij woonden naast elkaar, en als jonge kinderen al, waren

Michiel Roder en Martha Kersten trouwe, onafscheidelijke kameraden geweest. Hij had haar noodig, zooals hij haar *nu* nòg noodig had, om al zijn plannen, zijn bevindingen aan te vertellen, zéker een warm belangstellend gehoor te vinden; en zij vond alles in hem, wat haar ontbrak: zijn forsche uitbundige levenslust, zijn genieten in alles, het ècht-genieten van een sterke kern-gezonde natuur.

Toen zij kinderen waren, dacht hij de spelletjes uit, speelde, dol vroolijk, vol grappige invallen, maar dàdelijk eruit, zoodra iets anders, nieuwers levendig zijn aandacht trof. En 't was dàn al, dat hij met verwondering opmerkte, hoe Martha, het kind, dat ernstig, nauwgezet, maar zonder veel uiterlijk genieten met hem mèespeelde, er zich hartstochtelijk had ingeleefd, niet uitscheiden kòn dan en de illusie opgeven, dat het spel werkelijkheid was.

Zij had een wonderlijke loome natuur, die altijd langzaam, wantrouwend, met tegenzin zelfs, de dingen tegemoet ging, om soms ongemerkt zich te hechten aan iets, en het dan hartstochtelijk in zich te besluiten, er niet meer van los te kùnnen.

Zij hield van Roder méér dan van één schepsel op de wereld, zonder dat zij het toen zelf wist, meer dan van den zelftevreden kalm-glimlachenden Stiele, dien zij trouwde. Toèn, in haar meisjesjaren, toen de hartstocht in haar wakker werd, en zij nog wachtte, zèlf niet begrijpend haar eigen gevoelens, toèn had Roder haar kunnen winnen, als hij gewild had.

Maar hij wilde niet. Hij kon op geen andere wijze aan haar denken dan als aan een trouwe kameraad, en hij was dol verliefd op Margreet Jolen, die met haar innige, openhartige natuur, haar fijn, blond gezichtje hem dadelijk bekoorde. In Margreet was de charme van het onbekende, het nieuwe, Martha kende hij zóó door en door, dat hij niets meer van haar zag.

Toen kwam dominee Stiele en vroeg Martha, hij had een zachte, streelende innigheid voor haar, die haar innam. Hij had attenties voor haar, die Roder niet had, hij zei haar complimentjes over haar uiterlijk en was verliefd.

En in den tijd, toen Roder geen oog voor haar had, trouwde zij den jongen Stiele, en zocht en *wilde* dwingen bevrediging voor al haar verlangen van hem.

Roder trouwde eerst twee jaar later met Margreet Jolen — voor Martha werd hij toen weer geheel de oude, vertrouwelijk, hartelijk

als vroeger. En Martha ondervond het niet eens *bewust* als pijn, hem samen te zien met Margreet, *bewust* zag zij het kalm aan, maar zij werd sinds dien tijd voor Stiele een koele vrouw.

Margreet en zij hielden vriendschap maar zonder ware gehechtheid, evenals Stiele en Roder. Maar in zijn zéér gelukkig huwelijk, blééf Roder aan Martha gehecht als aan zijn beste, oudste vriend.

Hij had in het huis der Stieles zijn eigen plaats, zijn eigen stoel, en zijn vroolijke stem brak altijd als een zonstraal in de eenigszins gedrukte sfeer van het predikantshuis.

De bedaarde Stiele hield van hem, zooals iedereen van Roder hield.

Toen hij twee-en-veertig jaar was, leek hij dertig met zijn knap donker gezicht, en ongeduldig vorschende oogen; hij was als de frissche stormwind uit de wilde, geurige bosschen, die leven brengt, waar hij komt.

Zijn ijzer lichaam kon tegen elke vermoeienis; als zijn vrouw bezorgd was, wanneer hij uitreed in het ruwste weer, lachte hij luid: „Ik kàn niet ziek worden, dat weet je nu eenmaal; doodgaan kan ik, maar ziek zijn niet."

Niemand had hem ooit ziek gekend. Op de fabriek was hij altijd, overal, hij was de grootste en sterkste van al de mannen en daar genoot hij van. Hij genóót als een jongen van zijn krachtige gezondheid, van zijn frisch vroolijk leven.

Martha Stiele zat hem dikwijls na te kijken voor het raam, toen zij haar eerste kind verwachtte, en dacht:

„Hij is *niets* veranderd. Zóó is hij altijd geweest, sinds onze kinderjaren. En ik geloof, dat ik zoo erg veranderd ben."

Toen het kind geboren was, merkte Roder het eerst deze verandering in haar; maar zonder verwondering.

Hij, die haar van kind af kende, wist, hoe één ding al haar hartstocht in beslag kon nemen, haar slechte zenuwen, altijd lijdend door vorschen en wroeten in eigen gevoelens, spannend tot boven hun macht. Hij kende dit van haar, hij had het gezien van haar kindsheid af.

En hij had verwacht en zag ook gebeuren: het kind werd haar àlles — sloot al het andere in de tweede plaats buiten.

Jonas Stiele zag glimlachend toe, hoe zij het kind vertroetelde en verwende, en begroef zich tevreden in zijn preeken en ambtelijke bezigheden.

Toen Martha's kleine jongen tien jaar was, stierf Roders vrouw,

zonder hem een kind na te laten. Hij vierde zijn groote smart over haar verlies uit op zijn uitbundige, matelooze wijze; toen nam zijn sterke, onverwoestbare levenslust weer de overhand, en hij ondervond verwonderd, dat hij, ofschoon met een groote, nooit aan te vullen leegte in zijn hart, tòch nog het leven genieten kon.

Het huis der Stieles werd nu werkelijk zijn tweede thuis; hij kon er uren zitten op zijn eigen plaats, wat stiller dan vroeger, met soms een ongewone bittere opwelling om zijn verloren geluk; maar het werd hem weer meer dan vroeger een gewoonte met Martha te praten. Roder sprak liever vertrouwelijk met een vrouw dan met een man. Hij had het noodig een vrouw naast zich te zien, die altijd belangstellend naar hem luisterde — die met een vriendelijk gezicht hem tegemoet kwam en het hem behagelijk maakte. Een man dèed dat niet, en Roder had zijn leven lang zich altijd door vrouwen laten verwennen. Eerst door zijn moeder, zijn zusters, later door zijn vrouw, nu door Martha, er was een drang in hem, een zacht-egoïstische drang, die hem meer dan mannenvriendschap vrouwenzorg deed zoeken.

In Martha kwam een kalm-gelukkige tevredenheid. Zij zocht en vorschte ditmaal, misschien voor den eersten keer in haar leven opzettelijk niet naar haar eigen gevoel, zij liet het zooals het was, maar het was héél goed zoo, dacht zij dikwijls, wanneer zij zat met het kind vlak naast haar en Roder tegenover haar.

Zij was onnatuurlijk hartstochtelijk aan het kind gehecht: hoe weinig zij haar gevoelens uitte, over den jongen kwamen ze soms onverwacht tot een uitbarsting.

Zij had hem overdreven lang gedragen; als hij, toen hij al goed loopen kon, even stilstond voor de trap, drong zij zichzelf op, dat hij nog niet durfde, en zij droeg hem gretig blij in haar armen naar beneden, zichzelf dwingend in de illusie, dat hij nog het kleine hulpelooze wicht was, dat zij aan haar borst had verwarmd, dat met rusteloos grijpende klauw-vingertjes haar lichaamswarmte had gezocht.

Toen hij naar school moest, kwelde het haar in angstige jaloezie, dat nu iemand in zijn nieuwe omgeving haar een deel van zijn liefde ontstelen zou. En zij blééf altijd met een soort vijandig wantrouwen de school aanzien, die zoo'n groot deel van het kinderleven aan hàar ontroofde.

Johannes was veertien jaar toen Stiele begon te lijden aan een ongeneeslijke kwaal, waaraan hij een jaar later stierf,

Martha onderging den dood van haar man kalm, Zij had hem zorgvuldig opgepast, maar hij had nooit haar groote liefde bezeten. Hij had die ook niet gezocht, had in den eersten tijd, toen haar heele ziel nog open lag en wachtte, niet vermoed den grooten liefdeschat, die aanwezig was.

En zij had het langzamerhand weer in zich gesloten, had voorgòed gesloten nu voor hem, kalm onverschillig geleefd naast zijn tevreden glimlachende vlakke persoonlijkheid.

Nu hij dood was, ondervond haar leven geen merkbare verandering. Roder kwam en ging als vroeger, hij was een goede vriend voor den kleinen Johannes, ofschoon hij het in stilte bejammerde, dat het geen meisje was; vooral deed Johannes hem altijd denken aan Stiele, die hem niet sympathiek was geweest.

Johannes was op kostschool in de stad. Als hij van Zaterdag tot Maandag thuiskwam, liep zijn moeder in niet te weerhouden verlangen, in het ruwste weer den open weg op, om hem tegemoet te gaan, niet meer kùnnende wachten tot hij kwam. En dat was iets, wat de jongen altijd onthield: in den donkeren avond opeens de lange magere figuur van zijn moeder voor zich te zien, haar hand naar hem uitgestrekt, haar donkere oogen met haast angstwekkende verlangensexpressie *zijn* gezicht zoekend. En terwijl zij samen den weg naar huis liepen, sprak zij bijna niet, vroeg niet veel, maar hij zag haar gezicht onafgebroken naar hem toegekeerd met een uitdrukking van ontzaggelijke teerderheid.

Zóó moeilijk uitte zij zich, dat zij zelfs tegen Roder zelden over Johannes sprak; zij kòn niet. Al haar moederverrukking leefde zij uit diep in haar ziel, met een ongetemperde ondermijnende woeste teederheid, die woorden nooit vermochten uit te drukken. „Dòl was ze op den jongen" zeiden de menschen, maar niemand behalve Roder kende het vuur van verschroeiende teederheid dat ieder ander gevoel in haar ziel dor en zwart blaakte; niemand dan Roder zag hoe die moederverrukking te sterk was voor haar zwakke zenuwen en haar sloopte tot een vroeg-oude vrouw — niemand dan hij zag duidelijk dien moederhartstocht als een *ziekte*. In haar eenzame uren smachtte zij naar Johannes, verlustigde zich in terugdenken aan vroeger. In den groot opgeschoten jongen aanbad ze het kleine hulpelooze wicht, het aanvallige kind, dat in

haar armen gelegen had, dat àlles van hàar had moeten hebben.

En dikwijls, als hij in de vacanties thuis was, sloop zij 's nachts aan zijn bed, dekte hem warmer toe, en stond op hem neer te zien, in een zwijgend terugverlangen naar den tijd, toen *zij* nog geheel voor hem zorgen kon.

Toen hij grooter en onafhankelijker werd, was er niets, dat haar zóó vreeselijk toescheen, als ééns de tijd, wanneer hij geheel van haar weg zou zijn. — Dat een ander hem zou bezitten, dat hij zelf hoofd zou zijn van een gezin, dat dan niets meer over zou zijn van het *kind* in hem; dat haar moeder-zijn dan geheel afgedaan zou hebben, een holle naam zou zijn, niets meer.

En zij hield het verleden vast, zij klèmde er zich aan, zij wòu in den volwassen jongen het kind niet missen.

Op Johannes had dit zijn invloed gehad. Voor hem was het vertroetelen, het innig zorgen onmisbaar geworden, hij kon slecht buiten haar, niet zoozeer buiten haar persoon, als buiten haar zorg.

Hij was van een zonniger, blijder aanleg dan zij, in een groote behoefte juist aan menschen en vroolijkheid. Hij had niet het somber hartstochtelijke, het altijd vorschen en wroeten in eigen leed en vreugd van zijn moeder, hij had de makkelijk levende tevreden persoonlijkheid van de Stieles. Maar hij had wat zijn vader miste, een groote innemendheid bij zijn eigen tevreden voortleven.

Van zijn oppervlakkige gemakkelijkheid die zich ook openbaarde in zijn leeren, kwamen soms klachten tot de moeder. Maar zij zweeg, denkend met een minachtenden trots, hoe die vreemden immers niet kènden het karakter van Johannes, dat *zij* had zien uitgroeien van jongste jeugd af, dat voor hàar geen geheim en geen ergernis had.

Toen Johannes volwassen was, had Roder hem in de fabriek genomen, met het vooruitzicht hem later deelgenoot te laten worden.

In dezen tijd leefde Martha meer op, dan nog ooit te voren.

Johannes was weer thuis, en de twee eenige menschen, die haar liefde ooit hadden bezeten, had zij nu altijd bij elkaar.

Nu hij eenmaal met hem meewerkte, met veel ambitie en intelligentie in het werk opging, begon Roder hem zeer graag te mogen lijden. Hij had een vroolijke openhartigheid, die zich aansloot bij Roders eigen vroolijkheid, en als zij 's avonds met Martha zaten, en lachten en schertsten, zat Martha het stil vergenoegd aan te

hooren, en dacht verwonderd, hoe het kwam, dat *zij* nooit hardop gelachen had, nooit had kunnen genieten als deze twee, die toch haar jeugdvriend en haar eigen zoon waren, en die haar nooit het geheim hadden kunnen leeren van hun levenslust.

En toch hadden zij haar noodig. Het was, alsof het de moeite niet loonde dwaze dingen te vertellen, en grappen te maken, als niet haar ernstig gezicht met tòch-stil-genietende verwondering en eindelijk om-zich-zelf-verbaasd moeilijk meelachen, hen aanzag.

Op een avond zat Martha alleen op Johannes te wachten. Hij was naar een diner bij een zijner vrienden in de stad, een soort afscheid, nu hij voor eenigen tijd een studiereis zou gaan maken; ze bleef altijd op, tot hij thuiskwam. En als altijd, wanneer hij uit was, had zij geen rust in huis, ging zij een eindje den weg op.

Het was een donkere avond, maar toen zij buiten het hek was, kwam de maan even door de wolken, kon zij den weg tot bij de bocht afzien.

Een oogenblik wachtte ze — toen zag ze hem aankomen. En haar scherp oog zag meteen het ongewone in zijn loop, en ze wist: Johannes kon zoo weinig verdragen, en het meest nog door eigen opgewondenheid, die hem méér dan de wijn dadelijk licht beschonken maakte.

Het gebeurde hoogst zelden, het was misschien voor den tweeden keer, en ze glimlachte toegevend, ofschoon met iets van pijn toch.

En zij had niet graag gehad, dat Roder hem nu ontmoette.

Johannes was nu bij de fabriek; zij zag helder zijn forsche jonge figuur op den verlichten weg; toen opeens sloeg hij links af.

Martha keerde om, zij begreep, verwonderd, hij liep den korteren weg, dwars over het land tusschen de fabriek en haar huis. Dit deed hij nooit bijna, hij hield niet van dat weggetje, liep altijd de laan uit. Langzaam ging zij terug naar het tuinhek.

Achter de fabriek, voorbij Roders woonhuis, liep Johannes.... even zag hij om, waar hij in den tuin Roder meende te zien staan en riep iets tegen hem. Er kwam geen antwoord. Johannes merkte het niet eens. Met die luchtige joligheid, die toch zijn hoofd dof maakte. liep hij voort, achter de schuur om, onvaster op het ongelijke land. En plotseling liep hij rakelings langs den

hoek van den schuur gaande, tegen iets aan, dat met een doffen harden bonk tegen den grond sloeg.

Een oogenblik stond Johannes stil en keek verdwaasd van den schok naar het ding, dat omgevallen was en vóór de schuurdeur op den grond lag. En in zijn dof brein kwam het flauwtjes op, dat dit de eg was, die vanmorgen gebruikt was; gedachte, die even dadelijk weer verdween: en hij ging verder, zacht neuriënd — tot hij zijn moeder bij het hek vond staan.

De maan was weg, het was nu weer zeer donker, en zij ging achteruit voor hem, en duwde de deur open, zoodat uit de gang een lichtschijn over het pad viel.

„Viel je?" vroeg ze.

Hij schudde het hoofd, vroolijk haar aanziende.

„Nee — d'r viel iets om...." zei hij vaag herinnerend, en meteen: „verbazend leuk was 't hoor! een pleizier gehad! van Borsten heeft me gereden tot hier aan de bocht."

Hij liet zich op de sofa vallen, streek met de hand over zijn opgewonden, gloeiend gezicht.

Ze knikte glimlachend terug.

„'t Was goed, als hij maar echt genoten had, dat kwam hem toe...."

„Zag je Roder?" vroeg ze — „ik hoorde je roepen...."

Hij keek haar vaag aan.

„Ja — hij stond — ik dacht, dat hij in den tuin stond...."

„Zag hij joú?"

Hij gaf geen antwoord; doezelig staarde hij voor zich uit.

Zij kwam naast hem, trok teeder zijn hoofd tegen zich aan, „zou je maar niet naar bed gaan, jongen!"

Hij stond op, onvast.

„Dat 's goed – ja dat 's goed."

Meteen slenterde hij door naar de deur.

Martha Stiele bleef weer alleen. Het was heel rustig, van een gezellige huiselijkheid in de kamer waar de lamp zacht suisde, en het licht gedempt scheen onder den rooden kap.

Martha was zeer gesteld op haar interieur; zij hield ervan, altijd weer opnieuw, als zij er uit was geweest.

„Veilig en warm" dacht zij rondziend — „heel veilig...."

Boven scharrelde Johannes heen en weer.

Ze glimlachte weer, haar verwonderd, niet begrijpend glimlachje.

„Wat kon die jongen echt pleizier hebben — nu moest hij maar lekker uitslapen — morgen Zondag.... wat was het toch onbeschrijfelijk heerlijk, dat Johannes nog bij haar thuis was — nù leefde ze nog."

Langzaam ging de avond om haar voort, maar Martha viel de tijd nooit lang, als zij wist, dat Johannes thuis was, al sliep hij, al had ze hem niet bij zich, als ze maar wist, dat ze hem zien kòn, als zij wilde....

Om één uur kwam de meid thuis van een extra uitgaansavond. Ze stond op, ging opendoen, langzaam zich met moeite losmakend uit haar gedachten — en een uitroep van de meid liet zij over zich heen gaan zonder te begrijpen dadelijk.

„Is u thuís — wéét u 't dan nog niet? dat d'r zoo'n ongeluk is gebeurd — met meneer Roder? nèt zoo! Hij is uit de schuur gekomen, en iemand moet de eg hebben omgegooid, want Joris zegt, hij heeft 'm rechtop gezet, en dat *is* ook zoo, dat hebben d'r meer gezien — en — en meneer Roder is d'r uitgekomen, en hij is zoo met zijn gezicht in de pennen gevallen.... ze zeggen hij is voor goed blind...."

De schelle opgewonden galm van Anna's stem stierf uit in de holle gang. Een oogenblik stonden de twee vrouwen onbewegelijk; achter zich tastte Martha met sidderende handen zich vast aan den muur.

„Roder — Roder — blind.... daar brak het mooie, rustige geluk.... Oh...."

Een gekreun wrong zich tusschen haar lippen door....

„Roder — zoo sterk en gezond — die verminkt.... hij zou niet meer als vroeger tegenover haar zitten — hij...."

Anna's stem sneed scherp haar denken af:

„En wie kan dat nou gedàan hebben — die eg — wie laat 'r nou zóó'n gevaarlijk ding zóó liggen...? Wie die bij zijn verstand is, dóet dat — dat is gekkenwerk."

Martha's handen gleden machteloos af van den muur. Als een gewond dier keerde zij zich om en deed een paar stappen over den drempel. Toen, niets ziende, sloot zij de deur achter zich — en als een metalen klok dreunde het door haar hersenen:

„Johannes, dat heeft Johannes gedaan...."

Roerloos op dezelfde plek stond zij wezenloos rond te zien — en ze had de vreemde sensatie, alsof ze geluidloos stond te

gillen van ontzetting. Zij zag met starre, doffe oogen die kamer, waar àlles hetzelfde was gebleven als één oogenblik te voren: de kat, onbewegelijk fluweelen vachtje, lag nog stil te slapen op het kussen, het theelichtje pinkte stillekens in het komfoortje, — het was alles van zoo'n grooten vrede — en het bleef geheel ver van haar, die hier één oogenblik te voren rustig en veilig gezeten had; temidden nu van dien onverschilligen vrede stond zij, vreemd opeens, met dien woesten schrik, die groote ellende in haar ziel.

„Johannes' schuld — o god, dat verschrikkelijk ongeluk.... in zijn zorgelooze ontoerekenbaarheid had hij niet gedacht aan wie na hem kwam — Roder — die altijd laat 's avonds nog in de schuur ging .... blind — blind — o god nee, ze kon hem niet missen...."

Eén oogenblik kwam de natuurlijke drang in haar op, nu naar Roder te vliegen — te zien — zelf te helpen — toen, terwijl zij al bij de deur was, viel opnieuw verlammend op haar het besef, wiens schuld het was.

En plotseling onder het wicht van smart, dat al zwaarder en zwaarder drukte, konden haar voeten haar niet meer dragen — en zij zonk ineen op den grond, ziek en wee van afschuw en smart.

Zij wist niet, hoe lang zij daar lag; zij kon die beide smarten: Roders ongeluk en Johannes' schuld niet meer scheiden in haar geest. Het verpletterde haar te samen in één dof gedachtenloos lijden, dat haar machteloos, gebroken deed neerleggen....

En boven sliep Johannes rustig....

Zij kwam tot bewustzijn, toen zij een klok twee hoorde slaan. Moeielijk, zwaar, in 't dof besef toch *iets* te moeten doen, tobde zij overeind, en streek met haar hand langs haar koud klam voorhoofd. Bij de tafel ging zij zitten, haar hoofd in haar handen gesteund en wilde denken.

„Roder — die het wist — die *wist* wie hem dit aangedaan had, want Johannes zelf had hem toegeroepen — al wàs 't een ongeluk...."

Verlamd bleef ze zitten. Ze wist niets — ze kon niets. Ze zag alleen vóor zich de twee menschen, de eenige, die ze in haar leven met haar sombere, vreemde hartstochtziel had liefgehad, die beiden tegelijk met één noodlottigen slag geslagen.

„Roder verminkt...."

Ze zag met pijnlijke nauwkeurigheid hem in zijn volle gezonde

kracht, uitrijden, hard loopen — ze zag hem vooral, zooals hij den laatsten Zondag, toen zij samen wandelden naast haar gestaan had, en haar had geplaagd, dat zij niet zoo ver zien kon.

Zij wist het, zij was vroeg oud — twee jaar jonger dan hij, leek zij tien jaar ouder — maar hij had altijd alles voor haar gedaan, wat *zij* niet kon....

„Roder — Johannes — Roder .... was dan alles weg.... Roder, de eenige, dien ze ooit als vrouw had liefgehad — ze had het nooit zoo bewust geweten als in dit uur — door haar eigen zoon — haar eigen zoon...."

Zij kreunde .... langzaam en zwaar tobden haar gedachten terug op Johannes — en langzaam steeg een nieuwe ontzetting tot haar begrip:

„Johannes, die zijn leven lang zou moeten lijden onder de herinnering, van deze daad...."

Zij bracht bevend haar handen voor haar oogen, als om van zich te weren dit visioen; en in haar onnatuurlijken moederhartstocht, zag zij, nòg onzuiverder door den onderganen zenuwschok, zijn lijden om deze daad onwaar groot. Zij had hem nooit kunnen zien, zooals hij inderdaad wàs, van kind af niet; altijd had zij in haar moederverrukking een volmaakt beeld van hem opgebouwd en zijn werkelijk ik had zij nooit kunnen zien. Zij had hem altijd ál haar eigen overgevoeligheid toegedicht, die hij niet bezat in zijn kálm levende, vlakke natuur — zij dichtte hem nu een lijden toe, waarvoor hij evenmin in staat was; maar deze denkbeeldige smart, die nooit zou kùnnen bestaan in hem, zelfs al wìst hij, leed zij in deze uren, voor jaren toekomst voor hem uit.

Zij zag dit weten zijn levensvreugde knakken, zooals het hàar geknakt zou hebben, en zij was machteloos er iets van te verzachten. — En radeloos stond zij op en zag rond in die kamer, waar zij altijd zich zoo veilig gevoeld had, die nu met haar onverschilligen vrede haar bijna gek maakte.

„Alles wat zij aan hoop op geluk voor haar kind had opgebouwd, dat zou nu instorten — wèg zijn zorgelooze blijmoedigheid — altijd een schuld met zich sleepen...."

En zelfs haar bittere hevige smart om Roder ging hierin onder.

Een plotseling verlangen naar hem deed haar opstaan; langzaam, alsof zij jaren ouder was geworden liep zij naar boven — en nog terwijl ze de trap opliep, dreunde het dof door in haar hoofd:

„Als hij het wìst, dan zouden ze het samen dragen — zij samen — niemand anders dan zij, die hem troosten kon . . . ."

Stil deed ze de deur open. Het eerste morgenlicht scheen in de kamer, waar de ramen wijd open gelaten waren.

Hij sliep zwaar.

Zij ging op den grond voor het bed zitten en keek lang naar zijn gezicht. Eerst laat in den morgen ging ze naar haar eigen kamer en sliep uitgeput eenige uren.

Toen zij wakker werd, stond dadelijk het feit weer klaar voor haar geest; en het sloeg haar zóó fèl neer, dat zij machteloos een langen tijd liggen bleef, starend naar het schelle zongeschitter op het witte gordijn, haar gedachten verlamd onder het vreeselijk herinneren.

Eindelijk begonnen geluiden in huis rond te gaan. Ze begreep, dat ze toch opstaan moest. . . . machinaal, met bevende handen kleedde ze zich, sloop naar beneden, voorbij Johannes kamer.

Zij kòn hem nog niet zien.

Beneden kwam Anna haar al tegemoet.

„Het is nog 'tzelfde mevrouw, met meneer Roder. Ik ben al wezen vragen."

Martha rilde — zij was zich *nu* bewust totnogtoe een onwaarschijnlijke hoop te hebben gehad, een beter bericht te hooren.

Zij keerde zich om, van de meid af, met dezelfde vreemde blinde beweging van den vorigen avond en ging in de kamer.

Verloomd ging zij zitten. Het was haar niet duidelijk, wat zij doen moest. Pijnlijk moeilijk trachtte zij het uit te denken.

„Naar Roder gaan? hem zien? — nee — oh dat niet — naar Johannes dan — nee, dat kon ze óók niet. . . ."

Plotseling sprong ze op met een schok, liep den tuin in. Uit Roders huis kwam dokter Korn. Hij kwam naar haar toe, zoodra hij haar zag, begaan, medelijdend, wetend welke oude vrienden zij en Roder waren.

„Het had haar erg aangegrepen, zij zag er fataal uit", dacht hij.

„Hoe gaat het?" — vroeg ze, haar stem niet meester, nauwelijks wetend, wàt ze vroeg.

Hij haalde zijn schouders op.

„Er is nog niet veel van te zeggen, hij is vreeselijk bezeerd . . . 't Is zonde, zoo'n knappe, sterke kerel".

„Heeft hij veel pijn?"

Hij knikte.

„Mag ik niet bij hem?"

„Nee mevrouw, niemand, hij moet heel kalm blijven; er is alleen de verpleegster bij hem".

Ze zweeg; ze sprak dit alles, wat zij niet bedoelde, de vraag, die haar bràndde, dùrfde ze niet uiten: Weet hij, hoe 't gekomen is?

„Hoe komt hij nu zoo te vallen hè?" ging Korn voort — „hij struikelde over de eg, zegt hij.... ja 't is ongelukkig...."

Martha hoorde hem niet meer — zonder hem te groeten, hem vergeten, liep ze terug naar huis. Even wachtte ze — toen ging ze naar boven, naar Johannes.

Hij was wakker nu.

Ze ging op den rand van zijn bed zitten, met haar rug naar het licht.

„Heb je goed geslapen?"

Ze sprak vreemd toonloos, zonder de zware oogleden op te heffen.

„Jawel, maar ik heb toch nog een zwaren kop. Hoe laat was 't toen ik thuis kwam?"

„Elf uur".

„Zoo — ik wist 't niet — ik wist eigenlijk heelemaal niet goed meer hoe ik thuis ben gekomen". Hij lachte.

Ze stond op en liet de jaloezieën neer, haar hart bonde op in haar keel. En terwijl een waas voor haar oogen kwam, zei ze:

„Er is een ongeluk gebeurd — Roder.... is gevallen.... hij is vreeselijk bezeerd.... ze — zeggen.... blind...."

Zij beefde zóó, het bleek haar opnieuw zóó onoverkomelijk ellendig nu ze het zelf uitsprak, dat ze haar knieën tegen den muur drukte om te blijven staan; met de armen gesteund op de hooge vensterbank, keek ze uit met nietsziende oogen.

Zij hoorde, hoe hij overeind kwam.

„Wat? Roder?? god maar dat is vrééselijk! wanneer — hoe kwam dat?!"

„In de eg gevallen".

Achter haar bleef het stil; krampachtig hield ze haar hoofd afgewend.

Toen kwam weer zijn stem:

„Hoe is dat dan gekomen?"

Even wachtte ze, hijgend naar haar adem. Toen kòn zij de

marteling der onzekerheid niet langer dragen, mòest zij het weten, òf hij zich iets herinnerde.

„Iemand moet die omgegooid hebben, want hij stond rechtop tegen de schuur. Toen Roder de schuur uitkwam, viel hij erin".

Zij dwong zich hem aan te zien. Hij zat rechtop, en streek geagiteerd over zijn voorhoofd.

„Ben *ik* er langs gekomen?" zei hij halfluid — „het is nooit mijn gewoonte het land over te steken – ik kàn het toch niet gedaan hebben?"

Martha keerde zich snel om, en trad op hem toe. Ze durfde hem niet te omhelzen, uit vrees zich te verraden, maar met moeite bedwong ze haar verlangen, zijn angstig ontroerd gezicht tegen haar borst te drukken.

„Jij niet —" zei ze bijna onverstaanbaar door het beven van haar stem. — „Ik zag je immers aankomen over den wèg!"

Hij ademde verlicht op.

„Ja — dat zàl ook wel — als u me gezien hebt — daar schrik ik nou van — dat zou .... maar 't is verschrikkelijk moeder — ik ga er dadelijk heen ...."

Met een kreet greep ze hem vast. Hij keek verwonderd.

„Nee — er mag niemand bij — ik sprak Korn ...." stamelde zij.

„Oh — maar dan ga ik toch hooren".

Zij knikte. Ze was te óp van overspanning om nog tegen hem in te gaan. Er was, terwijl ze naar beneden liep, een gek gevoel van verlichting in haar hoofd, een valsche opgewondenheid....

Niemand wist, hoe het gekomen was, niemand wist, wie de schuldige was, want Roder zelf zei niets.

In de donkere kamer lag hij, zijn tanden zich diep groevend in zijn lip — en leed ontzettend — voornamelijk geestelijk. Hij lèed onder de pijn, als onder een lichamelijke vernedering, *zijn* gezond, sterk lichaam geknakt, niet eens door een ziekte, maar door een ongeluk, een onverklaarbaar iets.

Terwijl hij daar lag, hulpeloos, verpleegd als een kind, scheen het dikwijls of hij bewusteloos was; maar hij lette op alles, hoorde alles, hoorde de stemmen voorzichtig fluisteren om hem heen, en altijd lag hij te wachten, scherp trachtend één woord

op te vangen, dat hem zekerheid gaf.... en altijd weer dreunde het in zijn hoofd:

„Ben ik blind? blind? hoe kàn dat! nee — dat is niet mogelijk — ik kàn niet blind zijn — — "

En zij wisten niet, die òm hem waren, die met zachte nauwlettende zorg hem verpleegden, hoe hij van minuut tot minuut lag te hopen — en te wachten — het antwoord op de vraag, die hij als een zelfvernedering niet uit kòn spreken — van dag tot dag lag Roder zoo te wachten tot zij iets zeggen zouden.... Maar ze zeiden nìets....

In die dagen snerpte koude regen tegen de ruiten; het werd een gure, natte zomer.

Het was het weer, als de sterke Roder anders uitreed, spottend met elke ziekte, en terwijl hij daar lag, en de wind 's nachts rukte aan het venster, dacht hij het altijd weer opnieuw uit:

„Ik kàn niet ziek zijn — doodgaan kan ik, maar geen ongeluk zijn in 't leven."

Aan niets anders dacht hij; een enkelen keer wel aan Martha Stiele, maar het maakte hem nog bitterder. „Geen medelijden wou hij — Martha's medelijden zou hem vreeselijk kwellen".

Korn had consult gehad met een oogspecialiteit, en na lang onderzoek werd geconstateerd:

„Het eene oog is weg — het andere hòpen we te behouden.."

Toen Korn het voorzichtig aan Roder zei, was de uitwerking erger, dan hij had kunnen vermoeden, na zijn schijnbaar berustend stilliggen.

„Niet eens *zekèrheid* voor dat ééne oog?!"

Roder vloog overeind in bed; met bevende vingers plukte hij woest aan 't verband, nu voor 't eerst iemand hem de mogelijkheid van totale blindheid voorhield, *nu wist* hij, dat hij zelf het nooit nog in ernst geloofd had.

„Ik wou je, als man tegen man, de waarheid zeggen, Roder —" zei Korn zacht — „ik herhaal, we hòpen het tweede te behouden.."

Hij hield op; zelfs het denkbeeld als een verminkte met één oog te moeten voortleven was Roder te zwaar; zijn hoofd zonk terug, zijn handen vielen machteloos neer. — Het gezicht naar den muur gekeerd lag hij in stomme ellende, tè wanhopig om zich te uiten in woorden.

Korn keek stil getroffen naar hem.

Het leek niet meer op Roder, wat daar lag. Zóó veranderd was het ingezonken smartgezicht, waren de forsche handen, die trillend zich vastgrepen aan het ledikant.

En Korn voelde, dat niemand dezen man kon helpen; dat zijn hevige natuur zich uit moest leven tot hij zèlf tot berusten kwam.

En stil ging hij heen.

In Martha Stieles huis vielen de berichten over Roder, als zoovele bevestigingen van haar groote vrees. Zij was bijna niet bij machte het te dragen alleen. Haar altijd slechte zenuwen hadden een schok gekregen op dien avond van het ongeluk, dien zij niet meer te boven komen kon, waardoor haar denken lag gekneveld onder de zware, ziekelijke obsessie, dat iemand Johannes zijn schuld, zijn vreeselijke, onbewuste schuld verraden zou.

En er was tenminste één verlichting voor haar: dat Johannes toch zijn voorgenomen studiereis ging doen, op verlangen van Roder zelf.

En onder de groote verlichting, die 't haar gaf, te weten, dat zij zich nu een tijdlang voor Johannes niet behoefde in te houden, kwam pijnigend het begrip, dat Roder opzettelijk hem weg wou hebben, niet velen kon in zijn nabijheid.

Zij kwam niet buiten; zij kon niet aanzien al die dingen, die ze in haar rustig geluk zoo argeloos langs gegaan was: het weggetje naar Roders huis — het grasveld, waar Johannes als kind op ravotte, gètuige nu van het vreeselijk ongeluk — en zij vermeed iedereen, altijd vreezend Johannes naam te hooren.

Maar toen de menschen het moe schenen geworden nog te vorschen naar de oorzaak van het ongeluk, dacht zij:

„Roder zelf is te ziek om er over te denken; misschien ook zweeg hij om haar — tegen de anderen."

In de eenzame avonden, als zij alleen zat, en zij wist Roder daarginds, zwaar lijdende, kwam de ellende van dit alles in zijn volle zwaarte op haar.

Vroeger had Roder hier altijd gezeten — nooit meer zou hij nog als de oude hier tegenover haar zitten — en dàt was niet het ergste — het vreeselijk weten, wiens schuld het was, zou voortaan altijd tusschen hen zijn — al het oude, goede geluk, waar haar sombere, voor weinig genot ontvankelijke natuur, haar zwijgende vreugde in had gevonden, dat was alles weg.

Toen eindelijk berichten van wat beterschap kwamen, begon zich in voortzetting van haar zieke angstobsessie, dat Johannes weten zou, een plan vast te zetten in haar geest.

Roder moest het zwijgen tegenover Johannes — dat moest hij, — en dat zou hij doen om haar — hij zou begrijpen, dat Johannes' levensvreugde zonder schaduw moest blijven — dat moest ze hem vragen, zoodra ze er heen mocht.

Heele dagen met haar gedachten alleen, leefde zij altijd weer opnieuw dit bezoek door, hield zij hardop denkbeeldige gesprekken met Roder, wond zich op in drift en vond zichzelf afgemat, òp, na zoo'n fantasie.

En als zij weer ontwaakte tot de werkelijkheid voelde zij smartelijk-verwonderd, dat zij in die voorstellingen Roder niet had gezien als haar oude vriend, maar als iemand tegen wien zij vijandig toornde, als een vreemde, tegen wien ze streed....

En een vage angst kroop in haar op, dat zij méér verliezen ging, dan ze *nu* zelf nog vermoedde....

Langzaam begon Roder te beteren. De wond boven het eene oog was aan 't genezen, maar hij weerde nog elk bezoek af.

Op een dag zei Korn:

„Roder, zie je iets met je linkeroog?"

Hij trachtte onstuimig méér te zien, op zijn heftige, driftige manier, maar het deed hem zoo'n pijn, dat hij dadelijk het oog weer sloot, teleurgesteld terugviel in zijn stoel.

„Nu heb ik toch goede hoop voor dat eene oog, Roder."

Maar Roder was zelfs niet blij.

„Dát béétje zien —" zei hij bitter verachtelijk.... „en dat voor *mij*! ik, die zóó ver zien kon — ik kon nog nooit genòeg zien naar mijn zin met allebei mijn scherpe oogen.... en nu — dit! Wat *wil* je dan toch van me! Dat ik nu nog dankbaar ben ook?"

Korn, ziende hoe prikkelbaar hij was, zei niets verder en ging.

Toen hij weg was, zat Roder grimmig zwijgend in zijn stoel.

Hij *wist* zichzelf onredelijk, *wist*, dat hij in 't begin wèl zich nog had vastgeklampt aan het behoud van dat eene oog — maar *nu* voelde hij zich zóó gebroken, zóó ellendig, kòn hij niet waardeeren. En woedend verzette hij zich tegen opgedrongen dankbaarheid van de vrome pleegzuster. „Dankbaar, dat het niet nog

èrger was! Dankbaar? een wreede schande was het, dat zoo iets kwam en je leven knauwde."

En in zijn bitterheid dacht hij:

„'t Is goed, dat Margreet niet meer leeft. Ik had 't niet verdragen voor haar als een ongeluk te leven."

Roder, die iedere vrouw altijd had aangetrokken door zijn forsche, bewegelijke gezondheid, en zijn knap, vroolijk gezicht!

Dat was alles voorbij. Hij was acht-en-veertig — en al 't oude, waarvan hij nog jaren had kunnen genieten — was voorbij.

Door een toeval — een ongeluk, waaraan niemand scheen schuld te hebben. Want niemand was meer over het land gegaan, nadat hij zèlf de eg rechtop had zien staan.

Buiten sloeg een klok zeven. Roder stond op, vond tastend de deur. Een onweerstaanbaar verlangen naar frissche lucht dreef hem naar buiten.

In de gang woei een koude tocht om hem heen; hoe goed kende hij die tocht, welke altijd, als hij de deur opende, koel om hem heen zoog. Maar nu, na zijn lange ziekte, rilde hij erin. Hij ondervond dat met een bitter gevoel van lichamelijken achteruitgang.

Even stond hij stil, bedenkende hoe hij zou gaan, dat hij niemand tegenkwam, in nerveuse prikkelbaarheid luisterend, of niemand in de nabijheid was, die zijn getob zou zien.

Niets bewoog zich in huis; toen ging hij voorzichtig voort. Korn had hem streng verboden het oog te forceeren, het verband er weer voor gedaan.

Voorzichtig, onduidelijk onder het iets opgeschoven verband uit een glimp van licht opvangende voor zijn voeten — zoo vond hij den tuin, liep het pad af, naar het korenveld achter zijn huis.

Het was ellendiger nog dan hij gedacht had, zoo in schemer te loopen, waar hij *wist* zon en heerlijkheid om zich heen....

Opeens, in gedachten voortgaand, had hij niet meer opgelet, waar hij liep, was hij 't begrip van den weg kwijt.

Vergeefs spande hij zich in, zich te bezinnen, waar hij was; hij schuifelde met zijn voet om zich heen, om te voelen, en stak aarzelend tastend zijn hand uit, vernederend gebaar van hulpeloosheid.

Achter hem kraakte een stap.

Snel, uiterst geprikkeld, trok hij zijn hand terug, stond rechtop.

„Wie is daar?" ontviel hem tegen zijn wil, en meteen erop, geërgerd: „Jan?"

't Was de knecht.

„Ja ik meneer — ik zag u gaan — ik was bang, dat u soms over iets vallen zou, daarom liep ik u na."

Roder bleef stil staan op dezelfde plek.

„Terwijl hij dacht, dat niemand hem zag, was hij achterna geloopen, om op te passen, dat hij geen ongeluk kreeg... Oh!"

Een poos zweeg hij in machtelooze bitterheid, terwijl naast hem de knecht zwijgend wachtte.

„Schijnt de zon nog?" vroeg hij plotseling norsch, kortaf.

't Was voor 't eerst, dat hij zoo'n vraag deed, teeken van zijn onmacht.

„Jawel meneer — maar hij is al laag...."

„Zoo rood over 't land?"

„Ja meneer — 't is een prachtige avond.... de boekweit..... meneer??"

Hij hield ontsteld op. Roder schoof roekeloos 't verband van zijn oogen en stond daar, zijn verminkt gezicht opgeheven in 't volle licht van de ondergaande zon.

Maar dadelijk met een kreet van pijn, bedekte hij met zijn handen zijn oog weer, deed het verband naar beneden, en eenige oogenblikken stond hij, gebogen, stampvoetend van pijn.

„'k Wou dat 'k dòod was —" ontwrong zich aan zijn vertrokken lippen.

„Wie stond daar nog meer naar mij te kijken?" viel hij heftig uit.

„Niemand meneer —" zei de oude Jan, die Roder van kind af gekend had, zacht, met tranen in zijn stem — „d'r is niemand als ik.... Wil u es met mij rondloopen, es voelen de rogge — maar laat u dan 't verband dicht — dan hebt u toch de frissche lucht."

Roder knikte stom.

Op het nauwe wegje, waar Jan hem leidde, voelde hij de aren, zwaar wuivend tegen zijn hand.

Hij stond stil, met gezonken hoofd, zacht heen en weer slaand met zijn hand tusschen de aren, en luisterde naar den wind, die aanstreek door het verre korenveld.

Eindelijk keerde hij zich om; toen even gleed zijn voet uit in het greppeltje, dat het veld afzette — en zwak en duizelig greep

hij zich vast aan Jan, die hem met moeite op de been hield.

Als ijzeren grepen omklemden zijn sidderende handen de armen van den ouden knecht.

„Jan —" bijna snikte hij in machtelooze zwakte en wanhoop „ik — ik ben een stumper geworden ...."

Jan hield hem vast in zijn armen.

„Gaat u hier een beetje zitten uitrusten — ik blijf bij u ...." zei hij alleen.

Maar Roder wilde niet.

„Naar huis — ik kom er niet weer uit —" zei hij met droge keel.

Langzaam leidde Jan hem naar huis terug — Roder liep nu aan zijn arm, als een oude man, bang om te vallen, strompelig, in doffe onverschilligheid van vermoeidheid niet meer trachtend zich op te houden.

De heele week kwam Roder niet meer buiten, maar deze rust deed zijn oog goed — en langzaam ging het vooruit, werd het zien iets beter. Lichamelijk was hij nu zoo goed als hersteld .... en langzamerhand begon met het terugkeeren van zijn kracht, van zijn oude ik, iets van de prikkelbare vrees om menschen te zien, te vallen.

Martha Stiele hoorde het vertellen: het was nu zeker, dat het gezicht van het eene oog behouden bleef, zij het dan ook gebrekkig.

Over de smartelijke vreugde, dat toch van Roder niet álles nog verloren was, kwam nu heviger en heviger de voortzweepende onrust hem te willen spreken.

Zij sliep heele nachten niet meer in het koortsig verlangen, dat haar jachtte en jachtte in voortdurende zenuwkwelling. Dan midden in dat verlangen ontzonk haar weer plotseling de moed bij de voorstelling, hoe vreeselijk Roder veranderd zou zijn. En evenals zij niet bij machte was te zien, dat Johannes' lijden niet zoo groot zou zijn geweest, zoo kon zij ook niet zuiver bedenken, dàt die schuld toch altijd blééf een *ongeluk*, een ellendig toeval.

Eerst had ze een vage hoop gehad, dat Roder, als hij weer uitging, eens naar haar zou komen; het zitten op zijn oude plaats, met al het oude om hen beiden, zou hem misschien zachter stemmen. Maar Roder, hoewel hij aan Martha dacht, kon niet besluiten als een invalide bij haar te komen. En hij wachtte haar, verwonderd, dat, nu hij sinds een paar dagen weer een enkele ontving, zij nog niet was gekomen vóór de anderen.

. . . .

Dien avond om zeven uur ging Martha naar Roder.

„Oh, die weg, die weg, dien ze zóó ontelbare malen tevreden was gegaan, en die haar nu bracht bij het verschrikkelijke, dat in acht weken tijd haar tot een oude vrouw had gemaakt, haar geest en zenuwen had gebroken."

Stil ging zij binnen, deed de kamerdeur open; en een oogenblik stond zij hijgend geleund tegen die deur en zag naar hem.

Roder zat met den rug naar haar toe; zijn ellebogen op tafel, zijn hoofd in de handen.

Hij keek half om, zonder zijn armen van tafel te nemen.

„Zèg nu wie d'r is — of wat je wil hebben —" zei hij knorrig barsch, zonder haar te zien, denkend een van de dienstboden, met die kribbige doffe stem, die hem eigen was geworden in zijn ziekte.

Het was of een ander dan Roder sprak.

Zij deed een paar stappen vooruit, stond naast hem.

„Ik ben het — Martha —" zei ze bijna onverstaanbaar door het beven van haar stem.

Hij stond op, met zijn rug naar het weinige licht, en stak gretig zijn hand naar haar uit.

En zij keek lang naar die hand, die open bevend voor haar lag, als een vraag naar hartelijkheid.

„Martha — hoe gaat het jòu!"

Zij nam een stoel, ging naast hem zitten.

„Kom je de verwoesting eens zien?" zei hij met een poging tot spot.

Zij kon niet spreken, bevend wrong zij haar koude vingers in elkaar. Hij merkte het, en hij vroeg zichzelf pijnlijk af, of zijn aanblik zóó schokkend was.

En het deed hem tegelijk goed....

Martha — Martha, dat was 't oude, dat hij nog onveranderd bij zich had gehouden.

Met droge stem, waarin haar smart weende, zei ze:

„Kan je zien? Toch met dat ééne oog wèl, hè? Nietwaar — 't kan beter worden — dat oog...."

„Ja" zei hij — „ik kàn zien, maar ik vind het nog maar een armzalig beetje — ze beloven, 't zal wel beter worden nog — maar 't kijken vermoeit me ook dadelijk.... en — weetje — met één oog zien, blijft *altijd* een misère...."

Hij hield op. Zij zat met zoo'n versteening in haar gezicht, dat zelfs hij het zag.

„Martha!" riep hij.

Het volgend oogenblik lag ze naast hem op haar knieën, haar vingers zich klemmend om zijn arm. En als niet te weerhouden, viel het radeloos-gejaagd fluisterend van haar lippen:

„Zeg het — nooit! Belòof me, laat nooit iemand het weten behalve jij en ik — laten ze nooit kunnen zeggen, dat is Stiele zijn schuld — het was een ongeluk, dat hij de eg niet opzette weer, — ik weet wel — hij wist niet — maar maak hèm niet ongelukkig door...."

Zij hield op voor de plotselinge verandering in Roders gezicht — een fel begrijpen viel opeens in zijn geest.

„Hij? Johannes? Was die...."

Zijn vuist sloeg dreunend neer op tafel; in woede staarde hij neer op Martha.

Zij was in elkaar gezonken: op het oogenblik, dat zij de verandering had gezien in zijn gezicht, begreep zij plotseling:

„Roder *wist* het *niet*. Wat zij voor barmhartig zwijgen had gehouden tot dusver, dat was *niet weten* geweest. Het was Roder niet geweest, dien Johannes op dien avond had toegeroepen — hij had 't niet geweten — niemand wist het — en zij, zijzèlf in haar noodlottigen angst had het verraden."

En dit besef: dat een groot deel van alles waar zij dezen tijd zoo onmenschelijk onder geleden had, als een booze droom had kunnen voorbijgaan — dat wel het schrikkelijk feit van Roders verminktheid bleef bestaan, maar *zij* alleen het geheim had kunnen bewaren, als zijzèlf maar niet in voorbarigen zieken angst had gesproken — *dit* besef deed haar inzinken zonder kracht om nog den strijd het hoofd te bieden.

En over haar heen donderde zinneloos van woede Roders stem:

„Hij, hij.... hij heeft mijn leven verwoest — en hij komt niet — hij vertoont zich niet...."

Hij zag donkerrood, het schuim stond in de hoeken van zijn mond, in razende drift ontvielen hem de woorden.

Hij zàg opeens den dader, den vernieler van zijn leven. Voor 't éérst zag hij een ànder de schuld van zijn ongeluk, en dit begrip, dat er *schuld* was, geen ongeluk, geen toeval, maakte hem bijna gek van drift.

Toen, terwijl hij voortraasde, zinneloos, kwam er iets in Martha, iets nieuws, dat haar deed opstaan, langzaam, haar gezicht verstrakt als in steen. Zij leed nu niet meer om Roder; al haar gedachten drongen zich samen om Johannes.

„En waar is hij — die ellendeling! hij durft niet te komen — hij stuurt jou — hij is...."

Martha's tanden sloeger vaster op elkaar. Zij zag het gezicht van den jongen voor zich, zoo zonnig en onbezorgd, en een harde uitdrukking was in haar oogen, toen zij Roder aankeek.

„Maar hij weet het zelf niet —" zei ze — „hij was — dronken, toen hij het deed.... hij weet er niets van...."

„Is dàt een verontschuldiging? voor jòu misschien, maar *ik* — voor *mij* — nee god als ik 't zèlf gedaan had — of door een toeval — maar hij, ... dronken zooals je zegt — mijn mooie leven vernield — hij heeft mij tot een ongeluk gemaakt — besef jij wat dat zeggen wil een stumper te zijn!? *ik* een stumper?!"

Ze besefte het wèl. Zij zag nu eerst de vòlle verwoesting, nu hij zweeg, en voor haar zat, zijn verzwakt lichaam sidderend, zijn verminkt gezicht verwrongen van woede en smart, onder den zwarten bril.

„Oh! 't was erger, nòg erger, dan zij zich in haar eenzaamheid had gedacht — het was zwaarder te dragen nog voor hen beiden, dan zij gedacht had...."

Maar Johannes....

Er was een stilte, En in dit oogenblik voelden zij beiden, dat alles veranderd was; voelden zij beiden bitter, hoe in elk ander geval dit eerste ontmoeten weer, wel smart maar tegelijk troost en nauwer band tusschen hen had gebracht; nu beseften zij beiden, dat dit ongeluk niet allééén kwam, het bracht een breuk mee in hun oude vriendschap, die niet gebroken was geweest sinds hun kinderjaren. Voortaan stond de schuld van Johannes tusschen hen.

En Roder voelde, hoe in Martha de mòeder sterker was dan haar smart om hem. En het kwetste hem, prikkelde op het vijandgevoel tegen den jongen, wat zij instinctmatig begreep.

Eindelijk vond Martha woorden, koud en langzaam, als gedreven door een macht van buiten af.

„Ik heb gedacht, dat je het wist — ik meende gehoord te hebben, dat jij Johannes toeriep — op dien avond — en ik kwam je vragen of *je*.... of *hij* — .... hij màg 't niet weten!"

De laatste woorden barstten plotseling van haar lippen als een wanhoopskreet.

Even zweeg ze en zag Roder aan, als om hulp; maar hij zat het hoofd van haar afgewend, en sprak niet.

En het viel haar oneindig moeielijk zoo te moeten praten tegen zijn stug afgewend hoofd. Zij herinnerde zich nu plotseling al de keeren, dat zij met een of ander bezwaar bij hem was gekomen, en hij hartelijk en nauwkeurig naar haar had geluisterd; en haar bevende lippen konden de woorden haast niet uitbrengen.

„Michiel — ik — heb zóó'n ellende gehad sinds het gebeurd is — jouw ongeluk en zijn schuld — het is een marteling die ik mijn heele leven nu voortaan mee moet sleepen — Johannes...."

„Had een ander 't maar gedaan —" ontviel hem gesmoord.

Zij hield even op, om opkomende snikken in haar keel weg te slikken; bijna werd de grondelooze wanhoop van dit oogenblik haar te zwaar.

Dat „had een ander 't maar gedaan" van hem, dat zoo duidelijk hun beider smart, en zijn begrip, wat het alles insloot, uitsprak, deed haar ineenkrimpen, en onduidelijker nog, ging zij voort:

„Maar als *hij* wist, wat hij gedaan had, dat zou zijn leven breken — dat begrijp je toch wel.... jawel — ik wéét wel, jòùw leven ook", viel ze in, met bevende hand zijn arm grijpend — „maar 't was een ongeluk.... een òngeluk.... Ik heb zijn gezicht gezien, toen hij ervan hoorde, toen hij vreesde 't gedaan te hebben — er was zoo'n angst in — al het vroolijke zou er voor goed uit zijn — hij zou er niet tegen kunnen zoo iets altijd mee te dragen — kan je daar niet voor voelen — en wij zijn allebei zoo veel ouder...." Ze wrong haar handen in elkaar, — „oh ik heb gedàcht, dat jij me wel zou willen helpen — dat je ervoor voelen zoudt — en het voor hem verzwijgen — jij komt er toch niets verder mee, je krijgt er niets mee terug als je hem ook zijn leven bederft...."

Nog altijd zweeg Roder. De woorden van haar wanhoopsstem klonken heesch na in zijn hoofd:

„Jij komt er toch niets verder mee — jij krijgt er niets mee terug.... Oh nee — dàt was waar — wàarmee kwam *hij* nog iets verder? en een ongeluk was 't geweest — een ongeluk...."

Een matheid — een genoeg-hebben-van-alles, viel over hem.

Vooral wou hij alleen zijn — alleen....

Langzaam zei hij:

„'t Is goed Martha — hij zal 't van mij nooit weten...."

Hij zag niet om, maar hij hoorde haar japon ritselen als van een plotselinge beweging. En hij begreep, hij zàg voor zich, hoe ze gedaan had: Even haar armen opgelicht en weer laten vallen. Hij kènde dat van haar, als een verlichting over haar kwam. En tegelijk drong scherp smartelijk in hem de gedachte, hoe goed hij alles van haar kende, hoe zij was geweest altijd een stuk uit zijn leven, en hoe veel er opeens veranderd was.

En nòg strijdend tegen dit laatste begrip, voelend hoe slecht hij haar nu, in zijn zwakte missen kon, keerde hij zich naar haar toe, stak haar zijn hand toe, in een goed-willende verteedering.

„Ik beloof het je" zei hij — „op mijn woord — Martha."

Even stonden ze stil tegenover elkaar. Het trof hem bitter, hoe het lijden haar gezicht verwoest had. En hoe zij zich afkwelde met haar slechte zenuwen, om iets, wat niet bestònd. Hij kènde Johannes, hij *wist*, dat na de eerste ontroering, de jongen dàdelijk zelf-verontschuldiging zou zoeken en vinden in het feit, dat het een ongeluk was geweest — en met reden.

Maar hij kon deze dingen op dit oogenblik niet meer tegen haar zeggen. Hij voelde zich wee van alles. En zij draalden beiden om een afscheidswoord uit te spreken, vrèèzend.... alsof zij dan voor 't laatst hier samen waren geweest, alsof nooit het oude weer terug zou keeren, als zij elkaar nu goedendag hadden gezegd.

Bevend zei zij:

„Ikzelf voel me zoo schuldig tegenover je — het is alsof ik 't zelf gedaan heb."

Hij dacht, dat dit beter zou geweest zijn — dat hij dàt beter had kunnen dragen, maar hij zei niets in een smartelijk medelijden met haar en zichzelf.

Zij ging voort:

„Wil je tòch — als je hulp noodig hebt — want ik kan nu uit mijzelf niet zoo komen — ik ben bang nu, dat — het — je hindert...."

Hij knikte stom; zij begreep hem goed, en hij kon niet iets verzachtends zeggen, van „dat het niet zoo was".... Zij waren levenslang eerlijk met elkaar geweest, hij kon niet anders zijn nu...

Hij zag naar het laatste licht in de lucht.

„Alles ging van hem weg nu — opeens alles...."

Een vale onverschilligheid zonk in hem.

„Hij wou nu maar alleen zijn — en stil liggen."

Martha voelde, dat hij verlangde alleen te zijn.

„Dag Michiel —" zei ze heesch.

„Dag Martha."

Hij hield de deur voor haar open, sloot die zacht achter haar. 't Was of hij het beste uit zijn leven buitensloot.

Hij ging dadelijk liggen. Hij was doodmoe, en zijn oog deed pijn. Hij had een gevoel, of hij nu oud was voor goed.

(*Wordt vervolgd.*)

DE ONBEZONNEN RECHTER

DOOR

LODE BAEKELMANS.

De „Balaklava" lag onbeweeglijk voor anker achter den hoek. Slap hingen de losgetuigde zeilen te drogen in den fellen gloed der zengende Julizon, die broeide op het dek, op het rivierwater, op de Palingplaat en de slijkerige oevers, en verder nog op de polders en de rumoerige stad.

Black Yankee, over de reeling gebogen, keek de afvarenden na. De roeibootjes dobberden en wiegelden over het nauwelijks klokklokkende water der lage tij. 't Waren de schacherende luidjes die het zeevolk hadden komen aanklampen, fijn opdringerig, loos aanprijzend kleergoed en logement, al pratend over zeevaart en bootsvolk, over de reis, het schip en den kapitein, over de stad en de monsterkansen, fluisterend van prettige meisjes die ze kenden. Enkelen hadden zich laten paaien door de loopers der slaapsteeën, anderen, ongeduldig om in een nieuw pak te steken, volgden de sluwe, welbespraakte kleer- en schoenmakers, die, tersluiks wel, hunne lichtgeloovige klanten op het verboden slokje hadden getrakteerd.

— Good-bye, black Yankee, hadden zij hem toegeroepen.

Een vreemd, nieuw leven van lange rust- en slempdagen wachtte hem in de onbekende stad. Na eene reis van meer dan twee jaren werd Black Yankee weer een vrij man, weer zijn eigen meester. De lange tocht was als vergeten, de zware zwoegdagen op den oceaan, van San Francisco naar Peru, dan naar Australië, naar Japan, kruisen heen en weer tusschen China en Engelsch-Indië, een lange, wonderlijke avontuurreis, die thans hier een einde vond. Het zwalpen was gedaan, elk zocht zijn eigen heenkomen, de Engelschen gingen naar huis, naar hun familie.

Black Yankee, alleen in de wereld, dacht enkel aan plezier en rust. Vergenoegd wreef hij over zijn ebbenzwart gelaat, schoof zijn slappen strohoed in den nek, en zijn dikke lippen lachten en lieten de geel-ivoren tanden bloot. De bootjes waren nu ver, weggezogen door den stroom, dicht onder de stad. Beneden in de sloep zaten de roeiers, moe gesjouwd aan kisten en zakken matrozengoed, te wachten. Onverstaanbaar klonk hun taal; één floot zacht.

Zonder tort of weemoed keerde hij zich om, drentelde met zwaren wiegelgang naar het andere bootsvolk, dat doelloos keek of luisterde naar twee mannen in uniform, die het druk hadden aan uitleg en verwijzing. Black Yankee zette zich op een koordentros, zijn pezig reuzenlijf ineengebogen, zweetend in zijn kaalblauw cheviotten plunje, de broekspijpen weggestopt in de rossige zeelaarzen.

Mannen met vreemde gezichten, riggers en wakers, liepen op hun dood gemak en als te huis in kajuiten en vooronder, in stuurkamer en kombuis. Een paar schuurden de achterplecht, poetsten en schikten, of waterputtend goten zij de pletsende putsen uit, waarna dan de luiwagens op en af schrobden. Achteloos stond het scheepsvolk daarbij.

— Zoodus gaat gij niet naar Londen, polste nogmaals de kleine, krachtdadige uniformvent.

— Neen, wees de neger stuursch af, en keek de man frank in de oogen.

— 't Is anders lastig voor kleurlingen om hier te monsteren, drong de agent der Board of Trade aan.

— Laat mij maar betijen, ik ben mans genoeg om mijn eigen zaken te schikken, klonk het antwoord hooghartig, I am Yankee!....

— Zooals gij wilt, besloot de Engelsche vertegenwoordiger schouderophalend. Hij streek zijn zwarte snor.... Ik heb u verwittigd.... mijn plicht gedaan....

— All right!

De broeihitte sloeg het zeevolk in 't lijf, zij stonden moe en als afgewerkt, met verbruinde gezichten, met slungelende armen, met wilde baarden en sluikhaar, in versleten kleeren, besmoesd met stof en pek. Een krauwde zijn grasgroene, tamme papegaai op den kop, en sprak streelend tot zijn krijschenden vriend. Sommigen droegen hun kostbaarste have in een zakdoek geknoopt

hadden onder den arm een ingelijst portret van de „Balaklava" of van het manschap; hielden in den arm hun schildpadden of droegen in eene kleine kooi de vele parkieten met kromme snavels. Vlug ging nu ook Black Yankee zijn schildpadden halen, een groote en een kleine, die hij haast vergeten had. Toen hij terug kwam voer de agent van de Board of Trade weg, zijn roeier riemde met snelle slagen, en hij keek rustig en rookte zijn sigaar, gezeten aan het roer van het dobberend schuitje.

— Wel jongens, is nu alleman klaar, wekte de andere uniformvent op, komt, ingestapt!

Hijzelf gaf het voorbeeld, liet zich langs de koorden ladder glijden, en het volk klauterde hem achterna, Black Yankee vooraan. Beneden in de sloep nam hij plaats dicht bij den frisschen, blonden man, op wiens pet hij spelde: *Sailorshome*. De man boezemde hem vertrouwen in, hij had een open, eerlijk gelaat, blauwe droomoogen, scheen sterk en struisch met zijn kloeke romp van een goedigen reus.

— You speak English, Sir?

— Certainly.... de blonde man praatte, gaf raad, zeer vertrouwelijk en innemend, wijl de sloep afstak en voortgleed....

Black Yankee zat met afgewend gelaat, luisterde naar de radde woorden zoo telkens en opnieuw herhaald aan het landend zeevolk. De schuit deinde en wiegelde op de lichte golving, en grooter scheen de stad, in duidelijker omlijning.

Eenzaam, als verweerd, lag de „Balaklava" voor anker. De roode menieverf van onder de waterlijn, aan den boeg even bloot, zat vol roestige puisten, en de grijze kleur er boven was doorvreten van het ziltige zeesop en bedekt met groen-witten uitslag. De zon vuurde onverdroten in de slaphangende, grauw-bruine zeilen. In veilige haven.

Vooraleer zij het bemerkten lag de boot gemeerd in de sluisgeul, tegen de arduinen kade, behangen met watermos en slijkwier. Langs een ijzeren ladder, steil in den muur gehecht, kropen zij boven op de kaai. Beneden tierden de twistzieke roeiers die het gepak begonnen op te dragen. Black Yankee lei zijn hand op den schouder van zijn gids, en ernstig, als na rijp beraad, zei hij:

— Wel, morgen, wanneer ik afbetaald ben, zult gij mijn geld meenemen naar 't Zeemanshuis om te bewaren....

— All right!....

De haven lag stil; in de fel-heete lucht broeide de eigen, vreemde reuk der koopwaren. Een locomotief sjokte vooruit en achteruit, rangeerde ledige wagonnen, floot daarbij aanhoudend. De lucht verwaasde diep-blauw achter takelwerk, masten en sprieten, achter kranen, stapelhuizen en hangars. Hier en daar hing slap een wimpel. Onder de afdaken, tusschen de samenhooping van goederen, balen, kisten, zakken en vaten zaten arbeiders te eten uit blikken bakjes, en naast hen zat de vrouw of speelden de kinderen. Overal lag het gereedschap verspreid, de straten waren versperd met ledige, halfgeladen en ook volle natiewagens, alles getuigend van het plots gestaakte werk. Op een partij katoenpittenmeelzakken, een beetje in de schaduw van het hoogste stapelstuk, lagen de werkers en deden een dutje. Zij schenen als doortrokken met het schel-groengele goedje, gelaat en kleederen bepoeierd. Rechtop zat een vrouw te kijken, de handen in den schoot, haar hoofd beschut door een verkleurden rooden zakdoek met witte bollekens. Wat verder sliepen zwart-blikkerende koollossers op de barre straatsteenen.

Zweetend en met lamme beenen toog het zeevolk naar het tehuis, een schamel troepje zwervers met papegaai, parkieten, schildpadden en pakjes sleurend, zeer bestoven en lusteloos. Achteloos keken zij rond, vermoedend het zware bedrijf der onbekende haven, monsterend de schepen, zeilers en stoomers, schuiten, tjalken en het kleine gerei die in het groene dokwater gemeerd lagen. Uit open magazijnen, uit keldergaten en uit de gangen der herbergen wuifde wat koelte. Lang scheen de weg, haast zonder schaduw, langs straten, naast dokken, over bruggen.

— Zijn we er nu haast? vroeg menigmaal Blank Yankee, die onverdroten naast den blonden geleider liep.

— Ja, ja, we naderen, moedigde de runner van het Zeemanshuis aan.

Voorbij een brugdraaier die, met bengelende beenen, op den kaaimuur zat en aan een blokje hout snipperde en kerfde, kruisten zij het terugkeerende werkvolk, dat in kleine groepjes, zwaar trappelend in den havendoolhof toog. Dan kwamen zij in een breede straat, met boompjes beplant die dor-groene kruinen hadden en waarnaast electrische trams op en af joegen met luid geklingel. Gonzend en talrijker waren de arbeiders hier, en de straat leek wel een trechter waarin de stad de werkers dreef, om hen verder weer te verspreiden, elk aan zijn taak.

Eindelijk stonden zij voor het logge, hooge, witzandsteenen gebouw, donker bestoven, grootsch en wat streng. De koele gang lokte hen en zij kregen weer het gevoel van veiligheid en rust. Na vlug hun middagmaal gebruikt te hebben in de groote, witgekalkte eetzaal, ging de een na den ander naar het kantoor, waar zij geboekt werden, den genummerden sleutel hunner kamer ontvingen en een pond voorschot, pleziergeld om de blijde aankomst te vieren. Black Yankee was de laatste. Geduldig had hij gewacht, tellend het getal plaatsen aan de driedubbele rij tafels; schattend het pitchpinen buffet, de wit-dooraderde, blauw-grijze schouw, blikkend naar het plaasteren borstbeeld van den koning boven op het schouwblad, of naar de planten die bloeiden voor de vensters, een gezellig element in de kale zaal: oleanders, geraniums, klokjes en resedas. Nu was het zijne beurt. In den korridor, langs de wentelende, eikenhouten trappen brachten de bagagemannen het gepak naar de kamers. Stemmen riepen schor, deuren sloegen geweldig, en in dit ordeloos tumult van veel menschen ging elkeen zijn eigen gang.

Achter het winketje stond hij in het bureel, afgesloten van het rumoer, en zag de bedaarde handeling der kantoorlui. Teruggetrokken beantwoordde hij de vragen, voor allen gelijkluidend: naam en voornaam, geboorteplaats, ouderdom. Dan teekende hij in een boek zijn voorschot af, een schuldbekentenis van vijf-entwintig franken, en terwijl hij het vreemde geld deed rinkelen in zijn handen, hoorde hij gedwee het raadgevend sermoentje aan van den oudsten heer, een korte dikke met ros-blonden snor, wiens lichtgrijze oogen vriendelijk pinkten, die gemeenzaam deed en vaderlijk innemend praatte, hem Yankee noemde....

— Verspil uw geld niet, klonk het vermanend, ge hebt er hard genoeg voor moeten werken.... Ik hoop dat ge tevreden zijn zult over het huis.... ingeval ge te klagen hebt, kom gerust....

— Zeer verplicht, Sir, zei Black Yankee, die zich een heele piet begon te voelen, good afternoon, Sir!....

Wat vriendelijke menschen, peinsde hij, hoe handelbaar, hoe voorkomend. De oude heer, de meester; de magere jonker, de kassier; de blonde reus, de looper; wat gentlemen! 't Konden best uitstekende Amerikanen zijn! Goed geluimd ging hij zijn zaakjes uitpakken in zijn kamer, op het tweede verdiep, langs den straatkant. Een knecht wees hem terecht, en hij profiteerde

van de gelegenheid om den man een fooi te beloven ingeval hij zorg dragen wou voor zijn schildpadden, hun tijdig te eten gaf. Hij onderzocht zijn ijzeren bed, het was zacht en frisch, heel anders dan aan boord. Sober gemeubeld was het vertrek, zindelijk met zijn witte muren en grijzen cementvloer, voor zijn bed lag een karpetje, en er was een wasch- en nachttafeltje, een kapstok en een stoel. Door het open venster had hij uitzicht in de straat, waar de keien klein gedamd lagen, de huizen en menschen kinderspeelgoed leken, en vlak voor hem, plomp vierkant, rezen achter elkaar de vleugels van het groote stapelhuis, gescheiden door open plaatsen vol getuig en wagens, waartusschen rumoerige lieden bewogen: tolbeambten, markeerders, ploegbazen, voerlieden en arbeiders. Daarna sloot hij zijn papieren, — getuigschriften en brieven, enkele portretten en rariteiten, herinneringen aan bezochte plaatsen —, in de lade zijner waschtafel, onderzocht zijn kleederen en frutselde zoowat tot de bel begon te luiden voor koffietijd. Geen zijner scheepsmaten zat aan, zij waren reeds lang op avontuur, naar winkels, kroegen en meiden.

Black Yankee at als een uitgehongerde, het versche witte brood met kaas, de lekkere gesuikerde koffie, het smaakte hem heerlijk, en toen hij, lang nadien nog, in de gang op en af drentelde temidden van matroosjes zonder duimkruid, had hij nog een deugdelijken nasmaak. Hij voelde zich als een welgedaan burger, rijk aan geld en tijd, die er nu het zijne van nemen kon. Tegelijk dacht hij aan zijn berooid uiterlijk, zijn rossige zeelaarzen, zijn cheviotten pakje vol smoezige vlekken. Hij peinsde eveneens aan de meisjes, wou ordentelijk onder hun oogen komen, als een negerheertje, als iemand die joviaal betalen kon.

Erg in drukte begon hij nu te overleggen, eerst een bad, dan naar den barbier, dan naar den kleerwinkel, waarvan hij een reclamekaartje gekregen had aan boord. Weldadig prikkelde het stoomend, warme water hem zijn zwart lijf, maanden van vervuiling afweekend en in zijne verbeelding de werklucht verdrijvend. In een zuiver hemd voelde hij zich reeds een ander mensch, geen werkbeest meer, maar een vrij Yankee, die alleman in de oogen dorst zien. Uit het donker kamertje spoedde hij zich de trappen af, naar buiten, naar den overkant, waar de kappersjongens, lui sigaretten rookend, tegen de deurposten stonden te droomen. Voorkomend deden die jongelui, ongezien zijn onrein werkgoed, wikkelden

zij hem in een hagelwitten mantel, maakten strijkages en plichtplegingen, knipten zijn kroezelhaar, wieschen hem het hoofd met reukwerk, schoren zijn snor en stoppelbaardje weg, bespoten hem nogmaals met welriekende vochtstraaltjes, bepoederden hem, wreven het stuifmeel weer weg, tot hij ten slotte uit hun handen kwam met een piekfijn en voornaam negersmoeltje. 't Kostte hem met drinkgeld, een sigaar en een vlammenden lucifer de kleinigheid van twee frank. Bij zijn vertrek dankten hem de jongelingen, en noemden hem Sir.

Zuiver, echt Amerikaansch, groot-steedsch, dacht Black Yankee, beter nog, want hij herinnerde zich dolle lynchpartijen in zijn vaderland, waar men niet steeds zoo malsch de negers behandelde. Goed volk in deze stad, zij spreken Engelsch, kennen geen kleuren- of klassen-verschil, van 't oogenblik dat men maar betalen kan! A best people! Dat ondervond hij nogmaals door den kleermaker, die dienstwillig was en zijn goesting wist te raden, hem voorlichtte en aanprees, hem krediet gaf tot 's anderendaags. Wat een geluk dat hij het reclamekaartje niet gebruikt had. Hij had het getoond aan den beminnelijken man die daar zoo vlak in de buurt woonde, en deze kende den vogel, want hij sprak misprijzend van de luidjes die onbeschaamd de vreemdelingen pluimen. Onder het drinken van een glaasje whiskey werd de rekening opgemaakt, alles samengeteld kwam men nauwelijks tot een bedrag van honderdvijftig frank. Een fleschje Floridawater kreeg hij als geschenk op den koop toe. Dan werd nog een glaasje gedronken op de kennismaking. Vertrouwelijk vertelde de kleermaker van zijn jarenlang verblijf in Amerika, hij had wel niets van den Duitscher meer dan zijn keizersnor, die hij prachtig gekruld droeg. Ten slotte had hij het over de vrouwen, pinkte loos, veelwetend, kletste Black Yankee op den buik, en noemde hem zijn vriend.

— Een man als gij, zoo knapjes en net, gekleed als een fatje, zoo iemand zal er zich van beloven, meende hij.

Aardig en lustig, met breed-gapenden mond, zat Yankee te grinniken. De whiskey bedwelmde hem een beetje, en de vrijgevige matrozennatuur leefde in hem op. De bediende die enkele stappen verder zijn koopje naar het Zeemanshuis had gebracht, schonk hij, laatdunkend, een zilverstuk als fooi. Hartelijk was het afscheid, een tot straks, want de kleermaker had hem beloofd samen den avond door te brengen, hem de stad te toonen en de meisjes.

Zij deden plechtig, spuwden in den handpalm, knepen malkaars pol en schudden hen lang en verteederd. In zijn kamer ontdeed hij zich van zijn vuil boeltje, paste nieuwe kousen aan, stak zich in hagelblank linnen. Rond zijn hoogstaanden boord knoopte hij een purperen das, begoot zich rijkelijk met Floridawater, trok dan zijn lichtgrijs heerenpakje aan, zijn bruine, krakende schoenen, zette zijn monter stroohoedje op, nam zijn manchetten.... en voor den spiegel stond hij te draaien en te keeren, zelfbewust, in voorname houdingen, met beweginkjes van het hoofd, een beetje te veel gekneld en geprangd. Uit de zeemanskist vischte hij een ring met grooten strass, zijn uurwerk en ketting, alles in zuiver, Amerikaansch goud, onopgepoetst en dof. Met zijn stevigen, ebbenhouten wandelstok in de hand, aldoor kijkend in den spiegel die zijn zwierige gebaren weerkaatste en zijn drollige wisjewasjes-mines, wandelde hij, luidop pratend, door zijn kamer, kreeg toen plots een ingeving: ging zich beneden laten bewonderen door bedienden en zeerobben.

Op den trap, door een raam dat op de binnenplaats uitgaf, bemerkte hij den innemenden heer, den bestuurder. Aan dien echten gentleman zou hij zich eerst eens laten bekijken. Pauwachtig pronkend, met diepe buigingen bood hij hem de hand, na voorafgaandelijk, zooals het een rechtschapen man betaamt, eens in de vlakke hand gespuwd te hebben.

— Hoe vindt ge me, Sir Director? zei Black Yankee, maakte keer op keer een kwart draai, liet zich langs voren, van terzijde en ruggewaarts keuren.

De Bestuurder zette groote oogen, een monkellach plooide zijn lippen, maar hij bedwong zich, zijn beroepszorg werd hem meester. Sint Job kent zijn volk, peinsde hij.

— Wel, nu zijt ge een echt gentleman! Een flink Yankee!.... Opgepast, schelm, voor de lieve girls!....

— O Sir Director! Veelbeteekend knipperde hij met beide oogschelen, zoodat opeens enkel het wit zichtbaar bleef; potsierlijk vertrok zijn gelaat tot een grimas dat beminnelijk moest schijnen en zeer lieftallig.... O Sir Director!

— Dat is alles nieuw.... Waar kocht ge dat?.... Hebt ge den looper geraadpleegd?.... Die man kent de prijzen....

Black Yankee stond niet beteuterd, het beeld van den blonden reus bleek reeds lang in hem vervaagd, en de kleermaker was

zoo'n gezellige kerel, trakteerde daarbij op snaps, gaf geschenken.

— Ik kocht het alles hier in de buurt.... degelijke waar.... goede stof, voel maar Sir, 't gaat me geschilderd.... Ik ken me zoowat, Sir, in modes.... Daarbij de kleermaker is een gentleman die lang in Amerika verbleef.... 't is trouwens mijn vriend!.... 't Is ook alles danig goedkoop, aan vriendenprijs!.... Hoe vindt ge me, Sir!.... I can help myself, Sir!....

Al liegend en pochend draaide hij als een tol, zich beloerend over zijn schouders, iets schikkend of stofjes wegblazend, kijkend naar zijn broek, zijn schoenen, zijn ketting, achteruitwijkend of in grappigen danspas weer naderbij tredend.

— All right, Mr. Brown, weerde de Bestuurder af, begrijpend dat hij aan doovemans deur zou kloppen. Please yourself, Mr. Brown....

— Ik ben u zeer verplicht, Sir, maar hoe vindt u mij?.... Een gentleman?.... Waardig van het Zeemanshuis....

— Stellig, stellig.... enkel nog handschoenen ontbreken u.... en, en een roos in uw knoopsgat.... Good evening, Mr. Brown, en opgepast voor de dartele girls!....

Black Yankee stond versteld, er ontbrak nog iets om hem tot een volmaakt gentleman te herscheppen.

De bel luidde voor het avondmaal. Gebruik makend van het heen- en weergeloop dat nu ontstond, sloop hij stillekens naar den winkel van zijn vriend, die hem troostte en opbeurde, en beloofde voor de kleinigheid, zoo noemde hij het, te zorgen. Zij dronken weer een glaasje likeur, iets van 't patersvaatje, rookten daarbij een fijne sigaar, keuvelden een poosje zeer intiem, waarna zij in de stad gingen wandelen.

Black Yankee was thans een echt gentleman, dank zij zijn vriend die hem in een prachtigen winkel had geleid, waar een lieve blonde, — een meisje van melk en bloed —, hem de keurige, bruine glacés had aangepast. Hij liet het zich voorstaan dat haar gulle lach hem alleen gold. Daarna bezochten zij samen de sjieke bars van 't Schipperskwartier, waar hij kennis aanknoopte met veel menschen, knappe gentlemen, ladies in zijden bloesen, fijn gefriseerd en gekapt, bepoederd en geparfumeerd. Heerlijke stad en nobel volk, verzekerde Yankee, die niet toeliet, dat iemand in zijn gezelschap het gelag betaalde. Had de kleermaker daar straks de handschoenen niet uit eigen zak bekostigd? Weer al een geschenk van zijn vriend! In het *Hamburger Buffet*, aan de

werf, schafte hij zich van een leurend bloemenmeisje haar heelen korf rozen en viooltjes aan, alles voor één zilverstuk. Hoffelijk bood hij de ruikertjes aan de dames, aan de juffers uit het Weenerorkestje, die roerende wijsjes speelden en zongen. Van een joodje kocht hij een neusnijper, kleinood dat, naar de meening zijner vrienden, zijn gelaat een bijzonder-voorname plooi gaf. Zijn gelukkige stemming duurde zoolang als zijn zakgeld. Zijn vriend verzekerde hem dat zij nu pas mooie meisjes gingen zien, in eene zaak door een ander vriend gedreven, waar enkel treffelijk volk kwam: zeelieden en kleermakers.

— Maar.... mijn geld is op, bekende Black Yankee schuchter en meewarig.

— Zijn we dan geen vrienden?.... De menschen zijn in de wereld om malkaar te helpen!.... Ik betaal.... en morgen.... morgen rekenen wij af....

— 'k Wou toch gaarne zelf wat zakgeld.... dat staat toch meer gentlemanlike, vindt u niet?

— Zooals ge verkiest.... ziehier een banknoot.... is het geld verbruikt, dan doet ge me teeken, mijn beurs staat voor u open!....

— Dank, gij zijt een gentleman.... morgen rekenen we af.... en met veel innigheid werden weer de handen gedrukt, en zij staarden elkaar aan met vochtige oogen.

— Ik houd van u als van mijn bloedeigen broeder, potverdomme! bezwoer de kleermaker.

— Potverdom!.... en Black Yankee lachte, daar hij, 's lands wijs, 's lands eer, in de vreemde taal reeds vloeken kon.

De bochtige, nauwe straat met onregelmatige gevels was hel verlicht en vol leven. In de herbergen speelden harmonica's of tokkelden piano's. Aan de deuren stonden diensterkens te goechelen en te praten, een luchtje scheppend in den zoelen zomeravond. Matroosjes, overtuigd dat kijken geen geld kost, doolden rond, straatbengels zongen. Door de drukte wandelden twee gemoedelijke pakkemannen, die terloops al eens jokkend pinkoogden naar de dolle maagdekens.

Potverdom! Mr. Brown had zijn goede feeststemming weergevonden, en om deze gewaarwording te vertolken herhaalde hij maar telkens den vloek, waardoor hij zijn maat immer aan 't lachen bracht, zoo geestig klonk het.

— Kitty is een verbazende meid.... zij zal u zeker bevallen....

en 't is zoo geen gewone matrozendeerne.... zij kiest enkel flinke jongens....

— Potverdom!....

Opgewonden kwamen zij in de „*City of New-York*" aan. Black Yankee zag zijn verwachtingen overtroffen. Om Kitty en hare vriendinnen te overbluffen, om de twee gentlemen, een verbruiker en den waard, te overtuigen dat hij een man was die zijn wereld kende, trakteerde hij mild. Knallend vlogen de stoppen tegen de zoldering, en bruisend schuimde de champagne in de fluiten. Een zoete beneveling was hem meester, hij zag nog enkel Kitty die verleidelijk lonkte, hem fluisterend „darling" heette, en zijn roemer steeds vulde in gracievolle houding. Om de betaling bekommerde hij zich niet meer, had hij niet zijn vriend, zijn broeder, zijn kassier, voor wien hij zich niet geneeren moest!

Terwijl heel het gezelschap in koor sentimenteele liedjes zong, Duitsche en Engelsche wijsjes bralde, was Black Yankee zijn verliefde bui niet langer meester.

— Potverdom, I love you, praalde hij grinnikend en omhelsde Kitty hartstochtelijk.

— My darling! en de meid kuste zijn zwarte kaken dat het klonk. Het verteederd gezelschap gaf met brullend bravo zijn goedkeuring te kennen.

's Morgens, na een langen en bijzigen boemelnacht, werd Black Yankee door Kitty gewekt. Zij hielp hem weer keurig aankleeden, koutte onverpoosd, zoende hem flikflooiend en zinnelijk, wist hem te betooveren door bekoorlijke dienstvaardigheid. Zij ging in de buurt een nieuwen halsboord koopen, poetste zijn schoenen. Ten slotte ontbeten zij gezellig, dicht naast elkaar gezeten.

— Hebt ge u goed geamuseerd, vroeg zij?

Mr. Brown zoende haar dankbaar, dorst zelf niet gewagen van zijn jammerlijke hoofdpijn, herleefde weldra in nieuwen roes, vergat de wereld en het leven buiten. De nuchtere geest van Kitty herinnerde hem aan de afbetaling op het Engelsch consulaat. Zij beloofde hem te vergezellen. Fluks had zij haar toilet gemaakt, de haren gepind en gekruld, het gelaat gepoederd. Hij vond hare kleederen wel wat poover: het strooihoedje was wat simpel, de rood-zijden bloese wat verfomfaaid, de blauwe rok erg vol vetvlekken, maar hij zei niets, voornemens haar een waardiger kleeding te koopen....

Door het bedrijvige doen der stad kuierden zij gearmd naar het kantoor. Kitty vertelde en gaf uitleg, hij liep als een pochhans, deed zijn schoenen kraken, danig gelukkig en vol verliefde zotternij. Het Zeemanshuis, waar zij voorbij gingen, liet hem even nadenken, maar op dat oogenblik kwam zijn vriend, de kleermaker, hen vervoegen. Loos pinkte de kerel, in verstandhouding, als wou hij zeggen: sluwe vos, gij zijt me een gelukzalige, een oolijke gentleman!

Gedrieën dronken zij een ochtend-borrelken in de „*American Bar*". Voor de deur zaten zij op de frisch beschaduwde lei, waar, onder de boomen, trams, fietsen en autos voorbij flitsten. Hier zouden zijn lief en zijn vriend hem wachten, want Mr. Brown werd maar alleen toegelaten in het consulaat, enkele huizen verder, waar reeds de scheepsmaten en ook andere, onbekende janmaatjes te wachten stonden.

— Black Yankee! Black Yankee! riepen de licht-beschonken maten, die ontroerd en linksch schenen, netjes en pront in hun nieuwe pakjes, pruimend op vunzende, donkere sigaren. Hij was blij dat zijn nieuwe kennissen deze beleedigende gemeenzaamheid niet bemerkten, nam plechtstatig zijn hoed af, peinsde dat geen enkel het halen kon, vergeleken met zijn kleeding. In deze overtuiging ging hij den runner van het Zeemanshuis begroeten, hield hem aan den klap met de zelfgenoegzame verwachting een welverdiend compliment te ontvangen. Maar als een herder die zijn schaapjes bij de kudde houden moet, liet de blonde reus hem in den steek om andere kameraadjes op te pikken, die aanstalten maakten om in een der talrijke kroegen te verzeilen, waar muziek een leutigen dag voorspelde. Honni soit qui mal y pense, spelde hij op het wapenschild boven de deur, en hij vroeg zich af wat die woorden beduiden mochten.

Eindelijk werd het scheepsvolk van de „Balaklava" afgemonsterd. Binnen ontblootte hij zijn kroezelkop, en toen hij zijn blozenden kapitein zag, een ineengedrongen, pezige, verbruinde kerel, die zoo duivels spottend loeren kon, trok hij in het geniep zijn bruine glacés uit. Toen het zijn beurt was om het kwijtschrift te teekenen, feliciteerde de kapitein hem om zijn knap uiterlijk, en de vroegere maten grinnikten. Achteloos streek hij de ponden en banknoten samen, zonder natellen het alles bergend in zijn broekzak. Iets langer bekeek hij zijn uitstekend getuigschrift, zijn

„discharge" met V. G., very good. Beurtelings voelde hij zich koud en warm worden, hij beefde en stak onwillekeurig de hand uit:

— Ik zal u nooit vergeten, ge waart een goed kapitein.... een gentleman.... Good-bye!....

— Good-bye, Mr. Brown.

Na dit afscheid was Yankee zijn zelfbeheersching kwijt, na die goede woorden en den handdruk, voelde hij zich weer den simpelen matroos, maar dat duurde maar even. Hij trad aarzelend naar de deur, doch de looper hield hem staan.

— Wel, Brown, en uw belofte van gisteren, laat ons uw geld bewaren.... ge kunt dagelijks afhalen wat ge noodig hebt....

— O!

— Luister naar mijn raad.... geef zoo niet alles, dan toch een flink sommetje in bewaring.... ge gaat u nu amuseeren en wie weet waar ge verzeilen zult.... 't is steeds dezelfde geschiedenis.... gewoonlijk te laat beklaagd.... velen werden er zoo gepluimd in 't Schipperskwartier....

— O.... 't zijn goede vrienden.... echte gentlemen en fijne ladies, mijn bekenden, aarzelde Yankee, die niet gaarne iets afstond.... ik vertrouw u zeker.... maar....

— Toe, handel als een man, amuseer u, maar wees voorzichtig.... breng wat in veiligheid.... en laat u voor de rest niet te veel bestelen....

— Daar dan, bewaar dat.... Hij gaf een handvol gouden ponden, wou heengaan.

— Neen, zoo niet, eerst tellen!

— 't Is all right!

— Neen, wachten.... zeventien pond.... toe kom voeg er nog wat bij.... ge hebt nog meer dan genoeg om te verteren.... ge hebt het zoo zuur gewonnen.

— Daar.... nog vijf ponden!.... en mijn discharge.... tot weerziens....

— Good-bye, Black Yankee, riepen nogmaals de maten, veel succes!....

— Ze benijden me, dacht Brown, want nu moeten zij heden avond naar Engeland hun geld achterna, dat de kleine, zwarte genieperd overzond.... die gunt de menschen hier geen plezier in dees bestige stad. Op straat, bij een opstootje, waar afgemonsterde matrozen hun gewezen bootsman afrosten, die hen het leven

aan boord noodeloos had verbitterd, knoopte hij zijne handschoenen weer aan en herplaatste zijn neusnijper op zijn stompneus. Hij was juist vaardig toen de policie er in gelukte de vechters te scheiden; de bootsman had blauw-gezwollen oogen, en hij bloedde uit zijn neus. Black Yankee zocht tevergeefs wie recht had, wou volstrekt partij kiezen. Nog wikkend en dubbend werd hij meegevoerd door zijn vrienden die, ongeduldig geworden, hem tegemoet waren gesneld.

— Nu betaal ik een flesch, zei de kleermaker, en dan rekenen we af, want goede rekeningen maken goede vrienden....

— Dat is billijk, bevestigde Kitty.

— Daarbij heb ik nog veel werk vandaag.... much business!.... gij kunt met u beiden mogelijk nog meer plezier vinden.... een derde is misschien wel te veel....

— O neen, protesteerde Yankee, gij zijt mijn goede vriend.... Neen, neen, wat denkt ge wel.... narekenen.... zeg me hoeveel en geef hier de rekeningen!.... Kitty, betaal gij onzen vriend.

Met glunderende oogen telde Kitty tien ponden op tafel, stak de rest terug in zijn broekzak, na terloops het overschot te hebben nageteld. Dan noemde zij Yankee weer haar „darling", en vol eendrachtszin, als oude bekenden, dronken zij hun wijntje.

— Potverdom! grapte de gepluimde neger genoegelijk.

Een huurkoetsier die met zijn rijtuig stapvoets voorbij reed, werd aangesproken, en zij gingen uit rijden. Eerst werd de kleermaker naar huis gevoerd, daarna gingen zij in het hotel „*Het gulden Vlies*" middagmalen, bezochten dan winkels en magazijnen, waar Yankee zonder vitten menigvuldige toiletartikelen voor zijn liefje kocht. Zij koos en haspelde met de winkeljuffers, en betaalde uit zijn zak, want Yankee verstond zich in geen cijfers noch berekeningen. Nadat zij zich had gaan verkleeden, deden zij een idyllisch tochtje buiten den stadspoorten.

Onder schaduwrijke boomen, over de groote baan, doorheen het dorp Merxem en dan verder tot Brasschaet reden zij. Aan elke pleisterplaats hielp Yankee hoffelijk zijn meisje bij het uit- en instijgen; de dorstige koetsier werd op tijd gelaafd, en was de weg wat eenzaam dan minnekoosden de twee verliefden achter voermans rug. In den zoet-geurenden, duisteren zomeravond voeren zij terug. De krekels sjirpten daar ergens in de donkere velden, en zij, zij zwegen en keken naar de besterde lucht, of naar de

schaduwen van den koetsier en zijn dravend paard. Door het met licht bevlekte dorp voeren zij, en Kitty ging nu maar weer rechtop zitten, trok haar mollig lijf uit zijn armen, die haar week omkneld hielden. Triomfantelijk was hun intrede in 't Schipperskwartier, en geestdriftig hun onthaal in de „*City of New-York*", waar tot laat in den nacht gedanst werd en gezongen, en gedronken, en verbroederd. Black Yankee was de vertroetelde held van het oogenblik, en Kitty fleemde hem en verrukte hem met hare aanhankelijke liefde.

Zes ras vervlogen dagen en kortstondige nachten duurde de weelde en de roes. Zijn ponden bezorgden hem, dank zij Kitty, tiendubbelwaardige vreugde. De afwisselende uitspanning, de zwijmel der opeenvolgende boemeluren lieten hem geen respijt, geen achterdocht. Kitty verpersoonlijkte de uitspattingen, wist steeds wat nieuws te verzinnen, ketende hem door hare vurige liefdesbetuigingen. Droomenloos waren de stonden wanneer de slaap hem benevelde, en hem uitrustte voor andere buitensporigheden.

De zesde dag bemerkte hij dat zijn geld verteerd was, hem nog enkel wat zilverstukken restten. Hij keek bedenkelijk. Van zijn vriend, den kleermaker, had hij niets meer vernomen, en het Zeemanshuis was hem heel en al uit het geheugen thans. Kitty monkte, scheen korzelig, snauwde soms, en Black Yankee wist niet hoe de bui af te leiden. Meer dan ooit beteuterd zat hij aan de ontbijttafel, en keek naar zijn neusnijper, zeer onthutst. Hij hoorde het tiktakken van den wekker, poogde te vergeefs haar met zijn vriendelijkste lonken te verteederen, lispelde Kitty, mij dear Kitty.... maar zijn liefje deed de deuren van kamer en kasten slaan, schoof woest aan het venster, trapte naar de miauwende kat, en verwaardigde hem met geen blik. Het pruilende wijfje bracht onwillekeurig Mr. Brown tot de werkelijkheid terug. Met een beetje negersluwheid doorzag hij Kitty; het geld was verteerd en meteens was ook de leute weg, zat de speelman niet langer op het dak.... Was het dan alles maar om zijn duiten te doen geweest?.... Kitty, Kitty!.... Trouweloos zijn de vrouwen!....

Toen barstte de bom. De meid, getergd door zijn stilzwijgen, kwam nu vlak voor hem staan, dreigend, de handen in de heupen.

— Wel, wat zijt ge nu zinnens, ondervroeg zij hem verbitterd.

Yankee rees recht, stond voor haar, de handen in de broekzakken, poogde nog eens haar met het grapje te sussen.

— Potverdom!

Kitty was niet gestemd om te lachen, daarbij had zij de gewoonte hare vrijers te temmen door haar kordaat optreden.

— Ge zijt gij me ook een felle gentleman, spotte zij minachtend, dat heeft geld in het Zeemanshuis, en laat zijn lief gebrek lijden!....

— O! O!

Black Yankee was zeer verbaasd, maar ook wel op zijn hoede, de genoten vreugde kreeg een ergerlijken nasmaak. Kitty tot het uiterste gedreven door zijne kalmte, begon nu te weenen en te jammeren. Dit was hare laatste toevlucht.

— Ik ben twee maanden kamerhuur schuldig!.... Toe ventje, ga geld halen.... ge hebt me immers lief.... wees nu geen duitenkliever!.... Ik heb u mijn eer geofferd!.... Hardvochtige man!....

— O!

De laatste beschuldiging trof Yankee te erg, haastig nam hij zijn handschoenen en ging. Op het portaal groette hij nog vluchtig:

— Good-bye!

— Smerige neger, gilde zij hem achterna, zoo luide dat heel het huis in beroering kwam, smerige neger, vrouwenverleider, en nog veel meer wat haar over de tong wilde, scheldwoorden die zij in dusdanige omstandigheden overvloedig placht te gebruiken.

Wat een gemeene vrouw, dacht Yankee, hoe 'n mensch zich bedriegen kan aan het uiterlijke. Neen, een echte lady was zij wel niet, zoo'n vischwijventaal, zoo'n onhebbelijke uitval omdat hij haar ontsnapte. Hij was blij dat het zoo afliep, ging regelrecht naar het Zeemanshuis, dankbaar dat er nog menschen waren die de onnoozele zeelieden eerlijken bijstand verleenden. Hij twijfelde bijna aan de onbaatzuchtigheid van zijn vriend, den kleermaker, mistrouwde de rekening, vond haar wat gepeperd.

— Wel Mr. Brown, is de roes nu uit? verwelkomde hem glimlachend de blonde looper.

— Yes Sir, zei hij, het deerlijk gelaat afgewend, en ik dank u voor uw goeden raad.

— En is al uw geld nu naar den weerlicht?....

— Yes Sir!

— Wel kerel toch, wat hebt ge gerold!.... Gelukkig dat we iets konden redden. Het is hoog tijd dat ge het wat kalmer aan boord legt.... Amuseer u gerust, maar wees matig.... Mistrouw de zeemansvrienden uit het Schipperskwartier.

— Yes Sir!

Black Yankee dacht zich wijs en voorzichtig, rijk van ondervinding. 't Was toch een geboemel van belang geweest, iets om nooit te vergeten, alleen wat te duur. Hij had geleefd als een groote sinjeur, het geld niet geteld, 't was immers het zijne, en aan boord, op zee, kon men toch geen munt gebruiken. Een stondeken zag hij zijn schildpadden na, die kantjes vraten in de salade. De kamerknecht had zorg gedragen voor de beestjes, die hier huiselijk rondkropen. Hij riep den man, weer in goed humeur, schonk hem de geel- en zwart-gevlekte kruipdieren onder duizend aanbevelingen, waarna hij zich begon te spiegelen. Knap en aardig vond hij zijn persoontje, gewichtig stond hem de neusnijper. Nog voor de etensbel luidde had hij zijn zelfvertrouwen herwonnen, en de gentlemen in den barbierswinkel hadden met veel takt dit gevoel versterkt, terwijl zij hem schoren en parfumeerden.

Twee tafels waren bezet met matrozen die, sommigen rustig, anderen gulzig hun soep binnen lepelden. Er werd weinig gepraat. Een ouwe grijze was naast zijn bord, op zijn gekruiste armen, ingeslapen. Pijnlijk klonk de scheurende hoest van een teringlijder, een mager, lang jongmensch. Black Yankee koos een onbezet plaatsje uit, wou neerzitten.

— Black Yankee! Black Yankee! juichten een paar oude scheepsmaten die zijn intrede niet vroeger bemerkt hadden, wel meisjesverleider, waar komt ge vandaan....?

Hij schokschouderde om de ongepaste ondervraging, schoof zijn stoel wat achteruit.

— Black Yankee, sinds wanneer zijt ge bijziend,.... och, neen, dat is nu toch al te dwaas, Yankee met een neusnijper!

De venten gierden het uit, kletsten op hun billen, stompten malkaar tusschen de ribben, maakten een dol rumoer. De vreemde zeelieden gniffelden, Yankee trok wonder-nijdige gezichten, gebaarde toch onverschilligheid, inwendig razend. In de rij der eters gezeten, voelde hij zich het mikpunt der spottende blikken, zijn zwarte tronie stak preutsch en uitdagend vooruit. Yankee hield zich

koest, zat te suilooren midden van het opgewekt zeevolk. De meesten hadden gedaan met eten, al bleven zij zitten, tegen de gewoonte in, iets verwachtend, een standje, iets onbepaalds nog dat toch in de lucht hing. Al tafelend krieuwelde de meesten een lust tot plagen, tot tergende wreedheid.

De ruwe Ier, die Yankee eerst had aangesproken, lei hem nu zijn forsche berenklauw op den schouder.

— Kent gij uw oude maten niet meer, jongen?

— Ge zijt tipsy!.... Laat me met rust!....

— Ik.... tipsy.... wel gij bastaard.... gij negerjong.... geef hier dat dingsken dat ge op uw neus draagt!....

— Ge spreekt niet als een gentleman, meende Yankee deftig, stond echter recht achter zijn stoel, tot verweer bereid.

— Ha, ge zijt weerspannig, boy.... komaan, ik zal u eens leeren trotsch zijn.... ge zijt niet waard met ons te tafelen.... zoo'n zwartsmoel.... zoo'n galgenaas.... kom buiten!.... De Amerikanen zijn bloodaards!....

— I am Yankee! gilde nu plots Mr. Brown woedend, tranen van ergernis kwamen hem in de oogen, I am Yankee!.... Ik sta mijn man, wat lafaard!....

In een oogwenk won de vechtwoede de andere zeelieden. Amerikanen vloekten en riepen uitdagend tot den beleediger. Enkelen poogden vredelievend te sussen, doch de meesten kozen partij. De tafelknecht weerde zich om borden en glazen te bergen. Een Duitscher, die veel rechtsgevoel had, riep maar immer luider:

— Menschen sind Menschen! Wir sind nur allen Menschen!....

De Ier, die begreep dat zijn snoeverij hem te ver had geleid, tot een algemeene priegelarij, zoodat hij goedschiks of kwaadschiks vechten moest, was danig tevreden dat op dit beslissend oogenblik de bestuurder op hen toetrad, vergezeld van den blonden hercuul. De oude heer vermaande hen vaderlijk. Wat beteekende dat hier in huis, waar enkel deftige zeelieden hun intrek namen.... dan een mensch plagen! Een zwarte was toch ook een mensch, de kleur deed er niets toe. Werkten zij niet allen even hard? Waren zij niet allen zeelieden?

— Wir sind nur allen Menschen, beaamde nogmaals de Duitscher.

— Black Yankee, mijn vriend, het was zóó niet gemeend, vergoelijkte de Ier bewogen snotterend, kom, geef me de hand!....

De wind was gaan liggen, zij spuwden in de vereelte klauwen

en hartstochtelijk werden handdrukken gewisseld, waarna zij rumoerig de zaal verlieten. Yankee, verbroederd met den Duitscher, nog ontroerd en bevend als een espenblad, trok met zijn maat de buurt in, naar de „*Cape of good Hope*", waar zij whiskey zopen en elkaar hun vertrouwen schonken. De Duitscher, zoo arm als Job, zocht eene monsterkans, zou later zijn vriend vergoeden wat deze hem voorschoot.

— Potverdom, geen kwestie van!

Tegen avond, flink aangeschoten, gingen zij, geheimzinnig goechelend naar de „*City of New-York*". Zij dronken er malsch, verwaardigden Kitty met geen blik, lachten aldoor luidruchtig om de aanstekelijke guitigheden, die elk op zijn beurt wist op te disschen. Zij werden dwazer en doller, uitbundig en zat. Toen echter een bruine Italiaan in de kroeg kwam, er familiaar Kitty omhelsde en haar onthaalde op een drankje, toen verkeerde het spel. Met gebalde vuisten en uitpuilende oogen waggelde Yankee tot voor de tafel, waar zijn gewezen minnares te schaterlachen zat. De Italiaan peuterde aan het mes dat hij in zijn broekband droeg.

— Ge zijt.... ge zijt.... en Yankee brabbelde een heel leelijk woord, waarmede hij het bedrijf van Kitty bestempelde.

Pats! Yankee kreeg eene klinkende oorvijg, die hem bedwelmde. Eer hij tot bezinning kwam lag hij met zijn vriend op straat, in de goot voor de deur, te spartelen. Met wederzijdschen steun grabbelden zij recht, tierden nog een wijlken voor de kaberdoes, en daar niemand kijken kwam zeilden zij maar voort, voort in den nacht, door onbekende straten en stegen. Op den dool troffen zij raar volk, vreemde huizen, wat allemaal samen scheen te deinen en te walsen, in een zonderling visioen. Gearmd liepen zij, menigmaal rustend tegen gevels en deurposten, en zij dronken waar geschonken werd.

Wanneer het daglicht reeds leepend begon te schemeren en de lantaarnen gedoofd waren, zwijmelden zij huiswaarts. Laveerend waren zij er toch geraakt, de Duitscher kende de wegen, en alle wegen leiden naar Rome! Yankee kreunde en jammerde, hij dacht aan den stoeren Ier, aan vervolgers die hij vreesde, die hem op de hielen zaten. Hij voelde zich onbeholpen en bang, en kloeg zijn nood, weekhartig en luid. De Duitscher bleef koppig bellen, als klepte hij eene alarmklok voor den brand.

De verbijsterd-vakerige poortier opende de zware poort, hielp

hen beiden de trappen opstrompelen, dan de gang door, naar boven. Hier klauterde de Duitscher op handen en voeten omhoog, Yankee hing aan den arm van den deurwachter die, in de linkerhand, een pieterig-lichtende lantaarn droeg. Vaal viel het morgenlicht door de ramen.

— Ik durf niet, sumpte Yankee, ik durf niet Sir.... ze zullen me vermoorden!....

— Och kom, ge droomt! klonk het wrevelig.

-- O Sir.... het zijn geen gentlemen!.... I am a poor, black man!.... O Kitty!....

— We hebben u een andere kamer gegeven, ver van uw scheepsmaten.... wees dus gerust....

— Help me Sir.... ik zal u beloonen.... ik heb geld Sir!....

De zattekul zeurde voort, hield de poortier aan 't lijntje, wijl zijn vriend in zijn kamer zong van: Home, sweet home!.... In de duistere korridor, tusschen de gesloten kamerdeuren, flikkerde de lantaarnvlam nu rossiger op, en langs muren en zoldering weifelden fantastische schaduwen, die weken of vooruit sukkelden, dolzinnig en struikelend.

— Kom, wees nu een man.... ga slapen.... sluit uwe deur met den sleutel.... dan zijt ge zeker veilig....

Zoo deed Yankee, stak de sleutel in zijn broekzak, viel gekleed op het bed, en begon te ronken.

't Was klaarlicht toen hij angstig wakker werd en gejaagd opsprong. In zijn droom hadden zijn geslepen vijanden hem weer opgespoord, hem gevangen en opgesloten in dees vreemde kamer. Zij stonden daar buiten te fluisteren en te hoonlachen, genoten van hun wreedheid. De stoere Ier was hun aanvoerder, woester nog en wraaklustiger dan de heele bende. Kitty en de kleermaker hitsten hen aan, spraken van te lynchen. Een uitweg! Hij rilde, en zijn oogen stonden schuw. De vlucht door het venster alleen kon hem mogelijk nog redden. Een man in doodsgevaar aarzelt niet, is vindingrijk tot zijn zelfbehoud. In een oogwenk had hij de koord, die rond zijn kist lag, losgeknoopt en vastgesnoerd aan de ijzeren bedsponde. Zachtjes schoof hij het raam open, liet de touw zakken langshenen den muur der binnenplaats. Goodbye, vervolgers, Black Yankee was u te slim, hij laat zich zoo gemakkelijk niet vangen! Daar glijdt hij bengelend naar beneden, de diepte in. Zijn handen verschroeien, opengereten door de

ruwe touw, zijn krachten verlaten hem. Boem! Zijne voeten treffen iets dat den weg verspert, het glazen afdak, waarvan de ruiten krikkrakken en kapot springen. Moezaam trekt hij de beenen in, hijscht zich weer op, hoort gerinkel en gestommel. Zachtjes zakt hij opnieuw, staat ontzind, uit zijn lood geslagen te staren naar de glasscherven en naar de slingerende koord. Kostgangers en bedienden verdringen zich in een kring rond hem, begapen hem.

Black Yankee, dwaze jongen, what is the matter?....

— Wat is dat voor eene zotte streek? vroeg de bestuurder. Barsch klonk de stem, verbouwereerde hem nog meer.

— Zij hadden me opgesloten, Sir! stotterde hij.

— Foei, Mr. Brown, ge moest u schamen, ge waart tipsy.... ga uitslapen....

Als een gestrafte kwajongen, wakker en nuchter sloop hij stillekens naar zijn kamer. Vaag verbleekte zijn droom, het geschater der toeschouwers en de harde woorden van den gentleman hadden hem bemeesterd, hulpeloos en beschaamd was hij over zijn eigen, onbegrijpelijk en lachwekkend gedrag. Van louter ontroering dutte hij in, ontwaakte pas tegen avond, wanneer de zon met vurigen naglans op de ruiten gloeide. Na het avondmaal liep hij met doelloos-drentelende, berooide matroosjes op en af in de breede gang. Het witte zand knarste onder de schoenen, traag schoven de wijzers voort op de plaat van het groote uurwerk. Sommigen zaten te kniezen, te rooken, te kijken op de banken tegen den muur geplaatst. Een floot eentonig, immer hetzelfde deuntje. De Duitscher haalde zijn harmonica, speelde weemoedige deuntjes, en er waren er dan wel die dans-trappelden in zonderlinge cadans, telkens met zwaren hielslag afgebroken.

Later dropen de mannen af, naar bed, naar buiten. De Duitscher bleef verwoed voortspelen, zonder verpoozing, tot hij ten slotte zijn instrument ten gronde wierp, jammerend en roepend op zijn lieve moeder. Yankee liet hem in den steek, elkeen heeft immers meer dan genoeg aan eigen leed, en door de verlaten schenkzaal zocht hij afleiding in de boekenkamer, waar twee, heel bedaardjes, zaten te kaarten. Onder de pruttelende gasvlam bladerde hij in dikke folios, zeer ingenomen met de plaatjes, met de talrijke illustraties, tot het bedtijd werd.

Hij leefde een paar dagen in zalig-dommelende rust. Na de bandelooze uitspatting werkte de kalmte nu heerlijk, hier in eigen

tehuis, temidden van maten. Zijn geld was in veilige bewaring op het kantoor, zijn ledige beurs stemde hem sober. Zag hij de kans klaar dan maakte hij praatjes met de bedienden. Uren lang zat hij in de leeszaal, in boeken en tijdschriften, las er oude dagbladen, ofwel lag hij door zijn open venster, want hij had weer opnieuw zijn kamer aan den voorkant mogen betrekken. Handel en wandel, beneden in de straat, boeiden hem door vlijtige wisselvalligheid. Andermaal zat hij onder de poort, op de arduinen trap, of buiten op de ledige vaten voor de belendende brouwerij gestapeld. Aan den overkant der straat toerden duiven, streken neer op den kijker, of zaten op het dak te rekkebekken en te kirren. De gentlemen uit den barbierswinkel stonden, in hemdsmouwen en met witte schorten, te luieren. Midden der herbergen scheen heel vreemd de uitstalling eener apotheek met een teergroenen waterbol achter de vitrien. Tjingelende trams deden de tjilpende musschenzwermen opstijgen, wijl, aanhoudend, in een scheepssmederij, het geraas der neerbonsende voorhamers weerklonk. In de verte bromden zwaargillend de stoomers op de Schelde.

Zoo zat hij weer. De prollige, gespierde natiepaarden sjokten traagies voort, en de wagens kraakten, schokten sporen in de bestrating. Een poovere zwerver stond aarzelend voor hem stil. Een roetzwarte neger in langen, grijzen mantel, het hoofd omwonden met een vies-grauwen tulband, grove schoenen aan de voeten, met koperen nagels ingelegd. In zijn ooren droeg hij zilveren ringetjes, zijn oogen gluurden koortsig, en hij scheen zoo moe en bestoven als iemand die lang gedoold had. Behoedzaam lei hij zijn gaanstok en zijn pakje naast zich op de ton, ging dan zuchtend zitten, het hoofd in de handen gesteund. Black Yankee besefte meteens zijn meerderheid tegenover dezen droeven kasseislijper. Hij zette zijn neusnijper op om den sukkel beter te kunnen monsteren.

— Zijt ge zeeman? vroeg hij.

— Ja.

— Waar komt ge vandaan?

— Van Duinkerken kwam ik naar Antwerpen.... ging naar Rotterdam.... kwam weer terug....

— Te voet?

— Te voet.

— O, maar.... Yankee, verstomd, stak zij neusnijper weer op

zak.... Wat doolt ge zoo rond, waarom zoekt ge geen schip?.... Van wat hebt ge geleefd?....

De vagebond haalde mismoedigd de schouders op.

— Ik zoek.... maar nergens wil men van me weten.... ik heb geen papieren.... was kooltrimmer.... een tijdje stoker in een fabriek te Londen.... nu zoek ik, maar men zendt me overal voort.... arme, zwarte duivels tellen ze niet!.... De kapiteins willen geen schooiers.... in de zeemanshuizen neemt men geen volk zonder papieren.... zonder geld....

Somber blikte de sukkel voor zich uit.

— Potverdom! vloekte Yankee medelijdend.

— Te Duinkerken zei men me: ga naar Antwerpen, daar monsteren nog wel eens negers.... ik ging vier dagen en vier nachten haast zonder rusten.... Hier mocht ik een paar dagen verblijven.... toen zei me de meester: Rotterdam is beter voor zwarten.... en ginder wees men me terug.... lang is de weg in den harden zomer.... de menschen schuwen me, de blanken.... en zwarten wonen hier niet.

— Poor Jack! waarom hebt ge niet bij uw consul geweest.

— Ik heb er geen.

— Wat landsman zijt ge dan, zwarte broeder?....

— Ik weet het niet.... Ik kom van heel ver met een schip.... er waren geen blanken, en de master had een trimmer te kort.... 't is lang geleden....

— Poor Jack, I will help you!....

Moedeloos lachte de zwerver, die aan geen hulp meer geloofde.

— Hebt ge gegeten?

— Gisteravond, ja....

— Kom, arme broeder.

Black Yankee voelde zich heel goed, heel vroom, heel mild. Waren de zwarten niet allen verworpelingen? Zeelieden moeten elkaar helpen, wie weet wat hem zelf nog te wachten stond in het harde leven. Samen gingen zij naar het kantoor.

— Ik betaal voor dezen man, sprak hij borg, hij is „poor Jack" en ik wil hem helpen.

— Dat is heel schoon, Mr. Brown, prezen hem de kantoorlui, maar we verwittigen u dat de man hier vruchteloos een kans zal zoeken.... 't gaat niet.... het spijt ons.... we hebben alles beproefd!....

— Laat mij maar doen, meende Black Yankee eigenwijs.

— Please yourself!

Met glinsterende oogen zat hij aan de koffietafel, aldoor zijn broeder aanporrend om het zich toch maar te laten smaken. De zwerver slikte gelukzalig, hij mocht immers heden zijn volle goesting eten, zonder achterdocht voor den dag van morgen, voor nieuwe bekommernissen. Zoekend dwaalden zijn oogen over de volle schotels, ongeduldig dat zijn mond niet snel genoeg verslinden kon. Verzadigd, volgde hij met sleependen gang zijn weldoener. Black Yankee ontruimde zijn zeemanskist, begon daarna nauwkeurig zijn zaakjes te onderzoeken, schikte in het koffer wat hem niet meer al te bruikbaar voorkwam. Zijn rossige zeelaarzen, zijn oliegoed, zuidwester en pijjakker werden er eveneens in gestopt.

— Zoo hebt ge al goed.... de rest zal wel volgen!

Hij klopte zijn beschermeling op de schouder, en dan lachten ze luidruchtig, met open mond, de tanden bloot. Samen sjouwden zij de kist, door de gang, naar de overzijde.

— Ga nu maar slapen, tot straks!....

— Mijn goede broeder!....

Op het kantoor sprak hij zijn spaarpenningen aan, ontleende twee honderd franken.

— Opgepast voor den drankduivel, Mr. Brown, heette de vermaning.

De Duitscher, die van het geval gehoord had, wachtte hem in den korridor, wenschte hem geluk om zijne edelmoedigheid.

— Zeelieden moeten elkaar helpen.... daarbij Menschen sind Menschen.

— We zouden hem papieren moeten kunnen bezorgen, zei Yankee, maar dat is lastiger....

— Waarom? Dat kost wel wat geld.... doch ik ken wel een vent die „discharges" verkoopt!....

— All right!

In een klein kaberdoesken der Kraaiwijk, in een buurt van ontucht en misère, waar alles het daglicht schuwt, troffen zij hun man. Het verzopen land, in een gehavend heerenpakje gekleed, dronk zijn citroentje.

— Good afternoon!

De vent wist oogenblikkelijk waaraan zich te houden, deed

gewichtig, en zijn purperen komkommerneus op zijn rood, kwabbig gelaat glom van waardigheid. Yankee bestelde drie glaasjes.

— Wat verlangen de gentlemen!.... Ik kan u alles bezorgen, in alles helpen.... I am businessman.... wenscht ge een gids voor de stad te zien.... ik zal u begeleiden.... wenscht ge een mooie meid, fluisterde hij, of wat ook.... I am the man of the situation....

De Duitscher vertrouwde hem het geval. De businessman langde zijn vergulden bril uit het doosje, en nu zag hij er verschrikkelijk geleerd uit. Uit zijn binnenzak kwam eene morsige, dik gevulde portefeuille te voorschijn, en na zijn duim over de tong gestreken te hebben, begon hij te zoeken tusschen de veelsoortige papieren.

— 'k heb er al zoovelen aan „discharges" geholpen, gentlemen, Jacobsen... Nansen.... Erickson.... Johnson.... O'Connor.... I am businessman.... ha, hier Francis James, American, sailor, very good.... all right!.... gentlemen, five francs, please!.... cheap!.... very cheap!....

— De „discharge" is wel van verleden jaar, meende de Duitscher, doch beter zou men moeielijk vinden, te Londen kan hij zeggen dat hij de laatste verloor....

— Potverdom! and now he is a Yankee!....

Welgemutst om hun koopje trokken de maten af. Onderweg kocht Yankee zich een nieuwe kist en zeegoed, laarzen, pot en pan, het al zorgzaam kiezend. Zeevaardig, dank zij een degelijke uitrusting en uitstekende getuigschriften, vreesde hij niet eenmaal zoo'n „poor Jack" te zijn.

— You are a Yankee, feliciteerde hij den zwerver, die reeds geduldig te wachten zat in de gang nabij de poortiersloge, hier zijn uw papieren.... ge heet voortaan Francis James....

— O! wat zegt ge? mompelde de duts bevreemd.

— Dat gebeurt dikwijls dat zeelieden van naam verwisselen, Mr. James, dat hindert niet.... nu zijt ge enkel wat jonger.... dertig jaar oud slechts.... De ouderdom der negers kan men moeielijk schatten, grinnikte hij fijntjes.

— Morgen moet ge naar Londen terug met de Harwichboot, lei de Duitscher verder uit, ge gaat er naar de Wellstreet, naar de Sailorshome, daar komen veel negers....

— Yes, sir, I thank you!....

Heel den avond dronken zij biertjes in de huisbar, Yankee en

zijn vrienden, en ook aan den gaanden en komenden man werd geschonken voor rekening van Mr. Brown.

's Anderendaags, in den namiddag, werd door den Duitscher een rijtuig gehaald, die dan de kist op de schouder nam en haar met hulp van den koetsier oplaadde. Suf, met het naar gevoel weer aan zichzelf overgelaten te worden, zag de uiterlijk-opgeknapte zwerver sprakeloos Black Yankee aan. De Duitscher gaf raad die niet aanhoord werd. Het goed werd aan boord gesjouwd, Black Yankee gaf hem zijn ticket en stopte hem tegelijk nog een pond en een zilverstuk in de hand.

— Pas maar goed op voor uw geld, Mr. James!....

Mr. James knikte droef, hield lang hun handen vast bij het afscheid.

— Good-bye!.... Geluk in 't leven!....

Aan wal stonden zij en lachten hem bemoedigend toe, terwijl hij op de reeling leunend hun oogen zocht met de kommervolle blikken van een arm dompelaar, die niet weet van waar hij kwam, en voor wie ook de komende dagen donker zijn. Eindelijk brak de martelende betoovering. De bel luidde, de brug aan wal getrokken, de meertrossen werden losgesmeten, aan boord gehaald. Langzaam dreef het schip van de kaai, begon te stampen en te stoomen. Bleek was de avondlucht waarin de sterren begonnen te weifelen. De zon, vuurrood, versmoorde in eene zee van tintellichtende, doorzichtige kleuren. Zij wuifden elkaar een laatst vaarwel, zagen weldra slechts vage silhouetten. De boot, in vollere jacht, deed het zog tot hoogrimpelende golven opslaan en langzaam vervloeien in zachter geklots. Als met tegenzin keerden zij terug, hadden beiden tranen in de oogen.

— Menschen sind Menschen!.... mompelde de Duitscher.

— Kom, laat ons maar een whiskey drinken, zuchtte Black Yankee.

De whiskey lenigde hun verdriet, gedane zaken nemen geen keer, en het leven is triestig genoeg op zichzelf, zoodat men, bij gelegenheid, zich wel wat leute gunnen mag. Vroolijk schemerden de lichten in de stad, lustige muziek juichte er, en de menschen liepen minder haastig, genoten van den avond. „Home, sweet home," zong de Duitscher, en ze liepen gearmd, geheel in hunne nopjes.

— We hebben, potverdom, nog money, snoefde Yankee menigmaal.

Het Schipperskwartier was heden bijzonder aantrekkelijk, de girls

lief, de drankjes zoet, en de avond korter dan ooit te voren. De twee vrienden hadden geen geheimen meer voor elkaar. Black Yankee had iets van zijn deftigheid verloren, iets van zijn fatsoen, maar hij was een weergasche vroolijke, kommerlooze neger.

Nog voor de bel tot het ontbijt opriep, werd Black Yankee uit zijn vasten slaap gewekt door een hard getrommel op zijn kamerdeur.

— Mr. Brown, beneden wacht een man op u!....

Weerzoorig, geeuwend, met dorstigen mond, gekweld door haarpijn kwam hij aarzelend recht, wipte zijn bed uit. Hij nam een slokje uit zijn waterkarafje, zette zijn venster wagenwijd open. Water koelde zijne heet-kloppende slapen, verfrischte hem, en geleidelijk kwam hij tot bezinning, herinnerde zich het afscheid van den zwerver, hun troostavond in het Schipperskwartier. Ja, nu schoot het hem te binnen, wist hij wie de man was die op hem wachtte.

— Wel, Mr. Brown, goed geslapen, verwelkomde hem de bezoeker, die op de bank zat, en op zijne knieën een, in bruin papier gewikkeld, pak hield.... Hier is de rekening.... vijf-en-negentig franken.... Cheap!....

Black Yankee had geen zakgeld genoeg, en het kantoor was nog gesloten.

— Kom straks terug.... mijn money berust bij den master.... laat mij het machien....

— All right, weifelde de verkooper.

Met het geheimzinnig pak ging hij naar de eetzaal, zette het naast zich op den vloer. Na het ontbijt trof hij den man die nog immer geduldig de wacht hield, hen aanhaalde, onverpoosd vertellend van het wonderbaar ding dat spreken kon en zingen met menschengeluid. Yankee was blij toen de vent, betaald, beleefd groetend vertrok. De Duitscher kwam hem vervoegen. Eindelijk konden zij genieten van de fonograaf, het vreemde machien, waarop de herbergier gisteren avond nog zoo trotsch was. Voorzichtig werd het tooverding ontpakt, de vernikkelde horen op het zwarte tuig geschroefd en naast de zonderling doorboorde buisjes op de waschtafel geplaatst. Beverig van voorzichtigheid en verwachting schoven zij behoedzaam het eerste plaatje op dat hen onder de hand viel, draaiden het spel aan gang. Het begon te leven, te knarsen, te pruttelen, won aan kracht en toon, werd een schette-

rende fanfare die opklonk uit den metalen mond, scherp, krijschend. In de lustige marsch zongen veelvuldige instrumenten, afgewisseld door een piston solo.

— Schön! schön! bewonderde de Duitscher.

— Nice, very nice! bevestigde Yankee.

Het stuk viel zoo in den smaak dat zij het bisseerden, dicht tegen den horen gingen staan luisteren. Een tweede rolletje werd opgelegd. Bevreemd hoorden zij toe, fronsten de wenkbrauwen, grinnikten dom.

— Wat is dat?

— Potverdom!

Zij kreten zich schor als antwoord aan de twistende stemmen die op bazuinden, Brusselsch marktgeschreeuw en gekijf van vischvrouwen.

— Very nice, indeed, hijgden ze, besloten alles aardig te vinden wat de fonograaf ook maar voorzeggen wou.

Nauwelijks werd tijd gegund om te eten, zij werden toch geen honger gewaar, opgetogen als kinderen met nieuw speelgoed. Al zongen de stemmen in vreemde taal, al begrepen zij geen jota van de monologen, 't klonk toch danig mooi, begeesterde hen voor het geluid van het wondermachien. Tot laat in den avond, tot zij vakerig werden, genoten zij van de heerlijke vrouwen- en mannenstemmen, van de opstijgende symphonieën.

— Lief wondermachien, streelde de Duitscher, die met tegenzin afscheid nam.

Midden in den nacht stond Black Yankee op, stak een vetkaars aan, liet zijn fonograaf spelen. Bij het flikkerend pitje zat hij in zijn eentje zich te verlustigen, tot vloekende stemmen van ontijdig gewekten en een zwaar gebons op zijn deur hem deden opschrikken. Stillekens sloop hij weer tusschen de lakens, droomde van zijn getuig, waarvan de horen groeide, reusachtig de kamer vulde, en klanken voortbracht zóó luid, zóó donderend, dat het de menschen met ontzetting sloeg.

's Morgens, op de nuchtere maag, kreeg hij een sermoentje. De master berispte hem streng, wees hem op zijn ongepast gedrag, de nachtrust te verstoren der kostgangers en bedienden. Hij zelf had geen oog meer kunnen sluiten!....

— O Sir, 't is toch zoo'n prachtig machien, verontschuldigde hij zich, ik zal het eens afhalen.... 't is verbazend!.... A Yankee vond het uit!....

Zijn misplaatste gril deed hem naar den achterkant van het gebouw verhuizen. Het trof echter dat zijn kamer juist boven het slaapvertrek van den bestuurder gelegen was. Heel den dag krijschte weer de uitvinding van a Yankee, wat de master, die zijn nachtelijke invallen mistrouwde, deed besluiten hem weer maar opnieuw naar den voorkant te verwijzen.

Met het heele repertorium waren de vrienden vertrouwd, wanneer ze besloten de maten op uitvoeringen te vergasten. Zij hadden veel succes. De matrozen verdrongen elkaar om maar goed te kunnen luisteren, en Black Yankee, in volle glorie, gaf uitleg, sjouwde met zijn speeltuig van den korridor naar de bar, naar de leeszaal, de straat op, waar hij rond de ledige vaten menige samenscholing verwekte. Een policieagent, muziekkenner, trombonspeler in de policiefanfare, was in den beginne blijkbaar ingenomen met de vertooning, doch ten slotte gebood hem zijn ambtsplicht Black Yankee te verzoeken zijn matten op te rollen. Later liet ook het zeevolk hem in den steek, zij hadden bijster weinig aan die voortdurende herhaling, haalden de schouders op voor de bevendtrillende sopranen, zongen de nobele bassen na, of erger nog vluchtten Yankee en zijn instrument. De twee vrienden zochten opnieuw heul in de afzondering boven. Dagen lang duurde het plezier ononderbroken voort.

— Met tegenzin heb ik gemonsterd, bekende de Duitscher, met tegenzin zal ik vertrekken .... ik verlies een goede kameraad.... en ons spreekmachien.

Hij lag rookend op Yankee's bed, luisterde in de schemering naar het weidsche, Fransche aria. Yankee, de oogen op den fonograaf gericht, zat op zijn nieuwe, groene matrozenkist te peinzen. Zijn vriend zou vertrekken, hem alleen laten. Menschen waren als schepen die elkander kruisten, soms signalen seinden, en dan weer voortzeilden, elk volgens eigen bestemming.

Krak! zei het krijschende speelding, en de cylinder wentelde nog enkele keeren om, al sijfelend. Vruchteloos probeerden zij het weer aan gang te krijgen, draaiden, knoeiden, riepen, gilden en bliezen in den stalen mond. Te vergeefs!

— 't Is kapot, sumpte weemoedig Black Yankee.

— Arm wondermachientje, verteederde de Duitscher.

— 't Kan misschien nog gemaakt worden?....

— Ja, misschien.... mogelijk kan de scheepstimmerman ons helpen....

De scheepstimmerman onderzocht de fonograaf, kleuterde en knutselde met een trektang en een hamer, peuterde zoolang tot er aan geen herstel meer te denken viel, gaf het dan op. Teleurgesteld gingen zij in de buurt het ongeluk verhalen en de ontsteltenis afdrinken. Vermits zij niets beters te doen hadden bleven zij dolen en zuipen tot de Duitscher vertrok, twee dagen en twee nachten later.

Yankee had een woeste bui toen hij weer op zijn kamer kwam. Het gebroken tuig ergerde hem zoodanig dat hij het tegen den grond aan stukken sloeg. Hij vond er een wreed genoegen in de rolletjes te vertrappen, blutsen te stampen in de blinkende spreekbuis. Nadien zag hij met ontzetting wat hij in overspanning gedaan had, bedrukt ruimde hij de stukken op en borg ze in zijne kist.

Rustiger dagen volgden dan, dagen vol stille verveling, waarin de milde zon scheen of regenbuien wat lavende koelte brachten. Veel bladerde hij weer in de illustraties der leeszaal, kuierde langs de drukke haven, straat in, straat uit, van dok tot dok, van schip tot schip. Andermaal zat hij op het terras voor de bar, van waar hij uitkeek naar het bekende straatleven onder hem. Hij zat er meestal alleen, de anderen verkozen de tonnen naast de deur, maar Black Yankee zocht bij voorkeur de afzondering. Wat baatte het vrienden te maken die men weldra verloor? En onwillekeurig trok nu de zee... Enkel zijn geld was nog niet verteerd, en een zeeman die zich een weinig eerbiedigt, monstert nooit vooraleer zijn duiten verboemeld zijn. De scheepsmaten hadden korter spel gemaakt, alles sekuur verpatst, dobberden zij reeds weer op den oceaan. Waarom lanterfantte hij nog? Sinds drie dagen was hij de oudste kostganger in het Zeemanshuis.

In een zijner gemelijke uren landde hij toevallig bij de bijbelzendelingen aan. Aangelokt door de groene lantaarn die aan de vlaggestok bengelde, door het zoetruischend harmonium, door het psalmgezang, stond hij eerst op het donkere portaal te luisteren, trad toen bedeesd binnen, verschool zich in een hoekje. De eene zendelinge, een mager klein wezentje, verschrompeld als een overjaarsche appel, korenblond, hield het harmonium. De andere zat te midden der zeelieden, een hoekig, lang schepsel met een mannengelaat vol sproeten, rosblond. Telkens als een psalm aangeheven werd

sloeg zij even de maat met groote, roode handen, en wijl zij zong, vertoonde zij schitterwitte paardentanden in den wijdopen mond. Langs de open vensters drong de malsche regenlucht binnen. Ingetogen zaten de ruwe zeebonken, wier gezichten, verweerd en doorploegd, als bestempeld waren door ontij, zonneslag, hartstocht. Jonge Noren met vreemde droomoogen naast verdierlijkte, Engelsche zuiplappen; Russen, Finnen, Duitschers, Zweden, Ieren....

Black Yankee kreeg een bijbel, zong mee in het ongelijkmatig, sleepend koor. Hier was het goed, hier was het rustig, hier zwegen de verlangens, de kwade lusten, hier hing geen onheilspellende strijd van het leven in de lucht. Lang verloren gewaarwordingen werden in hem gewekt, jeugd-herinneringen stonden op, bemeesterden zijn gemoed. Zoo licht slijt het geloof af in het leven, maar onverwacht straalt weer helder Gods woord in de ziel van den matroos, en in zijn kinderlijk rein gemoed werken de eerste indrukken na, peinsde hij. Gods tempel, Gods woord, berusting in den Heer! Heerlijk, vol wonderbare toespelingen op zijn huidig leven, opwekkend waren de zinnen der voorlezing die de zendelingen heden kozen, bekend de woorden. Verontwaardigd wekte hij een kleinen, grauwbaardigen Deen, ingeslapen onder de eentonige voordracht. Weinig vereering toonde hij voor de opoffering der vrouwen, verbeeldde zich Yankee.

Noode scheidde hij, keerde dagelijks weer, werd een trouwe gast, een ijverig zanger en gedwee toehoorder. Voor de zendelingen en hun verduldigheid had hij grenzenloozen eerbied, hij wist hoe zij, zachtmoedig en nederig, de dronkaards meetroggelden naar de Sailorsrest, hen zusterlijk vermaanden wanneer zij nuchter waren en mak. De wijde wereld ingetrokken, ver van huis en van verwanten, om de dompelaars te troosten, die blind voor het licht, langs duistere wegen strompelen, faalde nimmer hun ijver noch hun geduld. Soms werd hem een kopje thee aangeboden, dan voelde hij zich buitenmate vereerd. Spoedig was hij heel vroom, las dagelijks in den bijbel, wikte omzichtig goed en kwaad. Meermaals kwam dan zijn neusnijper weer voor den dag! In het Zeemanshuis was het proselieten-maken verboden, maar onderduims sleurde hij karrevrachten traktaakjes en preeken naar zijn kamer, verspreidde de vliegende blaadjes overal waar hij maar de kans klaar had.

Voortaan zou hij wandelen langs het pad der rechtvaardigheid.

Zedig en ootmoedig bekommerde hij zich niet meer om zijn kleederen, die hem niet langer nog zoo gentlemanlike stonden. Zijn houding bleef nochtans kranig, erg zelfbewust van zijne deugd, al ging hij de boozen uit den weg, eerlijk en sober, vermijdend twist en verzoeking.

Het kwam zoover dat zijn revolver, een trouw kameraad die hem sinds jaren op zijne reizen vergezelde, hem een gruwel werd. Foei! Hoe kon een vroom man voortdurend met een moordtuig in den zak loopen! Toch aarzelde hij, in tweestrijd, zich van het wapen te ontmaken, het te verkoopen. Hij zocht uitvluchten tegenover zijn geloof, tegenover zijn deemoed. In welke gevaren kon hij mogelijk nog eenmaal niet verkeeren, waar zelfverdediging een plicht zou heeten?.... Beter is het evenwel het kwaad te ondergaan, dan kwaad te doen. Mogelijk echter ook kon het wapen eens dienen om zwakken te verdedigen tegenover sterken.... De verleiding is listig, breekt ook het oprecht verzet van de wijzen.

Met al zijn redeneeren bleef Yankee besluiteloos, in pijnlijken gewetenstwijfel.

Achter de arduinen balustrade van het terras stond hij, zocht afleiding voor zijn bezwaren in de zonnige straat. De duiven korden op het dak. De doening en het rumoer, hoe bekend en gewoon ook, bekoorden hem door het stage leven er in vervat.

— Wat droomt ge toch, Mr. Brown, hoe stelt ge het?....

Verrast keek Black Yankee op. De blonde runner die hem zoo onverhoeds te gemoet trad, reikte hem de hand en pinkte hem toe met zijne opgewekte, rein-klare blikken. Druk begonnen zij te praten over weer en wind, over den slappen monstertijd, het „home". Zoetjes krinkelde de rook uit de meerschuimen pijp van master John, verijlde in de lauwe lucht. Een eigenaardige havenreuk steeg in den vredigen namiddag.

Opeens zwegen zij, staarden het straatje in naast het stapelhuis, waar, in wilde vaart, eene ratelende dogkar kwam aangerend. 't Kwam van boven de lei, zakte schokkend neer in de laagte der Koeikensgracht, wilde weer omhoog over de glooiing van den weg. De voerman zweepte, gaf vollen toom. 't Is om ongelukken te doen, meenden zij, waren angstig en vol verwachting, want zij bemerkten tevens een fietser die, met waarschuwend getoet, uit de tegenovergestelde richting van de Ankerrui kwam aangebold. Bliksemsnel waren die elkaar genaderd, wanhopig klonk het getoet

van den wielrijder die nog poogde de baan te ruimen, uit te wijken voor den doodrijder.

— Pas op! Pas op! gilden de verstelde toeschouwers.

Te laat. Het aangehitste paard steigerde, holde vooruit, reed den fietser omver. Neergeslingerd, door den slag verdoofd, bleef de man naast zijn gebroken rijwiel liggen. De woesteling lei opnieuw de zweep over het schichtige beest, dat onwillekeurig zwenkte, zich weer voortgejaagd voelde door zijn meester. De krankzinnige voerman zag niet om naar zijn slachtoffer, wou vluchten.

— O! that devil! kreet master John, die bloed zag vloeien.... Hij zal ontsnappen, de lafbek!....

Black Yankee zweeg, stond als versteend, zijn linkerhand omsloot krampachtig de balustrade, in zijn ooren suisde een vaag rumoer, zijn slapen klopten. Instinctmatig had hij zijn revolver uitgehaald, en voor hij tot bezinning kwam, in wraakroes, mikte hij. Drie schoten knalden, hij zag wat vlam en rook, staarde dan wezenloos, slaapdronken.

Het paard sukkelde nog een paar meters voort, droef hinnikend, fel snuivend, waarna het stilstond tusschen zijn dissels, rillend, met knikkenden kop en kwispelenden staart. Plots stortte het beest neer, trappelde in doodstrijd, hulpeloos onder de neergetrokken kar, onder het bezwarend gareel, smartelijk klagend. Zijn voerman stond er suf bij te kijken.

— Yankee, Black Yankee, wat hebt ge gedaan? verweet de runner week.

— All right!.... All right!.... Poor beast! fluisterde Mr. Brown.

Beneden rumoerden de stemmen der toegeloopen menschen. Het pleintje leek weldra zwart van 't volk. Hulpvaardigen brachten den gekwetsten fietser in de apotheek.

De verleiding is listig, breekt het oprecht verweer van de wijzen.... Gelukkig kon de woesteling niet meer ontsnappen.... Het wapen was hem voortaan nutteloos., zou het nimmer meer gebruiken.... Deed hij goed? Handelde hij slecht?,... O dat doodsgehinnik van het arme beest, dat niet aansprakelijk was voor zijn meester!.... Had hij volmacht om op eigen hand te rechten?.... Was hij niet afgedwaald van het pad der rechtvaardigheid?....

Het troebelde hem voor de oogen, hij stond als dronken, staarde aldoor naar den gevel der herberg aan den overkant. Dwaas,

buitenmate groot, zwijmelden de zwarte letters op de vitrienen, en hij prevelde maar telkens opnieuw:

J. RASMUSSEN.
Liquors. Shipping bar. Beers.

— Bravo, zwart manneken, bravo!....

— Wat roept het volk, vezelde Black Yankee opgeschrikt.

Hij mistrouwde samenscholingen van blanken rond een zwarte, dacht vaag aan lyncheeren.

— Zij juichen u toe, begrijpen nu pas het geval, helderde master John op, zij roepen: good, black man!....

— O! All right!

— Ik denk dat ge niet streng zult gestraft worden....

— O! Also!

Daar traden nu twee pakkemannen op hem toe.

— Ga maar gerust mee, moedigde de runner aan, niet tegenstribbelen.... we zullen allemaal voor u komen getuigen.

— Bravo, zwart manneken, goed gelapt! jubelde de menigte.

Black Yankee was plots heel kalm, een heerlijke rust overmande hem, de menschen vonden hem niet slecht, Gods wil had zijn hand gewapend. Gedwee leverde hij zijn revolver af, gaf zich gevangen.

— Gentlemen, here I am, zei hij, en zich tot master John wendend, tot den bestuurder en de kostgangers, die hem genegen omringden, vervolgde hij met een weemoedig lachje: Now I am poor Jack!.... Good-bye, gentlemen....

Tusschen de twee agenten schreed hij voort, zachtzinnig, de onbezonnen rechter. Achter hen joelde en floot eene tierende bende straatjong.

Toen verlangde Black Yankee heimweevol naar de zee, de wijde, golvende watervlakte, waar hij beveiligd was tegen hartstocht, tegen de wisselvalligheden van het leven aan wal. De oceaan was immers het sussend, streelend lief van poor Jack!....

GEDICHTEN

DOOR

L. S. Hylsma.

Extase.

Onwederstaanbaar als de wilde vloed,
Die dond'rend, waar hij zich te bersten stort
In 't rotsig dal, tot schuim en nevel wordt,
En de aarde splijtend de afgrond dreunen doet, —

En teeder toch als zomer-avondgloed,
Wen in het schauw-vergaerend loover, kort
Voor nacht, een vogel zacht nog zingen moet, —
Wijl àl verstilt, en roer- en rucht'loos wordt, ...

Zoo breekt een nieuw geluid mijn lippen uit:
Suist, ... ruischt, zwelt bruisend aan in kracht en druk,
Tot àl geluid op geluid wéderstuit....

En toch is 't in mij of dit al omsluit
Een sluimering van licht, ... een blank geluk
Van mijmerende kleure' en zoet gefluit....

Ardennen.

Door 't Duin.

Hoe zont het duin zich in den lauwen vloed,
Die gloeit langs helle kruin en donk're helling,
En, loom doorzoet van zoele geuren-welling,
Er wemelt om 't struweel, van top tot voet!

Vol fluitekruid en mei, in bonten stoet
Met boschviole' en muur, lokt de open delling;
Maar 't hart wenscht méér,—en spoedt de voete' in snelling
Duin-af, duin-op, — het wijde tegemoet!

'k Zie reeds rondom het groen van 't geluw wijken....
De verte blauwt,.... een blauwer verte ruischt,
Wier zuchten spelend me om de slapen strijken....

Daar blaakt het strand! Eén breede branding druischt:
Wit schuimend groen, zoo ver het oog kan reiken,
Klotst de eindelooze zee, — en woelt en bruist.

Aerdenhout—Zandvoort.

Feest.

Het zonlicht gloeit en dekt met kop'ren schilden
't Gewelf der stad, die duizend daken schoort,
En fier in zegepraal de torens boort,
Hoog-òp, of zij heur vreugd ten hemel tilden:

De huizen-zee joelt vlaggen-vol, als trilden
Van vloot en masten zeile' en wimpels voort, —
En juichend galme' uit hoogste transenpoort
De bronzen kelen, die geen eeuwen stilden.

Een tinteling van pracht, die daagt en vlucht,
Eén schaat'ring van geluid en licht; — een beven,
Een brand van kleure' aan Hollands wolkenlucht:

Dit, Rembrandt, is Uw feest: zóó was Uw leven,
Uw Kunst, trotsch als die wolken goudgerugd,
Zóó viert het Licht, wie dit wist weer te geven!

Rembrandtfeesten.
Amsterdam, 10-17/7/06.

Als ik aan mijn breede schoud'ren....

Als ik aan mijn breede schoud'ren,
Aan mijn borst, uw kopje dek,
En u dichter naar mijn boezem,
Naar m'n hart, het uwe, trek....

Streelt mijn wang uw bruine lokken,
Steel ik kussen van uw mond,....
Mag ik zacht uw ving'ren drukken,
Waar mijn hand de uwe vond,....

Dan is 't, of ik in mijn armen
Heel de lieve wereld sluit,
Als één kus al mijn verlangen,
Eén blik al mijn vreugde uit....

Dan is 't, dat mijn handen beven,
Als ik ze om uw slapen breid,....
Of in hen u heel mijn leven
Met zijn liefde overspreidt.

Schemerliedje.

De zon gaat lager zinken
Aan 't effen avondblauw —
Heur rosse stralen blinken
Door de' ijlen neveldauw:

De blanke lucht vergaarde
Nog 't leste schemerlicht,
Maar reeds stijgt nacht uit de aarde, —
Dekt er àl schijnsel dicht....

De lane' en stille dreven
Liggen vol rust gespreid, —
De rust van alle leven,
Dat werd te slaap geleid.

Nog even wiekt er over
Een moede vogelvlucht;
Dan bergt het roerloos loover
Het vleugelen-gerucht.....

Tot àl ligt, droomverzonken,
In neev'len, wit en stil....
Van verre al starren vonken, —
Mat-tink'lend licht-geril....

DOOR STILLE ZEEËN

DOOR

CARRY L. VAN BRUGGEN.

De kleine stoomer lag op heengaan. Aan dek stond het groepje mee-varenden, met den kap'tein, rood-ruwen zeebonk, in hun midden, en lach-pratend overkeken ze de kalm-kabbelende waterstrook tusschen schip en wal.

Loom rijden langs de kade de lage, massieve blokken van kantoren, regelmatig-gelijnde klompen gele en lichtroode baksteen met wijd-gapende vensters, als moe uit-hijgende monden. En er voor, op de stoffige kade, in weligen glans van de tropenzon, die al te dalen begon achter de verre heuvels, 't water nog overgoudend in breede, wapperende vegen, was gekriel van koelies van allerlei landaard; zwoegende, kaneel-gele Chineezen, de vettige haarstaart op 't achterhoofd ineengeknoedeld tot onooglijk propje en nikker-zwarte, schreeuwerige klingen, met vrouwekapsels, waarin opschik van hoornen kammen en sterk-riekende witte bloemen. Daartusschen, te groot, te forsch, als meer-dan-levensgroote beelden, statigden, hun lappen-rommel — wit, citroengeel, weekrood — met de handen bijeenhoudend, bronzen Bengaleezen.

Hun kleurige tulbanden òp-torenden boven de sensueele, antipathieke gezichten, met 't wild gekrul van warrigen baard en tusschen 't gezwoeg van de anderen drentelden ze lui en werkeloos, stofopjagend met loome, sleepende voeten.

De Chineezen, met hun weeïg-gele, glimmende huid, zwijgend zwoegden hun werk af, maar de zwarte klingen, mager en pezig, tierden luidruchtig, rumoerden brokken van hun barbaarsche taal vol keelklanken over 't kalm-kabbelende water heen, klanken, die vaag en verstrooid bereikten den kleinen, witten stoomer.

In de wijde, kom-vormige haven, stil besloten in de omarming der teer-golvende heuvelrij, hier en daar vlekten en stipten stoomers, groote en kleinere, op 't rijk-gegulde water. De lucht, lauw van zonnebrand heel den dag en doortrokken van dompe geuren, zoetige van vruchten, fijn-scherpe opium-damp, en de flauwe af-walm van honderden zweet-zwoegende lijven, lei zwaar over 't water, wachtend op de avondbries, die afkoeling brengen zou. Maar nog hielden de verre weeklijnende heuvels die bries gevangen en onbewogen hing de logge walm van opium en doerians, van scherpe tabak, iets doorziltigd van zeelucht, om de hoofden heen van 't groepje luchtig schertsende reizigers aan dek van den kleinen stoomer, die op heengaan lag.

Het waren 'n zestal heeren en 'n meisje, 'n jong meisje, van 'n drie-en-twintig jaar misschien. 't Meisje nog al klein, 'n half hoofd stellig wel beneden de anderen, en die keken, lachend, allemaal néer op haar, omdat ze zoo vrij-vroolijk daar te schertsen stond met hen-allen, voor haar onbekenden, handen op den rug, als 'n stevige jongen.

Maar geen van allen kenden ze elkaar, die daar vertrouw'lijk-gegroept te lach-schertsen stonden.

Ze waren immers op het keurige, kleine binnenzee-stoomertje voor eénen nacht maar bijeen, bijeengewaaid uit alle wereldhoeken en morgen zouden ze zich verspreiden weer naar alle wereldhoeken heen, enkelen dan misschien door 't toeval bijeengehouden, voor 'n poos, tot 'r ook voor hen, na 'n veertien dagen, met 'n handdruk en bonjour, 't smartelooze afscheid komen zou. Tusschen het altijd tijdelijke en gejaagde van reisleven was het nacht-tochtje met 't stoomertje, dat ze brengen zou naar de groote haven, vanwaar-uit machtige stoomers de wijde, warme zeeën beklieven: naar China en Japan, héél verre, of terug naar het Westen, of de geheimvolle steden van Azië's vér-lijnende kuststrook tegemoet —, van zeer voorbijgaanden aard.

Het kennismaken, tusschen menschen, die 't ontmoeten en weer heengaan van vreemden gewoon zijn en zich luchtigjes daarin te plooien weten, ging glad en gemakkelijk, en vroolijk schampten de gesprekbrokken over elkaar heen.

Fransch en Engelsch en Duitsch, met Hollandsch ook daartusschen.

De kapitein, na 'n snel-gelanceerde mop, waarvan hij 't lach-

succes niet meer afwachtte, dribbelde nu heen even, op z'n korte beentjes in wijde broek. 't Weggaan-moment was daar en alles moest even nog overzien met laatsten, critischen blik.

De postkaarten-verkoopers, taaie, vuil-zwarte klingen, in smerige lappenplunje, pakjes kaarten tusschen de groezele vingers met hoorn-harde nagels gekneld, scharrelden na 'n laatst smeekgebaar met gedweeën grijns, naar de trap terug, die zóó zou worden ingehaald, en waarbeneden wachtende sampans lagen, kleine, vischvormige dingetjes, met taai-gespierde Chineesche roeiers erin.

Over 't gladde water huppelden ze luchtigjes, de riemen dompelend in zonnegoud, den wal tegemoet, waar loom rijden moede kantoorgebouwen, sommige gesloten al, laag-massieve baksteenbrokken, hard-lijnig geel en rood tegen de verre heuvels, waarachter de zon verzinken ging.

Reeds flauwden de goudvegen op 't water en de eerste lichte adem van avondbries weg-hupte van achter de heuvelrij, frisch doorsneed de logge walm van opium en tabak, zondoorbrande tropenvruchten en heete zwoeglijven.

In de stilte, even veroorzaakt door 't weggaan van den kap'tein en onmerkbaar gevallen na gelach over diens laatste mop, na-zagen met halve aandacht de menschen aan dek de huppende sampans.

Klingen-lawaai stilde; enkele brokken barbaarsche taal vol keelklank overschampten het water, dat stil lag en bekwam.

Maar haastig kwam daar aanschieten van den wal af 'n sampan nog en de Chineesche roeier repte zich, 't lenig bovenlijf in zwaai werpend achterover bij iederen krachtigen riemslag.

Een Europeaan, slank, in licht-grijs reispakje, stond overeind in rank bootje, 'n kijker voor de oogen, naar den kant van den kleinen stoomer, die op heengaan lag. Maar den kijker liet hij zinken, toen hij de trap zag uithangen nog en even later dobberde daar de sampan, met z'n achtersteven als diep-gespleten vischstaart, onder aan de trap. De Chinees, oogen groot-gretig naar den Europeaan, hield hijgend z'n hol-gekromde hand uitgestoken en de reiziger, na daarin haastig eenig geld te hebben geworpen, beklom vlug de trap, en stond, even later, wat vermoeid en vreemdrondziend, aan dek.

Naast het groepje menschen, die 'n uur te voren elkaar nog niet kenden, maar nu al in 'n zekere vertrouw'lijkheid van reis-

verhaal-uitwisseling bijeen, kwam hij nu weer als heelemaal-vreemde te staan. Aarzelig trad hij op hen toe, niet wetend, of ze bijeenhoorden, besloten gezelschap vormend, waarin hij dan wel niet welkom zou zijn, of dat ze daar toevallig maar samen stonden. Z'n strooien hoed in de hand, wendde hij zich naar 't meisje eerst, dat hem kalm-vrijmoedig opnam, met rustige, groote oogen, zei:

„Mag 'k 's even ...."

„Ha, 'n landgenoot ...." vroolijk-tegemoetkomend antwoordde ze. En tot 'n proppig-kort heertje, met 'n opvliegend-rood gezicht, snel sprak ze, met vlugge hoofdbeweging ....

„'n Landgenoot, m'neer De Hoop."

Die deed 'n paar passen naar den nieuwgekomene, stelde zich voor, hand uitgestoken:

„De Hoop ...."

De ander vatte de hand, boog lichtelijk, dan wat dieper naar 't meisje:

„Van den Heuvell ...."

„Juffrouw Verhaeren" antwoordde ze, handuitstekend met 'n energiek gebaar.

Dan, na licht-beleefd buig-groeten rondom, groepte hij zich bij de anderen. Maar 't algemeen gesprek was nu toch afgeknapt in brokjes, er werd nu ook druk gemanoeuvreerd met de kijkers en gewezen naar dingen aan den wal hier en daar. Tot de kap'tein weerkwam, hij, Hollander ook, maar glad met z'n talen om 't cosmopolitische stelletje, dat hij iedere reis meenam op z'n stoomertje —; en hij riep, met z'n luidruchtig-vroolijke stem ....

„Gaat u nou 's mee, juffrouw Verhaeren, boven op de brug, dan kunt u de kâ en de heuvels zien weggaan; 'n allemachtig mooi gezicht is dat."

Kap'tein had z'n air-de-protecteur, dat hij leuk vond aan te nemen tegen alleenreizende meisjes en jonge vrouwtjes, en dat 'm, joviaal-goedigen kerel, prettig afging.

„De Hoop, ga je ook mee?" Dien kende hij, van vroegere reizen.

„Zeker, maar laat ik je eerst even 'n landgenoot voorstellen," antwoordde de kleine man, met 't roode, beweeglijke gezicht, ... „meneer Van den Heuvell." Van den Heuvell wisselde nu handdrukken en enkele woorden met den kap'tein, en pratend verwijderden ze zich 'n eindje van de anderen, die met kijkers nu allen voor de oogen, den wijkenden wal betuurden.

De waterstrook tusschen schip en wal gaapte nu veel breeder al en de kantoor-gebouwen langs de kade schenen te liggen, kleintjes en laag, vlak tegen den heuvelgordel er achter. Snel daalde de zon en daar, waar geen scheem'ring den nacht aankondigt, zou 't nu wel gauw heel duister zijn. Frissche bries, nu niet langer gevangen achter de heuvels, begon lustig te omwaaien de hoofden en de dampen van opium en tabak, uitwalming van zondoorwarmde vruchten en menschenlijven, bleven hangen achter het nu kwiekstoomende bootje, dat de koele tropen-zee-nacht te gemoet varen ging.

„We kunnen nu ook wel hier blijven, nietwaar kap'tein?", vroeg Tony Verhaeren met haar frisch-vroolijke jongensstem.

„Oók wel, juffrouw" zei hij terug „maar laten we wat drinken dan..... Doe je mee, De Hoop, en u, meneer....?"

„Van den Heuvell" vulde de ander aan, glimlachend. „Ja, ik wil óók wel graag wat drinken. Wat zal 't zijn dan?"

'n Vlug Chineesje bracht, na kort-barschen roep van kap'tein, tinkelende glazen en bier en ook de anderen bestelden nu 'n kouden dronk.

't IJskoude bier en soda parelde in de glazen en er kwam, op 't dek met de stevige withouten tafel en lichte rottanstoelen rondom, 'n luchtig-vroolijke stemming te heerschen. Tony had haar hoed afgezet, de wind woei haar 't weerbarstige bruine haar in 't gezicht en ze stond, héél jong, in haar eenvoudige reispakje, vrijuit schertsend, tusschen de anderen.

Kap'tein stond erbij, wijdbeens en joviaal handenwrijvend:

„We zullen 'n makkelijk reisje hebben en morgen vroeg, heel vroeg aan. En 'n prachtige maannacht...."

„Hoe laat eten we?", informeerde De Hoop.... „'k begin zoowaar al honger te krijgen."

Kap'tein haalde z'n horloge uit: „'t Is kwart voor zes.... je zult tot half zeven moeten wachten, amice."

De een na den ander begonnen ze nu tusschen de rottanstoelen te drentelen, 't dek over, van links naar rechts, aandachtig enkelen, denkloos anderen beturend de nu verre heuvels, waartegen flauwtjes plekkend rood en geel van kantoorgebouwen langs de ka. Stippen van ververwijderde stoomers en teêre rookpluimen waren zichtbaar rondom en den horizon langs en over 't gladblauwe zeevlak dichterbij hier en daar glipte een sampan, wat ver

uit de buurt geraakt, de achtersteven, elegant-vlugge visschestaart, snel beglijdend 't water. 'n Maleische visscher in z'n schuitje, zong, ophalend z'n zwaargevuld net, monotoon de warme, donkerende zee over.

Verglijdend was nu al de korte schemering....

Boven de verre, nu diep-donkere heuvels met de weeke golving van hun ruglijn, was laatste kleurversterving van verdwenen zon, lichte banen van onbestemde tint tusschen smalle, grauwige wolkenrepen. Achter de heuvels moest wel feller brand nog zijn, wild rood en geel, maar 't zou bleeken àl gauw. Hooger was de lucht teer parelmoerig en aan den overliggenden horizon wegsomberend al in dieper tinten van komenden nacht.

Tony Verhaeren stond gebogen over de verschansing en peinzend overzag ze de zee, tot waar de haast verdwenen heuvels éven nog opkartelden aan de scheidingslijn van lucht-en-water. Machinaal volgden haar oogen 't loom gedoe van den neuriënden visscher, die z'n vol-zwaar net binnenzeulde, het wankele bootje in.

Eenzaam en kleintjes lag dat neergeleid op de wijde tropenzee.

Ter andere zij flauwtjes doemde 'n eilandje op, 'n enkele berg van gewonen vulkaanvorm met kleine vlakte errondom, glooiend in zee.

En daar begon nu stil te pinkelen 't licht van eenzamen vuurtoren.

Tony leunde de kin op beide ellebogen en peinzend keek ze naar 't pinkelende licht, dat eenzaam en flauwtjes heenscheen over de zee.

Haar gezicht, in rust, was héél anders, dan toen ze straks te lach-schertsen had gestaan midden in 't groepje heeren, de handen op den rug, als 'n leuk-Hollandsche jongen. De oogen, eerst opfonkelend in prikkeling van levendig gesprek, snelle heen-en-weer-kaatsing van scherts en snedig antwoord, waren nu ver-weg en peinzend en ertusschen lag een groef die zei, dat ze niet zoo'n kindje toch meer was, ondanks haar jonge allure en dat ze 't leven al wel begrepen moest hebben, aangevoeld ten minste, nu en dan. Ze reisde, wat excentriek meisje, heel alleen, trok hierheen en daarheen, naar lust en luim. 't Hart van Azië met de oer-geheimen van z'n tempelsteden en diepe, bloembegroeide dalen, trok haar heel sterk aan, en 't verlangen, dit alles te zien en te voelen en er de sterke emoties van te ondergaan, sidderde in haar. Die emoties wilde ze vasthouden en weergeven later, als ze

terugkwam en haar dit gelukken wou. Ze had altijd naar 't Oosten verlangd, 't Oosten, dat ze geheimvol en van sterke bekoring voelde, en ze hadden haar, de ouders, laten gaan, omdat ze, trots vlagen van sentimenteel en week voelen, toch flink en energiek wel was, vlot sprak haar talen en leeren zou, op de reis.

En ze sloeg zich ook héél dapper door overal, genietend in blijden trots, omdat ze 't leven leefde zoo intenslijk, zoo anders dan de anderen, die bleven bij honk en peuterden handwerkjes.... maar wel vaak, in weemoed van tropischen avond vooral, werd wakker 't verlangen naar 't Hollandsche huis, in den wijden polder.... zomerpolder nu al, omdat 't Mei was.... met eromheen 't gebloei van koolzaad en zomerkoren en glinsterend, vèr de ringvaart, waarlangs, met bloote, kleine voetjes, de broertjes holden door 't zachte gras, op vangst naar zilveren vischjes.

Nu waren de heuvels en de kade met z'n gewoel van bruine en gele zwoegers heelemaal verdwenen en de kleine eilandjes gaven niets te zien dan, de dichtbije, 'n weifeling van hun silhouet tegen donkerende avondlucht. En er was daar ergens 'n eenzame, scheefgegroeide palm, met z'n kruin als pluimig bosje, even tegen 't laatste lichte luchte-plekje, schaduwend.

Opgeschrokken ineens, door stappen vlak achter zich, keek Tony om, en ze zag Van den Heuvell, die, naar haar toe-gekomen, bij haar ging staan.

Tony zag naar 'm op, half-afwezig nog. Hij was fijn en slank in z'n soepel-zittende reispakje en z'n gezicht was geestig-gelijnd en rustig.

Niet mooi en ook niet jong. Hij moest wel minstens 'n vijf-en-dertig zijn, dacht Tony. Op dek waren de lampen al aan, en de grootste, boven de gedekte eettafel — want ze zouden dáar eten — blikkerde z'n licht op Van den Heuvell's lorgnet-glazen, waardoor Tony z'n oogen niet kon zien. Herhaaldelijk, iets nerveus, streek z'n witte, slanke hand door den blonden knevel en Tony voelde, dat hij 'n gesprek te beginnen zocht, en niet aanvangen wilde met 'n banaal praatje.

Zoo stonden ze zwijgend, een moment, tot Tony-zelf de stilte brak en vroeg:

„Hebt u den kap'tein in den steek gelaten?"

„Ja," zei Van den Heuvell, „'t werd me te druk daar; de heeren bitteren nu en daar doe 'k niet aan mee."

„Geheel-onthouder?" schertste ze, losjes.

„O, nee, dàt niet.... maar dat steê-vaste bitteren.... Enfin.... 't Is echt Hollandsch.... Bent u allang uit Holland?"

„Ik?" zei Tony, — „o, ja.... 'n maand of wat.... laat 's kijken.... ja.... 'n maand of wat ben ik nu al weg."

„En zoo maar alleen?"

„Ja.... wat zien.... nu wilde ik naar Calcutta heen.... en zóó.... verder-op.... enfin.... naar 'k lust heb.... en dan, langzaam aan.... naar Holland terug...."

„Het moet 'n heerlijk leven zijn," zei Van den Heuvell.... „zoo vrij en dan door niets gebonden."

„En u?" vroeg Tony, „u dan niet?"

„O, nee" glimlachte hij.... „ik niet. Ik heb m'n werk, ... ik ben ingenieur. Nu, 'n paar weken lang, neem ik 't ervan, maar dán ga 'k naar Borneo, en de mijnen in.... me opbergen.... voor eenige jaren."

Ze zwegen weer.

Peinzend overzag Tony het water, dat kalm-kabbelde rond den kwiek-varenden stoomer en verder langs de rustige eilandjes, donker rijzend uit stille tropenzee.

Telkens kwamen, als de eerste heen-gedoezeld waren, nieuwe rijzen, sommige zwaar-begroeid, wat zichtbaar was aan hun ruig-aflijnenden rug, enkele, hooger, met kale bergspits.

Ze staarden beiden, zwijgend, over de verschansing. Tony vond Van den Heuvell wél sympathiek, en vooràl om z'n stem, die 'n bijzondere bekoring voor haar had. Rustig-week en van zéér-beschaafden klank was die stem en vlei-streelend. Misschien zou ze, Tony, zelf levendig en jongens-achtig-snel sprekend meestal, van anderen die stem te loom-sleepend gevonden hebben, maar bij Van den Heuvell, met z'n uiterlijk van héél-zachten man, wat stil, wat moê, héél-gedistingueerd, hoorde die stem, zeer zeker. En daarom vond Tony die aangenaam.

Van den Heuvell, na even verlof-vragen, stak 'n sigaar aan en langzaam blies hij, armen gekruist over de verschansing, geurigen damp den lauwen, stillen avond in. Van héél verre en flauwtjes aan, woei de avondbries en die voerde een vreemden, zoeten geur mee, wee-week en zoetig, tropen-geur van óverbloeide bloemen en vocht-gezwollen vruchten, van rijpheid neergevallen en rottend tusschen broeiige bladmassa's, geur van vreemden wellust, week

en zoet-prikkelend in de keel, om er de oogen bij te sluiten en stil te droomen; geur, bedwelmend, die aanwoei van verder dan de verre eilandjes, van 'n vlak, welig moerasland, dat daarachter moest liggen. Tony kende dien geur, dien tropengeur. Ze was er, soms, bang voor, met 'n vreemden, onbegrepen angst, als de dreiging van 'n ver en vaag gevaar, maar tóch, altijd, genoot ze dien geur en haar lippen openden zich, om 'm op te nemen, den fijnen zoeten geur van overrijpheid, die met de lichte avondbries haar hoofd omwoei.

Achter hen was luidruchtig gesprek van de andere heeren, met den kapitein, goed-gestemd om z'n groot en lustig gezelschap, in hun midden. Fransche en Duitsche uitroepen somwijlen doken op tusschen 't overheerschende Engelsch, — en onder de lage dekzoldering, waaraan de groote lamp lichtspreidde boven prettig-gedekte tafel, hing geur van sherry en bitter, doordampt van sigarenrook.

„Kijk 's," zei Van den Heuvell tegen Tony, „de maan komt op.... Wat is dat mooi en wat licht, ineens, de lucht ervan op."

„Ja," antwoordde Tony, omziend nu ook, „hij is al tamelijk hoog.... zeker was hij straks achter wolken.... Je ziet nu ineens de eilandjes.... ginds.... veel duidelijker.... We moeten er, zoo ongemerkt.... al heel wat zijn voorbijgevaren. En wat zijn ze begroeid, de meeste."

„Tropische weelde," glimlachte Van den Heuvell, en hij voelde, dat hij iets banaals zei, vond dat hinderlijk, maar Tony, ineens, snel-vroeg:

„Zeg nu 's, meneer Van de Heuvell, ruikt ù dat nu ook, die vreemde, zoete, náre lucht, die lucht.... van zoo héél ver.... en prikkelend in je keel....?"

„Zéker," rustig-antwoordde Van den Heuvell.... „Het is héél gewoon, het is rottingslucht van bloemen en vruchten. Er is zeker, verderop, 'n grooter eiland met 'n moerasstrook.... Hindert het u.... die geur?"

„O," zei Tony, „ik kan 't u niet zeggen.... het hindert mij niet.... ja, tòch.... het maakt me week.... Het is ècht-tropisch. Ik zal later nooit dat woord, tropisch, kunnen hooren, zonder 't eerst aan die lucht te denken. Hij zou me, die geur, verweekelijken op den duur.... en slecht-maken....

Van den Heuvell keek haar aan, verrast. Wat was ze 'n vreemd

meisje. Nu weer was haar gezicht heel anders, nerveus, met groote, wijd-open oogen. Niets had ze meer van 't meisje, dat straks, vrij-uit lachschertsend, zich luchtigjes geamuseerd had, en tegen wie de joviale kap'tein z'n air-de-protecteur had aangenomen.

Aarzelig zei hij....:

„— U bent.... héél nerveus, geloof ik.... En 'k denk niet, dat de tropen goed voor u zijn."

Z'n stem, intenselijk-week en zacht-doordringend, ontroerde Tony tot schreien toe, en haar eigen stem, ingehouden en onnatuurlijk-hoog even, beefde als ze zei:

.... „Ik geloof 't óók niet.... overdag wèl.... dàn ben 'k wel flink.... maar nu en dan zoo.... 's avonds.... Hier altijd zijn.... nee, dàt zou 'k toch niet kunnen.... En u dan.... het is daar héél eenzaam.... en woest.... niet waar, daar ginds, waar u heengaat? U zult er u verlaten voelen...."

„Och," kalm-antwoordde Van den Heuvel.... „ik heb m'n boeken.... niet waar? En m'n werk.... m'n studie.... Het is ook maar tijdelijk.... En dan ben ik 'n oude, kalme man.... en niet 'n jong, nerveus meisje als u...."

„Oud?" lachend-vroeg Tony, en haar gezicht had, ineens, weer 'n andere uitdrukking, „hoe oud dan?"

„Raden," lachte Van den Heuvell. Hij vond 't prettig, dat ze weer in rustiger stemming kwam, maar tegelijk was in hem 'n groote verbazing over 't snel-wisselen van die stemmingen. En toch voelde hij wèl, dat ze volkomen eerlijk was.

„Vijftig" plaagde Tony, als 'n stout-coquet kind.

„Kom," terug-schertste hij, „dàt meent u niet. Ben ik zóó'n grijsaard dan?"

Maar helder-op klingelde 't etens-belletje.... en achter zich hoorden ze 't luidruchtig stoelgeschuif van de hongerige heeren, die voor 't wachtend diner hun laatste bittertje graag in de steek lieten, of 't, in 'n wip, uitdronken even.

„Willen we aan tafel gaan?" vroeg Van den Heuvell, en ze voegden zich bij de anderen.

Na tafel bleven ze bijeengegroept in gemeenschappelijk gesprek, in wijden lossen kring, om de ontruimde tafel, sommigen luilanguit rookend in rottanstoel, anderen staand, wijdbeens, met gedrentel nu en dan van twee, drie stappen, op-en-neer.

Nu was het rondomme heerlijk koel en stil-hoog overglansde blanke maan de wijde, zachte tropen-zee. Vér tegen de haast daglichte lucht, bleven gaan en komen eilandjes, opkegelende vulkaanbergen, ruig begroeid en daartusschen lag de prachtig-overzilverde zee in nachtweelde wijd te glanzen.

Tony, na druk tafel-gesprek, was stil geworden, lag droomend uitgestrekt in langen rottanstoel. Haar reismantel hing, in elkaar gevouwen nog half, over de armleuning, want ze haatte den duffen slaap in 'n hut beneden, met de altijd gebrekkige koeling van kleine patrijspoort en waaier, en nam zich voor, boven te blijven slapen, aan dek, in makkelijken stoel. Strak zou ze den jongen 'n kussen laten halen.

Van den Heuvell, bij de tafel, praatte met De Hoop over Holland, over veranderingen in Den Haag, over gemeenschappelijke kennissen, die twee Hollanders, in Indië bij elkaar, altijd op te diepen weten.

Verder-op joviaalde de kap'tein tegen 'n joligen Amerikaan, allebei de hoofden vroolijk-rood onder de lamp en ze vertelden elkaar leuke moppen en reisavonturen.

Buiten was de zee, overwäaid van koele bries, die meevoerde den verren, zoeten tropengeur, van onzichtbaar moerasland af. —

Tony, moê, languit in haar stoel, tusschen de gesprekbrokken, die ze geen van alle hoorde, sliep, langzaam-aan, in....

Ze sliep lang en zwaar en niet rustig en toen ze ontwaakte, was 't met 'n schrik-schok, die pijnlijk-fel nabonsde in haar hoofd.

Toch was er niets.

Aan dek, waar alleen een enkele lamp nu half-brandde, was alles rustig, stonden verlaten de rottanstoelen. Er was geen mensch. Alles sliep, beneden, in de hutten. Buiten lag rond 't schip en naar de ver tegen de lucht silhouetteerende eilandjes toe de zachte tropenzee in rijke maanoverglanzing en de lucht was zóó licht nu, dat hier en daar zich teekenden, broos, de fijne schaduwen van 'n groepje palmen, sierlijk gepluimd.

Héél stil alles en alleen 't hortend kraakzuchten van rusteloos-voortgaand stoomertje.

Tony richtte zich half-op in den stoel en zag, nog soezig wat, naar buiten. Ze bedacht, dat ze lang geslapen moest hebben en dat de nacht 'n heel eind al weg zou zijn. Ze keek op haar horloge:

't was vier uur. Dan, zich forceerend, sprong ze op van den stoel en om haar beenen en armen, die wat mat aanvoelden, te verlenigen, begon ze, met kwieke stappen, 't dek op en neer te gaan.

Dan bleef ze staan, bij de verschansing, en diep, diep inademde den tropen-nacht. Nauw-merkbaar nog was die doorzweefd van fijnen, zoet-prikkelenden rottings-geur, verslappenden tropen-geur, die om lief te hebben en te haten tegelijk was. Naúw-merkbaar nu, want tusschen de opkegelende eilandjes en over de wijde, glanzende zee lag stil de bries en onbeweeglijk in de zilver-overpoeiering van hooge, blanke maanschijf waren de pluimige schaduwen van palmen-groepjes, héél ver.

Tony staarde over de zee en ze dacht aan Van den Heuvell. Ze dacht aan z'n stem, die ze zoo bijzonder sympathiek vond, en ze glimlachte. Omdat ze voelde, dat ze weer idealiseeren ging. Ze zou dat nooit kwijt raken, de neiging om alles wat ze ontmoette en wat ze goed of mooi of aantrekkelijk vond, tot iets bijzonders en kostbaars te idealiseeren. Van den Heuvell's stem nu. Het wás de stem van 'n zacht man, héél week, wat moê, gedistingueerd, met zelfs, misschien, 'n ietsje affectatie, sleepend even en doordringend. Maar Tony zag die stem, sterk-visionair als ze was en alle dingen zág, anders. Ze zag die als 'n fijn-gouden weefsel tegen diep-bronzen ondergrond, 't weefsel ijl, op rustigen grond. En ze glimlachte, dit overdenkend, opnieuw.

Het waren de vluchtige verliefdheden van haar leven, dat op wisselende stemmingen dreef.... verliefdheden op 'n stem, even gehoord, op 't gebaar van 'n slanke hand, vluchtig gezien, op 'n glimlach....

Ze zou niet lang in de tropen blijven, de tropen van zoeten reuk en vreemde bekoring, de tropen die haar week maakten en krachtloos, haar, die in Holland altijd, boven de wisseling van stemmingen uit, jongens-stevig en frisch-wakker was geweest.

Maar eerst, en ze verlangde ernaar, wilde ze 't hart van Azië zien, dat haar trok van de jeugd af, 't ver-oude land, met z'n machtig-massieve tempelsteden en diepe, bloem-begroeide dalen, geheim-vol, en bevolkt door haar altijd-werkende verbeelding met groote, forsche mannen, wit-gebaard, als Oud-Testamentische vaderen, en slepend in statigheid de wijde plooien van hun witte gewaden.

De Bengaleezen, met hun tulbanden als bonte en grillig-gebouwde

tempel-torens, hadden haar daaraan doen denken, al misten ze de peinzende statigheid van aartsvaders en den vromen ernst van mannen, die in wijsheid en bespiegeling hun leven doorgaan. Maar ze wist dezen, melkverkoopers en nacht-wakers, lui en vuil, 't uitschot van hun volk te zijn en ze bleef Azië verwachten als 'n tooverland, dat haar sterke emoties en nooit-gevoelde, wondervolle aandoeningen zou geven.

En dan, na dat alles, zou ze terugkeeren, naar Holland, naar 't huis in den polder, nu ombloeid van blij-groen en goud-geel gewas, en dat dan omwaaid zou zijn van koelen winterwind en omspreid, verre, verre uit, van wit-glinsterende sneeuw.... Want de tropen-avonden verdroeg ze niet, er was iets weeks in de luchten dan, dat haar ont-krachtte, iets, niet te zeggen in woorden, maar dat reëel werd in den fijnen, wee-weeken geur, dien meevoerde de avondwind, vér, van óver-rijpe vruchten, en óver-bloeide bloemen, van vocht zwaar gezwollen.

Van den Heuvell kwam 't dek op en met vlugge stappen op Tony toe.

„U óok hier?", vroeg hij, verrast „kon u ook niet slapen daarbinnen? Het is er enorm warm."

„Ik heb 't niet geprobeerd," zei Tony, geforceerd luchtig, om haar stemming te verbergen.... „ik ben maar stilletjes hier gebleven."

„Al dien tijd hier gebleven, aan dek?"

Tony, in haar vreemd-sensibele stemming, nerveus-rilde, onder z'n stemmeklank, als hij voortging....

„Wat 'n móoie, móoie nacht...."

„Té mooi," zei Tony, met nerveusen glimlach,.... „voor mij — té mooi. Ik kan niet tegen die héél-mooie tropennachten."

„Maken ze u.... slecht?" zacht-schertste Van den Heuvell met z'n weeke stem.

Tony keek 'm even aan, met 'n gevoel of ze schreien moest.

„Ja," zei ze, kortaf, meteen 't hoofd àf-wendend.

„Kom.... wat is u nerveus.... née.... stellig.... de tropen zijn niet goed voor je...."

Tony lachte. Ze zag Van den Heuvell weer aan, met 'n flikkering in haar oogen:

„Waarom tutoyeer je me?"

„Màg het niet?" week-sleepte z'n stem.

„O, ja.... zéker.... ik vind 't zelfs wel prettig.... Na vannacht zien we elkaar niet weer.... wellicht.... Zeg, wat heb je toch voor oogen....?"

„Oogen?" vroeg Van den Heuvell, verbaasd, en hij vond haar vreemd, in haar bruuske stemmings-wisseling. — „Ik heb blauwe oogen. Hadt je dat niet opgemerkt?"

„Nee, ik hield ze voor bruin.... Laten we wat gaan zitten."

Van den Heuvell schoof twee kleine rottanstoeltjes tot voor de verschansing en ze zaten tegenover elkaar, zwijgend, beiden overziend de kalme zee in zilveren overpoeiering van hooge, blinkend-blanke maneschijf. Om die hoog-drijvende schijf lag de lucht, transparant, met blauwigen glans en verder-uit, in wijde en wijder kringen was de bloei van stilwitte pinkelende sterren aan tropischen nachthemel.

Zacht-kreunend voer er de kleine, witte stoomer tusschen ruig-begroeide eilandjes.

Tony en Van den Heuvell, zwijgend, voelden zich héél dicht bij elkaar. Door hen-beiden heen ritselde dezelfde ontroering, die was, even beklemmend, van 'n onzégbare, alleen dáár gekende bekoring, en zweefde uit de lucht op hen aan, met den nauw-merkbaren geur, die van verre kwam.

Van den Heuvell had de handen op z'n knieën gelegd, rustige slanke handen. Tony keek ernaar. En, ineens, snel, greep ze z'n handen en met nauw-hoorbare, sidderende stem zei ze....

„Zég, ik heb zoo'n lust.... Zoo'n hevigen lust om te gaan schreien...."

Van den Heuvell antwoordde niet. Hij hield Tony's handen, kleine, bruine handen vast in de zijne, en hij keek haar aan. Ze had weer de wijd-open, nerveuse oogen van straks. Wat wás ze toch 'n vreemd meisje, dacht hij. Zouden dat nu de tropen-avonden haar doen en die geur, die zoo'n indruk op haar scheen te hebben gemaakt? Hij begreep 't niet. Hij was zoo anders.

Tony trok haar handen terug, en tusschen haar oogen groefde zich de kleine, verdrietige rimpel.

„Je vindt me, natuurlijk, erg vreemd...." zei ze, met hokkende stem.

„Vreemd wèl," antwoordde hij, glimlachend. „Je zou moeilijk kunnen zeggen, dat je niet vreemd bent.... Maar" en héél vleizacht werd nu z'n stem.... „je bent lief, héél lief.... Hoe heet

je toch....? Hoe moet ik aan je denken, als je weg bent?"

„Tony," zei ze.... „vin-je 't 'n aardige naam? En jij?"

„Och," ontweek Van den Heuvell, glimlachend.... „ik ben 'n man.... 'n oude man...."

„O, maar je hébt toch 'n naam.... weet-je.... ik noem je Tom.... Goed?"

„Goed hoor," zei hij, met 'n ietsje van bescherming in z'n toon. En dan: „ik vind je nu zoo heelemaal geen meisje om alleen te reizen...."

„Dat kun je denken," helder-op lachte Tony.... „je moet me maar zien, hoor. Overdag. Ze dachten het in Holland óók niet, dat 't gaan zou. Ik ben niet altijd zoo.... zoo week. Dat doen de tropen-avonden en nachten."

„'t Is zoo heerlijk-rustig nu toch. En van die geur, die je zoo.... nerveus-maakt.... merk je nu niets, is 't wel....?"

„O, nee...." zei Tony, weer mat, „dát nu niet...." En ze sloot de oogen, 't hoofd tegen de stoelleuning.

„Je hebt altijd je mond wat ópen," zei Van den Heuvell.... „en ik zie je tanden glinsteren tusschen je lippen....", dan, half in scherts.... „weet-je wel, dat je mij slecht-maakt zóó...."

Z'n stem, heel zacht, doorrilde haar, fijn-vleiend, en ze had 't zelfde gevoel, dat haar de tropengeur gaf, even prikkelend in haar keel.... 't gevoel, dat ze haatte en liefhad tegelijk.... 't gevoel van slap en willoos te zijn.... maar van niet-te-zeggen bekoring ook.

Ze glimlachte om z'n opmerking.... éven, maar ze antwoordde niet, bewoog niet en de oogen hield ze gesloten....

Toen voelde ze, heelemaal niet verrast, z'n hoofd naar haar overbuigen en z'n lippen, die haar kusten, op den even-geopenden, rooden mond.... Ze bleef glimlachen, lichtelijk, even schaduwend de lachtrek om haar lippen, en haar hoofd hield ze tegen de stoelleuning.

En wéér kuste hij haar, héél zacht, op de éven-open mond en wéér. Het was als de tropen-geur, die omzweefde haar zoet en prikkelde in de keel; achter haar neer-gewimperde oogleden zacht-brandde het van komende tranen....

En ineens richtte ze zich op in haar stoeltje en 't bovenlijf bukkend naar Van den Heuvell, zei ze, snel, nerveus-fluisterend....

„Je mag me niet slecht-vinden.... je mag me vreemd-vinden, maar niet.... lichtzinnig.... niet slécht...."

„Ik vind je lief, hééł lief...." innig-verzekerde z'n weeke stem.

„Ja," zei Tony, „maar zooals ik, doen andere meisjes, andere vrouwen toch niet.... En het is...., het is, zie je, sterker dan ik-zelf. Ik weet, dat ik vreemd-doe.... Het zijn de tropen.... het is die geur.... die geur.... Het is, het is.... zoo heerlijk ook.... als je me kust.... zóó.... Doe het nogeens...."

Weer lei ze haar hoofd, met den even-open mond tegen de stoelleuning en hij kuste de lippen, héél zacht.

Het was als de tropengeur, die haar hoofd om-woei.... Daarna zaten ze weer, zwijgend.

Wat was dat alles vreemd, dacht Van den Heuvell. Zoo'n meisje te ontmoeten op 'n vluchtig bootreisje, te voren niet gekend en morgen weer weg.... Zoo'n meisje.... als je nóóit eerder hadt ontmoet en nooit ontmoeten zou weer, wellicht. 'n Hollandsch meisje toch....

Maar zóó. Zoo vreemd. Straks als 'n kind...., maar pittig-frisch wel en leuk-brutaal, om 'ns mee te flirt-babbelen, héél losjes, héél onschuldigjes.... Dit was zoo anders. Ze lachten heel niet, waren serieus. En hij? Namen ook hém de tropen, met hun maannacht-bekoring en hun geur van over-rijpheid? Waarom had hij 't meisje gekust, 't lieve, zéér-verleidelijke meisje, maar hém vreemd? Waarom had hij haar getutoyeerd, waarom haar zachtjes gehuld in de vleiende streeling van z'n stem, die hij wist aantrekkelijk voor vrouwen? Hij was 'n ernstig mensch gewoonlijk. Maar zij, ze was ook zoo'n héél-vreemd meisje....

Dát was telkens 't eindpunt van z'n denken.... en hij zei, ook als antwoord op haar vraag van straks....

„Zooals jij, doen zeker andere vrouwen niet. Maar ik denk, dat je ook heelemaal heel anders bent.... Andere meisjes.... Zeg Tony, vind-je 't zóó heerlijk, als ik je kus? Je kunt toch niet van me houden...."

„Nee," antwoordde Tony, peinzend, „dàt natuurlijk niet. Als ik je langer kende, misschien.... Ik geloof wèl.... Nu we straks van elkaar gaan.... en voorgoed.... zal dat wel nooit komen.... Het zal al gauw morgen zijn...."

„Het is vijf uur," zei Van den Heuvell, „over 'n half uurtje zal 't schemeren gaan. We moeten oppassen, Tony. Straks komen

de anderen, ze zullen 't niet zoo heel lang uithouden in hun hutten."

„De anderen?" vroeg Tony.... „O, ja, de anderen.... ik dacht er niet aan, aan de anderen...."

„Nee, dat is wèl iets voor jou," glimlachte hij weer.

„O," zei Tony.... met bevende stem, „ik zou nu zoo heel graag willen in je armen liggen.... m'n hoofd tegen je schouder en dan schreien.... heel zacht schreien...."

„Waarom toch.... waarom toch? Zie nu, hoe mooi de nacht is.... Straks wordt 't licht.... dan.... Wou je schreien, omdat je dan van mij weg-moet, Tony....? Zal ik mét je gaan, met je mee-gaan?"

„Nee," zei Tony.... „als 't straks dag is, moet 't uit-zijn.... Het moet niets anders worden, dan het was.... En het was.... het was móói, nietwaar?"

„Het was héél mooi," zei Van den Heuvell, met z'n innig-weeke stem, „het was héél mooi.... en heerlijk.... en on-aantastbaar.... We zullen het nóóit, nóóit vergeten."

„Nee, vergeten niet," peinzend antwoordde ze.... „en zóó moet 't zijn. Als je mee-ging.... nee, het is beter niet.... misschien voor jou.... en voor mij stellig.... en ik ga toch gauw terug.... naar Holland.... ik ben wèl flink genoeg, om alleen te reizen.... maar hier niet.... dit ontkracht me.... die nachten,.... die zee.... die geúr...."

In 't Oosten, even, lichtte aan de lucht en de zee lag effen wijd-uit, stillekens-doezelend in dat áller-eerste morgenlicht. Héél in de verte rees de kust te voorschijn en flauwtjes over-huiverde fijn-koele ochtendbries grijs-zilverig zeevlak.

„Ik ruik de kust," zei Tony.... „We zijn er nu gauw. Blijf jij hier?"

„Ja, ik ga 't binnenland in," antwoordde hij, „ik heb vrienden daar, die 'k bezoeken wou, vóór 'k me opberg in de mijnen, ginds."

„Neem je niets van mij mee?" vroeg Tony, „wil je niets?"

„Ik heb je kussen, die 'k nóóit vergeet.... Iets anders.... nee Tony, liever niet. Het moet 'n droom zijn.... 'n tropendroom.... er moet niets reëels uit overblijven. Gaat jou boot vandaag al?"

„Vanmiddag.... Ja het is wèl vreemd.... gisteren.... kenden

we elkaar nog niet.... en straks.... kennen we elkaar niet meer. Als ik je ooit weerzie.... ik ben niet sterk in 't onthouden van gezichten.... kén ik je niet.... misschien, 'n bekend gezicht.... en dan.... maar als je spreekt.... aan je stem zal ik je altijd kennen."

„Tony," zei Van den Heuvell.... „geef me nu een kus, 'n kus van je zèlf en ga dán liever.... naar beneden. Het is beter, dat ze ons hier niet samen-vinden.... Waarom sluit je nu weer je oogen?"

„Het is héérlijker dan," fluisterde Tony.... „intenser".

Haar lippen, éven-vaneen, legde ze, heel zachtjes, op z'n mond, en liet ze zoo, er even rusten.... Dan kuste ze hem, lichtelijk.... en glimlachte....

„Zóó goed....?"

Van den Heuvell beefde onder haar liefkoozing en hij antwoordde niet....

„Zóó goed?" hervroeg Tony, lachend....

„Ja, héérlijk...."

„En nu ga ik," zei Tony, „nu ga ik gauw naar beneden."

Stevig stoomde de kleine stoere stoomer àan op de kust, waar zich al kleurde de lucht in fijne rose en parel-grijze tinten, met dieper-brandende vegen ertusschen. 't Water even rimpelde, daar de ochtendbries teer het overkoelde en er wiegden, langs de komende kuststrook, palmenkruinen, als pluimend fijn.

Koel-blauw en melk-wit was de lucht, maar 't zou wel heet worden, als maar eerst boven 't zich al verdiepende rose en geel, waaruit fijne tinten van parel-grijs vervluchtigd al waren, de tropenzon gerezen was. Stoomers, 'n enkele groote, tusschen 'n aantal kleinere, werden al zichtbaar, rustiglijk neergeleid op 't grijs-blanke water en een visschersschuit gleed, droomig-zacht, open zee al in, den puren morgen tegemoet.

Nu kwamen, de een na den ander, de reizigers aan dek, ontstemd en loom van slechten slaap, de gezichten verhit en mat-knorrig.

Lusteloos brachten ze hun kijker aan 't oog, bespiedden de komende kust. Maar fijne ochtendbries omkoelde hun het hoofd en 't vooruitzicht van nu gauw aan te zijn, en verder-op te gaan, verdreef 't slechte humeur.

Kwiek op hun vilten sloffen, haarstaart in 't snelle loopen be-

slingerend den rug van 't witte buisje, brachten de vlugge Chineesjes groote koppen met slappe thee en koffie, die de reizigers gretig, maar gehaast, uitdronken. Nu weer als geheel-vreemden, ieder met z'n eigen bagage druk, liepen ze dooreen.

Tony kwam aan dek, haar mantel over den arm. Het was lichtdag en haar gezicht stond rustig-vroolijk, of ze den heelen nacht geslapen had.

„Goed gerust, juffrouw Verhaeren?" informeerde kap'tein, met z'n air-de-protecteur....

Langzaam stoomde de boot, lag dan stil.... ratelend ontrolde zich de ankerketting.... en de vlugge sampans met hun achtersteven als diep-gespleten vischstaart, schoten snel aan, om passagiers en bagage aan land te brengen....

In den vlug-verrezen, tropischen dag lag de kust, de smalle kade vol gewoel van koelies en enkele, nog gesloten, kantoren.

Daarachter, in de verte, fijn-wuifden de palmen in laatsten adem van ochtendbries, die sterven ging....

MEDAN, Juni '06.

LIEDEREN

DOOR

RENÉ DE CLERCQ.

Mijn kleen kleen Dochterke.

Gelijk een daske zijt je dik,
Gelijk een kwartelke van kwik,
Gelijk een moorke soms zoo zwart,
Mijn kleen kleen dochterke, mijn hart!

Maar nu gewasschen je daar zit,
Daar is geen engelke zoo wit,
Daar is geen lammeke zoo zoet,
Mijn kleen kleen dochterke, mijn bloed!

Ik hef je op de okselkes omhoog,
Ik zie een sterreke in elk oog,
En voor mijn armôe word ik blind,
Mijn kleen kleen dochterke, mijn kind.

De Duitsche Hoornen.

Hoort gij de duitsche hoornen toeten,
Hoort gij de pijpers in 't gehucht?
Werpt nu de klompen van de voeten,
Werpt nu de voeten in de lucht!
        Jongens en meisjes,
        Meisjes en jongens,
Jongens en meisjes van 't gehucht!

Heupjeswiegend vooruitgetreden,
Jan naar Jelle, Trien naar Pier!
Vat uwe maatjes om de leden,
Draait en zwaait in hupschen zwier.
        Jongens en meisjes,
        Meisjes en jongens,
Jongens en meisjes van 't plezier!

Zou men niet mogen een glaasje drinken?
Heeft men daarom den drank in 't hoofd?
Zou men niet mogen een meisje winken?
Heeft men daarom den trouw beloofd?
        Jongens en meisjes,
        Meisjes en jongens,
Jongens en meisjes, hoofd bij hoofd!

Zie maar die oudjes lachen, lonken!
Zaten niet altijd zoo gerust.
Hebben gedanst en ook gedronken,
Hebben gevrijd en ook gekust.
        Jongens en meisjes,
        Meisjes en jongens,
Jongens en meisjes, jeugd is lust!

Eer de pijpers en hoornen zwijgen,
Gaan de paren niet uiteen.
Hupsa! die geen lief kan krijgen,
Moet maar dansen op één been!
        Jongens en meisjes,
        Meisjes en jongens,
Jongens en meisjes, nog niet scheên!

Naar Frankrijk!

Rijst te land de ellende,
Brandt de zon het hoogst,
Frankrijk binnen tiegt de bende
Om den gouden oogst.
Hun dorpje niet, hun Vlaand'ren niet,
Maar de armôe zijn ze beu.
Een moedig lied, een laatste lied:
Dan, moederken, adieu!

't Gaat er op een snijden!
Honger scherpt de zeis.
Dubbel loon vraagt dubbel lijden,
Rust bij werk noch reis.
Het sloven niet, het slaven niet,
Maar de armôe zijn ze beu.
Een moedig lied, een laatste lied:
Dan, moederken, adieu!

Moest er één bezwijken,
God is daar ook thuis.
Bij den Heer zijn de armen rijken!
Moeder, kom, een kruis!
Hun liefde niet, hun leven niet,
Maar de armôe zijn ze beu.
Een droevig lied is 't laatste lied:
Oud moederken, adieu!

Zagers.

Met woest
gerucht,
in 't noest
gehucht,
daar hoor ik, zindrend op gezang,
een zage, dagen lang.

Bezie
dien ruk,
dat knie-
gebuk,
en overhands, zoo kleen, zoo groot,
die Twee, lijk Tijd en Dood!

Omhoog
hun zaag,
omlaag
hun zaag,
die tanden toont, bij elken terd,
al bijtend in het berd.

En stam
na stam,
en boom
na boom,
en beuk, en berk, en eik, en olm,
't valt al in plank en molm.

Zoo wordt
en stort
een pracht-
geslacht,
een boom, een bosch, een huis, een staat,
tot molm in stof vergaat.

Plaveiers.

Straatplaveiers,
Marktrammeiers,
Stappend, stampend, een voor een,
Laat uw deunen
Dreigend dreunen
Klaar lijk ijzer valt op steen.

Ruwe kampers,
Zwaait uw stampers,
Dat de grond u naverzucht;
Gloeit uw banden
Om de landen
Daar ge smeedt in open lucht.

Zie! door dorpen
Heengeworpen,
IJlt uw weg van stad tot stad,
Onder boomen,
Over stroomen,
Voert gevleugeld paard en rad.

Gij gaat traagzaam,
Bukt verdraagzaam,
Over uw verwezen werk,
Dat u moed kost,
Zweet en bloed kost,
Meer als 't bouwen van een kerk.

Hoog uw armen,
Machtige armen,
Gij die baanbreekt om wat brood!
Hoog uw hoofden,
Afgesloofden,
Die hier lijdt alleen is groot!

Zigeuners.

Doedelpijpers,
Trommendreuners,
Harpennijpers,
Op, Zigeuners!
Over berg, over dal,
Over stroom en overal.
Rond den ronden kogel,
Oost of West,
Nergens nest,
Vlieg, vrijvogel!
Leven is maar zang!
Wie kan lang
Zingen?
Sterven is een sprong:
Laat ons jong
Springen!
Zonder wieg,
Zonder woon,
Vrijheid is zoo schoon!
Vrijvogel, vlieg!...
Doedelpijpers,
Trommendreuners,
Harpennijpers,
Op, Zigeuners!
Dicht gedrom, dof gedruisch...
In het graf zijn we allen thuis!

Liederen, leeft!

Liederen, oud als het volk is,
Liederen, jong als mijn hart,
Klaar, als de zon uit de wolk is,
Luid, als de vreugd uit de smart, —
Leeft in de sterkte, den gloei en den glans,
Leeft in de schoonheid des lands!

Ruischt met den zwier van de haver;
Riekt met den geur van het hooi;
Springt met den boer op zijn draver;
Lacht met de meisjes in tooi;
Juicht om de sterkte, den gloei en den glans,
Juicht om de schoonheid des lands.

Heft die daar hurkt in het lijden,
Hoog in de kracht van uw vreugd!
Leert hem in dagen van strijden
Daden van man'lijke deugd!
Wijst hem de sterkte, den gloei en den glans,
Wijst hem de schoonheid des lands!

Heisa! mijn lied van den dorscher!
Heisa! mijn lied van den knecht!
Klinkt, en de vuisten zijn forscher,
Klinkt, en de koppen gaan recht!
Leeft in de sterkte, den gloei en den glans,
Leeft in de schoonheid des lands!

HUISNAAISTER.

Indische Schets

DOOR

ERNEST.

AAN ANNIE SALOMONS.

'sMorgens vijf uur. 't Is nog donker in de kampong. In de stilte, vèr af, weerklinken nu vijf doffe slagen: tong-tong-tong-tong-tong! Dadelijk daarop neemt de gardoe ze over, en beukt met den klopper vijf slagen op 't hangende, houten blok. Nu begint zich hier en daar wat te roeren in de bamboehuisjes, en een inlander, die eerst op zijn rug, met open mond, de beenen opgetrokken, op een *baleh-baleh* (rottang rustbank) lag, komt traag overeind. Rillend trekt hij de sarong om z'n schouders en zit suffig te kijken in 't halfdonker. Opeens kraait een haan, dan wéer een, nòg een, en nu komen ze al kakelende met de hennen en kiekentjes voor den dag, overdreven bedrijvig en aanstellerig trippelen ze vlug naar de grasveldjes tusschen de huizen in. 't Begint te dagen, héel langzaam. De mist, die over de sawah en over de kali lag, donkergrijs en ondoorgrondelijk, wordt nu wat doorzichtig, trekt naar boven, — nu kan je een paar inlanders al bezig zien in de prauwtjes.

Mah Isah komt uit haar huisje, de sarong boven haar oude borst vastgeknoopt, de schouders naakt. Ze is zoo mager, akelig mager, maar nog vlug en veerkrachtig. Een klein keteltje is gauw gevuld met drinkwater uit de *tampajan* (groote aarden bak) en nu een vuurtje gestookt; Mah Isah kàn niet zonder 'r kopje koffie 's morgens, en de *warong* (inlandsch winkeltje) is nog dicht. Zacht klaagt een kindje binnen, 'n vrouwestem sust, en dan komt ze ook buiten, de mooie Minah, met haar kind aan de borst.

't Haar, glanzend zwart, los tot over 't middel afhangende, óok

de schouders bloot, zacht wiegelende op de ronde heupen gaat ze naar den put zich baden. Isah is al bijna klaar, zonder veel woorden geeft ze haar dochter koffie, en slurpt zelve met genot uit 't bonte kopje, met gouden letters en veel kleuren versierd. Ze zitten nu op de baleh-baleh buiten, de beenen gekruist onder 't lichaam. Minah geeft terwijl haar kind de borst.

Mah Isah's haar zit netjes, heel glad naar achter gestreken; de *kondé* (haarwrong) is al klein, zonder bloemen of mooie speld er in, zooals vroeger, toen ze jong was, en mooi, héel mooi, zij, de veelbenijde *njai* (huishoudster) van den rijken *toewan toko* (koopman). Ze is 't al bijna vergeten! Stevig plakt ze haar bril op den kleinen neus, trekt een donkerpaarse kabaja aan, de magere armen als molenwieken uitgestrekt houdende, om er de nauwe mouwen overheen te kunnen schuiven; nu bergt ze acht versche eitjes, die mevrouw haar zal afkoopen, in een mandje, en neemt haar pajong onder den arm; ze moet weg, 't is bijna zes uur! Minah zit loom voor zich uit te kijken, als een Boedha-beeld; 't kind spartelt op haar schoot. „Minah" zegt Isah, „zul je vegen, 't wordt anders zoo'n vuile boel, en vergeet niet de rijst te koken, en geef de kippen voer." Minah knikt lui. „Allah, die Mah altijd zoo netjes, ja!

Mah Isah koopt aan de warong haar kwé-pisang, een handje vol rijst, wat *deng-deng* (geroosterd vleesch) en verzadigd stapt 't vlugge oudje de nauwe kampong-straat uit. Op den grooten weg is 't frisscher; inlanders, 't bovenlijf ontbloot, begieten met lang uitgehaalde bogen het stof. De stoomtram bengelt al waarschuwend. Kleine karretjes met schoolkinderen er in, en vlugge paardjes er vóor, vliegen Isah voorbij of haar tegemoet. Meisjes en jongens op rijwielen, de boeken er achter opgebonden, luid pralende en helder oplachende, de haren der meiskes fladderende in den wind, schuiven tusschen de *orang pikolan* (rondventers) door. Mah Isah wijkt uit voor een groenteman, die zijn beide manden, — volgepropt met versche groenten — voorzichtig voortpikolt aan de telkens opveerende bamboe. 't Is meer dansen dan loopen, wat de man doet. De kool, wortelen, sla, andijvie, versche lombok, roode biet, alles ziet er frisch uit. Verderop loopt er een met vuurroode ramboetan en goudgele pisang. De koele wind waait Isah tegen, en doet de dunne, batisten kabaja naar achter opbollen, ze grijpt met éen hand de panden stevig vast en rept

zich verder. Op den rand van een steenen muurtje zit een klein, inlandsch meisje. 't Haar valt slordig over haar slimme oogjes, die door de steile franje heenschitteren. Met stevige vingertjes pakt ze een mangistan, drukt de van buiten leelijk bruine vrucht open, en 't geurige sap, de teere roommassa, welke die vrucht tot een lekkernij maken, sijpelen haar over de knuistjes. Nu bijt ze begeerig in 't melkwitte vruchtenvleesch. Mah Isah staat even bij haar stil. „Zoo Itjong, is màmma nog ziek?" „Ziek," zegt 't kind kort, en kijkt onverschillig rechtuit. „Zeg, dat ik gauw eens kom, ja?" gaat Isah verder. „*Baik*"! (Goed.) 't Kleintje is aan haar tweede mangis begonnen, en gaat nu languit achterover op 't muurtje liggen, zacht zingende, zonder meer naar Isah om te kijken.

De lange Salembaweg is afgelegd. Senèn vermijdende, waar 't bij 't Gouvernementspandhuis vol staat met inlanders en Chineezen, en waar ook Isah zich dikwijls tusschen drong, neemt ze den Parapattanweg, en gaat dan op 't Koningsplein 't erf op van een der kleine paleizen. 't Grasveld, aan weerszijden van de oprijlaan is zoo kort mogelijk gehouden; 't lijkt wel mos, met hier en daar een palm, de breede, reuzenbladeren luchtigjes op- en neergaande door de ochtendkoelte. Op zij van 't huis bij de kleinere ingang gaat Isah naar binnen. Hier is haar liefste naaihuis. Njonja is zoo goed, zoo zorgzaam, al net als de oude mevrouw! Bedaard haalt Mah haar matje en de naaimachine uit een zijkamertje; de kleine terriër besnuffelt haar vriendschappelijk, als ze de kanten en batisten stukken bij elkaar zoekt. Oh ja, maar vandaag moet ze aan de baljapon werken voor 't bal morgen bij den Gouverneur-Generaal! „Nou, mevrouw moet 'r maar helpen en wijzen!...."

Mevrouw eindigt juist met een hoogen triller in de badkamer haar dagelijksch ochtendbad, en komt frisch en vroolijk naar buiten. De blauwe kimono stevig vasthoudende, kijkt ze overal rond.... „Hei, *kebôu*" (tuinjongen) „*kebôú*", met een uithaal, „*bekin bresì disini*" (maak 't hier schoon). „Wat is dàt hier een vuile boel, *ajo*, *lekas!* (gauw). Is *djaid* (naaister) er al?" „Soeda, nja!" „Mah Isah, toe, kom hier, de japon is hier in de naaikamer!" — Niemand, die zulke fijne oprijgjes kan maken als Mah Isah, ondanks haar oude oogen. Kalm bekijkt ze 't werk, betast ze de fijne kanten, die 't kleed moeten opsieren, den langen tak witte rozen.... Dit is prettiger werk dan schooljurkjes maken voor Non, of blouses met mevrouw verzinnen van de modeplaat.

Isah is handig; niet voor niets was ze jaren bij Speybrouck; toen kwam de toewan, die 'r meenam, maar daarná ging ze wéer werken bij éerste naaisters, wilde geen njai meer zijn.... Haar lieve Lieske, d'r blanke kindje, met háar oogen, maar anders geheel *zijn* evenbeeld, 't kind, dat haar aanhing, moest ze meegeven naar Europa. Nooit kwamen ze terug; dat is nu vijfentwintig jaar geleden! Hij liet 'r goed achter, maar als ze met een inlander trouwde, dan zou 't *uit* zijn. 't Huisje, wat hij voor d'r kocht, dat hield ze nu eenmaal, maar mevrouw's moeder wist hóe ze later met moeite van 't spaarbankboekje afbleef; dàt moet voor den héel ouden dag dienen.

Elke maand kreeg ze vroeger nog tien gulden uitbetaald, totdat ze trouwde, met den *mandoer* (hoofdjongen) van 't Hôtel des Indes. De toewan gaf toen geen uitkeering meer, wel uit medelijden zoo nu en dan een sommetie, wêer door tusschenkomst van mevrouw's moeder.

Waarom dacht Isah daar nu vanmorgen zoo aan, och, dat had ze hier weleens meer!....

Haar oogleden trillen achter haar bril, maar ijverig bekijkt ze nu de japon, alles bestudeerende, hoè ze dit of dat zal plooien. Ze krijgt een kop koffie met een hard ei, iets anders wil ze niet; tot drie uur 's middags zit ze zoo, dag aan dag; de beenen gekruist onder 't lijf op 'r matje, met de naaimachine op een laag bankje vóor haar, metende en passende. Daarvoor krijgt ze *f* 3 in de week met eten; bij de andere families alleen *f* 3.50. 's Zondags werkt ze niet. De eene week is ze hier, de andere week in 't hôtel; dan heeft ze nòg een familie, maar daar is ze niet zoo graag; die trachten altijd 'r uit te hooren over mevrouw, haar njonja! Jaloersch zijn ze op haar, jaloersch op hare positie in Batavia, op haar huis, haar rijtuigen, haar juweelen, en altijd zoeken ze na te pluizen, of er niet iets is, waarmee ze haar kleiner kunnen maken, wat 't hooge van haar weg zou nemen, haar aan hèn gelijk kan doen stellen. Maar djaid laat zich niet makkelijk uithooren. Rustig werkt ze dan, antwoordt kort, en ze kwamen nooit verder, haar tòch houdende om haar flinke werken.

Mevrouw komt weer eens bij haar kijken; ze heeft nu een photografie in de hand. „Kun je er mee terecht, Isah; jà, zoò is de mouw lief; straks zal ik passen; hoe is 't nu met Minah, nog altijd mooi en lui?" „Allah, nja, die Minah; daar komt niets

goeds van, eten, slapen en mooie baadjes koopen; ze wil nu wéer briljanten oorknoppen hebben, en gaat dan alles beleenen!"

„Kassian, Mah", zegt mevrouw meewarig, dan plotseling: „Kijk, Mah, wie is dat?" Ze laat 't portret zien; een knappe vrouw met groote donkere oogen, een flinke Hollandsche man en een jongen van tien jaar zoowat, brutaal uitkijkende.... Mah zet den bril wat vaster, tuurt en tuurt, en dan, wat heesch: „Toch niet *zij!*"

„Ja, *zij*, je dochter," zegt mevrouw triomfeerend, „we hebben 't pas gekregen door tante; mooi hè, ben je niet trotsch, zoo'n knappe man en kind!" Nee, trotsch is Isah niet, wel aangedaan. Vroeger had ze er een gezien van haar Lies als jong meisje, en nòg eens als jong moedertje, bij de oude mevrouw. Lang, lang kijkt ze erop; ja, 't was voor 't geluk van haar kind geweest, hij had wel goed gedaan met haar mee te nemen voor goed! Lieske weet niet éens, dat haar moeder nog leeft, de vader vond beter dat te verzwijgen, en nu is hij zelf al drie jaar dood! „Mooi hè!" zegt nòg eens mevrouw; wil je 't soms eens mee hebben?"

Isah schrikt,.... nee, nee, niet meenemen naar haar kampong, bij die slordige schepsels, Minah, Timah en dien brutalen Wongsò, neen, dat hóórde daar niet. „Gek", denkt mevrouw, „ze pikeren toch niet lang over zulke dingen, ze hebben toch weinig gevoel, die inlanders...."

Isah staat nu te naaien bij de pop, dàn hurkt ze neer, dàn maakt ze verwonderlijk vlug een strookje klaar, en alleen zoo nu en dan staren de oude oogen even doelloos voor zich uit; dan ziet ze die drie op 't portret vóór zich.

Ze heeft 't rijtuig, om kleine Non van school te halen, niet hooren wegrijden; 't niet hooren terugkomen; 't heldere stemmetje van haar lieveling doet haar opschrikken. Non is dòl op Isah; wàt al vlaggetjes en poppekleertjes heeft die niet tusschen haar werk dóor voor dat vleiende vrouwtje gemaakt! Toen 't kind eens zware koortsen had, riep ze maar om Mah djaid; in doodsangst smeekte de moeder toen Isah, niet weg te gaan, en besloten rolde deze haar matje op, plukte *daoen ingoe* (soort blad) weekte die in azijn en water en bette daarmee voortdurend 't woelige kopje. Een boodschap naar huis, wat frissche kabaja's en Isah bleef; 's nachts waakte ze vóor 't bedje, waschte 't gloeiende lijfje af en liet de kleine meid citroenwater drinken. Door hare kalmte hielp ze beter, dan de vriendinnen, die om beurten kwamen storen en weeklagen!

Daar komt Nonneke binnen! Een goudblond kopje, zachte kijkers, de fijne schoudertjes onder de lichte neteldoeksche jurk, die wijd uitwaait als bij een serpentinedanseresse; de lieve voetjes, met rose nagels als teere schelpjes, in wit leeren sandalen; 't héele bekoorlijke wezentje frisch en rein als een dauwdrop.

„Mah, kijk!" roept Nonneke, en ze zwaait een lichtrood, lang programma, „van de komedie *gambar* (Bioscope) en morgen, née óvermorgen ga ik naar 't circus; ik heb den olifant al gezien, een heel groote! O Mah, paardrijderes worden, zóo op een paard dansen met een hoepel...." gracieus wiegt 't lijfje heen en weer in danspas, de armpjes omhoog, één voet vooruit....

„Nee, Non, niet paardrijden, wel kijken, ja; Ma Isah zal je mooie jurkje nazien, en nieuw lint op de hoed doen. Non moet mooi zijn, de mooiste! Eerst nu baden, ja, en dan komt Non helpen aan de mooie japon!" Liefkoozend strijkt ze over de blonde krulletjes.

De ochtend verstrijkt. Mevrouw wil altijd, dat Isah mee eet met de bedienden, maar ze werkt dóor tot drie uur, en als de familie al naar binnen is voor 't middagslaapje, dán pas neemt ze haar aandeel mee in een diepe kom, in een doek geknoopt. 't Wordt zoetjes aan warmer, héel drukkend; onbeweeglijk, als verlamd ontvangen de planten den gloeienden zonnekus, maar Isah heeft er geen last van. Eerst ná drieën hangt ze een witte lap over de japon, veegt de pluizen en draden netjes van den grond weg, en bergt alles op tot morgenochtend. Ze is een beetje beverig van de aandoening van straks; 't asphalt brandt haar onder de bloote voeten, ze tintelen.... ze zal dan vandaag naar een *sàdot* (dos à dos) nemen, hijscht zich op in 't ongemakkelijke karretje, en betrekkelijk vlug is ze thuis. Een buurvrouw bij de pan met rijst; 't kind spartelt op den grond. „Minah is weg. Wongsò kwam haar halen, misschien voor den toewan, zij zegt, morgen komt zij terug!" Mah Isah zucht diep: ook dát nog! Maar vastbesloten pakt ze in haar armen 't kraaiende ventje, dat nu van háar alléen afhankelijk is, en begint geduldig 't te voeren. 't Is toch óok haar kleinkind, kind van haar *eigen* ras, méer aan haar gelijk dan die Hollandsche jongen op 't portret met zijn brutale oogen, en die nóoit iets zal weten van zijn grootmoeder, van Mah Isah, vrouw uit de kampong. Dit bruine, kleine wezentje kan ze opvoeden, 't vertroetelen, niemand, niemand zal haar dit afnemen! En Mah Isah kust 't, misschien voor 't eerst, heel innig.

DRAMATISCHE KUNST.

FABRICIUS, *Met den handschoen getrouwd.*

De Nederlandsch-Indische romans, die in onze literatuur een belangrijke plaats innemen, zijn niet talrijk. Een enkele van Daum, *De stille kracht* van Couperus, Augusta de Wit's *De Godin die wacht*, — veel meer nog haar novelle *Orpheus in de dessah!* — zie daar al van 't beste. En toch hebben de Nederlanders in Indië zich lang niet onbetuigd gelaten. Er is een overvloed van tropische producten in de laatste halve eeuw over het moederland uitgestort.

Nu bestaat mettertijd, door de vermeerderde ontwikkeling van den Indiër zelven in de richting van onze taal en letteren, de kans op een andere soort literatuur, die het, als er talenten aanwezig blijken, wellicht winnen kan in oorspronkelijkheid van opvatting. Immers wat wij tot nog toe onder de oogen kregen, is onze Oost bezien door Nederlanders, die allen min of meer duidelijk gevoeld hebben de voor hen onoverkomelijke scheiding tusschen twee rassen, voor wie de ziel der daar ginds van eeuw tot eeuw elkaar opvolgende geslachten hèt wonderlijke, hèt vreemde gebleven is. Wanneer de meest begaafden van dat ras, — waarin door fijnvoelende vreemdelingen zeer hooge eigenschappen worden erkend, die hen vaak de meerderen doen zijn van de Westersche fortuinzoekers en overheerschers, — onze taal als voermiddel gaan gebruiken voor literair kunstwerk waarin de ziel van het volk vanzelf zich zal moeten openbaren, dan zal de geboorte daarvan een geheel andere Nederlandsch-Indische literatuur worden, een belangrijke uitbreiding van haar gebied.

Het Nederl.-Indische drama, dat als zoodanig, wil het iets beteekenen, moet gebouwd worden op psychologie, heeft van de Javaansche of Maleische psyche weinig of geen gebruik kunnen maken, eenvoudig omdat deze nog het onbekende land is. Onze auteurs hebben derhalve zich moeten vergenoegen en ook vergenoegd met de actie te doen plaats hebben onder Europeanen, die door korter of langer verblijf in de tropen zich meer of minder van de Westersche gewoonten hebben afgewend en, door hun omgang, ook met gemengd ras en ondergeschikten, in taal en zeden

iets afzonderlijks gekregen hebben, dat ze van echte Nederlanders tot nieuwe wezens maakt.

Toch is, door het verblijf van heel veel oud-gasten hier te lande, en door de verder om zich grijpende, door betere vervoers- en verkeersmiddelen dieper doordringende ver-westering, speciaal op Java, het verschil veel minder markant geworden. Ja, menig Indisch-gast die over Parijs zijn retour gemaakt heeft en zich daar — zoo hij 't al niet op een der hoofdplaatsen van Java deed — in volmaakt Europeesch costuum gestoken heeft, zal alleen door wat gebronsder tint als zoodanig worden opgemerkt.

Wat nu aan het Ned.-Indische tooneelspel een zeker merk kan geven, is het uiterlijke van kleeding, waardoor de blanda's genoodzaakt zijn zich wat aan te passen aan het klimaat; het uiterlijke van gewoonten en gebruiken, vooral ook in de verhouding tusschen blanken en dienstbare kleurlingen, en het uiterlijke van de gesproken taal die op eigenaardige wijze met primitiever constructie, scherper medeklinkers, meer rollende „r"s, en vooral bij vrouwen wat zangerige voordracht, zich van het zuiverder Nederlandsch onderscheidt.

Derhalve uiterlijk — uiterlijk — nogmaals uiterlijk.

Er zijn sommige stukken geheel op dit verschil in uiterlijkheden gebouwd. Zoo herinner ik mij het weinig pretentieuze blijspel, beter gezegd de klucht, van den heer A. S. H. Booms, een klein tiental jaren geleden door de *Ned. Tooneelvereeniging* vertoond, en getiteld: *Orang Bahroe.* De titel beteekent „baren" of nieuwelingen in Indië en het stuk gaf dan ook hoofdzakelijk de vreemde verhoudingen weer, waarin op end' op Hollanders pas in Indië, vanzelf verkeeren, en de wonderlijke ervaringen die zij opdoen. Amuzement voor één avond bracht het wel, maar verdere verdiensten ontbraken.

Iets van meer blijvenden aard dat ouder is en nog nu en dan vertoond wordt, gaf Mr. P. Brooshooft in *Zijn meisje komt uit*, een verdienstelijke belofte, die hij helaas tot heden nog niet vervuld heeft.

Maar een echte verrassing bereidde ons het in 't begin van het vorig jaar J. B. Schuil met zijn alleraardigst blijspel *Gedeballoteerd.*

Doch ook hierin bestond het Nederlandsch-Indische element in een satire op de samenleving van.... eenige Westerlingen op eene kleine plaats in de Oost: een vermakelijke bespotting van de kleinzieligheid, waartoe die menschen, ambtenaren, officieren en planters, in hun streven naar gewichtigheid, promotie of geld of deze drie samen, ongemerkt vervallen. Een maatschappijtje van kleine lui, waar alle wrijving met het groote leven ontbreekt, en dat opeens gezien wordt door een onbevangene, die onbarmhartig een schel licht als een openbaring doet schijnen in die schemering.

Er is geprotesteerd, heftig: zóó was het klein-Indische leven niet.

En die protesteerenden hadden ten deele volkomen gelijk. Het klein-Indische leven is volstrekt geen aardig blijspel, maar dat wòrdt het als een blijspel-dichter het onder zijn licht plaatst. Dan moge een of andere trek te fel naar voren komen, de schaduw hier of daar wat zwaar vallen, — als we voelen dat daar mènschen bijeen zijn, menschen zoo geworden onder juist die omstandigheden, menschelijk ook nog onder de nu en dan voor een blijspel noodige charges, dan kan zulk een stukje kunst in al zijn luchtigheid de waarde hebben van iets klassieks.

Het blijspel van Schuil is een zeden-comedie. Geen der personen staat er voor een karakter, de best-geteekenden zijn typen. Om hun mensch-zijn geven we juist zóóveel als zij vertegenwoordigen van het typische, 't welk hun aandeel zal bepalen in de handeling. Voor de rest kunnen ze ons niets schelen.

Vergelijken we hiermee het tooneelspel van den heer Fabricius, dan vinden we bij den laatste behalve het soortig verschil, — 't is alles veel zwaarder en ernstiger opgezet — ook nog de zwaarte punt-verplaatsing van de zeden naar de karakters. Hij schreef een karakterspel.

Bij Schuil is de eigenlijke inhoud, die saamgesteld wordt uit tal van komisch-satirieke details, als evenveel scherpe steekjes naar het doel, lastig over te vertellen — de hoofdinhoud van *Met den handschoen getrouwd* is zeer eenvoudig. Ik moet dien even meedeelen omdat er anders moeilijk over te spreken valt.

Frans van Laar is, 21 jaar oud, naar Indië vertrokken. Hij ging veel om met een meisje van 17 jaar, poëtisch van aanleg, die graag met hem praatte, wel eens een boek met hem las. Zij hield werkelijk van hem. Hij kon altijd zoo gezellig praten, was zoo'n beetje „rond-nonchalant"...

Zoo vertelt dat meisje, Anna Kelling, tien jaar later aan haar zuster Lize, die destijds als kind van 13 best gemerkt had van Anna's verliefdheid. Anna wil niet ontkennen dat zij verliefd is geweest op Frans, maar... 't is nu al zooveel jaar geleden...

Toch is 't van nog genoeg belang gebleken om op een huwelijksaanvraag van Frans, na zooveel jaren van zwijgen geheel onverwacht gekomen, een toestemmend antwoord te geven. „Met den handschoen getrouwd" zal zij naar Indië gaan.

Vóor dien tijd wordt zij ernstig gewaarschuwd. Frans van Laar is een heel ander individu geworden als administrateur van de Kina-onderneming „Tji Lindoeng" dan Anna Kelling zich hem, voortbouwend op de verliefde illuzies harer zeventien jaren, zich voorstelt. Het baat niet — het tot levensernst ontwikkeld romantische in haar doet haar juist, na de waarschuwing, een roeping in zich voelen om te gaan redden wat er nog te redden valt. Frans heeft geroepen. „Frans heeft mij noodig om weer te worden wat hij was. Als 't in mijn macht staat, zullen eenmaal zijn

confraters hem met eere roemen... Als een vrouw wil kan zij zoovéél: Ik zal hem mijn hart geven, heel m'n hart."

Met het tweede bedrijf zijn we in O.-Indië en wel in de administrateurswoning van de kina-onderneming „Tji-Lindoeng."

En daar legt de schrijver het er op toe ons geheel bekend te doen worden met het innerlijke van den bewoner: Frans van Laar. Hij heeft in dezen jeugd-vriend van Anna Kelling een pracht-type gegeven van een ploert, een grof-voelenden, onhebbelijken materialist, wiens leven er op ingericht is om hem alle mindersoortige aardsche genoegens in heel volle maat te doen genieten.

We weten, als deze sinjeur vijf minuten door zijn telefoon spreekt met een „vriend", welke ontnuchtering de illuzie-rijke Anna hier wacht. (Tengevolge van een beenverwonding kan hij zijn uitgekomen vrouw niet te gemoet reizen.)

Nu rijzen hier twee bedenkingen.

Ten eerste: hoe kwam een man als Frans van Laar er toe een meisje als Anna Kelling ten huwelijk te vragen, wetend dat hij daarmee vanzelf zich onder een zekere contrôle stelde, hoe gering dan ook?

Die bedenking heeft de schrijver wel degelijk voorzien. En hij zal er het antwoord op geven. Door den oudsten opzichter in dienstjaren laat hij het doen aan den jongste.

Van Laar heeft een meid bij zich gehad. „Dat was er een van de soort, die de kanker voor elke omgeving zijn, en ze heeft hier dan ook heel wat kwaje praktijken ingevoerd. Ze leende geld uit tegen een rente, waarom je zoudt lachen, als ik je cijfers noemde. 't Komt er op een paar honderd procent niet aan. Echt Indisch! (Is dat niet 'n auteursbijvoeging? v. N.) Ik wou niet langer in zoo'n bende werken en zei 'm den dienst op. Hij werd grof, het eene woord haalde het andere uit en ik zei hem, dat ik mijn beklag bij de directie zou doen. Daardoor is-ie zeker bang geworden, want twee dagen later kwam-ie me vertellen, dat Ita (de meid) er van door was. Ja, God, een half uur later wist ik natuurlijk al, dat hij haar had weggestuurd. 't Verwondert me genoeg, dat ze hem tot nog toe met rust schijnt te hebben gelaten... Na haar vertrek is 't hier veel beter geworden... Ik liet me overhalen te blijven en nog 'n week of wat later vertelde hij me, dat-ie ging trouwen."

We moeten dus hieruit opmaken dat Van Laar alleen uit angst voor zijn betrekking, en om zijn reputatie te verbeteren, gedacht heeft: „Ik moest maar 'n wijfje uit Holland laten komen."

Onmogelijk is het niet, onwaarschijnlijk in verband met al wat we van dezen luchthartigen, quasi-rondborstigen deugniet hooren ook niet — daarbij het Westersch- zal hem, na veel misbruik van 't Oostersch-vrouwelijke, wel aanlokkelijk geleken en hij zich zijn 17-jarig vriendinnetje wel heel knap gedacht hebben op haar 27ste.

De tweede bedenking acht ik van meer beteekenis, wijl die de reden om van een gegeven als dit een Indisch Tooneelspel te maken, in het hart dreigt te raken.

Anna herinnert zich Frans als een „gezellig prater", „zoo'n beetje rond-nonchalant".

Ware deze Frans in Holland gebleven, dan zou hij, in landbouwbedrijf op 't platteland zich opwerkend, overal wel zich tot den Frans ontwikkeld hebben dien wij hier zien. Maar dan had zij allicht zóoveel van hem gehoord, dat er van een verbintenis tusschen hen nooit sprake geweest zou zijn. Ergo — Frans moest voor tien jaar verdwijnen, zoo gehéél verdwijnen, dat zij nooit bizonderheden van zijn immoreel leven hoorde, nooit zich stooten kon aan zijn ruw-materialistische opvattingen, altijd het aandenken aan hem als aan een knappen, wel aardigen jongen, op wien zij jong verliefd geraakt was, ongekreukt bewaren kon.

Doch, als dáárvoor alleen een heengaan naar verre streken noodig was, gevolgd door een wegblijven van tien jaar in een pozitie die hem het reizen naar Holland zeer bemoeilijkte, dan was er geen noodzakelijkheid hem juist naar Indië te doen gaan. Dan had hij even goed elders kunnen zijn, ver weg, indien de andere bovengenoemde voorwaarden maar vervuld worden.

Me dunkt, dat is duidelijk.

Het „Indische" van dit karakter-tooneelspel is dus geheel bijkomstig, toevallig of gewild. Het doet tot de karakter-teekening, tot de botsingen der karakters onderling niets af.

Nu moet ik den heer Fabricius de eer geven dat hij van het milieu der laatste twee bedrijven volstrekt geen hoofdzaak heeft gemaakt. We worden niet onthaald op allerlei, meest al bekende bizonderheden, die toch nooit hun uitwerking op het Hollandsche publiek missen, we hooren niet Indisch praten, de bedienden blijven gepast onzichtbaar of op den achtergrond, kortom: de schrijver heeft goedkoope effecten met prijzenswaardige voornaamheid versmaad.

Ik veronderstel dat voor de keus van het milieu, behalve persoonlijke ervaring, nog dìt de schaal heeft doen doorslaan:

Henri Borel en zijn vriend Veth hebben zeer nadrukkelijk getuigd van den verderfelijken invloed der Oostersche omgeving op de Westerlingen. Welnu — mogelijk heeft Fabricius in de streken waar hij zijn verblijf had een of meer mensch-dier-exemplaren met eigenschappen als van dezen Van Laar ontmoet en heeft hem die ontmoeting op het denkbeeld gebracht zulk een vermaterializeerden ploert als karakter te gebruiken in een tooneelspel — mèt de bijgedachte dat in hem nu toch wel duidelijk de door Borel en Veth geboekstaafde ontaarding zich openbaarde.

Is dit zoo, dan heeft de schrijver zijn doel wat voorbij gewerkt. Want

de Van Laar, dien hij creëerde, is een rasploert. Met andere woorden: is het van nature, kan niet anders zijn.

Ware hij een gewone, nu ja wat loszinnige jongen geweest, die door den invloed der tropen van kwaad tot erger geraakte — dan zou hij, eenmaal getrouwd, toch iets van den invloed eener vrouw als Anna hebben ondergaan, iets bewaard hebben van jeugd-herinneringen, eenigszins vatbaar gebleven of weer geworden zijn voor verbetering.

Niets van dat alles! Anna doet in haar idealisme voortdurend een beroep op iets wat er niet is... Dat is het tragische en tevens het komische van dit stuk. En deze harmonische verbintenis van die twee elementen te hebben tot stand gebracht is geen kleine verdienste. We lachen en 't lachen doet ons pijn. We zien Anna het zachtst-mooie wat in een vrouw leeft: haar liefde, — we zien ze al haar edele aandoeningen, haar warmte, haar hoogste aspiraties geven aan een onwaardige die er niets van voelt, en het tragikomisch misverstand is er voortdurend. We zien den arm van Titania om Bottom's ezelskop!...

Vragen we ons nu af: heeft deze tragiek iets te maken met het feit dat Frans van Laar 10 jaar geleden naar Indië gegaan is, speciaal naar Indië? — dan zeggen we: neen. Berust ze op het feit dat deze man daar zoo verwòrden is, dan hadden we daarvan iets moeten merken. Anna heeft poëtische herinneringen aan dien jongen dien haar jeugdliefde idealizeerde; doch we merken uit haar gesprek, als zij de herinnering daaraan in hem wil opwekken, niets van poëzie in zijn terugdenken. Als zij spreekt van Frans' vroeger dwepen met Potgieter's *Florence*, dan is 't ons zelfs een beetje heel sterk en gaat de schrijver te ver. (*Florence* is nu juist geen gedicht om mee te dwepen, evenmin als Dante's poëzie waardoor het geïnspireerd werd, zelfs voor beminnaars van literatuur, die de 17 en 21 ver achter zich hebben.)

De tragiek berust dus eigenlijk alleen op een misverstand, door den schrijver moedwillig in 't leven geroepen. Het misverstand tusschen de vrouw die, haar jeugd-liefde getrouw gebleven, zich geven en offeren wil voor den man van haar illuzies, en den man die niets voelt voor alles wat zij hem brengt, haar fijnheid van ziel, haar innige zorg voor zijn redding uit een walgingwekkend materialisme, niets voor haar ontnuchtering, haar dagelijkschen zelfstrijd, haar moed om het op te nemen voor zijn fictief beter-Ik, — die alleen in vlagen van passie bekoord wordt door haar jeugd, haar mooi lichaam, waarvan hij genot neemt als een dier.

Het leek mij interestant dit hoofdgegeven los te maken uit al het bijkomstige dat er eigenlijk maar achteloos omheen gewikkeld is, maar dat door eigenaardige stof en kleur toch iets bedrieglijks heeft. Houden we deze hoofdzaak in het oog, dan wordt het duidelijk dat al het andere

hieraan is opgeofferd. De andere personen, van welke Meerberg en zijn jonge vrouw als tegenstelling moeten dienen van Frans en Anna, zijn eigenlijk niet meer dan gewone tooneel-figuren. Johan Terborg, Westerveld en Koen, de laatste wat meer getypeerd als „gegageerd militair, onder-opzichter," zijn wel wat veel uit hetzelfde hout gesneden, en voor zoover 't de twee laatsten geldt, blijkbaar volkomen onvatbaar gebleken voor de demoralizeerende invloeden van het Indische klimaat, wat mij versterkt in de meening dat de locale kleur alleen een door uiterlijkheid iets te veel zich als belangrijk opdringende toevalligheid is.

Niet om Indië en zijn invloed, niet om Lize, Meerberg, Terborg, Westerveld, Koen, niet om misbruiken op plantages, om knevelarijen en onzedelijke gebruiken is het te doen: alleen om Anna en Van Laar. Het drama tusschen hen beiden is het belangwekkende, dat de schrijver inderdaad heel belangwekkend heeft weten te schrijven. En in de karakterrol van Van Laar gaf hij het beste van zijn kunnen.

Het is voor Nico de Jong van het gezelschap-Van Eijsden een buitenkans van belang geweest dezen pracht-ploert te mogen incarneeren en hij heeft er met bizonder talent een dankbaar gebruik van gemaakt.

* * *

WILLIAM SHAKESPEARE, *Coriolanus*. Vertaald door Dr. Edward B. Koster. (Wereldbibliotheek, No. 21). Amsterdam, G. Schreuders.

„Ein Sichselbstverderber" wordt in een zijner dieptastende „Shakespeare-Studiën", Coriolanus door Otto Ludwig genoemd. En die naam kenmerkt hem geheel. Zoo ergens dan heeft Shakspere zich in dit treurspel den tegenvoeter betoont van de Ouden, welke het Noodlot over de menschelijke daden deden heerschen als een onbegrepen Godheid, die den mensch, ondanks al zijn goedwillig streven toch ten verderve dreef, ter uitvoering van een opperst en geheimzinnig raadsbesluit.

Shakspere was moderner dan Schiller en de Schicksaltragödienschrijvers na hem. Het noodlot leeft bij hem in den mensch. De driften en hartstochten in hem, zoodra zij het harmonisch verband van zijn menschelijkheid verbreken en zijn beheerschers worden, zweepen hem naar zijn ondergang.

Het is alles in Coriolanus zoo klassiek eenvoudig. Den geschiedschrijver Plutarchus, dien Sh. las in de vertaling van North, is hij als op den voet gevolgd [1]). Maar hoe meesterlijk heeft hij, de meester-psycholoog, van alles weten gebruik te maken!

1) Soms woordelijk. Men vergelijke de rede tot Aufidius, den generaal der Volscen (IV, 5), aldus beginnend:

Zie hoe hij den aristocratischen trots van den gevierden held gebruikt om de verbanning logisch te doen voortkomen uit het beurtelings zich voegen in en verzetten tegen de situatie.

Coriolanus — de veroveraar van Corioli — die met rijken roem uit den strijd keert, is de man om door het volk gevierd te worden als hij in triomf Rome binnentrekt. Hij is de held, de redder.

En de Senaat wil hem tot consul maken.

In dit alles blijft zijn hoogmoed, zijn voorname afkeer van het volk, die hem onbemind maar gevreesd maakt, ongerept. Hij heeft zichzelf alleen te danken wat hij is. Hij wil ook wel consul worden, maar dit is niet mogelijk zonder de toestemming van de door hem gering-geschatten!...

Daar staat hij voor 't hem moeilijkste. Rome's vijanden te overwinnen, hij is er in geslaagd. Hier geldt het eigen trots de baas te worden. Hij verzet zich, smeekt Menenius, die hem aan dezen harden plicht herinnert:

Ik bid u, laat
Mij dit gebruik verzuimen; ik kan niet
Het kleed 1) aantrekken, naakt en smeekend staan,
Hun stemmen werven voor mijn wonden...

Het baat niet. Wat hem een vernedering dunkt hij zal ze ondergaan.

Maar eischt de situatie dat, en geeft hij toe — hij doet daarmee zijn natuur zooveel geweld aan, dat deze zich moet wreken, wat bij 't schijnbaar voor een oogenblik verbeteren van zijn verhouding tot het volk, juist de spanning nog grooter maakt.

My name in Caius Marcius, who hath done
To thee particularly and to all the Volsces
Great hurt and mischief, thereto witness may
My surname, Coriolanus...

met het begin dier rede in North's vertaling van Plutarchus:

„I am Caius Martius, who hath done to thy self particularly, and to all the Volsces generally, great hurt and mischief, which I cannot deny for my surname of Coriolanus that I bear."

1) „Het kleed aantrekken". Aldoor wordt bij Sh. gesproken over een kleed van deemoed — a gown of humility — maar dit was 't gevolg van een vergissing van North. Deze vertaalde uit de tweede hand.

De dingers naar het consulschap droegen, om gemakkelijker de in den strijd voor Rome ontvangen wonden te laten zien, alleen het overkleed, de toga, en lieten het nauwsluitende onderkleed uit. Maar — dit overkleed behoefde volstrekt geen deemoedskleed te zijn. Zij kozen of maakten het zoo helder mogelijk: daarvan de naam *candidati.*

Nu begreep North de uitdrukking van den Franschen Plutarchus-vertaler niet goed, die sprak van: „une robbe simple, sans saye dessoubs", en maakte er van „a poor gown" of „a mean apparel".

Het was voor Sh. natuurlijk een kostbaar motief om de vernedering voor Coriolanus nog grievender te doen zijn.

Zijn karakter komt in botsing met de hem opgelegde taak, en die botsing, naar buiten zich openbarend in de dramatische handeling, heeft als logisch gevolg: zijn ondergang.

Want de toestand wordt na zijn verbanning nog meer onhoudbaar. Coriolanus als Romein het volk en de volkstribunen minachtend, blijft een mógelijkheid. Maar Coriolanus tegen zijn eigen stad optrekkend als wreker van onrecht hem aangedaan is een ònmogelijkheid. Omdat hij bij winnen of verliezen evenzeer verloren gaat.

Daarom is zijn bekeering onder de beden der vrouwen er geene in den gewonen zin. Zij verandert niets aan zijn innerlijke natuur, en het lijkt mij een fout van Otto Ludwig dat hij het toegeven onder dien invloed een „Charakter-Umkehr" noemt, de eenige bij Shakespere's helden.

Immers hij blijft in zijn karakter tot het einde toe. Alleen de wraakzucht die een wijle hem bezielde is door een verteedering geweken. Doch hij wéét — hem brengt het ten onder.

O moeder, moeder! O!
Voor Rome wont ge een zege vol geluk,
Ge hebt over uw zoon, geloof, geloof me,
Met groot gevaar voor hem gezegepraald,
't Kan doodlijk voor hem zijn.

Hij kent de „Aufidiussen" die hem omringen of te Corioli wachten!

Weifelt hij daarom?... Met slaande trom en vliegende vendelen keert hij terug en trotsch in zijn taal als immer spreekt hij de edele Volscen toe, midden in den kring die dadelijk hem dooden zal.

De vertaling van Dr. Koster heeft de aandacht opnieuw op dit treurspel gevestigd. Wat is er een pracht van karakteristiek in, nog buiten die van Coriolanus! Is er een genialer en in drie woorden volkomener denkbaar, dan die van Virgilia, door Coriolanus als „My gracious silence!" begroet? En naast haar de ijzeren Volumnia, de echte Romeinsche matrone!... [1])

---

1) De meening dat de dood van zijn moeder voor Shakspere ten deele aanleiding werd tot het schrijven van *Coriolanus*, en die vooral door George Brandes verkondigd wordt, lijkt me al even gewaagd als vele andere van diens autibiografische onderstellingen.

Weten we van Sh.'s moeder, Mary Arden, veel meer dan dat zij, ofschoon andere takken van haar geslacht in aanzien waren, haar naam niet eens schrijven kon? We mogen een goede verhouding tot haar William afleiden uit het feit dat hij haar, als weduwe, liet wonen in een der door hem geërfde huizen te Stratford-on-Avon. Maar voeg bij dat alles den datum van haar huwelijk (heel voorzichtig!) en van haar begrafenis op 9 Sept. 1608 — zijn dan deze feiten genoeg om veel verband te zoeken tusschen Mary Arden en... Volumnia?

Ja — wanneer men nu eenmaal, niet tevreden met niet-weten, maar fantazeert!... Het dikke boek van Brandes over Shakspere is rijk aan literair-historische fantasterij.

Ik hoop later dit nog nader te kunnen aantoonen.

Wat nu de vertaling zelve betreft, wil ik eerst bij eenige details verwijlen om daaruit dadelijk vast te stellen dat zij op verschillende punten veel correcter is dan die van den „derde, opnieuw herziene druk" van Dr. Burgersdijk.

Laat ik dit met enkele voorbeelden bewijzen.

B. I. 1. 96—97 1): ... Gij moet u niet verbeelden, ons smadelijk met een sprookje weg te kunnen goochelen.

Sh. (Clarendon Press): ... you must not think to fob off our disgrace with a tale.

K.: ... maar niet onze achteruitzetting met een sprookje te kunnen wegschertsen.

B. I. 1. 124: Die kerel neemt mij 't woord af.

Sh.: Fore me, this fellow speaks.

K.: Verdraaid! diè kerel praat!

B. heeft blijkbaar „Fore me" niet als uitroep begrepen. Eigenlijk is er bedoeld „Fore God," maar van regeeringswege was 't verboden te vloeken op de planken. Daarvandaan, evenals in ons zeventiend-eeuwsche tooneelwerk, zooveel bastaard vloeken.

B. I. 1. 215 vlgg.: Nauwlijks was
Als antwoord meer een eisch vergund, — een onding
Dat iedren eedlen geest het hart moet breken
En fier gezag doen tanen —

Sh.: ... a petition granted them, a strange one
To break the heart of generosity
And make bold power look pale —

K: ... een verzoek
Werd hun ook toegestaan, een vreemd verzoek,
Om 't hart van de eedlen krachteloos te slaan,
Stoutmoed'ge macht te doen verbleeken —

Een leelijke misvatting van B. I. 3. 42. was de vertaling van „trophy" met oorlogsbuit.

K. is stellig veel correcter met „graftropee." Ook verving hij met recht Virgilia's statigheid (B. I. 3. 127) — bij Sh. solemness — met ernst.

B. I. 9. 22 vlgg.: het waar' verraad,
't Ware erger dan een diefstal, te verhelen
Wat gij volbracht hebt.

Sh. 't were a concealment
Worse than a theft, no less than a traducement,
To hide your doings.

K.: 't verhelen waar
Nog erger dan een diefstal, lastering.

1) Kortheidshalve B(urgersdijk), Sh(akspere), K(oster). Ik gebruik de nummering der regels van B, omdat die bij K. ontbreekt.

't Zit 'em in traducement. Maar... er zijn van deze plaats verschillende lezingen. K. is hier (iets te?) kort, krachtig en gelukkig geweest.

De tekst van *Coriolanus* is dikwijls, 't zij door de schuld van den auteur of van anderen gewrongen of slordig. Passages van veel twijfel en dispuut zijn dus ongeschikt tot vergelijking, maar het trof me dat de vertaling van de „veelbesprokene, — behandelde en — mishandelde passage" (Koster) van Marcius, iets verder, bij beide vertalers vrijwel op 't hetzelfde neerkomt.

Verbeteringen zijn het ongetwijfeld als K. kloof geeft voor Sh's. gash en B. II. 1. 172 houw; en voor B. II. 2. 59 samenwerken — Sh. treaty — beraad.

Doch gewichtiger is dit:

B. II. 2. 155 vlg. U, volkstribunen, zij wat wij den volke
Toedachten, aanbevolen;

Sh.: We recommend to you, tribunes of the people,
Our purpose to them:

K.: Tribunen, wij vertrouwen u ons plan
Ter kennisgeving toe aan 't volk:

Hier heeft B. met het oorspronkelijke blijkbaar geen raad geweten.

B. II. 3. 198 vlgg. Zulk een zeggen, —
Men ried het u vooruit, — had hem getroffen
En zijn gemoed beproefd.

Sh.: Thus to have said
As you were fore-advised, had touch'd his spirit
And tried his inclination.

K.: Hadt ge dat gezegd,
Als was geraden, 't had zijn geest getoetst,
Zijn neiging diep gepeild.

Verkeerde opvatting van touch'd is de verklaring voor B.'s misvatting.

Ik kan niet anders dan hier en daar een greep doen, er zijn veel verschillen in K.'s voordeel. Op de volgende plaats heeft B. zich door Delius laten leiden en — misleiden:

B. III. 2. 101 vlgg. Nu ik wil het doen,
Doch stond dit plekje gronds, stond deze Marcius
Alleen op 't spel...

Sh.: Well, I will do it:
Yet, were there but this single plot to lose,
This mould of Marcius...

K. Nu, 'k zal het doen:
Toch, stond alleen dit stukje klei op 't spel,
Dit Marcius-leem...

Groot is ook de verbetering in het volgende:

B. IV. 3. 37. ... nu zijn groote tegenstander, Coriolanus, zijn land niet ten dienste staat.

Sh.: ... his great opposer, Coriolanus, being now in no request of his country.

K.: ... nu zijn groote tegenstander Coriolanus niet in tel is in zijn eigen land.

Ik zou, de lijst mijner aanteekeningen volgend, nog heel wat plaatsen kunnen aanhalen, waaruit blijkt dat Koster Shakspere beter verstaat dan Burgersdijk het deed. Het verwondert me zelfs bij K. nog enkele plaatsen aan te treffen waar zijn vertaling of wat onvoldoende of bepaald incorrect is.

Zoo zegt Valeria (I. 3) tot Volumnia en Virgilia: „Ge zijt echte huismoeders."

Sh. laat haar zeggen: „you are manifest house-keepers" na de beleefdheids-frase: „How do you both?" Is die vertaling niet wat mat? De wereldsche Valeria, een bezoek brengend aan de „manifest housekeepers" Volumnia en Virgilia, de bekenden om hun huiselijkheid!

K. I. 10. Aufidius. Beding!
'k Wou dat ik een Romein was; want ik kan niet,
Nu ik een Volsc ben, zijn die 'k ben. Beding!
Welk goed beding kan zijn bij een verdrag
Voor hem die is verslagen.

Sh.: Aufidius. Condition!
I would I were a Roman; for I cannot
Being a Volsc, be that I am. Condition!
What good condition can a treaty find
I' the part that is at mercy?

Hier heeft condition tweeërlei zin. In „What good condition" is 't niet meer voorwaarde of beding, wordt het algemeener.

Naked in Aufidius' volgende claus is niet met naakt, maar met ongewapend te vertalen.

Zoo vind ik ook zeer betwistbaar Menenius gezegde: „Ik sta bekend voor een luimig patricier" (II. 1.) „I am known to be a humorous patrician."

„Luimig" staat in 't Nederlandsch voor „grappig" en Menenius zegt den naam te hebben van een „grillige" een „rare" patricier te zijn.

Zoo heb ik ook een vraagteeken geplaatst bij de rede van Volumnia om Coriolanus tot wat urbaniteit tegenover de burgers te bewegen. 't Is noodig, 't is hun aller belang:

Sh.: III. 2. I am in this,
Your wife, your son, these senators, the nobles;

K.: 'k Ben thans u vrouw, zoon, adel en senaat.

Me dunkt dit is er naast. Het is niet op dat oogenblik de vraag wat Volumnia hem is, zoo sprekend, maar wat het belang van háár, van vrouw en kind, adel en senaat eischt.

Ik laat het nu bij deze aanmerkingen, details van vertaling betreffend, — heel wat meer op Burgersdijk dan op Koster. Toch spreekt het vanzelf dat niet de correctste vertaling daardoor alléen de beste is. Vereering voor Shakspere moet er natuurlijk toe brengen den tekst zijner stukken zoo goed mogelijk te verstaan, maar als we vaak, gelijk hier, met een tekst te doen hebben, waarvan één woord of zin tot bladzijden geleerde vertoogen en conjecturen aanleiding kan geven, waarin blijkbaar verschillende corrupte plaatsen voorkomen, daar hangt het goede van een vertaling voor een groot deel af van een zich inleven in den géest van het geheel.

Hoe zou Shakspere opzien van den kolossalen arbeid zijner commentatoren! Hij nam — als tooneelschrijver-tooneelspeler — het stellig niet zoo nauw met een woord.

Burgersdijk's vertaling kan, wat nauwkeurigheid betreft, niet halen bij die van Koster. Maar er zijn niettemin bij Burgersdijk telkens brokken die ons overtuigen hòe ook hij heeft meegeleefd in, zelf is meegesleept door de actie. Hoor hem in 't verhaal van Cominius (II. 2.)

Dit voor en in Corioli verrichte,
't Is niet naar eisch te schild'ren; die daar vluchten,
Bracht hij tot staan; zijn edel voorbeeld maakte
Den lafaards schrik tot scherts. Als zeewier onder
Een zeilend schip zich buigt, zoo deed zijn sneb
Den vijand bukken, storten; wat zijn zwaard,
's Doods stempel, merkte, 't viel; van top tot teen
Was hij één bloed; bij elken trek weerklonken
Doodskreten. Gansch alleen dringt hij de poort,
Die dood spelt, binnen; merkt haar met de kleur
Van wis verderf; komt zonder bijstand weer;
Versterkt zich fluks en treft Corioli
Gelijk een onheilster. Nu is hij meester;
Doch plotseling treft opnieuw een krijgsgerucht
Zijn waakzaam oor; terstond bezielt zijn moed,
Zich zelf verdubb'lend, ied're matte spier,
En naar het slagveld ijlt hij, waar hij dampend
Zich over menschenlevens rept, als moesten
Die eeuwig hem ten buit zijn; eer, totdat
En stad en slagveld ons was, rust hij niet,
Zelfs niet om uit te hijgen.

Behoudt dit niet bepaalde kwaliteiten als men het vergelijkt met Koster's tekst?:

Zijn laatste feit
Rondom Corioli en in die stad,
Kan 'k niet naar waarde roemen: vluchtenden
Bracht hij tot staan, en lafaards vonden schrik
Door zijn hoog voorbeeld niets dan spel: als riet
Voor 't zeilend schip, zoo vielen voor zijn boeg
De mannen neer: zijn zwaard, het merk des doods,
Nam weg waar 't stempelde; van top tot teen
Was hij een bloed'ge klomp, en elke houw
Hield maat met stervenskreet; hij trad alleen
De doodelijke poort in van de stad,
Waarop hij 't onvermijd'bre noodlot schreef;
Hij keerde zonder hulp, en met een macht
In allerijl gegaard, strijkt op de stad
Hij neer als een planeet: 't is ál van hem:
Nu treft het krijgsrumoer zijn waakschen zin,
En plots bezielde zijn tweevoud'ge moed
Wat moe in 't lichaam was en vloog ten strijd,
Waar rookend hij op menschenlevens rent,
Als waren ze eeuw'ge buit: en eer wij stad
En veld het onze noemen', rust hij niet
Om lucht te scheppen voor zijn borst

Vergelijken wij deze brokken, dan kunnen we Koster's vorm den zuiversten noemen. Het is immers voor ieder vast te stellen dat Sh. naar mate hij ouder werd, niet alleen het rijm meer en meer verving door het *blank verse*, maar ook dat hij in de behandeling dáarvan meer en meer den staanden uitgang verkoos boven den sleependen. We kunnen van Koster zeggen dat hij Shakspere in dit fragment zelfs „over-Shakspere"t, want bij dezen zijn er althans nog een paar zwakke uitgangen — bij hèm is er geen enkele! Dat het vers hierdoor aan kracht wint spreekt vanzelf, evenals de bewegelijkheid sterk bevorderd wordt door de r u n - o n, wij zouden zeggen de enjambeerende, regels.

Dit laatste heeft Burgersdijk hier minstens even trouw gevolgd, en gelijk ik z e e w i e r gelukkiger vind voor w e e d s dan r i e t, zoo dunkt me ook B's laatste vers stellig beter.

In Koster's vertaling zijn hiertegenover andere verdienstelijke treffers aan te wijzen, uitmuntend door directheid.

Soms is Burgersdijk in klank en beweging van het vers Koster de baas, en er is te veel op de vertaling van den eerste geschimpt, dan dat ik niet nog de aandacht vrage voor een klein fragment.

Sh.: III. 2. a beggars tongue
Make motion through my lips, and my arm'd knees,
Who bowed but in my stirrup, bend like his
That hath received an alms.

K.: Laat
Een beedlaarstong mijn mond bewegen doen;
Mijn knie die met haar pantser slechts zich boog
In mijn stijgbeugel, buige als die van hem
Die 'n aalmoes heeft gekregen.

Ik ben overtuigd dat het oordeel van den vertaler zelven over deze verzen als vèrzen niet gunstig kàn zijn. Vergelijk hiermee nu eens:

B.: Roere een beedlaarstong
Zich in mijn mond; mijn ijz'ren knie, nooit buigend
Dan in den beugel, boots' den knieval na
Van wie een aalmoes beurt.

Laat nu elk onpartijdige die drie fragmenten overluid lezen en dan oordeelen.

Ik wil hiermee den arbeid van Dr. Koster niet terugzetten. Er is heel veel verdienstelijks in, gelijk ik aantoonde. Maar naast de zijne behoudt voor mij ook die van Dr. Burgersdijk haar waarde. 1)

Daareven sprak ik ook van overluid lezen. Er is één eisch, waarvan enkele Shakspere-vertalers zich geen rekenschap geven, en deze is: dat vooral het dramatisch-zegbare niet mag opgeofferd worden aan het literair-zuivere.

Heeft Willem Royaards mij niet eens verteld van een vriend, die — ontevreden over Burgersdijk — een stuk of brokstuk van Shakspere voor hem vertaald had? Welnu', den goeden wil op hoogen prijs stellend, moest Royaards het ongebruikt laten liggen: het was niet te zèggen.

Wie met mij Eduard Verkade wel eens heeft hooren worstelen met de taal van Van Looy's *Macbeth*, zal tenvolle mijn bedoeling begrijpen.

Van Dr. Koster's vertaling — behoudens brokjes als ik er hierboven 't laatst een citeerde — kreeg ik wel den indruk dat zijn tekst onzen tooneelspelers „monden" zou.

W. G. v. N.

LITERATUUR.

F. DE SINCLAIR, *Meneer Focus*.
Amsterdam, Van Holkema en Warendorf.

Een bundel grappige verhalen, zóó grappig dat men vanzelf het jammer gaat vinden dat ze niet meer zijn dan dat. Een aardig verteller die De Sinclair! Toch een verteller van wien men onwillekeurig iets meer gaat

1) Tot deze zelfde conclusie kwam ik bij 't vergelijken van beider „Koopman van Venetië" in het zoo jong gestorven *Maandelijksch Tijdschrift voor Tooneel* 1904, no. 1.

verwachten dan alleen dat hij aardig is. Ik geloof dat hij volkomen bereikt heeft wat hij wilde, maar een schrijver als hij neemt men het haast kwalijk dat hij niet hooger wilde. Want er zijn bladzijden die doen denken aan en hopen op iets hooger komisch, dan hier gegeven wordt, en hem verplichten met een tweede werk ons niet in die hoop te leur te stellen. Grappige silhouetjes teekende Chris Kras bij de grappige verhalen.

IDA DE WILDE, *Mijn dagboek.*
Rotterdam, Meindert Boogaerdt jr.

Eén eersteling, vermoed ik, in een genre dat weer meer in zwang gekomen is. 't Is zoo gemakkelijk: een dagboek: ik — ik — ik... En zoo eenvoudig, natuurlijk, zoo ècht. Ja, voor wie 't opvat als Ida de Wilde. Maar — wat komt er dan ook van terecht? Waar is de compozitie, wie merkt iets van verhoudingen? „Ik wil lezen al wat ik dacht en al wat ik deed." Zoo stelt zij het zich voor. Lezen — en làten lezen. Juist dat laatste. En dan is er geen sprake van „àl wat ik dacht en àl wat ik deed." Dan komt het er op aan iets te geven van kunst, van niet te veel en niet te weinig, van harmonie in opzet en uitwerking. Talent van leuk vertellen is hier en daar merkbaar. Daarmee kan iets bereikt worden... maar niet wat de schrijfster zich met dit boek voorstelde.

J. STEIJNEN. *Van het Menschenspel.*
Uitgevers-mij. „Voorburg".

Steijnen is een renegaat. Eerst hartstochtelijk realist, nu plotseling even hartstochtelijk spiritualist-visionnair. Zóó — dat het wel wat heel opzettetelijk lijkt. Een verzameling als een betoog voor het belangrijke van 't onmaterieele. Nimium nocet!... Een gevoelig schrijver met stijl, dat is Steijnen. Met onmiskenbaar talent. Maar van wien ik nog altijd den indruk krijg dat hij zoekt, zoekt... Mogelijk bewijst hij ons te eeniger tijd plotseling dat hij gevònden heeft. Ik hoop er dan bij te zijn.

G. VAN HULZEN, *Een Vrouwenbiecht.*
Rotterdam, Meindert Bogaardt Jr.

Wie zag niet eens een stramvingerigen visscher een net knoopen?... Zooals het garen zich door zijn pezige hand wrong bij het aanhalen van maas na maas! En of het de verweerde huid geen oogenblik deerde... 'n Knap gedaan werk.

Aantrekkelijker is het een jong meisje met vlugge fijne vingers de klosjes te zien slingeren over het kantkussen. Als door een wonder scheppen die ragteere draden de kunstige figuren.

Maar als zoo'n visscher met zijn plompe handen zich aan 't kantkussen waagt!...

W. G. v. N.

